

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**HÜLASATÜ'Ş-ŞÜRÛH ADLI MESNEVÎ ŞERHİNİN 4. CİLDİNİN
126-251 VARAKLARININ GÜNÜMÜZ HARFLERİNE
AKTARILMASI VE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG**

**Hazırlayan
Nergis DEMİREL**

Haziran– 2010

ONAYLAMA SAYFASI

Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Tez Konusu : Hülasetü'ş-Şuruh (4.C. vr: 126-251): Metnin Açıklanması
ve gelenek açısından incelenmesi
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Tez Tarihi : Haziran 2010

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Klavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç.Dr. Mehmet GÜMÜŞKILIÇ
Anabilim Dalı Başkanı

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (Tezli) Anabilim Dalı 51070710 numaralı öğrencisi NERGİS DEMİREL tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG
Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç.Dr .Mehmet GÜMÜŞKILIÇ

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Yar.Doç.Dr. Sezayi COŞKUN

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Klavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU
Müdür

ÖZET

Nergis DEMİREL

Haziran 2010

Türk Edebiyatında önemi herkesçe bilinen ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye ait olan Mesnevî-i Şerîf üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmını ise Mesnevî-i Şerîf şerhleri vücuda getirmektedir.

Mesnevî-i Şerîf, yazıldığı günden günümüze dek birçok şârih tarafından şerh edilmiş ve bu şerhlerin hemen hepsi üzerine çeşitli incelemeler yapılmıştır. Biz ise bu çalışmamızda yapılan şerhler arasından Murad Molla'nın Hülâsatü'ş-Şürûh adlı Mesnevî şerhini konu olarak seçtik.

İki nüshasını tespit ettiğimiz eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki TY 6309 Nr.lı nüshasını incelemeyi uygun bulduk.

Çalışmamız Giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde şerh hakkında bilgiler verdikten sonra Türk Edebiyatında yapılan Mesnevî şerhlerini listelemeye çalıştık.

Birinci bölümde eserin müellifi olan Murad Molla'nın hayatı, edebi şahsiyeti ve eserlerini tanıtarak incelediğimiz eser hakkında bilgiler sunduk. İkinci bölümde, eserin çeşitli açılardan muhteva incelemesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise, eserin transkripsiyon harfleriyle günümüz alfabesine aktarımına yer verdik. Ayrıca araştırma esnasında yararlandığımız kaynakları da Kaynakça kısmında belirterek, Ek bölümünde eserin tıpkıbasımından örnek vermeyi uygun bulduk.

Anahtar Kelimeler: Murad Molla, Hülâsatü'ş-Şürûh, Şerh, Tasavvuf, Mesnevî, Mevlevî.

ABSTRACT**Nergis DEMİREL****June 2010**

Many studies have been done about Mesnevi Şerif (poem made up of rhymed couplets, each couplet being of a different rhyme) whose importance in Turkish Literature known by everybody and which belongs to Mevlana Jalal-ud-Din Rumi. Some of these studies are the commentaries of Mesnevi Şerif.

Mesnevi Şerif has been commented by many commentators from the day it was written to today and different researches have been made about almost all of these commentaries. We chose Hülâsatü'ş-Şürûh of Murad Molla -one of these commentaries- as a subject in our study.

We agreed with making research about the copy numbered TY 6309 in the library of İstanbul University where we determined two copies of the work "Hülâsatü'ş-Şürûh".

This study has "introduction" part and three sections. In introduction part we tried to list the commentaries about Mesnevi in Turkish Literature after we had given information about commentaries.

In first section we presented information about the work that we made research by introducing the life, Works, literary personality of Murad Molla -the author of the work-In the second section it was made research about the contents of the work from different aspects In the third section we included the reporting of the work to the current alphabet with the transcription letters. In addition, we agreed with giving facsimile of the work in Appendix part by giving the sources that we made use of during the research in Bibliography part.

Key Words: Murad Molla, Hülâsatü'ş-Şürûh, Commentary, Mysticism, Mesnevî, Mevlevî.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	x

GİRİŞ

I. ŞERH VE ÖZELLİKLERİ.....	1
I.1. ŞERH NEDİR?.....	1
I.2. ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATLARINDA ŞERH GELENEĞİ.....	3
I.3. ŞERHİN ÖZELLİKLERİ.....	6
I.4. TÜRK EDEBİYATINDAKİ MESNEVÎ ŞERHLERİ.....	8

1. BÖLÜM

1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ...12	
1.1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI.....12	
1.1.1. Adı, Mahlası, Doğum Tarihi ve Yeri.....12	
1.1.2. Ailesi:.....12	
1.1.3. Öğrenim Hayatı, Meslekî Hayatı ve Memuriyeti.....13	
1.1.4. Ölümü.....15	
1.1.5. Bazı Özellikleri.....15	
1.2. ESERLERİ..... 17	
1.2.1. Hülasatü'ş-Şürûh.....17	
1.2.2. Mâ-Hazâr.....17	
1.2.3. Kavâid-i Fârisiyye.....17	

1.2.4.Vâkâyı-nâme.....	18
1.2.5. Mesmuât.....	18
1.2.6. Mektûbât.....	18
1.2.7.Şerh-i Tuhfe-i Şâhid.....	18
1.2.8. Muînü'l-Vâizîn.....	18
1.2.9. Mefatihü'd-Dûriyye Tercümesi.....	18
1.2.10.Dîvân.....	19
1.2.11. Saib-i Tebrizî Şerhleri.....	19
1.2.12. Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket Buharî.....	19
1.3.HÜLÂSATÜ'Ş-ŞÜRÛH'UN TANITILMASI.....	20
1.3.1. Eserin Adı.....	20
1.3.2. Eserin Telif Sebebi.....	20
1.3.3. Eserin Telif Tarihi.....	20
1.3.4. Eserin Nüshaları.....	21
1.3.5. Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri.....	21

2. BÖLÜM

2. ESERİN MUHTEVASININ TASAVVUFÎ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ.....	22
2.1. DİN-TASAVVUF.....	22
2.1.1. Din.....	22
2.1.1.1. Peygamberler.....	22
2.1.1.2. Semavî Kitaplar.....	22
2.1.1.3. Melekler.....	24
2.1.1.4. Dinî Hükümler.....	27
2.1.1.5. Hayır-Şer.....	30
2.1.1.6. Sabır.....	30
2.1.1.7. Şehitlik Mertebesi.....	31
2.1.1.8. İstişâre (Meşveret).....	32
2.1.1.9. Namâz.....	32
2.1.1.10. Mi'râc.....	33

2.1.1.11. Ashâb-ı Kehf.....	34
2.1.1.12. Ashâb-ı Kirâm.....	34
2.1.1.13. Ehl-i Beyt.....	35
2.1.1.14. Evliyâ-yı Kirâm.....	35
2.1.1.15. Levh-i Mahfuz.....	37
2.1.1.16. Şeytan (İblîs) - Cin –Perî.....	37
2.1.1.17. Kıyâmet.....	38
2.1.1.18. Cennet.....	39
2.1.1.19. Cehennem.....	40
2.1.1.20. Kevser.....	40
2.1.2. Tasavvuf.....	41
2.1.2.1. Ağlamak.....	41
2.1.2.2. Âlem-i Ervah.....	42
2.1.2.3. Ârif.....	42
2.1.2.4. Âşk, Âşık, Muhabbet.....	43
2.1.2.5. Bâde.....	44
2.1.2.6. Dost.....	44
2.1.2.7. Edeb.....	45
2.1.2.8. Fânî Olmak (Yok olmak).....	46
2.1.2.9. Hayrân.....	46
2.1.2.10. Hayret.....	47
2.1.2.11. İlham.....	47
2.1.2.12. İnsân-ı Kâmil.....	48
2.1.2.13. Kalb (gönül).....	49
2.1.2.14. Ma’rifet.....	49
2.1.2.15. Mâsivâ.....	50
2.1.2.16. Mürid, Mürşid, Mürşid-i Kâmil.....	50
2.1.2.17. Nefs-i Emmâre.....	51
2.1.2.18. Seb’a-i Seyyâre.....	52
2.1.2.19. Sır (esrâr).....	52
2.1.2.20. Tecellî.....	53
2.1.2.21. Tevekkül.....	53

2.1.2.22. Vatan-ı Aslî.....	54
2.1.2.23. Vuslat.....	54
2.1.2.24. Yakîn.....	55
2.1.2.25. Zikir.....	55
2.2. MUHTEVAYA BAĞLI DİĞER UNSURLAR.....	56
2.2.1. Âb-ı Hayat.....	56
2.2.2. Aşık-Zâhid.....	56
2.2.3. Misk (Müşg).....	57
2.2.4. Sade (inci).....	58
2.3. TELMİHE KONU KISSA-MENKİBE TAHKİYELERİ.....	59
2.3.1. Peygamber Kıssaları.....	59
2.3.1.1. Hz. Âdem.....	59
2.3.1.2. Hz. Hızır.....	60
2.3.1.3. Hz. Hûd.....	60
2.3.1.4. Hz. İbrâhîm.....	61
2.3.1.5. Hz. İdris.....	61
2.3.1.6. Hz. İsâ.....	62
2.3.1.7. Hz. Lût:.....	63
2.3.1.8. Hz. Muhammed (s.a.v).....	64
2.3.1.9. Hz. Mûsâ.....	65
2.3.1.10.Hz. Nûh.....	66
2.3.1.11 .Hz. Süleymân.....	67
2.3.1.12. Hz. Yunus.....	67
2.3.1.13. Hz. Yusûf.....	68
2.3.2. Dînî Şahsiyetlere Ait Menkıbeler.....	70
2.3.2.1. Bayezid-i Bistâmî.....	70
2.3.2.2. Cafer-i Tayyâr.....	70
2.3.2.3. Cüneyd-i Bağdadî.....	70
2.3.2.4. Hallâc-ı Mansûr.....	71
2.3.2.5. Hasan Basrî Hazretleri.....	71
2.3.2.6. Hasan el Harkanî.....	72
2.3.2.7. Hüsamüddin Çelebi.....	72

2.3.2.8. İbrâhîm b. Edhem.....	73
2.3.2.9. Niyâzî Mısırî.....	74
2.4. FELSEFÎ DÜŞÜNCELER.....	75

3. BÖLÜM

METİN.....	78
SONUÇ.....	591
KAYNAKLAR.....	593
Ek -1: TIPKIBASIM	

KISALTMALAR

a.g.e	:Adı geçen eser
a.g.m	:Adı geçen makale/madde
a.g.t	:Adı geçen tez
Ank.	:Ankara
Ans.	:Ansiklopedi
b.	:Bin
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviri
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	:Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ens.	:Enstitü
Fak.	:Fakültesi
H.	:Hicrî
Haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazret
İst.	:İstanbul
İ.Ü.	:İstanbul Üniversitesi
Ktp.	:Kütüphanesi
M.	:Milâdî
mad.	:Maddesi
MEB.	:Milli Eğitim Bakanlığı
Neşr.	:Neşriyat
Nr.	:Numara
OM.	:Osmanlı Müellifleri
s.	:Sayfa
S.	: Sayı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDV	:Türk Diyanet Vakfı
TY	:Türkçe Yazmalar

Üniv. :Üniversite
vr. :Varak
TY :Türkçe Yazma
Yay. :Yayınları
yk. :Yaprak
yy :Yüzyıl

ÖNSÖZ

XIII. Asrın Türk – İslâm medeniyetinin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, bütün yönleriyle duygu ve düşünce dünyamıza kaynaklık etmiş; kültür hayatımızda derin izler bırakmıştır. Mevlânâ, ulaştığı vecd hâli ve temâşâ ettiği mana alemiyle Mesnevî'ye hayat vermiştir. Mesnevî, 25. 618 beyit tutarındaki, mesnevî nazım şekliyle yazdığı 6 ciltlik âbidevî eserinin adıdır.

Mesnevî asırlar boyu insanlık alemi Hakk'ın birliğine ve gerçek aşka çağıran, duygu ve düşünceleri aydınlatan, büyük bir yakarışın en güzel ifadesidir. Kur'ân'ın özü diye nitelendirilen, Allah aşkı, peygamber sevgisi, insana saygı ve hoşgörüyü gönüllere yerleştirmeyi hedefleyen Mevlânâ; fikirlerini Mesnevî ile kitlelere duyurmuş ve benimsetmiştir. Mesnevî' de en komplike konular bile, hemen her seviyedeki insanın idrâk kapasitesiyle mütenâsip olarak çıkarabileceği sonuçlar ve faydalar vardır.

Mesnevî, yazıldığı tarihten bugüne kadar sürekli bir ilgiye mazhar olmuştur. Mesnevî içinde barındırdığı hikaye ve gizemleriyle dikkatleri çekmiş; pek çok şârih tarafından eserin tamamına ya da bir kısmına tercüme ve şerh yapılarak eserdeki anlaşılması güç noktalara açıklık getirilmiştir. Bu çalışmaya konu olan Mesnevî şerhi ise, Murâd Molla'nın *Hülasatü'ş-Şürûh* adını verdiği yazma eseridir.

Murâd Molla'nın , *Hülasatü'ş-Şürûh* isimli değerli eseri muhteva ve üslûb bakımından incelenerek, metinde geçen özel terim ve ibareler açıklanarak kültür unsurları hakkında bilgiler verilmiştir.Eserini tasavvufu tanıtmak ve geniş kitleler tarafından anlaşılacak gayesiyle oluşturmuştur.

Çalışmamıza başlarken 6 ciltlik bir eser olan *Hülasatü'ş-Şürûh*'a ait İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut olmak üzere iki nüsha tespit ettik ve çalışmamızda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki T 6312

Nr.lı nüshayı ele aldık. Eserin 6 cilt olması nedeniyle, eser üzerinde birden fazla kişinin çalışmasının uygun olacağını düşündük. Eserin dördüncü cildinin ilk yarısı olan 1-125 vr. lık kısmı üzerinde incelemeyi Neslihan SAKCI¹, 2010 yılında yüksek lisans tezi olarak hazırlamıştır. Dördüncü cildinin ikinci yarısı olan 126-251 vr. lık kısmını çalışmayı uygun gördük

Bu çalışmamızda eserin Latin alfabesine aktarılmasının dışında, şairin yaşadığı dönemdeki sosyal durumu yansıtarak bu unsurun edebiyata etkilerini değerlendirdik. Çalışmamızın giriş bölümünde şerhin tanımı ve şerh geleneği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte şerhin metod olarak tahkîki şerh geleneği içerisinde ele alınarak günümüz metin tahlilleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir.

Eserin birinci bölümünde , Murâd Molla'nın eserlerinden yola çıkılarak hayatı, sanatı ve eserleriyle ilgili bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde ise çeşitli yönlerden muhteva incelemesi yapılmıştır.Üçüncü bölümde ise Arap hafli metnin Latin alfabesine aktarılmış şeklini verdik. Kaynakların ardından da metnin tıpkıbasımını ilave ederek çalışmamızı nihayetlendirdik.

Bugün tüm dünya coğrafyalarında ilgiyle okunan Mesnevî gibi değerli bir eser üzerine yapılan çalışmaların gün yüzüne çıkarılması gerektiği inancına binaen bu eserin herkes tarafından okunup anlaşılması için böyle bir çalışma yapmayı uygun gördük. Bu çalışma ile ilgili bilgilerimin pekişmesinin yanında, ilmî bir çalışmanın nasıl hazırlanacağı konusunda tecrübe kazandırmıştır.Bu çalışmamın olumlu yanlarından faydalanmasını; noksan taraflarının ise yeni çalışmalara zemin hazırlamasını temenni ediyorum.

Çalışma süresince bilgilendirme ve yönlendirmesiyle bana yol gösteren ve çalışmamı titizlikle takip eden saygıdeğer hocam Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG' a, şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca her türlü desteğini daima yanımda hissettiren kıymetli annem Ayşe DEMİREL'e başta olmak üzere hayatımın her safhasında

¹ (Neslihan Sakci, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2010.)

olduğu gibi yoğun çalışma gerektiren tez dönemimde de büyük yardımlarını gördüğüm saygıdeğer aileme; sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Nergis DEMİREL

İstanbul-2010

GİRİŞ

I. ŞERH VE ÖZELLİKLERİ

I.1. ŞERH NEDİR?

‘Şerh’ Arapça bir sözcük olup ‘şaraha’ kökünden gelmektedir. Lûgattaki manası, “açma, ayırma, yarma, genişletme; bir ibâreyi veyâ eseri açıklama” anlamına gelmekle beraber “bir eserin ibâresini kelime kelime açıp izâh ederek yazılan kitap”¹ ismini de almaktadır. Terim anlamı olarak ise “bir meseleyi açık ve teferruatlı olarak açıklamak, anlatmak, yorumlamak manasında”² kullanılmaktadır.

‘Şerh’ kelimesi geçmişten günümüze kadar farklı şekillerde kullanıla gelmiştir. Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı Türkçe Sözlük’te “açma, yarma; bir anlatım veyâ kitabı açıklama, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap; açık ve ayrıntılı anlatma ”³ şeklinde tarif edilmiştir. Şerh kelimesinin Kamus Tercümesi’ndeki tanımı; “müşkül, mübhem ve mahfi ma’kulesini keşf ve izhar eylemek, fehm eylemek, kesmek,açmak ma’nâsındadır”⁴ şeklindedir. .Mahmud Salahi Efendi şerh’i, Kamus-ı Osmanî’de “açmak,açılmak bir dekayık ve gavamizi alî izâh ve tefsîr için söylenen sözler ve bu yolla yazılan kitaplar”⁵ olarak ifâde edilirken Kamus-ı Türki’de ise, “bir kitabın ibâresini yine o lisânla veyâ bir lisân-ı aherde tafsil ve izâh ederek, müşkilâtı açma”⁶ izâhı mevcuttur. Şerh etmek ise; “bir meseleyi açık ve teferruatlı olarak açıklamak, anlatmak, yorumlamak”⁷ anlamına gelmektedir. “Bir kitabı şerh eden, bir kitaba açıklama yazan kimseye de şârih”⁸ adı verilir.

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s. 991.

² Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000, s. 19.

³ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 1861.

⁴ Mütercim Âsım, *Kamus Tercümesi* ,c. I, İstanbul 1305, s. 484

⁵ Mahmud Salahi, *Kamus-ı Osmanî*, İstanbul 1313.

⁶ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, (Haz.: Ömer Faruk Akün) Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 773.

⁷ Milli Eğitim Bak. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, c.IV, İstanbul 2002, s. 2681.

⁸ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2003, s. 978

Açıklama ve yorumlama sadece edebiyata özgü olmadığı için diğer alanlarda da bu ihtiyacın karşılanabilmesi için şerh kelimesi değişik adlarla karşımıza çıkmaktadır. Hâşiye, hamîş, ta'lîk, tahlîl, tefsîr ve Tanzimat'tan sonrarevâc bulan Fransızca analyse kelimeleri küçük nüanslarla birlikte çoğunlukla birbirlerinin müterâdifleri olarak kullanılmaktadır.⁹

Şerhe atf edilen bütün bu adlar daha doğru ve daha iyi bir şekilde anlamayı oluşturmak için yapılmıştır. "Aslında bütün bu isimlerle kastedilen daha doğru anlama ve anlatma, İslâm dünyasındaki diğer bir çok ilim dalında olduğu gibi Kurân'ın meâli üzerine yapılan araştırmalardan doğan tefsîr ilmi bu nedenle şerhin menşei kabul edilir."¹⁰

"Edebi metinlerdeki şerh örneklerinin sık görüldüğü derkenarlardan, yani asıl metinle birlikte metnin sayfa kenarlarında yer alan şerhlerden; tek mısraın, beytin, cümlenin, bir şiirin mısra ve beyitlerinin metin içindeki şerhlerine; ya da müstakil kitap şerhlerine kadar birçok çeşidinin görüldüğü şerhler, eski edebiyatımızda önemli yer tutarlar."¹¹ Ayrıca bu şerhler o kadar çeşitli ve farklı konularda yazılmıştır ki edebiyattan tarihe, fıkihtan hadîse, tıptan astronomiye kadar uzanan birçok alanda şerhler mevcuttur.

Günümüzde bazı filaloglar artık şerh kelimesinin, yerini tahlil sözcüğüne bıraktığını söyleseler de çoğu edebiyat araştırmacısı bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu, aynı anlamı karşılamada yetersiz kaldığını öne sürmüşlerdir. Şerh metni esas aldığı için diğer ilimlerden ister istemez yararlanmıştır.

Edebî eseri anlamamanın ve duymamanın farklı şeyler olduğunu ifâde eden Ali Nihad Tarlan, metinler şerhini şöyle açıklamıştır: "Metinler şerhi anlamaya çalışır, davasını vesika ile ortaya koyar, olumlu bir bakış açısıyla eserden istifâde etmeye gayret ederken; eseri bir takım nitelemelerle değerlendirip okurun zevkine müdahale

⁹ Ömür Ceylan, *Tasavvufîşiir şerhleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2000, s.19.

¹⁰ Ceylan, A. g. e., s.19.

¹¹ Mine Mengi, "*Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine*", Divan Şiiri Yazıları, Dergah Yay., İstanbul 1997, s. 72.

etmez; şeklinde açıklar. Bunun yanında her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalıştığından bahseder.”¹²

I.2. ARAP, İRAN VE TÜRK EDEBİYATLARINDA ŞERH GELENEĞİ

Arap Şerh Edebiyatı , hicrî üç ve dördüncü asırlarda yaşayan Sükkerî, Sa’lebî gibi şârihler tarafından kurulmuştur. Arap Edebiyatının İran ve Türk Edebiyatlarına etkisi göz önüne alındığında Arap Edebiyatının bu edebiyatlara öncülük ettiğini görürüz. Arap Edebiyatının ilk mahsulleri tabii olarak ait oldukları devirle ilgili bir çok tabirleri ihtiva etmiştir. Ayrıca bu mahsuller, yazıldıkları zamanda ve öncesindeki bazı hadîselere de işaret ederek bu hadîseleri dar ya da geniş anlamlarıyla işleme yoluna gitmiştir. Tabîyatıyla daha sonraki dönemlerde derlenen bu metinler sonradan gelen insanlar tarafından güçlükle anlaşılmalı ya da hiç anlaşılammıştır. Neticede bu eserlerdeki anlaşılması güç noktaları açıklayacak kişilere ihtiyaç duyulmuş ve o kişiler hayattayken onların fikirleri doğrultusunda bu müşkülleri çözmek amacıyla gerekli açıklamalar şiirlere beyit beyit ve gelişigüzel bir şekilde eklenmiştir.

Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında şerh edilmiş ve ilgi görmüş eserlerden bazıları şunlardır: Muallaka-i Seb’a , Kasîde-i Nûniyye , Kasîde-i Tâiyye , Kasîde-i Bürde ve Bür’e, Fusûsü’l Hikem gibi eserleri sıralayabiliriz. Bunlara ek olarak Hazreti Peygamber’in bazı hadîsleri, muhtelif Esmâ-i Hüsnâ ve duâlar ile aruzla ilgili eserler de Arap Edebiyatında şerh edilen konular arasında yer almaktadır. Ayrıca bu şerhlere paralel olarak gelişen belâgat, bedi ve beyan ilimleri bazı edebî sanatları izâh için değişik örneklere yer vermişlerdir. Bu örnekler ise okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla güç anlaşılan eserlerde geçen beyitlerin de şerhine gidilmiş ve müstakil yeni şerhler ortaya çıkmıştır. Arap Edebiyatı bu süre içerisinde gelişimini tamamlayarak Fars ve Türk Edebiyatlarını da etkilemiş ve şerh geleneğinin bu edebiyatlar arasında da vücuda gelmesini sağlamıştır.

¹² Ali Nihad Tarlan, ‘Metinler Şerhine Dair’, *Edebiyat Meseleleri*, Ötükan Yay., İstanbul 1981, s.191.

Fars Edebiyatını şerh usulü bakımından incelediğimizde; Arap Edebiyatının tesiriyle ortaya çıkmış ve bu usul ile daha ziyade tasavvufi şerhleri konu edinen eserler ortaya konmuştur. Arap Edebiyatına ait pek çok eser İranlılar tarafından bilinmekle birlikte bunların bir kısmı medreselerde okutulmaktadır. Hicrî 5. yy'dan sonra Tasavvuf Edebiyatının geliştiğini ve şerhlerin de çoğunluğun manzum olmak üzere bu tür eserlere yapıldığını görmekteyiz. Bilhassa Maverâünnehir, Horasan ve Irak'ta yetişen mutasavvıf ve mütefekkirlerle en parlak dönemini yaşamış ve bu dönemde çoğunluğu manzum olarak kaleme alınan pek çok eserin de doğuşunu sağlamıştır Hicri 6. yy'da Senâî ile başlayan tasavvufî şiir akımı hicri 7. yy'da Feridüddin Atar ile olgunluk noktasına ulaşmış ve Mevlana ile doruğa çıkmıştır. Bu şairler sosyal meselelerin yanında kalbe taalluk eden meseleleri kaleme alarak kıssa, hikaye, ârifâne ve âşıkâne gibi mevzulara da yer vermişlerdir. Özellikle Sadî-i Şirâzî ve Mevlânâ'nın bu mahiyetteki eserleri Şark-İslâm kültürünün şaheserleri olarak görülmüştür. Bu şahsiyetlerden bir asır sonra gelen Hâfız-ı Şirâzî de, aynı tefekkürün devam ettiricisi niteliğini kazanmıştır.

Türklerin 8. asrın ikinci yarısından itibaren İslâm medeniyetine dahil olmasıyla beraber, bu ortak kültüre önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu medeniyetin her türlü medenî ve kültürel kalkınmalarında seçkin unsur olmuş; medenî ve kültürel yükselişte vazife görmüşlerdir. Bunların başında Yusûf Has Hacib'in Kutadgu - Bilig adlı eseri İslâmî Türk Edebiyatının ilk eseri olma vasfını taşır. Daha sonraki dönemlerde yazılan Atabetü'l - Hakayık , milli kültür hazinemiz olan Dîvân-ı Lûgatit Türk ve Dîvân-ı Hikmet gibi eserlerle edebiyatımızda büyük adımlar atılmıştır. 13. yy'da ortaya çıkan Moğol istilasının doğurduğu ızdıraplar ile halkın manevî yönden tedavi edilmesinde büyük önem taşıyan Yesevî ekolü ile Anadolu insanının acıları giderilmeye çalışılmıştır. Bu esnada önemli kültür merkezlerinden olan Konya'da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Muhyiddîn-i Arabî, Sadreddîn-i Konevî gibi büyük mutasavvıf ve âlimler etkin rol oynamıştır. Bütün bunların sonunda Anadolu tasavvuf mistik bir duyuş ve düşünüş sistemi olarak yükselmiştir.

Türk Şerh Edebiyatının 15. asırdan başlayarak 17. ve 18. asırlara kadar en zengin dönemini yaşadığını söylemek mümkündür. İlk şerhler daha çok hadîsi şeriflere , Bostan , Gülistan ve Gülşen-i Raz gibi eserlere yazılmıştır.Bu şerhler umumiyetle medreselerde okutulan ve dini eserlere Türk şârihlerini tarafından Arapça veya Türkçe olarak yazılmışlardır.

Türk mutasavvurları tarafından çok okunmuş olan Muhyittin Arabi'nin Fususül Hikemi şerh edilen eserler arasında ayrı bir yeri vardır.

Edebiyatımızda Kur'ân-ı Kerîm ve hadîsten sonra üzerinde en çok durulan ve en fazla tesirleri bulunan Mevlana'nın Mesnevîsi şerh edilen eserlerin başında yer alır.

Türk edebiyatından yapılan şerhlerin niteliğine bakıldığında İran edebiyatında olduğu gibi dini ve tasavvufî alanlarda örneklerinin çok olduğu görülür.Din sahasında İslâmiyet dilinin Arapça olması sebebiyle eserlerin büyük bir kısmının Arapça olarak şerh edildiği , bunun yanında bu eserlere Türkçe şerhlerinin de yapıldığı görülmektedir.Tasavvufî edebiyat sahasına gelindiğinde ise İran edebiyatı örneklerinin daha tesirli olduğu muhakkaktır.Bunların dışında edebiyatımızda çok farklı konularda yazılmış şerhler mevcuttur.Dil , gramer , felsefe, mantık , astronomi kitaplarına ve lûgatlara yapılan şerhlerin de olduğu görülmektedir.

Şerh edilen gerek Türk edebiyatında, gerekse Arap ve İran edebiyatlarında çeşitli ilim dallarında incelenen bir esere yazılan açıklama olarak anlaşılmıştır.”Arap edebiyatında ilk devirde yazılan şiirler, edebi metinler zamanla muhtevalarında devirleri ile ilgili bazı tabirler bulunduğu, devirlerinde meydana gelip sonradan unutulmuş bazı hadîslere işaret ettiği için mana genişliğini yitirmeye başladı.Sonradan derlenen bu eski metinlerin anlaşılmasının zorlaşması neticesinde henüz hayatta olan bu eserlerdeki müşkülleri bilenlerin bilgileri ışığında gerekli çalışmalar şiirlere beyitler şeklinde ve belirli bir düzene bağlı kalınmadan eklenmeye başladı.Bu açıklamalar kelimenin anlamını vermek ifâdeleri güç tabirleri, metinde geçen yer ve

şahıs adları hakkında bilgi vermek ve tarihi hadîseleri izâh etmek usulünü takip ettiler.¹³

I.3. ŞERHİN ÖZELLİKLERİ

İlâhî kelâmı dil ve anlatım yönlerinden incelemek için kendine has usûller oluşturan ‘tefsîr’, Hz. Muhammed’in sözlerini anlama ve yorumlama metodu kuran ‘hadîs’ ilimleri, kendileri için alt yapı oluşturan dil ve edebiyat bilimlerini sürekli olarak besleyip geliştirmiştir.¹⁴ Ayrıca hadîs metinlerinin sağlıklı tespit usûlleri ve daha sonraki zamanlarda ‘metin şerhi’ ve ‘metin tenkidi’ gibi disiplinlerin gelişmesine kaynaklık etmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm ve onun i’câzı ile Hz. Muhammed’in hadîslerini daha iyi anlayıp aktarabilme gayretleri amacıyla yapılan tefsîr çalışmaları, şerh geleneğinin oluşmasına etkili olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’in i’câzı değişik müfessirler tarafından defalarca işlenmiştir. Tefsîr ilmi birçok ilmi kendisinde toplayan mühim bir ilim dalıdır. Bu sebepten ötürü şerhin özelliklerinin bilinebilmesi için tefsîr metodunun anlaşılması gerekir. Tefsîrde şu ilimler aranılır:

1. Kelimelerin delâlet ettiği asli manaları anlamaya yarayan lügat ilmi,
2. Mananın muhtelif i’rab durumlarına göre değişmesine ait konuları ihtiva eden ‘nahv’ ilmi,
3. Siga ve binalardan bahseden ‘sarf’ ilmi,
4. İştikak ilmi,
5. Belâgat ilimleri (me’ani, beyan, bedi),
6. Kıraat ilmi,
7. Ayetlerden hüküm çıkarmanın kaidelerini bildiren ‘fıkıh usulü’ ilmi,
8. Cenab-ı Hak hakkında vacib, caiz ve mümteni’ olan hususları inceleyen ‘kelam’ ilmi,

¹³ Ali Fuat Bilkan, ‘Şerh Geleneği’ (Yayımlanmamış Makale), s.1

¹⁴ DİA, Hulusi Kılıç, ‘Belâgat’, İstanbul 1992, c.V, s. 380-383.

9. Ayetten kastedilen mananın ne olduğunu tayine yarayan ‘sebeb-i nüzul’ ilmi,
10. Kıssalar ilmi,
11. Nasih ve mensuh ilmi,
12. Mücmel ve mübhem ayetlerin tefsîrini beyan eden ‘hadîs’ ilmi,
13. İlmü’l- mevhibe...

Çoğu orta ve yüksek seviyedeki eğitime ait olan bu mevzulara vâkıf olunmadan tefsîr yapılamamaktadır. Devrin kültürü gereği özellikle belâgat ilmi çerçevesinde oluşan tefsîr usulü birçok yönüyle daha sonraki yıllarda edebî şerhlerde de aynen uygulanmıştır.¹⁵

Tefsîrde, öncelikle ilmi ayet ve surelerin nerede, ne zaman, hangi olay hakkında nazil olduğu konuyla ilgilenen tefsîr ilmi olan esbâb-ı nüzûl, Klasik edebiyatta kendisini kasidelerde gösterir. Kasidelerin kime, hangi amaçla, ne zaman yazıldığı belirtilmiştir. “Sebeb-i nüzûl ile şairin nasıl bir ruh haline mensup olduğunu da anlayabiliyoruz. Böylece muhatap çağ ve durum dikkate alınarak şerh yapılabilmektedir.”¹⁶

“Geçmiş zamanlara ait bir eser lakıyla ve tarihi manasıyla anlamak için evvela o devrin umumi hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devrin insanların hayat ve kainat hakkındaki telakkilerini öğrenmemiz gerekir. Hiçbir metin muayyen bir usule ve düşünceye göre okunmadıkça, kendiliğinden bize derin bir fikir vermez. Yazılı metin de tabîat gibidir, sırlarını ancak kendine hususi sualler sorana açar. Tabîat veye metnin derinliğine nüfuz edebilmek için tahlile ihtiyaç vardır. Bir edebi eserde aranılacak şey her şeyden önce onun nasıl bir davranış tarzının ifâdesi olduğudur. Bunu bulabilmek için esere bütün olarak bakmak, onun ruhunu kavramak ve üslûbuna ait teferruatı bu ruha bağlamak icab eder. Hasılı metnin tahlili, umumiyetle zannolduğu gibi yabancı kelimelerin mağnalarını bildirmek, vezni ve şekli buldurmak, edebi sanatlarını göstermek suretiyle teferruatı ortaya dökmekten

¹⁵ Bilkan, a.g.m, s. 4.

¹⁶ Bilkan, a.g.m, s.5

ibaret değildir. Metindeki mevcut her şeyi manalandırmak, müellifin şahsi davranış tarzına bağlamak, bütün ile arasındaki münasebeti ortaya çıkarmak ifade eder. Edebi esere hangi zaviyeden bakarsanız o size ayrı cevap verir.”¹⁷ diyen Mehmet Kaplan mezkur konudaki düşüncelerini böyle izâh eder.

“Bir metnin açıklanması gerekiyorsa , o metinde okuyucunun bilgisi, akli, düşüncesi, sezgisi veya duygusuyla aşamayacağı bazı güçlüklerin varlığı kabul ediliyor demektir. Ayrıca metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içersinde mesela inanç veya düşünce sisteminde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı da metinleri şerh ettirmiştir.”¹⁸

Şerhin ortaya çıkışından gelişmesine, oradan edebiyatımıza girmesine, hangi hususlara dikkat edilerek eserler verildiğine ve günümüzde şerhten istifade şekillerine dair bilgiler özetlendi. Sonuç olarak; şerh, edebiyatımızda incelenmesi ve yorumlanması gereken müstakil bir alandır. Bu konuda yetkin ağızlardan derlenen bu ifadeler şerh hakkında daha fazla çalışma yapılması ve şerhin doğru anlaşılması gerektiğinin ifadesidir. Şerh, birtakım kavram karışıklıklarının içinden çıkarılarak ve şerhe dair problemler çözülerek geçmişle günümüz arasında köprü vazifesi görebilecek bir daldır.

I.4. TÜRK EDEBİYATINDAKİ MESNEVÎ ŞERHLERİ

Mesnevî 1273 yılında doğan büyük Türk düşünürü Mevlânâ Celaleddîn Rûmî tarafından Farsça kaleme alınan ve 25.618 beyitten oluşan altı ciltlik ünlü eserinin adıdır. Eser dönemin kültür ve edebiyat dili olan Farsça yazılmış olsa da yapılan tercüme ve şerhleriyle Osmanlı aydınını etkisi altına almış ve edebiyat hayatımız içerisine tercüme ve şerh geleneğini kazandırmıştır.

¹⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1981, s.1-2.

¹⁸ Tunca Kortantamer, “*Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi*”, Ege Üniv., Fen Edebiyat Fakültesi Yay., Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Dergisi, Sayı VIII, İzmir 1994, s.1.

Gerek kaynakların verdiği malûmattan gerekse Mesnevî'nin metninden anlaşıldığı üzere Mevlânâ, Mesnevî'nin ilk on sekiz beyitini kendi yazmış kalan diğer kısımları söylemiş ve Hüsameddin Çelebi'ye yazdırmıştır. Her cilt bitince Hüsameddin Çelebi tarafından Mevlânâ'ya okunur, lazım gelen yerler düzeltilir, ondan sonra kitap yine Hüsameddin Çelebi tarafından temize çekilerek ¹⁹ bir eser vücuda getirilmiştir.

Mevlânâ'nın mesnevî nazım türünde yazdığı ve adını 'Mesnevî' olarak kendisinin koyduğu eseri günümüzde olduğu gibi yazıldıktan hemen sonra kelimenin geçtiği yerlerde çağrıştırdığı şey mesnevî nazım şekli değil, Mevlânâ'nın Mesnevî'si olmuştur.

“Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin muhtevasını din ve dinin üç temel dayanağı olan amel (şeriat), hal (tarîkat)ve hakikat olarak nitelendirmiştir. Mesnevî tasavvufun asıl konusu vücûd ve vücûdun zuhur mertebelerinden insân-ı kâmil ve Hakk'a vuslat yollarından (sülûk ve mertebeleri) bahseden bir eserdir.Nitekim Mevlânâ Mesnevî'nin vuslat ve yakîn sırlarını keşfetme konusunda sâlike rehber olduğunu söyler.”²⁰

Mevlânâ, bu amaç doğrultusunda hikmetli sözleri ve yakîn sırlarını açarken hikayelere başvurur.Bu hikayeler arasında başka bir konuya girer, sonra tekrar başladığı hikayeye geri dönerek öğütler içeren beyitleri sıralar. Bununla da yetinmeyerek Âyet ve Hadîs-i şeriflerden deliller göstererek vermeye çalıştığı fikrin iyice anlaşılmasını sağlar.

İlmî, edebî ve tasavvufî yönden büyük önem arz eden Mesnevî'ye yazıldığı tarihten bugüne kadar hakkında oldukça fazla şey yazılıp söylenmiştir. Bugün dünyanın her yerinde tanınan, bulunmaması her kütüphanede büyük bir eksiklik sayılan Mesnevî gittikçe artan bir ilgiye mahzar olmuştur. Mesnevî'ye birçok alim, edip, şârih ve mutasavvif tarafından tercüme ve şerh edilmiş, eserlerinden seçmeler

¹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî I*, (Çev: Veled İzbudak – Abdülbaki Gölpınarlı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1953, s.2

²⁰ Semih Ceylan, 'Mesnevî', DİA, C.29, s.328.

yapılmış, konularına göre tasnif edilmiş, lûgatlar hazırlanmış, birçok sanat ve edebiyat ürününe ilham kaynağı olmuştur.

Mesnevî'nin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması için çeşitli dillere tercüme ve şerh edilmekle beraber bir taraftan da edebiyatımızda zengin bir şerh geleneğinin oluşmasını katkıda bulunmuştur.

Genel olarak Mesnevî'ye farklı dillerde yazılan tercüme, şerh, seçme beyit şerhleri ve şârihleri şöyle listelenebilir:

1. Kemaleddin Hüseyin b. Harezmi (1436) (Baştan sona Farsça şerh), *Künûzü'l-Hakâyık*.
2. İbrahim Beg (15. yüzyılda 17 hikayenin şerhi)
3. Muinî (15. yüzyılda I. Cildin manzum çevirisi), *Manevi-yi Muradiye*.
4. Molla Fenarî (1431) (Mesnevînin mukaddimesinin Arapça şerhi)
5. Dede Ömer Ruşenî (1478) (Türkçe tercüme), *Neynâme*.
6. Şahidi İbrahim Dede (1550) (600 beytin Farsça manzum çevirisi) *Gülşen-i Tevhid*.
7. Surûrî (ö.1562), (baştan sona Farsça şerh) *Şerh-i Mesnevî*
8. Sûdî (1594) (Türkçe şerh)
9. Şem'î (1592) (baştan sona Türkçe şerh)
10. Yûsuf-ı Sineçâk (1546) (Mesnevî'den 366 beyit seçmiş ve şerh etmiş.)
11. Dal Mehmed Paşa (1595) *Cezire-i Mesnevî Tercümesi*
12. İlmî Dede (1611) *Şerh-i Cezire-i Mesnevî*.
13. İsmail Ankaravî Rusûhî (1631), *Fatih el-Ebyat'ı* (baştan sona Türkçe şerh)
14. Abdülmecid Sivasî (1639), (I. Ciltten 1328 beyti şerh) *Şerhu Cezîreti'l-Mesnevî*
15. Abdullah Bosnevî (ö.1054/1644), *Şerh-i Cezire-i Mesnevî*
16. Cevrî (ö.1065/1654), *Şerh-i Cezire-i Mesnevî*
17. Yusûf Ahmed Mevlevî (1650) (Arapça şerh)
18. Eşrefî Pîr Muhammed Mevlevî, (4 cildini şerh) *Hazînetü'l-Ebrâr*
19. Sabuhî Ahmed b. Muhammed (1647) (Anlaşılması güç yerlerin şerhi) *İhtiyarât-ı Sabûhî*
20. Sarı Abdullah Efendi (1660), (I. Cildin şerhi) *Cevahir-i Bevahir-i Mesnevî*
21. Nazmî Mehmed Efendi (1701) (I. Cildin tercümesi)

22. Ahmed Sadık b. Ömer Derviş, (Manzum mesnevî tercümesi) Lübbü'l-Lübâb
23. İsmail Hakkı Bursevî (1725), (I. Cildin 738 beytinin şerhi) 'Ruhü'l-Mesnevî
24. Nahifî Süleymân (1738) (baştan sona manzum çeviri)
25. Abdullah Salahi Efendi (1782) (Türkçe tercüme)
26. Şeyh Galib (1799) Şerh-i Cezire-i Mesnevî (şerh)
27. Mehmed Murâd Efendî(1848), Hülâsatü'ş-Şürûh (muhtasar şerh)
28. Kütükçü Süleymân Hayri Bey (1891) (Türkçe tercüme)
29. Yenişehirli Avni Bey (1892) (Türkçe tercüme)
30. Abidin Paşa (1907), Terceme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerif
31. A. Avni Konuk (1938) (baştan sona şerh)
32. Kenan Rifaî (1950), Şerhli Mesnevî-i Şerif
33. Veled Çelebi İzbudak (1942) (Türkçe tercüme)
34. Feyzullah Sacid Ülkü (1945) (Türkçe tercüme)
35. Tahirü'l-Mevlevî (1951) (şerh)
36. Abdülbaki Gölpınarlı (1982) (şerh)
37. Reynold A. Nicholson (1937), 'The Mathnavi of Jalalu'ddin Rumi' (İngilizce şerh)
38. Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu (1972) (Türkçe tercüme)
39. Feyzi Halıcı (Türkçe tercüme)
40. Mehmet Muhlis Koner, Mesnevî'nin Özü (şerh)
41. Şefik Can (tercüme ve şerh)

I. BÖLÜM

1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. MURAD MOLLA'NIN HAYATI

1.1. a) Adı, Mahlası, Doğum Tarihi ve Yeri:

Kaynaklarda belirtildiğine göre alim ve ariflerden bir zat olup, asıl adı Mehmed Murâd'dır. Mehmed Murâd bir Nakşibendî şeyhidir. Bulunduğu tarikat dolayısıyla da Murâd Nakşibendî ünvanını almıştır.²¹

Molla Murâd, 'Hulâsatü'ş- Şürûh' adlı eserinin mukaddimesinde kendisinden kendisini "es-Seyyidü'l-Hâc Hâfız Muhammed Murâdü'n-Nakşibendî İbnü'ş-Şeyhü'l-Hâc Abdü'l-Halimü'n-Nakşibendî"²² şeklinde bahsettiği ibaresi bulunmaktadır.

Hakkında bilgiler veren kaynaklara bakıldığında bu kaynakların hemen hepsinde Murâd Nakşibendî'nin 23 Muharrem 1203 / 24 Ekim 1788'de Perşembe gecesi, İstanbul'un Çarşamba semtinde doğduğu kayıtlıdır.²³

1.1. b) Ailesi:

Babası, İstanbul'un Çarşamba semtinde bulunan Murâd Molla Tekkesi ismiyle anılan müessesenin şeyhi Ahıskalı Abdulhalim Efendi'dir.²⁴ İstanbul'un Fatih ilçesi Çarşamba semtindeki Murâd Molla Tekkesi, Rumeli Kazaskeri Damat-

²¹ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, 1299-1915, (Haz: A.Fikri Yavuz, İsmail Özel), M.Meral Yay., İstanbul, c.I, s. 159.; "Murâd Nakşibendî", DİA, C.32, s. 189 ; Fatim Tezkiresi, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s.256 ; Muzaffer Gökman, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 2 ; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.I, s.169,170.

²² Murâd Nakşibendî, *Hulâsatü'ş-Şürûh*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY 6309, vr. 1b.

²³ DİA, a.g.m, s. 189; *Fatim Tezkiresi*, s. 374 ; Gökman, a.g.e., s. 2 ; OM, s. 169- 170.

²⁴ Gökman, a.g.e., s. 2.

zade Mehmed Murâd tarafından yaptırılmıştır.²⁵ Bizim çalışma konumuz olan Mehmed Murâd Molla ile Damat-zade Mehmed Murâd aynı isme sahip olması bu şahıs ile karıştırılmasına sebep olmuştur. Mehmed Murâd Nakşibendî divanında Damat-zade Mehmed Murâd'a yazmış olduğu manzumesinde kendisiyle nam-daş olduğunu bize şu beyitle ifâde etmektedir.

Müznib-i dîrînedir gerçi bu 'abd-ı za'îf
Lîk olup nâm-dâş oldu bu benden Murâd

Hayatı hakkındaki bilgilere geniş ölçüde 'Mâ-Hâzar' adlı Pend-i Attar şerhinin nihayetinde bulunan 'Hâl Tercümesi' ile 'Vâkâyı-nâme' adlı eserinde rastlanmaktadır²⁶

1.1. c) Öğrenim Hayatı, Meslekî Hayatı ve Memuriyeti:

Murâd Molla'nın öğrenim hayatına Çarşamba semtindeki Mehmed Himmet Efendi'nin mektebinde başladığı bilinmektedir. On yaşında hıfzını tamamlayarak iki yıl kadar bir süre Gebzeli Ahmed Efendi'nin mektebine devam ettiğini söyleyen şair, on sekiz yaşına kadar geçen süre içerisinde çeşitli hocalardan dersler almış ve kendini yetiştirmiştir.²⁷

Murâd Molla, Nakşibendî şeyhi olan Abdullah Kaşgarî'nin halifesi Salih Ârif Efendi'den Fars Edebiyatının bazı klasiklerini, Hoca Neşet'in talebelerinden Süleymân Vahyi Efendi'den ise Sevket-i Buhârî Dîvânı'nı ve Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin Mesnevî-i Şerif'ini okumuştur. Ayrıca Kethûdâ-zâde Ârif Efendi'den de zaman zaman istifâde etmiştir.

²⁵ M.Baha Tanman, 'Murâd Molla Tekkesi ve Kütüphanesi', Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.V, s. 516-517

²⁶ DİA, a.g.m. , s. 189 ; Fatin Tezkiresi, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; Gökman, a.g.e., s. 2 ; *Murâd Nakşibendî, Mâ-Hazâr*, s. 256-267 ; M. Hüdâyi Şentürk, *Şeyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî Ve Vâkâyı-nâmesi, İstanbul Araştırmaları*, İstanbul 1997, s. 17-62

²⁷ DİA, a.g.m. , s. 189 ; Gökman, a.g.e., s. 2.

Süleymân Vahyi Efendi'ye derin bir muhabbet duyan Murâd Molla, Süleymân Vahyi Efendi'den hürmetle bahsetmektedir.

Dinle cân ile beni eyleyem sana beyân
Bir ulu zâtı ki olmuş idi üstâd-ı cihân

Nâm-ı pâki de Süleymân idi Vahyî mahlas
Şeyh ile hâce demek oldu o zâta şâyân ²⁸

Şair, babasının isteği üzerine Gülhane'deki Zeynep Hatun Camii'nde ikamet eden ve sonra Üsküdar Selimiye Tekkesi Şeyhi olan Nimetullah Nakşibendî'ye intisap etmiştir. Yine bu yıllarda Reisü'l-kurrâ Şeyh Çoşgun Efendi'den Kur'ân ve kırâ'at dersleri almıştır. Çoşgun Efendi'nin ölümü üzerine ise, bu ilimlerin tahsilini Reisü'l-kurrâ Abdullah Efendi ile devam ettirmiştir.²⁹

1815 (H.1230/1815) yılında babasının ölümü üzerine onun yerine Murâd Mollâ Tekkesi'nin şeyhliğine tayin edilmiştir. Ancak bu esnada yine öğrenimini sürdürerek 1824 yılında Galatasaray Kütüphane Hocası İmam-zade Mehmed Es'ad Efendi'den dinî ilimler, Benli-zade Ahmed Efendi'den kıraat icazeti almıştır.

Hal Tercümesi'ni yazdığı 1833 yılında tekkede Mesnevî, Şifa-i Şerif, Şevket ve Saib-i Tebrizi Divanları'nı ve diğer eserleri okuttuğunu, kıraat, aruz ve fıkıh dersleri vermenin yanında aynı zamanda kura olup kuran hıfzı ve kıratında da icazet veren alim bir zattır. Bunu Divanında şöyle dile getirmektedir:

Hâfızım ben de efendim zümre-i kurâdanım
Gayret-i cinsiyeti icrâ umâr gönlüm hemân ³⁰

Murâd Molla Nakşibendî, 1844 yılında görev yaptığı tekkenin yanında Daru'l-Mesnevî inşa ettirmiş, bu yapı 18 Ocak 1845 yılında Sultan Abdülmecid

²⁸ DİA, a.g.m., s. 189.

²⁹ a.g.m., s. 189.

³⁰ DİA, a.g.m., s. 189 ; Fatin Tezkiresi, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; Gökman, a.g.e., s. 2.

Han'ın da katıldığı bir törenle açılmıştır. Ayrıca Murâd Molla, bu yapının içerisinde bir de kütüphane vücuda getirmiştir.³¹

19. yy'da Nakşibendîye tarîkatı ile Mevlevîlik arasında yakınlaşmaya vesile olan Murâd Molla, tekke şeyhliğinin yanında Sultanahmet Camii Cuma vaizliği görevini de uzun süre üstlenmiştir.³²

1.1. d) Ölümü:

Hayatı hakkında bilgiler ihtiva eden kaynaklardan DİA'nın Murâd Molla maddesinde ve Sefîne-i Evliya'da Murâd Nakşibendî'nin 27 Şevval 1264 / 26 Eylül 1848 yılında İstanbul'da füceten vefât ettiği ve tekkesinin haziresine defnedildiği kayıtlıdır.³³ Ancak Fatin Tezkiresi'nde aynı yılın Şevval ayı yerine Şaban ayında dar-ı ukbaya göçtüğü yazmaktadır.³⁴

1.1. e) Bazı Özellikleri:

Murâd Molla pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Özellikle öğrencileri arasında devlet ricalinden önemli kişilerde bulunmaktadır. Sultan Ahmet Camii Cuma vaizi olduğu için vükela ve vüzera şeyhin sohbetlerini dinler ve ona derin saygı gösterirlerdi. Şeyh efendi devlet erkanının orada olmasına aldırmandan söyleyeceklerini açık yüreklilikle ifâde ederdi.³⁵

Kaynaklar Murâd Molla'nın iki yönüne işaret etmektedir. Öncelikle ilmî kişiliği, ikincisi tasavvufî kimliği ve edebi kişiliğidir. Bu çevrede verdiği vaazlar, nasihatlar, bunların halk ve devler erkanı üzerinde verdiği derin etki üzerinde durulmaktadır. Kaynaklar onun tasavvufî kimliğini ön plana çıkartmış, şiirlerin edebî değeri üzerinde durmamıştır. Divanında klasik şiirimizden ziyade tasavvufî bir şiir vadisinde olduğunu görmekteyiz. Bu divan baştan sonuna kadar kaside şeklinde,

³¹ DİA, a.g.m., s. 189 ; Fatin Tezkiresi, s. 374 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; Gökman, a.g.e., s. 2.

³² DİA, a.g.m., s. 189 ; Gökman, a.g.e., s. 2.

³³ DİA, a.g.m., s. 189 ; *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257 ; OM, 169-170.

³⁴ Fatin Tezkiresi, s. 374 ; Gökman, a.g.e., s. 2.

³⁵ Fatma Aliye, *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, Bedir yay. İstanbul 1995, s.34.

fakat bu şeklin hususiyetlerini teşkil eden nesib, veya teşbih, girizgah kısımlarını içine almayan, yalnız medhiyelerden ibaret şiirleri ihtiva etmektedir.³⁶

Cevdet Paşa, Murâd Molla Tekkesi'nin her kesimden insanla dolup taşıdığını, kendisinin de zaman zaman oraya gittiğini ifâde etmektedir. Bu tekkede her türlü ilmin okutulduğu herkesçe malum olmakla birlikte Şeyh Murâd Molla da haftanın belirli vakitlerini Mesnevî-i Şerif derslerine ayırdığını, diğer zamanlarda da çeşitli ilimlerle meşgul olduklarını dile getirmektedir.³⁷

Yine Cevdet Paşa'nın söylediğine göre; birçok müridi olan Murâd Molla, istidadı yüksek bir kişinin kendisine intisab etme isteğine karşılık, 'bu bizim işimiz değil', diyerek o istidat sahibi kişiyi Kuşadalı İbrahim Efendi'ye gönderecek kadar mütevazi bir kişiliğe sahiptir.³⁸

Sefîne-i Evliya'da ve Muzaffer Gökman'ın eserinde şairin Hameyn-i Muhteremeyn'i ziyaret ederek hacc şerefine nail olduğu ve onun Nakşibendî şeyhlerinden rehber-i hakayık bir zat olduğu belirtilmektedir.³⁹

Osmanlı Müellifleri'nde şairin parlak zekasından bahsedilmekte ve hatta on yaşında iken Recep ayında Dülger Oğlu Camii'nde yirmiye yakın âlimin önünde imtihanı kazanıp onlardan icazet almaya muvaffak olduğu bildirilmektedir. Ayrıca bu eserde Murâd Molla'nın ileri derecede kitap meraklısı olduğu, bu merak ve zevkin Murâd Molla Kütüphanesi'ne vakfettiği kitaplardan da anlaşılacağı üzerinde durulmaktadır.⁴⁰

³⁶ Fevziye Abdullah Tansel, *Molla Murâd Divan'ı ve Sünbül Sinan*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.16, 1968, s.72.

³⁷ DİA, a.g.m., s. 189 ; Fatih Tezkiresi, s. 374.

³⁸ DİA, a.g.m., s. 189.

³⁹ *Sefîne-i Evliya*, s. 256-257; Gökman, a.g.e., s. 2.

⁴⁰ Gökman, a.g.e., s. 2. ; OM, s. 169-170.

1.2. ESERLERİ

Molla Murâd birçok konuda çeşitli eserler vücuda getirmiştir. Yazdığı eserlerin çoğu kendi ismini taşıyan kütüphanede mevcuttur. Eserleri şunlardır:

1.2.1. Hulâsatü's-Şürûh: Mevlânâ'ya ait olan Mesnevî'ye yapılan 6 ciltlik muhtasar bir şerhtir. Mesnevî'yi tam olarak, veciz bir şekilde şerh etmiştir. Molla Murâd şerhinin dibacesinde belirttiğine göre; Çarşamba'da kâin iken Murâd Molla Tekkesinde ilim ile meşgul iken Mesnevî'yi üç defa hatmeder ve aklına muhtasar bir şerh yazmak gelir. Öğrencilerinin de istemesi üzerine bu fikir kuvveden fiile yola çıkar ve 25 Eylül 1839'da Çarşamba günü Hulâsatü's-Şürûh adını verdiği şerhe başlar⁴¹ ve 8 Ocak 1841'de tamamlar.⁴² Aynı şekilde 1258 yılında Muharremm'ül Haram'ın beşinde (Çarşamba) günü ikinci cildi bitmiş. Aynı yılın aynı ayının 12. günü (Çarşamba) dördüncü cilde başlamıştır.⁴³ Biri İstanbul Üniversitesi'nde diğeri Süleymâniye Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası tespit edilen eserin yazımına 1839 yılında başlanmıştır.

(Hazırlayan: Zehra Öksüz, Basılmamış Yüksek Lisâns Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.) (İ.Ü. Ktp. TY 6309-6314); (1.cilt 118- 214 vr. Hazırlayan: Hatice Özdil, Basılmamış Yüksek Lisâns Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2009) (İ.Ü.Ktp. TY 6309-6314)

1.2.2. Mâ-Hazâr: Feridüddin Attar'a nisbet edilen Pend-name'nin şerhidir. Bu eserin sonunda 1833 yılında yazılan Hal Tercümesi yer almaktadır ve Burada Molla Murâd hakkında geniş ölçüde bilgiler verilmektedir. Mezkur eserin müellif hattıyla Murâd Molla Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.(Süleymâniye Ktp. Mehmed Ârif. Nr. 260).

1.2.3. Kavaid-i Farisiyye: Birçok defa basılan eser Mehmed Tevfik Efendi tarafından Şerh Kavâid-i Fârisiyye adıyla şerh edilmiştir .(İstanbul 1267,1285)

⁴¹ Murâd Nakşibendî, *Hulâsatü's- Şürûh*, Süleymâniye Kütüphanesi, M.Arif- M.Murâd 112/1,vr.1b.

⁴² A.e.vr., 222a.

⁴³ Murâd Nakşibendî, *Hulâsatü's-Şürûh*, İstanbul Üniversitesi Ktp., TY 6309, vr. 1b.

1.2.4. Vâkâyi-nâme: Murâd Nakşibendî bu eserinde, inşa ettirdiği Mesnevîhane'nin 1845 yılında yapılan açılış törenini anlatmaktadır. Ayrıca o yıl içinde İstanbul'da çeşitli olaylardan (örneğin; Galatada çıkan yangından, mübarek gün ve gecelerden, yapılan dini törenlerden, II. Mahmud'un kızı Adile Sultanın nikâh merasiminden, bazı memurların tayin, azil ve vefâtlarından) da bahsetmektedir. Tek nüshası Ali Emiri Kütüphanesinde bulunan eser (Nr.103) M. Hüdayi Şentürk tarafından yayınlanmıştır.⁴⁴

1.2.5. Mesmuât: Birkaç müridi tarafından derlenen eser, Murâd Molla'nın sohbet ve vaazlarından nakiller içermektedir.(İbrahim Hakkı Konyalı Vâkıf Ktp Nr.113) .

1.2.6. Mektûbât: Arapça mektupları ihtiva eden risaleyi Mehmet İsmet adlı müridi derlemiştir.(İbrahim Hakkı Konyalı Vâkıf Ktp. Nr.114).

1.2.7 Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî: Mevlevîlik geleneğinin önemli eserlerinden biri olan Tuhfe-i Şâhidî, Şâhidî tarafından kaleme alınan Farsça- Türkçe manzum sözlüktür. Murâd Molla da bu eseri Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî adıyla şerh etmiştir. (İstanbul 1256.)

1.2.8. Muînü'l-Vaizin: Eserin nüshaları;

Süleymâniye Kütüphanesi Darülmesnevi no:268 ;58 varak

Süleymâniye Kütüphanesi M. Ârif- Molla Murâd no:258 ;54 varak

Süleymâniye Kütüphanesi Nafiz Paşa no: 334

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdai Bölümü no:514

1.2.9 Mefâtihu'd-Dûriyye Tercümesi: Murâd Molla'ya ait olan bir başka eser Mefâtihu'd-Dûriyye Tercümesi'dir. Eser hakkında teferruatlı bilgi Terceme-i Mefatih-i Dürriye/ Muhammed Murâd b. Abdülhalim el- Buhari en-Nakşî Murâd Molla. (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1251, s.25 de bulunmaktadır.)

⁴⁴ Hüdayi Şentürk, İ.A., s. 189.

1.2.10 Dîvân: Murâd Molla Dîvânı, şairin her üç dilde de var olan manzumelerinin toplandığı eseridir. Eserin başında dört na'at vardır ve sonrasında Hz. ALİ, Hz. Hatice, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (ayrıca Hz. Hüseyin hakkında iki mersiye), tarikat kurucuları, büyük veliler ve mutasavvıflar hakkında yazılmış methiyeler mevcuttur. Murâd Molla Dîvân'ını her üç dilde de söylemiştir. (Hazırlayan: Davut Köse, Basılmamış Yüksek Lisâns Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.)

1.2.11. Sâib-i Tebrizî Şerhleri: Eser, Murâd Molla'nın Sâib-i Tebrizî Divanı'ndaki gazellere yaptığı şerhleri ihtiva eder. (Hazırlayan: Muhammed Felat Aktan, Basılmamış Yüksek Lisâns Tezi, Fatih Üniversitesi SBE, İstanbul 2008.)

1.2.12. Şerh-i Kasâid-i Mevlânâ Şevket Buharî: Bu eser, Murâd Molla'nın Şevket Buharî'nin eserlerine yaptığı şerhlerden oluşur. (Süleymâniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bölümü No: 3606.)⁴⁵

⁴⁵ DiA, a.g.m., s. 189.

1.3. HÜLÂSATÜ'Ş-ŞÜRÛH'UN TANITILMASI

1.3.1. Eserin Adı:

Murad Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l-Nakşibendî bin e'ş-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî dir ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşamba günü haddimiz olmayarak şürû' eylediğimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevrika karin hüsn-i hitâm oldu ise yine mah-ı mezkurun on ikinci çarşamba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbiin şerhine ibtida mukadder ve müyesser oldu. (1b)

1.3.2. Eserin Telif Sebebi:

Eserin dibacesi kısmında klasik geleneğe uygun olarak Besmele, hamdele ve salveleye yer verilip ardından sebab-i telif izah edilmiştir. Şârih de eserin dibacesinde kendisini tanıtarak eserin yazılış sebebini ifâde etmektedir:

Murad Molla Tekyesi şeyhi E's-seyyidü'l-hâc Mehmed Murâdü'l-Nakşibendî bin e'ş-şeyhü'l-hâc Abdü'l-halîmü'l-nakşibendî dir ki 1258 senesi şehr-i muharremü'l-harâmın beşinci çarşamba günü haddimiz olmayarak şürû' eylediğimiz Mesnevî-i Şerîf şerhinin cild-i sâni bi'avnillah ve tevrika karin hüsn-i hitâm oldu ise yine mah-ı mezkurun on ikinci çarşamba günü be gâyet Allahu Te'âlâ cild-i râbiin şerhine ibtida mukadder ve müyesser oldu.(1 b)

1.3.3. Eserin Telif Tarihi:

Murad Molla eserin dibacesinde bu şerhin yazılmasına H. 1255 yılının Receb-i Şerîfinin 17. çarşamba günü başladığını belirtmektedir. Bu tarih ise M. 1839 yılına denk gelmektedir. Ayrıca şârih, eserin birinci cildinin H.1256/ M. 1840'ta bittğini de ifade etmiştir. (213 b)

1.3.4. Eserin Nüshaları:

Mensur bir şerh olup 6 ciltten meydana gelen eserin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Süleymâniye Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha TY 6309-6314 kayıt numarasıyla, Süleymâniye Kütüphanesi'ndeki nüsha M. Ârif -M. Murad Bölümü'nde 89, 112, 113, 240, 259; Darü'l-Mesnevi Bölümü'nde 208 kayıt numaralarıyla mevcuttur.

1.3.5. Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri:

Çeviride esas aldığımız nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan TY 6309-6314 Nr.lı nüshadır. 6 ciltlik nüshanın dördüncü cildi olan TY 6312 Nr.lı eser, 250 varak olup 29 satırdan meydana gelmektedir. Yazı çeşidi taliktir.

Eser, kırmızı meşin ciltli olup ebrulu kağıt kap içindedir. Kırmızı deri mikleplidir ve miklebi süslenmiştir. Cildi zencirekli ve kağıdı aharlıdır. Sayfaların kenarları çift kırmızı cetvelle çevrilidir. Eserin dışında II. Abdülhamit'in mührü vardır ve bu eser II. Abdülhamit'in şahsî kütüphanesine aittir. Eserin dışında hilal vardır ve hilalin içinde 'Kütübhâne-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâne' yazmaktadır. 2. ve 6. varakları altın yaldızla tezhiplenmiştir.

Eserin diğer nüshasına göre bu nüshasının daha düzgün ve daha okunaklı bir yazıya sahip olması bu nüshayı seçmemize sebep teşkil etmiştir.

II. BÖLÜM

2.1. ESERİN MUHTEVASININ TASAVVUFÎ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ

2.1.1. DİN-TASAVVUF

2.1.1. Din

Kelime anlamı Yaratıcı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı sistemleştiren toplumsal kurum olan din, bir başka anlamıyla Allah tarafından peygamberler vasıtasıyla söylenen itikat ve ameller bütünüdür. “İslâmî anlayışta ise din; Allah tarafından konulmuş akıl sahiplerine gönderilmiş onlara dünya ve ahiret saadetine yollarını gösteren hükümlerdir. Buna göre din, insan ile Allah, insan ile diğer insanlar, hayvanlar ve cansız varlıklar arasındaki bağların nasıl kurulacağını, bunların nasıl devam ettirilirse insanın mutluluk ve huzurunu sağlayacağını gösteren ilâhî kaynaklar, emirler ve kanûnların bütünü”⁴⁶dür. Din insanoğlunun yaşayışından beri önemli bir müessese olup; insanların hayatına yön vermiştir. Gerek Arap ve Fars edebiyatları ve gerekse de Klasik edebiyatımızda İslâm dininin esas kaynaklarına başvurulmuş, hem âyetlerden hem de hadîslerden çeşitli aktarmalar yapılmıştır.

2.1.1.1. Peygamberler:

Yeryüzündeki bütün dinler peygamberler vasıtasıyla insanlara iletilmiştir. Eserimizde de Hz. Âdem, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. İdris, Hz. İsmail, Hz. Nûh, Hz. Yakub, Hz. Yusûf, Hz. Yunus, Hz. Hızır, Hz. Mûsâ, Hz. Yuşa, Hz. Süleymân, Hz. Zülkarneyn, Hz. İsâ, Hz. Muhammed (s.a.v) adı geçen peygamberlerdendir.

⁴⁶ Abdurrahman Güzel, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 93.

2.1.1.2. Semavî Kitaplar:

Allah'ın elçileri, kendilerine gönderilen kutsal kitaplar ile insanoğlunu doğru yola getirmeye çalışmıştır. Bu kitaplarla amel eden kimse Peygamberlerle birliktedir. Çünkü bu kitaplar Peygamberlerin hallerinden başka bir şey değildir. Nitekim İncil ve Tevrat'ta Hz. Muhammed'in hal ve vasıfları mevcuttur:

(Metinde bahsi geçen semavî kitaplar; Kur'ân-ı Kerîm, Tevrat ve Zebur'dur.)

Allâhu Te'âlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de sana eşek dimedi belki atlara ta'bîr olunan lâfızla seni okudu ki tû'âlûvâ kelimeleridür. Bu ta'bîr delâlet ider ki sen at imişsin lâkin Arab lûgatinde esb-i tâzîye tû'âl ta'bîr iderler ve insân mertebesini virirler. Böyle olunca ey merkeb merkeblük itme ve sâhibine itâat eyle. (130 b)

Gerçi Kur'ân-ı Kerîm vakt-i teblîgde fem-i şerîf-i Muhammediye'den sadırdır. Ve lîkin her kim dirse ki Hakk'ın kelâmı değildir, o kimse kâfirdir. Bu delâlet ider ki Mevlâ'nın kelâmı imiş. Hakk Cell u A'lâ habîbine bi-tarîkü'l-vahiy gâlebe itmiş bu sûretde peygamberimizin fem-i şerîfinden Allahu Te'âlâ söylemiş olur. (138 b)

Burası anın beyânındadır ki gâfilin giriftâr olduğu vakitte ve nedâmeti zamânında Mevlâ ile ahd ve yemîn etmesinde aslâ o ahde bir vefâ tutmaz zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de eğer dünyâyâ revâ olunsalar nehy olundukları şeye yine avdet ederler idi tahkîk anlar yalancı derler diye buyurmuşdur ve subh-ı kâzibin vefâsı olmaz. Ve bu hâli el'ân zâtımızda müşâhede etmekdeyiz zîrâ mihnet vaktinde tevbe ederiz. Odur ve gitdi ki anda tevbeyi şikest ederiz. Hakîkat akıl tâbe içinde balık muzdarib olup kendü kendüye böyle tahayyül etdikçe der idi ki ahmaklık seniniledir ve ahmaklık ile ahd ü mîsâka kuraklık gelir.

Nemrûdûn âteşinin eğer gözsüz rû'yeti olmayaydı Hakk Cellu Alâ'nın dostu İbrâhîm aleyhis's-selâm üzerine yakmamak için külfeti kendi üzerine kaçan ihtiyâr eder idi ve Hâlil-ullahı nice görür idi. Tecessüm, tef'al bâbından masdar olarak

külfetle bir ‘ameli işlemege derler.

⁴⁷ *کرنبودی نیل را ان نورو دید از چه قبلی راز سبطی می گزید* eğer Nil Irmagı için o nûr-ı Hüdâ ve görmek olmayaydı ne cihetden Fir’avnun kavmini Benî İsrâil’den fark ve ihtiyâr eder idi. Ve dahi Sıbtî’ye âb-ı sâfi ve Kıbtî’ye nice kan olur idi.(Dağ ve taşların görür gözü ve işitir kulağı olmasaydı Davud Aleyhi’s-selâm Zebur okurken O’nun âvâzına sadâ verir, akisler yapar mıydı?) (149 b)

Burası Üzeyir aleyhi’s-selâm’nin evlâdının kıssasıdır ki kendi pederlerinden peder-i muhtemlerinin ahavalını su’âl ederler idi yâni kendini kendinden sorarlar idi demektir. Üzeyir aleyhi’s-selâm Benî İsrâil’denir ve Tevrat-ı şerîfi hıfzetmiştir ba’zılar nebîdir ve ba’zılar velîdir dediler ve dahi rûh-ı şerîfi kabzolundu ve yüz yıldan sonra Vacib-i Te’âlâ hazretleri yine ihyâ buyurdu Kur’ân-ı Kerîm’de musarrahtır. Üzeyir aleyhi’s-selâm cevâbında der idi ki belî, sağdır ben onu gördüm geliyor işte Üzeyir benim demez idi ve kendüyi bir hikmete mebni saklar idi. (212 b)

2.1.1.3. Melekler:

Nurdan yaratılmış olan melekler dişi ve erkek değildir; yeme, içmezler, uyumazlar. Halleri başka yaratılmışlara benzemez. İlâhî emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. Bunların dört tanesi büyük melek olarak bilinir: Azrail, Cebrâil, İsrâfil, Mîkâil

Melekler, Allah’ın halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklardır. Meleklerle iman imanın altı şartı arasındadır. Melekler sema ehlidirler. Buldukları âlem melekût âlemidir. Melekler insan ile Allah arasında vasita olan nurani güçler olarak ele alınmaktadır.

(Metinde adı geçen büyük melekler: Cebrâil, ‘Azrail.)

⁴⁷ Nil ırmağının görüşü (Hüdâ) nûrundan olduğu için Kıptî’ye kan, Sıbtî’ye tertemiz bir su oldu.

Âzrail:

Eceli gelen insanların ruhlarını teslim alır. Melekü'l-Mevt, yani, ölüm meleği adı da verilir.

Hattâ buncılayın uykudan bu cemâat kalksınlar ve görsünler ki şem'-i 'ömürleri söyünmüş ve saki gitmiş yâni meclis-i 'irfânın vakti geçmiş ve mürşid gitmiş ve îman ve ubudiyete vakt-i fevt olmuş eyvâh demekten gayrı çâre kalmamış ve Âzrail elini sunmuş rude, ra'nın ve dal'ın fetihleriyle cemâat ma'nâsınadır.

Cebrâil:

Cebrâil, Allah ile peygamberleri arasında elçilik yapan ve Allah'ın emir vahiylerini tebliğe memur büyük dört melekten biridir. Edebiyatta Cibril, Cibril-i Emin, Ruh-ı Kudsî, Tavus-ı Arş gibi isimlerle anılır. Eserde melekler içinde en çok onun adına rastlanır. Mi'râc'da peygamberimiziarşa dek götürmesi, vahiy getirmesi, kanatları vasıtasıyla uçması, Hz. Meryem'i nefesiyle gibikonularda adı zikredilir.

Cibrîl-i Emîn buyurdu ki sen beni âlem-i melekuttaki şeklim ile görmeye kâdir olamazsın ve sana tâkat olmaz zîrâ hiss-i insânî zayıftır ve yufkadır bu cihetle bu iş sana gâyet emr-i saab gelir diye cevâb verdi. (245 b)

Cebrâil aleyhi's-selâmın kendini Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm'a kendi sûreti ile 'arz etmesi beyânındadır ve dahi onun yedi yüz kanadından bir kanadı çünkü zâhir oldu etrâf semâyı tuttu ve âfitâb mahcûb oldu hadîs-i şerîfte altı yüz kanat diye buyurulmuştur. İhtimâl ki yedi yüz rivâyeti de ola ve cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrahu ona vâkîf olup o rivâyeti tercih buyurmuş ola yahut kebîrleri altı yüz olsun yüz kanadı dahi safir olmak cihetiyle hadîs-i şerîfte mezkûr olmasın ve beyân olunan kebîrleri olsun. (245 b)

Enbiyâ-yı a'zam çünkü vesair meleklerin cinsidirler. Bu cihetten Cibrîli vesair meleği semâdan cezp ettiler. Zîrâ enbiyâ-yı a'zama Cibrîl-i Emîn dahi için vesair Cebrâil'in melek ziyâret için gelirler idi. (173b)

Şâhın katl edecek vakti bana lî-me'allah vakt-i zamânıdır. Öyle vakit ki aramıza⁴⁸

اوزمان بنے مجتبا صنمناز قال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم لے مع اللہ وقت لایسے فیہ ملک مقرب ولا یبئرسال

yâ'nî benim Rabbimle bir vaktim vardır ki o vakit beynimize Cibrîl aleyhis's-selâm ve nebi mürsel sığmaz yâ'nî o zamân bir Cibrîl-i Emîn ve bir nebi Zîşân gelse onları bilemem ve onlar ile olamam. Zîrâ tecellî-i ilâhî ve istigrâk vaktidir. Bu beyt-i şerîf ile bu hadîs-i şerîfe işâret buyurdular. (188 a)

Hazret-i İbrâhîm aleyhis's-selâm'ın Cibrîl-i Emîn var mı hacetin diye su'âl edince lîkin sana yokdur diye cevâb buyurması beyânındadır. Bu su'âl Nemrûd kendüyi nara atdığı zamânda bir hava aldığı vakitdedir. (189 b)

İsrâfil:

Kıyâmet günü, Sur borusunu üfleyecek olan melektir.

Mîkâil:

İnsanların rızıklarını ulaştırmak ve Allah'ın iradesine göre tabîat olaylarını düzenlemekle görevli melektir.

Hârût-Mârût:

Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melektir. Kur'ân-ı Kerîm'de bir âyette ismi geçer (el- Bakara 2/102). Bazı hadîselerde nakledilen, tarih ve tefsîr kitaplarında ayrıntılı biçimde yer alan Hârût ve Mârût kıssası farklı isimlerle İslâm'dan önceki dinlerde de görülür.

İdris peygamber zamanında melekler insanların günahlarına şaşırarak Allah'a bu duruma nasıl tahammül ettiğini sormuşlar. Allah da meleklerle nefis ve şehvetin meleklerde olmadığını, bu nedenle böyle söylediklerini beyan edince bütün melekler bunun böyle olmayacağını dile getirmişler. Allah da aralarından iki meleği

⁴⁸ Rabbimle bir vaktim vardır ki, o vakitte aramıza Cebrail ya da gönderilen bir nebî sığmaz.(Hadîs-i Şerîf)

seçmelerini isteyerek onları yeryüzüne indireceğini söylemiştir. Melekler en güvendikleri iki melek olan Hârût ile Mârût'u seçince Allah onları Babil'e indirmiştir. O melekler gündüzleri yeryüzünde adalet işlerine bakar, geceleri İsm-i Âzam duasını okuyarak göğe yükselirlermiş. Birgün Zühre adında bir kadın kocasına boşanma davası açmak için onların yanına gelir. Kadın çok güzel olduğundan bu melekler o kadına vurulurlar. Kadın vuslatının içki içmeleri, kocasını öldürmeleri ve puta tapmaları sonucu gerçekleşeceğini bildirince Hârût ve Mârût i'tirâz etse de üçüncü gün içki içmeyi kabul ederler. İçkiyi içtiklerinde puta da taparlar, Zühre'nin kocasını da öldürürler. Onların sarhoşluk halinde Zühre onlardan İsm-i Âzam'ı öğrenerek göğe yükselir. Allah da onu yıldıza çevirerek insanlara ibret olsun diye orada bırakır. Hârût ve Mârût ise dünya azabını seçerek kıyâmete dek Babil'de bir kuyuya ayaklarından asılmış bir vaziyette kalırlar ⁴⁹:

Yine Hârût ve Mârût isimindeki melekler, ten cinsinden oldukları için semâdan zemîne indiler.(171a)

O Kabil şehrine mensûb pirezzen şehzâdeye sihr edicilik etti. Onun sihri öyle bir sihir idi ki Babil şehrinin sihri ondan için hased ve gâyet iletir idi. Kabil Hind memâlikinde bir beldenin ismidir. sâhiresi çok imiş. Bu acuz ihtimâl ki Kabilî ola yâhûd sırrı sebebiyle Kabilî ta'bîr etmiş olalar. Babil dahi bir şehrin adıdır ki Hârût ve Mârût onda sihir taallüm etmişdir. (203 a)

Manası dünyâdan korkunuz ve mekr ü gidenden sakınınız. Şol Zât-ı Ecel ü A'lâ'ya kalem ederim ki nefsim onun yedd-i tasarrufundadır ve dilediğini tasarruf eder. Tahkîk dünyâ Hârût ve Mârût isimleriyle müsemma olan meleklerden ziyâde elbetde sâhirdir. Sizleri aldatır ve tarîk-i sakimedden cüdâ eder. (206 a)

2.1.1.4. Dinî Hükümler:

Bunlar; Allaha, sıfatlarına, meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, kadere yani hayır ve şerrin Allahtan olduğuna ve ahiret gününe iman etmek gibi, inanç

⁴⁹ Onay, a.g.e., s. 182-183 ; Pala, a.g.e., s. 205-206.

mevzuu olan hususlardır. Namâz, oruç, hac, zekat, muamelat, cihad, tebliğ gibi, amel-fiil-ibadet ve taat mevzuu olan hükümlerdir.

‘Âmin’ Allah’a dua edenin duasının sonunda söylediği şümüllü bir duadır; “duamızı kabul eyle Allah’ım!” manasınadır.

Fehm olundu ki ihsân-ı Bârî’ye kabîliyet şart değil imiş ve hüvel-Hakk ve yine şu idrâk etdiğimiz umûr-ı mahsûsa ki bir alay nâ-kabîl ve nâ-müstead kimesnelerin vezir ve müşir olmasıdır. Hakk bilir ki bir konak kapıcısı olmaya liyakatleri yokdur. Böyle iken Te’âlâ onları vezir etmiş eğer isti’dad ve kabîliyet Cenâb-ı Hakk’ın yapmasına şart olaydı onlar vezir olmazlar idi. Zîrâ vezârete istidad ‘akl ile ve “ilm ile ve şecaat ile ve sadâkat ve emânet ve merhamet ile ve umûrunda ihmal ve tekasül etmekle ve devr-i endişlikle olur. Şu umûr-ı mezkûrenin birisini bunlar da bir ferd görmemiştir ve eğer bunlara haliniz böyle değil midir dense bir cevâba kâdir olmazlar. İllâ infi’âl ve tekdir ile mecib olurlar eslehehüm Allahu Te’âlâ hemen Rabbim cümlemizi böyle nâ-kabîl olduğumuz halde velâyetiyle ve likasıyla müşerref eyleye. ‘Âmin ve dâr-ı ahrette dahi cennetiyle ve cemâliyle mesrur ve ikrâm eyleye, ‘Âmin. (198 a)

Kul her an imanını taze tutmakla mükelleftir. İmanını taze tutması ise; dil ile değil kalbin tasdikiyle Kelime-i Şehâdet’ten geçer:

Evliyâ-yı kirâm mahfîdir ve anları cüst u cû mevcûd olduklarına şâhiddür. Zîrâ biyhudeden gönül melce’ istemez ve kalp boş ve abes ve mevcûd olmayan nesneye tâlib olmazlar. Kalbün talebi şehâdet ider ki ehlûllah var imiş (132 b)

Allah sihri yasaklamıştır ve sihir yapanların yaptıkları bu haram işlerden razı değildir:

Ve dahi ey kimesne bil ki çok kimesneler Türkistan ve Çin iklimine gitmiştir. Oralarda sihir ve hîleden gayrı bir nesne görmemiştir zîrâ bu iki iklim hîle mekânıdır. Ve bey ü şirâ’ âdemi aldarlar. Hâlbuki bu dahi ticâret için gitmiş idi. Bu

vechile ancak ehl-i mekri görür ve gayrı bu iki iklîmden mehâsine taalluk eder bir şey' görmez. (154 b)

O Kabil şehrine mensûb pirezên şehzâdeye sihr edicilik etti. Onun sihri öyle bir sihir idi ki Babil şehrinin sihri ondan için hased ve gâyet iletir idi. Kabil Hind memâlikinde bir beldenin ismidir. sâhiresi çok imiş. Bu acuz ihtimâl ki Kabilî ola yâhûd sırrı sebebiyle Kabil'i ta'bîr etmiş olalar. Babil dahi bir şehrin adıdır ki Hârut ve Mârût onda sihir taallüm etmişdir. (203 a)

Nil'den mahrûmum bu zannı etme zîrâ hatâ-yı azîmdir belki nandan ve taâmdan dahi mahrûmsun zîrâ nân ona derler ki insânın tâat ve 'ibâdete kuvvetini artırma ve rûhaniyet cânibine tezyüd gele senin küfür ve inâdını artırdı bu böyle nân olmaz anla ki yediğin nân değil imiş. (225 b)

Bir kul ne kadar çalışırsa ve Allah'ın yolunda ne kadar ibadet ederde Allah o kulu daha fazlasına muvaffak eder:

Vecd ve şevk kendine gâlebe itmiş olduğu halde aşikâre o cemi' ulûm ve kemâlin sâhibi hazret-i azîz buyurdı ki "Tanrı benim, âgâh olunuz ve bana ibâdet idiniz" Ha lafzı arabîdir ve edat-ı tenbîhedir, "âgâh ol" dimekdir. (137 b)

Allah'a şükretmek, her kulun boynunun borcudur; yani her kula farzdır:

Müdârâ ne vech ile olmak iktizâ' eder ve ne mikdâra olmak lâzım gelir onun beyânına şürû' edip buyururlar ki sen toprak yiyicilere yâni ehl-i dünyâya de ki toprak yemekten senin hakkında şükri maârif-i ilâhîyeden yemek iyidir işte yumuşak söylemek bu mikdâr lâzım gelir yoksa fâsid mülâyemet gösterip ona toprak ye şekerden âlâ deme yâni ehl-i dünyânın halini tahsin etmeye zîrâ müdâhene olur.(249a)

2.1.1.5. Hayır-Şer:

Bu dünyada kim ne işlerse karşısına o çıkar. Nitekim iyiliğin bedeli iyi, kötülüğün bedeli de kötülüktür. Kişi hayır işlerse hayırla, şer işlerse şerle karşılaşır. Ayrıca insanoğluna bazı nesnelere hayır görünse de o onun için şerdir, bazı şer görünen nesnelere ise o kimse için hayırlıdır. Hayır ve şer, Allah'ın kazasındandır. Bu sebeple musibetlere sabredip Allah'a dua eden için şer bir durum hayra dönebilmektedir:

Burası Kıptînin Sıptîden hayır duâ ev hidâyet talep etmesi beyânındadır ve dahi Sıptînin Kıptîye hayır duâ etmesi beyânındadır ve dahi o duânın Allahu Tealadan makbûl olması ve Kıptînin îman ile muttasıf olması beyânındadır. (228 b)

Kıbtî'nin Sıbtî'den hayır ve hidâyet duâsı talep etmesi, Sıbtî'nin de Kıbtî'ye hayır duâda bulunması ve o duânın Ekramül- ekramîn ve Errahmer- Râhimîn olan Allah nezdinde müstecâb olması.(228 b)

Kaçan dünyâda ivicac eyledin.ve bir kimesneye şer gösterdin öyle ki anın lâyıkmını anın akabinde eser olarak görmedin yâ'nî hezeyân ettin ise anların cezâ'sını dünyâda gördün ve buldun ve bu etdiğin inâdın seametini ve zararını dahi elbette görürsün buyurmak isterler.(228 b)

Buncılayın herkes kendi nazârının endazesıyla gerek hayır ve gerek şer-i gaybî ve geleceği görür. (185 b)

2.1.1.6. Sabır:

Başına gelen belalara, sıkıntılara dayanmaya sabır dendiği gibi, Allah'a ibâdetinde devam ve isyandan sürekli kaçmaya da sabır denir. Sabır, musibetle karşılaşıldığı anda olur. Tasavvufta bir makam olan sabır, aynı zamanda ahlakî bir kavramdır. Hadîs-i Şerif'te de belirtildiği gibi “Sabır, imanın yarısıdır.” Ayrıca sabır

insanı gökler üzerine çıkarmaya ve kişinin yüce makamlara sahip olmasına vesile olur.

Bu hakâreti doğan görünce kendü kendüye der ki, kocakarının hışmı eğer parıltı ve alevgîr oldu ise zararı ancak cismime oldu. Benim ziyâ ve revnakımı ve sabır ve ilmim ve kemâlimi yakmadı. (170 b)

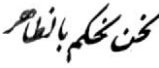
Çizme dikmek sanatındasın halâ üstâdın ve sanatın ezasına sabır eyle eger sabırsız olursan sonra eski pabuç dikici olursun ve birkaç para ile kalırsın buy bûdî kelimesinden tahfif olunmuştur olursun demektir. (218 a)

Ey Cebrâil eğer isen ve azîz isen de lîkin aşkda ve maşukda değilsen asl-ı kemâl Hazret-i Muhammed Mustafa sallallahü Te'âlâ gibi hem habîb ve hem mahbûb olmaktır. Şem' çünkü ziyâsı ve parlaması vaktinde pervâneyi dâ'vet eder ve gel kendini kendini yak der pervânenin cânı aslâ sabır edemeyip hemen kendini şem'e atar ve yakar. (248 a)

2.1.1.7. Şehitlik Mertebesi:

Allah yolunda can feda ederek şehitlik mertebesine erişenler, Allah'tan ceza gününde canlarına bedel olarak tekrar şehit olmayı dilerler. Çünkü Allah yolunda ölmenin lezzeti o denli büyüktür:

Evliyâ-yı kirâm mahfîdir ve anları cüst u cû mevcûd olduklarına şâhiddür. Zîrâ biyhudededen gönül melce' istemez ve kalp boş ve abes ve mevcûd olmayan nesneye tâlib olmazlar. Kalbün talebi şehâdet ider ki ehlûllah var imiş.(132 b)

Ol zâhir kadılar ki zâhire dolanırlar. Anlar hükmi zâhirde olan şekiller üzerine eylerler. Ve dahi ⁵⁰ dirler.(Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kavmi, onların hükmü çabucak mü'mîn eder.) Böyle olunca çünkü bir kavim şehâdet eyledi. Ve îman izhâr itdi. Tiz bu zâhir hâkimleri dür diyu ana hükmedüp ahkâm-ı

⁵⁰ Biz dışa göre hüküm ederiz.

İslâmı anlara icrâ iderler. Mü'minesi tezevvüc gibi ve mü'mîn üzerine şehâdetini dinlemek gibi ve cizye alınmak gibi ve öldüğü vakit mekabir-i müslimine defn gibi. (141 a)

2.1.1.8. İstişâre (Meşveret):

Meşveret, bir konu hakkında iki ya da daha fazla kişi arasında yapılan fikir alışverişine denir.⁵¹ Kur'ân istişâre prensibine onu imana bağlayacak kadar önem vermiş; danışmayı mü'minlerin nitelikleri arasında saymıştır. Hz. Muhammed istişâre konusuna çok önem verdiği kadar bu iştişarede bulunacak kimselerin de emin kişiler olmasına önem vermiş ve ancak böyle iştişarelerin yapılmasını uygun görmüştür.

Yine Asiye buyurdu ki o meclisde ki sen bu kelâmı istimâ' eyledin niçin neam demedin ve sana benim canımdan yüz tahsin olsun demedin heman o anda îman lâzım idi niçin benim ile istişâreye havale eyledin ve devlet ve sa'âdetini tehir etdin. (167 a)

Burası anun kıssasıdır ki bir kimse biriyle meşveret eyledi o dahi didi ki ben senün düşmâninim var bir dostunla meşveret eyle zîrâ ben sanan hayır kasd itmem. (Bir şâhıs, tereddüden ve (yapayım mı, yapmayım mı?) hepsinden kurtulmak için bir kimse ile meşveret ediyordu.) Bir âdem bir kimesneyle meşveret murâd eyledi andan içün ki şöyle mi ideyim ve böyle mi ideyim diyu ki tereddüd hâtırdan ve ızdıraba habs olmakdan halâs ola.(128 b)

O şiddet ile muanid yüzlü Fir'avn 'akibet veziri Hâmâna istişâre için bu kelâmları söyledi. Her ne kadar Asiye radiyallahu anh her ne kadar söyleme buyurdu ise dinlemedi. (174 a)

2.1.1.9. Namâz:

Namâz İslâm'ın temel şartlarından biridir. Allah âşıkları devamlı

⁵¹ Türkçe Sözlük, TDK, s. 1380.

namâzdadırlar. Yani, namâzın dışında da, sanki namâzın içinde imiş gibi Allah'ı tefekkür hâlinde, O'nunla birlikteliği ve huzuru "nerede bulunursanız bulunun O, sizinle beraber (ma'a) dir" (Hadid/4) âyetini şuur haline getirmişlerdir. Mutasavvıflar, namâzın iç yüzünü yorumlamakta ve ruhuna önem vermektedirler. Namâz, sırf dış şekliyle değil, içteki derin boyutuyla bir şey ifâde eder. Çünkü namâz, ruhun Allah'a mi'râcıdır. Bir vuslat sebebi daha doğrusu vesilesidir.

Manası Hazret-i Îsâ aleyhis's-selâm mehdde iken buyurdular: Ben Allahu Te'âlâ'nın kuluyum bana kitâb verdi ve beni peygamber kıldı ve dahi beni mübârek kıldı. Kande olursam va dahi bana namâz ve zekât ile emr eyledi sağ oldukça demektir. (194 b)

Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrahu bundan sonra sâlik-i râh-ı Hüdâ olanlara buyururlar ki ey dervîş namâzda sıdk ve ihlâs ile yâ Rabb bizi sırât-ı müstakîme delâlet eyle. (222 a)

2.1.1.10. Mi'râc:

Allah, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin on ikinci senesinde, Recep ayının yirmiyedinci gecesini peygambere Cebrâil'i gönderdi. Yanına (Burak) vardı. O'nu mi'râca davet etti. Hz. Muhammed Burak'a bindi. Burak'ın ayağı toprağa dokunmadan Mekke'den Mescid-i Aksa'ya geldiler. Bey-ül Mukaddes'te Burak'tan indiği zaman peygamberler tarafından karşılandı. Mescid-i Aksa'da namâz kıldıktan sonra Cebrâil onu dışarıya çıkardı. Ansızın bir mi'râc yani merdiven yükseldi. Cebrâil Hz. Muhammed'i kanadı üzerine alıp semaya yükseltti.

Miraç mucizesinde Cebrail Sidretü'l-Münteha'da kalmış, öteye bir adım daha atarsa yanacağını söylemiştir. Zaman, mekân ve cihetin olmadığını ifâde ettiği katta Allah ile aracısız görüşmüştür. Allah, kendisiyle vasıtasız görüşen Hz. Muhammed'e beş vakit namâzla birlikte pek çok sır da vermiştir.

2.1.1.11. Ashâb-ı Kehf:

Kur’ân-ı Kerîm’in Kehf Suresi’nde anlatılan ve ‘Yedi Uyuyanlar’ olarak da bilinen yedi genç, rivayetlere göre Tarsus’ta Dakyanus adlı valinin puta tapmalarını emretmesine karşı çıkmışlar ve o valinin zulmünden kaçmıştır. Yolda peşlerine takılan ‘Kıtmir’ adlı köpekle birlikte bir mağaraya sığınan yedi genç, orada üç yüz küsur yıl uyumuşlardır. Cennete gireceği söylenen hayvanlar arasında Ashab-ı Kehf’in köpeği de vardır:

Bu münkalib kelamı söylemeği terk eyle münkalib mühalif demektir kelamın mühalif olması ulema-i zâhir bir kere Cibrili büyük eylediler ve Fahr-i Âlemi ondan aşağı eylediler zîrâ fahr-i âlem Cibril’in heyet-i melekutiyesinde medhuş oldu dediler ve leyle-i mi’râcta peygamberimiz aleyhisselamı büyük ettiler zîrâ Cibril’in varmadığı yerlere vardı dediler ve cibrili küçük ettiler işte bu cihetle ulemanın kelamı muhalif olmuş oldu eğer etmez isen aslanı ulema gibi himar-ı vahşiye sayd ile senin söylediğin kelâm ki medhuş olan cesed-i Muhammediyedir rûh-ı şerifleri değildir demiş idik öyle deme zîrâ ulema infial ederler ve onların böyle Hak kelama rızaları yoktur hemen onlar tenakus etmeği isterler ve köre şî’ri sayd ettirmek isterler körken mezara eyle demektir bu makamda terk eyle demek murad olunur.(248a)

2.1.1.12. Ashâb-ı Kirâm:

Ashâb-ı Kirâm “Ulu Ashab veya Ulu Sahabeler, sahabelere verilen isimdir. Daha çok hürmet ifâdesidir. Âlimlerin çoğuna göre; kadın veya erkek çocuk veya büyük bir Müslüman, Hz. Muhammed’i çok az da olsa, bir kere görürse, kör olan bir kere konuşursa ve îman ile vefât ederse, buna sahâbî denir. Kâfir iken görüp de Hz. Peygamberin vefâtından sonra îmana gelen veya Müslüman iken görüp, sonra mürted olan sahâbî değildir. Sahâbî olduktan sonra mürted olup, Hz. Peygamberin vefâtından sonra, tekrar îmana gelen sahâbî olur. Hz. Muhammed ,cin alemine de peygamber olduğu için, cinlerden de sahâbî olur.En ünlü sahâbîlerden bazıları şunlardır: Ali bin Ebu Talib, Selmân-i Fârisî, Ebu Bekir, Ömer bin Hattab, Osman

bin Affan, Zübeyr bin Avam, Talha bin Ubeydullah, Abdurrahman bin Avf, Sa'd bin Ebi Vakkas, Bilal-i Habeşi...

O zamân mürşidi kendine evvelki hâlindenlatîfe eder ve kendisi dahi kendüye ta'accüb eder. Nite ki ashab-ı kirâm rıdvânullahu Te'âlâ 'aleyhim ecma'in vakt-i cehaletdeki hallerini söyleyip ta'accüb ederler imiş ve gülerler imiş. Fi'l- vâki' insâna ba'de meciyyü'l-kemâl evvelki haline nedâmeti ve ta'accübü bedihidir(206 a)

Zîrâ o merd-i kâmile şakird olmaktan ve o zâta ihtiyacını arz etmekten ikine gibi Hakir bir âdem olursun zülfikar olursun ve ikinelikten halâs olursun zülfikar Hazret-i İmâm Alî 'nin seyfi sa'âdetlerinin ismidir. (220 b)

Bu zamân meşveret zamânı değildir ve durmaga gelmez hemen yol al ve kat'ı mesâfe eyle. Hazreti Alî kerremallahu veche gibi sırrı kuyuya eyle menkurdur ki leyle-i mi'râcda söylenip ve gitmesiyle emr olunan esrârdan bir sırta Hazret-i Alî tâlib olup ba'de'l-rûhsat o sır kendüye söylenip ve gitmesiyle me'mûr olunca sabr edemeyip sahrâda bir kuyuya söylemişler ba'de o kuyudan bir kamış zâhir olup ve anı bir çoban kesip düdük yapmış ve anı üflerken peygamberimiz aleyhis's-selâm ile Alî radiyallahu anh geçerler idi. Buyurmuşlar ki, yâ Alî niçin sırrı ifşâ' ettin. İmâm-ı hümâm buyurmuşlar ki, kimseye söylemedim yâ Resûlullah. Peygamberimiz dahi buyurmuşlar ki, işte bu kamış o sırrı söyler.(146 b)

2.1.1.13. Ehl-i Beyt:

Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber'in hane halkına verilen addır. Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber, damadı Hz. Ali, Kızı Hz. Fatıma ve torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den meydana gelmektedir.

2.1.1.14. Evliyâ-yı Kirâm:

Evliyâ ermişler, erenler, kerâmet sahibi kişilerdir. Bu kişiler hayatlarını riyâzet ve mücadelelerle geçirip kendilerini ibadet ve tâate adarlar. Kendilerine

gaybtan haber verme, durumu keşfetme gibi kerâmetler de verilen evliyâya bazen “Evliyâullah” da denir.

Âriflerin bu dünyadaki uykusuz hali, avâm-ı nâsın uykudaki hali gibidir. Çünkü ârifler, dünyalık endişelerden uzak oldukları için avâm-ı nâsa nispetle dünyalık karşısında uykudadırlar. Bu sebeple Evliyâullâh’la birlikte olmak, nefsin ve şeytanın şerrinden emin olmak demektir. Nitekim onlar varis-i Muhammedî olmaları hasebiyle âlemlere rahmettirler:

Vücut-ı insanide beş zahir hissi ve beş bâtın hissi vardır ve melaike-i kiramın saf oldukları gibi anlar dahi saftadırlar. Ve herkesin hissi bir saftadır. Mesela evliya-i kiramun hevassı saff-ı evvelde ve âşıkların hevassı anların dûnındadır ve zahidlerin hevassı dahi anların dûnındadır.(131b)

Ârâm-gâh olan pehlu ve kendüye muayyen olan pehlu daima anın yanında bî-karar olarak cereyan eder. Böyle iken libasını o cüvan tadhire meyl itmez. Hulâsa beyteyn nasın ahval-i acibesündendir ki kendülerinin libas-ı vücudı enva-i necaset-i maneviye ile mülevves iken ırmak gibi evliya-ı kiramun yanına gelüp tatahhüre talip olmazlar ve evliya-i kirama nazil olmazlar belki anları daima kadh ve zemmi derler halbuki o mürşid-i kamiller halkun pehlusunda enhar gibi cereyan itmekdedirler.(132b)

Bagda mürde ve nâ-mevcud olan şahlar bir ağacın dibinden sıçramış ve zahir olmuşdur öyle diyerek ki o bize hayat virici zatı bizden fehm eyle. İşbu beyt makablinde tefrika ceme delâlet eder beytine irsal-i meseldür şu cihetle ki ağacın kökünden şahlar sürmek hasebiyle güya bunlar tefrika oldu ve cümlesi kendülerine hayat viren ve şah olmasına sebep olan ağaca delâlet itdi ve anı talib oldu ve tefrika ki şahlardur andan cem’ münfehim oldu ki ağaçdur işte bu tefrika cem’e delâlet itdigi gibi senün dahi derunında olan ızdırabın surat-ı müstakimin vücudına ve evliya-ı kiramın vücudına delâlet eder.(132a)

2.1.1.15. Levh-i Mahfuz:

Levh-i Mahfuz, Allah'ın kudretiyle olacak şeyler ve insanların kaderinin yazıldığı manevî levhaya verilen addır. Ümmü'l-Kitap olarak da bilinir.

Bu cihetle zamanede levh-i hâfiz olursun velakin levh-i mahfuz olamazsın zira levh-i mahfuz ana dirler ki bu ta'lim kapusından giçdi.(127a)

2.1.1.16. Şeytan (İblîs) - Cin –Perî

Şeytan, kendisi ateşten yaratıldığı için balçıktan yaratılan Hz. Âdem'e secde etmeyip Allah tarafından kovulan melektir. Kibrinden Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı kandırarak onların cennetten çıkarılmalarına sebep olmuştur. Her zaman şer işlerin başı olan şeytan, kıyâmete dek insanları doğru yoldan çıkarmak için çalışmaya devam edecektir

Gözle görülmeyen, latif cisimlerden oluşan ruhanî varlıklardır. İnsanlardan altmış bin yıl önce yaratılmışlardır. Allah-ı Teâlâ cinlere kendi cinslerinden resuller gönderip; onları hak yoluna davet ettiği zaman insanoğulları gibi bir kısmı kabul, diğerleri redd etmiştir. En son gönderilen peygamberi Yusûf'tur. Cinler onu katl edince Cenâb-ı Hakkmeleklerin askerlerini ve mü'min cinleri gönderip, onları o bölgeden kovup; ücra adalara sürmüşlerdir.”⁵²

Âteşten yaratılan ruhanî varlıkların dışı olanlarına perî denir. Çok güzel ve etkileyici olduklarına inanılan varlıklardır. Çeşitli şekillere bürünmeleri, insanları kendilerine âşık etmeleri, zamansız ortadan kaybolmaları yönüyle sevgiliye benzetilerek metnimizde kullanılmıştır.

Nice bir söylersün ey safvetsüz anûd bu şeytan efsunlarını Hazret-i Muhammed Mustafa (s.t.a.v.) 'in huzur-ı şerifinde bu lakırdıları söylemek senün haddin degüldür.(136 b)

⁵² Botsalı, A.g.e., s.41

Şeytandan mesela bir kimesne kaçan ihtiyar olur, elbette olmaz. Zira şeytanın halkı Âdem aleyhi's-selam'ın halkından sinîn-i kesire akdemdir. Bu cihetle İblîs cümleden pir olmak lazım gelür.(141 b)

Yine bil ki kafirler dahi İblîsin cinsi geldiler ve onların ervah-ı habisesi şeytanların canının şakirdi olmuştur ve onlardan hile öğrenmişlerdir. Ne öğrenmişler dersin cevap buyururlar ki nice yüzbin ahlak-ı zemime öğrenmişlerdir ve dahi aklın ve kalbin gözünü maazallah dökmüşlerdir ve aynıyla şeytan olmuşlardır.(171 b)

Her kimesneyi İblîs ki gördü onun sağdan ve soldan kemal-i manevisi vardır. ona hasedinden o İblîse kubh-ı rîhi geldi ve içerisinde derdi ve illeti hareket eyledi.(171 b)

O kamilin bendeliği âleme sultan olmaktan hayırlıdır zîrâ sultan olup da ona hayr-i minh demek şeytana mensup bir kelamdır kendi aklınla gitmek ve insan-ı kamile intisap beyninde olan farkı gör ve dahi sen ey siccin tabîatının mahpusu olan âdem insan-ı kamilin kulluğunu ihtiyar eyle İblîsin kibrinden yâni şeytan kibri sebebiyle Hz. Ademe secde etmedi bu böyle gitmekten insan-ı kamile ubudiyet ve teslim yolunu ihtiyar eyle demektir sonra şeytan-sıfat olup mütereddit olursun nite ki Hz. Mısırî ks buyurmuştur. Beyit: secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul olasın/ eden Âdem'den eyâ Hakk'tan dahi oldu cüdâ.(217a)

2.1.1.17. Kıyâmet

Bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman olan kıyâmet, değişik adlarla çağrıştırılmıştır. 'Yevmü'l kifâf: yüzyüze olma günü. Kıyâmet gününde herkes ameliyle karşılanacaktır. Yemü't telâkî: İnsanların amelleriyle ve birbirleriyle karşılaşacağı kıyâmet günüdür. Yevmü't tenâdî: Halkın birbirinden yardım istemek için nidâ edeceği kıyâmet günüdür.⁵³

⁵³ Botsalı, A.g. t., s.115.

Kıyâmet günü ile ilgili gerek edebî ve gerekse de dinî kaynaklarda mahşer günü ile ilgili azamet ve korkunç sahneler tasvîr edilmiştir. İnsanlar bu günde birbirinden kaçarak kendi başlarının çaresine bakacaklardır. Kıyâmet gününe inanmayanlara azab varken diğer taraftan da inananlara ödül olacaktır. Nitekim eserde, konu ile ilgili şu bahis geçer:

Eğer zemînin ilmi lâ-hak olmasa idi cümlenin hallerini ve haberlerini kaçan tahdîs eder idi ve dahi zemîn bize rûz-ı kıyâmetde defînelerini ve sâ'ir kendinde mektum olan ezhârını nice izhâr eder idi. Bu dahi delâlet eder ki yer görür imiş. Ve rü'yet göze mahsûs değil imiş. (156 a)

Burası anın beyânındadır ki insânın ten-i hâkîsini cevheri eyü olan demîr gibi âyîne olmağa kabîldir. Hattâ o âyîne dünyâda iken muayene olarak cennet ve cehennem ve kıyâmet ve bunlar emsâli nesnelere görünür. Hayâl tarîki üzere değildir. (159 a)

2.1.1.18. Cennet

Cennet, kelime anlamı olarak 'bahçe' demek olup Allah'ın iyilik sahibi ve günahsız kullarını sayısız nimetlerle mükafatlandıracağı, sonsuz mutluluğun hasıl olacağı yere verilen addır. Bu sayısız nimetler arasında cennet kızları da denen huriler ve Selsebil olarak bilinen çeşme vardır. Selsebil, Cennet-i A'lâ'daki dört çeşmeden birine verilen addır.

Bu dünyada yapılan iyiliklere ve uyulan emirlere karşı, Hakk Te'âlâ'nın mükafatlandığı kişilere vaâd edilen mekandır. Darü'l celâl, darü's- selâm, cennetü'l mevâ, cennetü'l huld, cennetü'n nâîm, cennetü'l firdevs, cennetü'l karar, cennetü'l adn olmak üzere sekiz kısımdan oluşur.

Beyt-i sabıkı irsal-i mesel olarak buyururlar ki görmez misin ana bir remzi sahih olarak anlar. Ana hacet gelmez ki sarîh olarak ana o remzi söyleyesin zira ihtiyaç yoktur. Bunun gibi o ki dünyada kıyâmeti gördü ahrette kıyâmet yerine gelmege hacet olmaz, belki doğru cennete gider demek olur.(159a)

2.1.1.19. Cehennem

Ahirette suçları bağışyanmayan, günahkâr kulların cezalarını çekecekleri yer olarak bilinen cehennem, yedi tabakadan oluşmuştur. İlk katına hâviye, ikinci katına lazâ, üçüncü katına sakar, dördüncü katına cahîm, beşince katına hutame, altıncı katına sa'ir ve son katına da kendi ismiyle telaffuz edilen cehennem adı verilmiştir. Cehennem ateşi Allah'a kendisinden daha şiddetli ne yarattığını sorunca Allah da evliyânın kalbinde olan ve O'nun aşkından her an yanıp tutuşan ateşi işaret etmiştir. Yani Allah'ın muhabbeti canlı-cansız tüm mahlukatta mevcuttur.

Ki sana her cemaddan nida gelir idi ki Firavun ebede dek cehenneme düştü ve muhallid finnârdır.(161a)

İşte bu hikmetden için Enbiyâ-yı Cenab-ı Kibriya beşer cinsinden ba's etdi ki cinsiyet sebebiyle nadan-ı dünyadan halas olsunlar ve sıratı geçerken cehenneme düşmesinler. Eğer enbiyâ melek cinsinden olaydı meyl edemeyip ve kelimini anlayamayıp imandan mahrum olup dalaletde kalırlar idi.(170b)

2.1.1.20. Kevser:

Muhtevaya bağlı mücerred varlıklardan oluşan Kevser Cennette'ki bir havuzun bir ırmağın adı olarak geçer. "Kevser suyu süttten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk, kaymaktan yumuşakmış. Kevser'i Cennet'te Peygamberimize verilmiş özel bir havuz olarak tasfir edenler de vardır."⁵⁴

⁵⁴ Pala, A.g.e., s. 268.

2.1.2. Tasavvuf

İslâm mistisizmi olarak bilinen tasavvuf, Allah'ın niteliğini ve evrenin oluşumunu varlık birliği anlayışıyla açıklayan dinî ve felsefî bir akım olarak malumat olunur. Tasavvufun temelini yaradılış nazariyesi oluşturmaktadır. Buna göre vücud-u mutlak olan Allah, aynı zamanda Kemâl-i mutlak ve Hüsn-ü mutlaktır. Onun şanı kendini izhardır. Allah'ın aşk-ı zâti nedeniyle kendini görmek ve göstermek istemesi alemin yaratılmasına sebep olmuştur. İnsan nasıl kendini görmek için aynaya bakarsa Allah da kendi güzelliğini temâşâ için bir ayna hükmünde olan alemi ve onun en değerli varlığı olan insanı yaratmıştır. Bunu “küntü kenz” hadîsiyle bize bildiren Cenab-ı Hakk “kün” (ol) emrini verdi ve her şey böylece yaratıldı.⁵⁵

2.1.2.1. Ağlamak:

Ağlamak, üzüntü veya sevinçten dolayı göz yaşı dökmek demektir. İlahî manası itibariyle yalnızca Allah için dökülen göz yaşının kıymetli olduğu bilinir. Ağlamak cezbe alametidir ve Hakk âşıklarının en belirgin özellikleridir. Ayrıca mağfirete vesile olan göz yaşı, tevbe edenin duasına en kuvvetli delildir. Nitekim Hz. Âdem'in göz yaşları, onun Allah tarafından affedilmesine vesile olmuştur. İşte bu sebeple aşk ateşi ile yanan gönül ehlinin döktüğü göz yaşı, inciye denk bir kıymet arz etmekte ve ağlayanı Allah'a yaklaştırmaktadır:

Bizim yıldırım gibi aklımız ağlamak içindir Allahu Teala hazreteleri bize onun için akl-ı cüzvi vermiştir ki bir yok mesabesinde olan âdem bir vücûd-ı Hakiki ile mevcudun şevkinde ağlasın yoksa bulsun diye değildir. Akıl kimdir ki Mevlâ'yı bula ve ona vasıl ola elbette bir mürşid-i kamile muhtaçtır bundan sonra akl-ı cüzvinin idraki ne mertebede imiş onun beyanına şürû' edip buyururlar ki(215b)

Nurullahi resul-i kibriyanın çeşm-i şerifinde ve kalb-i saadetmendinde sakin olmak kılar ve o nur ile cemî ahvâl atıyyeyi müşahede ederler sual geldi ki ya o nurun sakin olması nedendir ve sebebi nedir cevap buyururlar ki vatan-ı aslisi olan

⁵⁵ Pala, A.g.e., s.441.

âlem-i ervaha ve ezele kemal-i muhabbettendir ve bu âlem-i faniye âdem-i raġbettendir eġer sen dahi böyle olursan senin dahi gözünde ve kalbinde nur tevettun eder bundan sonra sair zevat-ı kiramın umur-ı atiyeyi müşahedesinin beyanını şürû' edip buyururlar ki (220 b)

Hususa ki bu kadar şehirleri dökmüş yâni gezmiş ve taşmış ve tuzlar onun idrakinden tathir olunmuş şehirlerden murad âlem-i ervahtan dünyâyâ gelinceye dek olan meratibdir.(236 b)

2.1.2.2. Âlem-i Ervah:

Ruhlar âlemi anlamında Arapça bir ifâdedir. Vücut, "taayyün-i sani" ve "vahidiyyet" mertebesinden sonra, "suver-i ilmiyye" bakımından "ruhlar" mertebesine iner. Bu mertebede suver-i aliyye, cevher-i basit olarak ortaya çıkar. Bunların rengi ve şekli yoktur. Zaman ve mekanla alakalan yoktur. Çünkü bunlar cisim değildirler. Bu mertebede her ruh, kendisini ve kendi mebdei olan Hakk'ı idrak eder. "Elestü birabbiküm kâlû bela" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Evet dediler) A'raf/172 ayet-i kerîmesi ile bu mertebeye işaret edilir.

Hubbu'l-vatan mine'l-îman ⁵⁶ hadîs-i şerîfinün zâhirinden geç ve ma'nâ-yı zâhirinde kalma zîrâ vatan ey benüm cânum, o tarafdur yâ'nî âlem-i ervâhdur yâ'nî bu taraf ki dünyâdur bu degüldür bu sûretde hadîs-i şerîfün ma'nâsı kişinün vatan-ı asliyyesine muhâbbeti îmandandır demek olur. (144 b)

Hûsusa ki bu kadar şehirleri dökmüş yâni gezmiş ve taşmış ve tuzlar onun idrâkinden tathîr olunmuş şehirlerden murâd âlem-i ervâhtan dünyâyâ gelinceye dek olan merâtibdir. (237 b)

2.1.2.3.Ârif:

İrfan sahibi, yaratıcıyı tanıyan anlamına gelen ârif, insanlara bahş edilen

⁵⁶ Vatan sevgisi îmandandır. (Hadis-i Şerif)

önemli bir lütuf olarak bilinir. Tasavvuf erbabları arifin ilimden üstün olduğunu ileri sürerler. “İlm aklın irfan ise duygunun eseridir. Ârif olmanın yolu kitabî bilgiyi aşmaktan geçer. Ârif ilm-i ledün denen ilahî hakikatler bilgisini öğrenmek ve çalışmak yoluyla değil; ilhâm, hal ve şüphe perdesinin ötesine geçme yoluyla elde edilir.”⁵⁷

2.1.2.4. Aşk, Aşık, Muhabbet:

Aşk, şiddetli bir şekilde duyulan sevgi anlamına gelmekte olup tasavvufî ve İlahî olmak üzere ikiye ayrılır. Âşık, aşka düşmüş kişidir ve o kişi aşkın hallerine tutulmuştur. Aşktan anlamayan kişi âşığın halinden anlamaz, hatta onunla alay bile eder. Çünkü aşk tarif edilir şey değildir, onu ancak yaşayan bilir. Aşkı gizli tutmak, âşığı aşk şehidi mertebesine ulaştırır ve bu gizlilik sebebiyle kimi ârifler sırları bilinmesin diye aşka mey, mürşidin mahalline meyhane ve maşuk-ı Hakikî'ye de sanem demişlerdir. Nitekim bülbül her an aşkını haykırdığından pervanenin aşkı bülbülün aşkıdan daha üstün tutulmuştur

Âşık için sevgiliden gelen lütuflar da hoştur, kahırlar da...Âşık bilir ki sevgiliye duyulan muhabbet, kalbin bütün hastalıklarına şifadır. Aşk öyle bir tılsımdır ki şiddetinden Tur Dağı titremiş, Hz. İdris ve Hz. İsâ göğe yükselmiş, Hz. Mûsâ kendinden geçmiştir. Yine aşkın şiddeti sebebiyle Hz. Peygamber Miraç'a çıkıp Allah ile görüşmüştür.

Aşk yolunda nice kimseler canlarını feda etmiştir. Mecnun, aşkı sebebiyle çöllere düşmüş ve öyle şöhret bulmuştur. Nitekim o, Leyla'da Mevla'yı bularak mecazî aşktan hakikî aşka erişmiştir. Yine Hz. Züleyha'nın Hz. Yusûf'a olan aşkı da hakikî aşka dönüşmüştür. Çünkü hakikat yolunda aklın değil, ancak aşkın rehberliğiyle gidilebilir. Ayrıca aşktan daha şiddetli bir hastalık yoktur. O öyle bir hastalıktır ki başka hastalıklar ona benzememektedir. Nitekim âşık olan kişi maşukunun adını duysa halden hale girer ve kendisini belli eder:

⁵⁷ Pala, A.g.e., s.26.

Rabbim lîkin bu miskin ud buhurdanda yandığı gibi yanar ey ibâdına merhamet ve muhâbbet sâhibi Mevlâ bunun elini tut ve buna bir çâre eyle diyerek çok ağladı ve yalvardı. (204 a)

2.1.2.5. Bâde:

Farsça şarap mânâsına geldiği gibi, kadeh anlamına da kullanılır. Eebiyatımızda bu kelime, daima içki, şarap, sarhoşluk veren içecek anlamında kullanılmıştır. Tasavvufî sembolizmde, bâde, aşk, zevk, ilâhî sevgi gibi mânâları ifade etmiştir. “Rengi ve kokusu dolayısıyla dudağa, kana , gözyaşına benzetilir. Lezzeti ve sarhoş edici özelliği ile teşbihlere konu olur.”⁵⁸

Ey Hüsam bu vakt Cenâb-ı Hakk’ın cam-ı ışkî senin dehânın üzerindedir ve anı nûş itmekdesin. Velâkin kulak dir ki kanı kulagın nasîbi? Binâberîn beni söyletmek murâd idersin ki kulagın dahi bâde-i hakikatı nûş eyleye. (136 a)

Bahûsus bu bâde-i hakikî ki “elestü bî Rabbiküm” küpündendir. Bu bâde şol bâde degüldür anın sarhoşluğu bir gicelik ola. Böyle şarâb insânı nice keymej itmesün. (136 a)

2.1.2.6. Dost:

Farsça bir kelime olup, Türkçe’de de aynı anlamda kullanılır. Karşıt anlamlısı "düşman" kelimesidir. Tasavvufta ilâhî sevgi demektir. Aynı yolda olan kişilere, sufiler dost der. Ancak gerçek dost, Allah’tır ki, bu yüzden "dost Allah’tır" denmiştir:

Eğer câh ve mansıbla hoş olursan dostların istediği gibi bu dünyâ her ne kadu belâ dolu ise de senin gözüne Gülşen gibi görünür. (153 a)

Nemrûdûn âteşinin eğer gözsüz rü’yeti olmayadı Hakk Cellu Alâ’nın dostu İbrâhîm aleyhis’s-selâm üzerine yakmamak için külfeti kendi üzerine kaçan ihtiyâr

⁵⁸ Pala, A.g.e., s.52.

eder idi ve Hâilil-ullahı nice görür idi. Tecessüm, tef'al bâbından masdar olarak külfetle bir 'ameli işlemege derler.

⁵⁹ *کرنبودی نیل را ان نورو دید از چه قبطی راز سبطی می کزید* eğer Nil Irmagı için o nûr-ı Hüdâ ve görmek olmayadı ne cihetden Fir'avnun kavmini Benî İsrâil'den fark ve ihtiyâr eder idi. Ve dahi Sıbtî'ye âb-ı sâfi ve Kıptî'ye nice kan olur idi. (156 b)

2.1.2.7. Edeb:

Her konuda haddini bilip, sınırı aşmamak, insanlara iyi muâmelede bulunmak, sünnet üzere yâni Resûlullah efendimizin buyurduğu ve davrandığı gibi hareket etmek, hatâya düşmekten sakınılacak şey, terbiye, güzel ahlâka da edeb denir.

Edep, râh-ı hakikatte önemli bir haslettir ki edepsizliği sonucu insanoğlunun başına çok musibetler gelmiştir. Nitekim Hz. İsa ve Hz. Mûsâ, kavimlerine edepli olmayı tavsiye ettiyse de bu tavsiyenin onlara hiçbir faydası olmamış, onlar Allah'ın verdiği nimetlere şükretmemişlerdir. Nihayetinde Allah, şükürsüz kavimleri nimetlerinden mahrum bırakmıştır. Felek, edebiyetle dönmesi sonucu güneş, ay ve yıldız nurlarına sahip olmuş, melekler de Hakk'a karşı gelmeyip edepli olmalarıyla masum ve temiz olarak yaratılmışlardır:

Burası şu âyet-i kerîmenin tefsîri beyânında kâindir, icmal eyle ma'nâ-yı lütfu ey îman ile muttasıf olan zâtlar Allahu Te'âlâ ve resûlü bir emri ve bir işi şöyledir diye beyân etmeksiz ve hüküm buyurmaksız sizler hod-be-hod şöyledir diye hükmedip bilgiçlik etmeniz belki her bir emîrde Allahu Te'âlâ ve Resûlü diye a'lemdir diye söyleyiniz zîrâ tarîk-i edeb budur. (218b)

Senin ey Fir'avn şâh-ı tîrin çok cigerleri tırmaladı. Benim asam senin bî-edeb şâhını kırdı. Bu şâh ta'bîri ile cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu Fir'avna pezevenk buyurmak isterler gibi anlarım. (158 a)

⁵⁹ Nil ırmağının görüşü (Hüdâ) nûrundan olduğu için Kıptî'ye kan, Sıbtî'ye tertemiz bir su oldu.

2.1.2.8. Fânî Olmak (Yok olmak):

Tasavvufta Hakk ile bakî olmaktan dolayı, bir şeyi kalmayan kişidir. Fenâyâ eren kişi, Hâk'tan başkası ile müşahede etmediği için, farklılıklar onda bir araya gelip toplanmıştır. Ancak fânî olan, baygın veya deli değildir. Beşerî sıfatlar ondan kaybolmamıştır ki, melek veya ruhani bir varlık olsun. İnsanın kendinden geçmesi ve Allah'ın varlığında yok olması, Allah katında en büyük taattir. Mâsivâyı terk eden insan hakikate ermiş olmanın coşkusunu yaşar. Nitekim tasavvuf ehli için 'yok ol!' demekten büyük dua yoktur. Ancak, bu durumda olan kişi, nefsinin hazlarını görmek ve onlar üzerinde kafa yormaktan uzaklaşmıştır. O, iki ayndan biridir. Eğer bu kişi imam veya önder olma pozisyonunda değilse, fenâsının vasıflarından gaybete düşmesi şeklinde bulunması caizdir; bu şekilde o, çılgın gözüyle bakar. Onun aklının gidişi, nefsinin nazlarının peşinde koşmak ve nefesine ait farklılıklar konusunda, ayırd etme özelliğinin kaybolmasından kaynaklanır. Bu haliyle o, Hakk'ın kendi üzerinde icra ettiği vazifeler ile, haz duyar.

Çünkü söz buraya irişdi, söz kapuyı bağladı yâ'nî buradan ilerüsi beyâna gelmez dimekdir. Çünkü kâlem buraya irişdi kırıldı yâ'nî buradan ilerüsi tahrîri kabîl degüldir dimekdir. Hâsıl-ı kelâm evliyânın ahvâli makâm-ı fenâfillahdan bilünür oradan ilerüsi beyân ve tahrîr kabûl itmez dimekden ibaretdir. (139 a)

Fânî olan vücûdunu sâlik çünkü ana ısmarladı. Anın vücûdu bekâ ve devam ile muttasıf oldu ve aslâ ölmedi. (168 b)

2.1.2.9. Hayrân:

Fenâfillâh'a ulaşmak için makamları geçenlerin hayret makamını aşanlarına hayrân denmiştir. Yani bu hal, Allah karşısında kendinden geçmenin ifâdesidir. Hayrân iki kısımdır: Birinin yüzü dünyaya diğerinin yüzü Hakk'a dönüktür:

Eğer ilmini muhâfız olursan ve âgâh olursan her an senin ilminin cezâ'sını Allahu Te'âlâ'dan görürsün. (159 a)

Bu nedîm bu kendi şefiinden bigane oldu ve bu hale ta'accübden halk hikâye söyleşmekte oldu ve bunun şefine bu'z ve adâvetde olduğuna nâs hayrân oldular. (188 b)

2.1.2.10. Hayret:

Hayret, derin düşünce ve Allah huzurunda, hakikat ehlinin ve ariflerin kalplerine gelen bir hâldir. Ariflerin bazısı, hayreti, kavuşma, onu iftikâr, onu da tekrar hayretin izlediği kanaatindedirler. Kul noksanlı ve muhtaç durumdadır. Allah'a kavuşma isteğinin devamlı oluşu sebebiyle, daha önce düştüğü hayrete tekrar düşer. Ârif, bu durumda, hayret ve kavuşma ile sürekli iftikâr halindedir. Marifet, hayret ve sıkıntıyı gerektirir. Arifin üzerinde hüzünler zuhur eder. Allah'a kavuşması arttıkça, bu yakınlıktaki uzaklığı da artar. Özetle ifade etmek gerekirse, hayret, Allah'ın gücüne, sun'una, hikmetine, karşı duyulan aşırı bir arzudur. Tasavvufta sözün sükuta erdiği ve tefekkür sonucu gelinen en üst makam olarak bilinen hayret makamı, insanı hakikate ulaştıran manevî âlemlerin son makamıdır. Bu makam akıl ile orantılıdır.

Yine buyurlar dedi ki eger halk benim vechimi görürler ise benim Hakkımda bu hayret niçindir hattâ vahiy geldi ki habîbim senin nûrun ve Hakikatin mahfidir herkes onu görmeye kâdir değildir belki havâs görürler. (226 a)

Bu hikâyeler hayret ender hayret geldi işte böyle hasların hasü'l-hâs olan zât-ı Hakkında bî-huşluğu vardır bu makâmda hastan murâd Cibrîl ve ehastan murâd resûl-i ekrem sallallahu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem'dir. (248 a)

2.1.2.11. İlham:

İlham, Allah tarafından kalbe taalluk eden bilgiye denir.

Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki müminin kulağı bizim dahi ve ilhamımızı hafızdır ve onun gûşu istima'a kadirdir ve ancılayın kulak davet ediciye mukarindir ve dainin

davetini kabul eder ve sözünü dinler ammâ kafirlerin kulağı bizim vahyimizi hafız olmaz ve mürşidlerin davetini kabul etmez.(192b)

Naimin görmesi ve basireti ve lafı bir işe gelmez izgas ve ilhâm ve hayalden gayrı bir şey değildir. Elini ondan çek ve sözüne itba etme.(209a)

2.1.2.12. İnsân-ı Kâmil:

Gerçek insan-ı kâmil, vücûb ile imkan arasında berzahtır; hadîs sıfatlarla, kıdem sıfatlarını ve hükümlerin arasını toplayan aynadır. O Hakk ile halk arasında vasıtaadır. Hakk'ın feyzi, imdadı onun vasıtasıyla yayılır. Hakk'tan gayri herşey, ulvî veya süflîdir.

İnsân- kâmil, yüksek fazilet sahibi kimseye denir ve o bir bakıma Peygamber halifesidir. Hakikat yolunun en yüce yolcusu da odur. Âlem-i ulvî de olan İlâhî nurların aksettiği yer kâmillerin kalbi olmakla onlar herkeste olan sırları bilirler. Nitekim Mesnevî'deki neyden kasıt da insân-ı kâmildir:

Ehl-i vehmin katında bu kelâmlar ahrette böyle olacaktır diye müjde vermektir derler ve dünyâyâ vermezler ve itikatları tecell-i ilâhî dünyâda muhâldir derler ve bir kâminden böyle bir kelâm istimâ'' etseler cennette olacak müşâhedeyi söylüyor diyerek kelâmını te'vîl eder kâmillerin akli dahi onlara der ki müjde demek ne demektir bu hâl bizim nakd-i hâlimizdir zîrâ bizler şimdi bu dünyâda olan hâlimizi ve tecellîmizi söylüyoruz diyerek onları reddettiler birisini öyle bir mutezili cennette rü'yet-i ilâhîden bahs ve niza etmişler ba'de Alaaddin Attar kuddise sırrahu mecliskerine gelip bahislerin 'arz ettikte Hazret-i Şeyh (kuddise sırrahu) cevâbında buyurmuşlar ki cennette herkes müşâhede eder lîkin sen dünyâda üç gün benimle ol bak ki bu dünyâda Allahu Te'âlâ hazretlerini müşâhede eder misin yoksa etmez misin Reşahat'ta böyle mestûrdur, der. (212 b)

Öyle diyerek tard eyledi ki ey 'akl-ı cüzvi sen bir insân-ı kâmile vâsıl olmadıkça umûrunda istiklal yoktur zîrâ kendüyi idâreye kâdir değilsin beyhûde

başlık etme ve cümleye reîs olayım sevdâsında olma belki ehl-i dilin şakirdisin ve şakirtliğe ve tahsîl-i kemâlata istidadın vardır evvelâ şakird ol ba'de üstâd ol ki galat etmeyesin. (217 b)

2.1.2.13. Kalb (gönül) :

Cenan anlamına da gelen ve tecellî aynası olan kalp, topraktan yaratılmış cesedin içinde gizli ise de hakikatte nur hazinesidir. Çünkü Allah âşıkların kalplerinde Cemal'ini göstermektedir. Bu sebeple kalp ne kadar parlak olursa tecellî de o kadar çok olur:

Kur'ân-ı Kerîm vech-i şerifinden perdeyi kişiye o zaman ref eder ve Hakikatini o zaman izhar eder ki gönül darü'l-mülkünü kesretten müerred göre ve ancak muhabbetullahdan ayrı o gönülde bir şey görmeye yoksa kalb umur-ı kesirenin muhabbetle meşgul iken arus-ı Kur'ân cemalini izhar etmez demektir.(225 b)

Eğer bâlâda kıssası mürur eden âsitin-hannânenin gönül gözü olmayaydı nice görür idi. O âkil ve kamil olan Hazret-i Muhammed Mustafa (a.s.) efendimizin hicr ve iftirakını ve o iftirakla kaçan müteellim olup büka eder idi.(156 a)

Menakıb-i evliya ve kelâm-ı sülehanın iyiliğini ve kalpte tesirini beyan buyurdular ise kendi kelâm-ı pür-feyizlerine intikal edip sena ve methine şürû' ederek buyururlar ki benim kitabımda olan câna ferah verici kelâm-ı lezzette ve nafi olmakta Nil ırmağının suyu gibidir ve Hakikatı budur lakin ey benim Rabbim kıbtî-siret olanlara sen bu kelamı kan göster ve onlar bunu nuş etmeye kâdir olmasınlar.

2.1.2.14. Ma'rifet:

Ma'rifet Allah Teâlâ'yı tanımaktır. Ma'rifet Hakk'ın kula bahşettiği bir sofradır. Fakra ulaşan kişilerin gönülleri marifetle dolar. Marifet erenler sofrasında (sohbetinde) elde edilir. Ârif, Hakk'ı bilen Hakk'tan haber alan kişidir. Marifet, batın hazinesidir. Bu hazine aşk ile ele geçer:.

Vesvese âteşini bu bul gibi olan kelâm ve âb-1 pâk ve leziz gibi olan Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf ve kelâm-ı evliyâ egerçe ikisi uyku vakti gibi teskin ederler ise lîkin o felsefî bu âb-1 pâktan vâkıf olaydı ki bu âb-1 pâk Allahu Tealanın kelâmıdır ve bu kelâm lâtif rûh sâhibidir ve mürde değildir. Onun rûhundan vesvese-i küfür ve inat bilküllüye yok olur idi ve onun albi gülşen-i Hakikât tarafına yol bulur idi velîkin ve bu âb-1 pâkin künhüne âdem-i vukufu sebebiyle vesavis-i şeyatiniye onu ihata edip gönlünü bağ-ı ma'rifet-i ilâhîyeye yol bulamadı.(226 a)

2.1.2.15. Mâsivâ:

Allah'ın dışında olan ger şey anlamına gelen bu sözcükte asıl kastedilen, Allah'tan başka her şeyle ilgisini kesmektir. Tasavvuf erbabları gönüllerinde Allah'tan başka bir şey bulundurmazlar; ancak ilahî bir sevgi ile kurtuluşa ereceklerine inanırlar. "Gönüllerinde başka bir sevgi olan kişi mâsivâdan kurtulmuş sayılmaz. Dervişliğin aslı mâsivâyı terk etmektir."⁶⁰

İnsânın rûhu hevâ gibidir çünkü toz muhtelif oldu, semâya perde oldu. Bu cihetle o rûhun sâhibi âlem-i bâlâyı seyr edemez. Çünkü candan gubâr-ı mâsivâ müfarakat eder ve rûh-ı hevâ gibi saf olur. o zamân âlem-i bâlâyı seyr eder. (160a)

2.1.2.16. Mürid, Mürşid, Mürşid-i Kâmil:

Bir şeyhe bağlı olan kimseye mürid denir. Tıpkı ilim talep edenin, hocasını dinleyerek üstat olduğu gibi mürid de şeyhini dinleyerek şeyh-i kâmil olur.

Kelime anlamı olarak doğru yolu gösteren, kılavuz anlamlarına gelen mürşid; müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarîkat şeyhi anlamında kullanılır. "Mürşid herkese nasibi ölçüsünde hak yolu gösterir. Bazen büyük bilginlere de mürşid denildiği olur. Her bakımdan gerçek mürşid Hz. Muhammed'dir. Kutub ve gavs ise zamanın mürşididir."⁶¹

⁶⁰ Pala, A. g. e., s. 298.

⁶¹ İskander Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay., İstanbul 2004, s.342.

Mürşid-i kâmil ise artık tasavvufta yetkinliğe ulaşmış kişiler için kullanılır. Müridin, mürşid-i kâmile intisab etmesi tarikat ehline girmesidir.

Andan için ilac yaptım ki senin ham olan yaranın üzerine vaz edeyim hatta yarayı o ilac ıslah ede. Yahod senin yaranı ve sakalını ebede dek yaka bunda işaret vardır ki terbiye sözden gayrı nesne ile dahi olur imiş. mesela dua ile ve mürşid-i kamilin kalbinin tevcihi ile ve bunların emsali nesnelere ile kamiller müridlerini terbiye ederler.(158 b)

Yâhud bir mürşid-i kamilin kelâmı onu irşad eder ki o kelâm o kâmilin cüzvidir. O vasıta ile ki o müridin talib dahi olan kulağına gider ve onu terbiye eder. Hulâsa-i kelâm terbiyenin iki tariki vardır. Birisi süluk ile ve birisi mükaleme ile demektir.(192 b)

Kur'ân-ı Kerîm vech-i şerifinden perdeyi kişiye o zaman ref eder ve Hakikatini o zaman izhar eder ki gönül darü'l-mülkünü kesretten müerred göre ve ancak muhabbetullahdan ayrı o gönülde bir şey görmeye yoksa kalb umur-ı kesirenin muhabbetle meşgul iken arus-ı Kur'ân cemalini izhar etmez demektir.(237 a)

2.1.2.17. Nefs-i Emmâre:

Nefs-i emmâre, insanı kötülüğe sevk eden nefstir. Bu sebeple puta benzetilir ve bütün heva ve heves putları ise nefis putundan hasıl olur.Nefs-i emmâre insana azap verir, ondan hasıl olan kötülüğün şiddeti ateş ve tütüne benzetilmiştir. O ateşin her bir katresi mecusi, hristiyan ve yahudi gibidir. Yani, nefis-i emmâre onlardan daha zordur ve şerri daha fazladır. Nitekim nefsin hilesi Firavun'un hilesine galip gelir. Hz. Peygamber de ne zaman gazadan dönse 'Küçük cenkten büyük cenge geldik.' diyerek nefis-i emmâre ile olan mücadeleye dikkat çekmiştir:

Akıl şehvetin ey pehlivân zıddıdır. Ol kimesne ki şehvete dolanır ana sen sâhib-i akl okuma zîrâ anın akli olaydı müştehiyât nefis-i emmâre tarafına gitmez idi. (150 b)

2.1.2.18. Seb'a-i Seyyâre:

Kamer, Utarid, Merih, Şems, Zühre, Müşteri, ve Zühal olmak üzere dünyanın etrafında bulunan yedi gezegene seb'a-i seyyâre denir. Eskiden bu yıldızların dünya ve dünyadakiler üzerine etkisi olduğuna inanılırdı.⁶² Örneğin, Zühre'nin ayş u işret meclislerine, aşka delâlet ettiğine inanılırken Merih'in savaş ve kavgaya, düşmanlığa delâlet ettiği söylenir:

Tahkîk akıl odur ki Hakk Cellu Ala'dan fayide gördü ve feyz aldı o akıl değildir ki Attar ve yıldızı ona hâsıl etti ve onun hareket devresinden fakat terbiye buldu necm-i atardan akıl ve ilme muteallık ve umur-ı kitabete dair feyzi olmagıla atardan getirdiği akıl tabii ol ki akla akıl-ı mead ve akl-ı selim denir ve ikinci akla akl-ı maaş ve akl-ı cüzvi denir ki fakat umur-ı dünyâyı idrak eder bunun sahibi ne ehlullah ukala demezler belki zümre-i ahmakane idhal ederler Eflatun ve Calinus ise de Attar ve ikinci felekte seba-i seyyareden bir yıldızın adıdır fariside ona tîr ta'bîr olunur. Burası onun beyanındadır ki akl-ı cüzvî mezara dek ileriye görür bakiyesinden enbiyâ ve evliyanın mukallidir zîrâ akl-ı cüzvi akl-ı idrake kâdir olamaz görenler ne derler ise onlar gibi demek lâzım gelir.(214 b)

2.1.2.19. Sır (esrâr):

Sır, insanın içinde gizli olan ve başkasının öğrenmesi halinde tıslımı bozulan bilgi ve hallerdir. İnsân-ı kâmil olan kişinin içindeki esrâr-ı İlâhîye ağlayıp inlemelerinde gizlidir

O kalbimde olan hüccet lisâna gelmez ki onu sana söyleyeyim böyle bil âşıkların aşkının sırrı lisâna gelmediği gibi.(181 b)

Eğer ehl-i sır tarafına emin gelir iseniz doğan gibi ser külehten yâni üsküften halâs olursunuz serküle doğanların başına taktıkları deriden olan şeye derler yâni ehlullaha hain olmazsanız gözünüzden ve kulağınızdan perde ve hicap ref olup âlem-

⁶² Pala, a.g.e., s. 405.

i gaybı müşahede etmeye başlarsınız demektir.(215 a)

Etfalin analarına meyli gibi kendi meylinin sırrını bilmezler tâ sût vaktinde bu meyl hâsıldır insan dahi nebata meylinin sırrını bilmez o ise fi'l-asl nebat âleminden geldiğindendir.(237 a)

2.1.2.20. Tecellî:

Bir şeyin açıkça belirlenmesi anlamına gelen tecellî kelimesi, tasavvufî görüşe göre ilahînurun tesiriyle kulların kalbinde Hakk sırlarının â⁶³yan olması hâli olarak tanımlanır. “Sufî vaat et-i vücûda erebilmek için önce tevhîd-i ef’âl sonra tevhîd-i sıfat ve en son olarak da tevhîd-i zât tecellîlerine uğrar. İlk durakta her işi yapanın Allah olduğu, ikincisinde bütün sıfatların Allah sıfatı olduğunu, sonuncuda da her şeyin Allah’ın zuhurlarından ibaret olduğunu anlar.

Kendi zekasına ve dahi tab’ının tecellîyatına ve dahi ana aldanıp ilm-i gaybı ve ilm-i ledünnü istememesi beyânındadır ki o ilm-i ledünnü enbiyâ-yı azam (as) efendilerimizin ilm-i şerifidir.(164 a)

Burası insânın mağrûr olması beyânındadır. Kendi zekasına ve dahi tab’ının tecellîyatına ve dahi ana aldanıp ‘ilm-i gaybı ve ‘ilm-i ledünnü istememesi beyânındadır ki o ‘ilm-i ledünnü enbiyâ-yı izam (aleyhi’s-selâm) efendilerimizin ‘ilm-i şerifidir. (164 a)

2.1.2.21. Tevekkül:

Tevekkül edenin imanı kemal derecesindedir ve o kişi zahirî sebeplerden uzaktır. Nitekim bir kimse Hz. Peygamber’e gelerek devenin dizini bağlamadan önce mi bağladıktan sonra mı tevekkül edeceğini sorunca Hz. Peygamber bağladıktan sonra tevekkül etmenin faziletli olduğunu söylemiştir:

⁶³ Pala, A.g.e., s. 455.

Nefs ile mücahede vaktinde tevekkül üzerine ne fayda hasıl olur belki asla bir faydası olmaz ve ancak fayda sa'y ile olan hareketde olur, bu tevekkül tavlâ oynayanların tevekkülüne benzer bu tevekkülde asla fayda yoktur çünkü zar ne gelse onu oynayacaktır. Lakin satranç akla mevkuf olmagıla tevekkülün faydası olur, hasılı rah-ı Hüdâ'da şöyle durup bilâ sa'y-ı tevekkül fayda vermez buyururlar.(184 b)

2.1.2.22. Vatan-ı Aslî:

Ruhlar âleminin aslî vatan olması hasebiyle kişi, her daim o vatana kavuşma arzusu çekmekte ve hasret ile her an ağlayıp inlemekte, halinden şikayet etmektedir:

Ulu merd ister hattâ çünkü arkası üzerine yata ve uyuya. Rüyasında Hindistan sınırını göre yâni merd odur ki rüyada âlem-i ervahı seyr eyleye demekdir. Sitan senin kesriyle arkası üzerine yatıp uyumaktır meşhurdur ki fil rüyasında vatan-ı aslisi olan Hindistan'ı görür imiş ve uyandıkda esiristrab zabt olunmaz imiş. Arifler dahi habda âlem-i ervahı seyr edince bidar oldukda kendilerine vecd galebe eder ve vatan şevki kendilerinde zâhir olur. İşte rüya böyle olur yoksa bir alay ve ehlama rüya denmez hattâ taife-i Bektaşîyye böyle saçma rüyalara uyku kazuratı derler idi.(195 b)

2.1.2.23. Vuslat:

Allah ile gizli ve aşîkar olarak birlikte olma halidir. Hakikat yolunun yolcusu da doğru olduğu müddetçe Allah'a vasıl olur ve salik olmaktan kurtulur. Bir şeyin bir şeye ulaşması, bir şeye irtibat kurmak, sonra onda yoğunlaşmak anlamında ele alınabilir. "Allah'ın birleştirmesini emrettiğini birleştirenler..

Akl-ı cüzvi yıldırım gibidir ve yıldırımın parlaması gibidir yıldırımın lem'anından vaşh cânibine gitmek ve yol bulmak nice mümkündür belki değildir zîrâ berkin lem'anı gah zâhir olur ve gah zâhir olur mehtap gibi yeknasak değildir vahş iklim-i Belh'de bir şehrin adıdır bu makamda şehir-i Hakikât murad olunur hâsıl-ı kelâm akl-ı cüzvi ki berkin lem'anı gibidir kah bir şey idrak eder ve gah idrake kâdir olamaz böyle akl ile Allahu Te'âlâ'ya vuslat mümkün değildir demektir.(215 a)

2.1.2.24. Yakîn:

Yakîn'de şüpheyeye yer yoktur, kalp bir şeyin hakikati konusunda, tatmin durumundadır. Yine yakın, delil ile değil inanç kuvveti ile apaçık görmeyi ifade eder. Tehânevî kişinin yakîn ile, su ve ateş üzerinde yürüyebileceğini, onlar katında belanın nimete, nimetin de belaya dönüşebileceğini, ilmin, sufiyi kullanırken, yakînin onu taşıdığını kaydeder.

İlmimize kibrimizden ehlullahtan araz ettik ve dahi hayâl deryâsında yüzmek eyledik hayalden murad ulum-ı zâhiredir nite ki Hz. Mısırî ks buyurur. Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana/ Hakka'l yakın mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş.(218 a)

2.1.2.25. Zikir:

Zikir, her işte Allah'ı hatırlamak, zihinde tutmak, yâd etmek, unutmamak ve anmak, kendini gafletten kurtarmak, kulun Allah'ı dille ve kalple anması anlamında Kur'ân kaynaklı bir tasavvuf kavramıdır. Gaflet de Allah'ı unutmak demektir. Bütün tasavvuf büyükleri ve tarikat ricâli, zikri yollarının temel esası saymışlardır. Öyle ki zikir halindeki insan cezbeden dolayı kendinden geçerek elbisesini yırtar. Allah'ı zikretmenin çeşitli yolları vardır. Kur'ân okumak ise en büyük zikirlerdendir:

Kitâbdan ve dahi hâceden ve fikirden ve zikirden ve dahi ma'nâdan ve dahi güzel ve a'lâ ilimlerden. Böyle ta'lîm idici senün aklın gayrılardan ziyâde olur lîkin bu umûr-ı mezkûrenin hıfzından zahmet çikersin. Bu cihetle zamanede levh-i hâfız olursun velâkin levh-i mahfûz olamazsın zîrâ levh-i mahfûz ana dirler ki bu ta'lîm kapusundan giçdi. (127 a)

2.2. MUHTEVAYA BAĞLI DİĞER UNSURLAR

2.2.1. Âb-ı Hayat:

İçen kimseye ebedî hayat veren onu ölümsüzlüğe götüren su olan âb-ı hayat tatlı lezzetli bir sudur. “Kaynağını karanlıklar demek olan zulmat denilen manba’ı meçhul diyarda bulunan sudur ki içen ölmez, dünya durdukça yaşarmış.”⁶⁴ Rivâyete göre Hz. İlyas ve Hz. Hızır bu suyu bulup içmişler, daha sonra da İskender bu suyu bulabilmek için karanlıklar ülkesine gitse de ölümsüzlük suyunu bulamaz. Eserde âb-ı hayatın ölümsüzlüğünden bahsedilmiş, tasavvufî anlamıyla manevî bir neşeden söz edilmiştir.

2.2.2. Aşık-Zâhid:

Allah’a ulaşma yolunda iki ayrı düşünce sınıfının oluşturduğu zıtlıklar söz konusudur. Bunlardan biri akıl yolunu, diğeri ise aşk yolunu seçen zâhid ve âşık sınıfıdır. Katı kuralları olan zâhid, Allah’a akılla ulaşılacağını savunurken âşık, akli kabul etmekle birlikte hakikate ancak aşkla ulaşılacağını düşünmektedir. Bu iki zıt tipin aralarındaki münakaşa klasik edebiyatın önemli mevzularından biri olagelmıştır. Nitekim kalem, aşkın beyanına kudreti olmadığından yarıldığı gibi akıl da aşkı ifâdede yollarda kalmıştır. Aklın temsilcisi zahid, aşkın temsilcisi ise âşık olduğuna göre aşkın beyanını akıl değil, aşk; yani zahid değil, âşık yapabilir. Allah indinde vücudu terk etmek, fenâ ehlinden olmak makbuldür. Çünkü vücut sahibi, fenâ ehlinden çok aşağıdadır :

Şah çünkü mülâhaza-i sahihasına mebni bir zahid-i zat-ı şerifin hısımlığını ihtiyar murâd eyledi. Ve bu haber harem-i hümayunda mevcut olan kadınların kulağına erişdi ve vasıl oldu ve ne münâsebeti vardır diye kıyâmet kopdu. Burası padişahın bir derviş-i zahidin kerîmesini oğluna gelin almak için ihtiyar etmesi

⁶⁴ Onay, A.g.e., s.7.

beyanındadır ve dahi ehl-i haremin i'tirâzı beyanındadır ve yine ehl-i haremin o zahidin hısımlığından ar ve haya tutmaları beyanındadır (201b)

Ey kıpti sen zanneder misin ki etmek yersin bu zannı etme zîrâ senin yediğin ekmeğ değildir belki yılan zehri yersin ve cânın noksan olmasına sebep olan şeyi yersin böyle olan gıdaya nan denmez nan odur ki insanın cânı ve ruhaniyeti ondan semiz ola bu makamda ya terdid için değildir belki ey manasına olarak harf-i nidadır zîrâ terdid makamı değildir feteemmül yahut kalem-i nasihten sehî ile ey yerine ya lafzı yazılmıştır hulâsa-i kelâm sıptı der ki ey kıpti sen zanneder misin ki fakat ab-ı Nîl'den mahrumum bu zannı etme zîrâ hata-yı azimdir belki nandan ve taamdan dahi mahrumsun zîrâ nan ona derler ki insanın tâ'at ve 'ibâdete kuvvetini artır ve ruhaniyet cânibine tezyüd gele senin küfür ve inadını artırdı bu böyle nan olmaz anla ki yediğin nan değil imiş.(224b)

2.2.3. Misk (Müşğ):

Hıtâ ve Hoten ile Çin ve Hindistan ülkelerinde yaşayan ceylanın göbeğindeki nafeye (ura) misk denir. Erkek ceylanlarda bulunan bu nafe, ceylanı rahatsız ettiğinden hayvan sürtünerek onu düşürmek istemiş. Yılda bir kez düşürdükleri bu kıymetli nafeyi muhafaza için avcılar bu hayvanların karnının altına kese bağlarlar ve bu nafeden koku elde ederlermiş. Bu ceylanlar insan ya da hayvan tarafından ürkütüldüğünde yahut birbirileriyle oynaştıklarında hararetlendiklerinden nafelerine birkaç damla kan damlarmış. Böylelikle nafe miskle dolarmış.⁶⁵

Yahut Hz. Meryem-siret bir zat-ı şerifin yeddinin revnak ve letafetiyle kuru dal-ı misk gibi koka ve etrafa râyiha meşh ede ve dahi tazelik ve meyve bula. Meryem unvanıyla ta'bîr buyurmaları hıyn-ı viladetinde kuru dalın meyve vermesidir.(227 b)

Sahib-i basiretin önünde kuru necaseti murad-ı mu'terizin kendi indinde makbul sözleridir. İletmişsin öyle diyerek ki al bunu göbek miski yirine. Hiç gözi

⁶⁵ Onay, a.g.e., s. 27 ; Pala, a.g.e., s. 337.

olan bunı alır mı? Belki a'mâ bile olan almaz. Fi'l-vaki i'tirâz-ı ale'l-resul olan kelamın sureti her ne kadar makul ise necisden farkı yoktur. Bu i'tirâz enbiyâ-yı mukaddemîne dahi olmuştur. Nitekim cild-i salisde Davud (a.s.)'ın “öküz kıssası” mufassal beyan olunmuştur.(135b)

2.2.4. SadeF (inci):

İstiridye de denen sadeF, inciye yapan hayvandır. Bu hayvan daha ziyade Hind ve Çin denizlerinde yaşarmış ve nisan ayında denizin yüzüne çıkarak ağzını açar, yağmur tanesi yutarmış. Bu yağmur taneleri sonraları inciye dönüşürmüş. İşte bu sebeple edebiyatta değerli olan nesnelere genellikle sadeFe benzetilmektedir

İnsanın vücudunun sedefi bir mertebede değildir. Zîrâ birinde inci vardır ve dahi o gayrısında boncuk vardır.(192a)

2.3. TELMİHE KONU KISSA-MENKİBE TAHKİYELERİ

2.3.1. Peygamber Kıssaları

2.3.1.1. Hz. Âdem:

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem, ‘İnsanlığın Babası’ olarak isimlendirilmiş ve Allah tarafından ilim ve kemal sahibi bir insan olarak yaratılmıştır.

“Allah Âdem’i yarattıktan sonra, ona secde etmeleri için meleklerle emretti. Meleklerin hepsi secde ettiler. Yalnız İblîs, Âdem’in topraktan yaratılmasına mukabil, kendisinin ateşten yaratıldığını söyleyerek secde etmedi. Allah ona lânet etti ve melek suretinden çıkarıp İblîs suretine soktu. Allah, Âdem ve Havva’yı cennete göndererek; İblîs’ten sakınmalarını cennette mevcut diledikleri nimetten bol bol yemelerini ancak buğday ağacına yaklaşmalarını tembih etmiştir. Cennete girip Âdem’i kandırmak niyetinde olan İblîs, arası iyi olan yılanla anlaşarak cennete girer ve Âdem’i kandırmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Havva’ya yaklaşan İblîs Havva’nın de teşvikiyle ağaçtaki yasak yemişi yedi. Allah dördünü de cennetten çıkardı. İblîs’in izinsiz cennete girmesine sebep olan yılanı lânet etti, ayaklarını kesti ve karnı üzerine yürüttü. Âdem’i Hindistan’daki Serendip dağına ve Havva’yı da Cidde’ye gönderdi.”⁶⁶

Ey muradına erici padişahın neslinden gelen zat kendine gel ve böyle köhne-duzluktan utan hane-i vücudu merd olana ayıptır merd olana layık olan açıklıkla hane-i vücudu yıkmaktır padişah-ı kamyardan murad Adem’dir.(164)

O kamilin bendeliği âleme sultan olmaktan hayırlıdır zîrâ sultan olup da ona hayr-i minh demek şeytana mensup bir kelamdır kendi aklınla gitmek ve insan-ı kamile intisap beyninde olan farkı gör ve dahi sen ey siccin tabîatının mahpusu olan

⁶⁶ Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, *Kelimeler ve RemizlerMazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Yay., İstanbul 1984, s. 107,108.

âdem insan-ı kamilin kulluğunu ihtiyar eyle İblîsın kibrinden yâni şeytan kibri sebebiyle hazret-i Ademe secde etmedi bu böyle gitmekten insan-ı kamile ubudiyet ve teslim yolunu ihtiyar eyle demektir sonra şeytan-sıfat olup mütereddit olursun nite ki Hz. Mısrî ks buyurmuştur. Beyit: secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul olasın/ eden Âdem'den eyâ Hakk'tan dahi oldu cüdâ.(217 a)

2.3.1.2. Hz. Hızır:

Âb-ı hayatı içerek ölümsüzlüğe kavuşan Hz. Hızır, daha ziyade Hz. Mûsâ ile birlikte anılmaktadır

Hazret-i Hızır aleyhis's-selâm gemiyi andan için kopardı ki zâlimlerin elinden sınık olmasıyla kurtula eğer gemi dürüst olsa elden gider idi. (176 a)

2.3.1.3. Hz. Hûd:

Hazreti Hûd Yemen'de Hadramut civarında "Ahkaf" denilen yerde yaşayan "Âd" kavmine peygamber gönderilmiştir. İnsanlar, tufan felâketinden sonra yine azıtmışlar, yollarını saptırmışlar, Allah'ın dinine aykırı işlere sarılmışlardı. Bunlardan bir kısmı da "Ad" kavmi idi. Bunlar, birçok nimetlere ve kuvvetlere kavuşmuş muhteşem binalar yapmış; fakat Yüce Allah'ın dinini inkâr ederek putlara tapmışlardır. Kendilerine Hûd Aleyhisselâm gönderildi. Bu muhterem peygamber, birçok mucizeler gösterdi. Fakat inanmadılar. Nihayet yedi gece sekiz gün devam eden şiddetli bir rüzgâr ile helâk oldular. Hazreti Hûd da, kendisine imân edenlerle beraber çıkıp başka yere gitti.

Yine gözsüz Allahu Te'âlâ'nın göstermege kâdir olduğunu isâbet makâmında buyurlar ki rüzgâra gözsüz eğer görmek vermeyeydi Âd Kavmi'nin içinde kaçan

fark eyley idi. ⁶⁷ چون صحنی دانست مؤمن ان عدو چون صحنی دانست می راز کردو Rüzgâr mü'mini kâfirden nice fark eder idi. Çünkü fark eyledi bâdeyi kadehden fark eder

⁶⁷ Mümini düşmândan nasıl ayırır; bâdeyi kadehten ayırdığı gibi.

gibi. Bundan münfehim oldu ki rü'yetin şartı ve illeti göz değildir belki rü'yetin illeti Allahu Te'âlâ'dır. (156 b)

2.3.1.4. Hz. İbrâhîm:

Gerek kutsal kitapta ve gerekse Klasik edebiyatımızda sıkça söz edilen peygamberlerden biri olan Hz. İbrâhîm, milattan önce on ikinci yüzyılda yaşadığı bilinmektedir. Hz. İbrâhîm'in Rabbini araması, Nemrud ile müceddesi, ateşe atılması, Hz. İsmail'i kurban etmeye teşebbüs etmesi, Kâ'be'yi onarması konu edilmiştir. Metinde de Hz. İbrâhîm'in ateşe atılması ve Allah'ın ateşe emretmesiyle ateşin gül bahçesine dönmesinden bahsedilmiştir.

Hz. İbrâhîm as'ın şulesi gibi bir şule vardır öyle şule ki o şuleden nar bir cenk ateşi mağlup olur ve küre narın şulesine galip olur hâsılı evliya-i kiramda olan ateş-i aşktan dünyâ ateşi havf eder belki nar-ı cehennem bile havf ettiği mürur eyleyen cüz ya mümin hadîs-i şerîfinden zâhir olur hattâ evliya-i kiramdan çok kimesneler ateşe girip yanmadığı vaki olmuştur ez-cümle El-Hacı Bayram-ı Velî ks hazretlerinin hulefasından seyyid Ömer Sikkînî ks'ye Akşemseddin buyurmuşlar ki azizin emanetleri bizde iken bizim devrimizde senin irşadın beyhudedir diyerek teslikten men etmişler onlar dahi aziz müşarileyhin ruhaniyetine tevch edince şu vecihle cevap almışlar ki seninle Ak şeyhin arasına ateşten gayrı bir fasl eder nesne yoktur buyurmuşlar Ömer Sikkini dahi ateşe girip tac ve hırkası yanıp teninin bir muyına dahi hâlel gelmeyince Akşemseddin hazretleri musafaha edip sine saf olmuşlar ve bir dahi kendilerini irşattan men buyurmuşlar ve ba'de'l-yevm Ömer Sikkini hazretleri tac ve hırka lâ-bis olmuşlar ve hâlâ o kolda tac ve hırka giyemezler.(245 a)

2.3.1.5. Hz. İdris:

Hz. İdris Şit'ten sonra peygamber olmuştur. İbtida yazı yazan ve elbise diken odur. İdris peygambere göklerin esrarı açılmıştır. Üç yüz altmış beş yaşında iken Allah onu göğe çıkarmış ve melekleri tedrise me'mur etmiştir.

Hazreti İsâ ve hazreti idris aleyhi's-selâm gerdun üstüne gittiler. Çünkü melâike-i kirâm ile cins geldiler. Cins ile muayyed lâzım gelir. Eğer meklekler ile beyenlerinde mücaneset olmayaydı Allahu Te'âlâ hazretleri bunları semâya çıkarmaz idi. (171 a)

2.3.1.6. Hz. İsâ:

Asılları İsrailoğulları'ndan olan Hıristiyanlar, Hz. İsâ'ya iman edip ona yardımda buldukları için nasranî olarak adlandırılmışlardır. İsâ peygamberin kavmi Allah'ın gökten gönderdiği nimetlere şükretmediklerinden Allah da bu nimetleri göndermeyi kesmiştir

Vakt-i viladetde Hazret-i Meryem'den töhmeti def için İsâ aleyhis's-selâm'a ta'lîm-i ilâhî oldu. Ve onu Allahu Te'âlâ söyletti ki bu tıfl-ı mükerrerem zinâdan ve fesâddan doğmamıştır. Belki min tarafillah nağme-i Cebrâil ile hâsıl olmuştur.

قال الله تعالى في كتابه الكريم نعلمنا نعلمنا نعلمنا نعلمنا نعلمنا
قال الله تعالى في كتابه الكريم نعلمنا نعلمنا نعلمنا نعلمنا نعلمنا
بالعمل والزكوة ما دمت حيا

68

Manası Hazret-i İsa

aleyhis's-selâm mehdde iken buyurdular ben Allahu Te'âlâ'nın kuluyum bana kitâb verdi ve beni peygamber kıldı ve dahi beni mübârek kıldı. Kande olursam va dahi bana namâz ve zekât ile emr eyledi sağ oldukça demekdir. (194 b)

Âyât-ı Kur'âniyye ve hadîs-i nebeviye bunun üzerinedir. Görmez misin İsâ aleyhis's-selâm vücûd bulmağa müstead değil idi zîrâ validleri yokdur. Böyle iken nefha-i Cibrîl ile vücûd buldu ve yine beşikde tekellüme kabîliyeti yok idi ve yine hâki âdem eyledi ve a'sâyı hiyye-i azîm eyledi ve yine a'sâlık hâline red eyledi ve Nil'i Firavn'a ve kavmine kan eyledi ve İsrâîliyanâ mâ-i leziz oldu ve yine İbrâhîm aleyhis's-selâm'ı âteş yakmadı ve kavmi kendilerine dakik hâs etdi ve yine Şu'ayb aleyhis's-selâm'ın duâsıyla sengistanı mezra eyledi ve yine Zekeriya aleyhis's-

⁶⁸ (İsâ dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah kuluyum. O bana kitâb verdi. Beni Peygamber yaptı.,Sûre-i Meryem: 27-30.

selâm'ın şeyhi hattâ vaktinde ve zevce-i muhteremeleri hayızdan münkâtı' iken ve âkır iken duâları berekatıyla hazret-i Yahya aleyhis's-selâm'ı ihsân eyledi ve yine İbrâhîm aleyhis's-selâm ile olmuş iken sana dahi acuz iken ve Cenâb-i Teâlâ Hazretleri İshak 'aleyhi's-selâmı ihsân eyledi hattâ İbrâhîm aleyhis's-selâm İshak aleyhis's-selâm ile tebşir olunca Hazret-i Sâre bunu emr-i garîb görüb istibad eyledi. (198 a)

2.3.1.7. Hz. Lût:

“İbrâhîm Peygamber'in kardeşinin oğludur. Sodom ve Gomore halkı, gayri tabîî fuhşu âdet edinmişti. Her türlü fitne, fesad ve hayasızlık onlarda mevcuttu. Bu şehirleriyle birlikte diğer üç şehir halkı da irşada me'mur edilen Lût Peygamber, kavmini doğru yola davet ettiyse de dinleyen olmadı. Allah onları helâk etmek üzere Cebraîl, Mîkâîl ve İsrâfîl adında üç meleği me'mur etti. Melekler Lût Peygamber'e vaziyeti bildirerek, sabaha karşı ailesi ve çocuklarıyla birlikte şehri terk etmelerini ve sınırdan çıkıncaya kadar arkalarına bakmamalarını tembih ettiler.

Sabah olunca, Cebraîl kanadını yere soktu ve beş şehri yerden koparıp göğe çıkardı. Baş aşağı getirdi ve altını üstüne döndürdü.

Lût Peygamber'in karısı kâfirdi; iman etmemişti. Sabahleyin şehirden çıkarken, kavminin haline bakmak üzere başını arkaya çevirince, gökten inen bir taşla o da helâk oldu.”⁶⁹

Zîrâ kendi dâminin kenarının gayrından sükût olmaz yâ'nî insân ferâh ve sürûrından sakıt olur. Nûh kavminden ve Lût kavminden ibret al.

70 بیان سبب فضاحت و بسا رکوبی ان فضول بخدمت رسول علیه السلام

Resûli aleyhis's-

⁶⁹ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler* Mazmunlar ve Meşhumlar, Enderun Yay., İstanbul 1984, s.113.

⁷⁰ Burası o münâsebetsizin, Hazret-i Nûh'un huzûrunda çok konuşmasını ve rezil olmasını beyân eder.

selâm burası o fuzûlun fezahatinin ve bisyâr-gûyluğunun Resûli aleyhis's-selâm'ın huzûrunda sebebinin beyânındadır. (140 b)

2.3.1.8.Hz. Muhammed (s.a.v):

Hiz. Peygamber, Receb-i Şerif'in 27. gecesi Cebrâil vasıtasıyla Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya Burak ile getirilmiş, buradan dünya semasına çıkarılarak Sidretü'l-Münteha'ya kadar Cebrâil eşliğinde gitmiştir. Bu noktadan itibaren kendi başına yol alarak Allah ile perdesiz görüşmüştür. Bu görüşmede beş vakit namâz farz kılınmış ve Hiz. Peygamber pek çok sırra vâkıf olmuştur.

Son peygamber olarak gönderilen ve 'Âlemlere Rahmet' olarak nitelendirilen Hiz. Muhammed, İncil'de ve Tevrat'ta vasıfları ve halleri bildirilen peygamberdir. Kureyşli kafirler tarafından eziyetlere maruz kalmış, en sıkıntılı zamanında Allah tarafından Miraç ile mükafatlandırılmıştır

Allah tarafından Hiz. Muhammed'e verilen en büyük mucize Kur'ân-ı Kerim'dir. Çünkü O, okuma-yazma bilmediği halde belâgat ve fesahatte yüksek mahiyette olan bir mucizenin sahibidir.

Hiz. Peygamber'in mucizelerinden biri de ayı işaret parmağıyla ikiye bölmesidir. Kureyşli kafirlerin mucize istemesi üzerine Allah'ın inayetiyle aya emretmiş ve ay ikiye bölünmüştür.

Pederin kemâl ve ahvâl ve etvarı veledinde nümâyân olduğundan o ulu sultân-ı Zîşân ki Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem efendimizdir hadîs-i şerîfinde veled babasının sırrıdır yâni pederinde mektumve mahfî olan ahlâk ve etvar-ı hasene ve kemâl mündericdir buyurdular. Nebye nun'un fethiyle olur ve kadri yüce zâta derler. Bu hâl eksere mübeyyindir zîrâ bazen pederin kemâl-i dilde olmaz görmez misin Nûh aleyhis's-selâm'ın veledi Ken'an ne hâlde idi ve yine bazen olur ki bir fasık ve facirden bir veled-i Sâlih zuhûr eder. (201 b)

Burası onun beyânındadır ki mecmu-ı âlem ‘akl-ı küllin sûretidir yâni Hakikât-ı Muhammediye zât ve bu âlem-i kâinât onun sûreti makâmındadır çünkü Hakikât-i Muhammediye’ye eser-i şerîfine âdem-i ittiba ile ve sünnet-i seniyyesine âdem-i temessükle cefâ edersin onun sûreti makâmında olan âlem-i ekser ahvâlde sana gam ziyâde eder ve keyfine keder verecek nesnelere sende zuhûr eder. (211 b)

Peygamberimiz Muhammed Mustafâ sallallahü Te’âlâ alehi ve selem hazretleri gibi kelâm söylemekten ve cevher gibi pend ve nushı nisarın ziyânından için ki kalbin hicâb-ı nûrani ile mecmu omasıdır günde yetmiş kere istiğfar ederim bir dahi halk ile olmayıp dâimâ Hakk ile olurum diye niyet ederim. (214 a)

2.3.1.9. Hz. Mûsâ:

Kıbtî dilinde “sanduka” anlamına gelen Mûsâ sözcüğünün isminin buradan gelmesinin sebebi; annesi tarafından Firavun’un korkusundan sandığa konulup Nil’e bırakılmasından kaynaklanır. Hz. Mûsâ’nın Firavun ile mücadelesi, asasıyla nehri ikiye yarması yed-i beyzası, Tûr-ı Sîna’da Allah’ın hitabına mahzar olması, Hızır ile yolculuğu gibi hususlardan bahsedilmiştir.

Çünkü akıl ile vehmi tefrik eylediler ise bu beyt ile akıl kimde olup ve vehm kimde olduğunu beyâna tasaddî edip buyururlar ki vehm âlemi harâb edici Fir’avn-sîretler içindir ve dahi akl Mûsâ-sîret olan zatlar içündür.(149 b)

Firavun dedi ki, ya Mûsâ bu kelimeler yetişir. O üçüncü vadeyi söyle nedir göreyim. Zira vade-i salisenin ızdırabından gönül kim ve zayı oldu çünkü iki vade-i dünyavî ve mizacına muvafık idi. Üçüncüye dahi ez-dil ü can talip oldu.(164 b)

Kavm-i Kıptî mezmum olan Firavun’un cinsiydi. Böyle olduğundan Firavun’a itba eylediler evlad-ı Yakup dahi Mûsâ (as)’nin cinsi idi bu cihetle Mûsâ’ye tabi oldular.(173a)

Sen dahi Mûsâ as'ın kavminden ol ve bu suyu iç mah ile barış mehtabı gör eğer maha düşman olursan mehtabı görmeye kâdir olamazsın bunun gibi Mûsâ'ya husumet edersen su onun tanrısındır içmeye kudretin olmaz.(224 a)

Ey Mûsâ senin sağ eline musahip olan çöpün Hakikati nedir (ar. âyet) Mûsâ as dahi buyurdu ki bu çöpün Hakikati asadır çünkü kendüye Hakikati mağlum değil idi bundan sonra mukaleme uzun olsun için buyurdu ki(233 a)

2.3.1.10. Hz. Nûh:

Hz. İdris'ten sonra gelen peygamber olan Hz. Nûh, nice yıllar kavmini imana davet etmiş, bunun için yıllarca uğraşmıştır; ancak kavmi onun söylediklerine itibar etmemiştir. Nûh peygamber Allah'ın emri ile bir gemi yaparak kendine iman eden seksen kişiyi ve her cins hayvandan birer çift alarak gemiye bindi. Tufan sonucu Nûh'un kavmi helâk oldu. Sular çekilmeye başlayınca da Nûh'un gemisi Cudi dağının üstünde karar kıldı.Eserimizde de Hz. Nûh'un gemisi ve tufan dolayısıyla kavminin helâk olmasına değinilir.

Pederin kemâl ve ahvâl ve etvarı veledinde nümâyân olduğundan o ulu sultân-ı Zîşân ki Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem efendimizdir hadîs-i şerîfnde veled babasının sırrıdır yâni pederinde mektumve mahfî olan ahlâk ve etvar-ı hasene ve kemâl mündericdir buyurdular. Nebye nun'un fethiyle olur ve kadri yüce zâta derler. Bu hâl eksere mübeyyindir zîrâ bazen pederin kemâl-i dilde olmaz görmez misin Nûh aleyhis's-selâm'ın veledi Ken'an ne hâlde idi ve yine bazen olur ki bir fasık ve facirden bir veled-i Sâlih zuhûr eder. Belki bir nebî-Zîşân doğar. Hazret-i İbrâhîm aleyhis's-selâm babası olduğu rivâyetde Azer'den tevellüd etdi ki: (201 b)

Rûh deryâsında 'akl-ı mâaş ve ulûm-ı zâhire ile yüzmek yoktur ve mümkün değildir bu rûh deryâsında şinâderliğe çâre sefine-i Nûh'tan gayrısı değildir murâd, mürşid-i kâmildir ve hadîs-i şerîfte dahi insân-ı kâmile sefine-i Nûh ta'bîr buyurulmuştur

71 روى عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم مثل امته كشل سفينة نوح من تمسك بها نجى ومن تخلف عنها عرق ma'nâs

1 benim kâmil olan ümmetimin nazârı Nûh aleyhi's-selâm'nin sefinesi gibidir şol kimesne ki o sefineye dâhil olur cemî afetten kurtulur ve dahi şol min ki ondan Ken'ân gibi araz eder ve ben dağlara ilticâ' ederim der tufana gark olur. (219b)

2.3.1.11. Hz. Süleymân:

Hüdhüd adlı kuş onun postacılığını yaparak Belkıs ile Hz. Süleymân arasındaki muhavereyi sağlamıştır. Hz. Süleymân, Davut peygamberin oğludur ve on iki yaşında babasının yerine tahta geçerek padişah olmuştur. Allah tarafından pek çok mucizelerle donatılan ve çok büyük orduları olan Hz. Süleymân, İsm-i Azam'ın yazılı olduğu yüzüğü vesilesiyle kuşlarla, hayvanlarla konuşmuş, cinlere ve rüzgara emretmiştir. Birgün Hz. Süleymân'a bir adam gelerek Azrail'in kendisine kötü baktığını söylemiş ve onun rüzgara emretmesini, rüzgarın kendisini Hindistan'a götürmesini istemiştir. Hz. Süleymân Azrail'i görüp o adama neden öyle baktığını sorduğunda Hz. Azrail o adamın canını Hindistan'da almak için görevlendirildiğini ve adamı da karşısında görünce şaşırıldığını dile getirmiş ve Hz. Süleymân'ın emriyle Hindistan'a giden adamın canını Hindistan'da almıştır:

Yahud senin tükürüğünü bal eyler hattâ dersin ki bu hâlim cennet hâlidir yâ'nî ba'zı kulunu dünyâda cennete girmiş gibi eyler ve dünyâ dendanının elemîni ona aslâ göstermez. Süleymân aleyhis's-selâm'a etdiği gibi. (180 b)

2.3.1.12. Hz. Yunus:

Hz. Yunus, İsrailoğulları peygamberlerindendir ve gönderildiği şehir halkının iman etmemesi sonucu öfkelenerek bir gemiye binmiştir. Allah'ın izni olmadan bindiği için gemi yürümemiştir. Bu işi ondan bilen yolcular onu denize atmış ve Hz.

⁷¹ Benim ümmetim Nûh aleyhis's-selâm'ın gemisi gibidir. Kim ona dahil olur bütün belalardan kurtulur. Kim ki ondan kaçır türlü belalara düşer. (Hadîs-i Şerîf)

Yunus balık tarafından yutulmuştur. Allah'tan izinsiz bindiğine pişman olan ve kırk gün balığın karnında Allah'tan af dileyen Yunus peygamber, Allah'ın affetmesi sonucu sahile çıkmış ve kavmi de ona iman etmiştir. Nitekim Allah'a çokça dua edip O'ndan af dilemek ile kavmi üzerinden bütün belalar yok edilmiştir:

Zîrâ o bî-hod olan kendinden gitmiştir ve mahv-ı vücûd itmiştir. Ebede dek emînlikde o sakindir.⁷² *قال الله تعالى ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون*

Görüp ve fariğ olmayı niyet edip yine min gayr-i ihtiyar pend ve nusha ve hayırhahlığa şürû' ettiğini serahın kalplendiği ebyat ile beyan ve kendi hallerini Resul-i Kibriya (aet)'nın haline teşbîh buyurdular niteki 'âşık Yunus hazretlerinin kelimatında gelmiştir.(214a)

2.3.1.13. Hz. Yusûf:

Hz. Yakup'un oğlu olan Hz. Yusûf, kardeşleri tarafından kuyuya atılmış ve kervacı tarafından kuyudan çıkarılarak Mısır hükümdarının karısı Hz. Züleyha'ya satılmıştır ve Hz. Züleyha'nın sevgisine karşılık göstermediği için kuyuya atılmıştır. Mısırlı kadınların Hz. Yusûf'un güzelliğini gördükleri anda ellerini kesmeleri Hz. Yusûf'un güzelliğini ortaya koymaktadır. Sonucunda Hz. Züleyha'nın Hz. Yusûf'a olan aşkı hakikî aşka dönüşmüş, Hz. Züleyha yaptırdığı halvetgahda ölene kadar ibadet etmiştir. Edebiyatta, kuyuya atılması, rüya tabirliği, güzelliği, Hz. Züleyha ile olan ilişkisi, Mısır meliki olması gibi birçok yönü anlatılmıştır. Metnimizde ise, kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve esir olarak düşmesi anlatılmıştır.

Sâhib-i basîretin öninde kurî necâseti murâd-ı mu'terizin kendi 'indeinde maktûl sözleridir. İletmişsin öyle diyerek ki al bunu göbek miski yirine. Hiç gözi olan bunu alır mı? Belki a'mâ bile olan almaz. Fi'l-vâki i'tirâz-ı ale'l-resûl olan

⁷² Muhakkak ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Yunus/62

kelâmın sûreti her ne kadar makûl ise necisden farkı yokdur. Bu i'tirâz enbiyâ-yı mukaddemîne dahi olmuşdur. Nitekim cild-i sâlisde Davud aleyhis's-selâm'ın "öküz kıssası" mufassal beyân olunmuşdur. Ve yine Ya'kub aleyhis's-selâm'ın ettibâi Yûsuf aleyhis's-selâm hayyır buyurınca cümlesi meyyitdir diyu i'tirâz iderler idi. Hattâ vuslata karîb evlâdını Mısır'a irsâl evlâdına

73 *يا بني اذهبوا فتحسبوا من يوسف واخيه* buyurınca cevâbında

74 *تالله انك لاني ضاللك القديم* didiler. Ba'de peyam-ı Yûsuf aleyhi's-selâm vâsıl olunca kelâmıyla etbamı serzeniş buyurdılar. (135 a)

⁷³ Ey oğullarım, gidin de Yûsûf'u ve kardeşini iyice araştırın. Yûsûf/87

⁷⁴ Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın, dediler. Yûsûf/95

2.3.2. Dînî Şahsiyetlere Ait Menkıbeler

2.3.2.1. Bayezid-i Bistâmî:

Mevlânâ gibi Bayezid-i Bistâmî Hazretleri de kendisine verilen makamların ötesinde makamlara talip olarak süvarân-ı meydân-ı Hakikat'in ikinci kısmına dahil olmuştur:

Burası Hazret-i Bayezid-i Bestami'kuddise sırrûhunun “**Subhânî mâ a'zami şânî**”⁷⁵ buyurmasının kıssasıdır ve dahi müridlerin bu kelâmına i'tirâzları beyânındadır ve yine hazret-i şeyhin anların (137 b)

2.3.2.2. Cafer-i Tayyâr

Peygamer efendimizin amcasının oğlu ve ilk Müslüman olanlardandır.

Eğer bu kelama misal istersen Cafer-i Tayyar rahmetullahi aleyh hazretlerine bak ki, Cenab-ı Kibriya el ve ayak yirine ana iki kanat virdi. Bu beyit ile beyt-i sabıki isbat buyurdılar. Çünkü pîrün eli ve ayagi zayıf olursa akli iki kanat sahibi olur buyurmuşlar idi. Cafer-i Tayyar maddesi ile isbat buyurdılar. Hazreti Cafer Ebu Talib hazretlerinin ekber evladıdır. Sultanü'l-enbiyâya gayet sevgülü idi ve alından yani aynını beyninden takbil buyururlar idi. Benâberîn kişi ve dostını aynını beyninden takbil senet-i seniyyedendür menkuldür ki şeref-i takbil fahr-i âlemi ile müşerref olan üç kimesne imiş. Birisi Cafer-i Tayyar hazretlerüdür ki aynını beyninden takbil buyurur idi ve birisi dahi imam Hasan hazretlerüdür ki mübarek fem-i şerifinden takbil buyurur idi ve birisi dahi imam Hüseyin hazretlerüdür ki mübarek gerdeninden takbil buyururlar idi, rıdvanallahu aleyhim ecmâîn.(133 a)

2.3.2.3. Cüneyd-i Bağdadî

Cüneyd-i Bağdadî evliyanın büyüklerindedir. İsmi Cüneyd, babasının ismi Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Kasım'dır. Tasavvuf ehlinin çok tanınmışlarından

⁷⁵ Benim şanıım yücedir.

olduğu için Seyyid-üt-Taife yani tasavvuf büyüklerinin seyyidi, efendisi diye meşhurdur.

Beyt ile dahi enbiyânın luzumunu isbat edip buyururlar ki her gönül eğer dahi Hüdâ'yı istima edeydi dünyada harf u savt kaçan olur idi. Belki adem-i ihtiyac sebebiyle harf ü savt halk olunmaz idi bunun gibi enbiyâya dahi ihtiyac olunmaz idi. Lakin herkes Hak'dan haber almaga kadir olmamak cihetiyle vasita olmak üzere nebi ve mürsel yartatılıp ba's olundu, bu suretde avama luzumu oldu, bu ihtiyacdan murad, kemal-i ihtiyac demektir. Zira Cüneyd Hazretleri ve Bayezid-ı Bistâmî (k.s.) peygamberimiz sallallahu aleyhi ve selem'e muhtacdırlar. Her ne kadar kutbu'l-aktab olsa dahi ihtiyacdan halas olamaz.(189a)

2.3.2.4. Hallâc-ı Mansûr

Ünlü mutasavvuflardan olan Hallâc-ı Mansûr, onuncu yüzyılda yaşamıştır. İnsanoğlunu ilahî bir tecellînin yansıması olarak gördüğü içim meşhur “ene'l hakk” (Ben Hakk'ın parçasıyı) sözünü söylemiş ve bu sözden dolayı katledilmiştir. Bu söz başta Mevlevî ve Bektaşî olmak üzere hemen hemen bütün tarikatlarda büyük etki yapar. Metinde de aşş şehidi olarak asılması ve “ene'l hakk” lafzıyla konu edilmiştir.

Çünkü fenâfillah mertebesini buldun ba'de bekâbillâh ile muttasıf oldun sen O'sun zîrâ o zamân sarf vahdetdir. İkilik orda kaçan vardır? eğer olaydı Hazret-i Beyâzid-ı Bistâmî kuddise sırrûhu subhânî mâ a'zami'-ş-şânî buyurmaz idi. Ve dahi Ebû'l-Hasan Hırkânî hazretlerikuddise sırrûhu subhâne min halak illâ şeyen ve hû ayniha buyurmaz idi ve dahi Hallâc-ı Mansûr kuddise sırrûhu ene'l-hak demezler idi. Bu kelâmlardan münfehim oldu ki o makâmda isneyniyet yok imiş. (177 a)

2.3.2.5. Hasan Basrî Hazretleri:

Tasavvufta zühd döneminin temsilcisidir. Tâbînin büyüklerinden olan ve zühdüyle meşhur olan Hasan Basrî Hazretleri H. 21 senesinde doğmuş ve H. 110 senesinde Basra'da vefât etmiştir.

Bükayı rüyada maâber-i ta'bîrde şadi ve ferah ve sürura vasıl olucu diye ta'bîr eder. Hulâsa-i kelâm hande girye ile ve girye hande ile ta'bîr olunur. Bunun gibi dünyâ dahi rüya makulesinden olmagıla süruru yakaza-i ahiret Hakkında girye ile ve giryesi ahiret Hakkında neşat ile ta'bîr olunur demektir. Menkuldur ki Hasan Basrî rahmetullahi aleyh gülmezler imiş ve vech-i şerifleri güya ebeveynini şimdi defn etmiş ve makbereden avdet etmiş gibi imiş. Hikmetinden sual olundukda buyurmuşlar ki iki dünyâda insanı güldürmezler. Hande-i ahreti ihtiyar ettim. Zîrâ fani değildir. Binaberin dünyâda gülmüyorum.(199 a)

2.3.2.6. Hasan el Harkanî

On birinci yüzyılda yaşamış olan Harkanî, zamanın kutbu olarak bilinmiştir. Doğum tarihi tam olarak bilinmese devesât tarihi kayıtlarda 1034 olarak geçer. Asıl adı Ali bin Cafer olup, Bistam'ın bir kasabası olan Harkan'da dünyaya geldiği için bu mahlasla anılır. Hasan el Harkanî silsile-i aliyenin altıncısı olup, Beyâzid-i Bistâmî'nin ruhaniyetinden istifade ederek yükselmiştir.

Hattâ bir gün saâdetle Şeyh Ebû'l-Hasan yine oraya geldi, gördü ki mezârlarını kar yağmış ve örtmüş. (126 b)

Hazret-i Ebû'l-Hasan'un sem'-i şerîfine elân kabri-i şerîfide hayy-ı hakîkî ile hayy olan Bâyezîd Bistâmî'nün kabri-i şerîfinden sadâ geldi, öyle diyu ki, âgâh ol, ben seni dâ'vet ideyorum, bana sa'y idesün için.(126 b)

2.3.2.6. Hüsamüddin Çelebi:

Asıl adı Hasan olan ve Ebu'l-Feza'il lakabıyla bilinen Hüsamüddin Çelebi, Ebu'l-Vefâ Hazretleri'nin soyundandır. Babasının adı Muahmmmed olup dedesinin adı Hüseyin'dir. Mesnevî-i Şerîf'in ilk 18 beyitini Hz. Mevlânâ yazmış, sonraki beyitleri Hz. Mevlânâ söylemiş Hüsamüddin Çelebi yazmıştır. Yani, kendisi de Mesnevî'nin sırlarına vâkıf olmuştur:

Ancılayın sen eyle ki ben şimdi bu güzel füsûnda Hakk'ın ziyası Hüsameddin ileyim.(134 a)

Ey Hakkın ziyası Hüsameddin kendi aslını tut ve süt havuzuna at şehdden murad kuvve-i kutsiyeleridir ve havz-ı şiirden murad müridlerin istidat ve mizaçlarıdır. Yâni sendeki kuvve-i batniye ile müstead talipleri terbiye eyle demektir.(222 b)

Feyzinden ve kemalinden asla teessür etmezler bu cihetle beyhude olur şîrin garrasından geyik ve hımar-ı vahşi vesair saydılar mütessir olduğu gibi insan-ı kamilin dahi kuvve-i kutsiyesinden istidat sahibi müridler müteessir olurlar hemen ey Hüsameddin feyzini ona sarf eyle buyururlar.(223a)

Hüsameddin ile keyfiyyetinin beyanına şuru' idüp buyururlar ki bana Hüsam söyle dir ben dahi kemal-i aklımdan lakırdıyı kısa eylerim taciz itmeyem diyu. O beni yüz nevi hile ile kelama çeker. Ben dahi anın emriyle uzun söylerim. İşte sen dahi kamil zatlar ile böyle eyle buyururlar(134 a)

2.3.2.8. İbrâhîm b. Edhem

Sekizinci yüzyılda yaşamış İslâm alimlerindedir. “fakrı ve sülûku, saltanat ve debdebeye tercih edişi ile fedakarlık ve samimiyetin timsali olarak şöhret bulmuştur. Zenginlerin ve sıradan insanların; fakir ve ileri gelenlerden daha samimî ve kuvvetli dine bağlandıklarına örnek gösterilir.Nefsî ile müceddesi ve halkın teveccühünden sıkılarak Basra'dan Mekke'ye göç etmiştir.”⁷⁶

Darü'l-gurûr olan dünyâdan tebâüd getirir ve onu İbn-i Edhem Hazretleri gibi terk eder ve yine darü'l-sürûr olan cennet-i a'lâyâ duhûl ve lika-Ullah ile müşerref olmak için emrine imtisâl ederek Allahu Te'âlâ Hazretleri'ne inâbet getirir ve Cenâb-ı Hakk'a râci olur. işte kalbine âşıkın nûr dâhil olmasına alâmet budur eğer bu hâl sâliklere var ise nûr-ı ilâhî kalbine girmiştir ve eğer himmeti dünyâyâ avâm-ı nâs gibi

⁷⁶ Ceylan, a.g.e., s. 360.

masruf ise ne kalbinde nûr-ı Hüdâ vardır ve ne sülûku sahîhdır ve ona dervîş demek dahi lâıyk değildir zîrâ alâmeti yokdur. Beyt-i şerîfin meâli olan hadîs-i şerîfin ibâresi şu vecîhlerdir.⁷⁷ (196 b)

عن ابن سنيون رضي الله تعالى عنه انه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم
 اذا دخل النور في القلب اشرف وانفتح قالوا وما علامة ذلك يا رسول الله
 قال النبي عليه السلام التجاني عن دار النور والاناية الى دار السور والتأهب
 للموت قبل نزوله

2.3.2.9. Niyâzî Mısırî

İkinci Osman döneminde yaşamış, 17. yüzyılın en önemli tasavvuf büyüklerindedir. 1618 yılında Malatya'da başlayan yaşamı, ilmlle meşguliyeti sebebiyle çeşitli şehirlerde geçmiştir. Tefsîr, fıkıh, hadîs, gibi ilimlerde göstermiş olduğu başarı kısa bir sürede yükselmesine katkı sağlamıştır. Metinde çeşitli beyitleri kullanılarak eserde zenginlik sağlanmıştır.

Nite ki hazret-i Mısırî kuddise sırrûhu buyurmuştur:

Beyit: secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul olasın/ eden Âdem'den eyâ Hakk'tan dahi oldu cüdâ.

Nite ki hazret-i Mısırî kuddise sırrûhu bu meâlde buyurur ve bu hadîs-i şerîfi şerheder.

Beyit: dervîşlerin en alçağı buğday içinde burçağı/ bu Mısırî balçığı her bir ayak basmak gerek. (209 b)

⁷⁷ İmân nûru müminin kalbine girerse kalb olur olmaz şeylerden sıkıntı duymaz. Açılıp ferâhlar. Güzel hûylarla donatılır. /Hadîs-i Şerif

2.4. FELSEFÎ DÜŞÜNCELER

Zîrâ Kur'ân-ı kerîm başına ve yüzüne bir puşide çekmiş diye zeyni senin gözünden nihân etmiş bir mahbûb gibidir ve zîr nikabta mahçuptur Hakikati odur ki kâdir olamazsın senin kibir ve inâdından Kur'ân-ı kerîm senin 'inde şehname yahut kelile kitâbı gibi olur takdir-i ibare

78 *پیش تو قرآن کریم از عناد تو همچو کتاب شهرنامه و کللیله باشد*

yâni felasefe meşrep olanlar Kur'ân-ı Azimî kitâbeyn-i mezkûreyi gibi mesel kitâbı zan ederler ve Hakikatinden gâfil olurlar demekdir ve mesnevi-i şerîfi dahi böyle zan ederler. Utuvv ayının ve tanın zammeleriyle ve vavın teşeddüdüyle kibir ve inâda derler. *Şehname* 'nin müellifi Firdevsi nâm şâ'irdir. Selef pâdişahlarını ve devletlerin ahvâlini yazar. *Kelile* nâm diğeri demînedir. Hayvânât lisânından Dabişlim nâm Hâkim tertib etmişdir ve türkîye tercüme olunup ismine *Hûmâyunname* derler. Ba'zı ârifler Kur'ân-ı Azîmin senâsı Hakkında şu beyti buyurmuşdur.

79 *عروس حضرت قرآن نقاب انکه بر اندازد که دارالملک باطن را مجرد بیند از غوغا* yâni gelin gibi olan Kur'ân-ı Kerîm vech-i şerîfinden perdeyi kişiye o zamân ref eder ve Hakikatini o zamân izhâr eder ki gönül darü'l-mülkünü kesretten müerred göre ve ancak muhabbetullahdan ayrı o gönülde bir şey' görmeye yoksa kalb umûr-ı kesîrenin muhabbetle meşgûl iken arus-ı Kur'ân cemâlini izhâr etmez demekdir. Gavga kesrete derler. Murâd dünyânın emtiasıdır. (226b)

Ey kimesne ma'lûmın olsun, tütün ile siyâhlanmış çok altun-ı hâlis vardır ve sâhibi anı eyle kara düzdi hattâ her düzd-i gaddarun elinden altun halâs ola yâ'nî evliyâullahdan çok zâtlar vardır, zâhirini fiskla alude eylemişdür anı gören ehl-i dünyâdan ve fiskadan zan ider ve kendüyi halkın şerrinden bu cihetle kurtarır. Ey kimesne yine ma'lûmın olsun çok altun ile yıldızlanmış bakır vardır hattâ anı o

78 İnatçılar için Kur'ân, Şehname veya Kelile ve Dimne gibi masal kitâbıdır.

79 Bir gelin gibi olan Kur'ân-ı Krim, yüzündeki perdeyi, kişi gönlünde Allah'a sevgisinden başka bir şey taşımasın. Kalp, kavgayla uğraşırken Kur'ân kendisini ona açmaz.

kalbzen bir muhtasar akıl sâhibine satsun yâ'nî çok mürâîler vardır ki kendüyi eyüler şekline koymış ve kalilü'l-akl olanlara kendüyi evliyâullahdan göstere ve anların malını elinden a'lâ ve ba'zısının dahi kalbini kendüye rabt iderek kölesi gibi istihdâm ide. Bunların cümlesini re'yü'l-ayn gördün. Ârifler dirler ki, biz ki cümle iklimin bâtının görüciyiz. Böyle olunca diyâr-ı kalbi dahi seyri deriz. Ve zâhirine bir kimesnenin nazâr itmeyiz. Zîrâ bizler ehl-i zâhir gibi değiliz. Ol zâhir kadılar ki zâhire dolanırlar. Anlar hükmi zâhirde olan şekiller üzerine eylerler. Ve dahi

⁸⁰ نحن نحكم بالطاهر dirler. Böyle olunca çünkü bir kavim şehâdet eyledi. Ve îman izhâr itdi. Tiz bu zâhir hâkimleri dür diyu ana hükmedüp ahkâm-ı İslâmı anlara icrâ iderler. esi tezevvüc gibi ve mü'mîn üzerine şehâdetini dinlemek gibi ve cizye alınmak gibi ve öldüğü vakit mekabir-i müslimine defn gibi. Böyle olunca münâfık bu zâhire nazârda ara yirde sıvışdı ve müminlere karışdı. Bâde gizlü çok ehl-i îmana hıyânet eyledi. Ez-cümle Devlet-i Aliye-i Osmaniyye'de köleler vezâret alup bâde sadâret azmi mesnedine giçdiler. Hâlbuki eski dini üzerine olup Müslüman olmuşlar idi. Küffâr haksarı siyanet idüp eski dinine azîm hizmet itdiler. Ve millet-i Muhammediye'nin ve devlet-i aliyyenin zafına sebep oldılar. Bundan agreb şimdi kâfire nezaret virüp ve ismini Yaver Paşa tesmiye idüp donanım-yı hûmâyunu ana teslîm iderek tersane-i âmireye iknad itdiler. ⁸¹ لا حول ولا قوة الا بالله العظيم . Sa'y ile hattâ akıl ve dinin şeyhi olasn hattâ akl-ı küll gibi bâtın görüci olasn. (142 b)

⁸⁰ Biz dışa göre hüküm ederiz.

⁸¹ Kuvvet ve kudret ancak Allah'a mahsûstur.

III. BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

KAYNAKÇA

EK-1 TIPKI BASIM

(126 b)

1879

تا یکی روزی بیامد با سعود
گورها را برفِ نو پوشیده بود

(Kış mevsiminde bir gün geldi ki kabirlerin üstünü yeni yağan kar örtmüştü.)

Hattâ bir gün saâdetle Şeyh Ebû'l-Hasan yine oraya geldi, gördü ki mezârlarını kar yağmış ve örtmüş.

1880

توی بر تو، برفها همچون علم
قبه قبه دید و شد جانش به غم

(Kat kat kar yağmış ve kabrin üzeri sancak gibi kubbe kubbe yükselmiş olduğu için kederlendi.)

Karlar dağ gibi biri biri üzerine kat kat olmuş ve karları kubbe gibi gördü ve anun cânı gamın içine gitdi ki azîzimün kabr-i şerîfini bulamayacağım ve bugün dersimden kalacağım.

1881

بانگش آمد از خطیره شیخ حیّ
ها انا ادعوك كى تسعى الىّ

(Manen hay olan Şeyh Bâyezîd'in mezârından; koşup bana gelmen için seni çağırıyorum, diye bir ses geldi.)

Hazret-i Ebû'l-Hasan'un sem'-i şerîfine elân kabr-i şerîfinde hayy-ı hakîkî ile hayy olan Bâyezîd Bistâmî'nün kabr-i şerîfinden sadâ geldi, öyle diyu ki, âgâh ol, ben seni dâ'vet ideyorum, bana sa'y idesün için.

1882

حال او، ز آن روز شد خوب و بدی
آن عجایب را که اول می شنید

(Âgâh ol da bu tarafa gel ve sesime koş. Âlem karla örtülmüşse bile benden yüz çevirme!)

Âgâh ol yâ Ebû'l-Hasan, bu tarafa benüm âvâzum üzerine acele ile gel. Eğer âlem kar ile dolu ise benden yüzünü çevirme

1883

باز باید گشت سوی آن غلام کرد
باید آن حکایت را تمام

(Ebûl Hasan 'ın hâli o günden ziyâde oldu, yâ'nî o gün aldığı feyz-i ilâhî her günden ziyâde oldu ve dahi o acâibi ki evvel işitdi o gün re'yü'l-ayn gördi.)

Şeyh Ebû'l-Hasan'ın hâli o günden ziyâde oldu, yâ'nî o gün aldığı feyz-i ilâhî her günden ziyâde oldu ve dahi o acâibi ki evvel işitdi o gün re'yü'l-ayn gördi.

O kölenin birinci dilekçesine cevâb alamayışı üzerine pâdişâha ikinci bir dilekçe yazması

O hizmetkârın pâdişâhun önüne bir başka ârzûhal yazması beyânundadır çünkü evvel takdîm eylediği ârzûhâlin cevâbını bulmadı ve indinde lâzım geldi ki bir başka ârzûhal yazsa.

1884

نامه دیگر نوشت آن بد گمان
پُر ز تشنّیع و نفیر و پُر فغان

(O hizmetkâr pâdişâhun önüne bir başka ârzûhal takdîm eyledi.)

O sû-i zann sâhibi bir gayrı ruk'a yazdı. O ruk'a ta'ndan ve şikâyetden dolu ve dahi "acım" diyu feryâddan dolu idi.

1885

که یکی رقعہ نوشتم پیش شاه ای
عجب! آن جا رسید و یافت راه؟

(Pâdişâhın huzûruna bir dilekçe takdîm etmiştim. 'acaba oraya yol bulup vâsıl olabildi mi?)

Öyle diyerek ruk'a-i sâniyeyi yazdı ki bundan mukaddem bir ruk'a dahi yazmış idim ey şeh bilmem senün huzûrına a'ceb irişdi mi ve yol buldı mı? Zîrâ etıbbâ' hâindir, sizden saklarlar ve size göstermezler.

1886

آن دگر را خواند هم آن خوب خدّ
هم نداد آن را جواب و تن بزد

(O gayrı ârzûhâli dahi, rîhleri Sultân-ı Zîşân okudu, yine ana cevâb vermedi.)

O gayrı ârzûhâli dahi, o güzel rîhleri sultân-ı zîşân okudu, yine ana cevâb vermedi ve sükût itdi.

1887

خشك می آورد او را شهریار
او مکرر کرد رقعہ چند بار

(Pâdişâh ona da cevâb vermedi. Köle ise müracatını beş defa tekrarladı.)

Pâdişâh

(126 a)

lûtf ile sîrâb itmeyüp kurı getürdi ve o gulâma iltifât itmedi ve o gulâm dahi beş kere ârzûhâli mükerrer eyledi

1888

گفت حاجب: آخر او بنده شماسست
گر جوابش بر نویسی هم رواست

(Nihâyet mabeyinci dedi ki; o, sizin kölenizdir. Bir cevâb verecek olursanız lâyıktır.)

Pâdişâhun kapıcısı yâhûd perdedarı encâmında didi ki, o sizün kulınızdur, eğer anun ruk'asına hayırdan ve şerden bir cevâb yazarsanız lâyıktur.

1889

از شہی تو چه کم گردد اگر بر
غلام و بنده اندازی نظر؟

(Bir köleye lûtf u 'inâyetle bakacak olursanız saltanatınızdan ne eksilir?)

Senün sultânlığından ne eksülür? Eğer kölenüz üzerine nazâr-ı 'inâyetinizi ilkâ buyurur iseniz.

1890

گفت: این سهل است، اما احمق است
مرد احمق زشت و مردود حق است

(Pâdişâh dedi ki, o kolay sanma, köle ahmaktır. Ahmak bir şâhis ise çirkindir ve Allah'ın merdûdudur.)

Pâdişâh didi ki cevâb yazmak âsândur velâkin bu bende ahmakdur. Merd-i ahmak dahi çirkindür ve Hakk'un merdûdudur. Anın için cevâb yazmam.

1891

گر چه آمرزم گناه و زلتش
هم کند در من سرایت علتش

(Onun suçunu affetmek isterim, lakin ahmaklık illeti bana da sirâyet eder diyir korkuyorum.)

Eğerce ben bunun suçunu afv iderüm ve gelsün dirüm velâkin ahmakdur korkarum ki illeti bana sirâyet ider, görmez misin?

1892

صد کس از گرگین همه گرگین شوند
خاصه این گرّ خبیثِ عقل بند

(Yüz kişi bir uyuzdan uyuz olur. Hûsusiyle bu habîs ve sevimsiz uyuzun illeti ahmaklıktır.)

Yüz kimesne bir uyuzdan cümlesi sirâyet itmekle uyuz olmuş olurlar. Bâ-husûs bu habîs uyuz ki sirayeti muhakkakdur ve makbûl degüldür.

1893

گرّ کم عقلی مبادا گبر را
شومیش بی آب دارد ابر را

(Akılsızlık uyuzluğuna kâfir bilir tutulmasın. Yoksa onun uğursuzluğu bulutu bile susuz bırakır.)

Akl-ı nâkısılık uyuzı kâfire olmasun zîrâ anun meş'umlugı bulutu dahi susuz tutar ve kurı ider. İşte böyle noksan akl müşkildür.

1894

نم نبارد ابر از شومی او
شهر شد ویرانه از بومی او

(Onun şeametinden bulut yağmur yağdırmaz. Onun baykuş gibi uğursuzluğundan bir şehir harâb olur.)

Bulut yaş yağdırmaz anun çirkinliğinden ve şe'âmetinden zîrâ 'isyan yağmuru men' ider niteki Nûh aleyhi's-selâm kavmine buyurdu

فقلت استغفروا لکم انه کان غفارا یرسل السماء علیکم ممدارا¹

Memleket kötünün

habâsetinden harâb oldu görmez misin? Şam'dan Mekke'ye varınca çöl ve arazi hâliyesi cümlesi şehir-i azîm idi. küffârun enbiyâ-yı a'zâm ile mu'ârızası ve âdem-i

¹ Ve dedim ki: "Artık Rabbinizden mağfiret dilediğınızı söyleyin. Muhakkak ki O; Gaffar'dır . Üzerinize bol yağmurlu olarak semâyı göndersin. Sûre-i Nûh/10-11

etibbâ''ları ve Vâcib Te'âlâ'ya itdikleri şirk ve küfr kendilerini helâk itdiginden mâ'adâ yerlerini dahi arsa-i hâliye ve sengistân remlistân eyledi.

1895

از گران احمقان، طوفان نوح
کرد ویران عالمی را در فضوح

(Ahmak uyuzlar sebebiyle Nûh tufanı koca bir âlemi kötülüklerle harâb etti.)

Bir kere de ahmakların eğriligidinden Nûh aleyhi's- selâm'ın tufanı âlemi rüsvâyılık içinde harâb eyledi.

1896

گفت پیغمبر که: احمق هر که هست
او عدوی ما و غول و ره زن است

(Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki, ahmak olan bizim düşmânımızdır, yoldan çıkaran bir gulyabânîdir.)

(127 b)

Peygamberimiz Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ alehi ve sellem buyurdular ki, her kimesne ki ahmakdur o bizüm düşmânımızdır ve Cenâb-ı Hakk'un yolunun râh-

zenidir ve fi'l-hadîs-i şerîf ² *الاحمق عدوی والعاقل صدیق*

1897

هر که او عاقل بود او جان
ماست روح او و ریح او ریحان ماست

(Her kim âkil olur ise o bizim cânımızdır. Onun rûhu ve râyihası bizim reyhanımızdır.)

Her kimesne ki o âkil olur, o bizüm cânımızdır, o âkilin rûhı ve gerek rîhi bizüm feslegenimizdir.

1898

عقل، دشنام دهد، من راضیم
زانکه فیضی دارد از فیاضیم

(Akıl bana söğerse de ben razıyım. Çünkü akıl, Feyyâz'ım olan Allah'ın feyzini haizdir.)

² Her kim ki ahmaktır, o bizim düşmanımızdır, Cenâb-ı Hakk'ın yolunun eşkiyasıdır./Hadîs-i Şerîf

Akıl bana sögmek virürse ben razıyım zîrâ benüm Rabb'ümden bana feyz virür sögmek zîrâ.

1899

نبود آن دشنام او بی فایده نبود
آن مهمانی اش بی مایده

(Aklın sâhibine olan tevbihi fâ'idesız değildir. ona misafır olan sofrası yâ'nî aç kalmaz.)

Aklun ve ehl-i aklun sögmek fâ'idesüz degüldür ve anun mihmânlığı sofrasuz degüldür. Kime ki sebb iderse menfaati içündür ve kime akıl mihmân olursa ana mâide-i menfaat virür.

1990

احمق ار حلوا نهذ اندر لبم من
از آن حلوی او اندر تبم

(Ahmak olan ağzıma helvâ verecek olsa bile, ben onun helvâsından sıtmaya tutulurum.)

Ahmak eğer helvâyı benüm ağzıma korsa ben anun vaz' eylediği helvâdan ızdırabda ve mihnetdeyim. Bu sûretde âkilun sebbi ahmakun helvâsından hayırlı olur.

1991

این یقین دان، گر لطیف و روشنی نیست
بوس کون خر را چاشنی

(Eğer lâtif ve münevver bir kimse isen şunu yakinen bil ki, merkebin kuyruk altını öpmekte bir lezzet yoktur.)

Bunu yakîn bil, eğer latîf ve rûşen isen ıyn kelimesinin müşârün-ileyhi mısırâ'-ı sâñidedür ve merkebin dübürini öpmekte bir lezzet yokdur. Ahmakun lokmasıyla kelâmı ve iltifâtıdır. Aynıyle harun dübürünü takbîle benzer, buyururlar. Ma'lûm ola ki ahmakdan dahi ehl-i dünyâ murâd olunur.

1992

مأئده عقل است، نی نان و شوا نور
عقل است ای پسر، جان را غذا

(O buse fâ'idesız yere bıyıklarını korkutur. Onun yemeksiz tenceresinden elbisen kirlenir.)

Merkebin dübürünü öpmek fâ'idesizdür ve senün bıyığını telvîs ider. İnsanın câmesi anun çömleginden eline taâm girmeksiz kara olur, hâsılı ehl-i dünyâ ahmaklarının ancak ziyânı olur ve fâ'idesi olmaz dimekdir.

1993

نیست غیر نور، آدم را خورش از
جز آن، جان را نباید پرورش

(Asıl sofrâ ve yemek akıldır, ekmek ve kızartma değildir. rûhun gıdâsı da akıl nûrudur.)

Asıl taâm akıldur ve etmek ve kebab degüldür. Şevî, şın'ın fethiyle âteşde pişmiş etdir. Ey oğul, cânın gıdâsı akıl nûrudur ve akıl anunla neşv ü nemâ bulur, taâm-ı sûrîyle bulmaz.

1994

زین خورشها اندک اندک باز بُر
کاین غذای خر بود، نی آن حُرّ

(İnsân için nûrdan başka gıdâ yoktur. Rûh, onun gayrısıyla beslenmez.)

Âdem oğluna taâm-ı nûrın gayrısından yokdur zîrâ kişi câna lâyıkın gayrısından terbiye bulmaz. Cez, gayrıdan lâyık ma'nâsınadır.

1995

تا غذای اصل را قابل شوی لقمه
های نور را آکل شوی

(Bu yiyecekleri azar azar kes, zîrâ bunlar pinti eşek yemidir, hür bir insânın gıdâsı değildir.)

Bu dünyâ taâmılarından az az münkatı' ol zîrâ bu taâm-ı

(127 a)

Dünyâ harun gıdâsıdır, insânın lâyıkı degüldür. Hardan bu makâmda insân murâd olunur.

1996

عکس آن نور است، کاین نان، نان شدست
فیض آن جان است، کاین جان، جان شدست

(Bunları azalt ki asıl gıdâya kabiliyet peydâ edesin ve nûr lokmalarını yiyesin.)

Asıl gıdâya kabîl olasın ve dahi nûr lokmalarını yiyici olasın. O nûrun aksi ve eseridir ki bu dünyâ etmegi etmek olmuştur, o rûh-ı a'zamın feyzidür ki bu rûh hayvânı cân olmuştur.

1997

چون خوری يك بار از مأکول نور
خاك ریزی بر سر نان تنور

(O nûr lokmasından bir defa yiyecek olursan tandırda ve furunda pişen yemeğin üstüne artık toprak saçarsın.)

Çünkü o me'kûl olan nûrdan yirsin andan sonra fûrûnun etmeginin üzerine toprak saçarsın ve gayrı nân-ı sûrfi yimege tenezzül itmezsin.

1998

عقل شیدا شد، چه خوانی ترهات؟
راه پیدا شد، چه پائی بی ثبات؟

(Akıl iki kısımdır. Birincisi kisbîdir. Onu çocuğun mektebinde öğrendiği gibi öğrenirsin.)

Akıl iki akıldur. Evvelkisi kesbe mensûbdur zîrâ sen anı mektebde sabi öğrendiği gibi öğrenirsin.

1999

از کتاب و اوستاد و فکر و ذکر
ارمغانی و ز علوم خوب و بکر

(Kitâbdan, üstâddan, düşünceden, hâtırlamaktan, ilimlerden, güzel ve yeni bulunan amanlardan.)

Kitâbdan ve dahi hâceden ve fikirden ve zikirden ve dahi ma'nâdan ve dahi güzel ve a'lâ ilimlerden.

2000

عقل، دو عقل است، اول مکسبی
که در آموزی چو در مکتب، صبی

(Başkalarına nisbetle aklın artar, fakat sen onları ezberlemekten yorulursun.)

Böyle ta'lîm idici senün aklın gayrılardan ziyâde olur lîkin bu umûr-ı mezkûrenin hıfzından zahmet çikersin.

2001

لوح حافظ تو شوی در دور و گشت
لوح محفوظ است، کاو زین در گذشت

(Sen devrinde o ilimler için adeta bir ezberleme levhası kesilirsin. Lâkin bunlardan vaz' geçen kimse levh-i mahfûz olur.)

Bu cihetle zamanede levh-i hâfız olursun velâkin levh-i mahfûz olamazsın zîrâ levh-i mahfûz ana dirler ki bu ta'lim kapusından giçdi.

2002

عقل تو افزون شود بر دیگران
لیک تو باشی ز حفظ آن گران

(O bir akıldan Allah'ın ihsânıdır ki onun menba'ı rûhun derûnundadır.)

Gayr-ı akıl ki murâd akl-ı maadur. Anun çeşmesi cânun ortasında olur ve bu akıl kitâbdan ve hocadan ta'lîm olunmaz. Ancak dâd-ı hakk'dır.

2003

عقل دیگر بخشش یزدان بود
چشمه آن در میان جان بود

(Kalbden ilim suyu cûş edince ne eskir, ne sararır, ne de kokar.)

Çünkü kalbden akıl suyu cûş eyledi. O âb-ı akıl ne kokar ve ne köhne olur ve ne sararır belki dâimâ yek-nesak gider.

2004

چون ز سینه آب دانش جوش کرد
نی شود گنده، نه دیرینه، نه زرد

(Eğer o menba'ın yolu bağlı ise gam ve kedere değmez. Çünkü suyu dâimâ kalbden coşkunca nebeân eder.)

Eğer akl-ı maadın menba'ının yolu bağlanmış olursa gam yokdur zîrâ hâne-i kalbde mevcûd olan akl-ı maâd dâimâ kaynar eğer gelmez ise olanı kifayet ider.

2005

عقل تحصیلی مثال جویها کان رود
در خانه ای از کوی ها

(Tahsîl ile elde edilen akıl, mahallelerdeki evlere hâriçden gelen su cereyânına benzer.)

Tahsîl ile olan akıl ırmaklar gibidir zîrâ hâniye-i mahallelerden yâ'nî çeşmelerden vâki' olur bu cihetle az olur ve bunula insân kendini idâresi emr-i müşkil olur.

(128 b)

2006

از درون خویشتن جو چشمه را
تا رهی از منت هر ناسزا

(O dışarıdan gelen suyun yolu tıkanınca ceryânı kesilir. O halde sen hakikî çeşmeyi derûnunda ara!)

Akıl tahsîlinin yolu bağlanır ise sâhibi nasîbsüz ve akılsız kalur. Bu sûretde kendi derûnından galeyân iden akılı ise işte çeşmeden destiyle su gibi akılı isteme zîrâ münkatı' olur sonra susuz kalursun dimekdir.

**Bir adamın, birisiyle danışıp, görüşmesi; onun da başkasıyla müşaverede bulun,
ben senin düşmânım, demesi**

Burası anun kıssasıdır ki; bir kimse biriyle meşveret eyledi o dahi didi ki ben senin düşmânım var bir dostunla meşveret eyle zîrâ ben sanan hayır kasd itmem.

2007

مشورت میگرد شخصی با کسی
تا یقینش رو نماید بی شکی

(Bir şâhıs, tereddüden ve (yapayım mı, yapmayım mı?) hepsinden kurtulmak için bir kimse ile meşveret ediyordu.)

Bir âdem bir kimesneyle meşveret murâd eyledi andan için ki şöyle mi ideyim ve böyle mi ideyim diyu ki tereddüd hâtırdan ve ızdıraba habs olmakdan halâs ola.

2008

گفت: ای خوشنام، غیر من بجو
ماجرای مشورت با وی بگو

(O kimse dedi ki: Hoş, fakat benden başka birini bul da bu mâcerâyı ona danış.)

Didi ki ey meşverete benüm gayrumı iste ve meşveret mâcerâsını ana söyle.

2009

من عدوم مر تو را، با من میپیچ
نبود از رای عدو، پیروز هیچ

(Ben senin düşmânım, bana dolaşma ki düşmânın reyîyle kimse muzaffer olamaz.)

Müsteşâr, ben sana düşmânım didi; benümle tolaşma diyu cevâb virdi zîrâ düşmânın hiç kimesne reyinden muzaffer olamaz didi.

2010

رو کسی جو که تو را او هست دوست
دوست بهر دوست، لا شك خیر جوست

(Git, sana dost olan birisini ara... Dost, şüphe yok ki dostun hayrını diler.)

Yüri meşverete bir âdemi iste ki sana dostdur elbetde, dost dostı için hayır isteyicidür.

2011

من عدوم، چاره نبود کز منی
کز روم، با تو نمایم دشمنی

(Ben düşmânım, çâresiz eğri giderim, ve sana düşmânlık ederim.)

Ben senin düşmânınım bana çâre yokdur ki benligimden için senünle eğri giderüm ve sana husûmet gösterirüm.

2012

حارسی از گرگ جستن شرط نیست
جستن از غیر محل، ناجستنیست

(Kurttan koyun bekçiliği beklemek akıllılık değildir. Bir şeyi mahallinden başka bir yerden istemek, hakikatte o şeyin husûle gelmesini istememektir.)

Kurdan bekçilik istemek lâyıq değildir zîrâ bir şeyi mahallinün gayrından taleb anı istemekdür.

2013

من تو را بی هیچ شکی دشمنم
من تو را کی ره نمایم؟ ره زنم

(Hiç şüphe etme ki ben senin için düşmânım. Nasıl yol göstereyim. Zîrâ, sana karşı âdetâ eşkıyâ'yım.)

Ben sana şüphesiz düşmânım bu sûretde ben sana kaçan yol gösteririm.

2014

هر که باشد همنشین دوستان
هست در گلخن، میان بوستان

(Her kim dostlarla oturur sohbet ederse, külhânda bulunsa bile, bağ bahçe içinde bulunuyormuş gibi olur.)

Her kimesne ki dostlarla hem-nişîn olur külhânda bûsitânun miyânındaki gibi ferâh ve safâda olur.

2015

هر که با دشمن نشیند در زَمَن
هست او در بوستان در گولخن

(Her kim de, zamânede, düşmânla oturacak olursa; bağda bile olsa külhânda imiş gibi sıkılır.)

Her kimesne ki bir zamânda düşmânle oturur, o kimesne eğer bûsitân içinde ise külhânda oturur zîrâ a' dânun yanında bağçeler dûzag olur.

2016

دوست را مازار از ما و منت
تا نگردد دوست خصم و دشمنت

(Dostu benlik ve azametle incitme ki o dost sana düşmân olmasın.)

Dostunu varlıktan incitme ki hattâ

(128 a)

dost sana hısım ve düşmân olmasun, mâzâr-ı mîzârun tahfif olunmuşdur ma'nâsı incitme dimekdür.

2017

خیر کن با خلق از بهر خدا
یا برای جان خود، ای کدخدا

(Rabbinin mahlûkatına, Allah rızası için, yâhûd kendi cânının rahât etmesi kasdiyle iyilikte bulun.)

Ey kimesne halka hayr ile AllahuTe'âlâ'nun rızası için itmezsen bâri kendi cânının rahâtı için eyle.

2018

تا هماره دوست بینی در نظر
در دلت ناید ز کین ناخوش صور

(Dâimâ gözün dost görsün, gönlüne kîn yüzünden çirkin sûretler gelmesin.)

Hattâ nazârda cümleyi dâimâ dost göresin ve senün kalbine bir çirkin düşmân sûreti gelmesün ve seni muazzeb itmesün, fi'l-vâki kişi düşmânini görmekte azâb-ı elîm ârız olur.

2019

چونکه کردی دشمنی، پرهیز کن
مشورت با یار مهر انگیز کن

(Fakat, birisine düşmânlık edince, ondan sakın. Sana muhâbbet besleyen bir dost ile meşverette bulun.)

Çünkü bir âdeme adâvet itdün andan kendini sakın ve şerrinden kaç ve dahi anunla meşveret itmeyüp belki muhâbbet-engîz ve seni sever dostunla meşveret eyle.

2020

گفت: میدانم تو را، ای بو الحسن
که توئی دیرینه دشمن دار من

(Meşveret etmek isteyen dedi ki: ey iyi kişi, benim eski düşmânım olduğunu bilirim.)

O tâlib-i müşâvir ana didi ki, ey Ebû'l-Hasan künyesiyle mükennî olan zât yâhûd ey Melâhat ve letâfet sâhibi zât-ı şerîf, bilürüm ki sen benim kadîmî düşmânım oldun.

2021

لیک مرد عاقلی و معنوی
عقل تو نگذاردت که کژ روی

(Lâkin akıllısın ve mânevi bir kimsesin, aklın eğri gitmeme râzı olmaz!)

Lâkin akıl ve mânâ âdemîsi olmuşsun, senin akl u kemâlin seni terk itmez ki eğri gidesin.

2022

طبع خواهد تا کشد از خصم کین
عقل بر نفس است بند آهین

(Tabiat, düşmândan hıncını almak ister. Lâkin akıl, nefse demîrden bir bağ olur.)

Zîrâ tabi'at ister ki düşmâninden intikâm a'lâ, velîkin akıl nefs-i emâreye bir bend-i kavîyydür. Nefsi hâline terk itmez ve intikâm semtine delâlet itmez bu cihetle senün aklun seni koymaz ki benüm hakkumda ihânet idüp eğri rey idesin binâberîn senünle şûrî idemem didi.

2023

آید و منعش کند، واداردش
عقل چون شهنه ست در نیک و بدش

(Akıl, nefsin üstüne gelir, onu intikâmdan meneder ve geri çeker. Akıl, nefsin iyiliğine ve kötülüğüne karşı zâbıta me'mûru gibidir.)

Akıl gelür ve anı men ider ve girü tutar akıl o tâb'ın eyüsünde ve kötisinde zâbit gibidür.

2024

عقل ایمانی چو شحنة عادل است
پاسبان و حاکم شهر دل است

(Mü'min olan akıl, adil bir zâbita me'mûrudur. Gönül şehrinin muhâfızı ve hâkimidir.)

Akl-ı maâd şihne-i âdil gibidür ve dahi gönül şehrinün hâkimi ve bekçisidür.

2025

همچو گربه باشد او بیدار هوش
دزد در سوراخ ماند همچو موش

(Kedi gibi akli uyanıktır onun ve korkusundan hırsız, fare gibi delikte kalır.)

Akl-ı maâd kedi gibi zâhirde uyku uyursa velâkin akli âgâhdur. Kedi dahi uyur gibi durur velâkin fareleri gözler, binâenaleyh kediye teşbîh buyurdılar hırsız dahi fare gibi aklın havfindan delikte kalur.

2026

در هر آن جا که بر آرد موش دست
نیست گربه، ور بود، او مرده است

(Her nerede fare öteye beriye tasallute başlarsa, orada yâ kedi yoktur, yâhûd varsa bile sûreti vardır.)

(129 b)

Her ol mahallde ki fare el kaldurur eğer orada kedi var ise o kedi değildir yâhûd kedi ise hemân bir sûretdür zîrâ hakikâtdede kedi olaydı fareler orada el kaldırmazlar idi.

2027

گربه ای چه؟ شیر شیر افکن بود
عقل ایمانی که اندر تن بود

(Tendeki îmana mensûb akıl, kedi ne demek, arslânları yıkan bir arslândır.)

Kedi nedir ki ana teşbîh eyledik tende olan akl-ı îmânı arslân devşirici arslândur velâkin kâsır olanlar anlasın için böyle eyledik. Sakınup sen akli kedi gibi imiş anlama.

2029

غره او حاکم درندگان
نعره او مانع چرندگان

(Onun görünüşü yırtıcı hayvânlara hâkim, haykırışı ise otlayan hayvânlara mânidir.)

O akıl esedinin homurdanması yırtıcı hayvânların hâkimidür, anun böğürmesi otlayıcıların men' idicisidür.

2030

شهر پُر دزد است و پُر جامه کنی
خواه شهنه باش گو و خواه نی

(Fakat bir şehir hırsızlar ve soyguncular ile dolu olursa, ister şahne bulunsun ister bulunmasın, müsâvîdir.)

Şehir çünkü hırsız toludur ve âdem soyıcı toludur. Sen di ki, ister vilâyetde şihne olsun ister olmasun zîrâ şihnedden murâd maksûd-ı sâdık ve câme-ginin def'idür çünkü bunlar vardır ve Cûdî va'disi müsâvîdür. Yâ'nî akıldan murâd kişi kendini umûr-ı kabîhadan çıkmekdür çünkü emr-i kabîh irtikal olunur isterse akl olsun isterse akl olmasun müsâvîdür bunun gibi akça içündür eğer sarf itmeyüp sandukda saklarsa isterse olsun isterse olmasun.

Hazret-i Resûl Aleyhisselâtu Vesselâmın, efradı arasında yaşlılar ve savaş tecrübesi çok kimseler bulunan bir orduya Hüzeyl kabîlesinden bir genci emîr tayin etmesi

Hazret-i Fahr-i Âlem Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem'in Hezîl kabîlesine mensûb bir civânı emîr-i nasb ve tayin buyurması beyânındadır. Bir gazâ' askeri üzerine ki o askerde ihtiyâr zâtlar ve cenk görmüş gâzîler var idi. Seriyeye bir mikdâr askere ıtlâk olunur lîkin ehl-i seyr 'inde Fahr-i Kâinat aleyh-i ekmelü't-tehâyât bi'z-zât teşrîf buyurmuşlar ise ana gazâ' ta'bîr iderler. Bedr-i vâhide olduğu gibi eğer birisini emîrü'l-ceyş idüp asker irsâl buyururlar ise ana seriyeye dirler. Bu hikâyenin mâkabline münâsebeti akılı senâ ve kâfi olduğunu beyân içündür. Ve yine zımnında sîne i'tibâr olmadığını beyân ider nite ki eşek koçamakla dolap başı olmaz dirler.

2031

يك سرّيه مي فرستادی رسول
بهر جنگ کافر و دفع فضول

(Müşrikler ile cenk etmek ve kâfirlerin zararını Müslümânlardan def etmek üzere Resûlullah Aleyhisselâm bir ordu gönderiyordu.)

Bir bölük asker kâfir cengi için ve câhili def için Resûlullah sallallahu Te'âlâ ve sellem'in gazâ'ya irsâl buyurur idi. fuzûl, fâ'nın zammıyla ahmak ve câhile dirler.

2032

يك جوانی را گزید او از هذیل
میر لشکر کردش و سالار خیل

(Hüzeyl kabîlesinden bir genci ordu emîri ve asker kumandanı olarak seçti.)

Bir genc

(129 a)

kimesneyi Hezîl kabîlesinden Peygamberimiz aleyhi's-selâm emîrî'l-ceyş eyledi ve gazâ'ya reîs eyledi.

2033

اصل لشکر، بی گمان سرور بود
قوم بی سرور، تن بی سر بود

(Ordunun esâsı şüphesiz ki kumandandır. Çünkü emîrsiz bir kavm başsız cesed gibidir.)

Askerin aslı şüphesiz emîr olan olur. Serdârsız cemâat başsız gövde gibi olur ve bir işe yaramaz. Cem'-i gafire reîsin lüzûmı şöyle tursun iki adâm yola gitseler birisi metbu' ve birisi tâbi' olmak mesnûndur.

2034

این همه که مُرده و پژمرده
ای ز آن بود که ترک سرور کرده ای

(Ey gâfil, senin böyle pejmurde ve âdetâ ölü oluşun, hiçbir harekette bulunmayışın emîrini terk etmiş ve başsız kalmış oluşundandır.)

Bu cümle hâl ki sendedir. Yâ'nî ölüsün ve solmuşsun andan olur ki dîn serverini terk itmişsin ve mürşidden fârig olmuşsun. Eğer bir serverin taht-ı terbiyesinde olaydın böyle mürde ve pejmürde olmaz idin.

2035

از کسبل، و ز بخل، و ز ما و منی
می کشی سر، خویش را سر میکنی

(Tenbellikten, hasislikten, kibir ve azametten emîrine ‘isyan edip, riyâset mevkı’iine geçmek istersin.)

Tenbellikden ve bencillikden ve mâ u menîden başını çikersin ve mürşide etıbbâ’ itmezsin ve kendini halka şeyh ve serdâr idersin.

2036

همچو استوری که بگریزد ز بار
او سر خود گیرد اندر کوهسار

(Tıpkı, yükten kaçan katır gibi... O da başını alır, dağları boylar...)

Şol hayvân gibi ki yükden kaçar ve kendi başını ormana tutar.

2037

صاحبش در پی دوان، کای خیره سر
هر طرف گرگیست اندر قصدِ خر

(Sâhibi,onun izinde koşar ve der ki: Ey ahmak! Her taraf, merkebe kasedecek kurtlarla dolu.)

O hayvânun sâhibi ardında yilicidür öyle diyerek ki ey şaşkın her tarafda merkeb kasdında bir kurd vardur seni yir ve telef ider.

2038

گر ز چشم این زمان غائب شوی
پیشت آید هر طرف گرگ قوی

(Şimdi bir an gözümün önünden kaybolursan, her taraftan karşına azametli ve azılı kurtlar çıkar.)

Eğer benüm gözümden bu zamân gaib olursun. Senin önüne her tarafa ki gidersin. Biz kavî kurd gelür ve zâhir olur.

2039

استخوانت را بخاید چون شکر
که نبینی زندگانی را دگر

(O kurtlar senin kemiklerini şeker gibi çiğner de artık hayâtı göremezsin.)

Senin kemigini kurd şeker gibi çiğner öyle ki bir dahi görmezsin.

2040

آن مکن، کآخر بمانی از علف
آتش از بی هیزمی گردد تلف

(Seni kurt kapacağına da bir tarafa bırak... Benim verdiğim ot ve arpadan mahrûm kalacağını düşün. Yanan âteşe odun konmazsa yâ söner yâhûd kül olur gider.)

O kurdun seni yiyeceğini bir şeyden sayma eğer gidersen arpasuz kalırsın ve kimesne saman dahi virmez telef olursun nite ki âteş odunsuzluktan telef ve mahv olur sen dahi gıdâsızlıktan telef olursun.

2041

هین بمگریز از تصرف کردنم
و ز گرانی بار، چون جانت منم

(Kendine gel, sâhibliğimden ve yük yükletişimden kaçma ki cânın –yâ'nî sebeb-i hayâtın- benim.)

Âgâh ol ey merkeb benüm tasarrufumdan kaçma ve dahi yükün ağırlığından kaçma çünkü senün cânun benüm ve sen hemân bir kurı cesedsin ve bir şeyi müdrük degülsin.

2042

تو ستوری هم، که نفست غالب است
حکم، غالب را بود، ای خود پرست

(Sen bir hayvânsın, hem de nefsin, aklına gâliptir. Ey kendine tapan –yâ'nî nefsinin ârzûsuna uyup hayvânca yaşamak isteyen gâfil, sende insânlıktan ziyâde hayvânlık sıfâtı vardır –hüküm, üstünüdür.)

(130 b)

Sen hayvansın, ve dahi senün nefsün gâlibdür ve sen anın mağlûbusun. Hüküm dahi ey cesedine tapıcı gâlibindir. Böyle olunca senün cümle ef'âlin nefsânî ve nâ-pesenddür ve ben senün rûhun makâmındayım. Hemân benüm sözümi dinle ki kârün dürüst ola.

2043

خر نخواندت، اسب خواندت ذو الجلال
اسب تازی را عرب گوید تعال

(Allah, senin için (eşek) demedi, (at) buyurdu. Arablar, 'Arab atına (taâl) deler.)

Allâhu Te'âlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de sana eşek dimedi belki atlara ta'bîr olunan lâfızla seni okudu ki tü'âlüvâ kelimeleridir. Bu ta'bîr delâlet ider ki sen at imişsin lâkin Arab lûgatinde esb-i tâzîye tü'âl ta'bîr iderler ve insân mertebesini virirler. Böyle olunca ey merkeb merkeblük itme ve sâhibine itâat eyle.

2044

میر آخور بود، حق را، مصطفی
بهر استوران نفس پُر جفا

(Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) cefâkâr nefis katırlarını bakmak, yola getirmek için Hakk'ın İmrahor'udur.)

Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ alehi ve sellem Hazretleri Cenâb-ı Hakk'ın mîrâhurı idi. cefâ ile dolu olan nefsin hayvânlarını terbiye için. Üstür, hemzenin zammıyla , hemzesiz sin'in zammıyla sûtûr, ikisi de binek hayvânına ta'bîr olunur.

2045

قُلْ تَعَالَوْا كُفْتُ مِنْ رَبِّكُمْ
تا ریاضتتان دهم، من ریاضم

(Cenâb-ı Hakk kerem ve 'inâyeti cezbiyle: Kul Teâlev, dedi. Resûl-i Ekrem de: Ben at terbiyecisiyim, sizi terbiye edeyim, insânlığa alıştırayım, buyurmuştur.)

Cenâb-ı Kibriyâ kemâl-i keremînden ve keremînin cezbinden için Kur'ân-ı Azîmin'de habîbine hitâba halkı dâ'vet idüp, gelinüz, diye söyle didi, hattâ size ben riyâzet vereyim ve sizi terbiye ideyim zîrâ ben riyâzet ve perhîz vererek terbiye iderim.

2046

نفسها را تا مروّض کرده ام
زین ستوران بس لگدها خورده ام

(Hayvân gibi nefisleri terbiye edinceye kadar o hayvânların çok defa çiftesine ma'rûz kaldım.)

Nefs-i emâreleri riyâzetlenmiş ve terbiyelenmiş idinceye dek bu hayvânlardan ben çok azâblar gördüm yâ'nî çünkü Vâcib Te'âlâ hazretleri habîbine dâ'vet ile emr buyurdu hazret-i fahr-i âlem dahi emr-i Bârî'ye imtisâl için halkı dâ'vet buyurdılar ve dahi babalarının ve develerünün sâlik oldukları dünyâlarını terk ile emîr buyurdılar. O zamân küffâr-ı hâksâr Fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ alehi ve sellem hazretlerine envâ-ı ezâyı ve cefâyı eylediler. Binâberîn bu beyt ile Fahr-i âlemîn küffârdan çekdiğini Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu beyân buyurdılar. Bundan sonra cemî vâris-i Muhammedî olan zevâtın hâli dahi böyle olduğunu beyâna şürû' idüp buyururlar ki:

2047

هر كجا باشد رياضت باره
ای از لگدهایش نباشد چاره ای

(Her nerede hayvân terbiyecisi bulunursa, onun çifte yemesi zaruridir.)

Her kande halka riyâzet yağdırıcı bir vâris-i Muhammedî olur ana dahi nâsdan gazab ve cefâ görmekten çâre olmaz. Lekad, lâm'ın fethiyle tekme ma'nâsınadır. Bu makâmda ma'nâ-yı lâzımîsi olan cevru cefâ murâd olundu.

2048

لاجرم اغلب بلا بر انبیاست
که رياضت دادن خامان بلاست

(Belânın en şiddetlisine peygamberler ma'rûzdur. Çünkü vahşi hayvânları terbiye edip de insân hâline getirmek çok büyük bir belâdır.)

(130 a)

Bu ecîlden belânun çoğu enbiyâ-i enzâm aleyhi's-selâm üzerinedür. Bundan sonra vârisleri üzerinedür. Bundan sonra anlara şebih olan zevât-ı kirâm üzerinedür.

كما قال النبي عليه السلام اشهد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم الامثال فالامثال³ Mısra'-ı sâninin
ma'nâsı zîrâ hâm ve nâ-puhtelere riyâzet virmek belâ-yı azîmi üzerine almakdur.

2049

سکسکانید از دم یُرغا شوید
تا یواش و مرکب سلطان بوید

(Siz seksekersiniz, benim nefesim -yâ'nî terbiyemle- rahvan yürütyün ki hâlim ve selîm, pâdişâhın binebileceği bir binek olasınız.)

Ey atlar, siz nâ-hem-vâr hareket edersiniz ve yürümekliğiniz mergub ve makbûl degüldür. Benim nefsümden yurga ve makbûl revişli gidiniz, hattâ makbûl yürüyişli ve sultânun merkebi olunuz. Süksük sin'in zammı ve kâf'ın sükûnuyla şol atdır ki yürümesi eyi olmadığından râkibine ta'b virür. Bu makâmda murâd-ı na-puhte olan sâliklerdir. Yavaş şol atdır ki yürür iken râkinine ta'b virmez. Bundan murâd terbiye görmüş sâliklerdir.

³ Belânın en şiddetlisine peygamberler ma'rûz kalır. Bundan sonra vârisleri üzerinedür.

2050
 قُلْ تَعَالَوْا، قُلْ تَعَالَوْا كَقَوْلِ رَبِّ
 ای ستوران رمیده از ادب

(Cenâb-ı Ahk dedi ki: Ey peygamber-i Ekber, onlara gelin de, ey edep ve terbiyeden ürken hayvânlar gelin de!...)

Yine peygamberimiz aleyhisselâmın taraf-ı şerîflerinden buyururlar ki ey edepden ürkmüş atlar, Cenâb-ı Kibriyâ sizin hakkınızda anları dâ'vet eyle diyu emîr buyurdu. Binâberîn ben dahi sizlere tevhîd ve îmana ve tarîk-ı hakka dâ'vet ederim. Eğer icâbet iderseniz menfaati size âitdür. Ve eğer kabûl itmez iseniz bana zarar ve ziyânı olmadıği cihetle ben gamgîn ve mahzûn olmam. Ve böyle olmamak ile me'mûrum. Zîrâ Allahu Te'âlâ hazretleri bana buyurmuşdur ki gamgîn olmayan nitekim Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu buyurur:

2051
 گر نیابند، ای نبی، غمگین مشو
 ز آن دو بی تمکین، تو پُر از کین مشو

(Eğer dâvetine icâbet etmezlerse kederlenme. Bir iki temkînsizin hareketine karşı kîn tutma.)

Ey benüm peygamberüm, senin dâvetine icâbet idüp gelmezler ise, gamlı olma. O birkaç bî-temkînden içün sen kîn ile gazab ile dolu olma

2052
 گوش بعضی زین تعالواها کر است
 هر ستوری را صطبلی دیگر است

(İnsânlardan ba'zularının kulağı bu Tealev, yâ'nî îmana geln emrine karşı sağırdır. Her hayvânın başkaca ve kendine mahsûs ahır vardır.)

Zîrâ ba'zı kimesnelerin kulağı bu dâvetleri istimâ'dan sağırdır. İşitmez ve gelmez. Her bir hayvânın bir ahır vardır, eğer işitse ve gelse ahırından cüdâ olmak lâzım gelür. Bu ise hikmet-i yezdâniyyeye muhâlifdür. Zîrâ hikmet anı iktizâ' ider ki o, ahırında ola.

2053
 منهزم گردند بعضی زین ندا
 هست هر اسبی طویلۀ او جدا

(Ba'zıları bu tealev nidâsından ürker ve kaçarlar... Her atın tavlasi ayırır.)

Ba'zı hayvânât tûâlûvâ nidâsından firâr iderler. Zîrâ her bir atın başka tavîlesi vardır. Bu gürûh evvelkinden aşağıdır. Zîrâ anlar aslâ işitmez ki kabûl ideler! Velâkin bunlar kemâl-i inâdından kabûl itmez ve işidirler.

2054

منقبض کردند بعضی زین قصص
ز آنکه هر مرغی جدا دارد قفص

(Ba'zıları da Kur'an'daki kıssalardan canları sıkılır. Çünkü her kuşun kafesi ayrıdır.)

Bu kelâmlardan ba'zı kimesneler münkabıs olurlar.

(131 b)

Zîrâ her bir kuş kafasını iyri tutar. Meselâ tûtfı, serçenin kafesinde olamaz.

2055

خود ملائک نیز ناهمتا بُدند زین
سبب بر آسمان صف صف شدند

(Melekler de mânen aynı seviyede değildirler. Bundan dolayı gökte saf saf olmuşlardır.)

Tahkîk melekler dahi birbirine eş degüldürler. Bu sebepten asumân üzerinde saf saf olmuşlardır. Hâsılı el elden üstündür arşa çıkınca demişler.

2056

کودکان گر چه به یک مکتب درند
در سبق هر یک ز یک بالاترند

(Çocuklar bir mektep dâhilinde olmakla berâber, onların sınıfları ayrıdır; ayrı ayrı ders okurlar.)

Etfâl eğerçi bir mekteptedirler ve bir hâceden okırlar. Velâkin her birisi dersde biri birisinden âlâdur ve cümlesi müsâvi degüldür ve hikmet-i ilâhîyye böyle iktizâ' itmişdür.

2057

مشرقی و مغربی را حسهاست
منصب دیدار، حس چشم راست

(Şark ve Garb ahâlisinin muhtelif hisleri vardır. Lâkin göürş ve müşâhede hissi gözdedir.)

Ehl-i şark ve ehl-i garbun hisleri vardur velâkin her göz hakkı görmez belki hakkı görmek mansıbı müstakîm ve sahîh göz içindir.

2058

صد هزاران گوشها گر صف زنند
جمله محتاجان چشم روشنند

(Eğer yüzbinlerce kulak, saf teşkil edip dizilseler, yine de gören bir göze muhtaçdırlar.)

Nice yüz bin kulaklar eğer saf olurlarsa cümlesi bir rûşen göze muhtâcdırlar.

2059

باز صف گوشها را منصبی
در سماع جان و اخبار و نبی

(Sonra, kulaklarında cân sesini, ilâhî kelâmı ve peygamber buyruklarını duymada bir mesnedi vardır.)

Dahi kulakların sıfâtının mansıbı cân haberini ve hadîs-i şerîfi işitmekdür. Eğer işidirse hakkı görür göz gibi makbûl olur.

2060

صد هزاران چشم را آن راه نیست
هیچ چشمی از سماع آگاه نیست

(Yüzbinlerce göz çin ona yol yoktur. Hiçbir göz, işitmeye âgâh değildir.)

Niçe yüz bin gözün o yolu yokdur. Ve işitmek göze mümkün degüldür. Ve göz semâ'dan âgâh degüldür zîrâ o gözün vazîfesi görmekdür.

2061

همچنین هر حس، يك يك می شمّر
هر یکی معزول از آن کار دگر

(Böyle her hissi birer birer say. O hislerden hiçbiri öbürünün işini göremez.)

Buncılayın her bir hisse vücûd-ı insânide ta'dâd ile her birisi o bir hissin işinden ma'zûldür. Meselâ kuvve-i şâmme ile bir şey' zevk olunmaz. Ve kuvve-i zâika ile bir şey' lems olunmaz ve hiçbir his, bir hissin işini görmege kâdir olmaz.

2062

پنج حس ظاهر و پنج اندرون
در صف اند، اندر قیام الصافون

(Beş tâne dış, beş tâne içe âit his, meleklerin saf saf oluşu gibi safta ve kendi mertebesindedir.)

Vücûd-ı insânide beş zâhir hissi ve beş bâtın hissi vardır ve melâike-i kirâmın saf oldukları gibi anlar dahi saftadurlar. Ve herkesin hissi bir saftadır. Meselâ evliyâ-i kirâmın hevâssı saff-ı evvelde ve âşıkların hevâssı anların dûnındadır ve zâhidlerin hevâssı dahi anların dûnındadır.

2063

هر کسی کاو از صف دین سرکش است
میروود سوی صفی کان ناخوش است

(Din safından baş çeken kimse, bulunduğu saftan daha geri olana gider.)

Saf münâsebetiyle buyururlar her kimse ki dîn safından baş çiker ve giru kalur bu âdem bir saf tarafına gider ki o saf ziyâde giridür.

2064

تو ز گفتار تَعَالُوا کم مکن
کیمیائی بس شگرف است این سخن

(Sen, ''geliniz'', sözünü az söyleme! –yâ'nî dâimâ halkı dâ'vet et- Bu söz, isti'dâdli olan kimselerde gâyet menfaatli bir kimyâdır.)

(131 a)

Çünkü dîn safından serkeş olanlar giru safâ giderler. Böyle olunca ey şeyh-i kâmil halkı dâvetden eksük itme ki dîn safından cüdâ olmasunlar. Bu dâ'vet bir azîm halkun kimyâsıdır.

2065

گر مسی گردد ز گفتارت نفیر
کیمیا را هیچ از وی وامگیر

(Eğer bakır tabi'atlı bir şâhıs senin sözünden ürkerse, kimyâ gibi olan nazârını ondan uzaklaştırın.)

Eğer bir bakır gibi adâm senün kelâmından ve dâvetinden melûl olur ise sen yine kendi iksîrini andan diriğ tutma.

2066

این زمان گرم است نفس ساحرش
گفت تو سودش کند در آخرش

(Eğer birinci dâvetinde onun büyücü nefsi, sağırılık eder de sözüne kulak vermezse, ikinci bir kelâmın ve dâvetin ona fâ'ide verir.)

Bu zamân anun sâhir olan nefsi sağır ise ve senün kelâmını sem'-i kabûle getirmez ise lâkin âhirde ana senün kelâmın fâide ider. Zîrâ kâmillerün kelâmu fâidesiz olmak ihtimâli yokdur.

2067

قُلْ تَعَالَوْا قُلْ تَعَالَوْا، اى غلام
هين كه ان الله يدعو بالسلام

(Ey Allah'ın kulları; gelin, gelin! Diye halkı hidâyete çağır. Zîrâ Allah, kullarını Darü's-selâm olan Cennet'e dâ'vet etmektedir.)

Ey benüm kulum, halka mükerrer olarak tüâlûvâ kelimesini söyle ve de ki, Cenâb-ı Kibriyâ sizi selâmete yâhûd cennete dâ'vet ider, geliniz. Dâvet-i Hakk'a icâbet idiniz.

2068

خواجه باز آ از منى و از سرى سرورى
جو، كم طلب كن سرورى

(Efendi; benlikten ve riyâset mevki'iine geçmekten vazgeç! Bir server ara ve ona tâbi' ol da lâyük olmadığın serverlik iddiasına kalkışma!)

Ey insân-ı kâmil halka efendi olmuşlar için söyle ki, kibirden ve nâsın riyâsetinden giru gel ve hakikât serverliğini tâlib ol ve dünyâ serverliğini aslâ taleb itme.

**Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtü Vesselâm'ın Hüzeyl kabîlesinden olan genci
orduya emîr tayin etmesine, birinin i'tirâzı**

Bir mu'terüzün Resûlullah sallallahu Te'âlâ alehi ve sellem hazretlerinin üzerine o civân-ı Hezîli emîr-i nasbindan için 'i'tirâz etmesi beyânında.

2069

چون پيمبر سرورى كرد از هذيل
از براى لشكر منصور خيل

(Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, mânsur ve muzaffer olacak o orduya Hüzeyl kabîlesinden birini emîr tayin buyurunca...)

Çünkü peygamberimiz aleyhis's-selâm Hezîl kabîlesinden bir civânı o mensûr asker için emîrû'l-ceyş eyledi idi.

2070

بوالفضولی از حسد طاقت نداشت
اعتراض و لا نسلم بر فراشت

(Münâsebetsiz biri, hasedinden buna tahammül edemedi. İ'tirâza ve kabûl etmeyiz demeye başladı.)

Bir cehl sâhibi hasedinden tâkat tutmadı Fahr-i Cihân'a 'i'tirâz bayrağını kaldırdı.

2071

خلق را بنگر که چون ظلمانی اند
در متاع فائی، چون فانی اند

(İnsanlara bak ki gözlerini nasıl zulmet bürümüş, fânî bir metâ'ı elde etmek için nasıl kendilerini kaybetmişlerdir.)

Bak nâsın hâline na'ceb-i zülmânîdirler fânî dünyânın metâ'ında nice kendilerini mahv ü fânî idicidirler. Zîrâ dünyâ için nebîyy-i âhir'ü'l-zamâna 'i'tirâz eyledi.

2072

از تکبر جمله اندر تفرقه
مرده از جان، زنده اندر محرقه

(Hepsi de kibir, azamet, hurs ve tamah yüzünden tefrikaya düşmüş, rûhaniyetten ölmüş ve efsanelerle dirilmişlerdir.)

Nâs kibrinden teferrukda dirler ve vahdete gelmezler ve dahi cân âlemînden haberi yoktur ve ana nisbet olmuşdur ve bu mihmel-i hark

(132 b)

Olan dünyâda dirüdür. Ve dünyâyâ nisbet aklının irmediği ve bilmediği şeyi yoktur.

2073

این عجب که جان به زندان اندر است
وآنگهی مفتاح زندانش به دست

(Şaşılacak şeydir ki onların rûhu zindânda mahpus, zindânın anahtarı ise kendi ellerindedir.)

Bu a'cebdür ki cânı zindân içindedür ve bundan sonra zindânun miftâhı dahi kendü elindedür. Öyle iken şuradan halâs olayum dimez.

2074

پای تا سر، غرق سرگین آن جوان
میزند بر دامنش جوی روان

(Bu hâl şuna benzer ki, bir kimse ayağından başına kadar pisliğe batmış bulunuyor. Eteğinin yanından ise bir akar su geçiyor. Öyle iken o akar suda yıkanıp temizlenmek aklına gelmiyor.)

Halkdan bir civân ayakdan başdan necâsete garkdur. Hâlbuki anun dâmenine akıcı ırmak urur ve istemez ki o su ile urbasını tathîr ide. İşte nâs böyle dûn-ı himmetdür ve alçakdur.

2075

دائماً پهلوی به پهلوی بی قرار
پهلوی آرامگاه و پشت دار

(Halkdan bir civân ayakdan başdan necâsete garktır. Öyle iken o akar suda yıkanıp temizlenmek aklına gelmiyor.)

Ârâm-gâh olan pehlû ve kendüye muayyen olan pehlû dâimâ anun yanında bî-kârar olarak cereyân ider. Böyle iken libâsını o civân tadhire meyl itmez. Hulâsa beyteyn nâsın ahvâl-i acîbesündendür ki kendülerinin libâs-ı vücûdı envâ-i necâset-i mâneviye ile mülevves iken ırmak gibi evliyâ-ı kirâmın yanına gelüp tatahhüre tâlib olmazlar ve evliyâ-i kirâma nâzil olmazlar belki anları dâimâ kadh ve zemm derler. Hâlbuki o mürşid-i kâmiller halkun pehlûsında enhar gibi cereyân itmekdedirler.

2076

نور پنهان است و جستجو گواه
کز گزافه دل نمی جوید پناه

(Allah 'ın nûru gizlidir. Kalblerin araması da onun varlığına şâhiddir. Çünkü gönül, yalan yere, olmayan bir şeyi aramaz.)

Evliya-ı kirâm mahfidir ve anları cüst u cû mevcûd olduklarına şâhiddür. Zîrâ biyhudeden gönül melce' istemez ve kalp boş ve abes ve mevcûd olmayan nesneye tâlib olmazlar. Kalbün talebi şehâdet ider ki ehlûllah var imiş

2077

گر نبودی حبس دنیا را مناص
نه بُدی وحشت، نه دل جستی خلاص

(Eğer dünyâ hasbinden kurtuluş olmasaydı, gönüller o mahbesten ürkmeyiz ve kurtulmak istemezdi.)

Görmez misin dünyâ zindânı için eğer mahmil-i necât olmyaydı kalbe ne zindândan vahşet olur idi ve ne buradan halâs bulmağa tâlib olur idi. Fehm olındı ki dünyâ

zindânından mahall-i halâs var imiş. Zîrâ gönül tâlib oldı, eğer evliyânun bunun gibi vücûdı olmasa kalp tâlib olmaz idi bu sûretde kâmiller yokdur dimi. Hemân cüstucûda ol ve anları bul ve libâs-ı bedenini tadhîr eyle buyurmak isterler.

2078

وحشنتت همچون موکل میکشد
که بجو ای ضال، منهاج رشد

(Senin, Dünyâ'dan ürkmek, bir zâbita me'mûru gibi: ey sapık insân; bir irşâd yolu ara! diye seni sürükler.)

Senün dünyâdan ve kendi hâlinden vâhşetün seni müvekkel ve me'mûr gibi haber ile çiker öyle diyerek ki ey hâl-i resd ü hidâyet ve sırât-ı müstakîm vardır. Cüst u cû ile ol yolu bul. Bu beyit dahi

(132 a)

evliyâ-i kirâmın vücûdına misâl-i âhirdir.

2079

هست منهاجی نهان در مکمنت
یاقتش، یعنی گزافه جستنت

(Doğru bir yok vardır, lîkin bir bucakta gizlidir. Onu bulmak, her yeri dolaşp aramaya bağlıdır.)

Sırât-ı müstakîm yok degüldür ve elbette vardır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de ihdina's-sırâte'l-müstakîm vücûdına delâlet ider, velâkin anı bulmak yitik bulmak gibi biyhude aramağa mevkufdur.

2080

تفرقه جویای جمع اندر کمین
تو در این طالب، رُخ مطلوب بین

(Dağımlık, pusuda topluluğu arar... Sen, tâlib mü'mine mürîd olanın yüzünde matlub ve murâd olanı gör.)

Ve misâl-i âhir olarak buyururlar ki tefrîka hafada cem'in vücûdını tâlibdür yâ'nî

perîşânlık cem'in vücûdına delâlet ider zîrâ ⁴ الاشياء تنكشف باحدادها⁴ dinmişdür.

Sen bu talebde ey tâlib matlubun vechini müşâhede eyle.

⁴ Her şey zıddıyla bilinir. Arap Atasözü.

2081

مردگان باغ، برجسته ز بُن
زندگی بخشنده را تو فهم کن

(Bağ ve bahçedeki ağaçlar ve çiçekler, dal ve budak salıp müteferrik oldukları halde bir kökten yetişmişlerdir. Onlara dirliği veren o tek varlığı anla!)

Bağda mürde ve nâ-mevcûd olan şâhlar bir ağacın dibinden sıçramış ve zâhir olmuşdur öyle diyerek ki o bize hayât virici zâtı bizden fehm eyle. İşbu beyt makablinde tefrîka cem'e delâlet ider beytine irsâl-i meseldür, şu cihetle ki ağacın kökünden şâhlar sürmek hasebiyle güyâ bunlar tefrîka oldu ve cümlesi kendülerine hayât viren ve şâh olmasına sebep olan ağaca delâlet itdi ve anı tâlib oldu ve tefrîka ki şâhlardur andan cem' münfehim oldu ki ağaçdur işte bu tefrîka cem'e delâlet itdigi gibi senün dahi derûnında olan ızdırabın sırât-ı müstakîmin vücûdına ve evliyâ-ı kirâmın vücûdına delâlet ider.

2082

چشم این زندانیان هر دم به در
کی بُدی؟ گر نیستی کس مژده ور

(Tabiat zindânında hapis olan insânlara oradan çıkıp kurtulacaklarını müjdeleyen bir varlık olmasaydı, oradakilerin gözü nasıl kapıya dikilip kalırdı?)

Bu zindânîlerin gözi kapuda kaçan olur idi eğer tâşrada zindândan halâs oldunuz diyerek bir müjdecî olmasaydı. Çünkü gözleri müjdecidedür münfehim oldu ki müjdecî vardır ve halâs dahi mümkündür bu beyit dahi kablinde ger nebudi habs dünyâ râ-menâs beytine merbût ve müteâllikdür ve zindândan halâsun mümkün olduğunu isbâtdur

2083

صد هزار آلودگان آب کی
بُددی؟ گر نبودی آب جو

(Nehir suyu olmasaydı, yüz binlerce mülevves kimse, temizlenmek için onu nasıl arardı?)

Yüz bin âb isteyici âlûdeler kaçan olur idi eğer ırmak suyu olmayasaydı çünkü suya tâlib vardır elbette suyun vücûdı dahi vardır.

2084

بر زمین پهلوت را آرام نیست
ز آنکه در خانه لحاف و بستر نیست

(Evinde yatak ve yorgan olduğu için, kuru yere yatınca bedeninin rahât etmez.)

Yer üzerinde senin yanının rahât ve huzûrî yokdur zîrâ hânende yorgan ve döşegin

(133 b)

vardur. Bunlar hânede mevcûd iken yorgansız ve döşeksiz istirahat mümkün olmaz. lîkin hânesinde yorganı ve döşegi olmayan fakîr kuru yirde yatur ve a'lâ döşekde uyhu uyur gibi hâba varur. Bî-hâb olmak lehâf ve bisterün hânede vücûdına delâlet ider.

2085

بی مقرر گاهی، نباشد بی قرار
بی خمار اشکن، نباشد این خما

(Kârarsız olan ve sersriyane dolaşan kimsesizin barınacak bir yeri bulunur. Her mahmurluğu izâle edecek bir şarâb vardır.)

Rahât ve huzûr idecek mahall olmaksız insân bî-kârar olmaz. Bî-kârar olmak delâlet ider ki mahall-i kârar ve ârâm var imiş ve yine dünyâda humârı izâle idecek nesne olmaksız şu humâr benden gitsün diyu insânda humâr olmaz idi. Gamun indifâ'ına sa'y delâlet ider ki dünyâda def'-i gam var imiş.

2086

گفت: نی نی، یا رسول الله مکن
سرور لشکر، مگر شیخ کهن

(Hayır, hayır... Yâ Resûlullah; gün görmüş ihtiyârdan başkasını ordu emîri tayin etme.)

Yine hikâyeye avdet idüp buyururlar ki mezkûr bü'l-fuzûl didi ki, yok ey Resûlullah askere bu reîs ve server eyleme illâ ki bir müsen ve ihtiyâr kimesneyi iyle. Bu civânı emîrû'l-ceyş itmek hatâdur didi. Hâlbuki kendi kelâmı hatâ-yı mahz idi zîrâ Resûl-i Kibriyânın re'y-i şerîfini istihsân itmemegi müteâzımındur.

2087

یا رسول الله، جوان ار شیر زاد
غیر مرد پیر سر لشکر مباد

(Ey Allah'ın peygamberi, bir genç, arslân yavrusu olsa bile, bir ihtiyârdan başkası kumandan olmamalıdır.)

Yine didi ki yâ resûllalah, civân olan kimesne mâderinden arslân dogdı ise merd-i pîrûn gayrısı bu askere reîs olmasun

2088

هم تو گفتی این و گفت تو گوا
پیر باید، پیر باید پیشوا

*(Hem de sen; (iktidâ edilecek kimse, ihtiyâr ve tecrübeli olmak gerektir)
buyurmuştun ki senin o sözün bu tayinin doğru olmadığına şâhiddir.)*

Yine siz buyurmadınız mı ki ve sizün kelâmınız şâhid-i adîl degül midür? Anı ki muktedâ olan pîr olmak lâzımdur. Şimdi bu civânı serasker itmek tenâkus olur

2089

یا رسول الله در این لشکر نگر
هست چندین پیر از وی پیشتر

(Ey Allah'ın peygamberi! Şu asker topluluğuna bak! İçlerinde, -kumandan ettiği gençten ileri- ihtiyârlar vardır)

Yine Ebû'l Fuzûl didi ki yâ Resûlallah , bu askere bak, bu kadar pîr ü kâr-ı azmûde merdler vardır ve cümlesi her hûsusda sizün serasker nasb itdiğiniz civândan hayırludur diyerek böyle hezeyân ve terahât söyledi.

2090

زین درخت، آن برگ زردش را مبین
سیبهای پخته او را بچین

(O ağaçların sararmış yapraklarına bakma da onların olmuş elmalarını topla!)

Bu pîrin şecere-i vücûdından hemân o sarı yaprağı görme bil ki kemâle irişmiş olmaları gör.Pîrin şecere-i vücûdının sarı yaprakları tahkîk kaçan boş ve abesdür bil ki bu sarı yapraklar pişmişlik ve kemâllik alâmetidür

2091

برگ زرد و ریش و آن موی سپید
بهر عقل پخته می آرد نوید

(Bir ihtiyârın hazân yaprağı gibi sararmış yüzü ve ak sakalı, onun pişkin ve tecrübeli aklından haber verir.)

O pîrin sarı yaprak gibi sakalı kâmil aklından içün müjde getirür.

2092

برگهای نو رسیده سبز فام
شد نشان آنکه آن میوه ست خام

(Yeni çıkmış yeşil renkli yapraklar da meyvelerinin hâm olduğuna alâmettir.)

Yeşil renkli nevreşi de yapraklar anun alâmetüdür ki o ağacın meyveleri hamdur. Ey sâlik, hâl ü san böyle oldıysa.

2093

برگ بی برگ نشان عارفیست
زردی زر، سرخ روئی صارفی است

(Herşeyden vazgeçiş, âriflik emaresidir. Nitekim altının sarılığı sarrâfın yüzünü güldürür ve benzini kırmızılaştırır.)

Zâhiresüzlük zâhiresi âriflik alâmetüdür, nite ki altunun sarılığı sarrâfun sülh-ruylığına delâlet ider ve sarrâfın kalbzen olmadığı altunundan belli olur

2093

آنکه او گل عارض است، ار نو خط است
او به مکتب گاه مخبر نو خط است

(Gül yanaklı ve yeni tüylenmiş olanlar ma'rifet mektebinde henüz yazı öğrenmeye başlayanlardır.)

Yine Ebû'l-Fuzûl tarafından buyururlar ki o kimesne ki gül yanaklıdır eğer nev-hadd ise de ve sarrâf- emrüd gibi degül ise de o nev-had ilim ve kemâl mektebinde nev-haddur yâ'nî câhildir dimekdür. O nev-haddun harfleri eğri ve bügri olur ve yine o nev-haddun akli kötürümdür ilerü gitmez her ne kadar bedeni segirdüp gider ise de.

2094

پای پیر از سرعت ار چه باز ماند
یافت عقل او دو پر، بر اوج راند

(İhtiyârın ayağı hızlı yürümekten kalmışsa da akli kendisi için iki kanat olur da o vâsita ile adeta semâlara uçar.)

İhtiyârın ayağı eğerçi zâhirde za'fî sebebi ile girüde kaldı ise anun akli kanat buldı ve dahi kendini feleğin yüksek yirine sürdü yâ'nî akli her şeye irdi ve ihata itdi dimekdür.

2095

گر مثل خواهی به جعفر در نگر
داد حق بر جای دست و پاش پر

(Buna dâir misâl istersen (Cafer b. Ebû Tâlib)'e bak, Allah ona el ve ayak yerine iki kanat ihsân etmiştir.)

Eğer bu kelâma misâl istersen Câfer-i Tayyâr radiyallahü anh Te'âlâ hazretlerine bak ki, Cenâb-ı Kibriyâ el ve ayak yerine ana iki kanat virdi. Bu beyit ile beyt-i sâbıkı isbât buyurdılar. Çünkü pîrün eli ve ayağı zayıf olursa aklı iki kanat sâhibi olur buyurmuşlar idi. Câfer-i Tayyâr mâddesi ile isbât buyurdılar. Hazreti Cafer Ebû Tâlib hazretlerinin ekber evlâdıdır. Sultânü'l-enbiyâya gâyet sevgülü idi ve alnından yâ'nî aynını beyninden takbîl buyururlar idi. Binâberîn kişi ve dostını aynını beyninden takbîl senet-i seniyyedendür menkûldür ki şeref-i takbîl fahr-i âlemi ile müşerref olan üç kimesne imiş. Birisi Câfer-i Tayyâr hazretlerüdür ki aynını beyninden takbîl buyurur idi ve birisi dahi imâm Hasan hazretlerüdür ki mübârek fem-i şerîfinden takbîl buyurur idi ve birisi dahi imâm Hüseyin hazretlerüdür ki mübârek gerdeninden takbîl buyururlar idi, rıdvânullahu 'aleyhim ecmâîn.

(134 b)

Ba'zı rivâyetde Fâtımatü'z-Zehra radiyallahu anh hazretlerini dahi tafsîl buyurdıkları vardı ve bu beyân olunmuştur. Bu âlî kemâl makbûliyyete delâlet ider.

2096

بگذر از زر، کاین سخن شد محتجب
همچو سیماب این دلم شد مضطرب

(Altından yâ'nî ihtiyâr âriflerin renginden bahsetmeyi bırak. Bu söz herkes tarafından anlaşılabilir. Onu anlatmak hûsusunda kalbim civa gibi titremektedir.)

Pîrlerin altun gibi yüzünün ve sakalının kelâmından fârig ol .zîrâ bu kelâm bizden muhtecib oldu.ve pîr sohbeti ile cive gibi bu gönlüm muzdarib oldu.

2097

ز اندرونم صد خموشی خوش نفس
دست بر لب مینهد، یعنی که بس

(İçerimde yüz tâne hoş sözlü sâkit var ki hepsi de yetişir diye elini dudağına götürüyor ve bu bahsi bırak diye işâret ediyor.)

Yâ'nî ki pes kalbimden nefsi güzel çok sükût eyle diyici elini lebüm üzerine urur öyle diyerek ki söylediğin yetişür.

2098

خامشی بحر است و گفتن همچو جو
بحر میجوید تو را، جو را مجو

(Sükût deniz, kelâm dere gibidir. Seni deniz taleb ediyor sen dereyi arama.)

Sükût ,deryâdır. Ve kal u kıl ırmaktır. seni deryâ tâlibdir. Sen ırmağa tâlib olma belki deryâyı iste.

2099

از اشارتهای دریا سر متاب
ختم کن، والله اعلم بالصواب

(Sükût ve ma'nâ denizlerinin işâretlerinden yüz çevirme de bu bahsi kes. Cenâb-ı Hakk doğruyu herkesten iyi bilir.)

Deryânın işâretlerinden ve bana gel dime. Senden a'raz itme ve bu pîr sohbetini hatm eyle. Benim bildigim budur. Allahu Te'âlâ savâba a'lemidir. Ve derûnundan sükût eyle ve sorma. Hemân dinle.

2100

همچنین پیوسته کرد آن بی ادب
پیش پیغمبر سخن، ز آن سرد لب

(O münâsebsiz mûteriz, o soğuk dudağı ile peygamber huzûrunda böylece söylendi.)

Buncılayın o bî-edeb Peygamberimiz aleyhi's-selâm'ın huzûr-ı şerîfinde sözi muttasıl itdi o sovuk lebünden

2101

دست میدادش سخن، او بی خبر
که خبر هرزه بود پیش نظر

(Ona söz söylemek düştü lakin göz önünde olan şeyi haber vermeye kalkışmanın herze olduğundan haberi yoktu.)

Ana söz elvirmiş idi. Ve söyler idi. O ise haberi yok idi ki nazârun haber herze ve abes olur.

2012

این خبرها از نظرها نائب است
بهر حاضر نیست، بهر غائب است

(Haberler görüşlerin yerine geçer. Fakat hazır olup da gören için değil. Bir hadîsede bulunmayı görmeyen içindir.)

Bu haberler tahkîk-i nazârlardan nâibdir ve bu haberler hazır için degüldür. Belki Hakk'dan gâib olanlar içündür zîrâ Hakk'ı gözleriyle nazâr iderler ve görürler bu sûrette aslâ habere ve 'ilm-i zâhire ve kitâba ve üstâd-ı sûriyeye muhtâç degüldürler. Her kimesne ki basîrete ulaşmış oldu bu ahbâratın önünde âdem-i ihtiyâcı sebebiyle ma'zûl oldu. Ve anlara bakmaz oldu.

2103

چونکہ با معشوق گشتی ہمنشین
دفع کن دلالگان را بعد از این

(Sen sevgiliyele oturduğun halde vâsita bulmaya kalkışma. Ondan sonra vâsitaları def et.)

Makablindeki müddeâyâ irsâl-i mesel olarak buyururlar ki çünkü mahbûb ile muvâsala mukadder oldu vâsita olan pezevenkleri def eyle zîrâ lüzûmları kalmadı. Bunun gibi dîde-i kalb çünkü açıldı ve umûr-ı gaybiyye ayân oldu. Kitâb ve ulûm-ı zâhireye hâcet kalmadı.

2104

هر که از طفلی گذشت و مرد شد
نامہ و دلالہ بر وی سرد شد

(Çocukluktan kurtulup erkek olmuş kimseye mektup da soğuk gelir kılavuzluk eden kadın da.)

her sâlik ki tafliyet mertebesinden geçdi ve insân-ı kâmil oldu. kitâb ve üstâd

(134 a)

anun üzerine barid oldu ve anlara bakmaz ve sevmez oldu.

2105

نامہ خواند از پی تعلیم را
حرف گوید از پی تفہیم را

(Şâyet böyle bir kimse mektup okursa ancak başkalarına ta'lîm içindir. Harf ve hikâye söyleyecek olursa tefhim maksadıyladır.)

Ârifler kitâb okur halka siz böyle okuyunuz diyu ta'lîm için âlemdir bir harf söyler halka ifâde için, kendi istifâdesi için değil.

2106

پیش بینایان خبر گفتن خطاست
کان دلیل غفلت و نقصان ماست

(Görmüş olanlara haber vermeye kalkışmak hatâdır ve bizim gafletimizle noksan 'irfânımıza delildir.)

Erbâb-ı basîretin önünde ulûm-ı zâhireden söz söylemek hatâ-yı azîmdir zîrâ ulûm-ı zâhire Hakk'dan gaflete lâ'net ider ve bizim noksanımıza şehâdet ider.

2107

پیش بینا شد خموشی نفع تو
"بهر این آمد خطاب" آنصتوا

(Görenlerin huzûrunda susmak sana fâ'ide verir. Kur'ân okunurken susun emri o yüzden gelmiştir.)

Gerçek âlemîn yanında sükût sana fâ'ide oldu. Kâmil zâtın huzûrunda sükût için Allahu Te'âlâ'dan "ensetuva" emr-i şerîfi bize geldi.

قال الله تعالى واذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون⁵

yâ'nî hutbe okunduğu

vakitde anı dinleyiniz ve dai sükût idiniz. Rabbi'mizin rahmetini recâ' idici olduğunuz halde burada hutbeden ma'nâ-yı bâtınıyyesidir ki insân-ı kâmilin nutkıdır. Anı murâd buyurdılar zîrâ istidlâl ana delâlet ider.

2108

گر بفرماید: بگو، بر گوی خوش
لیک اندک گو، دراز اندر مکش

(Eğer mürşid-i kâmil sana söyle derse söyle, lîkin az söyle uzâtma.)

Eğer insân-ı kâmil huzûrunda sana rûhsat buyurup söyle dirse illâ merfuk illâ edeb mantukınca emrine imtisâl idüp güzelce söyle. Lâkin az söyle ve uzun söyleme zîrâ maksûd emriyyesini bulmaktır.

2109

ور بفرماید که: اندر کش دراز
همچنان شرمین بگو، با امر ساز

(Eğer uzât diyecek olursa o sûretle ve kemâl-i edeple söyle, emre itâat et.)

⁵ Kur'ân okuduğu zaman derhal onu dinleyin, susun. Tâ ki (Allah'ın rahmetiyle) esirgenmiş olasınız, Sûre-i A'raf:204.

Sana buyururlar ise ki azı uzuncak buncılayın hicâb iderdik. Söyle ve anın emrine imtisâl eyle.

2110

همچنین که من در این زیبا فسون
با ضیاء الحق حسام الدین کنون

(Nasıl ki şimdi ben bu güzel mesnevinin nazmında Hakk'ın ziyâsı olan Hüsamüddin ile öyle yapıyorum.)

Ancılayın sen eyle ki ben şimdi bu güzel füsûnda Hakk'ın ziyâsı Hüsamüddin ileyim.

2111

چونکہ کو تہ میکنم من از رشد
او بہ صد نوعم بہ گفتن میکشد

(Ben irşâda müteâllik bir bahsi kısa kesersem Hüsamüddin yüz türlü teşvik ile beni söyletmeye çalışıyor.)

Hüsamüddin ile keyfiyyetinin beyânına şürû' idüp buyururlar ki bana Hüsam söyle der; ben dahi kemâl-i aklımdan lakırdıyı kısa eylerim ta'cîz itmeyem diyu. O beni yüz nevi hîle ile kelâma çeker. Ben dahi anın emriyle uzun söylerim. İşte sen dahi kâmil zâtlar ile böyle eyle buyururlar.

2112

ای حسام الدین ضیاء ذو الجلال
چونکہ می بینی، چه میجویی مقال؟

(Ey Allahu Zü'l-Celâl'in ziyâsı olan Hüsamüddin hakikati gördüğün halde neden söz istiyorsun?)

Ey Allahu Te'âlâ'nın ziyâsı Hüsamüddin çünkü âlem-i gaybı görürsünve erbâb-ı basîretten,

(135 b)

niçün kal u kîl istersin ve beni söyletmege sa'y idersin?

2113

این مگر باشد ز حبّ مشتہی
اسقتی خمرا و قل لی أنّہا

(Senin bu talebin, gâliba, kemâl-i iştihâ ile tâlibi olduğun Mahbûb-ı Ezelî'ye muhâbbetinden ileri geliyor. Nitekim bir arap şâ'iri, sakiye hitâben, bana şarâb ver ve bu, şarâbtir de, demiştir.)

Çünkü senin ihtiyâcın yokdur. Bu derecede kal u kîle düşmek ve kal u kîlın tâlibi olmak umulur ki kal u kîl sana müştehi olmuş ve senin ana muhâbbetin var. Mücerred muhâbbetinden neş'et itmişdir. İhtiyâcdan değil. Bu aynıyla şâ'irin hamra dimesine benzer yâ'nî beni şarâb ile sakî eyle bana söyle ki bu şarâbdır al bunu nûş eyle. İşte hamra kâmil-i muhâbbetden ismini yâd itmesini iltimâs ider ki anınla telezzüz ide.

2114

بر دهان توست این دم جام او
گوش میگوید که: قسم گوش کو؟

(O sevgilinin 'âşk ve müşâhedesi şimdi senin ağzındadır. Lâkin samian kulağın nasîbi hani? Diyor.)

Ey Hüsam bu vakt Cenâb-ı Hakk'ın cam-ı ışkı senin dehânın üzerindedir ve anı nûş itmekdesin. Velâkin kulakdir ki kanı kulağın nasîbi? Binâberîn beni söyletmek murâd idersin ki kulağın dahi bâde-i hakikatı nûş eyleye.

2115

قسم تو گرمیست، نک گرمیت هست گفت:
حرص من از این افزونتر است

(Ey kulak, senin nasîbin ma'şûka dâir sözlerden coşmak ve mest olmaştır. İşte sana coşkunluk ve mestlik verecek sözler! Fakat kulak, ben bundan daha fazlasını istiyorum, harîsim ben, demektedir...)

Senin nasîbin yâ Hüsam 'âşkdır. İşte sana 'âşk ve istigrâk virecek kelâmlar dinle. Hüsamüddin Çelebi dahi, benüm hırsım bundan ziyâdedir, dahi ziyâde itnâb buyurasız. Bu iki mahallden cam-ı muhâbbet nûş itmekle iktifâ' idemem cümle havâsımdan müstelik isterim ki kemâliyle neşe-yâb olayım demek isterler. Bu ebyât-ı şerîfeden Mevlânâ Hüsamüddin hazretlerinin kemâl-i istigrâkı ve yine cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhuye kemâl-i intisâbları ve nezd-i devletlerinde kemâl-i kadrleri zâhir olur. Hattâ Sadreddin Konevi kuddise sırrûhu hazretleri makâmınızı kime vasiyyet buyurursunuz demişler, Hüsamüddin Çelebi otursunlar buyurmuş. Yâ mahdûm-ı mükerrerminiz Veled'e vasiyyet itmez misiniz diyince o pehlivândır kelâmıyla hatm-i kelâm eylemişler ba'de Sultân Veled kuddise sırrûhu hazretleri câlis-i seccade-i vâlid-i macidi oldılar.

Resûlullah Sallallahü Aleyhi Vessellemîn 'i'tirâz edene cevâbı

Burası, sultânü'l-enbiyâ 'aleyhi ekmelü't-tehaya i'tirâz idiciye cevâb buyurmalarıdır.

2116

در حضور مصطفای قند خو
چون ز حد برد آن عرب، از گفت وگو

(Şeker tabi'atlı olan Hazret-i Mustafâ'nın huzûrunda o 'Arab, dedikodu etmekte haddini geçince)

Halk, hüsn sâhibi

(135 a)

Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem hazretlerinin huzûr-ı şerîfinde çünkü o merd-i Arab kal u kâlde haddeden tecâvüz itdi.

2117

آن شه و النجم و سلطان عبس
لب گزید آن سرد دم را، گفت: بس

(O 'vennecmi' pâdişâhı ve Abese'nin sultânı, dudağını ısırarak, yetişir, artık sus! diye işâret buyurdu.)

Ve el-necm sûresi ve Abese Sûresi hakkında nâzil olan resûl-i Zîşân mübârek leb-i şerîfini öper ve nefesliye yetüşür sükût eyle buyurarak sırdı.

2118

دست میزد بهر منعی بر دهان
چند گوئی پیش دانای نهان؟

(Cenâb-ı Risâletmeâb, o müterizi susturmak için, mübârek elini ağzına götürdü ve gizli şeylere vâkıf olan bir zâta karşı daha ne kadar söyleneceksin? Demek istedi.)

Bundan sonra yâ'nî işâretle sükût itmeyince anun ağzı üzerine kelâmdan men için mübârek yed-i şerîfini vaz' buyurdu. Öyle buyurarak ki gizlüye âlim olan zâtın niçe bin sûzânla ve i'tirâz ile bî-edeblik idersin?

2119

پیش بینا برده ای سرگین خشک
که بخر این را، به جای ناف مُشک

(Sen, her şeyi görüp bilen bir zâta, bunu misk yerine al, diye, kuru tezek götürmüşsün.)

Sâhib-i basîretin önünde kurî necâseti murâd-ı mu'terizin kendi 'inde makbûl sözleridir. İletmişsin öyle diyerek ki al bunu göbek miski yirine. Hiç gözi olan bunu alır mı? Belki a'mâ bile olan almaz. Fi'l-vâki i'tirâz-ı ale'l-resûl olan kelâmın sûreti her ne kadar makûl ise necisden farkı yokdur. Bu i'tirâz enbiyâ-yı mukaddemîne dahi olmuşdur. Nitekim cild-i sâlisde Davud aleyhis's-selâm'ın "öküz kıssası" mufassal beyân olunmuşdur. Ve yine Ya'kub aleyhis's-selâm'ın ettibai Yûsuf aleyhis's-selâm hayyır buyurınca cümlesi meyyitdir diyu i'tirâz iderler idi. Hattâ vuslata karîb evlâdını Mısır'a irsâl evlâdına

يَا بَنِي إِدْرِيسَ أَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُونُسَ وَأَخِيهِ 6 buyurınca cevâbında

تَاللهِ إِنَّكَ لَنِي ضَلَّالِكِ الْقَدِيمِ 7 didiler. Ba'de peyam-ı Yûsuf aleyhi's-selâm vâsıl olunca kelâmıyla etbamı serzeniş buyurdılar

2120

بعر را، ای گنده مغز گنده مُخ
زیر بینی بنهی و، گوئی که آخ

(Deve pisliğini burnunun altına koyuyor, bir de, oh oh diyorsun, a be beyni kokmuş kimse!)

Necâseti ey beyni kokmuş ve iligi kokmuş burnunun altına korsun ve oh ne güzel râyihası vardur dirsın.

2121

أخ أخی برداشتی، ای خُشک مغز
تا نمائی پشک دون را مُشکِ نغز

(Ey ahmak ve kuyruğu kesik eşek, sen kötü malın revâc bulsun diye, oh oh deyip duruyorsun.)

Bir oh oh kıldırдын ey ahmak şaş, tâ ki senin çirkin metâ'ın yâ'nî kelâmın revâc bulsın ve herkes istihsân itsün.

2122

تا که بفریبی مشام پاک را
آن چرندۀ گلشن افلاک را

⁶ Ey oğullarım, gidin de Yusûf'u ve kardeşini iyice araştırın. Yusûf/87

⁷ Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın, dediler. Yusûf/95

(Bu sûretle, o göklerin gül bahçelerinde yayılan eri kandırmak istiyorsun.)

Hattâ oh diyerek pâk dimağı aldayasın o pâk dimağ eflak-ı gülşenin ezhârının otlayıcısıdır. Hiç böyle dimağ aslı yokdan oh dimekle

(136 b)

aldanur mı?

2123

حلم او خود را اگر چه گول ساخت
خویشتن را اندکی باید شناخت

(O zâtın yumuşaklığı, kendi saf ve anlamaz göstermede ammâ senin bir parçacık kendini bilmen lâzım.)

Böyle meşâm-ı pâk sâhibinin hilmi bir hikmet sebebiyle kendüyi ahmak düzdi ise yine kendüyi hiç olmazsa bir mikdâr anlamak lâzımdır. Ba'zı ârifler bu hûsusda

رحم الله امرأ عرف قدره ولم يتعد طوره :
buyurmuşlardır.

2124

دیگ را گر باز ماند شب دهن
گر به را هم شرم باید داشتن

(Meselâ, tencerenin kapağı açık kalsa da kedinin ona dalmaktan sıkılması lâzım gelir.)

Tencerenin ağzı bu gice açık kalmış ise ve kabağı sehv olunmuş ise kediye utanmak ve ar itmek ve o tencerenin içinde olan taâmdan sirkat itmemek lâzımdır. Zîrâ anı kedi yisün için açık koymadılar belki gafletle açık kaldı. Bunun gibi farazâ büyükler eğer bir işde hatâ itseler yine anlara hatâ itdiniz demek lâyık degüldür zîrâ büyüklerin hatâsı küçüklerin sevâbından efdal olduğunda şübhe yokdur. Sanma ki bu civân hezeliyyeyi emîrû'l- ceyš nasb itdi kim ayn-ı savâb idi.

2125

خویشتن گر خفته کرد آن خوب فر
سخت بیدار است، دستارش مبر

(O 'irfân ziyâsı güzel olan ârif, uyumuş görünse de çok uyanıktır. Sarığını kapıp götürmeye kalkışma.)

Kendini o revnakı ve letâfeti hûb olan merd-i kâmil eğer uyumuş eylediye ben anı hâbdadır zannıyla başından destârını iletme belki bîdârdır lîkin kendüyi uyhuda gösterür ve bî-haber gibi tutar. Ba'zı yârân uyhuda olan dostuna bir hîle ider, yâhûd habersiz bir şeyi çalmak murâd ider. Binâenaleyh başından destârını alma buyurdılar. Zîrâ ana heder vâkîf olur. Hâsıl-ı kelâm büyüklere hezel ve lâtife münasîb degüldür zîrâ senin hezelini anlamaz gibi görünür velâkin anlar sonra bir ziyânını görürsin.

2126

چند گوئی ای لجوج بی صفا ؟
این فسون دیو، پیش مصطفی

(Ey kalbinde safvet bulunmayan i'nâtçı, Hazret-i Mustafâ'nın huzûrunda bu şeytân masalını nice bir söyleyeceksin?)

Nice bir söylersün ey safvetsüz anûd bu şeytân efsûnlarını Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem'in huzûr-ı şerîfnde bu lakırdıları söylemek senün haddin degüldür.

2127

صد هزاران حلم دارند این گروه
هر یکی حلمی از آنها، صد چو کوه

(Bu enbiyâ ve evliyânın yüz binlerce Hilmi vardır ki onların her Hilmi yüzlerce dağ gibidir.)

Bu ma'şer-i enbiyâ aleyhis's-selâm niçe yüz bin hilm tutarlar ve o hilmlerden her birisi yüz dağ kadardır. Hilmi ehl-i basîreti ahmak eyler ve dahi yüz gözli aklı gümrâh eyler yâ'nî anların hilmine ukalâ' bakup bunlar acezedendir zann ider ve ellerinden bir iş gelmez hülyasını ider hâlbuki böyle degüldür.

2128

حلمشان بیدار را ابله کند
زیرک صد چشم را گمره کند

(Onların hilimleri ve tevâzu'u, güzel ve lâtif bir şarâb gibidir ki neşesi yavaş yavaş dimağa kadar çıkar.)

Anların hilmi güzel şarâb gibi güzelce

(136 a)

insânın mağzının bâlâsına gider.

2129

مست را بین ز آن شراب پُر شگ
همچو فرزین مست کز رفتن گرف

(O sert şarâbtan sarhoş olana bak! (Ferzin)'in hareketi gibi yan yan gider.)

Serhoşı o acib şarâbdan seyr eyle ki ferez gibi eğri bügrü gitmek tutdı. Ferez satrançda kâh müstakîm ve gâh munhârif gider bu cihetle serhoş yürümesini fereze teşbîh buyurdılar.

2130

مرد برنا ز آن شراب زود گیر
در میان راه میافتد چو پیر

(Kuvvetli bir kimse, çabuk sarhoş eden o şarâbın te'sîriyle yolda bir ihtiyâr gibi düşer.)

İri adâm o tîz tutucu şarâbdan yol ortasında ihtiyâr gibi düşer. Ber, ba'nın fethi ve ra'nın sükûnıyla kutlu ve azîmü'l-bahş olan adâma dirler.

2131

خاصه آن باده، که از خمّ نبیست
نه میی که مستی او یک شبیست

(Bekâ küpünden olan şarâb ise, sarhoşluğu bir gece süren âdî ve dünyevi şarâb gibi değildir.)

Bahûsusbu bâde-i hakikî ki “elestü bi Rabbiküm” küpündendir. Bu bâde şol bâde degüldür anın serhoşluğu bir gicelik ola. Böyle şarâb insânı nice keşmeşme itmesün.

2132

آنکه آن اصحاب کهف از نُقل و نقل
سیصد و نه سال گم کردند عقل

(Şarâb-ı mânevi öyle bir te'sîri haizdir ki, Ashâb-ı Khef ondan içtikleri için, yemeden içmeden üç yüz doksan sene akıllarını kaybetmişlerdi.)

Bu bâde öyle bâdedir ki taâmdan ve hareketden üç yüz dokuz sene o meşhûr olan Eshab-ı Kehf aklını ziyayı' eylediler.

8 قال له تعالوا لربنا في كهفهم ثلثمائة سنين وازدادوا تسعا

Yâ'nî Eshab-ı Kehf, gârında

üç yüz sene eglendiler ve dahi dokuz sene oturdılar. Cem'an üç yüz dokuz sene ider.

⁸ Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler. Kehf/25.

2133

زآن زنان مصر جامی خورده اند
دستها را شرحه شرحه کرده اند

(Kezâ, Mısır kadınları o ''Bekâ'' şarâbından bir kadeh içtiler de, Yûsuf Aleyhisselâm'ın cemâlini görünce mest oldular ve meyve soyarken ellerini yaraladılar.)

O bâdeden Mısır'ın avrâtleri bir kadeh nûş itdiler, ellerini biçer oldukları halde pâre

pâre eylediler. İşte kutlu bâde böyle olur. اللهم سقنا بفضلك وكرمك

2134

ساحران هم سُكر موسى داشتند
دار را دلدار می پنداشتند

(Kezâ Mısır sihirbâzları, Hazret-i Mûsâ aleyhisselâmın mu'cizesinden mest oldukları için darağacını sevgili zannetmişlerdi.)

Sâhirler dahi Mûsâ aleyhis's-selâm'ın muhâbbetini tutdılar. Ve anın 'âşkıyla dâri

mahbûb zan itdiler. Zîrâ ⁹ فرعون ولا صدبتكم اجمعين وبني لا ضمير انا الى ربنا منقلبون cevâbını virdiler.

2135

جعفر طيار ز آن می بود مست
ز آن گرو میکرد بیخود، پا و دست

(Câfer-i Tayyâr da o ''Elestü'' şarâbının mesti olduğu için kendinden geçti ve elini ayağını fedâ etti.)

Ve yine Hazreti Ca'fer bin Ebû Tâlib o meydân-ı serhoş idi. Bundan için oraya elini ve ayağını rehn eyledi.

Bâyezîd-i Bestâmî Kaddesallahü Sırrâ'nın: (Kendimi tenzîh ederim, şânım ne de ulûdur) demesi. Mürîdlerinin bu söze i'tirâz etmeleri, Bâyezîd'in de onlara söz ile değil, hâl ile cevâb vermesi

Burası Hazret-i Bayezîd-ı Bistâmî'kuddise sırrûhunun "Subhânî mâ a'zamî şânî"¹⁰ buyurmasının kıssasıdır ve dahi mürîdlerin bu kelâmına i'tirâzları beyânındadır ve yine hazret-i şeyhin anların

⁹ Biz şübhesiz ki Rabbimize dönücüleriz., Sûre- Araf/125

(137 b)

i'tirâzına. Fakat lisân yolundan olmayup belki ayân yolundan olarak ve hakikât-ı hâli anlara göstererek cevâb virmesi beyânında olıdır.

2136

با مریدان آن فقیر محتشم بایزید
آمد که: نک یزدان منم

(Mâ'nevî yokluk sâhibi olan o büyük zât –yâ'nî Şeyh ebû Yezîd Bestâmî- mürîdlerine, işte Yezdân benim, dedi.)

Bir gün mürîdlerine o ulû fakîr ki Bayezîd-ı Bistâmî kuddise sırrûhu ‘dur, nâgâh geldi öyle diyerek ki “İşte Tanrı benim”.

2137

گفت مستانه عیان آن ذو فنون
لا اله الا انا ها، فاعبدون

(O mânevi fenlere sâhib olan Şeyh Beyezid, benden başka ilah yoktur, bana ibâdet, hitâbında bulundu.)

Vecd ve şevk kendine gâlebe itmiş olduğu halde aşikâre o cemî' ulûm ve kemâlin sâhibi hazret-i azîz buyurdu ki “Tanrı benim, âgâh olınız ve bana ibâdet idiniz” Ha lafzı arabîdir ve edat-ı tenbîhedir, “âgâh ol” demekdir. Serhaddeki *subhani mâ a'zamü's-şânî*¹¹ dahi bu ma'nâyadır ve ikisi birdir.

2138

چون گذشت آن حال گفتندش صباح
تو چنین گفتی و، این نبود صلاح

(O hâl geçip de sabâh olunca mürîdler Bâyezîd'e, sen böyle söyledin, bu doğru değildir, dediler.)

Çünkü o hâl hazret-i şeyhden gidüp yine âlem-i farka geldi. Mürîdler ana sabâh vakti didiler ki “Siz gice buncılayın kelâm söylediniz ve da'vâ-yı ulûhiyyet itdiniz ve bu iş eyü iş olmaz.

2139

گفت: این بار ار کنم من مشغله
کاردها در من زنید آن دم هله

¹⁰ Yâ Rabbi fazlını ve keremini arttır.

¹¹ Benim şanıım yücedir.

(Şeyh Bâyezîd dedi ki, eğer bunu bir daha söylersem o anda beni derhal bıçaklayın.)

Hazret-i şeyh kuddise sırrûhu buyurdılar ki “Bu kere dahi eğer şuglî yâ'nî böyle kelâm ile iştigâli eylessem benüm üzerüme o demde bıçaklar ile urunuz ve beni katl idiniz. Zîrâ ölümüm mübâh olur.

2140

حق منزّه از تن و، من با تنم
چون چنین گویم بیاید کشتتم

(Allah tenden münezzehtir, benim ise benim vardır. Öyle bir söz söyleyecek olursam öldürülmekliğim icap eder.)

Hakk Te'âlâ tenden münezzehtir ve ben ten ileyim çünkü bu hâl ile ben da'vâ iderim, beni öldürmek lâzımdır ve farzdır size, izin öldürünüz.”buyurdılar.

2141

چون وصیت کرد آن آزاد مرد
هر مریدی، کاردی آماده کرد

(O, varlık ve benlik kaydından kurtulmuş olan Bâyezîd, böyle vasiyyet edince her mürid bir bıçak hâzırladı.)

Çünkü cemî' alâyıktan âzâd olan merd bu vechile emîr buyurdu, her bir mürid şeyhini böyle söyler iken öldürmek için bir bıçak hâzır eyledi. Hele şu pezevenklerin itdikleri işe eğer bir tâat olsaydı böyle ikdâm itmezler idi.

2142

مست گشت او باز از آن سغراق زفت
آن وصیتهاش از خاطر برفت

(Hazret-i Bâyezîd, tekrar tecellî şarâbından mest oldu. Yapmış olduğu vasiyyet hâtırından çıktı.)

Yine hazret-i şeyh o azîm câm-ı muhâbbet-i ilâhîyyeden mest oldu ve âsâr-ı istigrâk vech-i şerîflerinde nümâyân oldu. Hazret-i şeyhin anlara itdüğü vasiyyet kalb-i şerîfinden zâil oldu. Beni öldürürler fikri kalmadı ki söylediğini söylemeye.

2143

عشق آمد، عقل او آواره شد
صبح آمد، شمع او بیچاره شد

(Nakil geldi, onun akli âvâre oldu. Sabâh oldu, onun mumu bî-çâre kaldı.)

‘âşk gâlebe itdi.

(137 a)

Aklı yirinden âvâre oldu. Sabâh zâhir oldu ve tecellî-i ilâhî geldi, şem-i ilâhî ziyâdan şey'-i derkden perîşân oldu.

2144

عقل خود شهنه ست، چون سلطان رسيد
شهنه بی چاره در کنجی خزید

(Akıl zâbîta me'mûru gibidir. Asayişin temîni için hükmeder. Fakat sultân gelince o zâbîta me'mûru bir köşeye çekilir.)

Akıl sübaşî gibidir çünkü pâdişâh geldi, bî-çâre şahne bir köşeye sürtünüp mahfice firâra yüz tutdı.

2145

عقل سایه حق بود، حق آفتاب
سایه را با آفتاب او چه تاب؟

(Akıl, Allah'ın gölgesi, Hakk ise güneştir. Güneşe karşı gölgenin ne ehemmiyeti ve ne tâkati olabilir?)

Akıl sâye gibidir, Hakk Cell u A'lâ'nın âfitâbî gibidir, sâyenin âfitâba ne tahammülü vardır ki anda sebât göstere. Elbette sebât ihtimâli yokdur. **La reybe fih.**¹²

2146

چون پری غالب شود بر آدمی
گم شود از مرد وصفِ مردمی

(Cin ta'îfesi insâna musallat ve mutasarrîf olunca o insândan insânlık sıfâtı kaybolur.)

Çünkü cin insâna gâlebe olur ve anı zabt ider o merdden merdlik zâyî' olur ve cin dahi anda zuhûr ider.

2147

هر چه گوید او، پری گفته بود
زین سری نه، زان سری گفته بود

(O kimse ne derse ve ne bahse dâir söyleser söylesin, o sözler, cinlere âittir.)

Her ne söylemiş ise o perî söylemiş olur ve bunun bir kelâm dahi söylediği yokdur. İster bu cânibden söylemiş olsun isterse o cânibden söylemiş olsun. Yâ'nî her ne o âdem söyler cümle kendüye gâlib olan cindendir.

¹² İçinde şübhe yoktur.(Yâsin Sûre-i Şerif).

2148

چون پری را این دم و قانون بود
کردگار آن پری خود چون بود؟

(Bir cinin bu kadar kudret ve kuvveti bulununca, onun Hâlık'ı bulunan Hakk'ın kudret ve kuvveti nasıl olur?)

Çünkü cine bu nefis ve bu kaide olur ve böyle gâlebe sâhibidir. Bizim ma'suk-ı hakîkîmizin fi'li nice olur, var bundan kıyâs eyle, vakt-i tecellîde âşık kendinden almaz dersen.

2149

اوی او رفتہ، پری خود او شدہ
ثُرکِ بی الہام تازی گو شدہ

(Bu haldeki bir kimsenin o esnâda benliği zâil olur, cin onun hüviyeti yerine geçer. Bakarsın, arabca bilmeyen bir Türk fasih arabca söyler.)

Cinin tecellîsinde anın benliği gitmiş tahkîk o âdem aynıyla cin olmuş hattâ ilmi olmayan Türkî denî Arabî söylemeye başlamış. Böyle ahvâl cin zabtında zâhir olur. Bunlar mahsûsdur ve inkâra kudret yoktur.

2150

چون بخود آید، نداند یک لغت
چون پری را هست این ذات و صفت

(Tekrar kendine gelince, arabca tek bir lügat dahi bilmez. Bir cinde bu kudret ve bu tasarruf olunca;)

Çünkü cinnin mazbutu olan kimse kendüye gelür ve tekellüm itdüğü 'Arab lûgatlerinden hiç birisini bilmez. Fehm olundu ki kendüsi değil imiş belki cin anın lisânından söyler imiş. Bunun gibi vakt-i tecellîde 'âşık kalmaz ve anın vücûdını

Cenâb-ı Hakk zabt ider ve Mevlâ'nın lisânından : *مثلاً بس فی جبۃ سمی اسمہ* dir ve subhani mâ a'zamü'-ş-şânî¹³ dir ve ene'l-Hakk¹⁴ dir ve fi'l-hadîs-i şerîf, indallâhe yekûlu 'alâ lisâne 'abdehu çünkü perîye bu zât ve sıfât vardır. Allahu Te'âlâ hazretlerinde bu kahr u gâlebe nice olmasun.

¹³ Benim şânım yücedir. Beyazîd-ı Bistâmî.

¹⁴ Ben Hakk'ım. Hallac-ı Mansur.

(138 b)

Ey muânid insaf eyle.

2151

پس خداوند پری و آدمی
از پری کی باشدش آخر کمی؟

(Cinnin de insânın da Hâlık'ı olan Allah kuluna yakınlığı ve onda tasarrufu –yâ'nî kul lisânından, subhane ma azame şani ve enel hak, gibi sözler söylemesi- olmayacak şey' midir?)

Böyle olunca cin ve insân sâhibi Mevlâ perîden anın kimliği nice olur ve perîden kimliğini revâ görür müsün?

2152

شیر گیر، ار خون نره شیر خورد
تو بگوئی: او نکرد، آن باده کرد

(Arslânı bile tutacak derecede sarhoş olup yiğitleşen kimse, kalkıp onu öldürecek olursa, sen, bunu yapan o adam değildir, içtiği şarâbın verdiği cesârettir, dersin.)

Ve mest olan pehlivân eğer erkek arslânın kanını içti ise ve ana gâlebe itdi ise sen anı gördükde dersin ki, arslânı o tutmadı belki anın içdiği bâde tutdı. Bir vakit bir pâdişâhın sarayında zincirden bir arslân boşanmış. Herkes bir köşede nihân olmuş mütehayyir dururken nîm-mest bir pehlivân bâde kuvvetiyle arslânın üzerine varmış ve anı tutmuş. Bu beyitte bu kıssaya işâret vardır.

2153

ور سخن پردازد از راز کهن
تو بگوئی: باده گفته ست آین سخن

(Eğer bir sarhoş altından bahsetse, yine sen o altın bahsini ettiren şarâbtır, dersin.)

Eğer zer-i hâlisden söz düzerse sen dirsın ki bu kelâmı ana bâde söyletdi. Zîrâ bu anın kesrinin yongası değildir.

2154

باده ای را میبود آین شرّ و شور
نور حق را نیست آین فرهنگ و زور؟

(Böyle şer ve soru söyletmek kudreti şarâbda bulunur da Allah'ın nûrunda o kudret ve kuvvet bulunmaz mı?)

Ve ihtilâl olur da Cenâb-ı Hakk'ın nûri için bu sıfât ve kuvvet yokdur der misin?

2155

که تو را از تو بکل خالی کند ؟
تو شوی پست، او سخن عالی کند

(Tanrı nûru, tamamiyle seni senden alır. Sen alçalır ve yok olursun da, O senden, yüksek sözler söyler.)

Eğer seni bütün bütün cemî' ahvâlinden hâlî kılarca ve sen dahi pest olursan ve yâr-ı hakikî sana süheni âlî idüp senden söylese a'ceb midir? Belki değildir.

2156

گر چه قرآن از لب پیغمبر است
هر که گوید: حق نگفت، او کافر است

(Kelâm-ı İlâhî olan Kur'ân, peygamberin dudağından zuhûr etmekle berâber, her kim, O'nu Hakk söylemedi derse kâfir olur.)

Gerçi Kur'ân-ı Kerîm vakt-i teblîgde fem-i şerîf-i Muhammediye'den sadırdır. Ve lîkin her kim dirse ki Hakk'ın kelâmı değildir, o kimse kâfirdir. Bu delâlet ider ki Mevlâ'nın kelâmı imiş. Hakk cell u a'lâ habîbine bî-tarîkü'l-vahiy gâlebe itmiş bu sûretde peygamberimizin fem-i şerîfinden Allahu Te'âlâ söylemiş olur.

2157

چون همای بیخودی پرواز کرد
آن سخن را بایزید آغاز کرد

(Kendinden geçiş hüması uçmaya başlayınca Bâyezîd, yine o sözleri söylemeye başladı.)

Hümâ gibi olan müstelik bâlâyâ pervâz eyledi. Hazreti Bâyezîd kuddise sırrûhu yine o söze şürû' eyledi. Yâ'nî *Subhânî mâ a'zami's-şânî*¹⁵ dimege başladı ve mürîdler bu kelâmı işitdiler.

2158

عقل را سیل تحیر در ربود
ز آن قوی تر گفت کاول گفته بود

(Hayret seli aklını kaptı götürdü ve evvelce söylemiş olduğundan daha fazlasını söyledi.)

¹⁵ Benim şânım yücedir. Beyazîd-ı Bistâmî.

Hazreti şeyhin aklını hayret seylâbı kapdı. Binâberîn ol söylediğinden bu def'a dahi ziyâde söyledi.

2159

نیست اندر جبه ام الا خدا
چند جوئی در زمین و در سما؟

(Cübbenin içinde Hudâ'dan başkası yoktur, O'nu yerde ve gökte niçin arıyorsun, dedi.)

Ve buyurdu ki :“ Benim cübbemde yokdur illâ Allâhu Te'âlâ vardır.” Böyle olunca Bayezıd'ı yirde ve gökde niceye bir ararsın zîrâ Bayezıd mekândan münezzehtir.”

2160

آن مریدان جمله دیوانه شدند
کاردها در جسم پاکش میزدند

(O müridlerin hepsi de divane oldular. Şeyhten almış oldukları emîr üzerine O'nun cesed-i pâkine bıçaklar vurdular.)

(138 a)

O hâm ve nâ-puhte müridler bu kelâmı işitince deli oldılar ve hâzır eyledikleri bıçakları onun pâk olan cism-i şerîfine urdılar.

2161

هر یکی چون ملحدان "گِرد کوه"
کارد میزد پیر خود را بی ستوه

(Her biri (Girdekûh) mülhidleri gibi çekinmeksizin kendi pîrine bıçak vurdu.)

Her birisi Kürdistan'da Kirdekûh Dağı'nın mülhidleri gibi kendi şeyhine kayd itmeksiz bıçak urdılar.

2162

هر که اندر شیخ تیغی می خلید
باژگونه او تن خود میدرید

(Fakat, şeyhine kılıç vuranın kılıcı, tersine dönüyor, kendisini yaralıyordu.)

Her kimesne ki şeyhine bir kılıç saplar idi ki şeyhi zahm-dâr ideyim dirken aksine kendi teninden yırtardı.

2163

يك اثر نی بر تن آن ذو فنون
و آن مریدان خسته در غرقاب خون

(O hünerli şeyhin vücûdunda bıçak darbelerinden eser yoktu. Mürîdler ise yaralanmış kana batmıştı.)

Bir eser o fûnûn sâhibinin teninde yok idi. O mürîdler haste ve kana gark oldılar. Yâ'nî oldu ise mürîdlere oldu şeyhine bir şey' olmadı dimekdir.

2164

هر که او سوی گلویش زخم بُرد
حلق خود ببریده دید، زار مُرد

(Her kim şeyhi boğazından yaralamak istediye kendi boğazını kesilmiş gördü ve inleyerek öldü.)

Her mürîd ki o mürîd hazreti azîzin gerden-i şerîfine yara urdı, kendi gerdeni değilmiş gördü ve inleyici olduğu halde geberdi.

2165

وآنکه او را زخم اندر سینه زد
سینه اش بشکافت، شد مرده ابد

(Her kim şeyhin göğsüne bıçak sapladıysa kendi göğsü yarıldı ve ebedî olarak öldü.)

Ol mürîd-i hâin ki hazreti şeyhin sadr-ı şerîfine urdı anın sînesi yarıldı ve dahi ebedî mürde ve meyyit oldu. Yâ'nî sû-i hatime ile âhirete maâzallah gitdi dimekdir.

2166

وآنکه آگه بود از آن صاحب قران
دل ندادش که زند زخم گران

(Mürîdler içinde şeyhin mertebesinden haberdar olan mürîd ise onu yaralamaya hiç yeltenmedi, böyle bir şeye gönül vermedi.)

Ol kimesne ki âgâh idi o sâhib-i Kur'ân'dan anın gönli rızâ virmedi ki ana bir ağır zahm ura.

2167

نیم دانش، دست او را بسته کرد
جان ببرد، الا که خود را خسته کرد

(Onun azıcık 'irfânı elini bağladı da canını kurtardı; yoksa kendini yaralayacaktı.)

O mürîdin yarım ilmi anın elini bağlanmış eyledi cânını iletdi lîkin ez-darbî sebebiyle kendüyi haste eyledi.

2168

روز گشت و آن مریدان کاسته
نوحه ها از خانه شان برخاسته

(Sabâh olunca, eksilen –yâ'nî ba'zısı ölen ve ba'zısı da ağır yaralı bulunan-mürîdlerin evlerinde feryâdlar, figanlar peydâ oldu.)

Gündüz oldı şeyh hazretleri gördü ki mürîdler noksan olmuş ve anların hânelerinden feryâdlar kalkmış.

2169

پیش او آمد هزاران مرد و زن
کای دو عالم درج در یک پیرهن

(Şeyhin huzûruna binlerce erkek ve kadın gelip dedi ki, ey Dûnyâ ve Âhireti bir gömleğe sığdıran er!)

Hazreti şeyhin huzûrına niçe bin merd ü zen geldi öyle diyerek ki “Ey zât, iki âlem senin bir pirehen-i vücûdunda mündericdir.

2170

این تن تو، گر تن مردم بُدی ؟
چون تن مردم ز خنجر گم شدی ؟

(Eğer senin bu cesedin, insân teni olsaydı, insân teni gibi hançerden harâb olurdu.)

Bu senin tenin eğer sâ'ir nâsın teni gibi olaydı halkın teni gibi hançerden âdeme gider idi.

2171

با خودی، با بیخودی دوچار زد
با خود اندر دیده خود خار زد

(Kendisinde olan bir kimse, kendisinden geçmiş olan bir zât ile karşılaşınca ve ona kastedince kendi kendinin gözüne diken vurmuş olur.)

Bir kendinde

(139 b)

olan bir kendinde olmayan ile mukabil geldi. O kendinde olan mûarıza sebebiyle kendi gözüne degin urdı. Yâ'nî kendini telef itdi dimekdir.

2172

ای زده بر بیخودان تو ذو الفقار
بر تن خود میزنی آن، هوش دار

(Ey kendinden geçmiş ve mahv-i vücûd etmiş olana Zülfıkar vuran, aklını başına al, o Zülfıkarı kendi cesedine vurursun.)

Ey kimesne, bî-hodlara sen sayf urmuşsın, aklını başına cem' idüp eyu mûlahata eyle.
anı sen kendi tenine urmuşsın, o bî-hoda urmuşsın.

2173

ز آنکه بیخود فانی است و ایمن است
تا ابد در ایمنی او ساکن است

(Çünkü mahv-i vücûd etmiş olan fânî ve emîndir, ebedî olarak emniyet kucağında oturur.)

Zîrâ o bî-hod olan kendinden gitmiştir ve mahv-ı vücûd itmiştir. Ebede dek

emînlikde o sakindir.¹⁶ قال الله تعالى الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون

2174

نقش او فانی و، او شد آینه
غیر نقش روی غیر، آنجای نه

(Onun sûreti fânîdir, o bir ayna olmuştur. O aynada başkasının yüzü ve nakşından başka bir şey' görülmez.)

Anın nakşî fânîdir ve ancak bir âyînedir, gayrın yüzünün nakşının gayrısı orada yoktur. Nite ki âyîne olan nakş kendi nakşî olmayup âhirin nakşıdır.

2175

گر کنی تَف، سوی روی خود کنی
ور زنی بر آینه، بر خود زنی

(Eğer ona tükürecek olursan kendine tükürürsün, aynaya vuracak olursan da kendine vurmuş olursun.)

Eğer âyîne cânibine tûf dirsen o tûf sana râci' olur ve âyîneye andan hiçbir ziyân gelmez zîrâ kendi nakşına tûf demiş olursın ve dahi eğer âyîneye taş ve sâ'ir bir başka bir şeyi urursan anı dahi kendine urursın.

2176

ور ببینی روی زشت، آن هم توئی
ور ببینی عیسی مریم، توئی

(Onun yüzünü çirkin görürsen gördüğün sensin. Meryem oğlu Îsâ gibi görürsen de yine gördüğün sensin.)

¹⁶ Muhakkak ki Allah'ın dostlarına korku yoktur. Yûnus/62

Eğer âyîne bir çirkin yüz görürsen o âyîne sensin ve dahi eğer âyîne Hareti Îsâ ve Hazreti Meryem aleyhis's-selâm cemâlleri gibi cemâl görürsen o yine sensin zîrâ.

2177

او نه این است و نه آن، او ساده است
نقش تو در پیش تو بنهاده است

(Mahv-i vücûd eylemiş bir zât, ne budur ne odur. Belki senin mâhiyyetini sana gösteren bir aynadır.)

O âyîne görünen güzel cemâl ve kabîh sûret anın değildir. Belki o âyîne nakışdan sadedir ve senin nakşını senin önüne koymuşdur. Hulâsa-i ebyât, kişi evliyâ-yı kirâma ne iderse kendine itmiş olur ve anları ne halde görür ise kendi hâlidir. Zîrâ anlar bir mücellâ âyîne gibidir ve zâtları her şeyden sâdedir. Bu sûretde mürâî olan kişinin kendi hâli olmak lâzım gelür. Hikâyet: Bir mürîd şeyhini kurt sûretinde görür imiş. Bir gün şeyhine demiş ki, ben seni kurt sûretinde müşâhede iderim, hikmet nedir? Şeyhi dahi cevâbında demiş ki: “Bir daha beni öyle müşâhede idince kulağımdan tutup çikesin.” Yine bir gice o sûretde müşâhede itmiş. Emri üzere kulağından tutup kuvvetle çekdikde meğer kendi kulağı imiş.

(139 a)

Muzdarib olup kan akmağa başlamış. Bîdâr oldukda anlamış ki o sûret yine kendi sûreti imiş ve şeyhin sûreti değil imiş.

2178

چون رسید اینجا، سخن لب در بیست
چون رسید اینجا، قلم در هم شکست

(Bâhis buraya dayanınca söz dudakta düğümlendi ve kâlem kırıldı.)

Çünkü söz buraya irişdi, söz kapuyı bağladı yâ'nî buradan ilerüsi beyâna gelmez demekdir. Çünkü kâlem buraya irişdi kırıldı yâ'nî buradan ilerüsi tahrîri kabîl degüldir demekdir. Hâsıl-ı kelâm evliyânın ahvâli makâm-ı fenâfillahdan bilünür oradan ilerüsi beyân ve tahrîr kabûl itmez demekden ibâretdir.

2179

لب ببند، ار چه فصاحت دست داد
دم مزن و الله اعلم بالرشاد

(Fesâhat elvermekle berâber, daha ziyâde söyleme. Allah doğruyu daha iyi bilir.)

Dudağını bağla ve bundan sükût eyle. Eğerçe fesâhat-i lisân sana el virdi ise de zîrâ benüm bildiğim budur. Allahu Te'âlâ sevâba a'lemdir. Yâ'nî Mevlâ eyüsünü bilür demek olur.

2180

بر کنار بامی، ای مست مُدام
پیست بنشین، یا فرود آ و السلام

(Ey vahdet sarhoşu olan âşık, sen dam kenarındasın, yâ sükûn eyle oyur yâhûd aşağı in.)

Ey bâdenin mesti, sen tam kenarında oturmuşsun. Yâ eyüce otur yâhûd aşağı gel. İşte kelâm burada tamam oldu. Zîrâ tam kenarında mest olan kimesneye gezmek münasîb degüldür zîrâ aşağı düşer. Hâsıl-ı kelâm böyle dakîk meseleyi mest-i müdâm olan 'âşık ifâdeye kâdir olamaz. Her ne kadar fesâhat-i lisân var ise de. Zîrâ emr-i mahrufdur Mestin tam kenarında gezmesine benzer.

2181

هر زمانی که شوی تو کامران
آن دم خوش را، کنار بام دان

(Ey âşık, sen ne vakit ma'şûk-ı hakîkînin iltifâtıyla mesud olursan, o hoş zamânı dam kenarı bil.)

Bundan sonra âşika nasîhate şürû'idüp buyurdılar ki "Her bir zamân ki ey 'âşık sen kâmrân olursun ve mazhar-ı tecellî-i Zât olursun o hoş vakti tam kenarı gibi bil ve sa'y eyle ki kenar-ı bâm-ı visâlden fark-ı dûzaha vâki' olmayasın.

2182

بر زمان خوش هراسان باش تو
همچو گنجش خفیه کن، نی فاش تو

(Hoş zamânında –yâ'nî mazhar-ı tecellî olduğun zamânda- kork ve edebi muhâfaza eyle. O iltifâtı ifşâ' etme. Hazîne saklar gibi sakla.)

Ey 'âşık, hoş olan zamânın o zamânın üzerine korkucu ol ki elinden gitmesin ve dahi hazîne gibi anı sakla ve zamân-ı visâlini âşıklara söyleme zîrâ isâbet-i ayn vâki' olur.

2183

تا نیاید بر ولا ناگه بلا
ترس ترسان رو در آن مکمن، هلا

(Ki dostluk ve muhâbbetten sonra belâ gelmesin. Âgâh ol da o mertebede korkarak yürü.)

Tâ ki ey ‘âşık senin ittisâl ve muhâbbetin üzerine belâ ve iftirâk gelmesün korkarak bu pusuda hele yüri.

2184

ترس جان، در وقت شادی از زوال
ز آن کنار بام غیب است ارتحال

(Hoşluk zamânında o neşenin geçip gitmesinden korkarsın. İşte bu, o gayb damının kenarından öteye gitmektir.)

Sürûr ve katında,

(140 b)

o sürûr zevâlinden câna havf vardır. Zîrâ gayb dâmının kenarından irtihâl me'mûldur.

2185

گر نمی بینی کنار بام راز
روح میبند که هستش اهتزاز

(Eğer sen esrâr damının kenarını ve oradaki tehlikeyi görmüyorsan, rûhun onu gördüğü için titremektedir.)

Eğer sen sır dâmının kenarını görmez isen rûh anı görür ve o dâm kenarından rûha titremek vardır.

2186

هر نکالی ناگهان کان آمده ست
بر کنار کنگره شادی نشست

(Ansızın gelen her azâb, neşe damının kenarından gelip çatmıştır.)

Her musîbet ki nâ-gehân o gelmiştir, bir sürûr burcunun kenarı üzerinde iken gelmiştir.

2187

جز کنار بام خود نبود سقوط
اعتبار از قوم نوح و قوم لوط

(Dam kenarının gayrısından düşmek olmaz. Ey sâlik, Nûh ve Lût aleyhisselâmın kavîmlerinden ibret al.)

Zîrâ kendi dâmının kenarının gayrından sükût olmaz yâ'nî insân ferâh ve sūrûrından sakıt olur. Nûh kavminden ve Lût kavminden ibret al.

17 بیان سبب فضاحت و بس رکوبی ان فضول بخدمت رسول علیه السلام

Resûli aleyhis's-

selâm burası o fuzûlun fezahatinin ve bisyâr-gûyluğunun Resûli aleyhis's-selâm'ın huzûrunda sebebinin beyânındadır.

پرتو مستی بی حد نبی
چون بزدد، هم مست و خوش گشت آن غبی

(Resûlullah'ın hadd ü pâyânı olmayan mestliğinden o aptala da bir ışık aksedince onu bir hoş ve mest hâle getirmişti.)

Nebî Hazreti Fahr-i Âlem sallallahu Te'âlâ aleyhi ve selem efendimizin nihâyetsiz olan müsteliki çünkü ana urdı, o nebî hem mest oldu ve hem hoş oldu.

2188

لاجرم "بسیار گو" شد از نشاط
مست ادب بگذاشت، آمد در خباط

(Şüphesiz neşvesinden çok söyledi. Mâ'nevî bir mestliğin içinde olduğu için edebi terk etti ve hürmetsizliğe yuvarlandı.)

Bu cildin kemâl-i sūrûrından haddinden fazla söyleyici oldu. Mest edebi terk itdi ve ve böyle depesi üzere düşmege geldi.

2189

نی همه جا بیخودی شرّ میکند
بی ادب را، بی ادب تر میکند

(Şarâb, her yerde ve herkeste şer zuhûra getirmez. Aslında terbiyesiz olanın mâhiyyetini meydâna çıkarır.)

Mest olan kimesne mest olmağıla her yirde böyle kabâhât ve hayâsızlık eylemez. Lîkin bî-edeb olanı mey bundan ziyâde ider. Hâsılı zâhir hamrının hâli bir kimesne nûş idince eğer uyûb ve kâmil ise mest u müstagrak olduğu halde bir köşede oturur, eğer mâyesi fâsid ise envâ'-ı edebsizlik ider. Bâtın hamrı dahi böylecedir. Bu kimesne bî-edeb olduğundan Peygamberimiz aleyhis's-selâm'ın müstehlik eseri

¹⁷ Burası o münâsebitsizin, Hazret-i Nûh'un huzûrunda çok konuşmasını ve rezil olmasını beyân eder.

kendüde nümâyân olunca bî-mâye olduğundan böyle i'tirâza cesâret eyledi ve bisyâr-gû oldu.

2190

گر بود عاقل، نکو فر میشود
ور بود بد خوی، بدتر میشود

(Şarâb içen âkil olursa daha ziyâde hâlim ve selîm olur. Kötü huylu ise bütün bütün huysuz olur.)

Eğer bâde-nûş olan, âkil ise bâde içdikde revnak ve letâfeti güzel olur, eğer bed-huy olur ise yine bâde içdikde bed-ter ve bî-edeb olur.

2191

ليك اغلب چون بَدَنَد و ناپسند
بر همه می را مُحَرَّم کرده اند

(Lâkin insânların çoğu, ahlâk i'tibârîyle beğenilmeyecek bir halde bulduklarından, o kötü ahlâkı artıracak olan şarâbın içilmesi bütün Müslümânlara harâm kılınmıştır.)

Lâkin ekser yâ nâs çünkü bed derler ve makbûl değildirlir. Bu cihetle cümle nâs üzerine meyi,

(140 a)

Harâm itmişler zîrâ bâdenin tahrîmine sebep içenlerin fesâd itmesidir. Evail-i İslâm'da bâde içenler idi. Bir mecellede azîm kavga olup başlar yarıldı ve yine namâzda bir mecellede Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn a'budu mâ ta'budûn¹⁸ okındı. O zamân Lâ e's-selâte ve entüm sekârî nâzil oldu. Sonra başlar yarılma fesâdında Yâ eyyühe'l-lezîne âmenû inneme'l-hamr min 'ameli's-şeytân hâcetehu lealleküm tuflehûn¹⁹ âyetiyle bi'l-küllîye hamr harâm kılındı. Eğer hamr nûş olunup fesâd olmaydı tahrîm olunmaz idi.

2192

حکم، غالب راست، چون اغلب
بَدَنَد تیغ را از دست رهن بستند

(Çünkü kötüler gâlib idiler, kılıcı düşmân elinden aldılar. Bu cihetle iyilere dahi silâhlarını terk etdirdiler.)

¹⁸ Ey kâfirler bizim taptıklarımıza siz tapmayın.(Kâfirun Sûresi.)

¹⁹ Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytanın işlerinden birer pis iştir; yâni haramdır. (Fectenibûhu) Bunlardan sakının ki, (lealleküm tuflih n) felâh bulasınız.,Sûre-i Mü'min 60.

Hükm ekser içündür. Çünkü kötüler gâlib idiler, kılıcı düşmân elinden aldılar. Bu cihetle eyülere dahi silâhlarını terk itdirdiler. Şunun gibi ki hırsına peydâ olur eyülere dahi gice sokağa çıkmağa yasak olur.

O münâsebetsizin Huzûr-u Peygamberî’de çok ve fasih söz söylemenin sebebi Resûlullah Aleyhisselâm’ın, o genç Hüzeyliliyi, ihtiyâr ve tecrübekâr olanlara tercih ile müfreze kumandanlığına tayin etmesinin sebebini beyân buyurması

Burası Resûlullah aleyhis’s-selâm’ın beyân buyurması beyânındadır. O civân hüzeyliyi ser-askerlige pîrân üzerine ve cenk görmüş kimseler üzerine tafsîlin ve ihtiyârın sebebi nedir?

2193

گفت پیغمبر که: ای ظاهرنگر
تو مبین او را جوان و بی هنر

(Hazret-i Peygamber buyurdu ki, ey zâhiri görüp hakikatten haberdar olmayan, sen onu hünersiz ve ma’rifetsiz görme.)

Peygamberimiz aleyhis’s-selâm buyurdu ki; ey zâhire nazâr idici âdem sen bu civânı genc ve bî-hüner görme ve anın zâhirde olan gençliğine bakma zîrâ zâhirde gençdir ve lîkin bâtında pîrdir.

2194

ای بسا ریش سیاه و، مرد پیر
ای بسا ریش سپید و، دل چو قیر

(Ne kadar kara sakıallı vardır ki sâhibi ihtiyâr ve tecrübekar bir kimsedir. Ne kadar ak sakallı vardır ki kalbi katran gibi simsiyâhtır.)

Ey kimesne çok siyâh lihyâli vardır, velâkin merd-i pîr sayulur. Sen anun sakalunun kara olduğına bakup anı pîr değıldür zann itme ve dahi ey kimesne, çok beyâz lihyelü vardır, velâkin kalbi zift gibi siyâhdur anı dahi pîr zann idüp aldanma. Zîrâ her ne kadar pîr ise ehl-i hevâ olmak hasebiyle gençden add olunur.

2195

عقل او را آزمودم بارها
کرد پیروی آن جوان در کارها

(Onun aklını defalarca tecrübe ettim. O genç, gördüğü işlerde ihtiyâr gibi tecrübelerce hareket etti.)

Yine Fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ aleyhi ve selem buyurdu ki; ben bu civânı nice kere tecrübe eyledüm. Bu civân me'mûr eyledigim işlerde pîrlik eyledi ve kâmil ve âkilların revîşî üzere hareket eyledi. Böyle olunca pîr andan ma'dûduddur civânlardan degüldür, zîrâ pîr o kimesnedir ki akılı pîr olur.

2196

پیر، پیر عقل باشد ای پسر
نی سپیدی موی اندر ریش و سر

(Hakikatte ihtiyâr ve tecrübekar olan akıldır. Yoksa saçı sakalı ak olan değildir.)

(141 b)

Ey oğul yoksa sakalında ve başında kılı beyâz olur o degüldür. Lisân-ı Türkî'de dahi "Akıl başda olur yaşda degüldür."dirler.

2197

از بلیس او پیرتر خود کی بود؟
چونکه عقلش نیست، او لاشیع بود

(Şeytândan daha ihtiyâr kim var? Fakat değil mi ki akılı yok, hiçbir şeye yaramaz.)

Şeytândan meselâ bir kimesne kaçan ihtiyâr olur, elbette olmaz. Zîrâ şeytânın halkı Âdem aleyhis's-selâm'un halkından sinn-i kesîre akdemdir. Bu cihetle iblîs cümleden pîr olmak lâzım gelür. Hâl böyle iken çünkü İblîsün akılı yokdur. Zîrâ

Allâhu Te'âlâ ile ²⁰ *ءالسجد من خلقت طینا* diyerek mûarıza itmişdür bu sûretde iblîs hiçbir şey' degül olur. İblîs bu mertebe pîr iken akılı olmayınca lâsî oldı ise yaşda andan dûn olanlar akılı olmadığı sûretde lâsî olacağında kat'â şek ve şübhe yokdur. Bu beyit mâ-kabline delîldür.

2198

اندر آن طفلی چو عیسی خوش نفس
پاك باشد از غرور و از هوس

(Farzet ki bir çocuk da İsâ nefesli, gurûr ve hevesten arınmıştır. Ona, nasıl çocuk diyebilirsin?)

²⁰ Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde eder miyim? İsra/61

Meselâ bir tıfil farz eyle çünkü o tıfil Îsâ aleyhis's-selâm nefesli olur ve dahi gurûrdan ve hevesden pâk olur o pîrdir her ne kadar zâhirde sinn-i bulûğa resîde olmamış ise de.

2199

آن سپیدی مو دلیل پختگیست پیش
چشم بسته، کش کوه تگیست

(Gözü kapalı olan kısa görüşlü kimseye göre saç ve sakalın ağarmış olası pişkinlik alâmetidir.)

O beyâz kıl saçının puhteligine ve kâmil olduğuna delâlet eyler ve dahi şol senenün nazârındaki aklı kısa hamlelidir ve ilerü sürmez. Böyle olanlar lahyesi ak olanları görünce puhteligine sakalından istidlâl iderler.

2200

آن مقلد، چون نداند جز دلیل
در علامت جوید او دائم سیل

(O mukallid, delîlden başkasını bilmediği için dâimâ alâmette yol arar.)

Zîrâ o mükallid çünkü delîlün gayrısı ile bir şeyi bilmez ve ve hakikatine vâsıl ve vâkıf olmaz. Dâimâ medlûle alâmette yol arar ve o nesne belki bir alâmet ister.

2201

بهر آن گفتیم کاین تدبیر را
چونکه خواهی کرد، بگزین پیر را

(Onun için bir işe girişmek istersen bir pîrle müşaverede bulun dedik.)

İşte böyle kimesneler için biz buyur[d]uk ki bir işde tedbîr için meşveret ister isen pîr ile eyle ve pîri şuraya ihtiyâr it.

2203

آنکه او از پرده تقلید جست
او به نور حق ببیند هر چه هست

(Taklîd perdesinden kurtulmuş ve mevcûdatı Hakkın nûruyla görmektedir.)

Andan için ki insân-ı kâmil taklîd perdesinden sıçradı. O Hakk'ın nûruyla görür ol nesneyi ki vardır.

2204

نور پاکش بی دلیل و بی بیان
پوست بشکافد، در آید در میان

(Kâmilleriün pâk olan nûru delîlsiz ve beyânsız deriyi yırtar.)

Kâmilleriün pâk olan nûru delîlsiz ve beyânsız deriyi yırtar ve o rütbe gelür zîrâ anlara gizli olmaz.

2205

پیش ظاہر بین، چه قلب و چه سره
او چه داند چیست اندر قوصره؟

(Ancak zâhiri ve sûreti görebilen kimsenin 'indinde kalp ile geçer altın müsâvidir. Sepetin içinde ne bulduğunu o ne bilir?)

(141 a)

Zâhire bakıcının önünde kalb nedür ve eyü akçe nedür ma'lûmı degüldür, zîrâ o ne bilür ki. O adâmın kursa-i vücûdında ne vardur anı fehme ve idrâke kabîl degüldür.

2206

ای بسا زرّ سیّہ کرده به دود
تا رهد از دست هر دزدی حسود

(Hasedci hırsızın elinden kurtulsun diye isle kârartılmış ne kadar altın vardır.)

Ey kimesne ma'lûmın olsun, tütün ile siyâhlanmış çok altun-ı hâlis vardur ve sâhibi anı eyle kara düzdi hattâ her düzd-i gaddârun elinden altun halâs ola yâ'nî evliyâullahdan çok zâtlar vardur, zâhirini fiskla alude eylemişdür anı gören ehl-i dünyâdan ve fiskadan zann ider ve kendüyi halkın şerrinden bu cihetle kurtarır.

2207

ای بسا مسّ بیندوده به زر
تا فروشد آن به عقل مختصر

(Ve akli ermeyenlere satabilmek için altunla yaldızlanmış ne kadar bakır mevcûddur.)

Ey kimesne, yine ma'lûmın olsun çok altun ile yaldızlanmış bakır vardur hattâ anı o kalbzen bir muhtasar akıl sâhibine satsun yâ'nî çok mürâîler vardur ki kendüyi eyüler şekline koymış ve kâlilü'l-akl olanlara kendüyi evliyâullahdan göstere ve anların malını elinden a'lâ ve ba'zısının dahi kalbini kendüye rabt iderek kölesi gibi istihdâm ide. Bunların cümlesini re'yü'l-ayn gördün.

2208

ما که باطن بین جمله کشوریم
دل ببینیم و به ظاهر ننگریم

(Biz ki bütün memleketler halkının bâtununu müşâhede ederiz. Onların zâhirine değil, kalplerine bakarız.)

Ârifler dirlir ki, biz ki cümle iklîmin bâtının görücüyüz. Böyle olunca diyâr-ı kalbi dahi seyri deriz. Ve zâhirine bir kimesnenin nazâr itmeyiz. Zîrâ bizler ehl-i zâhir gibi değiliz.

2209

قاضیانی که به ظاهر می تند
حکم بر اشکال ظاهر می کنند

(Zâhire göre amel eyleyen kadılar, zâhiri görünüşe göre hükmederler!)

Ol zâhir kadılar ki zâhire dolanurlar. Anlar hükmi zâhirde olan şekiller üzerine

eylerler. Ve dahi ²¹ سخن محکم باطن دیرler.

2210

چون شهادت گفت و ایمانش نمود
حکم او مؤمن کنند، این قوم زود

(Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kavmi, onların hükmü çabucak mü'mîn eder.)

Böyle olunca çünkü bir kavim şehâdet eyledi. Ve îman izhâr itdi. Tîz bu zâhir hâkimleri dür, diyu ana hüküm edüp ahkâm-ı İslâmı anlara icrâ iderler. esi tezevvüc gibi ve mü'mîn üzerine şehâdetini dinlemek gibi ve cizye alınmak gibi ve öldigi vakit mekabir-i müslimine defn gibi.

2211

بس منافق، کاندرا این ظاهر گریخت
خون صد مومن به پنهانی بریخت

(Mümafıkların çoğu bu sûret-i zâhiriyyeye kaçmış ve sığınmış –yâ'nî kendini Müslümân göstermişken- tenhada yüzlerce müslümânın kanını dökmüştür.)

Böyle olunca münâfık bu zâhire nazârda ara yirde sıvışdı ve müminlere karışdı. Bâde gizlü çok ehl-i îmana hıyânet eyledi. Ez-cümle Devlet-i Âliye-i Osmaniyye'de köleler vezâret alup bâde sadâret,

(142 b)

²¹ Biz dışı göre hüküm ederiz.

azmi mesnedine giçdiler. Hâlbuki eski dini üzerine olup Müslümân olmuşlar idi. Küffâr haksarı siyanet idüp eski dinine azîm hizmet itdiler. Ve millet-i Muhammediye'nin ve devlet-i âliyyenin zafına sebep oldılar. Bundan agreb şimdi kâfire nezâret virüp ve ismini Yaver Paşa tesmiye idüp donanım-yı hûmâyunu ana teslîm iderek tersane-i âmireye iknad itdiler.²² لا حول ولا قوة الا بالله العظيم .

2212

جهد کن تا پیر عقل و دین شوی
تا چو عقل کل تو باطن بین شوی

(Ey sâlik, cehdet ki akıl ve pîri olasın da (akl-ı küll) gibi her şeyin bâtını görebilesin.)

Sa'y ile hattâ akıl ve dinin şeyhi olasın hattâ akl-ı küll gibi bâtın görücü olasın.

2213

عقل چون از عالم غیبی گشاد
رفعت افزود و هزاران نام داد

(O güzelim akıl yokluktan yüz gösterince, Cenâb-ı Hakk ona nûrdan bir hil'at giydirdi ve binlerce isim verdi.)

Diyâr-ı âdemden çünki güzel akıl yüz gösterdi. Cenâb-ı Hakk ana hil'at-ı teşrîf giydürüp ve ana ta'zîmen çok ad virdi. Akl-ı kâmilin çok adları vardır.

2214

کمترین زان نامهای خوش نفس
اینکه نبود هیچ او محتاج کس

(Bu güzel isimlerin en aşağısı işte şu; O hiç kimseye muhtâç değildir.)

O müteaddid nâmlarun ba'zısının beyânına şürû' idüp buyururlar ki o hoş nefes olan mübârek nâmlardan birisi budur ki o akl-ı kâmil hiç kimesneye muhtâç degüldür ve bir ferdün reyine ve bir kimesne ile meşverete ihtiyâcı yokdur. Sultân-ı Enbiyâya

و شاء هم في الامر

: buyurulması ihtiyâcından olmayup sahâbe-i kirâmı taltif içündür.

2215

گر به صورت و ا نماید عقل رو
تیره باشد روز، پیش نور او

²² Kuvvet ve kudret ancak Allah'a mahsûsudur.

(Eğer o akıl, bir kere yüz gösterse, sûretini şu âleme ızhar etse, gündüz bile onun nûruna karşı kapkakarlık kalırdı.)

Eğer bir sûret ile akıl bu âleme yüz gösterir ise anun yanında gündüzün nûrı muzlem ve tîre olur. Niteki Ebû'l-Hasan el-Şâzelî kuddise sırrûhu:

لكشف انوار القلوب
لانظوى نور الشمس والقمر واين نور الشمس والقمر من انوارهم الشمس
يظروا عليها الكسوف والغروب وانوار قلوب اولياء الله لا كسوف
لها ولا غروب

ve yine İbn-i el-Fârız

kuddise sırrûhu buyurmuşdur ki, beyt:

فبدرى لم تأفل وشمسه لم تغب وبلى تهتدى كل الدرار المنيرة .

2216

ور مثال احمقى پيدا شود
ظلمت شب پیش او روشن بود

(Eğer ahmaklığın misâli peydâ olsaydı, gecenin karanlığı onun yanında aydınlık kalırdı.)

Eğer bir ahmakın hamâkatinin sûreti âlemde bir vechile zâhir olursa aklın zıddına gicenin zulmeti anun yanında rûşen olur ve gündüz makâmında kalur.

2217

كاو ز شب مظلم تر و، تارى تر است
ليك خفاش شقى، ظلمت خر است

(Ahmaklık geceden daha ziyâde karanlık ve bulanıktır. Lâkin yarasa gibi olan dâimâ zulmet tâlibidir.)

Zîrâ ahmakun sûreti giceden karanlıktır. Bu sûretde akıl yolına gidüp hamâkat yolını terk lâzımdır. Lâkin yarasa gibi olan şakî za'f-ı basarı sebebiyle zulmet yolını

(142 a)

kabûl idüp akl-ı meâd yolını.

2218

اندك اندك خوى كن با نور روز
ور نه خفاشى بمانى بى فروز

(Yavaş yavaş gündüzün aydınlığına –yâ’ni Hakikat Nûruna- alışmaya bak, yoksa yarasa gibi zulmetler arasında mahpus kalırsın.)

Âheste âheste gündüzün nûrına dek hoylan yohsa huffâş gibi nûrsız ve zulmetde kalırsın.

2219

عاشق هر جا شکال و مشکلیست
دشمن هر جا چراغ مقبلیست

(Ahmak bir şâhis, nerede bir şüphe ve müşkül varsa oranın âşığı, nerede bir aydınlık, ikbâl ve saâdet nûru varsa oranın düşmânıdır.)

Huffâş-sîret olanlar her yerin âşıkıdır ve anda bir müşkülün ve şikâlin sûreti vardır ve yine her yerin düşmânıdır ki anda bir çerag-ı makbel vardır ve nûrın tâlibi olmayup ancak zulmetin tâlibidir demekdür.

2220

ظلمت اشکال زان جوید دلش
تا که افزون تر نماید حاصلش

(Bilgisi, görgüsü daha fazla görünsün diye, ahmağın kalbi dâimâ karanlık ve müşküller arar.)

Eşkâl-i zulmeti anun gönli andan içün tâlib olur tâ ki anun hâsılı ve ilmi ziyâde görine.

2221

تا تو را مشغول آن مشکل کند
و ز نهاد زشت خود غافل کند

(Ve seni o müşkül ile meşgûl ederek kendi kötü tabi’atından seni gaflete düşürür.)

Hattâ seni o müşkile meşgûl eyleye ve kendünün çirkin tâb’ından gâfil eyleye. Nitekim nedîmâsı pâdişâhları işrete ve sâ’ir hevâ ve hevese meşgûl iderler ki kendileri begendigi fesâdı ideler.’ Alâmet-i âkil ve temâm ve nîm âkil ve merd-i temâm ve nîm merd ve alâmet-i şaki-i magrûr lâ şey’²³ burası temâm-ı âkilun alâmeti

²³ Tam akıllı ve yarım akıllı ile, tam adam ve yarım adamın hiçbir şey’ olmayan magrûr kötü kişinin alâmetleri.

beyânındadır ve dahi yarım âkilun beyânında ve dahi temâm âdemün ve yarım âdemün alâmeti beyânındadır ve yine şaki-i mağrûr lâ şey'in beyânında olıdır.

2222

عاقل آن باشد که او با مشعلہ ست
او دلیل و پیشوای قافلہ ست

(Akıllı olan kimse, hidâyet meşalesini hâizdir, onun için ehl-i sülûk kâfilesinin kılavuzudur.)

Âkil o kimesne olur ki kendü ile nûrı vardır. O zât cümleye delîldür ve sâlikler kâfilesinün imâmıdır. İşte tam âkil buna dirler.

2223

پیرو نور خود است آن پیش رو
تابع خویش است آن بی خویش رو

(O önde giden kendi nûrunun ardınca gider. O kendinden geçmiş bir halde, kendine tâbi' olur.)

Bu zât kendü nûrına tâlibdür ve kendü nûrıyla ilerü gidicidir. Ve kimesneye uymaz. Bu lâ-ya'kıl olan zât-ı şerîf ve eimme-i müctehi dînden birine iktidâ itmezler ve kendi ictihâdıyla amel iderler. Ve bir imâmın bizler gibi mukallidi olmalar.

2224

مومن خویش است و ایمان آورید
هم به آن نوری که جاننش زو چرید

(O kendinin idir. Ey ehl-i sülûk, siz de onun rûhunun feyz almış olduğu nûra îman edin.)

Bu zât-ı şerîf kendüsüdür ve îmanı kimesnenün velâyetiyle olmamışdır ve bizzât hidâyet-i Bârî ile îman getürdi. Dahi o nûrıyla cânı nûrından müstefid oldu. İşte kutb-ı âlem didükleri bu zât-ı şerîfdür.

2225

دیگری، که نیم عاقل آمد او
عاقلی را دیده کرد، آن راه جو

(İkincisi –yâ'nî yarım akıllı olan kimse- akıllı bir zâtı kendi gözü gibi bilir.)

Gayrısı ki yarım âkil geldi. O yarım âkil şol kimesnedür ki;

(143 b)

Bir akl-ı kâmilî kendi gözi gibi bilür.

2226

دست در وی زد، چو کور اندر دلیل
تا بدو بینا شد و چُست و جلیل

(Bir körün yediciisini tuttuğu gibi, o da o akıllı kimseyi tutar ve onunla görür gibi lâtif ve serbest yürür.)

Dahi elini bir âkila urdı gör; kendi urdığı gibi hattâ anunla basîr oldı ve körlükden halâs oldı ve râh-ı Hakk'da çâpük ve tîz oldı ve celâletle muttasıf oldı. İşte böyle sâlikle kable'l-kemâl nîm-âkil ve nîm merd ta'bîr olunur.

2227

و آن خری کز عقل جو سنگی نداشت
خود نبودش عقل و، عاقل را گذاشت

(Bir arpa ağırlığı kadar akli bulunmayan eşek gibi bir kimse ise hem akli yoktur hem de bir akıllıya uymaz.)

Ol humâr ki akıldan bir arpa ağırı taş tutmadı. Tahkîk anın hiç akli yok idi ve bir aklın makarrını dahi istemedi.

(Az, çok bir yol da bilmez. Fakat bir delilin arkasına düşmekten sıkılır ve utanır.)

Bu kimesne az ü çok yol bilmez. Eğer bir kimesneye iktidâ itse anun halkına gitmek ve ana tâbî' olmak kendüye ayb-ı azîm gelür. Binâenaleyh bir mürşide tâbî' olmaz belki hîd be hîd.

2228

میروند اندر بیابان دراز
گاه لنگان آیس و، گاهی به تاز

(Uçsuz bucaksız çöllerde ümitsiz olarak gâh topallar gâh koşar.)

Uzun sahrâlarda gider, kâh topallar gibi menzile gitmekden nâ-ümîd olur ve kâh koşarak ve sür'at iderek gider.

2229

شمع نی تا پیشوای خود کند
نیم شمعی نی، که نوری کد کند

(Bir kandili yoktur ki önünde tutsun, önünü görsün. Hattâ yarım ışık bile bulamaz ki ondan bir nûr dilensin.)

Şem'i yok ki hattâ kendüsi muktedâ eyleye ve bir âhir kimesnenin yarım şem'i dahi kendi 'inde yok ki andan bir nûr su'âl eyleye. Ged, kâf'ın fethiyle ve dal'ın sükûnıyla su'âl ve dilenmek ma'nâsınadır.

2230

نیست عقلش تا دم زنده زند
نیم عقلی نی، که خود مرده کند

(Tam akıllı değil ki dirilikten dem vursun, yarım akıllı da değil ki tam ve kâmil bir akıllının huzûrunda ölü gibi olup ona tamamıyla teslîm olsun.)

Bu kimesnenün kendünün akılı yokdur ki dünyâda zindeler gibi teneffüs ide. Bir yarım akıl dahi bulmamışdur ki kendüyi bir kâmilin yanında mürde eyleye ve ana teslîm ola.

2231

مردۀ آن عاقل، آید او تمام
تا بر آید از نشیبِ خود به بام

(O akıllıya karşı tam bir ölü hâline gelmeli –yâ'nî mürîd-i muhlisi olmalı- ki düşmeden kendisini yğkseltebilsin.)

O âkil ve mürşid-i kâmilin temâm-ı mürdesi olsun ve ana teslîm olsun hattâ kendi çukur yerinden âlî tâma suûd eylesün.

2232

عقل، کامل نیست، خود را مرده کن
در پناه عاقلی زنده سُخُن

(Ey nâkıs akıllı, tam aklın yoksa diri sözlü bir âkile sığın da ona ölü gibi teslîm ol.)

Ey nâkısû'l-akl senün akl-ı kâmilün yokdur, kendüyi bir kâmilü'l-aklın yanında mürde eyle ve bir sözi sağ âkilin penâhında ol.

2233

زنده نی، تا هم دم عیسی بود
مرده نی، تا دمگه عیسی شود

(Böyle olmayan bir şahıs diri değildir ki İsa'ya hemdem olsun. Ölü değildir ki İsa'nın ölüleri diriltten nefesine mazhar olup dirilebilsin.)

Sağ degüldür ki Îsâ sıfât bir şeyh-i kâmile hem-dem olsun ve anun bereketiyle nefes sâhibi olsun su'âl geldi ki bu ahmak mürşid-i kâmilün mukarenetini idrâk itmez ise yarı bir mürşid-i kâmil niçün bunu almaz ve kabûl itmez? Cevâb buyururlar ki; varlığından giçmüşdür ve kendünün insân olmadığını bilmişdür.

(143 a)

Îsâ nefes bir zâtın nefsinin mazharı olsun ve bir şeyh-i kâmil onu bulup terbiye etsin .

2234

جان کورش گام هر سو مينهد
عاقبت نجهد ولی بر می جهد

(Onun kör rûhu her tarafa adım atar, evet sıçrar ve çabalar durur ammâ bir türlü kurtulamaz.)

Bu cihetle onun kör olan cânı her tarafa kor ve insân-ı kâmil olmağa kendü kendüye sa'y eder ve kibrinden bir şeyhe teslîm olmaz, bu sa'y ile encâmında nefis elinden sıçramaz ve halâs bulmaz. Velâkin kendü zammınca ben insân-ı kâmil oldum diye keyfinden sıçrar. Niteki ba'zı zühhâdın hâli budur. Ve kendüyi merd-i kâmil ve müteşerri' zanneder hâlbuki makâm-ı 'irfân ile kendinin beyni "beyne'l-esmâ-i ves semek" kabîlinden olduğu mahall-i şübhe değildir. Hâsıl-ı kelâm kişi mürşidsiz vâsıl-ı hak olmaz buyurmak isterler. Ba'zı ârifin resûl-i Kibriyâ (aleyhi ekmelü't teha)'ya su'âl etmişler ki yâ resûlullah bu kelâm-ı şerîften müstebân olur ki mürşidsiz olmaz imiş

Tam akıllı ve yarım akıllı ile, tam adam ve yarım adamın hiçbir şey' olmayan mağrûr kötü kişinin alâmetleri

Burası gölün ve sayyâdların ve o gölde sakın iç balığın hikâyesidir ki birisi âkıl idi ve birisi yarım âkıl idi ve gayrısı ma'rûr ve ahmak ve bir şeyden ma'dûd değil ve kelâmiyle gâfil idi ve dahi o iç balığın 'akibeti ne oldu onun beyânındadır .

2235

قصه آن آبگیر است، ای عنود
که در او سه ماهی اشگرف بود

(Bu bâhis, içinde üç tâne büyük balık bulunan gölün hikâyesine benzer.)

Ey inâd edici! Burası o gölün kıssasıdır ki o gölde üç ulû balık var idi. İşkirif hemzenin kesriyle ve şının sükûnuyla kezâlik hemzesiz şının kesri ve kâfin fethiyle ulû ma'nâsınadır .

2236

در کلیلہ خوانده باشی، لیک آن
صورت قصہ بود، وین مغز و جان

(Bu hikâyeyi belki (Kelîle ve Dîmme) kitâbında okumuşsundur. Lâkin okuduğun, hikâyenin kabuğu, şu beyânât ise özüdür.)

Kelîle dedikleri kitâbta bu hikâyeye sen okumuş olursun; lîkin o bu kıssanın kabuğu olur ve benim nakledeceğim onun cânı ve mağzıdır ve ma'nâ-yı bâtnisidir.

2237

چند صیادی سوی آن آبگیر
بر گذشتند و بدیدند آن ضمیر

(Birkaç balık avcısı, o gölün yanından geçtiler ve orada balıkları gördüler.)

Birkaç avcı o göl tarafına geçtiler. Ve o muzmer olan üç adet balıkları gördüler .

2238

پس شتابیدند تا دام آورند
ماهیان واقف شدند و هوشمند

(Balıkçılar ağ getirmek için koştular, balıklar da balıkçıların kasdını anladılar.)

Böyle olunca acele ettiler ki tuzak getirip onları saydedeler. Balıklar dahi

(144 b)

Anların sür'atinden anladılar ve âkil idiler.

2239

آنکه عاقل بود عزم راه کرد
عزم راه مشکل ناخواه کرد

(İçlerinden akıllı olanı sefere çıktı. İstemeyerek müşkil bir yola azmetti.)

O ki üç balıktan âkil idi. Oradan sefere 'azm itdi ve müşkil istenmez böyle kasd itdi zîrâ seferi tabi'at istemez belki ikameti ister.

2240

گفت: با اینها ندارم مشورت
که یقین سستم کنند از مقدرت

(Kendi kendine dedi ki; bunlarla meşverette bulunmayım, zîrâ benim kudret ve 'azmimi zayıf düşürürler.)

Didi ki: Ben bunlar ile meşveret tutmam zîrâ yakîn ile bilirüm ki bunlar beni tenebbül iderler kudretümden ve bana otur görelüm hele ne olur dirler sonra beni dahi kendüleri gibi belâya giriftâr iderler.

2241

مهر زاد و بود بر جانشان نند
کاهلی و جهلشان بر من زند

(Buldukları göle olan muhâbbetleri rûhlarına te'sîr eder de, tenbellik ve câhillikleri bana da te'sîr eder.)

Zâhire iştiâsı ve vatan muhâbbeti bunların cânuna dolanur ve giriftâr-ı dâm-ı sayyâd olurum ve elümden cân gider diyerek hayli ukalâ' ne fikirler eyledi.

2242

مشورت را زنده ای باید نکو
که تو را زنده کند، و آن زنده کو؟

(Meşveret edilmek için diri ve akli erer bir kimse lâzımdır ki verdiği rey ile seni ihyâ edebilsin. Fakat öyle bir diri nerede?)

Bir zinde lâzımdur ve o zinde dahi eyu olmak gerekdür hattâ seni ihyâ ide ve o zinde kanı ki meşveret idesin.

2243

ای مسافر، با مسافر رای زن
زانکه پایت لنگ دارد رای زن

(Ey yolcu, sefer hûsusunda bir yolcu ile müşaverede bulun. Çünkü kadın reyi ayağını topallatır.)

Ey sâlik-i âhiret, sâlik-i âhiret ile meşveret eyle ve ehl-i dünyâ ile sakınup meşveret itmeyesin zîrâ o müsteşâr senün ayağını topal ider ve râh-ı Hakk'a gitmekden seni men ider.

2244

از دم "حُب الوطن" بگذر مایست
که وطن آن سوست، جان این سوی نیست

(Vatan sevgisinden dem vurma. Çünkü asli ve edebi vatan oradadır, burada değil.)

Hubbu'l-vatan mine'l-îman²⁴ hadîs-i şerîfinün zâhirinden geç ve ma'nâ-yı zâhirinde kalma zîrâ vatan ey benüm cânım, o tarafdur yâ'nî âlem-i ervâhdur yâ'nî bu taraf ki dünyâdur bu degüldür bu sûretde hadîs-i şerîfün ma'nâsı kişinün vatan-ı asliyyesine muhâbbeti îmandandır demek olur.

2245

گر وطن خواهی گذر ز آن سوی شط
این حدیث راست را کم خوان غلط

(Eğer vatan istiyorsan nehrin o tarafına geç. Bu sahîh hadîsi yanlış okuma!.)

Eğer vatan-ı aslıyı ârzû idersen nehr-i Şat cânibinden geç yâ'nî dünyâyı terk eyle dimekdür. Peygamberimiz zîşânun bu dürüst ve sahîh hadîs-i şerîfini aslâ galat okuma ve bu hadîs-i şerîfden kendi memleketini sevmek îmandandır anlama. Burası âbdest alırken her bir uzvı yıkamak esnâ'sında bir vird-i mesnûndur. Bir kimesnenin o virdi mahallinin gayrısında okuması beyânındadır.

2246

در وضو هر عضو را وردی جدا
آمده ست اندر خبر، بهر دعا

(Âbdest alırken her uzuv için ayrı bir duâ okunacağı hadîs-i şerîfte buyrulmuştur.)

Âbdest alırken her bir uzvun başka mesnûn bir duâ-yı münâcât için hadîs-i şerîfde (144 a)

nakl-i sahîh ile gelmiş ve beyân olunmuşdur.

2247

چونکہ استنشاق بینی میکنی
بوی جنت خواه از ربّ غنی

(Burnuna su verirken ganî olan Allah'dan Cennet râyihası talebinde bulun.)

Çünkü âbdestde burnuna su virmek eylersin o zamân ganî Rabb'inden cennet râyihasını istişmâm eylemek iste zîrâ gasl-i inef vaktinde bu duâ münasîbdür.

2248

تا تو را آن بو کنند سوی جنان
بوی گل باشد دلیل گلستان

(Tâ ki istediğin koku seni cennete çekip götürsün. Çünkü gül kokusu gül bahçesinin kılavuzudur.)

²⁴ Vatan sevgisi îmandandır. (Hadis-i Şerîf)

Hattâ seni o koku cennetler tarafına çeksün. Görmez misin gül kokusu gül-izâra delîl olur ve bûy-ı gül ile gülşeni bulur bunun gibi o râyiha-i cenneti dahi istişmâm insânı cennete delâlet ider.

2249

چونکہ استتجا کنی، ورد و سخن
این بود کہ: از زیانم پاک کن

(Ey Müslümân taharetlenirken söziün olsun; yâ Rabbi şu pislikten beni pâk eyle.)

Çünkü naks ve zorun fâriğ oldukda su ile yâhûd taş ile istincâ' idersin o zamân duâ bu olur ki Yâ Râbb sen beni böyle çirkin şeylerden pâk eyle.

2250

دست من اینجا رسید، این را بشُست
دستم اندر شستن جان است سُست

(Benim elim buraya yetişti; burasını yıkadı. Elim, rûhumu temizlemekten ve tezkiye etmekten âcizdir.)

Benüm elüm buraya irişdi ve bunu yıkadı lîkin elüm cânımı yıkamakda gevşekdür zîrâ cânuma elüm irişmez ve cânımı dahi sen yıka.

2251

ای ز تو، کس گشته، جان ناکسان
دستِ فضلِ توست در جانها رسان

(Adam olmayanların cânları, ihsânında adam olmuştur. Cânlara erişen, senin lütûf ve kerem elindir.)

Dahi söyle ki; ey Zât-ı Ecell ü A'lâ senden nakîslerin cânı kes olmuştur senin fazîletinün eli kullarının cânına irişicidür ve ibâdının ervâhını dâimâ tathîr idersin.

2252

حدّ من این بود، کردم من لئیم
ز آن سوی حد را نقی کن ای کریم

(Benim gibi bir aşağılık kişinin haddi bu kadardı, ben onu yaptım; ondan ötesine aid olanı ey Kerîm olan Allah, sen lütfeyle.)

Benüm haddim ve kudretüm necâset-i sûrîyyeyi tathîr idi, ben alçak kul bunu eyledüm. Ol had cânibinden ve cân sınırundan dahi necâset-i mâneviyeleri sen pâk eyle diyerek böylece münâcât eyle.

2253

از حدث شستم خدایا پوست را
از حوادث تو بشو این دوست را

(Benim gibi bir aşâğılık kişinin haddi bu kadardı. Ben alçak kul bunı eyledim.)

Necâsetden ben cildimi ey Hüdâ yıkadum, havâdis-i necâsetinden dahi sen benüm cânımı yıka, zîrâ tathîr-i cân elümden gelmez ve kudretüm ana taalluk itmez. Bu beyt dahi beyt-i sâbıkun meâlindedür.

شخصی بوقت استنجا میگفت
اللهم ارحمني من رائحة الجنة بجای انکه بگوید اللهم اجعلني من التوابين
واجعلني من المطهرين که ورد استنجاست وورد استنجا بوقت
استنجا میگفت عزیزى بشئيد واین را طاقبت نداشت

:Bu surhun bâlâsına rabtı

şu vechile olur ki çünki Hubbu'l-vatan mine'l-îman hadîs-i şerîfinün ma'nâsı vatan-ı sûriyyeye muhâbbet

(145 b)

değildir. Belki vatan-ı aslîmiz olan âlem-i ervâha muhâbbetdir buyurmuşlar idi. Ve sen bunu vatan-ı sûri'ye sarf etme diye tenbîh dahi buyurmuşlar idi. Eğer sen bu hadîs-i şerîfi vatan-ı zâhiriye sarf edersen aks etmiş olursun şol kimesne gibi ki âbdestde istinşâk vaktinde oku yâhûd duâyı istincâ vaktinde o kimesnenin kairâati gibi bu kâra rızâ-i resûlullah yokdur. Bunun gibi senin dahi ma'nâ-yı zâhiriyesine haml etdigine rızâ-i Resûl-i Kibriyâ olamaz. Bu sûretde aksine iş etmiş olursun. Niteki ebyât-ı âtiyeden bu vechile rabt-ı müstebân olur. Mânâsı bir şâhis istincâ

vaktinde اللهم ارحمني برائحة الجنة der idi. Bu duânın vakti burnuna âbdestde su

verirkendir. Şol duâyaya yine ki که اللهم اجعلني من التوابين واجعلني من المطهرين duâsıdır ki istincâ vakti okunur ve dahi istincâdır. Ve nebî istinşâk vaktinde söyler idi. Bir azîz bunu dinledi ve sabra tâkat tutmadı. Muhtemeldir azîzden murâd Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu ola.

2254

آن یکی در وقت استنجا بگفت
که مرا با بوی جنت دار جفت

(Biri taharetlenirken, Rabbim beni cennet kokusuyla eş et –yâ'nî cennet râyahasını bana duyur- diyordu.)

Ol bir kimesne istincâ vaktinde der idi ki Yâ Râbb beni cennet râyahasıyla cüft eyle yâ'nî rahiya-i cinânı bana istişmâm ettir demektir.

2255

گفت شخصی: خوب ورد آورده
ای لیک سوراخ دعا گم کرده ای

(İşiten biri dedi ki, güzel bir duâ okudun, lîkin duâ deliğini şaşırılmışsın.)

Bir şâhıs ana dedi ki güzel vird ve duâ getirmişsin, lîkin duânın dilini zâyi' etmişsin.

2256

این دعا، چون ورد بینی بود، چون
ورد بینی را تو آوردی به کون؟

(Bu duâ, burun yıkanırken okunacak duâdır. Sen burun duâsını, nasıl oldu da alt tarafına getirdin.)

Bu duâ istinşâk vaktinde çünkü burnun virdidir. Burnun virdi niçin dübürünü getirdin yâ'nî istincâ vakti okudun.

2257

رایحهٔ جنت ز بینی یافت حُر
رایحهٔ بینی کی آید از دُبر؟

(Günâh pisliğinden kurtulmuş olanlar, cennet râyahasını burunlarından duyarlar. Mak'addan cennet râyahası nasıl gelir?)

Cennet râyahasını ehlûllah burundan buldu. Cennet râyahası dübürden kaçan gelir.

2258

ای تواضع برده پیش ابلهان
وی تکبر برده تو، پیش شهان

(Ey aptal kişilere karşı mütevazi davranıp da mânevi pâdişâh durumundaki kimselere karşı azametli davranan.)

Ey kimesne sen eblehlerin önünde tevâzu' edicisin ve dahi ey kimesne sen şâhların önünde tekebbür edicisin.

2259

آن تکبر بر خسان خوب است و چُست
هین مرو معکوس، عکسش بندِ توست

(O sattığın azamet ve gösterdiğin kibir, bir takım alçaklara karşı ise, güzel ve lâyıktır. Fakat, kendine gel, tersine hareket etme, bu senin yolunu bağlar.)

O tekebbür hâsslar üzerine güzeldir ve lâyıktır, âgâh ol, ma'kûs gitme belki şâhlara tevâzu' eyle ve ehl-i dünâyı tekebbür eyle. Zîrâ senin böyle ma'kûs işin sana kayd u bend olur ve şahan-ı hakikatin lütf u keremînden seni mahrûm etmeye şâyeste eder.

2260

از پی سوراخ بینی رست گل
بو وظیفه بینی آمد، ای عتل

(Gülün bitip yetişmesi, burun içindedir. Çünkü ey kaba ve i'nâtcı kimse koku almak burunun vazîfesidir.)

Sultân-ı ezhâr

(145 a)

olan gül burun deliğinden için bitdi ve zâhir oldu. Râyiha-i tayyîbe ve kerîhe burnun vazîfesi geldi. Ey mağrûr sen böylece bil.

2261

بوی گل بهر مشام است ای دلیر
جای آن بو نیست این سوراخ زیر

(Ey yiğit, gül kokusu burun içindedir. Alt taraftaki delik, o kokunun yeri değildir.)

Gül kokusu ey pehlivân dimağ içindedir. O kokunun mahalli sûrâh-ı zîr yâ'nî makat deliği değildir. Sen ise makat deliği ile cennet râyihasını istişâm edeyim dersin. Bu ise mümkün değildir.

2262

کی از اینجا بوی خُلد آید تو را؟
بو ز موضع جو، اگر باید تو را

(O delikten sana nasıl cennet kokusu gelir? Eğer koku istiyorum yerinden ara!)

Kaçan dübür mevzâından sana cennet râyihası gelir kohuyu mahallinden talep eyle eğer sana lâzım ise.

2263

همچنین حبّ الوطن آمد درست
تو وطن بشناس، ای خواجه، نخست

(Bunun gibi, vatani sevmek îmandandır, hadîsi de doğrudur ammâ efendi, öyle iyice vatani tanı!)

Bunculayın hubbü'l vatan mine'l îman hadîs-i şerîfi dahi sahîhdir. Velâkin sen anın ma'nâsını ma'kûs etdin aynıyla istincâ' ederken istinşâk virdini ki *السمار من الافره* duâsıdır. İstincâ' mevzaında okuyan âdem gibi böyle ma'kûs itme ey hâce bu vatandan, vatan-ı aslini anla zîrâ oraya muhâbbet ve oraya visâle tâlib olmak îmandan olan ancak budur yohsa dünyâ memâlikinden istiğtan et ki; mahalli sevmek değildir, eğer böyle olsa fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ alehi ve sellem dünyâyı meth buyurmuş olurlar ve dünyâyı muhâbbeti îmandan cüz kılmış olurlar. Bu ise muhâldir nitekim Bahaeddin ameli, nân ve helvâ nâm risâlesinde meth-i dünyâ ki künd fahrü'l enâm diyerek ma'nâ-yı zâhirisini red etmiştir ve ancak ma'nâ-yı bâtniyesine kasr etmiştir. Nuhûsed nun'un ve ha'nın zammeleriyle evvel ve ibtidâ ma'nâsını ifâde eder burası;

Göl ile balıkçıların, biri tam akıllı, biri yarım akıllı, üçüncüsü de mağrûr ahmak ve değersiz olan üç balığın halleri ve 'akibetleri

bâlâda mürûr eyleyen o âkil balığın sayyâdların dâmından halâsa çâre tefekkür etmesi ve dahi deryâ yolunu önüne tutması ve bana cây-ı necât ancak deryâyı kasddır i'tikadında olması beyânındadır.

2264

گفت آن ماهی زیرک: ره کنم
دل ز رای و مشورتشان بر کنم

(O zekî balık kendi kendine dedi ki, arkadaşlara danışmadan, şunların reyine uymadan denize bir yol bulayım.)

O âkil balık dedi ki yol eyliyeyim ve kalbi anların meşveretinden koparayım.

2265

نیست وقت مشورت، هین راه کُن
چون علی تو آه اندر چاه کُن

(Danışma vakti değildir. kalk, yola çık, Âlî gibi kuyu içine âh et.)

Bu zamân meşveret zamânı değildir ve durmağa gelmez hemen yol al ve kat'-ı mesâfe eyle. Hazreti Âlî kerremallahu veche gibi sırrı kuyuya eyle menkurdur ki leyle-i mi'râcda

(146 b)

söylenip ve gitmesiyle emr olunan esrârdan bir sırta Hazret-i Âlî tâlib olup ba'de'l-rûhsat o sır kendüye söylenip ve gitmesiyle me'mûr olunca sabr edemeyip sahrâda bir kuyuya söylemişler ba'de o kuyudan bir kamış zâhir olup ve anı bir çoban kesip düdük yapmış ve anı üflerken peygamberimiz aleyhis's-selâm ile Âlî radiyallahu anh geçerler idi. Buyurmuşlar ki, yâ Âlî niçin sırrı ifşâ' ettin. İmâm-ı hümâm buyurmuşlar ki, kimseye söylemedim yâ Resûlullah. Peygamberimiz dahi buyurmuşlar ki, işte bu kamış o sırrı söyler.

2266

محرم آن آه، کمیاب است بس
شب رو و، پنهان روی کن چون عسس

(Âlî'nin çekmiş olduğu âhun mahremi çok azdır. Öyle bir mahrem bulmak istersen geceleri git, hem de bekci gibi gizlice yürü ve kimseye sırrını açma.)

O âh ve sırta mahrem çok az bulunur. Hemân gecelerde yürü ve dahi ases gibi pinhân-revlik eyle.

2267

سوی دریا عزم کن، زین آبگیر
بحر جو و، ترک این گرداب گیر

(Bu gölden –yâ'nî dünyâdan- deniz tarafına –yâ'nî hakikât deryâsına- 'azmet. Denizî ara ve bu girdâbı bırak!)

Deryâ tarafına bu gölden 'azm eyle ve bahri tâlib ol ve bu girdâb-ı belânın terkini tut dedi.

2268

سینھرا پا ساخت، میرفت آن حذور
از مقام با خطر تا بحر نور

(Balıklardan çok sakınan zekî balık, göğsünü ayak gibi kullandı –yâ'nî sürünerek ve atılarak- o muhataralı gölden nûr denizine kadar gitti.)

Gögsünü o heder edici ayak düzdü ve kendinin hâtırlı makâmından nûr deryâsına dek gitdi.

2269

همچو آهو کز پی او سگ بود
میدود، تا در تنش یک رگ بود

(Köpek kovalayan ve cesedinde kopmamış bir damar kalıncaya kadar koşan bir ceylan gibi sür'atle hareket etti.)

Bu balık bir geyik gibi gider idi ki arkasında kurd olur ve o geyik ta teninde bir dâmar oluncaya dek kaçır.

2270

خواب خرگوش و، سگ اندر پی، خطاست
خواب، خود در چشم ترسنده کجاست؟

(Ardında köpek kovalarken tavşan uykusu pek büyük bir hatâdır. Zaten korkan bir göze uyku girmez.)

Kişi gaflet etmek gelip adû arkada iken hatâdır. Hâifin gözünde uyku kandedir?

2271

رفت آن ماهی ره دریا گرفت
راه دور و پهنه پهنه گرفت

(O balık gölden gitti, uzak ve geniş bir yolu, deniz yolunu buldu.)

O balık gitdi deryâ yolunu tutdu ve dahi uzak yolu ve inli yolu tutdu ve gölden savuşup necât-ı sermediyye eline girdi.

2272

رنجها بسیار دید و عاقبت رفت
آخر سوی امن و عافیت

(Vâkıa bir çok sıkıntı çekti, fakat sonunda emniyet ve âfiyet yurdunu buldu.)

Balık çok zahmetler gördü 'akibeteü'l-emr emniyet ve âfiyet tarafına gitdi.

2273

خویشتن افکند در دریای ژرف
که نیابد حد آن را هیچ طرف

(Kendini öyle geniş bir deryâya attı ki onun kenar ve kıyısını bu gözle görmeğe imkân yok.)

Balık kendüyi derin deryâya bıraktı, öyle deryâ ki hiçbir göz anın nihâyetini bulmaz. Bundan sonra çünkü sayyâdlar dâmı getirdiler. O balık ki yarım akıl idi o dâmın

gelmesinden dâmağı acı oldu yâ'nî safâ' ve sūrûru ve iş neye netice vereceğini anladı demektir.

2274

پس چو صیادان بیاوردند دام
نیم عاقل را از آن شد تلخ کام

(Derken, balıkçılar ağı getirdiler. Yarı akıllı olan balığın ağzının tadı kaçtı.)

O balık dedi ki, eyvâh ben

(146 a)

Fırsatı fevt ettim o âkil balığın hem-râhı ve musabihi olmadım ve anınla deryâya 'azm etmedim.

2275

گفت: اه، من فوت کردم وقت را
چون نگشتم همراه آن رهنما؟

(Bir âh çekerek dedi ki, ben bu fırsatı kaçırdım. Nasıl oldu da akıllı arkadaşaya yoldaşlık etmedim.)

O balık ansızın çünkü bu gölden gitdi velâkin çünkü bu iş böyle oldu ve anınla berâber gitmege kâdir olmadım. Şimdi anın izinde gitmek bana elzem ve farzdır ki fevt olanı kazâ etmiş olalım.

2276

بر گذشته حسرت آوردن خطاست
باز ناید رفتی، یاد آن هباست

(Geçmişe hasret çekmek hatâdır. Gitmiş olan geri gelmez, çünkü o bir rüzgârdır.)

Umur-ı mâhiyeye tahassür hatâdır zîrâ gitmiş ve geçmiş umûr tahassür ile avdet etmez. Anın yâdı ve ana tahassür ve teessüf ömrünü telef etmektir ve abesdir; ancak kâr-ı âkil şimdiki elde olan tedârik ne ise mehmâ emeken ana bakmaktır. Ma'lûm ola ki insân üç kısma münkesimdir. Birisi âkildir ki aslâ dünyâ-yı denîyyeye iltifât etmez ve dünyâ gölünden hazer eder işte mâhî-i âkildan murâd budur ve birisi dahi nîm-âkildir mehmâ emeken iş görmege sa'y eder ve birisi dahi ahmaktır aslâ sa'y ve gâyet yoluna gitmez hemân kendinin rahât ve huzûruna bakar.

Tutulmuş bir kuşun: Geçmişine pişmân olma, vaktin kıymetini bil, bundan istifâdeye çalış, pişmanlıkla zamân geçirme diye, nasîhati

Burası ol kuşun kıssasıdır ki tutulmuş idi o halde vasiyyet eyledi ki geçmişe nedâmet eyleme ve geçmiş vakte tedârik ve tefekkür eyle. Zamânını nedâmetde zâyi' eyleme. Zîrâ eyvâh demekde fâ'ide olmaz ve bir mikdâr vakit dahi teessüf ile zâyi' olmuş olur.

2277

آن یکی مرغی گرفت از مکر و دام
مرغ او را گفت: کای خواجه همام

(Kuşun biri hîle ve tuzakla yakalanmıştı. Kuş, tutana dedi ki; hey büyük efendi!)

Ol bir kimesne bir kuşu mekr ü dâm ile tutdu. Kuş ana dedi ki, ey ulû hâce.

2278

تو بسی گاو ان و میشان خورده
ای تو بسی اشتر به قربان کرده ای

(Sen çok sığır ve koyun yemişsin, bir çok deve kurbân etmişsindir.)

Sen çok öküzler ve koyunlar ekl etmişsin ve dahi çok deve kurbân eylemişsin ve onların lahmından dahi yemişsin.

2279

تو نگشتی سیر ز آنها در زمن
هم نگردی سیر از اجزای من

(Sen onların etlerinden bile doymadın. Benimle de doymazsın sen!)

Sen anlardan bir zamânda tok olmadın. Benim eczamdan dahi tok olmazsın. Bu sûretde beni telef etmek abes olmuş olur. Zîrâ senin işin görülmez ve benim cânımı beyhûde telef etmiş olursun.

2280

هل مرا، تا که سه پندت بر دهم
تا بدانی زیرکم، یا ابلهم

(Beni salıver de sana üç öğüt vereyim. Bak bakalım, aptal mıyım, akıllı mıyım?)

Beni kavır bırak hattâ sana üç nasîhat vereyim; bilesin ki ahmak mıyım yohsa âkil mıyım?

2281

اول آن پند هم در دست تو
بدهم ای جان و دلم پا بست تو

(Birinci öğütümü senin elinde, ikincisini şu samanla karışık balçıktan yapılmış damının üstünde vereyim.)

İbtidâ sana senin elin üzerinde nasîhat veririm. İkincisi senin samanlı

(147 b)

çamur ile sıvanmış dîvârın üzerinde nasîhat veririm.

2282

و آن سوم پندت دهم من بر درخت
که از این سه پند گردی نیک بخت

(Üçüncü öğütümü de ağacın üstünde takrir ederim. Bu üç öğütülme mesud olursun.)

Üçüncü nasîhatı sana ağaç üzerinde veririm. öyle ki bu üç nasîhatden müstefid olursun ammâ beni telef etmekden fâ'ide-mend olmazsın.

2283

آنچه بر دست است این است آن سخن
که محالی را ز کس باور مکن

(Elindeyken sana vereceğim öğüt şudur; olmayacak söze, kim söyleyse söylesin inanma!)

Ol nesne ki senin elinin üzerinde iken sana söyleyeceğim nasîhatdir. O söz budur ki bir muhâle kimesneden i'timâd eyleme ve aklın alacağı sözlere i'timâd eyle.

2284

بر کفش چون گفت اول پند رفت
گشت آزاد و بر آن دیوار رفت

(Kendini yakalamış olanın eli üstünde bu büyük öğütü verince kurtuldu ve duvarın üstüne uçup dedi ki:)

Anın eli üzerine olan çünkü bu azîm olan nasîhatı söyledi ve sayyâdın damından âzâd oldu ve o dîvâr üzerine vâki oldu.

2285

گفت: دیگر بر گذشته غم مخور
چون ز تو بگذشت، ز آن حسرت مبر

(Geçmiş gitmiş şeye gam yeme, bir şey' senden geçtikten sonra onun hasretini çekme.)

Kuş dedi ki, gayrı nasihatim odur ki geçmiş nesne üzerine gam yeme ve aslâ anın fevtine teessüf etme çünkü senden o nesne fevt oldu aslâ ana tahassür iletme zîrâ mâziye tahassürde fâ'ide yoktur.

2286

بعد از آن گفتش که: در جسم کتیم
ده درم سنگ است، یک درّ یتیم

(Ondan sonra dedi ki, benim cismimde on dirhem ağırlığında gâyet değerli bir inci vardı.)

Bundan sonra dîvâr üzerinde iken kuş dedi ki, ey sayyâd benim cismimde on dirhem taş mikdârı bir dürr-i yetîm-i bî-nazîr vardır.

2287

دولت تو، بخت فرزندان تو
بود آن گوهر به حقّ جان تو

(O inci, seni de, çocukalâ'rını da devlet ve saâdete erîştirirdi. O inci senin hakkındı.)

Senin devletin ve dahi senin evlâdının baht-ı mes'ûdu olaydı o gevher senin cânının lâyıkı idi. Hakk bunda lâyıık demekdir. Fakat görmez idin.

2288

فوت کردی درّ، که روزی ات نبود
که نباشد مثل آن درّ در وجود

(Öyle bir inciyi kaçırdın ki varlık âleminde bir eşi yoktu.)

Beni âzâd etmekle o inciyi fevt eyledin öyle ki o incinin misli âlem-i vücûdda yoktur.

2289

آنچنان که وقت زادن حامله
نالہ دارد، خواجه شد در غلغله

(Gebe bir kadının doğuracağı vakit yaptığı gibi adam da bir feryâd kopardı.)

Ancılayın ki dogurmak vakti hamile hâtûn feryâd eder. Sayyâd dahi ancılayın efgana gitdi ve kemâl-i teessüfden eyvâh demeye başladı.

2290

مرغ گفتش: نی نصیحت کردم ت؟
که مبادا بر گذشته دی، غمت ؟

(Kuş dedi ki, sana nasihat etmedim miydi, geçen bir şeye teessüf etöe demedim miydi?)

Kuş sayyâda dedi ki, sana nush etmedim mi ki dünkü günün güzeştesine gamın olmasın.

2291

چون گذشت و رفت، غم چون میخوری ؟
یا نکردی فهم پندم، یا کری

(Mâdem ki inci elinden gitti, neye gam yiyorsun? Sözüümü anlamdın mı, yoksa sağır mısın?)

Çünkü bir şey' geçti ve gitdi. Niçün ana gam yersin. Şimdi sana söylemedim mi sen benim pendimi anlamadın yâhûd sağırsın.

2292

و آن دوم پندت نگفتم: کز ضلال؟
هیچ تو باور مکن قول محال؟

(Sonra bir de sana, olmayacak söze inanma demedim mi? Bu ikinci öğütüm değil miydi? Muhâlin vuku'una inanma demiştim.)

Bu def'a sana ikinci sözüm ey ahmak sayyâd budur ki sana elinde iken evvelki nasihatim bu değil mi idi ki dalâlet ve hamâkat cihetinden muhâl görünen nesneye (147 a)

inanma ve anı tasdîk etme.

2293

من نیم خود سه درم سنگ، ای اسد ده
درم سنگ اندرونم چون بود؟

(Ey arslân, benim kendim üç dirhem gelmezken, içimde on dirhemlik inci nasıl bulunabilir?)

Ben tahkîk üç dirhem mikdârı taş ağırı değilim ey yigit hâl böyle iken on dirhem taş ağırında inci benim derûnumda nice olur ve benim cesedime nice sıgar. Elbette sarf-ı mazrûfdan evsa' olmak iktizâ' eder. Böyle şeye niçün inanırsın, dedi. Bu kelâmdan kuşun murâdı anı tecrübe imiş ki bakalım nasihatimizi anlamış mı, gördü ki ahmaktır, anlamamış. Bu vechile kuş sayada tevbîh ve itâb eyledi.

2294

خواجھ باز آمد به خود گفتا کہ: هین
باز گو پند سوم، ای نازنین

(Adam, kendine geldi de dedi ki, haydi bakalım, o üçüncü güzel öğüdü de söyle.)

Hâce'nin aklı başına geldi ve dedi ki âgâh ol, âşikâre o üçüncü nasîhat-ı haseneyi dahi söyle.

2295

گفت: آری، خوش عمل کردی بدان؟
تا بگویم پند ثالث رایگان؟

(Kuş dedi ki, evet Allah için o ikisini iyi tuttun da üçüncüsünü sana bedava söyleyeceğim ha!)

Evet o iki pendimle güzel amel etdin bundan için o üçüncü nasîhatı sana dahi müft ve bâd-ı hevâ söyleyeyim alır mısın?

2296

پند گفتن با جهول خوابناک
تخم افکندن بود در شوره خاک

(Gaflet uykusunda olan bir câhile öğüt vermek, çorak yere tohum ekmek olur.)

Gâfil ve mübâlâga ile câhile pend söylemek çorak yere tohum saçmak gibidir ve abesdir. Bu sûretde ikisiyle âmil olmadın ki o nasîhati söyleyeyim dedi.

Bir ahmağın belâya tutulduğu ve nâdim olduğu sırada ettiği ahdın fâ'idesi yoktur. Nitekim subh-i kâzibin de vefâsı yoktur. Böyle olduğu (Onlar yalancıdırlar) âyetinde beyân buyurulmuştur.

Yarım âkil olan balığın hülâsâ çâre düşünmesi ve dahi kendini ölmüş eylemesi beyânındadır.

2297

گفت ماهی دگر، وقت بلا
چونکه ماند از سایه عاقل جدا

(İkinci balık, akıllı arkadaşının gölgesinden mahrûm kalıp da belâya ma'rûz olunca dedi ki:)

Bir başka balık ki o nîm-âkil olan balıktır. Kendü kendüye dedi ki o belâ vakti çünkü âkilin sâyesinden ayrı kaldı.

2298

کاو سوی دریا شد و از غم عتیق
فوت شد از من چنان نیکو رفیق

(O, denize gitti ve gamdan kurtuldu. Ben öyle iyi bir dostu kaybettim.)

Anı dedi ki eğer refikimiz deryâ cânibine gitdi ise ve giriftârlık gamdan âzâd oldu ise ve benden ancılayın a'lâ refik fevt oldu ise.

2299

لیک از آن نندیشم و، بر خود زَنَم
خویشتن را این زمان مُرده کنم

(Lâkin şimdi onu düşünmeyi bırakayım da kendime bir çâre bulayım. Şimdi kendimi ölü göstereyim ben.)

Lâkin ben andan gamnâk olmam ve andan tefekkür etmem ve sükût ederim ve bana çâre için kendimi bu zamn mürde eylerimve fırsat fevt oldu diye esef ile vakit geçirmem.

2300

پس بر آرم اشکم خود بر زَبَر
پشت زیر و، میروم بر آب بر

(Karnımı yukarıya, sırtımı aşağıya çevireyim de suda öyle durayım.)

Böyle olunca kendi karnımı üstüne getireyim ve arkamı alta getireyim ve dahi su üzerine gideyim dedi.

2301

میروم بر وی چنانکه خس رود
نی به سبّاحی، چنانکه کس رود

(Suyun üstünde çörçöp gibi şeylerin durduğu gibi durayım, her balığın yüzdüğü gibi yüzmeyeyim.)

Su üzerine ancılayın gidemem ki hüsn ü hâr gider, ancılayın gitmem ki suda yüzücü gider.

(148 b)

Zîrâ hây olduğumu bilirler, dedi.

2302

مردہ گِردم، خویش بسیارم به آب
مرگِ پیش از مرگ، امن است از عذاب

(Kendimi ölü halde suya bırakayım. ölümden evvel ölüş, azâbdan emîn olmuştur.)

Kendimi ölmüş edeyim ve suya teslîm edeyim, zîrâ mevt ölmezden evvel gazabdan emîn olmağa sebebdir. Her kim ki ölmezden evvel ölürse dünyâda ve âhretde azâbdan halâs olur. Binâberîn *mûtu kable ente mûtu*²⁵ buyuruldu.

2303

مرگ پیش از مرگ، امن است ای فتی
این چنین فرمود ما را مصطفی

(Yiğidim, ölümden evvel ölüş, ölümden kurtuluştur. Hazret-i Mustafâ (sallallahu aleyhi ve sellem) bize böyle buyurmuştur.)

Mevt, mevt-i sûrîden evvel ey yigit emân bulmağa sebebdir. Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem bize böyle buyurdu.

2304

گفت: موتوا کلکم من قبل ان
یاتی الموت تموتوا بالفتن

(Demıştır ki, size ölüm sınamalarla gelmeden hepiniz ölünüz.)

Peygamberimiz aleyhis's-selâm buyurdu ki cümleiniz mevt gelmezden evvel ölünüz sonra musîbet ve belâlar ile ölürsünüz. Ve fi'l-hadîs-i şerîf

حاسبوا اعمالکم قبل ان تحاسبوا ووزنوا انفسکم قبل ان توزنوا و موتوا قبل ان تموتوا²⁶

2305

همچنان مُرد و، شکم بالا فکند
آب گه بردش نشیب و، گه بلند

(Balık, dediği gibi güyâ öldü, karnını yukarıya çevirdi. Su, onu aşağı yukarı götürdü.)

Mülâhazasında olduğu gibi oldu ve karnını yukarı bıraktı ve kendinde aslâ hareket terk etmedi. Şu anı gâh aşağı ve gâh yukarı getirir idi.

2306

هر یکی ز آن قاصدان بس غصه بُرد
که دریغا ماهی مهتر بمُرد

(Balıkçılar, evvâh böyle iyi bir balık ölmüş, diye çok eseflendiler.)

²⁵ Ölmeden önce, ölünüz.

²⁶ Ölmeden önce ölünüz.(Hadis-i Şerif)

O sayyâdlardan her birisi ağ getirip bunu böyle gördükde çok gam iletirdi ve keder etdi öyle diyerek ki, eyvâh ziyâde a'lâ balık öldü ve bunda bizlere azîm fide var idi.

2307

شاد میشد او از آن گفت و دریغ
پیش رفت این بازی ام، رستم ز تیغ

(Balıkçılardan teessüfünü işiten balık sevindi. Oynadığım şu oyunla kılıçtan kurtuldum gâliba dedi.)

Balık bu eyvâh ve dirig kelâmını işitdikde şâd olur idi öyle diyerek ki benim bu hîlem râst geldi ve dahi sayyâdların tîğından halâs oldum.

2308

پس گرفتش يك صياد ارجمند
بر سرش تف کرد و بر خاکش فکند

(Sonra balıkçılardan biri onu tuttu. Tuh yazıklar olsun, ölümş diyerek yere attı.)

Sonra anı bir âkil sayyâd belki hîledir diye tuttu ve sudan ihrâc eyledi gördü ki hareket etmez, cezm eyledi ki mürdedir. Böyle olunca anın üzerine tükürdü ve o balığı göl kenarında hâke atdı.

2309

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب
ماند آن دیگر، همی کرد اضطراب

(Balık, sürüne sürüne suya gidip gizlendi. Öbür ahmak balık ise, orada kalıp debelendi.)

Yuvarlanarak mahfi âb içre gitti ve necât buldu. İşte bunun gibi şol sâlik ki dünyâdan el çeker ve halvet-nişîn olup ehl-i dünyâyâ iltifât etmez bir alay sayyâd gibi olan ehl-i hevâdan kendüyi halâs eyler. Hâsılı yâ bütün bütün kûh ve sahrâyı kendüye mesken edip halkdan firâr ederse necât bulur, yâhûd

(148 a)

şehirde olursa münzevidir ve bir kimesnenin halvet-hânesine ve havline rûhsat vermez diyerek meşhûr olup kimesne yanına gelmez ise bu dahi halâs bulur. Üçüncü balık ki ahmak idi. Ne kaçdı ve ne öldü. Belki sayyâdları gördükde su içinde aşağı ve yukarı ızdırab ederek kaldı.

2310

از چپ و از راست میجست آن سلیم
تا به جهد خویش بر هاند گلیم

(Kendini kurtarabilmek için sağa sola sığıyordu.)

Sağdan ve soldan o ahmak balık sıçrar idi hattâ kendi sa'yıyla kelfîmini sudan kurtara.

2311

دام افکندند و اندر دام ماند
احمقی او را در آن آتش نشاند

(Balıkçılar ağ attılar. Balık ağ içinde kaldı. Ahmaklık işte onu böylece âteşe attı.)

Sayyâdlar dâm bıraktılar ve o balık dâm içinde kaldı ve hamâkat elini o âteşe degdi.

2312

بر سر آتش، به پشت تابھ
ای با حماقت گشت او هم خوابھ ای

(Âteş üstündeki kızgın tavanın içinde ahmaklığı dolayısıyla yanmaya ve kızarmaya mecbûr oldu.)

Bir tâbenin içinde âteşin başı üzerinde hamâkati sebebiyle hem-hâb oldu yâ'nî kemâl-i hamakından tâbe gibi âteş üzerine geldi.

2313

او همی جوشید از تف سعیر
عقل می گفتش: أ لم یاتک نذیر

(Balık tavanın içinde âteşin harâretiyle kızarıırken akli, sana bir haberci ve halden korkutucu gelmedi mi, diyordu.)

Âteşin harâretinden tâbede balık kaynar idi. Akıl ana der idi ki seni bu hâle gelmekden bir korkutucu gelmedi mi?

2314

او همی گفت از شکنجه و از بلا
همچو جان کافران: قالوا بلی

(Ahmak balık, o işkencenin, o belânın içinde, âhrette kâfirlerin diyecekleri gibi, evet geldi, diyordu.)

O balık mübtelâ olduğu gadabdan ve belâdan için kâfirlerin cânı gibi ne'am-nezîr

geldi der idi bu beyitte ²⁷ *الم بالكم نذير قالوا بلى قد جاءنا نذير فلذنب وقتل ما نزل الله من شيء*

nazm-ı celîline işâret vardır. Melâike-i kirâm âhretde küffârın hâl-i perîşânını gördükde buyururlar imiş ki size dünyâda iken peygamber gelmedi mi küffâr dahi derler imiş ki, ne'am bize peygamber geldi lîkin biz anları tekzîb ettik ve dedik ki Hakk Te'âlâ bize kitâbdan bir nesne inzâl ettiği yokdur hâsılı suç bizimdir diye itiraf etseler gerekdir ve melekler tarafından dahi öyle ise cezâ'-yı amelinizi görünüz demek olur.

2315

باز می گفت او که: گر این بار من
وا رهم زین محنت گردن شکن

(Tekrar o balık diyordu ki, eğer bu boyun kıran mihnetten –yâ'nî tavada kızarmak azâbından- kurtulursam,)

Yine der idi ki o balık eğer ben bu kere bu boyun kırıcı ve azâb verici mihnetden kurtulur isem, beyt altıya merhûndur.

2316

من نسازم جز به دریائی وطن
آب گیری را نسازم من سکن

(Denizden başka yeri yurt ittihâz etmeyeyim, bir gölcüğü kendime mesken yapmayayım.)

Deryânın gayrısını kendime vatan düzmiyem ve dahi sayyâdların ağ bırakmağa kâdir oldukları gölü kendime mesken düzmeyem.

2317

آب بی حد جویم و ایمن شوم
تا ابد در امن و صحت میروم

(Nihâyetsiz deryâyı tâlib olayım olayım ve düşmânın şerrinden emîn olayım.)

Nihâyetsiz deryâyı tâlib olayım ve a'dânın şerrinden emîn olayım ve dahi ilâ gayre'l-nihâye emânda ve sıhhatte olayım diyerek tâbe içinde böyle

²⁷ Size korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi, diye sorarlar.(8)

Onlar şöyle cevap verirler. Evet doğrusu bize korkutan bir peygamber gelmişti. Fakat biz onu yalan saymış ve Allah'ın gönderdiği bir peygamber yok. Siz olsa olsa büyük bir sapıklıkiçindesiniz edemiştik.(9) Mülk/8-9

(149 b)

hezeyân ve terehat söyler idi. Zîrâ bir dahi tâbeden kalmak mümkün değildir. Farazâ çıksa bile yine deryâyı mesken etmez ve gülde ten'am eder ve tâbede çekdiğini ferâmûş eder.

Bir ahmağın belâyaya tutulduğu ve nâdim olduğu sırada ettiği ahdin fâ'idesi yoktur. Nitekim subh-i kâzibin de vefâsı yoktur. Böyle olduğu (Onlar yalancıdır) âyetinde beyân buyurulmuştur.

Burası anın beyânındadır ki gâfilin giriftâr olduğu vakitte ve nedâmeti zamânında Mevlâ ile ahd ve yemîn etmesinde aslâ o ahde bir vefâ tutmaz zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de eğer dünyâyaya revâ olunsalar nehy olundukları şeye yine avdet ederler idi tahkîk anlar yalancı derler diye buyurmuşdur ve subh-ı kâzibin vefâsı olmaz. Ve bu hâli el'ân zâtımızda müşâhede etmekdeyiz zîrâ mihnet vaktinde tevbe ederiz. Odur ve gitdi ki anda tevbeyi şikest ederiz. Hakîkat akıl tâbe içinde balık muzdarib olup kendü kendüye böyle tahayyül etdikçe der idi ki ahmaklık seniniledir ve ahmaklık ile ahd ü mîsâka kuraklık gelir.

2318

عقل می گفتش: حماقت با تو هست
با حماقت، عهد را آید شکست

(Bu azâbtan kurtulsam denize gideyim diyen balığa akıl diyor ki, sende ahmaklık vardır. Edilen ahd, hamâkat yüzünden bozulur.)

Akıl için yemînlere vefâ olursun, akıl tutmazsın ki şimdi etdiğin ahde vefâ ede, sen yürü merkeb kıymetli beyhûde bu hülyaları eyleme der idi.

2319

عقل را یاد آید از پیمان خود
پرده نسیان بدراند خرد

(Akıl, yağtığı ahdi hâtırlar ve nisyân perdesini yırtar.)

Hâtırına kendi peymânından tezekkür gelir zîrâ perde nisyânı ancak akıl yırtar ve nisyân ve sehv akılda bulunmaz. Ahmaklık kârı ancak gafletdir.

2320

چونکه عقلت نیست، نسیان میر توست
دشمن و باطل کن تدبیر توست

(Aklın olmayınca gaflet ve unutkanlık sana hâkim olur, sana düşmânlık eder, tedbîrini bozar.)

Çünkü senin aklın yokdur. Sehv ve nisyân senin pâdişâhındır ve o nisyân senin düşmânın ve tedbîrini ibtâl edicidir.

2321

از کمی عقل، پروانه خسبیس
یاد نارد ز آتش و سوز و حسبیس

(Âdî bir pervâne, aklının noksanlığından âteşin yakıcı olduğunu hâtırlamaz.)

Akıl nâkısılığından için pervâne çerçöp gibidir zîrâ hâtırına getirmez âteşden ve harâretinden ve nârın sûretinden hemân kendüyi nâra atar.

2322

چونکه پرش سوخت، توبه میکند
آز و نسیانش بر آتش میزند

(Kanadı yanınca tevbe eder, fakat, hırsı ve noksanı tekrar mumun alevine saldırtır.)

Çünkü anın kanadı yandı tevbe eyler ve pervânenin nâra hırsı ve isyânı yine anı âteş üzerine urur.

2323

ضبط و درك و حافظی و یادداشت
عقل را باشد، كه عقل آن را فراشت

(Zabt, idrâk, hıfz ve hâtırlama akıl ile olur. Akıl bunların derecesini yükseltir.)

Bir şeyi zabt ve anlamak ve hıfz

(149 a)

Ve hâtırda tutmak akıl için olur ve hamâkat için olmaz zîrâ bunları akıl kaldırdı ve zabt etti.

2324

چونکه گوهر نیست، تابش چون بود؟
بی مذکر خود ایابش چون بود؟

(Bir yerde elmaz bulunmazsa parıltısı nasıl olur? Hâtırlatan olmayınca tevbe ve rücû' nasıl vuku'a gelir?)

Çünkü ahmağın inci gibi akli yokdur. Ziyâsı kande olur zîrâ araz cevhere kıyâmında elbette muhtâcdır çünkü müzekker olan akıl yokdur. Hakk'a ve tevbe cânibine rücû nice mümkün olur.

2325

این تمنا هم ز بی عقلی اوست
که نبیند کان حماقت را چه خوست

(Bu vakitsiz istek de – meselâ balığın kızarıırken tavadan kurtulmak istemesi, ehl-i cehennemîn dünyâyâ avdetle ibâdet talebinde bulunması da- akılsızlıkyandır. Çünkü ahmaklığın nasıl bir huyu vardır! Göremez ki!)

Bu vakitsiz temenni dahi anın akılsızlığındandır. Zîrâ görmez ki hamâkat dedikleri şeyin ne çirkin tabi'atı vardır ve hamâkat hâlini bilmemesi elbette bî-aklı olmaktan neş'et eder. Suâl geldi ki çünkü akli yoktur niçin nâdim oldu ve tevbe etti, cevâbı bu beyittir.

2326

آن ندامت از نتیجه رنج بود
نی ز عقل روشن چون گنج بود

(Onların o nedâmetleri, azâb neticesidir. Yoksa hazîne gibi parlak bir aklın ihtarı değildir.)

Bu ahmakın nedâmeti çekdiği rencin neticesidir yohsa hazîne dolu ve rûşen akıldan değildir. Câmı yandı, andan için tevbe etti buyurmak istedi.

2326

چونکه شد رنج، آن ندامت شد عدم
می نیرزد خاك، آن توبه و ندم

(Mihnet –meselâ hastalık ve meşakkat- zâil olunca o nedâmet de mahvolur. Öyle bir tevbe ve nedâmet toprağa bile değmez.)

Çünkü renc gitti, o nedâmet dahi âdeme gitti.o tevbe ve o nedâmet toprak degmez.

2327

آن ندم، از ظلمت غم بست بار
پس کلام اللیل یحوه النهار

(O nedâmet, gam ve keder karanlığı dolayısıyla yükünü bağladı. Gam ve keder zâil olunca tevbe ve nedâmet de unutulur. Yâ'nî gündüz geldi mi gecenin sözünü mahveder.)

O nedâmet gam-ı zulmetden yük bağıladı. Çünkü gam gitdi nedâmet dahi gitdi. Böyle

olunca *کلام الدلیل مجموعہ النہا ر سری* zâhir oldu.

2328

چون برفت آن، ظلمت غم گشت، خوش
هم رود از دل نتیجہ و زاده اش

(O gam karanlığı gitti de hoşluk vakti geldi mi ahmağın gönlünden de o derdin doğurduğu nedâmet geçip gider.)

Çünkü gam zulmeti gitti ve hoş oldu dahi gönülden anın nicesi ki nedâmetdir. O dahi gitdi.

2329

میکنند او توبہ و، پیر خرد
بانگ لُو رُووا لَعادُوا میزند

(Ahmak tevbe eder, bir şeyi bir daha yapmamaya azmeyler; fakat ihtiyâr ve tecrübekar akıl diye haykırır.)

O ahmak günâhından tevbe eder, pîr-i akl ana, niye avdet edersin sadâsını urur.

Vehim, aklın zıddıdır, onunla savaşıyor durur. Ona benzer ammâ o değildir. Akla sâhib olan Mûsâ Aleyhisselâm'ın vehim sâhibi olan Fir'avn'a soru ve cevâbı

Burası anın beyânındadır ki ve hem aklın kalbidir ve akla inâd edicidir ve dahi ve hem akla benzer ve lîkin akıl değildir. Eyüce dikkat eyle ve dahi Mûsâ aleyhis-selâm'ın kelâmının kıssasıdır ki anlar sâhib-i akl idi şol Fir'avn ile ki anlar vehm sâhibidir.

2330

عقل ضد شهوت است، ای پهلوان
آنکه شهوت می تند، عقلش مخوان

(Ey seyr ü sülûk pehlivânı, akıl şehvetin zıddıdır; bir kimse ki şehvet esîridir, ona akıllı deme.)

Akl şehvetin ey pehlivân;

(150 b)

zıddıdır. Ol kimesne ki şehvete dolanır ana sen sâhib-i akl okuma zîrâ anın akli olaydı müştehiyât nefs-i emmâre tarafına gitmez idi.

2331

وهم خوانش آنکه شهوت را گداست
وهم، قلب و، نقد، زر عقلاست

(Şehvet dilencisi olan kimsede bulunana akıl değil, vehim de. Vehim, nakid altın gibi olan akılların kalpidir.)

Vehm oku ol kimesnenin aklına ki şehvetin gedası ve mağlûbudur. Vehm ta'bir olunan hâlis altın gibi akılların kalbi ve denîsidir.

2332

بی محک پیدا نگردد وهم و عقل
هر دو را سوی محک کن، زود نقل

(Vehim ile aklın mâhiyyeti mehenksiz meydâna çıkmaz. Her ikisini de çabucak mehenk bulunan yere götürüp tecrübe et.)

Mihenksiz vehm ve akıl zâhir olmaz. Yâ'nî vehm midir akıl mıdır, fehm olunmaz. Her ikisini mihenk gibi olan insân-ı kâmilin kalbine nakl eyle.

2333

این محک قرآن و حال انبیا
چون محک مر قلب را گوید: بیا

(Akıl ile vehmin miyar ve mehengi Kur'ân ile peygamberin hâlidir. Bunlara tatbik edilince akıl mı, vehim mi olduğu meydâna çıkar. Mehenk taşı zâten kalp olanlara gelin diye meydân okur.)

O mihenk Kur'ân-ı Kerîm'dir ve dahi enbiyâ-ı kirâmın hâlidir. Zîrâ enbiyâ ve evliyâ mihenk gibi insânın kalbini gel diye dâ'vet eder.

2334

تا ببینی خویش را، ز آسیب من
که نه ای اهل فراز و شیب من

(Gel der, kalpa, gel de benim yüzümden ne hâle girdiğini gör. Çünkü sen benim ne inişimin ehlisin ne çıkışımın.)

Hattâ bana tokuşmadan kendüyi göresin ve hakikatini bilesin zîrâ sen benim âlî rütbemin ve edânî rütbemin ehli değilsin. Velâkin aklın olmamağıla kendüni bir merd-i âlî zann edersin.

2335

عقل را، گراره ای سازد دو نیم
همچو زر باشد در آتش او بسیم

(Akli, meselâ bir destere iki parça etse, o âteşte gülen altın gibi yine hûsusiyyetini muhâfaza eder.)

Aklı eğer bir bıçkı iki pâre düzerse altun gibi âteşde o akıl tebessüm edici olur, yâ'nî altunı pota içine vaz' edip eritirler ise yine altun tebessüm eylediği gibi akla dahi min-taraf-illâh her ne denlü mücâhede gelir ise altun gibi tahammül edip tebessümden hâlî olmaz.

2336

وهم، مر فرعون عالم سوز را
عقل، مر موسای جان افروز را

(Vehim, dünyâları yakan Fir'avn'a ve benzerlerine, akıl da rûhları parlatan Mûsâ'yâ ve emsâline mahsûstur.)

Çünkü akıl ile vehmi tefrîk eylediler ise bu beyt ile akıl kimde olup ve vehm kimde olduğunu beyâna tasaddî edip buyururlar ki vehm âlemi harâb edici Fir'avn-sîretler içindir ve dahi akl Mûsâ-sîret olan zâtlar içündür.

2337

رفت موسی بر طریق نیستی
گفت فرعونش: بگو تو کیستی؟

(Hazret-i Mûsâ, Fir'avn'unu dâ'vet ederken yokluk tarîkine gitmiş, -yâ'nî tevâzu' ve mahviyet göstermiş- ti. Fir'avn, O'na; kimsin, söyle, dedi.)

Hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm yokluk tarîki üzerine gitdi. Fir'avn, Mûsâ aleyhis's-selâm'a dedi ki, sen kimsin, söyle işidelim.

2338

گفت: من عقلم، رسول ذو الجلال
حجة الله ام، امان از هر ضلال

(Hazret-i Mûsâ cevâb verdi; ben Allah Zü'l-Celâl'in resûlü olan aklım, sapıklıktan emîn olmak için Hakk'ın bir hüccetiyim.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki, ben aklım ve dahi Hakk Te'âlâ'nın resûluyum ve vahy-i hüccetullâhım ve ibâdullâh-ı dalâleddin-i emânım.

2339

گفت: نی، خامش، رها کن های و هو
نسبت و نام قدیمت را بگو

(Fir'avn dedi ki, sus, bu sözleri bırak da sen eski adını ve nisbetini söyle.)

Sukût eyle, böyle hay ve hûyu, böyle gulguleyi terk eyle. Senin kime mensûb olduğunu v eski nâmını söyle.

2340

گفت موسی: نسبتم از خاکدانش
"نام اصلم" کمترین بندگانش

(Mûsâ dedi ki: Benim nisbetim Allah'ın arzınadır, -yâ'nî şu toprağa mensûbum!- Asıl adım da (Allah'ın âciz kulu)dur.)

(150 a)

Musâ aleyhis's-selâm yine buyurdu ki; benim nisbetim o Hüdâ'nın hâkdânı ki küre-i arzdir. Ana dirîgi hâkden mahlûkum demektir ve yine demektir ve yine asıl nâmım Hakk Te'âlâ'nın bendlerinin ziyâde edenîsidir. Anı nâmım edenî kuldur demektir.

2341

بنده زاده آن خداوند مجید زاده
از پشتِ جواری و عبید

(Ben Hakk'ın kulu ve kul oğluyum. Onun kulları sulbünden ve câriyeleri rahminden doğmuşum.)

Ben Allâhu Te'âlâ'nın kuluyum ve dahi Hüdâ'nın bende-zâdesiyim. Ve yine anın kulunun ve câriyelerinin piştengzâdesiyim. (sıhah) Murâd, Âdem ve Havvâ aleyhis's-selâm'dır yâhûd ebeveyn- muhteremlerdir. Cavâri, cim'in fethi ile câriyenin cem'idir. Kâfiye için âhirinde yâsı hızf olunmuşdur. ²⁸

بنده زاده خداوند مجید زاده از پشتِ جواری و عبید

O vahîd olan Hüdâ'nın bende-zâdesiyim ve dahi Cenâb-ı Hakk'ın câriyelerinin ve kölelerinin zahrından doğmuşum.

2342

نسبتِ اصلم، ز خاک و آب و گل
آب و گل را داد یزدان، جان و دل

²⁸ O tek olan Hüdâ'nın kulunun oğluyum.

(Asıl mensûb olduğum topraktır; su ve balçıktır. Fakat Allah çamura cânla gönül vermiştir.)

Benim asıl nisbetim hâkden ve âb u güldendir. Cenâb-ı Hakk âb ve güle cân ve gönül verdi ve hâki mertebe-i insâna yetürdi.

2343

اصل ما و، اصل جمله سرکشان
هست از خاکی و آن را صد نشان

(Bizim de, bütûn serkeş ve asi olanların aslı topraktır. Bunda da yüzlerce şâhid ve nişân vardır.)

Ve yine benim hâk olan bu cismimin merci' hâkedir ve dahi ey mahûf Fir'avn senin

merci'n dahi hâkdir, zîra ²⁹ *اکل سے ہر جے الی صلہ در* Bizim aslımız ve cümle zâlimlerin aslı bir topraktandır ve böyle olduğuna yüz alâmet vardır.

2344

نی مدد از خاک می گیرد تنت ؟
از غذای خاک پیچد گردنت ؟

(Bedenin, topraktan imdâd görür. Topraktan yetişen gıdâdan, boynunun çevrildiği, yâ'nî yüz çevirip yemediğin olur mu?)

Zîrâ türâbdan hâsıl olan şeyden senin tenin meded tutar ve dahi gıdâ-yı hâkîden gerdenin muzdârib olur ve anı tâlib olur.

2345

این من و مائی تو، و اشباه تو خاک
گردند و نماند جاه تو

(Rûh gidince beden de, o korkunç kabir içinde yine toprak olur gider.)

Çünkü cân gider o ten yine o mahûf kabir içinde türâb olur.

2346

چون رود جان، می شود او باز خاک
اندر آن گور مخوف سہمناک

(Çünkü cân gider o ten yine o mahûf kabir içinde yine toprak olur.)

Hem sen ve hem biz ve hem senin emsâlin zulme cümle hâk olurlar ve dahi senin cânın yâ'nî pâdişâhlığın kalmaz.

²⁹ Herşey aslına dönecektir. Allah'ın câriye ve kölelerinin zahrından doğmuşum.

2347

گفت: غیر این نسب، نامیت هست
مر تو را آن نام خود اولی تر است

(Fir'avn dedi ki, bundan başka senin bir adın daha var. O ad, sana daha âlâ yaraşır.)

Fir'avn Mûsâaleyhis's-selâm'a dedi ki, bu nesebden gayrı senin bir nâmın dahi vardır. Tahkîk sana o nâm bu yâd eyledigin nâmlardan ulûdur. Anı söyle dinleyelim dedi.

2348

بندۀ فرعون و بندۀ بندگانش
که از او پرورد اول جسم و جانش

(Sen, Fir'avn'un kulu ve bendesinin bendesin. Onun bedeni ve rûhu Fir'avn'un ni'metiyle beslenmişti.)

Senin o nâmın Fir'avnın bendesidir ve anın bendelerinin bendesidir. Öyle bendeler ki onların cism ü cânı evvelâ benden terbiye buldu.

(151 b)

2349

بندۀ یاغی و طاغی ظلوم
زین وطن بگریخته از فعل شوم

(Sen asi, azgın ve zâlim bir kimsesin. Meşûm bir fi'lin dolayısıyla bu vatandan kaçmışım.)

Bir nâmın dahi sen âsî ve zulm edici bir kulsun. Bu vatanından bir kabîh fi'lden için ya'nî katl-i nefis için firâr eyledin.

2350

خونی و غداری و حق ناشناس
هم بر این اوصاف خود میکن قیاس

(Sen kanlı, gaddâr, hakkı tanımaz bir şâhıssın. Diğer sıfâtlarını bunlara kıyâs eyle.)

Sen kâtilsin ve zâlimsin ve hak anlayıcı değilsin. Ve dahi bu evsâf üzerine var kendüyi kıyâs eyle dedi. Garîblikde hakir ve dervîş ve köhne-pûş bir merdsin. Öyle

ki bizim şükürümüzü ve hakkımızı bilmezsin. ██████████³⁰

قال الله تعالى الم شريك لنا وليدنا وليهنا وبيننا وبينك عين من عينك فقلت فقلت والله فقلت وانت من الكافرين

Mânâsı, seni biz tıfl olduğun hâlde hânedânımızda terbiye etmedik mi ve sen ömründen çok sene hânemizde meks u ikâmet etmedin mi ve dahi işledigin fi'li ki Kıptîyi ihlâkdır, işlemedin mi, firâr edip benim ni'metimi münkîrlerden olmadın mı, demekdir.

2351

گفت: حاشا که بود با آن ملیک
در خداوندی کس دیگر شریک

(Hazret-i Mûsâ dedi ki, Melik-i vahîd olan Cenâb-ı Hakk'ın, uluhiyetinde haşa şerîki yoktur.)

Mûsâ aleyhis's-selâm dahi cevâbında buyurdu ki hâşâ ki o melîk olan zât ecellü a'lâ'ya bir kimesne ulûhiyyette şerîk ola, sen ise Mevlâ ile şirket da'vâsı edersin.

2352

واحد اندر مُلک و، او را یار نی
بندگانش را جز او سالار نی

(O Allah birdir, mülkünde eşi ve şerîki yoktur. Kulları için O'ndan başka bir Râbb mevcûd değildir.)

Zîrâ Cenâb-ı Hakk vâhid-i hakîki ile vâhiddir ve anın mülkünde kendüye yâr ve şerîk yoktur ve dahi anın kullarına kendinden gayrı mutasarrıf yoktur.

2353

نیست خلقش را دگر کس مالکی
شرکتش دعوی کند؟ جز هالکی؟

(Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkatına başka biri mâlik ve sâhib değildir. o'na şerîklik iddiasında bulunan helâk olur.)

Hakk Te'âlâ'nın halkının gayrı mâliki yoktur. Anın şirketini hâlikin gayrısı da'vâ eder mi, bu ne akıldır ki sen da'vâ-yı ulûhiyet ile muttasıf olup bana benim kulum dersin.

³⁰ (Fir'avn) dedi ki, biz seni içimizde daha çocukken yetştirip büyütmedik mi? Ve sen ömrünün nice yıllarını aamızda geçirmedin mi? (18) ve sen yapacağın işi de işledin. Sen nankörlerdensin.(19) Şu'ârâ/18-19

2354

نقش او کردست و، نقاش من اوست
غیر اگر دعوی کند، او ظلم جوست

(Halkı o yaratmış, beni nakşeden, bana bu sûreti veren de O'dur. Bir başkası bu da 'vâya kalkırsa, zâlimdir.)

Nakşı o eylemiştir ve benim musavvirim Allahu Te'âlâ'dır. Eğer gayrısı bana ulûhiyet da'vâsı ederse o zâlimdir.

2355

تو نتانی ابروی من ساختن
چون توانی جان من بشناختن؟

(Sen benim bir kaşımı yapamazken nasıl olur da beni yarattığını söyleyebilirsin?)

Ey Fir'avn sen benim kaşımı düzmege kâdir değilsin nice kâdir olursun benim cânımı halk ve icâda. Be-şinâhten, eğerçe anlamak ma'nâsınadır. Bu makâmda yaratmak murâddır.

2356

بلکه آن غدار و، آن طاغی توئی
لاف شرکت میزنی، یاغی توئی

(Asıl o gaddâr, o azgın sensin ki Allah'a karşı ikilik yâ'ni şeriklik da'vâsında bulunuyorsun.)

Belki o gaddâr ve tâatsiz kul sensin ki Hakk Te'âlâ hazretleri ile ikilik da'vâsı edersin.

2357

گر بکشتم من عوانی را به سهو
نی برای نفس کشتم، نی به لهو

(Eğer bir me'mûru yanlışlıkla öldürdümse, onu nefsim için, bir oyun ve bir iş olsun diye öldürmedim.)

(151 a)

Eğer bir ivânı hatâ ile ben öldürdüm ise anı ne nefsumün hazzı için öldürdüm ne de bir bâtil emr için öldürdüm ve benim anı i'dâma kasdım yok idi. Zîrâ münâzaa etme ayıbdır diyerek elimle ayırmak murâd ettim. Kendü kendüye eceli gelmiş öldü.

2358

من زدم مُشتی و ناگاه او فتاد
آنکه جاننش خود نَبُد، جانی بداد

(Ben ona bir yumruk vurdum, o ansızın düştü ve öldü. Kendisinde İlâhî bir rûh bulunmayan o herif cân verdi, geberdi gitti.)

Ben bir hafif yumruk urdum nâ-gehân düşdi. O ki tahkîk cânı yok idi. Cân verdi ve aldı, benim aslâ bunda kusurum yok idi. Bana suç değildir.

2359

من سگی کُشتم، تو مُرسل زادگا
صد هزاران طفل بی جرم و زیان

(Ben bir köpek öldürdüm. Fakat sen peygamberzâde olan Benî İsrâîl'den kabâhâti ve zararı olmayan yüz binlerce masul öldürdün.)

Ben bir kelb katl ettim, sen yüzbinler suçsuz peygamber evlâdı öldürdün, halbu ki cümlesi masûm idi. Çünkü Benî İsrâîl, Hazret-i Yâkub aleyhis's-selâm'ın evlâdından idiler. Bu cihetlele mürsel-zâdelik Fir'avn'ın cümle katl etdiği etfâlde bulunmuş olur.

2360

کشته ای و خونشان در گردنت تا
چه آید بر تو زین خون خوردنت ؟

(Onları öldürttün ve kanları senin boynundadır. Bu hunharlıktan dolayı başına bakalım neler gelecektir?)

Bu denli enbiyâ-zâdeyi katl etmişsin ve onların kanı senin gerdenindedir. A'ceb rûz-ı kıyâmetde bu katıldan senin üzerine ne gelir bilir misin? Ama benim Kıptîyi öldürdüğümden Rabbim bana anı hiç sormaz.

2361

کشته ای ذریت یعقوب را
بر امید قتل من مطلوب را

(Beni öldürmek için Ya'kub Aleyhisselâmın zürriyetini, yâ'nî O'nun neslinden gelen bütün çocukları öldürttün.)

Ya'kub aleyhis's-selâm'ın bu kadar çok evlâdını öldürmüşsün ben matlûb-ı katl olmak ümîdiyle.

2362

کوری تو، حق مرا خود بر گزید
سرنگون شد آنچه نفست مییزید

(Senin körlüğünle, -yâ'nî sana rağmen- Allah beni ihtiyâr etti, senin hayâlen pişirdiğin tedbîri tepetaklak etti.)

Sana rağmen Allahu Te'âlâ beni intihâb eyledi. Başı aşağı öldü. Ol nesneyi ki senin nefsin pişirdi.

2363

گفت: اینها را بهل، بی هیچ شك
این بود حق من و نان و نمك؟

(Fir'avn dedi ki, bunları bırak, benim senin üzerindeki tuz, ekmek hakkım bu mudur?)

Fir'avn dedi ki, şüphesiz bunları terk eyle, bu mudur benim hakkıma vefâ ve tuz ve etmege senin vefâdarlığın.

2364

که مرا پیش حشر خواری کنی؟
روز روشن بر دلم تاری کنی؟

(Beni halka karşı tahkir ediyorsun, aydınlık bir günü kalbime kârartıyorsun.)

Zîrâ beni kavmimin önünde hakîr edersin rûşen günü benim gözüme muzlim edersin.

2365

گفت: خواری قیامت صعب ت ر
گر نداری پاس من در خیر و شر

(Hazret-i Mûsâ dedi ki, hayır ve şerde –yâ'nî hayrı işleyip şerri terk etmekte- beni dinlemezsen, kıyâmetteki hâlin bundan çok beter olacaktır.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki, kıyâmet horlugu dünyâ horlugundan ziyâde güçdür. Eğer sen beni herhalde hâtırımı muhâfaza etmez isen âhiretde rûsvâ olursun. Dünyâ rezâletine tahammül etmeyince âhiretde hâlin nice olur. Var kıyâs eyle.

2366

زخم کیکی را نمی تانی کشید
زخم ماری را تو چون خواهی چشید؟

(Sen bir pirenin ısırmasına dayanamıyorsun, âhrette yılan sokmasına nasıl tahammül edebileceksin?)

Bir pire yarasını çekmege kâdir değilsin, böyle olunca yılan zehrini tatmağa nice kâdir olursun.

2367

ظاهرا کار تو ویران میکنم
لیک خاری را گلستان میکنم

*(Görünüşte senin uluhiyet davanı baltalıyorum, hakikatte ise, senin gibi bir diken
gül bahçesi hâline getirmeye çalışıyorum.)*

(153 b)

Ey Fir'avn zâhirde senin kârını virân ederim velâkin hakikâdde bir hârsitânı gülsitân eylerim, gerçê sûretde söyledigim kelimât seni imâtedir velâkin hakikâdde ihyâdır.

Yapılma, yıkılmadadır; topluluk dağınlıkta; sağlamlık kırılmada. Murâd murâdsızlıktadır; varlık yoklukta. Her şey' buna benzer. Öbür zıtlar ve eşler de hep bunlar gibidir

Burası anın beyânındadır ki mâ'mûr olmak harâblıktadır ve cemiyet perîşânlıktadır ve bütünlük kırıklıktadır ve murâda vâsıl olmak nâ-murâd olmaktadır ve mevcûd olmak ma'dum olmaktadır, bunların cümlesinin ma'nâsı şey'-i vâhid demektir. Her ne kadar elfâz-ı mütegâyire ile ta'bîr olunmuş ise de ve dahi bunun üzerine kıyâs eyle. Sâir zıtları ve zevcleri bunda ezvâcdan murâd-ı ezdâddur.

2368

آن یکی آمد زمین را می شکافت
ابلهی فریاد کرد و بر نتافت

(Biri gelip bir araziyi yarıyor, yâ'nî sürüyordu. Ahmaklardan biri dayanamadı feryâda başladı.)

Meselâ ol bir kimesne geldi ve zemîni saban ile yardı. Bir ahmak bu işe tahammül edemeyip ve encâmından gâfil olup ana çağırıldı.

2369

کاین زمین را از چه ویران میکنی ؟
میشکافی و پریشان میکنی ؟

(Dedi ki, bu araziyi neden harâb ediyorsun? Sathını yarıyorsun, topraklarını dağıtıyorsun?)

Öyle diyerek ki bu yeri niçin virân eylersin ve saban ile yararsın ve perîşân eylersin.

2370

گفت: ای ابله، بُرو، بر من مران
تو عمارت، از خرابی باز دان

(Tarla süren dedi ki, hey budala! Bana isnad ve iftirada bulunma. Sen, yapılmayı yıkılmada bil!)

O kimesne dedi ki, ey ahmak git ve benim üzerime kendüyi sürme. Sen imâreti harâblıktan bil.

2371

کی شود گلزار و گندم زار این ؟
تا نگردد زشت و ویران این زمین

(Bu arazi kazılıp, virân ve çirkin olmadıkça nasıl gül bahçesi ve buğday tarlası hâline gelebilir?)

Kaçan olur bu zemîn gül mekânı ve buğday mekânı, hattâ bu yer zişt ve vîrân olmadıkça.

2372

کی شود بستان و کشت و برگ و بر ؟
تا نگردد نظم او زیر و زبر

(Düzeni alt üst edilmedikçe, nasıl olur da mahsûl, ekin ve meyve bahçesi olabilir?)

Zemîn kaçan ekinlik olur. Ve yapraklık ve meyvelik olur, hattâ yerin nizâmı alt ve üst olmadıkça.

2373

تا نبشکافی به نشتر ریش را
کی شود آن ریش به ؟ ای اوستا

(İçi iltihaplı yara, neşterle deşilmedikçe nasıl iyileşir ve nasıl kapanır?)

İçi çirkli çıbanın sivri yerini neşter ile yarmadıkça kaçan eyü olur ve o çıban güzel olur.

2374

تا نسوزد خلطه‌ایت از دوا
کی رود سوزش؟ کجا یابد شفا؟

(İçindeki, ahlât-ı fâside –meselâ balgam- ilâçla yanıp sökmeyince rahâtsizlik nasıl gider, şifâ' nasıl gelir?)

Senin hilâtların ilâcdan yanmadıkça kaçan sen de olan ızdırab gider ve şifâ' gelir. Hilâtin cem'i ahlâtdır. Dem ve safra ve balgam ve sevdâ demektir.

2375

پاره پاره کرده درزی جامه را
کس زند آن درزی علامه را؟

(Terzi, elbiselik kumaşı parça parça kesti diye, bir kimse o san'âtını bilen terziye;)

Misâl-i âhir olarak dürzî câmeyi pâre pâre eyledi.

(152 a)

Kimesne o allâme olan dürzîye ta'n eder mi, öyle diyerek ki:

2376

که چرا این اطلس بگزیده را؟
بر دریدی، چه کنم بدریده را؟

(Bu kıymetli atlası niçin parçaladın, ben parçalanmış kumaşı ne yapayım der mi?)

Eğer niçün bu a'lâ atlası yırtdın, ben şimdi bu yırtılmış atlası ne edeyim, böyle kelâm dürzîye olmaz. Zîrâ câme-i atlas mikrâz ile kesilmedikçe libâs olmaz. Bu misâllerden zâhir olur ki, ma'mûrluk harâblıkdadır.

2377

هر بنای کهنه کابادان کنند
نی که اول کهنه را ویران کنند؟

(Tamir edilecek eski binâ'yı evvelâ yıkmazlar mı?)

Her eski binâ'yı ki halk ma'mûr eylerler, değil mi ki evvelâ köhne binâyı kal' ederler ve yerine cedîd binâ' vaz' ederler. Bunun gibi insân-ı kâmil dahi mürîdin vücûd-ı mecâzısını mahv eder. Ba'de ana vücûd-ı hakîkî verir.

2378

همچنین نجار و حداد و قصاب
هستشان پیش از عمارتها خراب

(Böylece dülgerin de demîrcinin de kasabın da işi yapmaktan evvel yıkmaktır.)

Buncılayındır dülger ve demîrci ve kasab bunların dahi imâretlerden evvel harâb etmeleri vardır.

2379

آن هلیله، و آن بلبله کوفتن
ز آن تلف، گردند معموری تن

(Hâfile ve belilenin havadan dökülüp ezilmesi, bedenın mâ'mûr olması –kabız illetinden kurtulması- içindir.)

O helfileyi ve o belfile ta'bîr etdikleri eczâları havanda dövmekden ve anı sahk etmekden etibbâ bedenın ma'mûrlugunu istediler. Eğer bunlar sahk olunmasalar bedene imâret gelmez idi. Bundam mâ-adâ sahk olunmaktan beden eczasından olmaları dahi lâzım geldi.

2380

تا نکوبی گندم اندر آسیا
کی شود آراسته ز آن خوان ما ؟

(Buğday, değirmende öğütülüp ezilme idi nasıl ekmek olur da soframızı süslerdi?)

Mâdemki buğdayı değirmende dögmeyesin kaçan o buğdaydan etmek yapılır ve anınla bizim soframız tezyîn olur?

2381

آن تقاضا کرد آن نان و نمک
که ز شستت وارهانم، ای سمک

(Ey balık gibi cehalet denizinde yüzen Fir'avn, sarayında yediğin tuz ve ekmek, gelip de seni oltaya tutulmaktan kurtarmamı iktizâ' etti.)

Bu kazâlığı mukaddem yidigim senin nân u nemegin eyitdi ki, ey balık seni ağdan halâs ederim ve murâdım giriftârlıktan âzâd olasın.

2382

گر پذیری بندِ موسی، وارهی
از چنین شستِ بدِ نامنتهی

(Eğer Mûsâ'nın nasihatını kabûl edersen çirkin ve sonu gelmez bir oltadan –yâ'nî azâb-ı ilâhîden- kurtulursun.)

Eğer benim pendimi kabûl edersen halâs olursun, buncılayın kabîh nâ-müntehî balık ağından. Ağdan murâd küfürdür.

2383

بس که خود را کرده ای بنده هوا
کرمکی را کرده ای تو اژده

(Sen kendini hevâ ve hevese o kadar bağlamışsın ki küçük bir kurdu ejderha yapmışsın.)

Ol rütbede kendini ehl-i hevâ etmişsin ki bir hakir kurtcağızı ejdehâ gibi belâ-yı azîm etmişsin. Kirm, et kurduna denir, kâf'ın kesriyle ve râ'nın sükûnuyla. Âhirinde kâf, tasgîr içindir.

2384

اژدها را، اژدها آورده ام
تا به اصلاح آورم من دم به دم

(Seni ıslâh etmek için, ejderha gibi olan nefesine karşı ben de mu'cize ejderhasını getirdim.)

Senin ejdehâ-yı nefesine mukabil ben dahi Hakk'dan ejdehâ getirmişim, hattâ seni nâdim olmasın için ıslâha getire diye.

2385

تا دم آن، از دم این بشکند
مار من آن اژدها را بر کند

(Tâ ki onun nefesi bunun nefesiyle tutulsun ve benim yılan olan asam o ejderhayı tutup koparsın.)

(153 b)

Hattâ senin ejdehânın nefsi benim ejdehâmın nefsinden kayırsun ve benim yılanım o ejdehâyı koparsın.

2386

گر رضا دادی، رهیدی از دو مار
ور نه از جانت بر آرد آن دمار

(Benim dâvetimi kabûl eder ve Allah'ın kulu olmaya râzı olursan nefis ejderhasından kurtulursun, yoksa o nefis ejderhası seni helâk eder.)

Eğer rızâ verirsen iki yilandan halâs olursun yoksa senin cânından Hakk Te'âlâ intikâm getirir.

2387

گفت: الحق، سخت اُستا جادوئی
که در افکندی به مکر، اینجا دوئی

(Fir'avn dedi ki, hakikaten usta bir sihirbâzmışsın. Bu memleket halkını ikiye ayırdın.)

Fir'avn dedi ki Hakka a'lâ sâhirsın zîrâ mekr ile bu câdûlûğı âleme bıraktın ve cihâna velvele saldın ³¹ *قال له تعالى فلما جاء صم بالبينات قالوا هذا سحر مبين* yâ'nî, Mûsâ aleyhis's-selâm Fir'avne ve kavmine geldiye ve asâyı ejdehâ eylediye bu sihir dir dediler. Ve böyle olduğı dahi zâhirdir.

2388

خلق یكدل را تو كردی دو گروه
جادوئی رخنه كند در سنگ و كوه

(Gönlü olan bir halkı sen iki bölüğe ayırdın. Öyledir, büyüçülük, dağa taşa bile te'sir eder. Onları bile yarar ve yıkar.)

Müttehid halk dediler beyinlerine tefrîka bırakıp iki bölük eyledik. Zîrâ sâhirlîk acîb şeydir, taşa ve dağa rahne bırakır.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın Fir'avn'a cevâbı

Mûsâ aleyhis's-selâm'ın sâhirlîgi kendi zât-ı şerîfinden nefy etmesi beyânında olucudur.

2389

گفت: هستم غرق پیغام خدا جادوئی
که دید با نام خدا؟

(Hazret-i Mûsâ dedi ki, ben İlâhî vahye garkolmuşum. Allah'ın adıyla büyüçülük hiç görülmüş şey' midir?)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki ben Allahu Te'âlâ'nın haberine ve vahyine müstağrakım. Hakk Cell u A'lâ'nın ism-i şerîfiyle câdûlûğı kim gördü ve Allah diyenler hiç sâhir olur mu?

2390

غفلت و كفر است مایه جادوئی
مشعله دین است جان موسوی

(Büyüçülüğün temeli gaflet ve küfürdür. Mûsânın rûhu ise dîn meşalesidir.)

Ey gâfil, sâhirlîgin mâyesi küfür ve dalâletdir. Kişi kâfir ve Hakk'dan ba'id ve dalâletde olmadıkça anın sihri müesser olmaz. Mûsâ'ya mensûb cân ise dinin

³¹ Fir'avn dedi ki, hakikaten usta bir sihirbâzmışsın. Bu memleket halkını ikiye ayırdın.

meş'alesidir. Bu sûretde Kelîmullah ve Hakk'ın ta'ayyünü olanlarda sâhirlilik olur mu?

2391

من به جادویان چه مانم ای وقیح ؟
کاز دَمَم پُر رشک میگردد مسیح

(A terbiyesiz, ben nasıl büyüçülere benzerim? Nefesime Mesîh bile gıpta eder.)

Ben, ey rezil Fir'avn, sâhirlere ne vechile benzerim, zîrâ benim nefesimden Hazret-i Îsâ gibi nefes sâhipleri gıpta ile dolu olurlar. Hiç benim gibi zât-ı şerîf sâhir olur.

2392

من به جادویان چه مانم ای جنب ؟
که ز جانم نور میگیرد کتب

(A cenâbet! Ben büyüçülere nasıl benzerim? Kitâblar benim rûhumdan nûr alır.)

Ey cenabetle ile muttasıf olan habîs, ben ehl-i sihre nice benzerim, zîrâ kütüb-i ilâhîye cânımın nûrundan nûr alır.

2393

چون تو با پَر هوا بر میبری
لا جرم بر من گمان بد میبری

(Sen hevâ ve heves kanadıyla uçtuğun için şüphesiz bana suy-i zannda bulunuyorum.)

Çünkü sen hevâ kanadıyla yukarı uçarsın. Bu ecîlden benim üzerime anın zannını eylersin. Ya'nî kendin gibi beni dahi ehl-i hevâ zu'm edersin.

2394

هر که را افعال دام و دَد بود
بر کریمانش گمان بد بود

(Her kimin işi şeytânca ve canavarca olursa, elbette kerem sâhibleri hakkında şüphelenir.)

Her kimesneye ki halkı olmak işi ve incitmek işi

(153 a)

olur. Anın eyüler üzerine sû-i zannı olur. Zîrâ mizâc-ı insânı herkesi kendüye kıyâsdir. Dâd, dal-ı ulânın fethi ve dal'ı sâniyenin sükûniyle yırtıcı hayvâna derler. Arslân ve kaplan gibi. Bu makâmda incitmek murâd olunur.

2395

چون تو جزو عالمی پس ای مهین
کلّ آن را همچو خود بینی یقین

(Sen âlemîn bir cüzü olduğun için, küllün olan âlemi de kendin gibi sapık görürsün.)

Çünkü sen âlemîn cüzvisin. Her ne vechile olursan ey azgın küllî âlemi kendi vasfın gibi görürsün.

2396

چون تو بر گردی و، بر گردد سرت
خانه را گردنده بیند منظرت

(Döndün de başın döndü mü, gözüne ev de dönüyor görürsün!)

Çünkü sen dönersin ve dahi başın döner. Senin gözün hâneni dönücü görür.

2397

ور تو در کشتی روی بر یم روان
ساحل یم را همی بینی دوان

(Eğer sen sefînde deryâ üzerine olduğun halde gidersen deryâ kenarını dahi seninle segirdici görürsün.)

Eğer sen sefînde deryâ üzerine gidici olduğun halde gidersen deryâ kenarını dahi seninle segirdici görürsün. O ise devr eden ve sefînde giden sensin ve sâhil-i bahr değildir. Hemân senin gözüne öyle görürsün.

2398

گر تو باشی تنگدل از ملحمه
تنگ بینی جوّ دنیا را همه

(Bir felâketten senin cânın sıkılır ve kalbin daralır, bütün dünyâyı müteessir ve gam içinde görürsün.)

Eğer cenkden teng-dil olursan cümle dünyâyı dar görürsün. Öyle değildir zîrâ dünyâ vâsı'dır.

2399

ور تو خوش باشی به کام دوستان این
جهان بنمایدت چون بوستان

(Dostların ârzû ettiği gibi hoş olursan da bu dünyâ sana bir gül bahçesi gibi görünür.)

Eğer câh ve mansıbla hoş olursan dostların istediği gibi bu dünyâ her ne kadu belâ dolu ise de senin gözüne Gülşen gibi görünür.

2400

ای بسا کس رفتہ تا شام و عراق
او ندیدہ هیچ، جز کفر و نفاق

(Ne kadar kimse vardır ki Şam'a, Irak'a gitmiş, oralarda küfürden ve nifâktan başka hiçbir şey' görmemiştir.)

Ey kimesne çok âdem vardır ki Şam ve Irak şehirlerine gitmiştir ancak küfür ve nifâktan başka şey' görmemiştir. Zîrâ kendisi küfür ve nifâkla müttesifdir. Bu iki beldede dahi küfür ve nifâk şâyi' olmağıla hemân anları görür ve sâir iyilige müteâllik bu beldelerde bir şey' görmez. Elbette ba'zı mehâsin dahi vardır ve kendüye su'âl olursa ki Şam ve Irak'da ne gördün, cevâbında küfürden ve nifâktan gayrı bir nesne görmedim der.

2401

وی بسا کس رفتہ تا ہند و ہری
او ندیدہ جز مگر بیع و شری

(Çok kimse vardır ki Hindistan'a, Herat'a kadar gitmiş, oralarda alışverişten başka bir şey' görmemiştir.)

Ve dahi ey kimesne bil ki çok âdem vardır ki Hind iklimine ve Herat şehrine gitmiştir. O dahi görmemiştir ancak be'u şıra görmüştür. Zîrâ kendüsi ticârete gitmiştir ve hemân tüccarı görmüştür. Suâl olursa anları söyler fülân şeyhden ana sorsan bilmez. Belki işitmemiştir zîrâ anın dervîşliğe taalluk eder bir işi yokdur ki Hind meşâyihî ile görüşmüş olsa da anları bile.

2402

وی بسا کس رفتہ ترکستان و چین او
ندیدہ هیچ جز مکر و کمین

(Kezâ niceleri de vardır ki Çin'e ve Türkistan'a gitmiş, oralarda hileden ve tuzaktan başka bir şey' görmemiştir.)

(154 b)

Ve dahi ey kimesne bil ki çok kimesneler Türkistan ve Çin iklimine gitmiştir. Oralarda sihir ve hîleden gayrı bir nesne görmemiştir zîrâ bu iki iklim hîle mekânıdır. Ve bey ü şîrâ' âdemi aldarlar. Hâlbuki bu dahi ticâret için gitmiş idi. Bu vechile ancak ehl-i mekri görür ve gayrı bu iki iklimden mehâsine taalluk eder bir şey' görmez.

2403

چون ندارد مدرکی جز رنگ و بو
جمله اقلیمها را گو بجو

(Sefere giden renk ve kokudan –yâ'nî suri şeylerden- başkasını görmezse, isterse bütün dünyâyı dolaşsın, hep bunu görür.)

Çünkü bu müsâfir bir müdrik tutmaz. İllâ dünyânın rengini ve râyihâsını anlar. Ve müdrik tutarsan ana de ki, bütün iklimleri gezersini görüp ve istişâmâm edeceğin bunlardır. Bâtından bir nasîb bulamazsın.

2404

گاو در بغداد آید ناگهان
بگذرد از این سران تا آن سران

(Meselâ bir öküz, Bağdad'a gelir ve şehrin bir başından o bir başına kadar gider.)

Öküz meselâ nâgehân Bağdad'a geldi. Bağdad'ın bu tarafından öbür tarafına dek gider.

2405

از همه عیش و خوشیها و مزه
او نبیند غیر قشر خربزه

(Oradaki hoş ve lezzetli ni'metlerden yalnız kavun ve karpuz kabuklarını görür.)

Cemî' hoşluklardan ve safâ ve lezzetden o öküz görmez illâ karpuz kabuğu görür. Murâd-ı şerîfleri öküz gibi olan ehl-i dünyâ bu dünyâdan görmez illâ lezzat-i dünyâyı denîyeyi görür demektir.

2406

که بود افتاده در ره، یا حشیش
لایق سیران گاوی یا خربزه

(Kezâ, yollarda dökülen samanları, yâhûd ötede, berideki otları görür. Öküzün ve merkebin seyrine lâıyk olan budur.)

Bir saman ki yâhûd bir ot ki yol üzerine düşmüşdür bir öküzün yâhûd bir merkebin seyrânına lâyıkdır yâ'nî anı bir öküz yâhûd bir merkeb görür ve ekl eder ve insân anı görmez ve almaz.

2407

خشك بر ميخ طبيعت چون قدید
بسته اسباب و جانس لا یزید

*(Tabiat çivisine, kurumuş et gibi asılı kalan kişinin cânı sebeblere bağlanmıştır.
Bundan ötesini göremez.)*

İlm-i bâtından bî-behre olan kimesne işte böyle öküz gibidir. Lahm-ı kadîd çengelde niçe asılmış ise o dahi tabi'at mihına asılmışdır ve mizâcı üzere gider. Anın cânı esbâb-ı maîşetine bağlanmıştır bu cihetle rûhu neşv ü nemâ bulmaz.

2408

و آن فضای خرق اسباب و علل
هست ارض الله، ای صدر اجل

(Baş köşede oturan kişi, sebeblerin kalktığı ova, Allah'ın geniş yeryüzüdür.)

Esbâb ve ileli yırtmak sahrâsı evliyâ-ı kirâmın oldukları arz-ullâhi vâsia ta'bîr olunan sahrâdır ki bir kimesne o sahrâya varırsa sebeblerden geçer. Ey sadr-ı âzam bunu böylece bil.

2409

هر زمان مبدل شود چون نقش جان
نو به نو بیند جهانی در عیان

(O (ârzûllâh-ı vasia)da rûh)cân) her an sûret değiştirir. Her an yeni âlemler görür.)

Her zamân o âlemîn mevcûdâtı câna aks eden suver gibi tebeddül etmiş olur. O zâtlar o cihânı nev-be-nev görürler.

2410

گر بود فردوس و آنهار بهشت
چون فسرده يك صفت شد، گشت زشت

(Eğer cennetlerin en alası cennetü'l-firdevs ile cennetlerdeki nehirler donmuş bir halde kalsalar, cennet ehlinin nazârında çirkin görünürlerdi.)

Eğer Firdevs ve cennet ırmakları çünkü bir sıfâtda donmuştur.

(154 a)

Ehl-i cennetin gözüne şirkin görünür zîrâ tabî'at teceddüde tâlibdir ve nev-be-nev olan şeyleri ister.

İnsanın her hissi başka şeyler idrâk eder ve öbür hissini idrâk ettiklerinden bîhaberdur. Nitekim her usta san'âtkâr da başka bir san'âttâ usta olan san'âtkârın san'âtına acemidir, o san'âttan bîhaberdur.

Burası anın beyânındadır ki insândan dahi her bir müdrük olan hissini başka bir idrâk edeceği şey' vardır. Öyle ki anın müdrüklerinden başka his habersizdir. Meselâ râyiha-i tayyîbeyi kuvve-i şâmme idrâk eder ve kuvve-i bâsıra anı idrâke kâdir değildir. Ve kuvve-i bâsıranın dahi gördüğü şeyleri kuvve-i şâmme anlamağa muktedir değildir. Bu aynıyla ana benzer ki her san'ât sâhibi üstâd gayrı san'ât sâhibi üstâdın kârının acemîsidir. Meselâ sirâc berberin işini görmege kâdir olamaz ve berber dahi sirâcın san'âtını işlemege kâdir değildir. Ve bunların biri birinin kârından bî-haber olması anın vazîfesi olmadığındandır. Yoksa o işi dahi taallüm ile anı dahi eder. Bu delâlet eylemez ki o hisse o müdrükât kat'an olmaz. Ve o bir san'ât, o bir san'ât sâhibine işlemesi mümkün değildir. Böyle ola yâ'nî göz râyihayı idrak edemez ve serâc berber olmaz. Bu işler mümkinatdan değildir demek değildir. Eğerçe hâl hükmüyle anı ben idemem diye münkîr iseler de lîkin benim münkîrlikden murâdım bu makâmda haberi yok demektir, bundan gayrısı murâdım değildir.

2411

چنبړه ډيډ جهان، ادراك توست
پرده پاكان، حس ناپاك توست

(Senin dünyâyı görüşün, idrâkinin vüsatine göredir. Pâk ve musaffa olan evliyâullahı görüp tanımana perde olan da senin napâk olan idrâkindir.)

Dünyâyı görmekligin mikdârı senin idrâkinin mikdârıncadır. Yâ'nî her ne kadar idrâkin var ise dünyâyı o mikdâr bilirsin ve anlarsın ve dahi senin nâ-pâk olan hissini pâkları senin görmekligine perde olur. Eğer havâsın zâhir olsa evliyâullâh senden ihtifâ etmezler idi.

2412

مدتی حس را بشوز آب عیان
این چنن دان جامه شوئی صوفیان

(Bir müddet duygunu görüş suyuyla yıka. Zîrâ sūfiyyenin çamaşır yıkaması böyledir.)

Ey zâhid bir müddet ayânı suyundan hissini yıka. Ve mertebe-i ayâna resîde ol. İşte dervîşlerin esvab yıkayıcılığını buncılayın bil, yâ'nî ayân suyundan yıkadılar bil.

2413

چون شدی تو پاک، پرده بر کند
جان پاکان، خویش بر تو میزن

(Pâk olunca gözündeki gaflet perdesini kaldırırlar. Pâk ve saf olan zevâtın rûhları sana kendilerini gösterirler.)

Çünkü sen

(155 b)

Âb-ı ayândan pâk oldun perde kalkar ve dahi pâkların cânı kendüyi senin üzerine vurur. Yâ'nî sana aşikâr olurlar demektir.

2414

جمله عالم، گر بود نور و صور
چشم را، باشد از آن خوبی خبر

(Bütün 'âlem nûr ve nakış olsa o güzellikten ancak gözün haberi olur.)

Cümle kâinât eğer nûr ve sûretler olursa göz için o gizlilikden haber olur ve o hüsn ü letâfeti ancak göz anlar zîrâ mubsıra olmağla çeşmin vazîfesidir.

2415

چشم بستى، گوش می آری به پیش
تا نمائی زلف و رخساره بُنیش

(Meselâ gözünü kapayıp da zülfünü ve yanağını iyice gör diye kulağını bir güzele karşı tutsan;)

Eğer gözünü kaparsan ve kulağını önüne getirirsen, hattâ bir bitin zülfünü ve yanağını bana göster diye.

2416

گوش گوید: من به صورت ننگرم
حس چشم است آن، ز دیدن قاصرم

(Kulak sana lisân-ı hâl ile der ki, ben sûreti göremem, ancak sûret ses çıkarırsa onu işitirim.)

Kulak der ki ben sûrete meyl etmem ve ana nazâr etmem. Eğer sîret bir sadâ urursa anı işitirim.

2417

عالم من، لیک اندر فن خویش
فن من، جز حرف و صوتی نیست بیش

(Ben kendi fennimde âlimim. Fennim ise harfî ve sesi işitip anlamaktan fazla değildir.)

Ben âlimim velâkin kendi fenimde âlimim. Benim fenim harf –i vusutun gayrı ziyâde değildir.

2418

هین بیا، بینی، ببین این خوب را
نیست بینی در خور، این مطلوب را

(Ey burun, gel de şu güzeli gör desen, burun bu talebe lâyük ve kabiliyetli değildir.)

Kulağın önüne mubsırâtı koyunca kulak andan i'raz etdiği gibi eğer dersin ki gel ey burun bu güzel sûreti gör, burun dahi kulağın cevâbını verir zîrâ bu matluba burun lâyük değildir ve rü'yet şânından değildir. Bu cihetle sana der ki:

2419

گر بود مشک و گلابی، بو برم
فن من این است و علم و مخبرم

(Eğer misk ve gül suyu olursa kokularını duyarım. Benim fennim, ilmim ve haberim budur.)

Eğer misk ve gül suyu olursa istişâm ederim. benim san'âtım budur. Ve ilmim ve haberim budur. Yâ'nî ancak sana mesmûâtından haber veririm.

2420

کی ببینم من رخ آن سیم ساق؟
هین مکن تکلیف ما لیس یطاق

(Ben o baldırı gümüşe benzeyen güzelin yanağını nasıl görebilirim? Bunu anla da bana yapamayacağım şeyi teklif etme.)

Ben kaçan ol sîm-i sakın yanağını görürüm âgâh ol, bana mâlâ yutâk teklif etme.

2421

باز، حس کژ نبیند، غیر کژ خواه کژ
غژ پیش او، یا راست غژ

(Doğru olmayan his ise eğriden başka bir şey' göremez. Onun önüne ister eğri getir, ister doğru müsâvidir.)

Ve dahi eğri his görmez, illâ eğri görür. İstersen sen anın önünde eğri suratın yâhûd doğru suratın yâhûd doğru suratın.

2422

چشم احوّل، از یکی دیدن یقین
ناظر شرک است، نه توحید بین

(Hocam, şaşî bir göz, biri iki gördüğü için hakikati görmekten azledilmiştir.)

Şaşî göz bir görmekten görmekten yakîn bil ki mağ'zûldur. Ey yardım edici hâce

2423

تو که فرعونى همه مكرى و زرق
مر مرا از خود نمى دانى تو فرق

(Sen de Firavn'sın, hîleden ve riyâ'dan ibâretsin. Bundan dolayı kendini benden farklı görmüyorsun.)

Sen ki Fir'avnsun, bütün hîle deryâsının tahkîk beni kendinden fark eylemegi bilmezsin. Ey eğri oynayıcı kendi gözünden bana bakma tâ ki bir kat olanı iki kat görmeyesin.

2424

بنگر اندر من، ز من، يك ساعتى
تا وراى كون بينى ساحتى

(Bir an kendini terk et ve bana benim gözümden bak da, kâinâtın fevkinde bir 'âlem gör.)

Bana benden ey şaşî bir sâat mikdârı nazâr eyle

(155 a)

Hattâ kevnin verasında bir azîm meydân göresin,

2425

وا رهى از تنگى و، از ننگ و نام
عشق اندر عشق بينى، والسلام

(Darlıktan da kurtul, nâm ve şöhretten de. 'âşk içindeki 'âşkı gör vesselâm.)

darlıktan kurtulasın ve dahi ardan ve nâmdan geçesin ve dahi 'âşk içinde 'âşk göresin. İşte kelâm burada tamam oldu.

2426

پس بدانی، چونکه رستی از بدن
گوش و بینی، چشم می داند شدن

(Bil ki, beden hasbinden kurtuldun mu kulağın da göz olur burnun da.)

Çünkü kayd-ı tenden âzâd oldun. Böyle olunca bilirsin ki kulak ve burun gözün işini görürler ve her bir uzuv biri birinin maslahatını görmeye kudretleri vardır. Hakk Te'âlâ dilerse, burnu ile kuluna bir şey' gösterir. Evvelâ olmaz dedigimiz âvâm-ı nâsa göredir yoksa havâsa göre değildir. Havâsın ki bu beyitle beyân olunandır.

2427

راست گفتست آن شه شیرین زبان
چشم گردد مو به موی عارفان

(Âriflerin her kılı göz kesilir diyen o tatlı dilli pâdişâh doğru söylemiştir.)

Doğru buyurmuşdur o tatlı dilli sultân-ı Zîşân buyurduğu odur ki âriflerin bedenindeki her kılı göz olur ve mûy-ı bedeniyle dahi görürler.

2428

جسم را چشمی نبود اول یقین
در رحم بود او جنین گوشنتین

(Göz, evvelce göz değildi. O, ana rahminde etten ibâret bir cenin idi.)

Cismin yakın bil ki rahm-i mâderde gözü yok idi. Âdetâ mensub bir yavru idi ve yine rahm-ı mâderde görür idi. Fehm olundu ki görmek göz ile değildir.

2429

علت دیدن مدان پیه، ای پسر
ور نه، خواب اندر، ندیدی کس صور

(Oğul, bir yağ parçasını görme sebebi sanma. Görme hassası Allahın o yağ parçasına bir ihsânıdır. Öyle olmasaydı hiç kimse rüyâda görülen şeyleri göremezdi.)

Rü'yetin sebebinin iç yağı bilme ey oğul ve sebebe rabt-ı kalb etme. Hakk'a bak, yoksa kimesne rüyâda sûretler görmez idi. Hâlbuki uykuda göz kapakları kapanmışdır ve gözün beyâzının ve karasının mestûr olmağıla gördüğü yokdur ki

rü'yeti anlardan bilelim ma'lûm oldu ki rü'yet illeti beyâzı ve karası değilmiş. Hemân rü'yet-i hakk'dan imiş.

2430

آن پری و دیو می بیند شبیه
نیست اندر دیدگان هر دو پیه

(Cin ve Şeytân da insân gibi görür. Fakat ikisinin gözünde yağ parçasına benzer bir şey' yoktur.)

O perî ve o dîv insâna Şebih görürler. Böyle iken her ikisinin gözünde akdan ve karadan bir şey' yoktur.

2431

نور را با پیه خود نسبت نبود
نسبتش بخشید خلاق ودود

(Nûrun hakikatte yağ parçası ile münâsebeti yoktur. Fakat yaratıcı ve sevgi ihsân edici Allah bu münâsebeti bağışlamıştır.)

Nûrun iç yağıyla tahkîk nisbeti yok idi. Lâkin ana mevcûdu yaratıcı Mevlâ münâsebet bağışladı. Bu cihetle nûr pih ile imtizâc edip münâsebet buldu.

2432

آدم است از خاک، کی ماند به خاک ؟
جنی است از نار، بی هیچ اشتراك

(Âdem topraktan yaratılmışken toprağa hiç benzer mi? Cinler âteşten yaratılmış iken onlarla âteş arasında hiçbir münâsebet yoktur.)

Âdem aleyhis's-selâm topraktan mahlûkdur kaçan toprağa benzer, ta'ife-i cin âteşden mahlûkdur kaçan nara benzer. Böyle iken Mevlâ Âdem'i türâbdan ve cini nardan münâsebet verip yaratdı. Bunun gibi

(156 b)

Nûra dahi iç yağıyla münâsebet verdi demektir.

2433

نیست خود مانند آتش آن پری
گر چه اصلش اوست، چون می بنگری

(Cinin aslı âteştir. Fakat dikkat edersen âteşe hiç benzemez.)

O perî âteş gibi değildir. Eğerçi anın aslı odur. Binâberîn nardan yaratdı. Çünkü eyüce bakarsın.

2434

مرغ از باد است، کی ماند به باد ؟
نامناسب را، خدا نسبت بداد

(Kuş, havadan yaratılmış olmakla berâber havaya nerden benzer? Cenâb-ı Hakk, aralarında nisbet bulunmayan şeylere bir münâsebet vermiştir.)

Kuş havadandır,ve kaçan havaya benzer. Böyle benzemez iken münâsebetsiz şeye Hüdâ nisbet verdi.

2435

نسبت این فرعها با اصلها
هست بی چون، گر چه دادش وصلها

(Bu fîrûâtın asıllarıyla –yâ'nî insânların toprak, cinlerin âteş, kuşların hava ile münâsebeti vardır. Allah onlara bu münâsebeti vermiştir. Fakat bu münâsebeti akıl ermez, keyfiyeti bilinmez.)

Bu furuların asıllara nisbeti keyfiyetsizdir. Eğerçe ana vuslatlar vermiş ise de.

2436

آدمی چون زاده خاک و هباست
این پسر را با پدر نسبت کجاست ؟

(İnsân, mâdemki hiçbir kıymeti olmayan topraktan meydâna gelmiştir. O halde, bu çocuğun babası olan toprağa, nisbet edilmesi nedendir?)

Âdem aleyhis's-selâm'a mensûb olan çünkü hebâ ve hakir hâkden halk olunmuşdur. Bu evlâd-ı Âdem'in pederi olan hâke münasebeti kandandır.

2437

نسبتی گر هست، مخفی از خرد
هست بی چون و، خرد کی پی برد ؟

(Bir münâsebet varsa bile akıldan gizlidir, keyfiyetine akıl ermez. Akıl bu münâsebetin izini nerden bulacak?)

Eğer akıldan mahfî bir nisbet var ise o nisbet bî- keyfdir ve akıl ana kaçan iz İlter ve anı bilir? Belki bilmez demektir.

2438

باد را بی چشم، اگر بینش نداد
فرق چون میکرد اندر قوم عاد ؟

(Eğer Allah, rüzgâra göz vermemiş olsaydı Âd Kavminin mü'mîn ve müşrik olanlarını nasıl ayırd edebilirdi?)

Yine gözsüz Allahu Te'âlâ'nın göstermege kâdir olduğunu isâbet makâmında buyururlar ki rüzgâra gözsüz eğer görmek vermeyeydi Âd Kavmi'nin içinde kaçan

Rüzgâr *چون صمی دانست مؤمن ان عدو چون صمی دانست می راز کردو* fark eyler idi.³² mü'mini kâfirden nice fark eder idi. Çünkü fark eyledi bâdeyi kadehden fark eder gibi. Bundan münfehim oldu ki rü'yetin şartı ve illeti göz değildir belki rü'yetin illeti Allahu Te'âlâ'dır.

2439

آتش نمرود را گر چشم نیست
با خلیش چون تجشم کردنیست ؟

(Nemrûd'un yaktırdığı âteşin kendine göre gözü olmasaydı Hâlil-ullah olan İbrâhîm Aleyhisselâmı yakmamak için nasıl tekellîf gösterirdi?)

Nemrûdûn âteşinin eğer gözsüz rü'yeti olmayaydı Hakk Cellu Alâ'nın dostu İbrâhîm aleyhis's-selâm üzerine yakmamak için külfeti kendi üzerine kaçan ihtiyâr eder idi ve Hâlil-ullahı nice görür idi. Tecessüm, tef'al bâbından masdar olarak külfetle bir

ameli işlemege derler.³³ *کر نبود می نیل را ان نورو دید از چه قبلی راز سبطی می کزید* eğer Nil Irmağı için o nûr-ı Hüdâ ve görmek olmayaydı ne cihetden Fir'avnun kavmini Benî İsrâil'den fark ve ihtiyâr eder idi. Ve dahi Sıbtî'ye âb-ı sâfi ve Kıbtî'ye nice kan olur idi.

2440

گر نه کوه و سنگ با دیدار شد پس
چرا داود را او یار شد ؟

(Dağ ve taşların görür gözü ve işitir kulağı olmasaydı Davud Aleyhisselâm Zebur okurken O'nun âvâzına sadâ verir, akisler yapar mıydı?)

Eğer dağ ve taş gözsüz görmekle muttasıf olmayaydı böyle olunca o dağ Hazret-i Davud aleyhis's-selâm'a nice yâr olurdu ve Hazret-i Davud'u nice bilir idi. Dağın

³² Mümini düşmândan nasıl ayırır; bâdeyi kadehten ayırdığı gibi.

³³ Nil ırmağının görüşü (Hüdâ) nûrundan olduğu için Kıptî'ye kan, Sıbtî'ye tertemiz bir su oldu.

(156 a)

Yâr olmasını zikrullah vaktinde olur idi. Berâber zikretmesi cihetiyle ve taşın yâr olması Câlut'ı katl vaktinde idi ki nice pâre olup Câlut'ı ve askerini helâk eyledi.

2441

این زمین را گر نبودی چشم جان
از چه قارون را فرو خورد آن چنان؟

(Eğer şu zemînin cân gözü yok idiyse Karûn 'u o sûrette neden yutmuştu?)

Bu kürre-i arzın eğerçe cân gözü olmayaydı neden için Kârun'ı o ancılayın yer idi. Yerin anı ibtilâ'ından nümâyân oldu ki Kârun'ı görür ve bilir imiş.

قال له تعالى ومنهم من خسفنا به الارض

2442

گر نبودی چشم، دل حنانه را
چون بدیدی هجر آن فرزانه را؟

(Eğer Hannâne direğinin gönül gözü olmasaydı, âkil ve hikmet-âşinâ olan Resûl-i Ekremîn ayrılığını nasıl görürdü?)

Eğer bâlâda kıssası mürûr eden âsitin-hannânenin gönül gözü olmayaydı nice görür idi. O âkil ve kâmil olan Hazret-i Muhammed Mustafâ aleyhis's-selâm efendimizin hicr ve iftirâkını ve o iftirâkla kaçan müteallim olup bükâ eder idi.

2443

سنگ ریزه گر نبودی دیده ور
چون گواهی دادی اندر مشیت در؟

(Eğer taş parçaları görür olmasaydı, zât-ı risâletin nübüvvetine Ebû Cehilin avucu içinde nasıl şehâdet ederdi?)

Ufak taşlar eğer gözlü olmayaydı ve anların çeşm-i bâtînîsi ve idrâki olmayaydı avuç içinde nice Cenâb-ı Hakk'ın vahdâniyetine ve Resûl-i Kibriyânın hak olduğuna tasdîk ve ikrâr gösterirler idi. Bu kıssa dahi bâlâda mürûr eyledi.

2444

ای خرد، بر کش تو پر و بالها
سوره بر خوان، زلزلت زلزالها

(Ey akıl, sen idrâk ve fehim kanadlarını aç da (izâ' zülziletül ârzû zülzaleha) sûresini oku.)

Ey akıl, kanatlarını çek ve dahi Kur'ân-ı Kerîm'de izâ zülzileti'l-'arz zilzâlehâ sûresini oku ki o sûrede yerin herkesin ahvâlinden Cenâb-ı Kibriyâ'ya ihbâr etmesi beyân buyurmuştur. Bu şehâdeti görmeksiz ve bilmeksiz nice verir?

2445

در قیامت این زمین بر نیک و بد
کی ز نادیده گواهیها دهد؟

(Bu 'arz, iyiliğe ve kötülüğe dâir kıyâmette şehâdet edecektir. Görmeseydi, görmediği şeylere nasıl şehâdet edebilirdi?)

Hulâsa-i ebyât şu mezkûratın çeşm-i zâhirisi yok iken görürler. Bundan müstefâd olunur ki rü'yet göstermege kadîrdır. Çeşm-i zâhiriye böyle kayd-ı tenden âzâd olanların her bir uzvunu göz edip gözsüz anlara idrâk etdirir buyurmuşlar idi. Maksûd-ı şerîfleri bu müddeâyı isbâtdır. Feefhem

2446

کی تحدث حالها و اخبارها؟
تظهر الارض لنا اسرارها

('Arz kıyâmet gününde hâlini, haberlerini ve sırlarını bize izhâr edecektir? Onda kendisine mahsûs bir görüş bulunmasaydı bunu nasıl yapabilirdi?)

Eğer zemînin ilmi lâ-hak olmasa idi cümlelerin hallerini ve haberlerini kaçan tahdîs eder idi ve dahi zemîn bize rûz-ı kıyâmetde definelerini ve sâ'ir kendinde mektum olan ezhârını nice izhâr eder idi. Bu dahi delâlet eder ki yer görür imiş. Ve rü'yet göze mahsûs değil imiş.

(157 b)

Belki Allahu Te'âlâ gözsüz dahi göstermege kâdir imiş.

2447

این فرستادن مرا پیش تو میر
هست بُرهانی که شد مرسل خبیر

(Senin gibi cebbâr ve kakhâr bir hükümdâra Allahın beni böyle silâhsız ve askersiz göndermesi delâlet eder ki gönderen Hakk, senin de, benim de hallerimizden haberdardır.)

Bu dahi gözsüz görmegi isbâtdır. Musâ aleyhis's-selâm Fir'avna buyurur ki beni Allahu Te'âlâ'nın yalnız bilâ asker sana irsâl buyurması bir delîldir ki bunu irsâl

eden Zât-ı şerîf benim hâlimi ve senin hâlini bilir ve görür ve bana yardım eder. İşte Allahu Te'âlâ'da rü'yet vardır velâkin göz yoktur.

2448

کاین چنین دارو، چنان ناسور را
هست در خور، از پی میسور را

(Böyle bir ilâç, böyle onulmaz bir yarayı iyileştirmek için münasîbdir.)

Andan için gönderdiği buncılayın ilâç yed-i beyzadır ve asası şerîfedir ve mucizât-ı sâire-i Musâ aleyhis's-selâm'dır. Ancılayın yaraya ilâc etmek için ki Fir'avn kemâl-i küfrîdir lâyıktır bu işe âsânlık gelmek için ve sana geldim.

2449

واقعاتی دیده بودی پیش از این
که خدا خواهد مرا کردن گزین

(Sen bundan evvel bir takım rüyâlar görmüşsün. Onlar Allah'ın beni seçip göndereceğine delâlet ediyordu.)

Bundan mukaddem dahi vâkıa ve rüyâlar görmüş idin ki senin üzerine beni Cenâb-ı Kibriyâ intihâb ister ve senin mülkünü bana vermek diler.

2450

من عصا و نور بگرفته به دست
شاخ گستاخ تو را خواهم شکست

(Ben, elimde 'asâ ve yed-i Beyza ile senin küstah burnunu kıracaktım.)

Ben elimde 'asâ ve nûr tutmuşum. Bu 'asâ ile senin bî-edeb olan boynuzunu kırarım.

2451

واقعات سهمگین از بهر این
گونه گونه مینمودت رب دین

(Bunun için Cenâb-ı Hakk sana türlü türlü korkunç rüyâlar göstermişti.)

Korkulu rüyâları Allahu Te'âlâ bundan için sana gösterdi. Ve dinin sâhibi olan Rabbü'l-âlemîn âlem-i hâbda dürlü dürlü nesneleri sana irâe eyledi ki salâh ve hüsn-i hâl sâhibi olasın.

2452

در خور سرّ بد و طغیان تو
تا بدانی کاوست در خورد آن تو

(O rüyâlar senin kötü kalbine ve taşkın tuğyânına lâyıktı. Bunlar sana o korkunç neticeye lâyük olduğunu bildirmek için gösterilmişti.)

Senin çirkin sırrına ve tuğyânına lâyük olan bilesin ki odur ve senin lâyük bunlardır.

2453

تا بدانی کاو حکیم است و خبیر
مصلح امراض درمان ناپذیر

(O rüyâlar Allah'ın, Hakîm, Habîr ve tedâvî etmeyen hastalıkları iyileştiren bir kudret olduğunu sana anlatmak içindir.)

Hattâ bilesin ki o Hüdâ hakîmdir ve habîrdir ve dermân kabûl etmeyen emrazı ıslâh edicidir.

2454

تو به تاویلات می گشتی از آن
کور و کر، کاین هست از خوابِ گران

(Sen bu rüyâları ağırlık basmasından görünmüştür diye bâtul te'vîller ile kör ve sağır oldun. O mânevi işâretleri anlamadın.)

Sen te'vîlât ile o rüyâlardan baîd ve kör ve sağır oldun. Bu rüyâları sen bir şey' zann etmedin lîkin ağır rüyâlardandır.

2455

و آن طیب و آن منجم در لمع
دید تعبیرش بیوشید از طمع

(Rüyânı naklettiğin hekim ve müneccimler de zeka nûru ile onun ta'bîrini gördüler, lîkin tamahlarından hakikati sana söylemediler.)

O tabîb o müneccim kendi akıllarından bu rüyânın ta'bîrini zuhûrundan için gördüler. Velâkin senden ikrâm-ı tama'ndan için setr etdiler.

2456

گفت: دور از دولت و از شاهی ات
که در آید غصه در آگاهی ات

(Senin âgâhlığına bir gussa ve keder gelmesi devletinden ve hükümdârlığından uzak olsun.)

Müneccimler sana müdâhene için dediler ki, pâdişâhım, senin pâdişâhlığından ve devletinden baîddir ki senin

(157 a)

Dünyâ ehlinin Allah ehline saldırımları, gayb âlemînin sınırı olan nesillere kadar hücum etmeleri, onların pusuda olmalarından gaflete düşmeleri, zâten gâzî de savaşa gitmezse kâfirler Müslümân ülkesine hücum eder çapulda bulunurlar

Bu cihân-ı dünyâ ehlinin o âlim-i gayb-ı cihâni ehlinin üzerlerine hamle etmesi beyânındadır ve dahi ehl-i dünyânın çapması yâ'nî seyirderek gitmesidir. Sınırına dek ki 'âlem-i gaybın serhaddidir yâ'nî 'âlem-i gaybdan o cihân ehlinden bu âleme bir ferd gelmesin ve bizim neşemize hâlel vermesin için ehl-i dünyânın sa'yuları beyânındadır demektir ezcümle Fir'avn dünyâyâ Mûsâ aleyhi's-selâm gelmesin için leyle-i hamlde benî İsrâîle ıyallerinden tefrîk için hîle ile sahrâda alıkoydu. Ba'de bu iş kârger olmamağıla sene-i âtîde bu kadar etfâli katleyledi kıssaları bâlâda geçti 'âlem-i gayb ehlinin pusuda oturup fehikme bunlardan gaflet etmeleri beyânındadır. Çünkü gâzî gazâ'ya gitmez sınırını seyirdip giderler ve bu cesâreti ederler âdet budur bunlara dahi ehlûllah sükût edince yüz bulup ehlûllahın üzerine gelirler. bir mertebede gelir ki evlâtları bile dünyâyâ gelmesin belki onlar da babaları gibi bizim başımıza bir belâ olur derler

2457

حملہ بردند اسپہ جسمانیان
جانب قلعه و دژ روحانیان

(Cismâni olanlar -yânî rûhâniyetten nasîbi bulunmayanlar- rûhânilerin dîn ve şerîat kalelerine saldırırlar.)

Ehl-i cisim ve ehl-i dünyâ askeri ehl-i rûhların kalesi cânibine hamle ettiler diz dalın kesriyle kale ma'nâsınadır.

2458

تا فرو گیرند بر در بندِ غیب
تا کسی ناید از آن سو پاکِ جیب

(Bu saldırımları, onlardan pâk tînet kimse gelmesin diye, gayb derbendlerini zabt içindir.)

O mertebe haml ettiler ki 'âlem-i gaybın derbendlerini tutsunlar hattâ bir yakası pâk ol dahi o taraftan gelmesin ve bize nedir bu ettiğiniz demesin yâ'nî ehlûllahın

üzerlerine bir mertebede hücum ettiler ki kendilerini dünyâdan defden sonra evlâtlarının dahi indifama tâlib oldular demektir.

2459

غازيان حمله غزا چون کم برند
کافران بر عکس حمله آورند

(Gâzîler gazâ ve cihad hamlesinde bulunmazlarsa, aksine olarak kâfirler hamle ederler.)

Gâzîler gazâ' hamlesini çünkü etmezler küffâr aksine ehl-i İslâm üzerine hamle getirirler ehlûllah dahi hel-i dünyâya rûy-ı dil göstermiş olmağla bunlar bizden havf ediyor diye kimini katle ve kimini nefi-i belde cesâret ederler ezcümle Karabaş Velî hazretlerine ve Mısırî hazretlerine kuddise sırrûhu nefyettikleri gibi .

2460

غازيان غيب، چون از جلم خویش
حمله ناوردند بر تو زشت کیش

(Gayb gâzîleri – yâni ahkâm-ı kader- hilim ve merhametlerinden, senin gibi kötü gidişli bir herife hamle etmediler.)

‘Âlem-i gaybın gâzîleri ki ehlûllahtır çünkü kendi hallerinden sen çirkin dinli üzerine hamle getirmedi beyit âtiye merhûndur .

2461

حمله بردی سوی در بندان غيب
تا نیابند این طرف مردان غيب

(Bu tarafa, gabya mensûb bir kimse gelmesin diye, gayb derbendleri olan ata bellerine ve ana rahimlerine pençe attın.)

Âlem-i gayb serhadlerinin tarafına hamle ilettin ve

(158 a)

kimesne seni men etmedikçe derbenleri merdândan boş zann etdin. Andan için hamle iletdin ki âlem-i gaybın ricâli bu cânibe gelmeye ve sen dünyâda begendigini edesin.

2462

چنگ در صلب و رحمها در زدی
تا که شارع را بگیری، از بدی

(Sana zarar getirecek bir çocuk doğmasın diye, tenâsül yolunu tutmak ve sulbler ile rahimlere el uzâtmak istedin.)

Babaların sulbüne ve mâderlerin rahmine niçün urdun hattâ o bu yolu yâ'nî tenasül yolunu kötülüğünden tutasın ve dünyâyâ o yollardan bir fert gelmeye ve ehl-i dünyâ ile cihân mâlâmâl ola.

2463

چون بگیری شه رهی که ذو الجلال
بر گشادست از برای انتسال

(Allah Zü'l- Celâl'in soy ve sop yetiştirmesi için açmış olduğu yolu nasıl kapatabilirsin?.)

Ey Fir'avn niçe zabt edersin bir ulû yolu ki Allahu Te'âlâ onu nesil için açmıştır.

2464

سد شدی در بندها را، ای لجوج
کوری تو، کرد سرهنگی خروج

(A i'nâtçı, sen; gayb âlemînin derbendlerini tuttun ammâ, sana körlük vermek için, bir er çıktı işte...)

Sed ve mâni' oldun nesil serhadlerine ey anûd ve sana rağmen işte zevâl mülkine sebep olacak bir emîr zuhûr etti. Murâd kendi zât-ı şerîfleridir.

2465

نك منم سرهنگ و، هنگت بشكنم
نك به نامش نام و ننگت بشكنم

(İşte o çıkan er benim. Senin kasdını, adını, sanını Allah'ın ismiyle kırıp, yokedeeceğim.)

İşte o bey benim. Senin kuvvet-i zâhirini kırarım. İşte Rabb'immin nâmıyla senin nâmını ve ar u ırzını kırarım. .

2466

تو هلا در بندها را سخت بند
چند گاهی بر سبال خود بخند

(Sen, hele derbendleri tutadur da, bir müddet kendi bıyıklarına gül.)

Sen hele derbendleri iyi bağla. Biraz vakit baygına gel yâ'nî mesrûr ol.

2467

سبالتت را بر کند يك يك، قدر
"تا بدانی" كالتدر يعمى الحذر

(Kadere karşı tedbîr edip çekinmediğini fâ'ide vermediğini sana bildirmek için
(Hükm-ü Kader), senin bıyıklarını tel tel koparacaktır.)

Senin bıyıklarını kadr-i ilâhî bir bir koparır. Hattâ bilirsın ki kadr-i ilâhî kişiyi güzer etmege terk etmez imiş. .

2468

سببت تو تیزتر، یا آن عاد ؟
که همی لرزید از دمشان بلاد

(Senin bıyıgın -yânî şevket-i hükümetin- mi daha kuvvetlidir, yoksa Âd kavmi mi?
Onların nefesinden bütün memleket korkardı.)

Ey Fir'avn senin bıyıgın mı keskindir yoksa Âd Kavmi'ne lâyük olan bıyük mı keskindir? Yâ'nî sen de mi kuvvet vardır yoksa Âd Kavminde mi vardır? Elbette Kavm-i Âd kavîdir. Kalallahu Te'âlâ (ar.âyet) ma'nâsı Kavm-i Âd yeryüzünde bî-gayr-ı hakk olduk izhâr ettiler. Ve dahi Hud aleyhis's-selâm'a size azâb gelir buyurunca dediler ki kudret ve kuvvet yönünden bizden ziyâde şedid kim vardır? Allahu 'Azimü's-şân dahi cevâbında buyurur ki, onlar görmez mi ki tahkîk o Allahu Te'âlâ ki onları yarattı ve âdemden sahn-ı âlem vücûda getirdi. İşte o zât-ı şerîf kuvvet cihetinden onlardan eşeddür ve dahi Kavm-i Âd hâl böyle iken bizim vücûdumuza delâlet eden ayât ve alâmeti bu akıl ve kemâlinde sana bir taraftan bir gussa ve gam gele bu mümkün değildir. Teessüf etme.

2469

از غذای مختلف یا از طعام
طبع شوریده همی بیند منام

(Muhtelif gıdâlardan, yâhûd hazmı zor yeneklerden mizâc bozulunca insân karışık rüyâlar görür, dediler.)

Biri birine muhâlif taâm ve gıdâlardan işte böyle tâb'-ı perîşân rüyâlar görür. Ana iltifât etmem.

2470

زانکه دید او که نصیحت جو، نه ای
تند و خونخواری و، مسکین خو، نه ای

(Çünkü rüyândan anlamışlardı ki, sen, nasîhat dinlemez, şirret ve bî-çâre kanı döken bir zâlimsin.)

Andan için tamağından müneccim setr eyledi. Zîrâ gördü ki sen öğüt ve pend isteyici değilsin. Gördü ki sen o güst ve pend isteyici değilsin belki sert ve zâlımsın ve fakîr tabî'atlı ve mütevazî değilsin.

2471

پادشاهان خون کنند از مصلحت
لیک رحمتشان فزون است از عنت

(Pâdişâhlar, memleketin salâhı çin kan dökerler, ammâ, onların merhameti, şiddetlerinden fazladır.)

Eğerçe pâdişâhlar kân ederler velâkin bir hayırlı iş için kân ederler. Anların fukaraya merhameti etdiği şiddetden artuktur. Anet, aynın ve nunun fethalarıyla şiddete ve gazaba ta'bîr olunur.

2472

شاه را باید که باشد خوی رب
رحمت او سبق دارد بر غضب

(Şâhın, İlâhî ahlâk ile ahlâklanması ve merhameti, gazab ve hiddetini geçmiş bulunması gerektir.)

Pâdişâhlara lâzımdır ki Cenâb-ı Hakk'ın hûyu ola. Yâ'nî anın rahmeti gazabı üzerine sâbık ola. Ve fi'l-hadîsü'l-kudsî sen böyle sultânlardan değilsin. Belki ezlemu halakullah sensin.

2473

نی غضب غالب بود مانند دیو
بی ضرورت خون کند از بهر ریو

(Hükümdâra, şeytân gibi, gazab gâlib olup da nefsinin hilyesi için zaruret olmaksızın kan dökmemelidir.)

Yoksa mülük-ı şeytân gibi gazabı gâlib olana derler. Böyle değildir ve dahi bilâ-zaruret hîle için kân eyler melek bu değildir. Böylesine pâdişâh derler, böyle değildir.

2474

نی حلیمیّ مخنث وار نیز
که شود زن روسپی ز آن و کنیز

(Kezâ nâmusuzlar gibi hâlim olması da doğru değildir. çünkü yerinde olmayan o hilim sebebiyle karısı da orospu olur, câriyesi de...)

Ve dahi pâdişâhların hilmi ibnenin hilimligi gibi olmaya. Zîrâ öyle hilimden avrât ve ariye ruspî olurlar ve halk zabt olunmaz. Böyle olunca gazab ve siyâset dahi lâzımdır. Niteki ba'zı ukalâ' demişdir.

2475

دیو خانہ، کردہ بودی سینہ را
قبلہ ای سازیدہ بودی کینہ را

(Hâlbuki sen göğsünü şeytân yuvası, kîn ve husûmeti de kendine kible yaptın.)

Ey Fir'avn sen ise kalbini şeytân hânesi etmiş idin. Ve gazabını kendine kible eyledin. Böyle pâdişâhlık olmaz buyurdu, pâdişâh olana merhamet lâzımdır.

2476

شاخ تیزت، بس جگرها را کہ خست
نک عصایم شاخ شوخت را شکست

(Senin keskin boynuzun birçok ciğer delmişti. İşte benim asam da senin o küstah boynuzunu kırdı.)

Senin ey Fir'avn şâh-ı tîrin çok ciğerleri tırmaladı. Benim asam senin bî-edeb şâhını kırdı. Bu şâh ta'bîri ile cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu Fir'avna pezevenk buyurmak isterler gibi anlarım.

(159 b)

Münkirdirler. Mısrâ-ı sâînin ma'nâsı zîrâ onların nefesinden şehirler titrer idi.

2477

تو ستیزه روی تر، یا آن ثمود؟
کہ نیامد مثل ایشان در وجود

(Sen mi daha pek yüzlüsün yoksa Semud kavmi mi? Küfürde inâd ve isrâr etmekte onların bir misli vicuda gelmemiştir.)

Ey Fir'avn sen mi inâd yüzlüsün yoksa o Semud kavmimi muaniddir. Elbette kavm-i Semud'un inâdı çokdur. Zîrâ âlem-i vücûdda onların misli olmaz. Hâl böyle iken Hakk Cellu Alâ hazretleri anlardan aks-i intikâm eyledi.

2478

صد از اینها گر بگویم، تو کری
بشنوی و، ناشنوده آوری

(Bunlar gibi binlerce misâl getirsem de, sen sağırsın, işitirsin ve duymamış gibi davranırsın.)

Ümem-i sâlifeden eğer bunlar gibi yüz aded söylersem sen sağırsın ve istimâ' etmezsin eğerce dinlersin ve kendüyi dinlememiş getirirsin.

2479

توبه کردم از سخن کانگیختم
بی سخن من داروت آمیختم

(Artık söyledğim sözlerden tevbe ettim. Sözsüz olarak sana bir ialc hâzırladım.)

Çünkü Hakk kabûl etmezsin. Sana söz söylemekden tevbe eyledim. Öyle söz ki anı senini için hâzır etmiş idim. Şimden sonra sözsüz sana ilâc karıştırdım.

2480

که نهم بر ریش خامت تا یزد
یا بسوزد ریش خامت، تا ابد

(Bu ilâcı senin hâm yârâna koyacağım, yâ onu iyi edecek yâhûd ebedîyete kadar hem yârânı hem de sakalını yakacaktır.)

Andan için ilâc yaptım ki senin hâm olan yârânın üzerine vaz' edeyim hattâ yarayı o ilâc ıslâh ede. Yâhûd senin yârânı ve sakalını ebede dek yaka bunda işâret vardır ki terbiye sözden gayrı nesne ile dahi olur imiş. meselâ duâ ile ve mürşid-i kâmilin kalbinin teveccühü ile ve bunların emsâli nesnelere ile kâmiller mürîdlerini terbiye ederler.

2481

تا بدانی کاو خبیر است، ای عدو
میدهد هر چیز را در خورد او

(Ey Allah düşmânı bilesin ki, Cenâb-ı Hakk, Habîr ve Hakîmdir. Her şeye lâıyk olanı verir.)

Hattâ bilesin ki senin bu düşmânın olan Hazret-i Musâ aleyhis's-selâm senin hâlindenve her bir nesneden âgâh imiş ve dahi her bir nesneye lâıyk ne ise anı verir imiş.

2482

کی نکو کردی و، کی کردی تو شر؟
که ندیدی لایقش در پی اثر

(Ne vakit doğru olmayan bir iş ve bir kötülük işledin de hemen ardından onun lâıyıkını görmedin?)

Kaçan dünyâda ivicac eyledin.ve bir kimesneye şer gösterdin öyle ki anın lâyıkını anın akabinde eser olarak görmedin yâ'nî hezeyân ettin ise anların cezâ'sını dünyâda gördün ve buldun ve bu etdiğin inâdın seametini ve zararını dahi elbette görürsün buyurmak isterler.

2483

کی فرستادی دمی بر آسمان ؟
نیکنی کز پی نیامد مثل آن

(Ne vakit semâya doğru bir nefes, bir duâ gönderdin de arkasından onun gibi bir iyilik görmedin?)

Kaçan asumân üzerine bir nefes ve bir duâ gönderdin ki bir hayrânın akabinde sana gelmedi. Elbette ettigin duânın eserini müşâhede ettin.

2484

گر مراقب باشی و بیدار تو
هر دمی بینی جزای کار، تو

(Eğer sen dikkatli ve uyanık bulunursan, yaptığın işlerin karşılığını her an görürsün.)

(159 a)

Eğer ilmini muhâfız olursan ve âgâh olursan her an senin ilminin cezâ'sını Allahu Te'âlâ'dan görürsün.

2485

چون مراقب باشی و گیری رسن
حاجتت ناید، قیامت آمدن

(Eğer murakabe ve bekleyiş hâlinde olup dikkat etsen ve şerîat ipini tutsan kıyâmeti beklemene lüzûm kalmaz.)

Çünkü dünyâda ahvâlini hilâf-ı şer-i umûrdan muhâfaza edersin ve şer-i azîm ki cebelullahdır. Onu tutarsın kıyâmete ve mahşer yerine gitmege ve haşr olmağa sana hacet olmaz zîrâ haşri ve hesâbı bunda görmüş olursun.

2486

آنکه رمزی را بداند او صحیح
حاجتتش ناید که گویندش صریح

(Remz ve işâreti iyice bilen kişiye açık söz söylemeye ihtiyâc kalmaz.)

Beyt-i sâbıkı irsâl-i mesel olarak buyururlar ki görmez misin ana bir remzi sahîh olarak anlar. Ana hacet gelmez ki sarih olarak ana o remzi söyleyesin zîrâ ihtiyâç yokdur. Bunun gibi o ki dünyâda kıyâmeti gördü âhretde kıyâmet yerine gelmege hacet olmaz, belki doğru cennete gider demek olur.

2487

این بلا از کودنی آید تو را
که نکردی فهم نکته و رمزها

(Uğradığın bir belâ, nükteleri ve işâretleri ahmaklığından anlamadığın için gelir.)

Yine Musâ aleyhis's-selâm buyurdu ki, ey Fir'avn, bu belâ sana hamâkatden geldi, zîrâ remz-i dakiki fehm etmedin ve böyle muanid oldun.

2488

از بدی، چون دل سیاه و تیره شد
فهم کن، اینجا نشاید خیره شد

(Kötülükten kalbin kârarır ve bulanırsa, onun bir azâb başlangıcı olduğunu burada anla! Şaşkınlığın lüzûmu yoktur.)

Kötülükden çünkü kalb kara ve bulanık oldu. Fehm eyle ki burada tîre olmak lâyük değildir ve tîrelikden halâs olmağa sa'y eyle.

2489

ور نه خود تیری شود آن تیرگی
در رسد در تو جزای خیرگی

(İşlediğin günâhtan tevbe ve istigfar et! Yoksa kalbindeki o bulanıklık ve karalık ok gibi olur da cür'etkarlığın cezâ'sı olarak sana saplanır.)

Yoksa o tîrelik sana bir ok olur ve o hiyrelîğın cezâ'sı sana erişir.

2490

ور نیاید تیرت، از بخشایش است
نه پی نادیدن آرایش است

(Eğer günâh cezâ'sının oku sana isâbet etmedi ise, Hakk Te'âlâ'nın lütûf ve keremiyle müsamaha buyurmasındandır.)

Eğer sana Hakk'dan bir ok gelmez ise mahz-ı lûtfundandır. Yoksa senin fiskını görmediginden değildir.

2491

هین مراقب باش گر دل بایدت
کز پی هر فعل چیزی زایدت

(Eğer sana kalp lâzımsa –yâ'nî kalbinin münevver olmasını istersen- dikkat et ve bekle! Zîrâ yaptığın her işin ardından senin için bir şey' meydana gelir.)

Âgâh ol ey Fir'avn, kendi hâlini murakıb ol eğer sana gönül lâzım ise zîrâ her fi'lin izinden sana bir şey' artar ve ilminden mücazât olunursun.

2492

ور ازین افزون تو را همت بود
از مراقب کار بالاتر رود

(Eğer dikkat be murakabe hûsusunda himmetin yüksek bulunursa o mürakabe feyziyle işin yükselir ve ileri gelir.)

Bundan ziyâde himmet olursa sana bir kâminden işin o murakıba dahi ziyâde eyler ve gider.

İnsanın topraktan yaratılmış bedeni, cevheri iyi bir demîre benzer, ayna olmaya kabiliyeti vardır. Onda, daha dünyâda iken, cennet cehennem kıyâmet vesâir hallerin hayâlen değil, hakikaten görülmesi kabîldir

Burası anın beyânındadır ki insânın ten-i hâkîsini cevheri eyü olan demîr gibi âyîne olmağa kabîldir. Hattâ o âyîne dünyâda iken muayene olarak cennet ve cehennem ve kıyâmet ve bunlar emsâli nesnelere görünür. Hayâl tarîki üzere değildir.

2493

پس چو آهن، گرچه تیره هیکیلی
صیقلی کن، صیقلی کن، صیقلی

(Ey insân, topraktan yaratılmış olduğun için, sen de demîr gibi kesif ve paslı bir vücûdsun. Onun için kendini zikrullah nûruyla cilâlandır, cilâlandır, cilâlandır.)

(160 b)

Böyle olunca demîr gibi eğerçe sûreti karasın, kendini cilâyâ mensûb eyle ki âyîne olasın.

2494

تا دلت آینه گردد پُر صور
اندر او، هر سو، ملیحی سیم بر

(Kalbin ayna gibi münevver olsun da sana bir çok sûretler ve gümüş göğüslü güzeller göstere.)

Hattâ senin kalbin süver-i hasene ile dolu bir âyîne ola ve anda her tarafda bir gümüş sîneli dilber ola ve aksi nümâyân ola.

2495

آهن ار چه تیره و بی نور بود
صیقلی، آن تیرگی از وی زدود

(Demîr kesif ve nûrsuz olmakla berâber (zîkr-i İlahî) cilâsı, o kesafeti ve nûrsuzluğu ondan giderir.)

Demîr eğerçe tîre ve bî-nûr idi. Velâkin cilâ verici o küdureti andan açdı.

2496

صیقلی دید آهن و، خوش کرد رو
تا که صورتها توان دید اندر او

(Bir ayna demîrden de olsa, cilâlanınca sathı parlar ve güzelleşir ve orada bütün sûretler görülebilir.)

Musaykıl, demîri gördü ve yüzünü hoş etdi ki anda sûretleri görmek mümkün ola.

2497

گر تن خاکی غلیظ و تیره است
صیقلش کن، ز آنکه صیقل گیره است

(Toprağa mensûb olan beden, kaba ve kesif ise de, sen onu cilâlamaya çalış. Zîrâ cilâ kabûl eder.)

Eğer hâkden mahlûk-ı ten gâliz ve bulanıkdır böyle ise sen anı mücellâ eyle zîrâ cilâyı kabûl edicidir.

2498

تا در او اشکال غیبی رو دهد
عکس حوری و ملک در وی جهد

(Tâ ki onda mânevi sûretler görünsün; hurilerin, meleklerin akisleri onda müşâhede edilsin.)

Hattâ âyîne-i tende âlem-i gaybın şekilleri yüz versin ve zâhir olsun hûr u melegin aksi anda aşikâre olsun.

2499

صیقل عقلت بدان دادست حق
که بدان روشن شود دل را ورق

(Gönül yaprağı parlasın diye Allah sana bil ki akıl cilâsı vermiştir.)

Sana musaykal-ı aklı Allahu Te'âlâ andan için vermiştir. Anınla gönül kitâbının varakı münevver ola yâ'nî aklınla kalbine cilâ vermek için verdi demektir.

2500

صیقلی را بسته ای، ای بی نماز
و آن هوا را کرده ای دو دست باز

(Ey bî-namâz kimse, sen ise aklı bağlamış, hevâ ve hevesin iki elini de serbest bırakmışsın.)

Cilâ verici aklının elini bağışlamışsın ve dahi o hevânın iki elin aksine açık eylemişsin.

2501

گر هوا را بند بنهاده شود
صیقلی را دست بگشاده شود

(Eğer hevâ ve hevesin ellri bağlanmış, cilâcı olan kalbin elleri serbest bulunsaydı.)

Eğer hevâyâ bend konmuş olaydı ve hevânın eli ve ayağı bağlanmış olaydı saykalı ki akıldır, anın eli açılmış olurdu ve iş bitmiş ve maslahat tamam olmuş olurdu.

2502

آهنی، کابینه غیبی بُدی
جمله صورتها در او مرسل شدی

(Demîr gibi olan kalp, gayb aynası olur ve bütün sûretler orada görünürdü.)

Bir âhen ki âlem-i gaybın âyînesi idicemi sûretler anda mürsel olur idi ve süver-i gaybîyi kalbinde müşâhede eder idin.

2503

تیره کردی، زنگ دادی در نهاد
"این بود" یسعون فی الارض الفساد

(Ey fâsık, sen kalp aynasını bulandırdın, saf tabi'atını paslandırdın. İşte, Yes'avne fîlarzıl fesâd) âyetinin hakikî ma'nâsı budur.)

Sen ise kalbini tîre eyledin ve dahi tabi'atına pas verdin. İşte Kur'ân-ı azîmde

³⁴

celîlinin ma'nâ-yı bâtinîsi bu olur yâ'nî kalbi mülevves

³⁴ Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar. Mâide/64

etmek ve muhâbbet-i dünyâ ile âlûde etmek, yeryüzünde fesâda sa'yın ma'nâsı budur demektir.

2504

برمشوران، تا شود این آب صاف
و اندر او بین ماه و اختر در طواف

(Gönül nehrinin suyunu bulandırma ki durulsun da orada, kameri de yıldızları da tavâf eder bir halde müşâhede edesin.)

Şimden sonra hevâ ve heves yoluna gitme. Hattâ bu kalbin âbı saf ve hâlis olsun.

(160 a)

Ve dahi o âb içinde mâh-ı hakikatî ve ahter gibi olan enbiyâ-yı a'zâmı tavâfda oldukları halde seyr eyle ve gör.

2505

ز آنکه مردم هست همچون آبِ جو
چون شود تیره، نبینی قعر او

(Çünkü insân, dere suyu gibidir. Bulanık olursa dibini göremezsin.)

Zîrâ insân ırmak suyu gibidir. Çünkü tîre olur, anın ka'rını göremezsin ve ana bir şey' akseymez ve içinden görünmez. Bulanık suyun hâli böyledir. Ve insân dahi bulanık su gibi olmak ile vakt-i kudretinde mahdan ve ahterden kendüde bir nesne zâhir olmaz.

2506

قعر جو، پُر گوهر است و پُر ز دُر
هین مکن تیره، که هست آن صاف و حر

(Derenin dibi inci ve altınla doludur. Sakın saf ve duru olan o dereyi bulandırma.)

İnsân ırmağının ka'rı gevher doludur ve dahi inciden doludur. Âgâh ol, tîre eyleme, zîrâ o ırmak safdır ve tîrelilikden azâddır.

2507

جان مردم هست مانند هوا
چون به گرد آمیخت، شد پرده سما

(İnsân rûhu hava gibidir; tozla karışırsa gök yüzüne perde olur, gök yüzünü göstermez.)

İnsânın rûhu hevâ gibidir çünkü toz muhtelif oldu, semâya perde oldu. Bu cihetle o rûhun sâhibi âlem-i bâlâyı seyr edemez. Çünkü cândan gubâr-ı mâsivâ müfarakat eder ve rûh-ı hevâ gibi saf olur. o zamân âlem-i bâlâyı seyr eder.

2508

مانع آید او ز دید آفتاب
چونکہ گردش رفت، شد صافی و ناب

(O perde güneşi görmeye mâni' olur, fakat tozu gitti mi saf ve parlak bir hâle gelir.)

O mükedder cân, âfitâb-ı hakikati görmekten mâni' gelir, çünkü anın tozu gitdi, hâlis ve sâfi oldu. Gayr o rûhun sâhibi âfitâb-ı hakikîyi müşâhedeye kâdir olur.

2509

با کمال تیرگی، حق واقعات
مینمودت تا روی راه نجات

(Rûhun son derece bulanık olmakla berâber, kurtuluş yoluna gitmen için, Allah sana birçok rû'yâ gösterdi.)

İşte bir nesneyi görmek ve hakikatini anlamak safvete tevakkuf ederken Hakk Cellu Alâ Hazretleri kemâl-i lûtfundan ey Fir'avn sen de tîreligin kemâli var iken böyle korkulu vâkıaları rüyâda sana gösterdi ki necât yoluna ve îman tarîkına sülûk edesin.

Ve fi'l-hadîs-i şerîf ³⁵ *اذا اراد الله بعد خير عابته في منامه رواه السنن رحمه الله تعالى*
radiyallahu anh ma'nâ-yı şerîfi, Hakk Cellu Alâ hazretleri, bir kuluna hayır murâd ederse rüyâsında bir mahûf hâb göstermekle itâb ve tekdîr eder demektir.

Fir'avn'un sırlarını ve rüyâlarını, Allah (Habîr) ve (âlim) olduğuna îman etmesi, hiç olmazsa şek ve şüphesini izâle etmesi için Mûsâ Aleyhisselâm'ın apaçık olarak anlatması

Burası hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm'ın Fir'avnun esrârını ve vâkıalarını gördüğü, rüyâlarını Fir'avndan ve mahremlerinden istimâ' etmeden fakat, âlem-i gaybın

³⁵ Cenâb- Hakk, bir kulu hakkında hayır murâd ederse onu rüyâsında ikaz eder. (Hadîs-i Şerîf)

zahirinden habîr olarak kendüye söylemesi beyânındadır. Andan için ki Hakk'ın habîrliginden îman getire, yâhûd getirmez ise zann ilele,

2510

ز آهن تیره، به قدرت مینمود
واقعاتی که در آخر خواست بود

(Kadîr-i Mutlak olan Allahu Te'âlâ, senin paslı demîr gibi olan kalbine sonunda olacak olan şeyleri göstermişti.)

(161 b)

Cilâsız ve bulanık demîr gibi olan vücûdundan Fir'avn'un kendi kudreti ile Vacib-i Te'âlâ hazretleri ol vâkıaları ki encâmında olacak idi. Ana gösterdi.

2511

تا کنی کمتر تو آن ظلم و بدی
آن همی دیدی و بدتر میشدی

(O vâkıaları görmen, yaptığın zulmü ve kötülüğü yapmaman için İlâhî bir tembih idi. Sen de o rüyâları gördüğün hâlde daha ziyâde kötüleştirdin.)

Hattâ sen o zulmünü ve fesâdını eksik edesin. O cümle rüyâları gördün ve dahi ziyâde çirkin amel sâhibi oldun ki ulûhiyyet da'vâsı dahi edersin

2512

نقشهای بد که در خوابت نمود
میرمیدی ز آن و، آن نقش تو بود

(Allah sana rüyâda bir takım çirkin nakışlar, sûretler gösterdi. Sen onlardan ürküyordun. Hâlbuki o nakışlar, sendeki kötülüklerin sûreti idi.)

Çirkin nakışları sana Cenâb-ı Kibriyâ rüyâda gösterdi. Sen andan nefret ettin ve o gördüğün mekr ve nakışlar sen idin

2513

همچو آن زنگی، که در آیینہ دید
روی خود را زشت و، بر آیینہ رید

(Hani, aynada çirkin ve siyâh yüzünü göründe kızıp, aynayı pisliyen zenci gibi.)

O zengî ve siyâh gibi ki âyîne kendi yüzünü gördü ve kemâl-i infî'âlinden âyîne üzerine tefavvüt eyledi. Bilmedi ki gördüğü kendi sûretidir ve âyînenin bunda aslâ cürmü yoktur. Senin hâlin dahi işte bu zengîye benzer.

2514

که: چو زشتی، لایق اینی و بس
زشتیم آن تو است، ای کور خس

(Tükürmüş ve demiş ki, ne kadar çirkinsin, sana lâıyk olan budur. Ayna da cevâb verir ki, ey kör ahmak, bendeki çirkinlik sendendir.)

Öyle diyerek zengî âyîneye tefavvüt eyledi ki ne çirkin iştesin. Ancak buna lâıyıkın. Âyîne dahi lisân-ı hâl ile ana dedi ki benim çirkinliğim senindir ey alçak ve kör ve bana ancak senden aksetmiştir .

2515

این جفا، بر روی زشتت میکنی
نیست بر من، ز آنکه هستم روشنی

(Şu yaptığın terbiyesizliği bana değil, kendi çirkin suratına yapmış oldun. Çünkü ben parlak bir aynayım.)

Bu bana ettiğin cefâyı kendinin çirkin yüzüne eylersin ve bana eylemezsin. Zîrâ ben mücellâ bir âyineyim. Bundan sonra Mûsâ(aleyhi's-selâm) gördü ki rüyâları Fir'avna ta'rîf ederek buyururlar ki.

2516

گاه میدیدی لبانت سوخته
گه دهان و چشم تو بر دوخته

(Ey Fir'avn bazen elbiseni yanmış bazen da ağzını ve gözünü dikilmiş görürdün.)

Gâh rüyâda görür idin ki ta ağzın ve gözün dikilmiştir.

2517

گاه حیوانی به قصدت آمده
گه سر خود را به دندان دده

(Bazan bir hayvânın, kanını içmeye kasteddiğini, bazen başına bir canavarın dişleri arasında bulunduğunu müşâhede etmiştin.)

Kâh görür idin ki tâ libâsın yanmıştır Kgörür idin ki bir hayvân senin kanına kastedici olmuş ki kendi başını bir yırtıcı hayvânın ağzında görür idin. Dâd, dal'ın fethiyle yırtıcı hayvâna derler. Âhirindeki ha, kafiye için gelmiştir.

2518

گه نگون اندر میان آب ریز
گه غریق سیل خون آمیز تیز

(Bazan baş aşağı asılmış, bazen coşkun akan kan selinde boğulmuşsun.)

Gâh helanın ortasında başı aşağı kendini asılmış görür idin ve kâh kan ile karşımış keskin kan ırmağına kendini garik görür idin.

2519

گه ندات آمد از این چرخ نقی
که شقیی و شقیی و شقی

(Bazan bu temiz semâdan sana, şâkîsin, şâkîsin, diye ses gelmişti.)

Gâh sana bu pâk-i felekten aşikâre nidâ geldi.

2520

گه ندات آمد صریحا از جبال
"که برو، هستی ز" اصحاب الشمال

(Bazan dağlardan, git, dalâlet ve sapıklık ashâbındansın! Diye sana açıktan açığa nidâ edilmişti.)

Dağlardan senin sû-i hâline müteâllik kâh yüzüne hâtifden âvâz gelir idi ki sen ashâb-ı şmîâlden ve ashâb-ı

(161 a)

dalâlettensin.

2521

گه ندا می آمدت از هر جماد
تا ابد فرعون در دوزخ فتاد

(Bazan taş, toprak gibi cemadattan, Fir'avn ebedî olarak cehenneme düştü, diye sesler işitmiştin.)

Ki sana her cemaddan nidâ gelir idi ki Fir'avn ebede dek cehenneme düştü ve muhâllid finnârdır.

2522

زین بترها که نمیگویم ز شرم
تا نگرده طبع معکوس تو گرم

(Bunlardan daha beterleri var ki söylemeye utanıyorum ve senin aksi tabi'atın büsbütün tersleşmesin diye söylemiyorum.)

Bu söylediğimden beter nidâlar geldi. Öyle ki hiâbından söylemeye kâdir değilim. Hattâ senin ma'kûs tâb'ın harâretli olmasın için.

2523

اندکی گفتم به تو، ای ناپذیر
ز اندکی دانی که هستم من خبیر

(Ey nasihat kabûl etmeyen Fir'avn, sana gördüğün rüyâların birazını söyledim. Bu biraz söylediklerimden anlarsın ki ben o vâkıaların hepsini biliyorum.)

Ey zâlim sana azını söyledim. Hattâ bu azdan bilesin ki ben senin hâlından habîrim.

2524

خویشتن را کور میگردی و مات
تا نیندیشی ز خواب و واقعات

(Sen ise o rüyâları düşünmemek için kendini görmez ve anlamaz bir hâle getirdin.)

Kendini kör eyledin ve meyyit eyledin. Hattâ bu rüyâdan ve vâkıadan aslâ tefekkür etmiyorsun.

2525

چند بگریزی؟ نک آمد پیش تو
کوری ادراک مکر اندیش تو

(Senin mekr ve hilye düşünen idrâkinin körlüğü işte karşına geldi. Daha ne vakte kadar kaçacaksın?)

Nice bir kaçarsın. İşte senin önüne korktuğun zât-ı şerîf geldi. Senin hîle tefekkür edici kuvve-i idrâkine rağmen şimden sonra sen görürsün.

Tevbe kapısı dâîma açıktır

Burası anın beyânındadır ki tevbe kapısı açıktır.

2526

هین مکن زین پس، فراگیر احتراز
که ز بخشایش در توبه ست باز

(Ey Fir'avn, aklını başına al da bundan sonra küfürden ve zulümden sakın! Allahın lütûf ve keremiyle tevbe kapısı apaçıktır.)

Ey Fir'avn âgâh ol. Bundan sonra ihtirâzı aşağı tut. Zîrâ Allahu Te'âlâ'nın lütfundan tevbe kapısı açıktır. Hemen ettiğin ef'al-i seyyielere tevbe eyle dedi.

2527

توبه را از جانب مغرب دری
باز باشد تا قیامت بروری

(Mağrib tarafında bir tevbe kapısı vardır ki kıyâmete kadar açıktır.)

Tevbenin mağrib cânibinden kapısı kıyâmete dek halkın üzerine açık olur ve kıyâmete yakın güneş mağripten tulu edince o dahi kapanır. Şimdi tevbe kapısı meftuhdur buyurdular.

2528

تا ز مغرب بر زند سر آفتاب
باز باشد آن در، از وی رو متاب

(Güneş mağripten doğuncaya kadar o kapı açık bulunacaktır. Ey günâhkar kimse, ondan yüz çevirme.)

Mağripten afitap zuhûr edinceye dek o tevbe kapısı açıktır. O kapıdan yüz çevirme ve tevbe etmeye gâyret eyle buyurdular.

2529

هست جنت را ز رحمت هشت در
یک در توبه است ز آن هشت، ای پسر

(Oğul, sekiz cennetin merhamet-i İlâhiye) eseri olarak sekiz kapısı vardır ki (bab-ı tevbe) de o kapılardan biridir.)

Cenâb_1 Hakk'ın rahmetinden sekiz cennete sekiz kapı vardır. O sekiz kapının birisinin adı tevbe kapısıdır.

2530

آن همه، گه باز باشد، گه فراز
و آن در توبه، نباشد جز که باز

(Cennetin yedi kapısı bazen açık bazen kapalı bulunur. Tevbe kapısı ise dâimâ açıktır.)

O cümle kapılar kâh açık olur kâh kapalı olur ammâ tevbe kapısı değildir. İllâ açıktır.

2531

هین غنیمت دار، در باز است زود
رخت آنجا کش، به کوری حسود

(Âgâh ol ve uyanık bulun da, hasedkar olan şeytâna rağmen eşyâ'nı hemen tevbe kapısına götür.)

Âgâh ol gani'met tut, kapı açıktır. Tîz oraya metâ'nı hasud olan iblîse rağmen çek.

(161 b)

Yâ'nî tevbeye muvaffak ol demektir.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın Fir'avn'a: 'Benden bir nasîhat kabûl et, karşılık olarak dört fazîlet al' demesi: Fir'avn'unun da 'O dört fazîlet nedir?' diye sorması

Burası Mûsâ aleyhis's-selâm'ın Fir'avna söylemesi beyânındadır ki benden bir nasîhat kabûl eyle ve dört fazîlet al.

2532

هين ز من بپذير يك چيز و بيار
پس ز من بستان عوض آن را چهار

(Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki, dikkat et, benden bir öğüt kabûl ve tatbîk et ve karşılık olarak dört fazîlet kazan!)

Benden bir nasîhat kabûl eyle ve amele getir, sonra benden ana ivâz dördünü al.

2533

گفت: ای موسی، کدام است آن یکی؟
شرح کن با من از آن يك، اندکی

(Fir'avn sordu, Ey Mûsâ! O bir öğüt nedir? Onu bana biraz şerhet.)

Fir'avn dedi ki, yâ Mûsâ, o bir nasîhat kankısıdır bana beyân eyle, andan azını ki anlayayım.

2534

گفت: آن يك، كه بگوئی آشكار
كه خدائی نيست غير از كردگار

(Hazret-i Mûsâ cevâb verdi: o bir şey'; Allahdan başka mâbûd yoktur diye açık olarak Hakkın birliğini ikrâr ve benim nübüvvetimi tasdik etmektir.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki, o bir dedigim odur ki, aşikâre söyleyesin o kelâmı ki Allahu Te'âlâ'dan gayrı ubûdiyyete lâyük ilah yokdur.

2535

خالق افلاك و انجم بر علا
مردم و ديو و پرى و مرغ را

(O mâbûd-ı Yegâne, semâda feleklerin ve yıldızların, yerde de insânların, şeytânların, cinlerin ve kuşların Hâlık ıdır.)

Göklerin hâlıkı ve yıldızların semâ üzere hâlıkı ve dahi insânını ve şeytânın ve cinin ve kuşun ve cemî mahlûkatın hâlıkı odur diyesin ve böyle bilip ve i'tikad edesin.

2536

خالق دریا و کوه و دشت و تیه
مُلکت او بی حد و، او بی شبیه

(Denizi, kıyı, dağı ve ovayı yaratan o zât ü Ecellu Alâ'dır. Mülkünün sınırı, zâtının benzeri yoktur.)

Deryâ ve ova ve dağ ve sahrânın hâlîkîdîr. Onun mülkü nihâyetsizdir ve dahi o Mevlâ kimesneye müşabih değildir.

2537

گفت: ای موسی کدام است آن چهار
که عوض بدهی مرا، بر گو، بیار

(Fir'avn dedi ki, ey Mûsâ, bana bire karşı vereceğın dört şey' nedir? Onları da söyle bakalım.)

Fir'avn dedi ki ey Mûsâ, *معووض عنده اكله شدی او* o dört ki ivâz olarak bana verirsın, o ve dahi söyle ve meydâna getir.

2538

تا بود کز لطفِ آن وعده حسن
سست گردد چهار میخ کفر من

(Ki o güzel vaadin letâfetiyle benim sağlam, mihlanmış olan küfrüm gevşesin.)

Hattâ o güzel vadenin letâfetinden benim küfrümün dört mihî gevşek ola, keennehu, Fir'avn'un küfrü dört mihla gerilmiş nesne gibi kavîy olmağıla vaz' ve nasîhat ile mihî yerinden oynamış şey' gibi olup kopmuş sehl olsun için ivâzları Mûsâ aleyhis's-selâm'ın söylemesine tâlib oldu.

2539

بو که ز آن خوش وعده های مغتتم
بر گشاید قفل کفر صد منم

(Belki gani'met sayılacak o güzel vaadlerin te'siriyle, yüz batman ağırlığındaki küfür kilidim açılır.)

Ola ki o ganimetman olan hoş vadelerden benim gibi çok kâfirin küfrünün kilidi açıla.

2540

بو که از تاثیر جوی انگبین
شهد گردد در تنم، این زهر کین

(Belki bal nehri gibi olan o vaadlerin te'sîriyle, tenimdeki kîn nehri bâlâ tebeddül eder.)

Ola ki bal ırmağı gibi olan bu dört ırmağın te'sîrinden benim tenimde bu zehir gibi eyülere olan bugz ve adâvet muhabet balına munkâlib olub îman nasîb ola ve ben hidâyet bulayım.

2541

یا ز عکس جوی آن پاکیزه شیر
پرورش یابد دمی عقل اسیر

(Yâhûd esîr olan aklım, o saf sût ırmağının te'sîrinin aksedişi ile gıdâlanır.)

Yâhûd o pâk

(162 a)

olan sūd ırmağının aksinden benim esîr olan aklım bir terbiye bula.

2542

یا بود کز عکس آن جوهای خمر
مست کردم، بو برم از ذوق امر

(Yâhûd o şarâb nehirlерinin aksedişinden mest olurum da emre itâat zevkinden bir koku duyarım.)

Yâhûd ola ki cennetteki hamr ırmaklarının aksinden mest olayım ve dahi emr-i Bârî'nin zevkinden râyiha iletayım.

2543

یا بود کز لطف آن جوهای آب
تازگی یابد تن شور خراب

(Yâhûd o su ırmaklarının letâfetinden şu çorak ve harâb bedenim tazelenir.)

Yâhûd ola ki cennette olan su ırmaklarının aksinden benim harâb ve şûre olan tenim yâhûd harâbın şûresi olan tenim tazelik ve letâfet bula. Bu beyitlerde Mûsâ aleyhis's-selâm'ın vaad buyurduğu dört ivâzı cennette olan ırmağa teşbîh buyurudular.

2544

شوره ام را سبزه ای پیدا شود
خار زارم جنت ماوی شود

(Çoraklığım üzerinde bir yeşillik meydâna gelir ve dikenliğim (cennetü'l-me'va) olur.)

Benim çorak yer gibi olan vücûdumda bir sebze bu dört vaadi söylemek hasebiyle zâhir o la ve benim dikenlik gibi olan vücûdum makâm u mesken olan cenetin aynı ola.

2545

بو که از عکس بهشت و، چار جو
جان شود از یاری حق، یار جو

(Belki cennetin ve oradaki dört nehrin aksi ve Allahın tevfiğiyle rûhum, Hakîkî dostun tâlibi olur.)

İhtimâldir ki cennet gibi ve cennetin enhar-1 erbaası gibi olan kelimât-1 erbaadan cân, Cenâb-1 Hakk'ın imdâdından tâlib-i yâr ola ve îman yoluna gide.

2546

آنچنان کز عکس دوزخ گشته ام
آتش و، در قهر حق آغشته ام

(Ben cehennemîn aksiyle öyle âteş kesilmiş ve Allahın kahrına o derece gark olmuşum ki.)

Ancılayın ki sıfât-1 Celâl'in aksinden âteş olmuşum ve dahi Cenâb-1 Hakk'ın kahrından ıslanmışım. Bu mazhariyet memuldur ki ber-aks olur.

2547

گھ ز عکس نار دوزخ، همچو مار
گشته ام بر اهل جنت، زهر بار

(Bazan Cehennem yılanının aksiyle, cennet ehli olan mü'minlere yılan gibi zehir yağdırıyorum.)

Ba'zı kere sıfât-1 Celâl-i ilâhîyyenin aksinden yılan gibi ehl-i cennetin üzerine zehir yağdırıcı olmuşum ve mü'minlere ezâ etmişim.

2548

گھ ز عکس جوشش آب حمیم
آب ظلم کرده خلقان را رمیم

(Bazan de cehennemdeki kaynar suyun aks-i te'sîriyle zulüm suyum, halkı pişiriyor ve çürütüyor.)

Ba'zı kere dahi cehennemde kaynar suyun aksinden ve bana te'sîrinden benim zulmumun suyu nâsı çürümüş lahmin gibi etmiştir. Bu dahi sıfât-1 celâle mazhariyetten halka çok ezâ etdim demekden ibâretidir.

2549

من ز عكس زمهريرم، زمهرير
يا ز عكس آن سعيرم چون سعير

(Ben soğuk cehennemîn aksinden bir zemheriyim, yâhûd sıcak cehennemîn te'sîriyle de yakıcı cehennem olmuşum.)

Ben soğuk cehennemîn aksinden soğuk cehennem gibi olmuşum. Yâhûd o hâr-ı cehennemîn aksinden sıcak cehenneme dönmüşüm.

2550

دوزخ درویش و مظلوم کنون
وای آن کاو یابمش ناگه زبون

(Ben mazlûm fakîrlerin cehennemi olmuşum. Zebun ve kimsesiz bulduğum bî-çârelerin vay hâline!)

Ben şimdi bu mazhariyetlerden fakîrin ve mazlûmun cehennemi olmuşum. Ve onları incidici olmuşum. Vay o bî-çârenin hâline ki anı ben ansızın zayıf ve bî-çâre ve bî-kes bulurum. Ana etmiyeceğim kalmaz. Fi'l-vâki zâlemenin hâli budur.

(163 b)

Fir'avn îman edecek olursa mükâfat olarak kazanacağı dört fazîletin, Mûsâ Aleyhisselâm tarafından şerh edilmesi

Burası Mûsâ aleyhis's-selâm'ın şerhi beyânındadır ve dört nesneyi ki Fir'avnun îmanına sebep olsun için.

2551

گفت موسی: کاولین آن چهار
صحتی باشد تنت را پایدار

(Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki, o dört fazîletin birincisi, bedende daîmî bir sıhhat ve âfiyet bulunur.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki senin bedenine sıhhat-ı daime olur. O dördün evvelkisi budur.

2552

این عللهائی که در طب گفته اند
دور باشد از تنت ای ارجمند

(Tıbda bahsedilen hastalıklar bedeninden uzak olur.)

Bu illetleri ki ‘ilm-i tıbda söylemişlerdir. Ey âkıl- senin teninden baîd olur.

2553

ثانیا باشد تو را عمر دراز
که اجل دارد ز عمرت احتراز

(İkincisi, ömrün uzak olur, adeta ecel, hayâtından çekilir.)

İkincisi budur ki sana uzun ‘ömür olur, öyle ki mevt senin yanına gelmege ihtirâz eder.

2554

وین نباشد بعد عمر مستوی
که به ناکام از جهان بیرون روی

(Sihhatle geçen bir ‘ömürden sonra murâdına ermeksizin dünyâdan gitmezsin.)

Ve yine bu kadar safâ’-yı hâtır ile muammer olduktan sonra sana bu dahi olmaz ki murâdına ermeksiz dünyâdan tâşra gidesin.

2555

بلکه خواهان اجل، چون طفل شیر
نه ز رنجی کان تو را دارد اسیر

(Ölümün de, seni bizar edecek bir hastalıktan değil; süt emen bir çocuğun sütü istediği gibi, kendi isteğinle olur.)

Sen mevte tâlib olursun, tıfl süde tâlib olduğu gibi, velâkin dünyâda seni bir derd yâhûd bir keder esîr eder. Andan için değildir belki âhreti ârzû ettigindendir.

2556

مرگ جو باشی، ولی نه از عجز و رنج
بلکه بینی در خراب خانه گنج

(Ölümü ararsın ammâ hastalıktan ve âcizlikten değil, belki beden evinin harâbesinde defîneyi gördüğünden!..)

Mevte tâlib olucu olursun velâkin dünyâda bir şeyden aczinden içindir değil ve bir derdden içindir değil belki hâne-i vücûdun harâblığından defîne görürsün ve anı çıkarmakdan için mevte tevakkuf etmekle tâlib-i mevt olursun, dedi.

2557

پس به دست خویش گیری تیشه
ای میزنی بر خانه بی اندیشه ای

(O defîneyi bulmak için beden hânesine tereddüd etmeksizin kendi elinle kazma vurup yıkarsın.)

Hâl böyle olunca kendi elinle bir balta tutarsın. Bila fikr hâne-i vücûduna urursun yâ'nî esbâb-ı mevti arasın demektir.

2558

که حجاب گنج بینی خانہ را
مانع صد خرمن، این یک دانہ را

(Çünkü bu vücûd hânesini o defîneye ve bu bir tek dâneyi yüzlerce harman buğdaya mâni' ve hail görürsün.)

Zîrâ hâne-i vücûdu hicâb görürsün. Bu bir vücûd dânesini yüz harmanın eline girmesini mâni' görürsün. Binâberîn bedenini yok olduğunu istersin ki genc-i visâl-i ilâhî eline gire. İşte şu vech ile tâlib-i mevt olursun. Yoksa ehl-i dert gibi âh öleydim şu dertten halâs olaydım vadisinde değildir.

2559

پس در آتش افکنی این دانہ را
پیش گیری، پیشہ مردانہ را

(O yüzlerce harmanı elde etmek –yâ'nî ebedî ni'mete ulaşmak- için o beden dânesini yakar ve o hûsusta (merdân-ı ilâhî)nin sünnetine iktidâ edersin.)

Böyle olunca bu hâne-i bedeni esbâb-ı helâk âteşine atarsın ve dahi merdân-ı hüdâya lââyık san'âtını önüne tutarsın.

2560

ای به یک برگ، ز باغی مانده
ای همچو کرمی، برگش از رز رانده ای

(Ey bir yaprağın tamamıyla bir bağdan mahrûm kalan; bir kurt gibi, bir yaprak yüzünden bağdan kovuldun.)

Ey bir yaprak sebebiyle bağdan mahrûm olan adam sen

(163 a)

şol ipek kurduna benzersin ki yaprak yemek muhâbbeti anı üzümünden men etmiştir ve inebin lezzetinden mahrûm etmiştir. Fi'l vâki nezd-i ilâhîde niam-ı celîleyi terk edip

dünyâ lezzetine kani olanlar şu kurttan dahi kemterdir.

اَيْعَنَ اللهُ تَعَالَى بِحُرْمَةِ النَّبِيِّ الَّذِي أَسْلَمَ بِشِيرٍ أَوْ نَذِيرٍ

2561

چون کرم، این کرم را بیدار کرد
اژدهای جهل را این کرم خورد

(Allahın lütûf ve keremi o kurtcuğu uyandırınca, o kurtcağız, gaflet ejderhasını yer ve izâle eder.)

Çünkü kerem-i ilâhî bu kurdu bî-dâr eyledi ejdehâ gibi cehli bu kurt yidi.

2562

کرم، کرمی شد پر از میوه و درخت
این چنین تبدیل گردد نیک بخت

(O kurtcağız, meyve ile dolu bir üzüm çubuğu hâline girer. Tâlihli ve ilâhî tenbîhe nail olan kimseler de böyle olur.)

O kurt meyve ve ağaçtan dolu bir bağçe ve bağ oldu işte böyle bahtı iyi ve saâdetli kimesne tebeddül olur eğer senin dahi bahtın var ise tebdil edersin ve îman ve İslam yerini bulursun ve cennet ehli olursun diyerek Mûsâ(aleyhi's-selâm) Fir'avna bu vech ile buyurdu.

'Ben bir gizli hazîne idim, bilinmeyi ârzû ettim' hadîs-i kutsîsinin tefsîr

Burası şu hadîs-i kutsinin beyânıdır. Mânâsı icmalen ben bir gizli hazîne oldum ve bilinmeye muhâbbet eyledim.

2563

خانه بر کن، که از عقیق این یمن
صد هزاران خانه شاید ساختن

(Evin –yâ'nî varlığın- temelini sök ki bulacağın Yemen'İN hakik taşıyla yüz binlerce ev yapmak kabîldir.)

Hâne-i vücûdu kopar zîrâ bu kalp Yemen'in akiki hikmetinden niçe yüz bin hâne-i vücûd düzmek mümkündür şayet kelimesine imkân ma'nâsı verilmek bu makâmda münasîb olur.

2564

گنج زیر خانه است و چاره نیست
پس ز هدم خانه مندیش و مأیست

(Define evin altındadır, onu bulmak için evi yıkmaktan başka çâre yoktur. Binâenaleyh evin harâb olacağını düşünme ve durma!)

Define hânenin altındadır ve buna çâre yoktur. Zîrâ hâne yıkılmadıkça hazîne zâhir olmaz sakınıp hânenin haraplığından düşünme ve tevakkuf etme hemen hâne-i bedeni kal' etmeye bak.

2565

من نکردم آنچه گفتند از بهی گنج
رفت و خانه و، دستم تهی

(O define nakdi, külfetsiz ve meşakkatsiz olarak sana binlerce ev yapar.)

Zîrâ nice hâneyi bir hâzır hazîneden size teklifsiz ve zahmetsiz o genc mâ'mûr eyledi.

2566

عاقبت این خانه خود ویران شود
گنج از زیرش یقین عریان شود

(Zaten sonunda bu cesed evi mutlaka harâb olacak ve altındaki define meydâna çıkacaktır.)

Eğer hâne-i vüdunu yıkmaz isen encâmında bu vücûd hânesi virân olur ve dahi anın tahtından define uryan olur. Lâkin o makbûl değildir. Makbûli define ihracı için hâneyi yıkmaktır.

2567

لیک آن تو نباشد، ز آنکه روح
مزد ویران کردن استش، آن فتوح

(Fakat o definenin o zamân meydâna çıkması sana aid olmaz. Çünkü rûh için olacak o fütuh, varlık evini harâb etmenin ücretidir.)

Lâkin o define senin olmaz zîrâ rûha o fütuh hâne-i vücûdu virân etmenin ücretidir.

2568

چون نکرد آن کار، مزدش هست لا
أیسَ لِلْإِنْسَانِ، إِلَّا مَا سَعَى

(Bir kimse çalışmazsa, onun ücreti yoktur. Çünkü insân için ancak işlediği hayırlı işin ücreti yâ'nî sevâbı vardır.)

Çünkü o işi eylemedi anın ücreti yok ve mahv oldu. İnsân için dahi yoktur. İlaa sa'y ettiği nesne vardır. bu vücûd hânesinden eline bir nef' girmedir.

2569

حایل گنج و حجاب، این خانه بود مانع
صد خرمن، این یک دانه بود

(Teessüften elini ısıtır ve vah yazık ki böyle bir ay, bulut altında)

(164 b)

Bundan sonra elini çekersin öyle diyerek ki ey kimesne dirigidir ve bana yazık oldu zîrâ buncılayın ay bulut altında kaldı.

2570

خانه اجرت گرفتى و كرى
نيست ملك تو به بيعى يا شرى

(Meselâ sen bir evi ücretle kiralar, yâhûd alım satımla elde edersin, fakat o ev, senin değildir.)

Ve yine dersin ki ben eylemedim ol nesneyi ki nâsihler bana söylediler umûr-ı hayriyyeden hazîne elimden gitti ve hânem gitti ve elim tehî kaldı. Ücret ve gerî hânesini tuttun o hâne bey' u şıra ile senin mülkün değildir bey' dahi ezdâddan olmağıla burada serî ma'nâsınadır ve şıra lafzı anın atf-1 tefsîridir.

2571

اين كرى را مدت او تا اجل
تا در اين مدت كنى در وى عمل

(Bu evin kira müddeti, dâhilinde çalışmak şartıyla, ecel gelinceye kadardır.)

Bu hâne-i vücûdun müddet-i kirası mevt vaktine dek icare-i tavîle ile sana icar olunmuşdur hattâ bu müddetde bu hânedede iş göresin ve kâr edesin.

2572

پاره دوزى ميكنى اندر دكان
زير اين دكان تو، پنهان، دو كان

(Sen bu beden dükkânında eskicilik yapıyorsun. Hâlbuki dükkânın altında iki ma'den gömülüdür.)

Sen ise kira hânesine tamir lâzım değil iken işini görmeyi terk edip dükkân içinde eskicilik edersin. Yâ'nî dükkânı tamire meşgûl oldun demektir. Hâlbuki senin dükkânının tahtında iki azîm ma'den medfûndur. Sana iş pâre-düzlük olmayıp o ma'denlerin ihracına sa'y ve gâyret idi.

2573

هست اين دكان كرائى، زود باش
تیشه بستان و تكش را ميخراش

(Bu dükkân, kiralık bir yer gibi, ariyettir. Çabuk davran, kazmayı âline al ve onun dibini ve temelini kaz.)

Bu dükkân-ı vücûd kiraya mensûbdur ve müddet-i icaresi tamam olur. tîz ol keseri eline al ve anın ka'rını yon ve definelerin ihracına sa'y eyle zîrâ iş budur müddet-i kita tekmlil olmadan ma'denleri çıkarıp intifâ' bakmak lâzımdır.

2574

تا که تیشہ ناگهان بر کان نہی
از دکان و پارہ دوزی وارہی

(Ansızın kazmayı ma'dene tesadüf ettirir, dükkânda, eskicilik edip pabuç yapmaktan kurtulursun.)

Tâ ki ansızın baltayı ma'den üzerine belki korsun ba'de dükkândan ve eskicilikten halâs olursun ve devlet-i ebedîyye ve gına-yı bî-pâyân bulursun.

2575

پارہ دوزی چیست؟ خورد آب و نان
میزنی این پارہ بر دلغ گران

(Yamacılık etmek nedir? Ekmek yemek ve su içmektir. Bu yamalarla köhne hırkanı yamar durursun.)

Köhne –düzlük nedir dersin ekmek yemek ve su içmek dersin. Bu yemeği o eski ve ağır vücûduna urursun ve harâb olmasın dersin. Böyle etme. Belki riyâzetle binâ'-yı vücûduna riyazetle binâ'-yı vücudunu yıkmaya nazâr eyle.

2576

هر زمان می درد این دلغ تنت
پارہ بر وی میزنی، زین خوردنت

(Bu beden hırkası, her an yırtılmaktadır. Sen yiyip içmekle ona yama dikmekteisin.)

Bu senin teninin hırkası her zamân açlıktan yırtılır. Anın üzerine senin bu eklinden yeme vurursun.

2577

ای ز نسل پادشاه کامیار
با خود آ، زین پارہ دوزی ننگ دار

(Ey tâlihi yaver giden pâdişâh neslinden gelmiş olan, kendine gel de bu yamacılıktan utan!)

Ey murâdına erici;

(164a)

pâdişâhın neslinden gelen zât kendine gel ve böyle köhne-düzlükten utan hâne-i vücûdu merd olana ayıptır merd olana lâyük olan açlıkla hâne-i vücûdu yıkmaktır pâdişâh-ı kamyardan murâd Âdem (aleyhi's-selâm) dir.

2578

پس تو را بیرون کند صاحب دکان وین دکان
را بر کند از روی کان

(Bu dükkânın dibini biraz kaz da, o iki ma'den senin karşında baş göstereceksin.)

Bu dükkânın ka'rından bir pâre kopar hattâ senin önüne iki ma'den baş getirsin ve zâhir olsun hüner budur. Yoksa ten-perterlik degildir.

2579

پیش از آن، کاین مهلتِ خانۀ کری
آخر آید، بر نخورده، زو بری

(Bu kirâânenin müddeti tamam olup da sen ondan istifâde etmemiş isen.)

Andan ol ki bu kira hânesini mühleti âhire gelirsin. Andan bir yemiş yememiş olursun. Bu vakit gelmeksizin dükkânı koparmaya bak.

2580

تو ز حسرت گاه بر سر می زنی
گاه ریش خام خود بر می کنی

(Sen tehassürle gâh başına vurur, gâh sakalını yolar;)

Müddet tamam olunca dükkân sâhibi seni tâşra eyler ve bu dükkânı o ma'denden için koparır. Sonra sen hasretinden gâh elini başına vurursun gâh kendi hâm sakalını koparırsın.

2581

کای دریغ، آن من بود این دکان
کور بودم، بر نخوردم زین مکان

(Vâh yazık! bu dükkânımken ondan istifâde edemedim, dersin.)

Öyle diyerek ki eyvâh! Bu dükkân benim lâyüküm idi lîkin ben kör imişim. Bu mekândan meyve yemedim. Ey kimesne yazık, bizim vücûdumuzu hevâ ilettiler. Ebede dek böyle olan ibâd için yâ hasreta demek oldu. Lâkin bir fâ'idesi olmaz.

İnsânın kendi tabî'atındaki zeka ve düşüncelerine mağrûr olması ve nebîler ilmi olan gayb ilmini aramaması

Burası insânın mağrûr olması beyânındadır. Kendi zekasına ve dahi tâb'ının tecelliyatına ve dahi ana aldanıp 'ilm-i gaybı ve 'ilm-i ledünnü istememesi beyânındadır ki o 'ilm-i ledünnü enbiyâ-yı azam aleyhi's-selâm efendilerimizin 'ilm-i şerîfidir.

2582

دیدم اندر خانه من نقش و نگار
بودم اندر عشق خانه، بی قرار

(Ev –yâhûd dükkân- sâhibinin çıkardığı kiracı der ki, ben evin içinde güzel nakışlar gördüm de onun 'âşkıyla kâarsız kaldım.)

Hâne içinde ben nakış ve niğar gördüm ve hâne gözüme müzeyyen göründü. Bu cihetle o hânenenin muhâbbetinde kâarsız oldum ve hâneyi nakışı sebebiyle sevdim.

2583

بودم از گنج نهانی بی خبر
ور نه دستتجوی من بودی تبر

(Evdeki gizli hazînedeki haberim yoktu. Yoksa kazma, benim elimde bir çiçek demeti olurdu.)

Gizli hazînedeki habersiz idim yoksa benim şemmamım balta olur idi yâ'nî şemmame yerine elime baltayı alır idim ve baltayı istişmâm eder idim ve teber-i riyâzet bana o derece makbûl gelir idi.

2584

آه، گر داد تبر را دادمی
این زمان غم را تبراً دادمی

(Âh eğer kazmanın hakkını verip evi kazaydım, şimdi gamdan, kederden berî olurum.)

(165 b)

Eyvâh eğer riyâzet teberini elime alıp hâne-i vücûd-ı mevhumunu harap etmiş olaydım şimdi bu mevt gününde gama kendi indimden berîlik verir idim.

2585

چشم را بر نقش می انداختم
همچو طفلان، عشقها می باختم

(Gözümü evin nakışlarına bağladım, çocuklar gibi, 'âşk oyunlarına dalıp kalmışım.)

Velâkin gözümü vücûdun nakşına attım ve aldandım ve kâmiller gibi riyâzet yoluna gitmedim ve etfâl gibi dünyâyâ 'âşklar ve muhabetler oynadım ve kendime gadr-ı küllî eyledim diyerek mevt vakti ehl-i dünyâ böyle tahassür ederler.

2586

پس نکو گفت آن حکیم کامیار:
که تو طفلی، خانه پر نقش و نگار

(Hâkim Senâyî(kuddise sırrûhu) çok güzel söylemiş ve demiştir ki, sen bir çocuksun, bulunduğun ev de nakiş ve resimlerle doludur.)

Çok güzel ve dahi vâkıa mütabık buyurdu. O dünyâda murâdını hâsıl edici Hakîm Senâyî(kuddise sırrûhu) anı buyurdu ki sen tıfilsın hâne-i dünyâ dahi nakş-ı gunâgûn ile doludur elbette dünyânın nakşına aldanırsın. Tıflım hâli budur binâberîn. İlâhî-nâme nâm kitâbında çok vasiyyet eyledi. kabîle-i vücûdundan yukarı toz getir ve binâ'-yı vücûdunu harap eyle ve riyâzetle ve mâsivâdan i'razla ol diyerek vasiyyet derler.

2587

در الهی نامه بس اندرز کرد که بر
آر از دودمان خویش، گرد

(Hazret-i Senâyî İlâhî-nâme'sinde, kendi varlığından toz kopar -yâ 'nî geç- diye çok tavsiyede bulunmuştur.)

Yine yukarıda mürûr iden kıssaya avdet edip buyururlar ki;

2588

بس کن ای موسی، بگو وعده سوم
که دل من ز اضطرابش گشت گم

(Ey Mûsâ bu kadar yetişir. Üçüncü vaadi söyle. Kalbim onu beklemekten muzdârib oldu.)

Fir'avn dedi ki, yâ Mûsâ bu kelâmlar yetişir. O üçüncü vadeyi söyle nedir göreyim. Zîrâ vade-i sâlisenin ızdırabından gönül kim ve zâyi' oldu çünkü iki vade-i dünyâvî ve mizâcına muvâfık idi. Üçüncüye dahi ez-dil ü cân tâlib oldu.

2589

گفت موسی: آن سوم ملک دو تو
دو جهانی خالص از خصم و عدو

(Hazret-i Mûsâ buyurdu ki, üçüncüsü dünyâda ve âhrette düşmândan arınmış devlet ve saltanata nail olursun.)

Hazret-i Mûsâ aleyhi's-selâm buyurdu ki, üçüncüsü iki kat mülktür yâ'nî adûdan halâs bu iki cihân kadar mülktür ki Hakk Te'âlâ sana verir.

2590

بیشتر ز آن ملک کاکنون داشتی
کان بُد اندر جنگ و، این در آشتی

(Öyle bir devlet ve hükümet ki bugünkü mülkünden çok daha büyüktür. Şimdiki devletin cenk içindedir. O devlet ise ebedî sulh içerisindedir.)

Bu şimdi elinde olan mülkten çok ziyâdedir ve hayırlıdır. Zîrâ o senin mülkün ümere buyurma ile nizâ'dan hâlî değildir ve bu dediğin mülk salâhtadır ve bir ferd buna müdahaleye kâdir değildir.

2591

آنکه در جنگت چنان مُلکی دهد
بنگر اندر صلح، خوانت چون نهد

(Cenk hâlinde bulunduğun Allah, sana böyle bir mülk verirse, sulh olunca sana nasıl bir ni'met sofrası kuracağını düşün.)

Ol Zât ki şimdi seni sevmez sana buncılayın mülk verir. İyi bak ki eğer îman ile mevlaya sulh etsen senin önüne ne sofralar kor.

2592

آن کرم، کاندرا جفا اینهات داد
در وفا بنگر چه باشد افتقاد

(Kerem-i İlâhî, senin cefâna karşı bunları verenin, vefâkarlığına mukabîl seni nasıl görüp gözetceğini kıyâs et.)

O kerem sâhibi Mevlâ sen cafada ve küfürde iken anları sana verdi. İyi teemmül eyle.

(165 a)

Vefâ ve îmanda neler eder ve seni ne gûne aramak ider.

2593

گفت ای موسی: چهارم چیست؟ زود
باز گو، صبرم شد و، حرصم فزود

(Fir'avn dedi ki, Ey Mûsâ, dördüncüsü nedir? Çabuk söyle, sabrım kalmadı, hırsım arttı.)

Fir'avn dedi ki; ey Mûsâ dördüncüsü nedir aşikâre tîz söyle zîrâ sabrım gitti ve hırsım arttı.

2594

گفت: چارم، آنکه مانی تو جوان
موی همچون قیر و، رخ چون ارغوان

(Mûsâ dedi ki, dördüncüsü saçın katran gibi siyâh, yüzün erguvân çiçeği gibi kırmızı olarak genç kalırsın.)

Mûsâ aleyhi's-selâm buyurdu ki dördüncüsü odur ki sen civân ve genc kalırsın. Zift gibi siyâh saç ile ve dahi erguvân gibi kırmızı yanak ile.

2595

رنگ و بو، در پیش ما، بس کاسد است
لیک تو پستی، سخن کردیم پست

(Renk ve koku gibi arazların indimizde değeri yoktur. Lâkin sen aşağı bir mahlûk olduğun için ben de aşağı âlemden konuşuyorum.)

Renk ve koku bizim önümüzde gâyet geçmez ve kadîrsiz şeydir lîkin alçaksın ben dahi sözü alçak söyledim ve senin fehmedeğın mikdâr söyledim.

2596

افتخار، از رنگ و بو و از مکان
هست شادی و فریب کودکان

(Renkle, kokuyla ve mevkî'î ile öğünmek çocukları aldatır ve sevindirir.)

Renkten ve kokudan ve mekândan ifihar-ı etfâlin bunlar ile sevinmek ve aldanmasından neşet eder. Lâkin akıl ne bunlar ile mesrûr olur ve ne aldanır ki iftihâr ede.

‘İnsanlara kendi aklınıza göre değil, onların akılları erecek şekilde söyleyiniz ki Allah’ı ve Peygamber’i tekzîb etmesinler’ hadîsi:

Burası şu hadîs-i şerîfin şerh ü beyânındadır ki prygamberimiz Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te’âlâ ve sellem buyurmuştur. Halka akılı mikdârı söyleyiniz ki anlayalar. Sizin aklınız mikdârı söyleyemeyiniz ki Allahu Te’âlâ hazretlerini ve resûlünü tekzip etmeyeler ve filkasidetü'l-beü'e

ثُمَّ بَيَّتْ لَمْ يَمْتَحِنَا بِمَا تَجِبُ الْعُقُولُ بِهِ حَرَصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَرْتَبْ وَلَمْ نَهَم

36

ma'nâsı ukûlün

mütehayyir olacağı şey' ile bizi resûl-i Kibriyâ 'aleyhi ekmetü'l tehâya hazretleri imtihân ve tecrübe etmedi bizim îmanımıza hırstan için biz dahi buyurduğu kelimâtta şek etmedik ve mütehayyir olmadık. Hemen tasdîk ettik, demektir. Hâsılı halkın anlamayacağı şathiyatı söylemeye rızâ-yı resûl-i Kibriyâ yoktur. Meğer ki gâlebe-i vecd ile kendinde olmaya ve söylediğini bilmeye. Yâhûd söylemeye me'mûr ola. Muhittin Arabi (kuddise sırrûhu) gibi

2597

چونکہ با کودک سر و کارم فتاد
ہم زبان کودکان باید گشاد

(Çocuklarla konuşmaya mecbûr olunca onların lisânıyla söylemelidir.)

Çünkü çocuk ile benim işim vâki oldu. Onların zebânı üzere kendimi açmak ve kelâm etmek lâzımdır. Yâ'nî bir kâm ile çünkü etfâl makûlesini terbiye iktizâ' eyledi. Anların ukûlünün derk edeceği kelimâtı söyleyip vera-yı akıllarında olan nesneyi söylememek lâzımdır.

(165 b)

Hadîs-i şerîfde dahi biz nâsın menâziline tenezzül etmeklik ile emr olunduk buyurmuşlardır.

2598

کہ بُرُو کتَاب، تَا مَرِغَتِ خَرَمِ
يَا مَوِيزِ وَ جُوزِ وَ فِسْتَقِ اُورَمِ

(Mektebe git de sana bir kuş alayım yâhûd kuş üzümü, ceviz ve fıstık getireyim, demelidir.)

Öyle diyerek ki mektebe git sana kuş ile yem yâhûd kuru üzüm ve ceviz ve fıstık çarşıdan getireyim.

2599

جَز شَبَابِ تَنْ نَمِي دَانِي بَغِيرِ
اَيْنِ جَوَانِي رَا بَغِيرِ اِي خَرِ شَعِيرِ

³⁶ Resûlallah bizi akıllıların şaşıracağı bir şeyle sınamadı. Biz de onun getirdiği kelimelerden şüphe etmedik.

(Ey Fir'avn, sen bedeninin genç kalmasından başka bir şey' bilmezsin. Ey eşek tabi'atlı, gençliği arpa farzet.)

Ey tıfıl gibi olan Fir'avn teninin gençliğinden gayrı bir nesne bilmezsin. Hemân cesedini terbiye ve beslemeğe ihtimâm eyle. Ey merkeb gibi Fir'avn bu civânlık sana şiiir makâmındadır ve bununla dâimâ temettu eyle ve râh-ı Hakk'a gitme.

2600

هیچ آژنگی نیفتد بر رُخت
تازه ماند آن شباب فرّخت

(Nasihatimi kabûl ederek îmana geldiğin takdirde yüzün buruşmayacak ve mesud gençliğin tâze ve daîmî kalacaktır.)

Şebab münâsebetiyle yine Mûsa aleyhis's-selâm'ın Fir'avna buyurduğu kelimâta intikâl edip buyururlar ki ey Fir'avn öyle civân olursun ki yanaklarına aslâ buruşmak vaki olmaz. Senin kuvvetli olan şebabın tâze kalır demektir.

2601

نی نشان پیریت آید به رو
نی قد چون سرو تو گردد دو تو

(Ne yüzüne ihtiyârlı alâmeti gelecek, ne de servi gibi olan boyun iki kat olacaktır.)

Ne ihtiyârlık gamı senin yüzüne gelir ve dahi ne senin serv gibi kaddin iki kat olur.

2602

نه شود مویت سفید و پشت خم
لیک خوشتر لحظه لحظه، دم به دم

(Ne senden gençlik kuvveti eksilecek, ne de dişlerin ağrıyıp dökülecektir.)

Ne gençlik günü senden eksik olur ve ne dişlerine bir hâlel yâ elem gelir.

2603

نه کمی در شهوت و طمٹ و بعال
که زنان را آید از ضعف ملال

(Ne kadınların erkekten nefretine sebep olan cinsi gevşekliği ne de kadına yaklaşmamak derdini görürsün.)

Ne sana şehvetde ve zevclerin etdiği cimâ'da bir kemlik gelir, öyle ki avrâtlere senin zafından senden fütûr gelir ve avrâtlar seni istemez olurlar.

2604

آنچنان بگشایدت فرّ شباب
که گشود آن مژده بر عکاشه باب

(Resûlullahın müjdesinden (Ukkâşe)ye gelen zindelik ve hayâtiyet gibi, sende de gençlik neşesi devâm edecektir.)

Gençliğin revnakı sana ancılayın kapı açar ve sana öyle hayırlar getirir ki Hazret-i

Ukkâşe radiyallahu anh hazretlerine olan müjde ki ³⁷ *سبقك بها عكاشه* müjdesidir. Ana cennet kapısını açtığı gibi yâ'nî o müjde ile Ukkâşe hayır bulduğu gibi sen dahi çok hayırlar bulursun demektir. Burası şu hadîs-i şerîfin beyânında kâindir. İcmalen ma'nâsı şöyledir ki bir kimesne beni saferü'l-haynın mahının tekmil ve münkazi olmasıyla müjde ederse mukabelesinde ben dahi anı cennete duhûl ile tebşîr ederim.

2605

احمدِ آخر زمان را انتقال
در ربیع اول آید بی جدال

(Ahi rzamân peygamberi Hazret-i Ahmed (aleyhi's-selâm)ın bekâ âlemîne intikâli, ihtilafsız olarak Rebiülevvel ayının içinde olacaktır.)

Âhir zamânın peygamberi Hazret-i Ahmed sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem efendimizin dar-ı bekaya irtihâlleri bilâ cidel Rebiü'l evvel ayında vuku' buldu.

2606

چونکه واقف شد دلش از وقتِ نقل
عاشق آن وقت گردید او به عقل

(Resûlullah hazretlerinin kalbi, bu göç zamânını haber alınca cân ve gönülden o vakta 'âşık oldu.)

Çünkü anın gönlü haber buldu bu vakit

(166 a)

Nakilden aklıyla Resûl-i Kibriyâ âlî ekmel-el tehâya o vaktin rûh-ı resûlullah'a 'âşkı oldu.

2607

چون صفر آمد، بشد شاد از صفر
که پس این ماه می سازم سفر

³⁷ Ukkâşe, sen onlardansın./Hadîs-i Şerîf.

(Bu aydan sonra âhrete sefer edeceğim diye Saferin girmesinden sevindi.)

Çünkü safer gelir âlî ekmel-el tehâya seferden şâd olur. Andan için ki bu mahın ortasında rebîü'l evvel dîrânda sefer ederim.

2608

هر شبی تا روز، زین شوق هدی
او رفیق راه اعلیٰ میزدی

(Her gece bu kavuşmanın iştiyakı ile sabâhlara kadar, ey yücelerden yüce refikim, der dururdu.)

Her gece gündüze dek kendi taraf-ı mâneviyyesine Mevlâ'nın delâleti şevkinden ey râh-ı alâ'nın refiki beni yanına al! diye duâ buyururlar idi.

2609

گفت: هر کس که مرا مژده دهد
چون صفر پای از جهان بیرون نهد

(Ve buyurdu ki, Saferin çıkıp gittiğini bana kim müjdelerse;)

Fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem buyurdular ki her kimesne ki bana müjde verir çünkü mâh-ı safer cihândan tâşra ayağını kor.

2610

که صفر بگذشت و، شد ماه ربیع
مژده ور باشم مر او را و شفیع

(Safer geçti, Rebiülevvel oldu ders, ben de ona Cennet müjdesini veririrm ve şefâatçisi olurum.)

Öyle diyerek bana müjde ver ki yâ resûlullah mâh-ı seferü'l-hayr teknil oldu ve rebîülevvel mahının eyyâmı ve hükmü geldi. Ben dahi ana şefî ve müjdecî olurum yâ'nî cennetle demektir. Bu beyitle hadîs-i şerîfin beyânına şürû' buyurdular.

2611

گفت: عکاشه صفر بگذشت و رفت
گفت: که جنت تو را، ای شیر زفت

(Ukkâşe, yâ Resûlullah, Safer çıktı gitti, dedi. Resûl-i Ekrem de, ey ulû aslan cennet senindir, buyurdu.)

Bu hadîs-i şerîfi çünkü Hazret-i Ukkâşe radiyallahu anh işitdi. Hemân şehir-i seferin hurûcu vaktinde gelip Resûl-i Kibriyâya dedi ki, yâ Resûlullah, safer hurûc etdi ve teknil olup mâh-ı rebî'ül evvel dâhil oldu. Sultânü'l-enbiyâ 'aleyhi efzâlu's-salavat

ve eşrefü'l-tehâyâ buyurdu ki cennet tahkîk senindir ey kadr-i azîm arslân. Velâkin bu tebşîrin hikmetinden Hazret-i Ukkâşe âgâh değil idi. Zîrâ âgâh olaydı hüznünden zehresi çâk olur idi. Kande kaldı ki safer çıktı diye tebşîr ede bundan sonra.

2612

دیگری آمد که: بگذشت این صفر
گفت: عکاشه ببرد از مژده بر

(Ashâbdan diğer biri gelip, yâ Resûlullah, Safer çıktı, deyince Hazret-i Peygamber, müjdeyi Ukkâşe aldı, cevâbını verdi.)

Gayrısı sahâbe-i güzinden geldi ve dedi ki yâ Resûlallah, safer geçdi. Cevâbında buyurdular ki, Ukkâşe geldi müjde etdi ve o müjdeden meyve ve fâ'ide iletdi.

2613

پس رجال، از نقل عالم شادمان
وز بقایش شادمان این کودکان

(Hakk erleri, bu âlemden intikâl etmekle sevinirler. Bu çocuklar –yâ'nî çocuk gibi gâfil bulunanlar- ise burada kalmaktan şâd olurlar.)

Böyle olunca merdân-ı kâmilân bu dünyâdan naklinden mesrûrdurlar ve dahi bu dünyâda durmaktan bu etfâl makûlesi olan ehl-i dünyâ mesrûrdurlar zîrâ ehl-i dünyâ âhireti bilmezler.

2614

چونکہ آبِ خوش ندید آن مرغ کور
پیش او کوثر نماید آبِ شور

(İyi suyun tadını tatmayan kör kuşa, acı ve tuzlu su (Kevser) gibi gelir.)

Çünkü o kör kuş âb-ı hoşu görmedi. Onun önünde acı su Kevser gibi görünür. Yâ'nî ehl-i dünyâ kör gibidir.

(166 b)

Âlem-i ilâhîyyi görmemek hasebiyle âb-ı sûr gibi olan dünyâ ni'metine râzı olup dünyâdan gitmegi istemezler.

2615

همچنین موسی کرامت می شمرد
هم بدینسان بی قدم ره می سپرد

(Mûsâ Aleyhisselâm böylece kerâmetleri –yâ'nî Fir'avn'un îman etmediği takdîrde nail olacağı (kerem-i ilâhî)yi saydı döktü ve, Allah'ın birliğini ve benim nübüvvetimi tasdîk et de ikbâl ve saâdetin bulanmasın, dedi.)

Buncılayın Mûsâ aleyhis's-selâm Fir'avna îman ederse çok eltaf-i ilâhîye olacağını ta'dâd eyledi öyle diyerek ki senin saf olan ikbâlin bâde'l-yevm bulanık olmaz ve iki cihândadevlet-i sermedî bulursun.

2616

گفت: احسنْتُ، نكو گفتی، وليك
تا كنم من مشورت با يار نيك

(Fir'avn dedi ki, yâ Mûsâ! İyi vaadlerde bulundun ve güzel söyledin. Fakat müsâade et de ben iyi bir dost ile müşâverede bulunayım.)

Fir'avn dedi ki bana ihsân eyledin ve güzel söyledin. Lâkin benim iyi yârim ile bir meşveret edeyim. Murâd hazret-i Âsiye radiyallahu anh hazretleridir.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın tasdîk hûsusunda Fir'avn'un zevcesi Âsiye ile müşâveresi

Burası Fir'avnun Hazret-i Âsiye radiyallahu anh ile Mûsâ aleyhis's-selâm'a îman etmege meşveret etmesi beyânındadır.

2617

باز گفت او اين سخن با آسيه
گفت: جان افشان بر اين، ای دل سيه

(Fir'avn, Hazret-i Mûsâ'nın sözlerini Âsiye'ye nakletti ve fikrini sordu. O da, ey kalbi kârarmış olan, bu vaadleri cânla başla kabûl et, dedi.)

Fir'avn Hazret-i Âsiyeye aşikâre bunu söyledi ve anınla meşveret eyledi ise dahi dedi ki, ey kalbi kara, sen bu îman üzerine cân fedâ eyle, zîrâ iki âlemde necât bununladır.

2618

بس عنايتهاست متن اين مقال
زود درياب ای شه نيكو خصال

(Bu sözlerde ne büyük 'inâyetler vardır. Ey iyi hûylu hükümdâr, çabuk onları tasdîk eyle!)

Bu sözün zahrında çok 'inâyetler vardır. Ey îmandan sonra hûyları güzel olacak Fir'avn, çabuk bu îman devletini bul.

2619

وقت کشت آمد، زهی پُر سود کشت
این بگفت و گریه کرد و گرم گشت

(Ekim zamânı geldi, hem de ne fâ'ideli ekim yâ!... bu sözleri söyledi ve iştiyakından ağlamaya başladı.)

Ekin ekmek zamânı geldi. Ne güzel fâ'ideli ekindir, hemân ekmege bak, bunu böyle Âsiye söyledi ve ağladı ve 'âşkî cûş edip harâret sâhibi oldu.

2620

بر جهيد از جا و گفتا: بخ لك
آفتابى تاج گشتت اى كلك

(Yerinden sıçradı ve, ne mutlu sana ey kelceğiz, güneş senin başına tâc oluyor, dedi.)

Kemâl-i harâretinden ve 'âşkın cûşundan Âsiye Hazretleri makâmından sür'atle kalkdı ve dedi ki eğer îman edersen devlet ve saâdet senindir. Ey alçak kel, sana bir âfitâb başına tâc oldu, bundan sonra hakikâdde sultân olursun ve devlet-i ebedîye bulursun, bu ma'nâya göre kel başı yaralı demek olur ve kâf tahkir için olur yâhûd kelek hâm kavuna lisân-ı Türkîde ta'bîr olunur. Bu sûretde Fir'avnu, anla, sâlih olmayan hâm kavuna tasgîr etmiş oldu. Be-hallek münevver olarak be-hallek kelimesinin muhaffefidir devlet ve saâdet sana olsun demektir.

2621

عیب گل را خود بپوشاند کلاه
خاصه چون باشد گل خورشید و ماه

(Kelin ayıbını külah örter. Hûsusiyle o külah, güneş ve ay kadar parlak olursa...)

(167 a)

Kelin ayıbını külah setr eyler, sîyemma, külah hûrşîd ve mâh ola o zamân dahi ziyâde setr eder demektir. Bu beyitlerden Fir'avnun filhakika el olması müstebân olur. eğer kel değilse tahkire mahlûl olur.

2622

هم در آن مجلس که بشنیدی تو این
چون نگفتی آری و صد آفرین؟

(Mûsâ'nın bu sözlerini işittiğin mecliste nasıl oldu da O'nu tasdik etmedin ve yüzlerce teşekkürde bulunmadın?)

Yine Âsiye buyurdu ki o mecliste ki sen bu kelâmı istimâ' eyledin niçin neam demedin ve sana benim cânımdan yüz tahsîn olsun demedin hemân o anda îman lâzım idi niçin benim ile istişareye havâle eyledin ve devlet ve saâdetini te'hîr etdin.

2623

این سخن در گوش خورشید ار شدی
سر نگون بر بوی این زیر آمدی

(Bu sözler, bu vaadler, eğer Güneş'in kulağına söylenmiş olsaydı onlara nail olmak ümîdiyle baş aşağı yere inerdi.)

Bu söz eğer güneşin kulağına vâsıl olmuş olaydı başı aşağı bu kelâmın râyihâsına gelir idi.

2624

هیچ میدانی چه وعده ست و چه داد ؟
می کند ابلیس را حق افتقاد

(Bu vaad ve bu lutûf nedir, biliyor musun? Allah'ın, şeytânı, afvetmesi için yoklaması kabîlindedir.)

Bilir misin azîm lutûf ve ihsândır. Cenâb-ı Alla'ın şeytânı araması bu aynıyla ona döndü. Hâsılı seni Mûsâ aleyhis's-selâm'ın dâveti ve irşâdı dahi lûtf-ı mahzûr buyurmak ister nite ki beyân buyururlar.

2625

چون بدین لطف آن کریمت باز خواند
ای عجب! چون زهره ات بر جای ماند؟

(O Kerîm olan Allah –Kelîmi vâsıtasıyla- seni bu lûtfâ dâ'vet ettiği vakit nasıl oldu da sürûrundan ödün kopmadı? Şaşılacak şey'!)

Çünkü bu lûtfâ o kerîm seni aşikâre okudu niçin ödün çâk olmadı ve yerinde kaldı.

2626

زهره ات ندرید؟ تا ز آن زهره ات
میرسیدی در هر دو عالم بهره ات

(Yüreğini nasıl eritmedi bu? Eritseydi her iki cihânda da nasîb alırdın.)

Senin ödün niçin yırtılmadı hattâ o ödünün çâk olmasından iki âlemde sana hazz-ı azîm olaydı zîrâ.

زهره ای، کز بهر حق او بر درد
چون شهیدان از دو عالم بر خورد

(Bir insânın yüreği Allah için erirse; o, şehitler gibi iki âlemde de lûtfâ mazhar olur.)

Bir öd ki Allahu Te'âlâ'nın rızasından nâşi olarak çâk olur. Şehidler gibi iki âlemde meyve yer.

2627

غافلې هم حکمت است و این عمی
تا بماند، لیک تا این حد چرا ؟

(Gaflet dolayısıyla bu kör olmuşun da bir hikmeti vardır. Var ammâ neden bu dereceye kadar olsun?)

Gaflet dahi hikmetdir ve bu körlük dahi bir hikmetdir. Şu cihân yerinde kalsın için. Lâkin bu hadde dek körlük niçindir ve bu senin körlüğün hikmetden taşdı ve hâriç oldu demektir.

2628

غافلې هم حکمت است و نعمت است
تا نپرد زود سرمایہ ز دست

(Hayât sermayesinin birden bire elden uçup gitmemesi için gaflet, hem hikmet hem de ni'mettir.)

Hakk Te'âlâ Hazretleri'nin gafleti yaratmasında bir hikmet vardır ve hem ni'mettir ondan için gaflet halk olundu ki sermaye-i vücûd elden gitmeye. Eğer gaflet olmasa gecelerde uyku olamaz ve şeb ve rûz çalışıp ifnâ-yı beden eyler.

2629

لیک نی چندان که ناسوری شود
زهر جان و عقل رنجوری شود

(Lâkin, rûhun ve aklın zehri olup da onulmaz bir yara hâline gelinceye kadar değil.)

(168 b)

Velâkin o kadar gaflet kulda olmasın ki ilâc kabûl etmez yara olur ve dahi kişinin cânına zehir olur ve aklına hastalık olur.

2630

خود که یابد این چنین بازار را ؟
که به یک گل میخری گلزار را

(Bir gül mukabilinde bir gül-izârın satın alınabileceği böyle bir kerem pâzârlığını kim bulmuştur?)

Yine Âsiye dedi ki tahkîk ey Fir'avn buncılayın bâzarı kim bulur ki bir güle bir gülistan alırsın, daha ne istersin dedi.

2631

دانه ای را، صد درختستان عوض
حبه ای را آمدت صد کان عوض

(Bir dâneye karşılık yüzlerce bahçe ve hâbbe kadar bir altına karşılık, sana yüzlerce altın ma'deni veriliyor.)

Senin bir dânen onların yüz ağacına i'vaz gelir ve yine senin bir dânen onların yüz ma'denine bedeldir. Böyle bazarı kim bulmuştur. Senin eline geçmiş niçin kadrini bilmezsin.

2632

کان الله، دادن آن حبه است
تا که "کان الله له" آید به دست

(Kim Allah'ın olursa Allah da onun olur, hadîsindeki, kim Allah'tan olursa, o hâbbeyi vermek; Allah da onun olur ise karşılığını almaktadır.)

Hadîs-i şerîfe kânelilh o hâbbe-i vücûdu vermeğe işâretidir hattâ Allahu Te'âlâ anın için ola cezâ'sı anın eline gire.

2633

زانکه این هوی ضعیف بی قرار
هست شد ز آن هوی ربّ پایدار

(Çünkü bu zayıf ve fânî olan varlık, ezeli ve ebedî olan Allah'ın varlığından meydâna gelmektedir.)

Bu sebâtsız olan zayıf varlık Cen'ab-ı Hakk'ın dâimâ Zât biçunundan var oldu ve bu vücûdu bize veren odur. Eğer yine bu vücûd-ı mevhumiyi fedâ edersin vücûdundan sana vücûd-ı hakîki verir.

2634

هوی فانی چونکه خود با او سپرد
گشت باقی دائم و هرگز نمرد

(Fânî varlık, kendisini bâkî varlığa teslim edince o da bâkî ve layemut olur.)

Fânî olan vücûdunu sâlik çünkü ana ısmarladı. Anın vücûdu bekâ ve devâm ile muttasıf oldu ve aslâ ölmedi.

2635

همچو قطره خائف از باد و، ز خاک
که فنا گردد بدین هر دو هلاک

(Meselâ, rüzgâr ve topraktan korkan ve bu ikisi yüzünden helâk olan katre gibi.)

Bir ceride-i âlem-i devâma ve yine Âşık Yûnus kuddise sırrûhu buyurmuşdur. Mısra': Cemâlin gören âşıklar ebedî olmaz Allahım. Bundan sonra âşıkların efnâ-yi vücûdunu katrenin kendini kendini deryâda mahvına teşbîh ederek buyururlar.

2636

چون به اصل خود، که دریا بود جست
از تف خورشید و باد و خاک رست

(Fakat o katre, aslı olan denize sıçrayabilirse güneşin harâretinden de kurtulur, yelden ve topraktan da!)

Bir katre gibidir ki rüzgârdan ve türâbdan korkucu olur. zîrâ katre fânî olur. Bu her ikisiyle mahv u helâk olur.

2637

ظاهرش گم گشت در دریا، ولیک
ذات او معصوم و پا بر جا و نیک

(O katrenin zâhiri denizde mahvolur. Lâkin zâtı ve hakikati mahfûz ve daîmî olarak kalır.)

Çünkü katre kendi aslına ki deryâ idi ona gitdi güneşin harâretinden ve rüzgârın ve toprağın şerrinden halâs oldu. Zîrâ bunlar deryâya zarar ve ziyân etmege kâdir olamazlar lîkin katreyi mahv ederler. eğerçe katrenin zâhiri deryâda zâyi' oldu velâkin onun zâtı mahfûz oldu. Ve ayağı

(168 a)

Tamam yerinde oldu ve kendi hâli tamam şimdiden sonra gâyet güzel oldu. Çünkü hâl böyledir ey katre âgâh ol. Bilâfıkr kendini deryâya ver hattâ kendi vücûdunun mukabelesinde bahr olasın. Bî-nedîm bu makâmda teemmül demektir ve yine biyâbî olasın demek hâsıl ma'nâsıdır.

2638

هین بده ای قطره، خود را بی ندم
تا بیابی در بهای قطره، یم

(Ey katre kendine gel de, pişmân olmaksızın varlığını Hakk'a ver. Ver de bir katreye karşılık uçsuz bucaksız denizi bul!)

Âgâh ol ey katre, kendine bu şerefi ve kemâli ver ve dahi deryânın elinde telef olmakdan emîn ol yine Hazret-i Âsiye'nin Fir'avna olan pend ve nasîhatine şürû' edip buyururlar.

2639

خود که را آمد چنین دولت به دست؟
قطره را، بحری تقاضاگر شدست

(Denizin damlaya tâlib olması gibi bir devlet, kimin elne geçmiştir.)

Tahkîk böyle devlet kimin eline gelir ey Fir'avn ki senin gibi bir katreyi bahr gibi olan Mûsâ aleyhis's-selâm hazretleri tâlib ola.

2640

الله الله، زود بفروش و بخر
قطره ای ده، بحر پُر گوهر ببر

(Allah hakkı için, Allah hakkı için çabuk bu alışverişi yap. Bir damla ver, karşılık olarak inci dolu bir deniz al.)

Hâline ta'accüb ederim, ne durursun tîz kendini ver ve al yâ'nî katre ver ve inci dolu olan deryâyı al ve kendin ile ilet dedi. Allah Allah lafzı bu makâmda ta'accüb içindir. Yine Hazret-i Âsiye buyurur ki:

2641

لطف اندر لطف این گم میشود
کاسفلی بر چرخ هفتم میروود

(Bu alışveriş, süfli bir mahlûkun yedinci kat göğşe çıkması gibidir. Lütuf bile bu lûtfun içinde kaybolur.)

Kork Allahu Te'âlâ'dan îmanı aslâ te'hîr eyleme. Zîrâ bu söz deryâ-yı lûtf-i ilâhîden geldi. Bu kelâm lûtf içinde lûtfudur. Aman fırsatı fevt etme. Bu zâyi' ve telef midir ki bir süflî yedinci kat semâya uruc ede. Bundan âlâ lûtf olr mu, dedi.

2642

هین که یک بازی فتادت، بوالعجب
هیچ طالب این نیابد در طلب

(Aklını başına al, sana acâib bir teklif olmuş. Hiçbir tâlib bunu arayı bulamaz.)

Ağâh ol ki sana acâibü'l-a'ceb bir oyun vâki oldu. Hiçbir tâlib talebde bunu bulmaz.

2643

گفت: با هامان بگویم ای ستیر
شاه را لازم بود رأی وزیر

*(Âsiye'nin bu teşvikleri üzerine Fir'avn dedi ki, bunu Hâmân ile de bir konuşayım.
Çünkü pâdişâha vezîrin reyi lâzımdır.)*

Çünkü Fir'avn Âsiye'den bu kelâmları işitdi. Dedi ki, ey affe, bunu Hâmân'a söylerim, zîrâ pâdişâhların umûruna vezîrin reyi lâzımdır.

2644

گفت: با هامان مگو این راز را
کور کمپیری چه داند باز را ؟

(Âsiye dedi ki, bu sırrı Hâmân'a söyleme! Kôr bir koca karı, doğan kuşunun kıymetini ne bilir?)

Âsiye dedi ki sakın bu sırrı Hâmân'a söyleme, zîrâ o kör kocakarı dogan ahvâlinden bilmez bilirdi ki Hâmân Fir'avnu îmandan men eder. Çünkü Hakk yapmıyacak iş böyle olur. Neuzü-billâh mine'l-hezelân.

Pâdişâh'ın doğanı ile kocakarı'nın hikâyesi

Burası pâdişâhın doganının

(169 b)

hikâyesidir ve dahi kocakârının hikâyesidir.

2645

باز اسپیدی به کمپیری دهی
او بُرد ناخنش بهر بهی

(Beyâz ve avcı bir doğanı kocakarıya verirsen karı, iyilik olsun diye hayvânın pençesindeki tırnaklarını keser.)

Meselâ bir beyâz ve sayyâd ve alâ doganı kocakarıya verir isen o acûz ihsân için o doganın tırnağını keser ve iyi etdim zann eder.

2646

ناخنی که اصل کار است و شکار
کور کمپیرک ببرد کور وار

(O tırnaklar kuşun avlanma ve vuruşma aleti iken, kör kocakarı bunu bilmediği için, onları körcesine keser.)

Bir tırnak ki doganın işinin ve şikârinin aslıdır. Kör ve câhil kocakarı kör gibi onu kat' eder.

2647

ك: كجا بودست مادر تا تو را
ناخان زین سان دراز است؟ ای کیا

(Annen nerede idi ki bakmamış da tırnakların bu kadar uzamış, der.)

Öyle diyerek ki senin mâderin kande idi ki sana bakmış ve tırnakların bu üslûbdan uzun olmuştur ey ulû.

2648

ناخن و منقار و پرش را بُرید
وقتِ مهر این میکند زال پلید

(O alçak kocakarı, kuşun tırnağını, gagasını, kanadını keser; şefkat gösteriyorum diye böyle ziyânkarlık eder.)

Tırnağını ve burnunu ve kanadını kesdi. İşte muhâbbet zamânı kokmuş kocakarı bunu eyler.

2649

چونکه تتماجش دهد، او کم خورد
خشم گیرد، مهرها را بر درد

(Kuşa tutmaç verir, hayvân yemeyince karı, hiddetlenir, şefkat ve muhâbbetini değiştirir.)

Bu işleri etdikden sonra kocakarı çünkü yesin içsin ona hamîr çorbası getirir verir, dogan dahi yemez. Zîrâ pâdişâhların elinden kuş kebabı yemeğe alışmışdır. Elbetde öyle dûn şeyi yemez. Çünkü kocakarı doganın yemedigini görür. Hemân dem gazaba gelir ve dogana zumunda eylediği muhâbbetden fârig olur ve kemâl-i gazabından ve infi'âlinden der ki.

2650

که: چنین تتماچ پختم بهر تو
تو تکبر می نمایی و عتو؟

(Der ki, ben senin için böyle bir tutmaç pişirdim, sen ise kibârlık satıyor ve azamet taslıyorsun.)

Öyle diyerek avrât gazaba geldi ki, sana buncılayın lâtif hamîr çorbası pişirdim. Sen ise kibr izhâr edip yemezsin ve temerrüd ve inâd gösterirsin.

2651

تو سزائی در همان رنج و بلا
نعمت و اقبال کی سازد تو را؟

(Sen uğradığın belâ ve meşakkate lâyıkmışsın. Nimet ve saâdet sana nasıl yaraşır?)

Sen tahkîk o idbara sezasın. Nimet ve ikbâl senin gibi müdebbire kaçan düzlür.

2652

آب تتماچش دهد: کاین را بگیر
گر نمی خواهی که نوشی ز آن فطیر

(Kuşa tutmaç suyu verir de, eğer hamurdan yemek istemezsen al bundan iç der.)

Kocakarı dogana tutmaç çorbasının suyundan verir öyle diyerek ki al bunu tut ve bu çorba suyunu iç. Eğer istemez isen ki o fitırdan yâ'nî tutmaç çorbasının hamîrinden yiyemez isen suyu ile tekaddi eyle. Fıtır mayasız ekmeğe derler. Bu makâmda tutmacın hamuru murâd olunur. Kezâ kâle eşârihü'l-mevlevî. Velâkin fakîrin hâtırına hutur eden evvelâ kocakarı hânedede imal olunan ekmeğden -ki mayasızdır- doganın önüne koymuş ki yiye. Dogan öyle bî-mâye ekmeği elbette yemez. Zîrâ kuş kebabı yemeğe meluf olmuş. Gördü ki ekmeğden

(169 a)

Yemez. Bâde önüne âb-ı tutmaç koydu ki nûş ede. Bu vechile ta'bîr olunsa dahi evla olur.

2653

آب تتماچش نگیرد طبع باز
زال بترنجد، شود خشمش دراز

(Doğanın tabi'atı tutmaç suyunu kabûl etmez. Bu def'a, kocakarı hiddetlenir ve gazabı artar.)

Tâb'-ı bâz elbet tutmaç suyunu tutmaz. O acûz buna hamur-ı tandır ve onun gazabını teskin olmayıp belki uzun olur.

2654

از غضب آن آش سوزان بر سرش
زن فرو ریزد، شود گل مغفرش

(Hiddetinden kaynar suyu kuşun başına döker. Haşlanan kuşun tüyleri dökülüp kafası kel olur.)

Kemâl-i gazabından kaynar ve yakıcı çorbanın suyunu avrât onun başı üzerine döker ve o ba'zın başındaki tolgası kel olur.

2655

اشك از آن چشمش فرو ریزد ز سوز
یاد آرد لطف شاه با فروز

(Câni yandığı için gözünden yaş döker ve pâdişâhın göstermiş olduğı lütûf ve ihsânı hâtırlar.)

Bu hakareti bulunca doganın kemâl-i harâretinden gözünden yaş dökülür ve dahi âşıkın kalbine ziyâ verici pâdişâhın lûtfunu hâtırına getirir. İşte evliyâullahın hâli Böyle olur. nâsa mübtelâ olup Rabb'isini terk eder ise ana böyle denî ni'met-i dünyâ verirler. Eğer yemez ise ve onlarla birlikde olmaz ise günâgün hakareti ona ederler.

2656

ز آن دو چشم نازنین با دلال
که ز چهره شاه دارد صد کمال

(Pâdişâhın yüzünden yüzlerce kemâl görmüş o nâzlı ve cilveli gözlerinden yaşlar akıtır.)

O zâtın iki nâzlı ve cilveli gözünden yaşlar dökülür. Öyle göz ki şâhın gözünden nice kemâlat ve tecelliyat ahz eder idi. Delâl, dal'ın fethiyle Arabî olarak cilve ma'nâsınadır.

2657

چشم "ما ز اغش" شده پُر زخم زاغ
چشم نیک، از چشم بد، با درد و داغ

('Mâgâzal basar' sırımına mazhar olan o doğanın, yâ'nî enbiyâ ve evliyânın gözleri o kargaların açtığı yaralarla dolar. Güzel ve güzel bir göz, zâten kötü göz yüzünden dertlere, elemlere uğrar.)

O velî kâmilin mâzâgul-basar sırımına mazhar olan gözü kargaların mınkariyle urup yara etmesinden zahm dolu olur ve anın mübârek ve iyi gözü küffârın ve ehl-i dünyânın kötü gözünden derd ü zahm ve ızdırab ile olur yâ'nî şerarın onlara nazârı isâbet eder demektir.

2658

چشم دریا بسطتی کز بسط او
هر دو عالم می نماید تار مو

(Enbiyâ ve evliyânın gözleri deniz kadar geniştir. O genişlik dolayısıyla iki 'âlem, dünyâ ve âhret onlara bir kıl teli gibi görünür.)

Ehlûllahın gözü bir deryâ vüs'atli gözdür ki anın gözünden her iki âlem bir tel kıl gibi görünür ve dünyâ gözüne şey'-i hakîr olur. Zîrâ onun çeşmi avâlim-i gaybiye ile hûylanmışdır o âlemde umûr-ı azîmeler gördüğünden elbette dünyâ her ne kadar halkın gözünde büyük ise anın çeşminde hakîr görünmesi lâzım gelir.

2659

گر هزاران چرخ در چشمش رود
همچو چشمه پیش قلزم گم شود

(Binlerce gökyüzü o gözlere girecek olsa, denize karşı bir çeşme gibi kalır.)

Nice binler felek anın gözünde vâki olsa bana deryânın önünde yok olduğu gibi felek dahi onun gözünde yok olur işte ehlûllahın gözlerinde böyle vüs'at vardır.

2660

چشم بگذشته از این محسوسها
یافته از غیب بینی بوسه ها

(O göz, bu hisler âlemine âit şeylerden geçti mi, gayb âlemini görür de bu kabiliyyet yüzünden öpülür durur.)

(170 b)

Onların gözü bu mahsûslardan geçmiştir ve onların burnu âlem-i gaybdan buseler bulmuştur. Murâd râyihadır ve buse koklamak lâzım gelir.

2661

خود نمی یابم یکی گوشى كه من
نكته اى گویم از آن چشم حسن

(Hakikate isti'dâdlı bir kulak bulamıyorum ki, o güzel göze dâir nükteler söyleyeyim.)

Bu beyânımdan ziyâde evliyâullahın gözünü vafeder idim. Lâkin kendim bir iyi kulak bulamam ki o güzel gözde remz-i dakikleri söyleyeyim ve ifâde edeyim. Binâberîn bu kadar ile iktifâ' ettin.

2662

می چکید آن آب محمود جلیل
می ربودی قطره اش را جبرئیل

(Eğer o yüce ve mukaddes gözden yaş damlasaydı, katresini Cebrâil Aleyhisselâm kapardı.)

O büyük gözyaşı anın mübârek gözünden damlar idi. Onun bir katresini teberrük için Cebrâil-i emîn gibi melek-i mükarreb ve muazzam kapardı.

2663

تا بمالد در پَر و منقار خویش
گر دهد دستوری اش، آن خوب کیش

(O hoş mezhep ve meşrepli nebî yâhûd velînin müsâadesiyle kapdığı bu katreyi kanadına sürerdi.)

Andan için ki kendi kanadına ve mınkarına süre. O güzel mezhepli âşık kapmaya rûhsat verirse.

2664

باز گوید: خشم کمپیر ار فروخت
فرّ و نور و صبر و علمم را نسوخت

(Doğan kuşu diyor ki, kocakarının hiddeti alevlendiyse de benim sabır ve ilmimin nûr ve ziyâsını yakmadı.)

Bu hakareti doğan görünce kendü kendüye der ki, kocakarının hışmı eğer parıltı ve alevgîr oldu ise zararı ancak cismime oldu. Benim ziyâ ve revnakımı ve sabır ve ilmim ve kemâlimi yakmadı.

2665

باز جانم، باز صد صورت تند
زخم بر ناقه، نه بر صالح زند

(Rûhum tekrar yüz sûret peydâ eder. Açılan yara deveye olur, Sâlih peygambere değil.)

Zîrâ benim cânımın doğanı yine çok sûret dokur. Bunlar zahmı deveye urur ve cisme eder. Sâlih aleyhi's-selâm gibi olan rûha bir zarara kâdir olamazlar.

2266

صالح از يك دم كه آرد باشكوه
صد چنان ناقه بزاید متن كوه

(Hazret-i Sâlih eğer bir an o yüksek mertebesiyle duâ edecek olursa dağın karnı öyle yüzlerce deve doğurur.)

Hazreti Sâlih aleyhi's-selâm bir nefesden ki azametle ve heybetle o nefesi ki getirir ancılayın yüz deve dağının arkası vücûda getirir. Böyle olunca hemen Sâlih sağ olsun giden naka olsun, demek isterler.

2267

دل همی گوید: خموش و هوش دار
ور نه درانید غیرت بود و تار

(Gönül diyor ki, sus, aklını başına la, yoksa gâyret-i İlâhîye varlık nescini çeker, yırtar.)

Gönül ben böyle söyleyince der ki sükût eyle ve aklını başına cem' eyle. Ehlûllahın rûhunun vasfını böyle izhâr etme yoksa gâyret-i ilâhî senin vücûdunun ırgacını ve arşını yırtar sonra nâdim olursun.

2268

غیرتش را هست صد حلم نهان
ور نه سوزیدی به يك دم صد جهان

(Gayret-i İlahiyyede yüzlerce müsamaha ve hilim gizlidir, yoksa bir an içinde yüzlerce âlemi yakardı.)

O Hüdâ'nın gâyetinin yüz gizli ilmi vardır yoksa bir demde yüz cihânı o Hüdâ'nın gâyeti yakar idi.

2269

نخوت شاهی گرفتش جای پند
تا دل خود را، ز پند، او کرد بند

(Pâdişâhlık kibri mü'mine azameti, Fir'avn'un kalbinde, nasihatini yerini tuttu da kalbini nasihat kaydından kopardı.)

Fir'avnun kibri Âsiye'nin ettiği nasihatini yerini bağladı ve nush anda takarrur etmez oldu. Hattâ kendi gönlünü nushuna bağlanmaktan kopardı.

2270

که کنم با رای هامن مشورت
کاوست پشتِ ملک و قطبِ مقدرت

(Bir de Hâmân'la müşavere edeyim. Çünkü o, memleketin zâhiri, kudret ve siyâsetinin kutbudur.)

Öyle diyerek ki Hâmânın

(170 a)

Reyiyle meşveret eylerim zîrâ o benim mülkümün muînidir ve benim kudret ve devletimim medâridir. Zîrâ mülkü idâre eden vezîrdir.

2271

مصطفی را رای زن، صدیق ربّ
رای زن بو جهل را شد بو لهب

(Hazret-i Mustafâ'nın müşâviri, Allah'ın siddiki bulunan Hazret-i Ebûbekr idi. Ebû Cehil habîsine de onun gibi olan Ebû Leheb müşâvirlik ediyordu.)

Hazreti Muhammed Mustafâ(sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem) müsteşârı Cenâb-ı Hakk'ın siddiki Ebûbekir (radıyallahu anh) idi Lâkin Ebû-Cehl'in müsteşârı Ebû

Leheb idi. Zîrâ herkese Cenâb-ı Hüdâ kendi cinsini sevkeder.

38 عرق جنسیت چنانش جذب کرد کان نصیحتها به پیشش گشت سرد

2272

عرق جنسیت چنانش جذب کرد
کان نصیحتها به پیشش گشت سرد

(Fir'avn'u cinsiyet-i habîse o kadar cezb etti ki, Âsiye'nn vermiş olduğu o kadar nasihat, nazârında soğuk göründü.)

Hemân ile mücâneset damarı Fir'avnu öyle çekti ki o mahz-ı hayır olan öğütler anın önünde bârid kelâmlar oldu ve kabûlüne şâyân olmadı.) Her cins kendi cinsini cânibini yüz kanat ile uçar ve cinsinin hayâli üzerine bukağıları kırar ve öyle gider.

Zîrâ ³⁹ الخبیثات للخبیثین buyurulmuştur.

Küçük çocuğa dama çıkıp su oluşunun üzerinde emkleyen ve düşmek tehlikesinde bulunan bir kadının Hazret-i Âlî keremullahi vecheden çâre araması

Burası o avrâtın kıssasıdır ki onun tıflı damdan oluşun başı üzerine sürtündü ve düşmek havfı var idi ve dahi emrû'l in Âlî(keremullahi veche)(radıyallahu anh) hazretlerinden o avrât çâre istedi. 2273

یک زنی آمد به پیش مرتضی
گفت: شد بر ناودان طفلی مرا

(Hazret-i Murteza'ya bir kadın gelip dedi ki, küçük çocuğum dama çıkarak su oluşunun üstüne kaymış.)

Bir avrât hazreti Âlî (kavt) huzûruna geldi, dedi ki. Benim tıflım oluk üzerine gitti.

2274

گرش می خوانم، نمی آید به دست
ور هلم ترسم که افتد او به پست

³⁸ Fir'avn'u cinsiyet-i habîse o kadar cezb etti ki, Âsiye'nn vermiş olduğu o kadar nasihat, nazârında soğuk göründü.

³⁹ Kötü kadınlar (ve kötü sözler) kötü erkeklere.Sûre-i Nûr/26.

(Çağırırsam gelmeyecek, bıraksam yere düşeceğinden korkuyorum.)

Eğer tıflı dam tarafına diye dâ'vet edersen tıflı icâbet edip elime gelmiyor. Eğer hâli üzere olukta terk edersen havf ederim ki aşağı düşer.

نیست عاقل، تا که دریابد چو ما
گر بگویم: کز خطر سوی من آ

(Akli ermez ki tehlikeden kaç, yanıma gel diyeyim de anlasın.)

Tıflı âkil değildir ki hattâ bizim gibi bir kelâmı anlaya. Eğer ana korkulu nesneden benim tarafıma gel dersem, icâbet edip gele.

2275
هم اشارت را نمیداند به دست
ور بداند نشنود، این هم بد است

(Çocuk el ile işâreti bilmez. Eğer bilirse el işâretini dahi dinlemez.)

Dahi çocuk el ile işâreti bilmez. Eğer bilirse el işâretini dahi dinlemez. Bu umûr-ı mezkûreyi tıflı bilmez olunca ana süt ve meme gösterdim. O benden yüzünü gözünü çevirip yine benim dâvetimi kabûl etmez, olukta oturur ve oynar.

(171 b)

Ey ulûlar, Allahu Te'âlâ'nın rızasıyçun bu dünyânın ve dahi o dünyânın çâresini bulucu ve âcizlerin elini tutucu sizsiniz.

2276
زود درمان کن که می لرزد دلم
که به درد از میوه دل بگسلم

(Yâ Âlî bu işe çâre eyle zîrâ gönlüm gönül meyvesinden elem ve ızdırab ile münkâtı' olurum dedi.)

Tîz yâ Âlî bu işe çâre eyle zîrâ gönlüm titrer ki gönül meyvesinden elem ve ızdırab ile münkâtı' olurum dedi.

2277
گفت: طفلی را بر آور هم به بام
تا ببیند جنس خود را آن غلام

(Hazret-i Âlî buyurdu ki, diğەر bir çocuğu dama çıkar da çocuğun onu görsün.)

Hazret-i Âlî keremullahi veche buyurdu ki, bir tıflı dama götür hattâ veled damda kendi cinsini göre. Çünkü buyurulmuşdur. Ola ki olukdan dam tarafına rüçü’’ eder nite ki buyurulur.

2278

سوی جنس آید سبک ز آن ناودان
جنس بر جنس است، عاشق جاودان

(O vakit oluğun üstünden dam tarafına geçer. Çünkü cins cinsine ebedîyen âşıktır.)

İhtimâldir ki âsanlık ile o olukdan kendi cinsi olan tıflın tarafına gele, zîrâ cinsi cezb edici kendi cinsidir.

2279

زن چنان کرد و، چو دید آن طفل او
جنس خود، خوش خوش بدو آورد رو

(Kadın, Hazret-i Âlî'nin dediğini yaptı –yâ'nî dama bir çocuk çıkardı- çocuğu görünce güzel güzel ona geldi.)

Avrât, Hazret-i Âlî'nin buyurduğu gibi eyledi. Çünkü o avrâtın tıflı kendi cinsini gördü gülerек ve hoş olarak o dama vaz’ olunan tıfla yüz getirdi ve teveccüh eyledi.

2280

سوی بام آمد ز متن ناودان
جاذب هر جنس را هم جنس دان

(Olugun üstünden dama doğru geldi. Her cins, kendi cinsinden olanları çeker, bunu böyle bil.)

Olugun zahrından dam fevri tıflı geldi. Zîrâ cins cinsine daîmî olarak âşıktır. Burası garâibdendir ki âlim âlimi ve hattât hattâtı ve kurâ kurâ ve vaiz vaizi beşeriyet ile beyinlerinde mücaneset olduğundan mâ-adâ iş bu kemâlatda cinsiyet dahi var iken biri birini sevmezler ve zem ederler. Lâkin sülûk görmüş ve ‘‘ilm-i bâtından nasîb sâhibi olmuş dervîşler her biri âhire canını fedâ ederler. Belki cümlesi cism-i vahîd derler. İşte şu melûna olan dünyâ sübhanallah cinsiyet alâkasını dahi kat’ ediyor.

2281

غزغان آمد به سوی طفل، طفل
وار هید او از فتادن سوی سیفل

(Çocuk emekleyerek obir çocuğun yanına geldi ve aşağıya düşmek tehlikesinden kurtuldu.)

Sürüne sürüne tıflın tarafına avrâtın tıflı geldi ve o tıfil aşağı tarafa düşmekden halâs oldu.

2282

ز آن شدستند از بشر پیغمبران
تا به جنسیت رهند از ناودان

(Peygamber de, kulları oluktan kurtarmak için insân olarak gönderilmiştir.)

İşte bu hikmetden için enbiyâyı Cenâb-ı Kibriyâ beşer cinsinden ba's etdi ki cinsiyet sebebiyle nâdân-ı dünyâdan halâs olsunlar ve sıratı geçerken cehenneme düşmesinler. Eğer enbiyâ melek cinsinden olaydı meyl edemeyip ve kelâmını anlayamayıp îmandan mahrûm olup dalâletde kalırlar idi.

2283

پس، بشر فرمود خود را، مثلکم
تا به جنس آیند و، کم کردند گم

(Nitekim, Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ben de sizin gibi bir beşerim, buyurdu ki maksad; dâ'vet edilen insânların hemcinsleri tarafına gelmeleri ve bu veisle ile zâyi' olmamaları idi.)

Bu ecîlden

(171 a)

Enbiyâ aleyhis's-selâm kendilerine bizler sizin gibi beşeriz dediler.

⁴⁰ قال الله تعالى قل إنما أنا بشر مثلكم يومئذ

Hattâ cins cânibine gelsinler ve dahi az telef olsunlar. Evvelki kem, kâf-ı Arabiyye'nin fethiyle az ve ikincisi kâf-ı acemiyyenin zammıyla olarak zâyi' ma'nâsınadır.

2284

ز آنکه جنسیت، عجایب جاذبیست
جاذبش جنس است هر جا طالبیست

⁴⁰ Habîb-i Edîbim; (müşriklere) söyle ki: Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy olunur. Sûre-i Kehf:110.

(Çünkü cinsiyetin acâib bir cazibesi vardır. Her nerede bir tâlib varsa taleb edilen onun cinsidir.)

Zîrâ cinsiyet acâib cezb edicidir. Her kande bir tâlib var ise ve bir matlubu tâlib eder ise o matlub anın cinsidir. Ve o cinsinin cinsiyeti o tâlibi o matluba elbette cezb edicidir. Cazibeşde olan şın zamiri mâ-ba'dındaki tâlib lâfızna râcidir.

2285

عیسی و ادريس بر گردون شدند با
ملایک چونکہ ہم جنس آمدند

(Îsâ ve İdris (aleyhi's-selâm) fevkalade bir riyâzetle melekler gibi yemez içmez bir hale geldiklerinden ve adeta onlarla hemcins olduklarından semâya çıktılar.)

Hazreti Îsâ ve hazreti idris aleyhi's-selâm gerdûn üzerine gittiler. Çünkü melâike-i kirâm ile cins geldiler. Cins ile muayyed lâzım gelir. Eğer melekler ile beynlerinde mücaneset olmayaydı Allahu Te'âlâ hazretleri bunları semâya çıkarmaz idi.

قال الله تعالى في حق ادريس عليه السلام ورفعه من مكانا علما وفي
حق عيسى عليه السلام بل رفعه الله اليه وفي الآية الاخرى ورافعك ال
ومطهرن من الذين كفروا

velâkin Îsâ aleyhi's-selâm

kıyâmete karîb rû-yi zemîne nâzil olacaktır. Deccal'ı katledecektir ve yeryüzünde kırk sene Kur'ân-ı Kerîmin ahkâmını icrâ buyuracaktır ve adâlet edecektir. Fakat şerîat-ı muhammediyyeden emr-i bârî ile cizyeyi ref edecektir ve cemî küffâra İslâm teklif

buyurp kabûl ederse *فبها وثقت والاعدام وقتل* ederler ve bunun hakkında ehâdis-i şerîfe çoktur. Meşaruk-ı şerîfe nazâr oluna.

2286

باز آن هاروت و ماروت از بلند
جنس تن بودند، ز آن زیر آمدند

(Yine Hârûd ve Mârûd ismindeki melekler, ten cinsinden oldukları için semâdan zemîne indiler.)

Yine ma'lûmun olsun ki o Hârûd ve Mârûd isimleriyle müsemmâ olan melekler ten ehlinin cinsiydiler. Bundan için dünyâ cânibine geldiler ve âlem-i bâlâdan mahrûm oldular. Ehâsıl cinsiyet câzîdir demek isterler. Fi'l- vâki' dahi böyledir.

2287

کافران هم جنس شیطان آمده
جانشان شاگرد شیطانان شده

(Kâfirler, şeytânın hemcinsi buldukları için, rûhları şeytanların çırağı olmuştur.)

Yine bil ki kâfirler dahi iblîsin cinsi geldiler ve onların ervâh-ı habîsesi şeytânların cânının şâkirdi olmuştur ve onlardan hîle öğrenmişlerdir. Ne öğrenmişler dersen ;

2288

صد هزاران خوی بد آموخته
دیده های عقل و دل بر دوخته

(Yine o kâfirler, şeytânlardan yüzbinlerce kötü hûy öğrenmişler, hakikati görmemek için akıl ve kalb gözlerini adeta dikmişlerdir.)

(172 b)

Cevâb buyururlar ki nice yüz bin ahlâk-ı zemime öğrenmişlerdir ve dahi aklın ve kalbin gözünü maâz-Allah dökmüşlerdir ve aynıyla şeytân olmuşlardır.

2289

کمترین خو شان بُدستی این حسد
آن حسد که گردن ابلیس زد

(O kâfirlerim kötü hûylarından en hafîfi haseddir. O hased ki şeytânın boynunu vurmıştır.)

Çirkinlikte onların hayvânların edenîsi o ma'lûm olan haseddir. O hased bir sıfât-ı kabîhadır ki iblîsin bu beynini urdu yâ'nî matrûd-ı dergâh-ı bârî olmasına sebep oldu demektir. Hasedin ta'rîfi âhirin elinden ni'met-i dünyâ ve ni'met-i 'ukbâsının zevâlini istemektir. Meselâ mâl ve câhının zevâlini ve salâh ve takvâsının zevâlini istemek gibi.

2290

ز آن سگان آموخته حقد و حسد
که نخواهد خلق را ملک ابد

(O köpekten hasedi, çekememezliği öğrenmişlerdi de insânların ebedî bir mülke ve devlete nail olmalarını istemezler.)

O kelpelerden ki murâd, şeyâtîndir. Kîn ve hasedi kâfirler öğrenmişlerdir. O mertebedeki halka mülk-i daîmî istemezler. Belki kâfir olup cehennemde muhâllid

olsun derler. Şeytânın dahi murâdı budur. Niteki denmiştir

فُغَايَةُ بُغْيَةِ سَبِّ الْإِيمَانِ وَالْمَلُوءِ الدَّائِمِ فِي الْبَيْتِ حَفْظِنَا سَهْ وَإِيَاكُمْ مِنْ مَرَادِ الشَّيْطَانِ أَمِينٍ بِحَرْمَةِ :

2291

هر که را دید او کمال، از چپ و راست
از حسد قولنجش آمد، درد خاست

(Kimde sağdan soldan bir yücelik görürlerse hasedlerinden adeta kulunç illetine tutulurlar ve hastalanırlar.)

Her kimesneyi iblîs ki gördü onun sağdan ve soldan kemâl-i mânevisi vardır. Ona hasedinden o iblîse kubh-ı rîhi geldi ve içerisinde derdi ve illeti hareket eyledi.

2292

ز آنکه هر بد بختِ خرمن سوخته
می نخواهد شمع کس افروخته

(Zîrâ harmanı yanmış her bedbaht, kimsenin mumunun yandığını istemez.)

Zîrâ her şakinin hırmânî yanlıştır ve dinden ve îmandan müflis olmuştur. Bu cihetten kimesnenin şemînin yandığını istemez ve cümlenin kendi gibi kâfir ve muhâllid-i fûnnar olduğunu ister. Niteki Necâti merhûm buyurmuştur. Beyit: Ey Necâti sever imiş yıkılan/ onun için hep güzeller bî-vefâ olsun derim.

2293

هین کمالی دست آور، تا تو هم
از کمال دیگران نفتی به غم

(Ey hasedci herif, sen bir kemâl yücelik elde et ki, başkalarının kemâlinden, gam ve kedere düşmeyesin.)

Âgâh ol eline bir kemâl getir ki gayrılarının kemâlinden için gam ve kedere düşmeyesin ve hased belâsıyla mübtelâ olmayasın.

2294

از خدا می خواه دفع این حسد
تا خدایت وار هاند زین جسد

(Allahtan bu hasedin defini iste de Rabbin seni bu cesedden –yâ`nî bu hasud varlığından- kurtarsın.)

Allahu Te'âlâ'dan iste bu hasedin senden defini. Tâ ki Allahu Te'âlâ seni tenperverlikten halâs eylesin.

2295

مر تو را مشغولئی بخشد درون
که نپردازی از آن سوی برون

(Temenni et, sana derûni bir meşgûliyet versin de, hâriçle iştigal etmekten ve herkesin aybını görmekten seni çekip kurtarsın.)

Ve dahi tahkîk sana ahvâl-i kalp ile şugul versin. O mertebedeki bir dahi kalp tarafına şugliden tâşra meşgûl olmayasın ve kimesnenin hâline nazâr edip hased edemeyesin. Suâl geldi ki böyle 'âşk-ı ilâhî ile insân ahvâl-i

(172 a)

Derûn ile meşgûl olup tâşra nazâr edemez olur mu ve insân bu mertebeyi bulur mu? Bu ebyât ile cevâb verirler.

2296

جرعه می را خدا آن میدهد
که بدو، مست از دو عالم میرهد

(Cenâb-ı Hakk, bir yudumcuk şarâba öyle bir hassa vermiştir ki, onu içip sarhoş olan iki âlemîn de endîşesinden kurtulur.)

Bir içim şarâb Cenâb-ı Kibriyâ o kuvveti verir ki onunla mest olan iki âleminden halâs olur.

2297

خاصیت بنهاده در کفّ حشیش
کاو زمانی میرهاند از خودیش

(Allah, bir avuç ota –yâ`nî esrâra- öyle bir hassa vermiştir ki onu yiyen kendinden geçer ve hayrân olur.)

Haşîş dedikleri çiçek ki ondan afyon olur ana o hÂsiyeyi Allahu Te'âlâ vermiştir ki ondan hâsıl olan afyon ekl olundukda biraz müddet insânı kendinden geçirip lââyâkil

eder. ‘âşk ise meyden dûn mudur ve afyon kadar kuvvet sâhibi değil midir ki insânı - lâ ya’kıl edemiye.

2298

خواب را یزدان بدان سان می کند
کز دو عالم فکر را بر می کند

(Allah uykuya öyle bir te'sîr vermiştir ki, uyuyan kimsenin zihninden dünyâyı da âhreti de çıkarır.) Mest-i İlâhî olan akıl, önüne felek kubbesi hail olacak olsa, o sermestlik neşesiyle onu devirir ve yoluna devâm eder.)

Ve yine misâl-i âhir olarak buyururlar ki uykuyu Allahu Te'âlâ o üslûbdan ve ancılayın eyler ki iki âlemden fikri koparır ve nâimi cemî mâsivâdan el çektirip lâ-yâkil olduğu halde yatırır. Muhâbbetullah uyku kadar yok mudur buyurmak isterler.

2299

کرد مجنون را ز عشق پوستی
کاو بشناسد عدو از دوستی

(Allah bir deri 'âşkından -yâ'nî Leyla yüzünden- Mecnûn'u dost ve düşmânı fark edemeyecek bir hâle getirmiştir.)

Mecnûn-ı meşhûrî Leyla'nın cisminin derisinin 'âşkından öyle sersem ve lâ-yâkil etti ki Mecnûn düşmânı dostundan farka kâdir değildi. Meselâ harâmîyi görse refik zannederdi ve aslanı görse geyik zannederdi. Leyla'nın cisminin ziyâ ve hüsnü Mecnûn'u bu hale koyunca Allahu Te'âlâ'nın zâtının cemâli ve letâfeti var kıyâs eyle

et âşıklarını ne hâle kor. *صد هزاران ایچنین می دارد او که برادر اکات تو بکار دواو* İşte Böyle niçe yüz bin o Hüdâ bâde tutar andan için ki senin idrâklerinin kuvvasına onları havâle etsin.

2300

هست می های شقاوت نفس را
که ز ره بیرون برد آن نحس را

(Nefsi sarhoş edecek şekavet şarâbı vardır ki, içen menhûsu yoldan çıkarır.)

Ez-cümle o meylerden birisi ehl-i nefis için olan şekavet bâdeleridir. Nûş eden menhûsu o hâle kor ki tarîk-i hakdan onu izlâl eder ve hakkı ve bâtilı idrâke kâdir olamaz.

2301

هست می های سعادت عقل را
که بیابد منزل بی نقل را

(Akli mest edecek saâdet şarâbı da vardır ki, insân, onun neşesiyle menzil-i maksûdu bulur.)

Ve dahi akıl için semâvât bâdeleri vardır. Akıl anı nûş edince nakl-i muhtâç olunmayan menzili ki Cenâb-ı Hakk'ın menzilgâh-ı mânevisidir. Anı bulur ve vâsıl-ı cânan olur.

2302

خیمه گردون ز سر مستی خویش
بر کند ز آن سو بگیرد راه پیش

(Mest-i İlâhî olan akıl, önüne felek kubbesi hail olacak olsa, o sermestlik neşesiyle onu devirir ve yoluna devâm eder.)

Semâvât bâdesini nûş edenler feleğin haymesini kendi mestliğinden koparır ve o taraftan yolu

(173 b)

önüne tutar ve makâm-ı kalbe kavseyne yol bulur.

2303

هین به هر مستی، دلا، غره مشو
هست عیسی مست حق، خر مست جو

(Kendine gel ey gönül de mağrûr olma. Îsâ, Tanrı sarhoşudur, eşekse arpa sarhoşudur.)

Çü âgâh ol ey gönül, her meste aldanma . zîrâ Îsâ gibi âşıklar vardır Allahu Tela'nın mestidir ve dahi eşek gibiler vardır ki arpanın mestidir velâkin âşık, hak görünür, aldanma.

2304

این چنین می را بخور زین خنبها
مستی اش نبود ز کوته دنبها

(Bu mezâhir küplerinden öyle bir şarâb ara ve bul ki, onun sarhoşluğunun sonu gelmesin.)

Buncılayın mey bu küplerden iste, zîrâ o küplerin mestliği ebter mestliklerden değildir. Yâ'nî sarhoşluğu nihâyet bulmaz, demektir. Hunp, ha'nın zammı ve nun'ın sükûnuyla küp ma'nâsınadır. Murâd, meşâyihdir. Kopardığı kasa demektir. Encâm ve 'akibet-i hasene yok, demek ma'nâsına ıstılâh olmuşdur velâkin küpün iyisini ara ve bâdeyi ondan al zîrâ

2305

ز آنکه هر معشوق چون خنبيست پُر
آن یکی دَرَد و، دگر صافی چو دُر

(Çünkü her sevilen şâhıs ve şey', şarâbla dolu küp gibidir. Lâkin o şarâblardan ba'zıları tortudan ibârettir, ba'zısı ise inci gibi saf ve berraktır.)

Her şeyh dolu bir küp gibidir lîkin öbürüsü toru doludur ve gayrısı ince gibi saf ve berrak bâde ile doludur. Sen bâdeyi hemen safisinden al ve onu iç ki neşesi humâra mübeddel olmaya.

2306

می شناسا، هین بچش با احتیاط
تا می ای یابی، منزه ز اختلاط

(Ey şarâb nevini tanıyan kimse, dikkat et! İçeceğin şarâ ihtiyat ile tat ki, karışıklıktan münezzeh olan (şarâb-ı tahur)u bulasın.)

Ey bâdeden anlayan âgâh ol! Küpün bâdesini iyi tart dikkat eyle hattâ tartıyla ihtilattan bir âlâ ve sâfi bâde bulasın.

2307

هر دو مستی میدهندت، لیک
این مستی ات آرد کشان تا ربّ دین

(Saf veyâ karışık, her iki küpteki şarâb da mest eder. Lâkin şarâb-ı tahurun mestliği seni Tanrıya kadar çeker,, götürür.)

Her ikisi eğerçe sana sarhoşluk verir lîkin bu bâdesi sâfi olan sana bir meslek verir ki seni dinin sâhibi olan Mevlâ'ya dek götürür.

2308

تا رهی از فکر و وسواس و حیل
بی عقال عقل در رقص الجمل

(Vesvese ve hilye fikrinden kurtulasın. Akıl bağı olmaksızın, deve gibi vecde gelip oynayasın.)

Hattâ vesveselerden ve türlü türlü hîlelerden halâs olursun ve dahi bu akıl dizinin bağı olmayan deve gibi raks ve harekettedir. Yâ'nî aklın dahi kemâliyle zevk ve safâ'da olur, demektir.

2309

انبیا چون جنس روحند و ملک
مر ملک را جذب کردند از فلک

(Peygamberler, rûh ve melek gibi saf ve masûm oldukları için, felekten melekleri cezp etmişlerdir.)

Enbiyâ-yı azam çünkü Cibrîl vesâir meleklerin cinsidirler. Bu cihetten Cibrîli vesâir meleği semâdan cezp ettiler. Zîrâ enbiyâ-yı azama Cibrîl-i emîn dahi için vesâir Cebrâil'in melek ziyâret için gelirler idi.

2310

باد جنس آتش است و یار او
که بود آهنگ هر دو بر علو

(Rüzgâr âteşin cinsi ve onun dostudur. Çünkü her ikisinin kasdı da yükseğedir.)

Rüzgâr, âteşin cinsidir ve yâridir. Bundan için her ikisinin kasdı âlem-i ulvîye olur.

2311

چون ببندی تو سر کوزه تهی
در میان حوض یا جویی نهی

(Boş bir kabın ağzını kapayıp da bir havuzun ortasına yâhûd da bir derenin içine bıraksan.)

Yine her nesne cinsi cânibine ârzû ettiğini ispat için buyurlar. Çünkü

(173 a)

bir içi boş bardağın ağzını bağlarsın ve o bardağı bir havuzun yâhûd bir ırmağın derûnuna vaz' edersin.

2312

تا قیامت آن فرو ناید به پست
که دلش خالیست، در وی باد هست

(Kıyâmete kadar dibe batmaz. Çünkü içinde havadan başka bir şey' yoktur.)

Kıyâmet dek su üzerinde durur ve suyun ka' rına gelmez. Zîrâ onun gönlü hâlîdir ve derûnu hava ile doludur.

2313

میل بادش چون سوی بالا بود
ظرف خود را هم سوی بالا کشد

(Havanın meyli yükseğe olduğu için, kabını da yükseğe çeker ve batmaktan muhâfaza eder.)

Bardağın derûnunda olan havanın meyli çünkü yukarı tarafa olur kendi zarfını dahi yukarı çeker.

2314

باز آن جانها که جنس انبیاست
سوی ایشان کش کشان چون سایه هاست

(Nebîlere hemcins olan rûhlar da, onların gölgesi gibi arkalarından koşarlar.)

Bunun gibi ya'nî ervâh ki enbiyâ-i azamın ervâhının cinsidir. Enbiyanın ervâhı cânibine müncezib olurlar. Sâyeler zâtlar tarafına müncezib oldukları gibi. Görmez misin bir kimesne yürüken sâyesi kendüye tâbi' olur.

2315

زانکه عقلش غالب است و بی ز شک
عقل جنس آمد، به خلقت با ملک

(Çünkü o kâmil mü'minlerin akılları nefislerine gâlibtir. Aklın yaratılıştâ melek cinsinden olduğunda da şüphe yoktur.)

Bunlar enbiyânın ondan için cinsidir ki bu akli nefesleri üzerine gâlibtir ve bu dahi şüphesizdir ki ‘akl-ı hilkatte melâikeye cins geldi. Bunlar dahi gâlebe-i akıl sebebiyle melâikeye cins olmak lâzım geldi. Bu cihetle evliyâ-i kirâm dahi melâike-i kirâmı enbiyâ-i azam gibi rûy-ı zemîne çekilmeleri lâzım gelir.

2316

و آن هوای نفس غالب بر عدو
نفس جنس اسفل آمد شد بدو

(Nefsin hevâ ve hevesi de düşmalarına gâlibtir. Ancak nefis, aşağılık cinstendir, aşağılık âlemine gider.)

Kâfir üzerine gâlib olan hevâ-yı nefis , hevâ-yı sülfi cinsi olmağıla ana eyle oldu. Yâhûd kâfire gitti ve mü’min-i kâmilin semtine gelmedi. Zîrâ hevâ emr-i kabîh olmağıla âriflerin cinsi değildir. Mısrâ’-i sânîdeki nefis kelimesinin muzarafı olan hevâ lafzı mısrâ’-ı evvel karînesiyle boş vezn için hazf olunmuşdur.

2317

بود قبطی جنس فرعون ذمیم
بود سبطی جنس موسی کلیم

(Kıptîler kötü Fir’avn’un, sıbtîler de Kelîmullah olan Mûsâ’nın cinsinden idiler.)

Kavm-i Kıptî mezmum olan Fir’avn’un cinsiydi. Böyle olduğundan Fir’avn’a itbâ’ eylediler evlâd-ı Ya’kub dahi Mûsâ aleyhi’s-selâm’nin cinsi idi bu cihetle Mûsâ aleyhi’s-selâm’a tâbi’ oldular.

2318

بود هامان، جنس مر فرعون را
بر گزیدش برد تا صدر سرا

(Hâmân, en yakın cinsi olduğu için Fir’avn onu çekti ve sarayının vezîrlük makâmına kadar yükseltti.)

ve yine Hâmân Fir’avn’a kavm-i kıptiyan-ı ziyâde cins idi. Bu sebepten onu sarayının sadre dek intihâb eyledi. Yâ’nî vezîr etmiş idi demektir.

2319

لاجرم از صدر تا قعرش کشید
که ز جنس دوزخند آن دو پلید

(Şüphesiz Hâmân da Fir'avnu makâm-ı saltanattan cehennemîn dibine çekti. O kütüklerin ikisi de cehennem cinsi idiler.)

Fir'avn Hâmânı kendüye vezîr ettiğinden o dahi

(174 b)

Fir'avnı sadrden yâ'nî şâhlık rütbesinden cehennemîn derk-i esfeline çekti. Zîrâ o iki merdar-ı cehennem cinsinden idiler.

2320

هر دو سوزنده چو دوزخ، ضد نور
هر دو چون دوزخ، ز نور دل نف

(Her ikisi de cehennem gibi halkı yakıcı ve nûrun zıddı idiler. Her ikisi de cehennem gibi kalb nûrundan nefret ediyorlardı.)

Fir'avn ve Hâmân her ikisi cehennem gibi halkı yakıcıdır nûrun zıddı olduğu halde ve yine her ikisi cehennem gibi gönül nûrundan nefret edicidirler.

2321

ز آنکه دوزخ گوید: ای مومن تو زود
بر گذر، که نورت آتش را ربود

(Çünkü cehennem, kıyâmette üstünden geçen ehl-i îmana diyecektir ki, ey mü'mîn çabuk geç ki senin nûrun benim âteşimi söndürüyor!)

Zîrâ cehennem der ki ey mü'mîn sen tîz benim üzerimden geç zîrâ senin nûrun benim âteşimi kapdı yâ'nî söndürdü. Bu kelâm nefreti eş'ar eder ve fi'l-hadîsü'l-şerîf

جز یا مؤمن فات نورک اطفأ نارمی :

2322

بگذر ای مومن که نورت می کشد
آتشم را، چونکه دامن می کشد

(Geç ey mü'mîn, zîrâ nûrun eteğini sürüdü mü âteşimi mahvedecek, hemn geç!)

Geç ey mü'mîn zîrâ senin nûrun benim narımı öldürdü. Çünkü nûrun benim üzerimde itkini çeker yâ'nî salınır diyerek cehennem mü'mine böyle lâbe eder.

2323

می رمد آن دوزخی از نور هم
ز آنکه طبع دوزخ استش، ای صنم

(Cehennemlik olan da nûrdan ürker ve kaçır; çünkü onda da cehennem tabi'atı var.)

Cehennem den korktuğu gibi ehl-i cehennem dahi nûrdan korkar ve ürker zîrâ ey benim gözlüm ehl-i cehennemde dahi dûzah tabi'atı vardır.

2324

دوزخ از مومن گریزد آن چنان
که گریزد مومن از دوزخ به جان

(Bir mü'minin in cehennemden sakındığı kadar cehennem de ondan sakınır.)

Cehennem den ancılayın kaçır ki mü'mîn cehennemden ez-dil ü cân firâr ettiği gibi.

2325

ز آنکه جنس نار نبود نور او
ضد نار آمد حقیقت، نور جو

(Çünkü in nûru, cehennem âteşi cinsinden değildir. Hakikat nûrunu arayan ve bulan bir mü'mîn âteşin zıddıdır.)

Zîrâ mü'mîn nûru narın cehennemi değildir. Hakikatde tâlib-i nûr olan mü'mîn narın

zıddı geldi. الضدان لا یجتمعا elbetde ehad Hâmân'ın âhirden firârı lâzım gelir. Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu bu bahsi bir mertebe tavil buyurdular ki istimâ'ı kelâl ü melâl getirir, bilmem hikmeti nedir?

2326

در حدیث آمد که مومن در دعا
چون امان خواهد ز دوزخ از خدا

(Hadîs-i Nebvî'de vârid olmuştur ki; bir mü'mîn cehennemden halâs olmak için Allah'a duâ edince;)

Hadîs-i şerîfde geldi ki mü'mîn çünkü Allahu Te'âlâ'dan duâsında cehennemden emân ister bu münâcâtı cehennem çünkü işidir.

2327

دوزخ از وی هم امان خواهد به جان
که: خدایا دور دارم از فلان

(Cehennem de, yâ Rabbi, falanı benden uzaklaştır diye cândan, gönülden istekte bulunur.)

Dûzag dahi Cen'ab-ı Hakk'dan ez-dil ü cân eman ister. Öyle diyerek ki ey benim Tanrım beni falan den uzak eyle ve anı benim yanıma getirme. Bu mü'minden murâd evliyâullah kuddusallahu esrârühumdür. Ve fi'l-hadîs-i şerîf

اذا قال المؤمن اللهم اجزني من النار تقول النار اللهم اجزني منه⁴¹

2328

جاذبه جنسیت است، اکنون ببین
که تو جنس کیستی از کفر و دین

(Cinsiyette bir cazibe vardır. Yâ'nî cins cinsi çeker. Şimdi sen kendine bak, küfür ve dinden hangisinin cinsi olduğunu gör.)

Cinslik cezbesi vardır. Şimdi bu dünyâda anı gör âhrete koyma. Öyle gör ki sen kimin cinsinin ehl-i küfürden ve ehl-i denîden yâ'nî kâfirlere mi cins

(174 a)

oldun yoksa mü'minlere mi? Çalış ve iyi anla.

2329

گر به هامان مایلی، هامانئ
ور به موسی مایلی، سبحانئ

(Eğer Hâmân'a meylin varsa Hâmân'a, Mûsâ'ya meylin varsa Subhan'a mensûbsun.)

⁴¹ Geç ey mümin. Senin nûrun benim âteşimi söndürdü.(Hadis-i Şerif)

Eğer kâfir meyil isen ve anları sever isen sen dahi kâfirsın. Eğer Mûsâ sıfât-ı mü'mine meyil isen Cenâb-ı Hakk'â mensûbsun yâ'nî mü'minsin demektir.

42 قال الله تعالى ومن يتولىهم منك فانه منهم ان الله لا يهدي الظالمين

2330

ور به هر دو مایلی انگيخته
نفس و عقلی، هر دو ان آميخته

(Eğer ikisine de meylin varsa, nefsinle aklın birbirine karışmış demektir.)

Ve dahi eğer her ikisine mâil isen ve senden meyl edicilik kopmuş ve hâsıl olmuş ise nefis ve akıl her ikisi birbirine karışmıştır. Bundan için mü'mine de ve kâfire de meyl olursun.

2331

هر دو در جنگند، هان و هان بکوش
تا شود بر نفس، غالب عقل و هوش

(Bu sûretle nefis ile akıl çarpışmaktadır. Dikkat ve yardım eyle ki, akıl ve şuurun nefisine gâlebe çalsın.)

Bu sûretde iklim-i bedende akıl ve nefis cenkde derler âgâh ol hemen sa'y eyle. Hattâ ma'nâlar yâ'nî akıllar sûretlere gâlib olsun.

2332

در جهان جنگ، شادی این بس است
که ببینی بر عدو هر دم شکست

(Düşmânının, her an mağlûb olduğunu görmek, sevinmek için yeter.)

Bu sürûr ve gavga âleminde bu yetişir. Ve bu ferâh sana kifayet eder ki düşmânın üzerine sen inh'izâm göresin.

2333

آن ستیزه رو به سختی عاقبت
گفت با هامان برای مشورت

⁴² İcinizden, onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna yol göstermez..Maide /51

(O inâdcı Fir'avn nihâyet istişare için Mûsâ Aleyhisselâmın teklifini Hâmâna söyledi.)

O şiddet ile muanid yüzlü Fir'avn 'akibet vezîri Hâmâna istişare için bu kelâmları söyledi. Her ne kadar Âsiye radiyallahu anha her ne kadar söyleme buyurdu ise dinlemedi.

2334

وعدہ های آن کلیم اللہ را
گفت و مَحْرَم ساخت آن گمراه را

(Kelîmullahın vaadlerini anlatıp o sapık herifi mahrem ittihâz etti.)

O Kelîmullah olan Mûsâ aleyhis's-selâm'ın teklifini ve mukabelesinde eylediği vadeleri söyledi ve o azgın kâfiri bu sırlara mahrem eyledi ve kendüye azîm zulm eyledi.

Fir'avn'un, Mûsâ Aleyhisselâma îman edip etmemesi hakkında Hâmâ ile müşaverede bulunması

Burası Fir'avnun Hâmân ile Mûsâ aleyhis's-selâm'a îman etmek için meşveret etmesi beyânındadır.

2335

گفت با هامان، چو تنہایش بدید
جست هامان و گریبان بردرید

(Hâmân'ı yalnız bulunca Hazret-i Mûsâ ile olan konuşmasını anlattı. Hâmân bunları duyunca yerinden fırladı ve yakasını yırttı.)

Fir'avn vezîrine bu sözü ki hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm ile beynlerinde cârî olmuş idi. Çünkü تنها bulup anı söyledi. Hemen Hâmân sıçrayıp yakasını yırtmağa sürü' eyledi.

2336

بانگہا زد، گریہا کرد آن لعین
کوفت دستار و کلہا را بر زمین

(O melûn haykırdı, ağladı, sarığını külahını başından çıkarıp yere attı.)

O melûn âvâz-bülend ile sadâlar urdu ve giryeler eyledi. Hemen kuruyası başından sarığını ve külâhını kemâl-i ızdırabından yere urdu.

2337

که: چگونه گفت اندر روی شاه؟
این چنین گستاخ آن حرف تباه؟

(Öyle bâtil sözleri pâdişâhımızın yüzüne karşı söylemeye nasıl cesâret etti?)

Öyle diyerek ki;

(175 b)

buncılayın bî-edeb, o kelâmı şâhın yüzüne karşı ne gûne söyledi ve ne cür'et etdi.

2338

جمله عالم را مُسخر کرده تو
کار را با بخت چون زر کرده تو

(Sen bütün âlemi teshir etmişsin, tâlihinin yardımıyla işini altın gibi revâclı bir hâle getirmiş büyük bir hükümdârsın.)

Cümle halk-ı âlemi sen kendine müsahhir eylemişsin. İşini kuvvet-i tâliinle altın gibi etmişsin.

2339

از مشارق، و ز مغارب بی لجاج
سوی تو آرند سلطانان خراج

(Şark ve garb pâdişâhları bahane göstermeden ve inâd etmeden, senin hazînene harâc verirler.)

Ve memâlik-i şarkdan ve memâlik-i garbdan senin tarafına pâdişâhlar cengsiz harâc getirirler. Cümlesinden havf etdi.

2340

پادشاهان لب همی مالند شاد
بر ستانه خاك تو، ای کیفباد

(Ey büyük şehinşâh, dünyâ hükümdârları senin kapının eşiğini sevinerek öperler.)

Pâdişâhlar şâd olarak leblerini ey sultân senin hâkin âsitânesine sürerler ve sen böyle büyük ve ulû pâdişâhsın dedi.

2341

اسب یاغی، چون ببیند اسب ما
رو بگرداند گریزد بی عصا

(Düşmânın atı, atımızı görünce döner, değneksiz ve kamçısız kaçar.)

Hâsılı at çünkü bizim atımızı görür ve bizden yüz çevirir ve firâr eder. Anı bir tard edici olmaksızın yâ'nî şol kimesneler ki cenk için bize gelirler. Bizden onlara mukâbele olmaksız mücerred havflarından nâşî firâr ederler ve muhâbbetimize tahammül edemezler. Bu mertebeleri bulduk ve cihânı şevketimiz ve kahr u gâlebemiz ihata eyledi.

2342

تا کنون معبود و مسجود جهان
بوده ای، گردی کمینۀ بندگان؟

(Şimdiye kadar âlemîn mâbûdu idin, herkes sana secde ediyordu. Bundan sonra kulların en hakiri mi olacaksın.)

Şimdiye dek cihânın mâbûdu ve mescûdu olmuşsun. Şimdi kulların edenîsi mi olacaksın ve olur musun.

2343

در هزار آتش شدن، زین خوشتر است
که خداوندی شود بنده پرست

(Bin defa âteşe atılmak bir hükümdârın, kuluna bende olmasından daha hoştur.)

Nice bin âteş içine gitmek ve yanıp mahvolmak bundan ziyâde hoşdur. Bu dedigim odur ki pâdişâh kuluna tapıcı ola.

2344

نی، بکش اول مرا، ای شاه هین
تا ببیند چشم من بر شاه این

(Ey kuşların dâne toplayıp yedikleri gibi hükümdârları mahvetmiş olan Fir'avn, hayır... bu işi yapma! Yapacaksan evvelâ beni öldürt ki böyle bir hâli gözüm görmesin.)

Bu iş böyle olmaz. Eğer edersen bârî ey ulû sultân evvelâ beni kat' eyle. Hattâ benim gözüm senin üzerine bu emr-i kabîhi görmesin ve ben senin böyle kul olduğuna râzı değilim dedi.

2345

خسروا، اول مرا گردن بزن
تا نبیند این مذلت چشم من

(Pâdişâhım, evvelâ benim kafamı kestir ki bu zilleti gözüm görmesin.)

Ey pâdişâh, evvel benim gerdânımı ur ve beni katl eyle hattâ benim bu mezelleti gözüm görmesin.

2346

خود نبودست و مبادا این چنین
که زمین گردون، شود گردون زمین

(Semânın zemîn, zemînin semâ olduğu şimdide kadar görülmemiştir. Şimdiden sonra olmasın ve görülmesin.)

Tahkîk olmamışdır ve dahi buncılayın olmasın. O olmasın ki zemîn-i felek ve felek-i zemîn ola. Yâ'nî bir edenî kimesne a'lâ ola ve onun üzerine hâkim ola ve bir âlî kimesne dahi bir denî kimesnenin taht-ı tasarrufunda ola.

2347

بندگان مان، خواجه تاش ما شوند
بی دلان مان، دل خراش ما شوند

(Kölelerimizin kapı yoldaşımız olması, tâbi'lerimizin gönlümüzü yaralayacak bir hâle gelmesi çekilir mi?)

Bizim bendelerimiz bizim hâvace taşımız olur. bizim bî-

(175 a)

dillerimiz bizim dil-hırâşımız olur. Yâ'nî eğer Fir'avn Hazret-i Mûsâ'ya îman ederse kullar ki benî-İsrâîl'dir, kapı yoldaşı olurlar zîrâ onlar dahi Mûsâ aleyhis's-selâm'ın

bendesidirler. Biz de îman edince Hazret-i Mûsâ'ya bende oluruz. Benî-İsrâîl kulumuz iken kapı yoldaşımız olmak lâzım gelir.

2348

چشم روشن دشمنان و، دوست کور
گشت ما را، پس گلستان قعر گور؟

(Düşmânlarımızın gözü aydın, dostlarımızın ise gözü kör oldu. Gül bahçesi bizim mezârın dibi hâlini aldı.)

Rûşen göz sonra düşmânlar için olsun ve mesrûr olsunlar. Dostlar kör olsun yâ'nî bu iş böyle olduğuna dostlar mahzûn olsun. Ve bizim bî-dillerimiz ve kullarımız bizi tekdîr edici olsunlar. Bu ne olmaz işdir ve lâyük mıdır dedi.

Hâmân'ın sözlerinin bayalığı:

Burası Hâmânın sözünü iptâldir.

2349

دوست از دشمن همی نشناخت او
نرد را کورانہ، کژ می باخت او

(Hâmân dostu düşmânı tanımıyor, körükörüine yanlış tavla oynuyordu.)

Fir'avn düşmânı dostundan temyîz etmedi ve oyunu körlere lâyük eğri oynadı.

2350

دشمن تو، جز تو نبود، ای لعین
بی گناہان را مگو دشمن، بہ کین

(Hey melûn, senin düşmânın senden başkası değildir. günâhı olmayanlara kîn tutarak düşmân deme!)

Senin düşmânın ey melûn senin gayrın değildir. Ancak sana düşmân sensin.

Suçsuzlara 'adâvet sebebiyle düşmân deme. Murâd benî-İsrâîldir.

2351

پیش تو، این حالت بد، دولت است کہ دوا
"دو" اول و، آخر "لت" است

(Sence bu kötü hâl devlettir. Yâ'nî evvelî dev=koş, sonu da let=dayak ye'dir.)

Senin önünde bu çirkin hâl devlettir. Öyle devlet ki evvelî segirtmekdir ve âhirî çomaktır. Yâ'nî bu pâdişâhlık bulunca evvelinde bu denli koşdun ve âhirinde gerek dünyâda ve gerek âhiretde bu kadar degnek darbı ve azâb-ı elîm göreceğin muhakkaktır. Şöyle belâlı şey' senin 'indinde devlettir. Buna ise devlet denmez. Devlet odur ki onun aslâ bir âfeti olmaya ve devlet-i 'ukbâ gibi ehlûllahın devleti gibidir. Lûgatde segirt ve let lâmin fethiyle çomağa derler. Şu iki emr-i kabîhden mürekkeb olan şeyin elbetde belâsı olur buyurmak isterler.

2352

گر از این دولت نتازی خز خزان
این بهارت را همی آید خزان

(Bu devlet sandüün yaşayıştan velevki sürünmek sûretiyle olsun âhret tarafına dönmeyecek olursan bu baharın elbette güze dönecektir.)

Eğer bu devletden sürtüne sürtüne hareket etmezsen ve fârig olmaz isen bu senin iyiligine elbetde kötülük gelir sonra nâdim olursun. Sen Hâmânın sözüne uyma. O zâhir habîs bu senin hâlini devlet zannıyla sana böyle söyler, diyerek Mûsâ aleyhis's-selâm Hâmânın sözünü iptâl buyurdu.

2353

مشرق و مغرب چو تو بس دیده اند
که سر ایشان ز تن ببریده اند

(Senin gibi başları kesilmiş ve bedenlerinden ayrılmış vezîrleri şark da garb da çok görmüştür.)

Dünyânın meşrıkı ve magribi senin gibi çok pâdişâhlar görmüşdür ki onların

(176 b)

başı teninden kesilmiştir ve ölmüşlerdir.

2354

مشرق و مغرب، که نبود برقرار
چون کنند آخر کسی را پایدار؟

(Şark ve garbın kendileri bâkî olmayınca bir kimseyi nasıl ebedî kılabilirler?)

Meşrik ve magrib ki ber-kârar değildir. Nice eylerler bir kimesneyi kendilerinde ebedî ve daîmî belki edemezler.

2355

تو بدان فخر آوری، کز ترس و بند
چاپلوست گشت مردم، روز چند

(Birkaç kişinin, korkudan ve zindâna girmekten ürkmeye yüzünden, yaltaklanmasından iftihâr ediyorsun.)

Sen onunla iftihâr edersin ki senden havfından ve sana merbût olduğundan sana birkaç gün merdüm temelluk eyledi.

2356

هر که را مردم سجودی میکنند
زهر اندر جان او می آکنند

(İnsânlar her kime ta'zîmen secde ederler ve karşısında yer öperlerse, onun cânını zehirliyorlar demektir.)

Her kimesneye ki nâs secde ve ta'zîm eylerler onun cânına zehir doldururlar. Eğerçe zâhirde ona hürmet etmiş olurlar velâkin hakikâtde ona hayf ve gadr etmiş olurlar.

2357

چون که بر گردد از او آن ساجدش
داند او کان زهر بود و مؤبدش

(Bir kere devlet yüz çevirdi ve bahtı döndü mü, kendisine secde edenin kendisini zehirlediğini o da anlar.)

Çünkü onun sâcidi onun secdesinden rücû' eder ve kendüye adû olur. O zamân o mescûd bilir ki onun ta'zîmi kendüye zehir imiş ve onu mühlik imiş velâkin hin-i ta'zîmde kendisi ta'zîm-i nâs ile mest olduğundan idrâke kâdir olmaz. Müb'id if'âl babından ism-i fâil olup mühlik ma'nâsınadır. Yâhûd mimim fethi ve vavın sükûnuyla kairâat olunursa mecûs âlimi ma'nâsına olup ma'nâsı şöyle demek olursa ki o kimesne bilir ki bu ta'zîm zehir imiş ve dahi onun Mecûs âlimi gibi olan nefsi emmâresi dahi bilir ki o ta'zîm sem-i mühlik imiş. Yine münasîb ma'nâ olmuş olur.

2358

ای خنک آن را که ذلت نفسه
وای آن کز سرکشی شد، چون که او

*(Nefsini zelil ve muti kılan kimseye ne mutlu! Dağ gibi kafa tutup azamet satan
kimsenin de vay hâline!)*

Ey kimesne devlet ve saâdet o kimesne içindir ki onun nefsi zelil ve hakir oldu yâ'nî mütevazi-i taâm sâhibi oldu ve dahi ve ey şol kimesnenin hâline ki kibrinden dağ gibi gerdenkeş ve mütekebbir oldu. Zîrâ mütekebbiri Allahu Te'âlâ Hazretleri sevmez. Ve kibir kendüye mahsûs sıfâtdır ve kula ittisâfi caiz değildir.

قال الله تعالى مسأرف عن ابائے الذین تکبرن فی الارض بغیر الحق وایضا قال الله تعالى فبس مشوی المتکبرین

2359

این تکبر زهر قاتل دان که هست
از می پُر زهر شد، او گیج و مست

(Kibir ve azametın öldürücü zehir olduğunu bil. O zehirli şarâbla aptal ve ahmak kişi sarhoş olur.)

Bu tekebbürü zehr-i kâtil bil zîrâ pür zehir olan meyden o ahmak kibirli mest olmuştur. Pür zehirden bâde-i kibir murâddır.

2360

چون می پُر زهر نوشد مدبری
از طرب یک دم بجنباند سری

(Bir bedbaht zehirli şarâbı içince neşe bir müddet başını sallar, omuzlarını oynatır.)

çünkü zehir dolu bâdeyi bir müdebbir-i mütekebbir nûş eder safâ'sından biraz müddet başını sallar ve ferâh-yâb olur velâkin.

2361

بعد يك دم، زهر بر جانش فتد
زهر در جانش کند داد و ستد

(Biraz sonra zehir, cânına te'sîr eder, cân alıp vermeye başlar.)

Biraz müddetden sonra

(176 a)

o zehirli bâdenin zehri onun cânına düşer ve zehir onun cânında alış veriş eder o zamân bâde-i kibrin helâkini anlar.

2362

گر نداری زهریش را اعتقاد
کاز چه زهر آمد، نگر در قوم عاد

*(Eğer kibir ve azametın zehir olduğuna inanmazsan Âd Kavmine bak da gör.
Onlara zehir neler etti.)*

eğer sen kibrin bâde-i zehir olduğuna i'tikad tutmaz isen o kibir ve varlık Âd Kavmi'ne ne azîm zehir geldi iyi nazâr eyle.

2363

چون که شاهی دست یابد بر شہی
بکشدهش، یا باز دارد در چہی

*(Bir pâdişâh diğer bir pâdişâha gâlib gelince yâ onu öldürür, yâhûd da bir zindâna
habseder.)*

Çünkü bir şâh bir şâhın üzerine el bulur yâ'nî gâlib olur onu katl eder yâhûd dahi bir kuyuda onu mahbus tutar. Bâz, bunda dahi ma'nâsınadır.

2364

ور بیابد خستہ افتاده را
مرهمش سازد شہ و، بدهد عطا

(Fakat bir düşkün dertliyi görse, derdine merhem olur ve ona ihsânlarda bulunur.)

ve eğer pâdişâh bir âciz hastayı bulur ise o şâh o hastaya merhem düzer ve ona ihsân eder.

2365

گر نه زهر است این تکبر، پس چرا؟
کُشت شہ را بی گناه و بی خطا؟

*(Eğer bu kibir zehir değilse, o gâlib pâdişâh, mağlûb ve esîr olmuş şâhı kabâhâti
yokken niçin öldürdü?)*

Eğer o kibir zehir olmayaydı böyle olunca pâdişâhı suçsuz ve hatâsız niçin öldürür idi elbetde öldürmez idi çünkü şâh öldü ma'lûm oldu ki mesmum olan bâde-i kibirden ölmüştür.

2366

وین دگر را، بی ز خدمت چون نواخت ؟
زین دو جنبش، زهر را باید شناخت

(O düşkün dertliye, kendisine bir kullukta da bulunmadığı halde neden iltifât ediyor? İşte bu iki hareketten kibrin nasıl bir zehir olduğunu anlamalıdır.)

Bu gayrı ki hasta-i üftadedir niçin kendüye bir hizmeti yok iken taltif etti bu iki hareketden zehir mâddesini anlamak lâzımdır. Bî-hizmet bunu taltif edince bu âcizin kibri olmayıp belki tevâzu'u olmak hasebiyle mazhar-ı iltifât-ı pâdişâhî oldu. Eğer bu dahi mütekebbir olmuş olaydı bâde-i kibir bunu dahi helâk eder idi. Zâhirde katl eğer pâdişâhdan oldu velâkin ma'nâda bâde-i kibirdendir.

2367

راه زن هرگز گدائی را نزد
گرگ، گرگِ مرده را هرگز گزد ؟

(Yol kesen aslâ bir yoksulu soymaz. Bir kurt ölü kurdu kâtiyen ısırılmaz.)

Harâmi aslâ merdi, fakîri urmadı zîrâ merd-i fakîr mütekebbir değildir. Kurd ölmüş kurdu ısırmadı. Hâsıl-ı kelâm ziyân-ı bâde kibir ile mest olanlara olur eshab-ı tevâzu'a bir nesne olmaz buyurmak isterler.

2368

خضر، کشتی را برای آن شکست
تا تواند کشتی از فجّار رست

(Bir takım kötü kişilerin elinden kurtarabilmek için Hızır, gemiyi sakatlamıştı.)

Hazret-i Hızır aleyhis's-selâm gemiyi andan için kopardı ki zâlimlerin elinden sımk olmasıyla kurtula eğer gemi dürüst olsa elden gider idi.

2369

چون شکسته میرهد، اشکسته شو
امن در فقر است، اندر فقر رو

(Mâdem ki kırık olan kurtuluyor, sen de kırıl da aczini bil. Emniyet yokluktur. Sen de kibir ve gurûra değil, yokluğa meylet.)

Çünkü kırılmış halâs olur. Sen dahi şikeste ol emînlik fakrdadır. Tarîk-i fakra sâlik ol buyururlar.

2370

آن کھی، کاو داشت از کان نقد چند
گشت پاره پاره از زخم کلند

(İçindeki ma'dende bir parça altın, yâhûd gümüş bulunan bir dağ, kazma ve külünk darbesiyle parça parça olur.)

Görmez misin o dağ ki ma'denden bir mikdâr nesne tuttu. Külünk

(177 b)

zahmından pâre pâre oldu ammâ ma'deni olmayan dağ selâmetde olur.

2371

تیغ بهر اوست، کاو را گردنیست
سایه افکندهست، بر وی زخم نیست

(Kılıç, boynu olan insânı keser. Gölge ise yerlere dösenmiştir; boynu ve bedeni olmadığı için onun yaralanması ve kesilmesi de yoktur.)

Kılıç o kimesne içindir ki onun boynu vardır. zîrâ eğer denî olan gerdenini kaldırmağla kâne mütekebbir oldu ve kılıca müstahakk oldu. Gölge ki düşmüştür onun üzerine rahm-ı seyf yokdur.

2372

مهتری نفت است و آتش، ای غوی
ای برادر، چون بر آذر میروی؟

(Ey sapık kimse, büyüklük ve gurûr nefî ile âteş gibidir. Böyle bir âteş üzerine nasıl gidiyorsun?)

Dünyâda ulûluk nefî yağıyla âteş gibidir ve insânı bu ikisi bir yere geldiği vakitte nice ilhâk eder ise ta'zîm dahi böyle ilhâk eder ey karındaş bu âteş-i ta'zîme nice

tahammül edersin ve bu âteşin üzerine ne gûne gidersin. Azer hemze-i memdûde ile ve zâln fethiyle âteş ma'nâsınadır.

2373

هر چه او هموار باشد با زمین
تیرها را کی هدف گردد؟ ببین

(Zemîn ile müsâvi olan bir şey', oklara hedef olur mu? Dikkat et!)

Her nesne ki zemîne müsâvidir oklara kaçan nişân olur iyi bak belki olmaz zîrâ nişân nasb olunan şeyler olur.

2374

سر بر آرد از زمین، آنگاه او
چون هدفها زخم یابد بی رفو

(Yerden başını kaldırıp varlık gösteren ve büyüklenen kimse ise, tedâvî olunmaz bir sûrette yaralanır.)

Bir kimesne ki başını yerden kaldırır o zamân o adam nişânlar gibi okların zahmlarını yer. Öyle zahmlar ki yeme kabûl etmez.

2375

نردبان خلق، این ما و من است
عاقبت زین نردبان افتادن است

(Bu biz ve benlik, yâ'nî kibir ve azamet vehmi, halkın merdivenidir ki sonunda o merdivenden yuvarlanmak mukadderdir.)

Halkın nerdübanı bu benlikdir.

2376

هر که بالاتر رود، ابله تر است
کاستخوان او بتر خواهد شکست

(Kim, merdivenin daha üstüne çıkarsa o daha ahmaktır. Çünkü düştüğü vakit kemikleri daha beter kırılır.)

Yâ'nî varlık bir nerdüban gibidir ve dahi 'akibet bu nerdübandan aşağı düşmek

vardır. zîrâ hadîs-i şerîfde ⁴³ *يَعِدُ مِنَ التَّوَّاصِعِ دَفْعًا لِمَنْ وَمِنْ تَكْبَرٍ وَضَعَهُ اللَّهُ* buyurulmuştur.

⁴³ Allahu Te'âlâ tevâzû üzere olmadığı bana emreyledi. Ebû Dâvûd.

Binâberîn her mütekebbirin encâmında burnu bihikmetullah ve sultândır herkes böyle olduğunu çok müşâhede etmiştir bu sûretde.

2377

این فروع است و اصولش آن بود
که ترفع، شرکت یزدان بود

(Bu merdivenden yuvarlanmak ve kemikleri kırılmak, kibir ve azamet cezâ'sının ferîdir, asılları ise şudur: Yücelik Tanrıya şirk koşmadır.)

Her kimesne ki ziyâde yukarı gider o âdem ziyâde ahmadır. Zîrâ onun kemigi ziyâde kırılmak ister.

2378

چون نمردی و نگشتی زنده زو
یاغنی باشی، به شرکت، ملک جو

(Sen ölmeden evvel ölüp, ilâhî lütüfa tekrar dirilmedikçe hükümdâra karşı memleket istilasına ve ortaklık davasına kalkışmış bir düşmân olursun.)

Bu düşmân ve bunun emsâli muzarrat-ı fûralardır yâ'nî bunlar hafif ziyândır ve onun usûlu odur ki yâ'nî varlığın büyük belâsı odur ki irtifâ' ve tekebbür Allahu Te'âlâ'ya ortaklık olur ve Fir'avn gibi ene rabbiküm ilâ a'lâ demek olur işte burası müşkül olur. Niçin ölmedin ve onun yolunda mahv-ı vücûd etmedin ve ondan ey varlık sâhibi hayât-ı ebedîyye bulmadın. Belki âsî olursun. Şirketle mülk taleb edici olduğun halde yâ'nî ta'zîmle da'vâ-yı rubûbîyyet

(177 a)

edersin demektir.

2379

چون بدو زنده شدی، آن خود وی است
وحدت محض است، آن شرکت کی است؟

(Onun lütüfıyla dirilince ancak O kalır ve tam birlik zuhûra gelir ve şirk ortadan kalkar.)

Çünkü fenâfillah mertebesini buldun ba'de bekâbillâh ile muttasıf oldun sen O'sun zîrâ o zamân sarf vahdetdir. İkilik orda kaçan vardır? eğer olaydı Hazret-i Beyâzıd-ı Bistâmî kuddise sırrûhu subhânî mâ a'zamî-ş-şânî buyurmaz idi. Ve dahi Ebû'l-Hasan Hırkânî hazretlerikuddise sırrûhu subhâne min halak illâ şeyen ve hû ayniha buyurmaz idi ve dahi Hallac-ı Mansur kuddise sırrûhu ene'l-hak demezler idi. Bu

kelâmlardan münfehim oldu ki o makâmda isneyniyyet yok imiş
 اللهم اكرمنا بهذا المقام آمين

2380

شرح این در آینه اعمال جو
 که نیابی فهم این از گفت و گو

(Hakk ile dirilişi amel aynasında gör. Zîrâ bunu sözle ve dedkodu ile anlayamazsın.)

Bunun şerhini Âyine-i A'mâl'de iste yâ'nî sâlik olup sülûk ile bir mürşid-i kâmilden öğren zîrâ bunun fehmini kâl u kâlde bulamazsın. Bu elbetde: *من لم يدق لم يدرك* kabîlindendir.

2381

گر بگویم آنچه دارم در درون
 بس جگرها گردد اندر حال خون

(İçerimde bulunan ve bu kadar müteâllik olan esrârı söylersem pek çok ciğer kan olur.)

Eğer ol nesneyi ki derûnumda tutarım söylersem çok ciğerler o halde kan olur.

2382

بس کنم، خود زیرکان را این بس است
 بانگ دو کردم، اگر در ده کس است

(Bahsi kesiyorum, zekî olanlara bu kadar kâfîdir. Ben iki defa seslendim. Eğer böyle adam vars -yâ'nî dinleyenler arasında anlayın mevcûd ise- bu kadar söz yetişir.)

Tahkîk yetişir eylerim ve gayrı hiddete müteâllik kelîmât söylemem. Zîrâ ukalâ'ya bu kadar kifayet eder. Nite ki ⁴⁴ *العاقل كیفیه الاشارة* denmiştir. Bu vahdet kelîmelerinden iki âvâz eyledim. Eğer kariye-i dünyâda insân var ise anlar. Yok ise yine söylesem kifayet etmez.

2383

حاصل آن همام بدان گفتار بد
 این چنین راهی، بر آن فرعون زد

⁴⁴ Akli olana işaret yeter.

(Hulâsa, Hâmân, o kötü ve sapık sözleriyle Fir'avnun yolunu vurdu.)

Hulâsa-i kelâm o Hâmân o çirkin sözler ile buncılayın âlî yola sülûk etmegi o Fir'avn üzerine urdu ve onu îmandan men etdi.

2384

لقمة دولت رسیده تا دهان
او گلوی او بریده ناگهان

(Devlet ve saâdet lokması Fir'avn'un ağzına kadar gelmişken, Hâmân, adeta onun boğazını keserek yutmasına meydân vermedi.)

Devlet lokması Fir'avnun bogazına ve azğına erişdi lâkin o Hâmân ansızın onun boğazını kesdi ve yemekden men etdi.

2385

خرمن فرعون را داد او به باد
هیچ شه را این چنین صاحب مباد

(Hâmân, Fir'avnun harmanını yele verdi –yâ'nî dine girmekten ve îmana gelmekten mahrûm bıraktı- Hiçbir pâdişâhın böyle bir vezîri olmasın!)

Fir'avnun hırmân-i hayâtını rüzgâra verdi. Hiçbir pâdişâhın böyle vezîri olmasın zirâ onun dahi hâli Fir'avnun hâline benzer.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın, Hâmân'ın sözlerinin te'sîriyle Fir'avn'un îmana gelmesinden ümit kesmesi

Mûsâ aleyhis's-selâm'ın Fir'avnun îmanından me'yûs olması beyânındadır ve dahi Hâmânın sözünün Fir'avnun kalbinde mekân tutup kârar-gîr

(178 b)

olması beyânındadır.

2386

گفت موسی: لطف بنمودیم و جود
خود خداوندیت را روزی نبود

(Hazret-i Mûsâ dedi ki, biz lûtfetik ve cömertlik gösterdik. Lâkin o lûtûf ve cömertlik sana ve hükümetine nasîb değilmiş.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki sana lutûf ve ihsân gösterdim. Tahkîk senin pâdişâhlığının nasîbi yok imiş.

2387

آن خداوندی که نبود راستین
مر ورا، نی دست دان، نی آستین

(Hakîkî olmayan bir hükümdârlığın ne eli vardır, ne de yeni.)

O saltanat ki doğruların değildir. Onun ne eli vardır ve ne yeni vardır. Yâ'nî çolaktır, bir işe yaramaz demektir.

2388

آن خداوندی که دزدیده بود
بی دل و بی جان و بی دیده بود

(Hırsızlama olan bir saltanat gönülsüz ve gözsüz –yâ'nî temâmiyle eksikli- olur.)

O pâdişâhlık ki âriyetdir. Gönülsüz ve rûhsuz ve gözsüzdür.

2389

آن خداوندی که دادندت عوام
باز بستانند از تو، همچو وام

(Halk, sana verdiği saltanattı, alacak tahsîl eder gibi, yine senden geri alır.)

Ol saltanattı ki sana âvâm-ı nâs vermiştir. Borç gibi onu geri alırlar.

2390

ده خداوندی عاریت، به حق
تا خداوندیت بخشد متفق

(İğreti hükümdârlığı Allah'a ver ki, sana, herkesin kabûl edip râzı olacağı bir devlet ihsân etsin.)

Saltanattı Cenâb-ı Hakk'a ver tâ ki sana Allahu Te'âlâ bir daîmî saltanat versin. Mütefekkiri bu makamda ebrû demekten ibârettir.

Arab beylerinin, Mustafâ Aleyhisselâm'a: 'Mülkü tayin ve bize taksim et ki aramızda ihtilâf çıkmasın' demeleri; Sallallahü Aleyhi Vessellemîn de: 'Ben bu beylil işinde hakk tarafından me'mûrum' buyurması ve iki tarafın mübâhesesi

Burası Arap emîrlerinin Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ ve sellem ile nizâ'ları beyânında olucudur. Öyle diyerek ki sen iklîm-i arabı beynimizde taksim eyle hattâ bizim ile beynimizde bir nizâ' ve kavga şimdensonra olmasın ve dahi Hazret-i Mustafâ aleyhis's-selâm'ın cevâb buyurması ki ben bu hûsusda me'mûrum ve dahi onların iki tarafından mübâhisleri beyânında olucudur.

2391

آن امیران عرب گرد آمدند
نزد پیغمبر منازع میشدند

(Arap beyleri toplandılar mü'min mü'mine huzûr-ı peygamberîde münakaşa ettiler.)

O iklîm-i arabın pâdişâhları peygamberimiz aleyhis's-selâm'ın huzûr-ı şerîflerine cem' oldular ve dahi münâzaaya mübâşeret eylediler.

2392

که تو میری، هر يك از ما هم امیر
بخش کن این ملک و، بخش خود بگیر

(Sen bir emîrsin ve bizim her birimiz de birer emîrdir. O halde memleketi taksim et ve hissene düşeni al.)

Öyle diyerek ki sen sultân oldun ve bizden her birimiz dahi ez kadîm sultânız. Böyle olunca iklîm-i arabı beynimizde taksim eyle ve dahi kendi nasîbini al yâ'nî bize ne verecek isen ver ve kendin ne alacak isen al demek istediler.

2393

هر یکی در بخش خود، انصاف جو
تو ز بخش ما، دو دست خود بشو

(Her emîr kendi hissesine düşene râzı olsun. Sen de bizim hislerimizden el çek!)

Bizden her birisi kendi nasîbinde insaf isteyicidir yâ'nî adâlet üzere taksim eyle ve bize lâyük mülkden hisse ver. Sen bizim nasîbimizden taksimden sonra elini çek. Ba'de'l-yevm nizâ' ve mülk kavgası olmasın.

2394

گفت: میری، مر مرا حق داده است
سروری و امر مطلق داده است

(Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki, emîrliği bana Hakk verdi, sizinkisi ise iğretidir.)

(178 a)

Peygamberimiz aleyhis's-selâm buyurdu ki, bana hilâfeti Allahu Te'âlâ hazretleri vermiştir ve beni cümle cihânın ulusu etmiştir.

2395

کاین قرآن احمد است و دور او
هین بگیریید امر او را، اتقوا

(Bu zamân, devr-i Ahmedî ve zamân-ı Muhammedîdir. Dikkat edin, onun emrini dinleyin, hilâfına hareket etmeden sakının.)

Zîrâ bu devir benim devrimdir. Âgâh olunuz. Hazret-i Ahmed'in emrini tutun ve ona muhâlefetden korkunuz ve böyle mümasalet da'vâsı ederek mülk taksimine tâlib olmayınız.

2396

قوم گفتندش که: ما هم ز آن قضا
حاکمید و، داد امیری مان خدا

(Gelen emîrler dediler ki, biz de kazâ-yı ilâhî ile hâkimiz, bizim emîrliğimizi de hakk vermiştir.)

Emîrler kavmi dediler ki biz dahi Hakk Te'âlâ'nın takdîrinden pâdişâhız ve bize emîrliği dahi o Hüdâ vermiştir. Bu sûretde beynimizde farkımız yoktur.

2397

گفت: لیکن مر مرا حق ملک داد
مر شما را عاریه، از بهر زاد

(Resûl-i Ekrem buyurdu ki, Cenâb-ı Hakk, bâkî mülkü bana ihsân etti. Size ise emîr oğlu olarak doğmamız i'tibâriyle 'âriyet olarak verdi.)

Peygamberimiz aleyhis's-selâm dahi buyurdu ki kelâmın vakidir lîkin bana hilâfet-i kadîme ve mülk-i daimî verdi. Tahkîk size taayyüş için âriyet bir mülk verdi. Bu sûretde benim hilaqfet ve hükümetim sizin pâdişâhlığınızın beyninde fark vardır, güzelce taakkul lâzımdır.

2398

میری من تا قیامت باقی است
میری عاریتی خواهد شکست

(Benim emîrliğim kıyâmete kadar bâkîdir. Ariyet mülkü ise gelip geçecek ve elden çıkacaktır.)

Benim hilâfetim kıyâmete dek bâkîdir lîkin âriyeti olan pâdişâhlık kırılmak ister ve zevâli muhakkaktır.

2399

قوم گفتندش: که افزونی مجو
چیست حجت بر فزون جوئی؟ بگو

(Emîrlar dediler ki, ey emîr, fazla söyleme! Üstün olduğunu iddia ediyorsun. Delîlin nedir?)

Emîrlar dediler ki ey emîr ziyâde kelâm söyleme senin bizim üzerimize râcih olduğuna ve emîrliğin bizim emîrligimize faik olduğuna delîl ve hüccetin nedir dediler. Bilâ sened böyle beyhûde kelâm denilmez.

2400

در زمان ابری بر آمد ز امر مُر
سیل آمد، گشت آن اطراف پُر

(O anda kahr-ı İlâhî ile bir bulut gelip yağmur yağdırdı, seller akıp etrâfi doldurdu.)

O zamân da Allahu Te'âlâ'nın kuvve-i kahiresi olan emrinden bir bulut geldi ve yağmur yağdırdı. Ve sel geldi, o etrâfi sel ile doldu.

2401

رو به شهر آورد سیلی بس مهیب
اهل شهر افغان کنان، جمله رعیب

(Korkunç bir sel şehre yüz tuttu. Şehirliler korkudan feryâda başladı.)

Çok mahûf bir sel şehre yüz getirdi. Ehl-i belde cümlesi efgan ederek cümlesi havfa düşdü.

2402

گفت پیغمبر که: وقت امتحان
آمد اکنون، تا نھان گردد عیان

(Hazret-i Peygamber buyurdu ki, zann ve şüphenin ortadan kalkarak hakikatin meydâna çıkması için imtihân vakti geldi. Siz de hakikî ve bâkî mülk sâhibi iseniz şu seli durdurun.)

Hazret-i Fahr-i Kâyinât (aleyhi ekmelü't tehaya buyurdular ki işte şimdi imtihân vakti erişti. Tâ ki zann yakîn mertebesini bulur. Ba'de nebî Zîşan buyurdu ki elinizden bu sele mızrağınızı ilkâ ediniz ki sel durup şehre gelmeye.

Bu kelâm-ı ibâreden ma'lûm olmağıla tayy olunmuşdur.

2403

هر امیری نیزه خود در فکند
تا شود در امتحان، آن سیل، بند

(Her emîr, imtihânla seli durdurmak için mızrağını suya attı.)

Her melik mızrağını sele bıraktı. O sel imtihân için bend olsun. Şehre cereyân edip vilâyeti

(178 b)

harâb etmesin.

2404

پس قضیب انداخت بر وی مصطفی
آن قضیب معجز فرمان روا

(Cenâb-ı Musat da mu'cize gösteren ve fermânını kabûl ettiren esasını suya bıraktı.)

Ba'de Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem kazîb-i şerîfini sele ilkâ buyurdu. Öyle kâzib ki âciz kılıcı ve fermânını icrâ edicidir.

2405

نیزه ها را همچو خاشاکی ربود
آب تیز سیل پر جوش عنود

(Coşkun ve inâdçı selin sür'atle akan suları, mızrakları çörçöp gibi kaptı.)

Mızrakları süprüntü gibi kapar idi o keskin ve tîz ve cûş u hurûş sâhibi sel ve inâd edici sel hâsılı mülûkun nîzeleri sel-i pür-hurûşa aslâ sed ve bend olmadı demektir.

2406

نیزه ها گم گشت جمله، و آن قضیب
بر سر آب ایستاده چون رقیب

(Mızrakların hepsi kayboldu. Asâ-yı peygamberî ise, etrâfı gözeten gözcü gibi, suyun üstünde duruyordu.)

Mızraklar cümlesi gaib oldu ve sel onları götürdü ve fakat o kazîb-i resûlullah âb-ı selin başı üzerine binici ve muhâfız gibi durdu. Kazîb, sağır asâya denir.fahr-i âlemsâllallahu Te'âlâ ve sellem efendimizin böyle bir kısa asâ-yı şerîfleri var idi hattâ minbere dahi berâber getirirler idi. El'ân dervîşânın çûb ta'bîr ederek taşıdıkları budur ve sünnet-i şerîfedendir. 2407

ز اهتمام آن قضیب، آن سیل زفت
رو بگردانید و سوی بحر رفت

(O mübârek asanın himmetiyle o büyük ve coşkun sel, başka tarafa dönüp gitti.)

Resûlullah'ın şânına ihtimâmdan için o seylâb yüz döndürdü ve gitdi. Ehl-i şehir selin âfetinden selâmet buldular.

2408

چون بدیدند از وی آن امر عظیم
پس مقرر گشتند آن میران ز بیم

(O eriler bu büyük mu'cizeyi görünce Resûlullahın doğruluğunu tasdik ettiler.)

Çünkü Resûl-i Ekrem'den bu emr-i azîmi gördüler. Böyle olunca o emîrler havflarından naşî nübüvvet ve hilâfeti ikrâr edici oldular.

2409

جز سه کس، که حقد ایشان چیره بود
ساحرش گفتند و کاهن، از جحود

(Yalnız, hasedleri gâlib üç münkîr, zât-ı risâlete sihirbâz ve kahin dediler.)

İllâ üç melik mukırr olmadı zîrâ onların ‘adâvet-i kalbleri gâlib idi. Kemâl-i inâd ve inkârlarından neuzü-billâhi Te’âlâ sâhir ve kâhin ve bunlar emsâli kelimât söylemege şürû’ etdiler.

2410

ملک بر بسته چنان باشد ضعیف
ملک بر رُسته چنان باشد شریف

(İğreti emîrlik böyle zayıf olur. Hakkın vergisi olan emîrlik ise böyle yücedir işte.)

Cemad gibi olan melik işte ancılayın öyle zayıf olur. neşv ü nemâ sâhibi melik işte böyle buncılayın şerîf olur.

2411

نیزه ها را گر ندیدی با قضیب
نامشان بین، نام او بین، ای نجیب

(Ey asîl kişi, eğer o zamâna yetişip de o mızraklarla asayı görmedinse, o emîrlerle, sultânü’l-enbiyâ efendimizin isimlerini gör.)

Eğer mülûkun nîzelerini sel kapdığını ve yine kâzib-i Resûl-i Kibriyâdan selin geri döndüğünü eğer görmedin ise mülûk-ı küffârın nâmının mahv olduğunu ve yine Resûl-i Kibriyânın el’ân nâmı yâd olundugunu görür. Bundan hâli anla.

2412

نامشان را سیل تیز مرگ برد
نام او و دولت تیزش نمرد

(Onların adını ölümün coşkun seli çoktan götürdü. Fakat, nâm-ı nebevî ve şer’-i muhammed’î ölmedi.)

(179 a)

Pâdişâhların nâmını mevtin tîz olan eli iletirdi velâkin nebî aleyhis’s-selâm’ın nâm-ı şerîfini ve onun tîz olan devletini iletmedi.

2413

پنج نوبت میزنندش بر دوام
همچنین هر روز، تا روز قیام

(Bütün Müslimân memleketlerinde, O'Nun adını hergün beş defa nevbet vurulmaktadır ve kıyâmete kadar da vurulacaktır.)

Devâm üzere buncılayın hergün fahr-i âlemîn beş nevbetini kıyâmet gününe dek öderler. Murâd, beş vakit okunan ezân-ı şerîfdir.

2414

گر تو را عقلیست، کردم لطفها
ور خری، آورده ام خر را عصا

(Eğer aklın varsa sana lütuflarda bulundum. Yok, eşek isen eşeğe sopa getirdim.)

Eğer senin aklın var ise sana lutûflar eyledim diyerek Mûsâ aleyhis's-selâm Fir'avna böyle buyurdu. (frs byt.) eğer merkeb isen işte sana asâ getirmişim.

2415

آنچنان زین آخورت بیرون کنم
کز عصا، گوش و سرت پر خون کنم

(Öyle ki seni ahırından çıkaracağım, kulağını ve kafanı kana bulayacağım.)

Merkeb olduğun sûrette dünyâ ahırından seni ancılayın tâşra eylerim ki bu asânın darbından senin kulağını ve başını kan dolu eylerim.

2416

اندرین آخور، خران و مردمان
می نیابند از جفای تو امان

(Çünkü bu dünyâ ahırındaki eşekler de insânlar da senin ceîfâ ve cevrenden emân bulamıyorlar.)

Bu dünyâ ahırında merkebler ve merdümmler senin ezâ ve cevrenden emân bulmazlar.

2417

نك عصا آورده ام بهر ادب
هر خری را کاو نباشد مستحب

(Emre itâat ve icâbet etmeyen her eşeği terbiye için işte 'asâ getirdim.)

İşte asâ getirmişim te'dib için her merkebi ki marzî ve makbûl olmaz.

2418

اژدهائی میشود در قهر تو
کاژدهائی گشته ای، در فعل و خو

(Seni kahretmek için ejderha olur. Çünkü sen de işde ve hûyda bir ejderha kesilmişsin.)

Bu asâ seni kahrda bir ejdehâ olur zîrâ sen âlemde ve tabi'atda bir ejdehâ olmuşsun.

2419

اژدهای کوهئی تو بی امان
لیک بنگر اژدهای آسمان

(Sen, aman vermez bir dağ ejderhasısın. Lâkin benim asama bak ki o, bir gökyüzü ejderhasıdır.)

Sen kimesneye emân vermez dağa mensûb bir ejdehâsın. Lâkin âsumanın ejdehâsı ki bu asâdır. İyi bak elbetde sana gâlib olur. Zîrâ zemînî âsumânî ile mukabeleye kâdir değildir.

2420

مر تو را گوید که: ای گبر دنی
که هلا بگریز اندر روشنی

(Bu 'asâ sana, küfür karanlığından îman aydınlığına kaç, demek için cehennemden bir çeşni olarak geldi.)

Bu asâ cehennemden bir numûne geldi öyle diyerek ki âgâh ol bu küfür sûretinden îman yoluna git.

2421

ور نه درمائی تو در زندان من
مخلصت نبود ز در زندان من

(Yoksa benim dişlerim arasında kalırsın. Kimse seni benim kahrımdan kurtaramaz.)

Yoksa sen benim dendânımda kalırsın sana benim cismimden muhlis olmaz. Bu bir asâ idi bu dem sana ejdehâdır âgâh ol demeyesin ki Allahu Te'âlâ'nın cehennemi kandedir işte bu asâ dûzahdan bir numûnedir bundan âhretde cehennem olduğunu anla diye buyurdu.

Allah'ın kudretini tanıyan kimse, cennet ve cehennem nerededir? Diye sormaz

Burası onun beyânındadır ki Allahu T'âlâ'nın kudretini anlayıcı kimesne su'âl etmez ki cennet ve cehennem katedir zîrâ bilir ki

(180 b)

Hakk Te'âlâ yaratmağa kadîrdir ammâ kudret-i ilâhîyyeden bî-haber olanlar inanmayıp katedir diye su'âl ederler.

2422

هر کجا خواهد خدا، دوزخ کند
اوج را بر مرغ، دام و فخ کند

(Allah nereyi isterse cehennem hâline getirir, hattâ fezâyı uçan bir kuşa tuzak hâline getirir.)

Her kande ki Allahu Te'âlâ dilerse cehennem eyler felegin yüksek yerini kuş üzerine tuzak eyler. Hâlbuki evc-i felek kuş ferâh-yâb olacak mekânı idi.

2423

هم ز دندانن بر آرد دردها
تا بگوئی: دوزخ است و ازدها

(Sana öyle bir diş verir ki onun için cehennem azâbı ve ejderha ısırması dersin.)

Dahi senin dişinden yukarı derdler getirir yâ'nî diş ağrısına mübtelâ eder. Hattâ dersin ki bu derd cehennem ve ejdehâ gibi insâna azâb vericidir.

2424

یا کند آبِ دهانت را عسل
تا بگوئی که: بهشت است و حل

(Yâhûd ağzının suyunu, yâ'nî tükürüğünü bal gibi öyle bir tatlılaştırır ki onun için cennet ni'meti ve hılati ta'bîr edersin.)

Yâhûd senin tükürüğünü bal eyler hattâ dersin ki bu hâlim cennet hâlidir yâ'nî ba'zı kulunu dünyâda cennete girmiş gibi eyler ve dünyâ dendânının elemîni ona aslâ göstermez. Süleymân aleyhis's-selâm'a etdiği gibi.

2425

از بن دندان برویاند شکر
تا بدانی قوتِ حکمِ قدر

(Allah kaderi hükmündeki kudreti bildirmek için dişlerinin dibinden sana şeker tattırır.)

Diş dibinden Allahu Te'âlâ şeker bitirir hattâ kadr-i ilâhînin hükmünün kuvvetini bilesin.

2426

نیل را بر قبطیان حق خون کند
سبیطیان را از بلا محصون کند

(Gelecek ve kaçınmak imkânı vulunmayacak mânevi bir silleyi düşün de bigünâh olanları dişleme.)

Allahu Te'âlâ'nın kudreti böyle olunca suçsuzları diş ile ısırma ve ihtirâzı mümkün Olmayan darbdan fikr eyle.

2427

نیل را بر قبطیان حق خون کند
سبیطیان را از بلا محصون کند

(Cenâb-ı Hakk Nil nehrini kabtiler için kan hâline getirir, fakat Benî İsrâîli o belâdan mahfûz kılar.)

Fir'avnun kavmi üzerine Allahu Te'âlâ hazretleri kan eyler. Hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm üzerine minnet olunmamış şükür eyler yâ'nî hem şükür eyler hem minnet etmez.

2428

تا بدانی پیش حق تمییز هست
در میان هوشیار راه و، مست

(Cenâb-ı Hakkın yoldaki ayık ile sarhoşu ayırd edecek bir temyîz kudreti bulunduğunu anlamam içindir.)

Ta belki senin Cenâb-ı Hakk'ın önünde kendi yolunun ayıklarını ve mestlerini temyîz ve fark vardır ve iyi ve kötü berâber değildir.

45 قال الله تعالى ام بجعل الذين امنوا و عملوا الصالحات كالمفسدة في الارض ام بجعل المتقين كالنجار

2429

نیل، تمییز از خدا آموختست
که گشاد آن را، و این را سخت بست

⁴⁵ Yoksa biz, îmân edip de iyi işler yapanları, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Veya korkanları yoldan çıkanlar gibi mi sayacağız?

(Nil nehri ve şap denizi, temyîz ve tefrîki Allahdan öğrendiği için, Mûsâya ve Benî İsrâîle açılıp yol vermiş; Fir'avn ile askerine de o yolu kapayıp kendilerini boğmuştur.)

Nil temyîzi Cenâb-ı Hakk'dan öğrenmiştir zîrâ kıptîyi bağladı ve sıptîye küşad verdi. Yâ'nî Fir'avnun kavmini Nil kendiliginden men etdi ve ümmet-i Mûsâ'ya kân olmamağıla kendinden tard etmedi.

2430

لطف او، عاقل کند مر نیل را
قهر او، ابله کند قابیل را

(Hakkın lütfu Nil nehrine idrâk ve şuur verir. Kahrı ise Kaabili ahmak hâline getirir.)

Allahu Te'âlâ'nın lütfu Nil ırmağını cemad iken âkıl eyler ve yine onun kahrı kâbil-i insân ve âkıl iken ahmak edip aklını bir şeye erdirmez karındaşı Hâbil'i katl eder. Ve cesedini üç gün omzunda taşır. Ve zemîne defn etmegi dahi bilmeyip kargadan öğrenir.

2431

در جمادات از کرم عقل آفرید
عقل، از عاقل، به قهر خود بُرید

(Allah, kerem ve lütfu ile cemadata şuur ihsân eder, kahr ile de akıllının aklını izâle eder.)

cemadatda

(180 a)

Allahu Te'âlâ keremînden akıl halk eyledi ve yine akılı âkıldan kendi kahrıyla kat' eyledi.

2432

در جماد از لطف، عقلی شد پدید
وز نکال، از عاقلان، دانش برید

(O'nun lütfuyla cemadatta 'akl zâhir olur; kahr ve azâbıyla da akıllıların aklını kaçır.)

Hakk Te'âlâ'nın lütfundan cemadda bir akıl zâhir oldu ve dahi Allahu Te'âlâ'nın gazabından âkıllardan ilim **ürkdü** ve ayn-ı cemad oldular.

2433

عقل، چون باران، به امر آنجا بریخت
عقل این سو، خشم حق دید و گریخت

(Akıl, Hakk'ın emri ile mahlıkata yağmur gibi yağdı. Fakat hakkında Allah'ın azâbını gördüğü o fasık ve mağdub olanın başından kaçtı.)

Akıl yağmur gibi Allahu Te'âlâ'nın emriyle cemada döküldü. Akıl âkıllar tarafında Hakk Cellu A'lâ'nın gazabını gördü ve firâr etti.

2434

ابر و خورشید و مه و نجم بلند
جمله بر ترتیب آیند و رون

(Bulut, güneş, Ay ve yüksek yıldızın hepsi de bir nizâm üzere gelirler, giderler.)

Ve güneş ve ay ve âlî yıldız cümlesi tertîb üzerine gelirler ve giderler. Eğer Mevlâ bunlara akıl vermiyeydi böyle harekât mertebeleri olmaz idi görmez misin?

2435

هر یکی ناید، مگر در وقت خویش
که نه پس ماند بهنگام و نه پیش

(Bunların her biir vaktinde doğar, doğuş zamânları ne geri kalır, ne de evvel olur.)

Her birisi gelmez illâ kendi vaktinde gelir. Öyle ki kendi vaktinden ne geri kalır ve ne ileri gider.

2436

چون نکردی فهم این را زانبیا
دانش آوردند، در سنگ و عصا

(Bu hâli peygamberlerin mu'cizesinden nasıl oldu da anlamadın? Onlar taş ve asaya ilim verdiler.)

Niçin bunu peygamberlerden anlamadık zîrâ taş ve asâya akıl ve 'irfân getirdiler. Enbiyanın bu hâlini müşâhede edip bundan Allahu Te'âlâ'nın cemada akıl vereceğini idrâk lâzım idi.

2437

تا جمادات دگر را بی لباس
چون عصا و سنگ داری از قیاس

(Diğer cemadatı da şeksiz, şüphesiz bir halde 'asâ ile taş parçalarına kıyâs et!)

Hattâ başka cemadatı şübhesiz asâ ve taş gibi kıyâsından tutasın.

2438

طاعت سنگ و عصا ظاهر شود
و ز جمادات دگر مخبر شود

(Taş parçalarının hazret-i Peygambere ve asanın Hazret-i Mûsâya itâatları diğer cemadatin da emr-i ilâhîye muti olduklarını bildirir.)

Taşın ve asânın tâati zâhir olur ve dahi başka cemadatdan haber verici olur.

2439

که: ز یزدان آگهیم و طایعیم
ما همه بی انفاقی ضایعیم

(Biz Allah'ı biliriz ve O'na itâat ederiz. Tesadüfî ve abes yere yaratılmamışız.)

Öyle diyerek ki Allahu Te'âlâ'dan biz âgâhız ve Hakk'a inkiyâd ediciyiz. Biz cümlemiz ittifâkı abes ve gâfil değiliz.

2440

همچو آب نیل دانی وقت غرق
کاو میان هر دو امت کرد فرق

(Biz hepimiz Nil nehrine benzeriz. Zîrâ o, batırıp boğacağı Fir'avnla Benî İsrâîli ayırt etti.)

Nil Irmağı gibi cemî eşyâ'yı bilesin zîrâ gark vakti her iki ümmetin miyânını fark eyledi. Her cemadat dahi böyle farka kadîrdir.

2441

چون زمین، کش دانش آمد وقتِ خسف
در حق قارون، که کردش قهر نسف

(Kezâ bizi, Karûnun yere geçeceği zamân O'nu kapıp helâk eden yer gibi vâkıf bil!)

Cümle mevcûdatı Karûn hakkında hasef zamânı zemîn nice ise öyle bilesin. Zîrâ zemîn Karûn'u bilip onu yerinden kal' edip yutdu. Hasef, yerin yutmasına ve nesef koparmağa derler.

2442

چون قمر که امر بشنید و شنافت
پس دو نیمه گشت بر چرخ و شکافت

(Ve yine bizi Kamer gibi farzet ki O, Resûlallahın işâretini ve emrini işitince hemen yarıldı ve semâda iki parça bölündü.)

Çünkü ay emr-i resûlî değildi ve acele etdi. Böyle olunca

(181 b)

felek üzerine iki pâre oldu ve yarıldı.

2443

چون درخت و سنگ، کاندرا هر مقام
مصطفی را کرده ظاهر، السلام

(Nerde bir ağaç ve taş varsa Hazret-i Mustafâyı görünce apaçık selâm vermişti yâ, işte cânsızların hepsini de böyle bil, böyle tanı!..)

Çünkü ağaç ve seng her yerde Hazret-i Muhammed Mustafâ ve sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem'e zâhirde yâ'nî herkes işiderek ve anlayarak islâmu aleyke yâ Resûlullah dedi. Bundan her cemadın âkıl olduğunu bil ve anla buyurmak isterler. Bu selâm hûsusu mevâzî'-i müteaddî olması cihetiyle her makâm buyurdular:

قال علی کرم الله وجهه ورضی الله تعالی عنه کنا مع رسول الله صلی
الله تعالی علیه وسلم بکلمة فی جناتنا لبعض نواحيها ولم يلق من حجر وشجر
ومدرا الا وصو يقول السلام عليك يا رسول الله

**Bir mü'min ile bir feylosofun mübâhese etmesi, Allah'ı inkâr eden ve âleme:
evvelî yok, diyen bir dehrînin cevâbı**

Burası sünnî ve felsefinin bahsidir ve dahi dehrînin cevâbıdır ki Allahu Te'âlâ'nın uluhiyetini münkîrdir ve her şeyi zamân yapar der ve bu âleme kadîm diye söyler. Kadîm ona derler ki evvelî ve âhirî olmaya.

2444

دی، یکی میگفت: عالم حادث است فانی است
این چرخ و، حقش وارث است

(Dün biri dedi ki, 'âlem hadîstir(sonradan yaratılmıştır), bu gökyüzü de fânî olup Allah onun vârisidir.)

Dünki gün bir mü'mîn dedi ki bu âlem hâdisdir ve bu çarh fânîdir ve dahi Allahu T'âlâ bu felegin vârisidir zîrâ içinde olanlar cümlesi zâil olurlar ve çarh Cenâb-ı Hakk'a kalır.

2445

فلسفیی گفت: چون دانی حدوث؟
حادثی ابر چه داند غیوث؟

*(Bir feylesof ona sordu ki, sen dünyânın sonradan zuhûra geldiğini ne biliyorsun?
Yağmur, bulutun sonradan yaratıldığını nasıl bilir?)*

Bir hakîm o sünnîye cevâbında dedi ki bu çarhın hâdis olduğunu nice bilirsin ve buna ilmin ne keyfiyetle olur. Zîrâ bulutun hâdis olduğunu yağmurlar nice bilirler. Zîrâ emtâr sehâblardan hâsıl olmuşlardır ve sehâblar akdemdir.

2446

ذره ای خود نیستی از انقلاب
تو چه میدانی حدوث آفتاب؟

*(Bu değişip duram âlemden sen zerre bile değilsin. O halde güneşin sonradan
yaratıldığını ne bilirsin ki?)*

Kendi inkılâbından bir zerre bile değilsin. Böyle olunca güneşin hudû'sunu senden bilirsin ve bir zerre evvel hiçbir zerre şemsin hâlini ve hudû'sunu bilir mi?

2447

کرمکی، کاندر حدث باشد دفین
کی بداند آخر و بدو زمین؟

(Pislik içinde bir kurt, yeryüzünün evvelini ve snunu ne bilir?)

Ve zemîn bir hakir kordur ki necâset içinde olur. kaçan bilir zemînin âhirini ve ibtidâsını, elbetde bilmez, ve haddi değildir.

2448

این به تقلید از پدر بشنیده
ای از حماقت اندر آن پیچیده ای

*(Bunu –yâ'nî âlemîn sonradan yaratıldığını- babandan işitmiş ve ahmaklığından onu
taklîd ile bu fikre saplanmış kalmışsın.)*

Bu kelâmı taklîd ile pederinden istimâ' etmişsin ve dahi hamâkatinden bu kelâma dolaşmışsın.

2449

چیست برهان بر حدوث این؟
بگو ورنه خامش کن، فزون گوئی مجو

(Âlemîn sonradan yaratıldığına delilin nedir? Onu söyle, yoksa sus, fazla söylenmeye kalkışma.)

Bu âlemîn hudû'su üzerine burhân ve delîlin nedir? Söyle eğer söylemez isen sükût eyle ve ziyâde söyleyiciliği tâlib olma. Böyle bilâ delîl-i da'vâ-yı istimâ' olunmaz dedi.

2450

گفت: دیدم اندر این بحر عمیق
بحث میکردند روزی دو فریق

(Dedi ki bu derin meselede iki kişinin mübâhese ettiğini gördüm.)

(181 a)

Mâraz'-zıkr sünnî dedi ki bu derin bâhisde bir gün iki cemâat bahs ederler idi. Gördüm seninle bizim bahsimiz gibi.

2451

در جدال و در خصام و در ستوه
گشت هنگامه، بر آن دو کس گروه

(O iki kişinin mücâdele ve münakaşası dolayısıyla halk başlarına toplanmıştı.)

Mücâdelede ve husûmetde ve ızdırabda oldukları halde ve dahi o iki kimesnenin üzerine bir cemâat cem' olmuş idi onların bahsini dinlerler idi. Hengâme cemâate derler, bu makâmda toplanmak murâd olunur.

2452

من یکی از جمع هنگامه شدم
اطلاع از حال ایشان بستدم

(Ben o kalabalık tarafına gittim, mübâhese edenlerin hâline muttâli oldum.)

Sünnî der ki ben o cem' ve kesret tarafına gitdim ve onların hâlindenitla aldım yâ'nî hâllerine vâkıf oldum.

2453

آن یکی میگفت: گردون فانی است
بی گمانی، این بنا را بانی است

(Biri diyordu ki, şu 'âlem fânîdir. Şüphesiz ki bu binâ'nın bir banîsi vardır.)

Bir ferîk der idi ki bu felek fânîdir, şüphesiz bu binâ'nın bir bânîsi vardır.

2454

و آن دگر گفت: آن قدیم و بی کی است
نیستش بانی و یا، بانی وی است

(Karşısındaki de diyordu ki, bu 'âlem kadîmdir, evvelî yoktur ve zamân ile mukayyed olmamıştır. Başka bir bânisi yoktur, varsa o, kendisidir.)

O gayrısı ki gürûh-ı dehrîyandır dedi ki bu kadîmdir ve bunun hudûs ile bir keyfiyeti yokdur ve dahi bunun bânisi yokdur eğer var ise yine felek kendisini binâ' edicidir ve varlığı Allahu Te'âlâ gibi kendindedir.

2455

گفت: منکر گشته ای خلاق را
روز و شب آرنده و، رزاق را

(Mü'min dedi ki, yaratani geceyle gündüzü getirip götürren ve bütün mahlûkatın rızkını veren Allah'ı inkâr ediyorsun.)

Sünnî dedi, ki hallâk-ı âlem olan Allahu Te'âlâ hazretlerini münkîr olmuşsun. Öyle Hüdâ ki geceyi ve gündüzü götürücüdür ve dahi âlemîn Rezzâk'ını münkîrsin.

2456

گفت: بی برهان نخواهم من شنید
آنچه گولی، آن به تقلیدی گزید

(Feylesof dedi ki, delilsiz sözü dinlemem, taklîde ancak ahmak olan kapılır.)

Dehrî dedi ki, burhânsız ben bunu dinlemek istemem. Ol nesneyi ki söylersin, taklîd ile onu ihtiyârını istemem.

2457

هین بیاور حجت و برهان که من
نشوم بی حجت این را در زمن

(Haydi bakalım, davana aklî bir delîl göster. Zîrâ ben huccetsiz, burhânsız bir söze hiçbir zamân kulak vermem.)

Âgâh ol ey sünnî bu da'vâya delîl getir zîrâ ben bilâ delîl bu hudûs da'vâsını bir zamânda dinlemem.

2458

گفت: حجت در درون جانم است
در درون جان نهان برهانم است

(Mü'min dedi ki, delil cânımdır. Cânımın içinde gizli delilim var.)

Sünnî dedi ki bu da'vâya delil benim cânımın içindedir ve müddeâya cânımda gizli burhânım vardır.

2459

تو نمی بینی هلال از ضعف چشم
من همی بینم، مکن بر من تو خشم

(Senin gözün zayıf olduğu için hilâli görmüyorsun. Ben gördüğüm için bana hiddetlenme.)

Sen hilâli gözünün zaafından nâşi görmezsin velâkin ben görürüm sen niçin görürsün diye bana haşem etme dedi.

2459

گفت وگو بسیار گشت و خلق گیج
در سر و پایان این چرخ بسیج

(Dedikodu çoğaldı, dinleyenler şu muntazam ve müzeyyen âlemîn başına, sonuna hayrân oldular.)

Kal ü kil bu iki gürûhun beyninde çok oldu. Ve halk dahi bu müzeyyen felegin evvelinde

(182 b)

ve âhirinde hayrân oldu. Yâ'nî gürûh-ı sünnîyanın dedigi mi hakdır yoksa dehrîyyanın dedigi mi hakdır mütehayyir oldular.

2460

گفت: یارا در درونم حجتیست
بر حدوث آسمانم آیتی است

(Mü'min dedi ki, arkadaş, gönlümde bir hüccet ve âlemîn hâdis olduğuna bir alâmet vardır.)

Yine Sünnî dedi ki ey yâr kalbimde hüccet vardır ve dahi asumânın hudû'suna derûnumda delâlet eden bir şey' vardır.

2461

من یقین دانم، نشانش آن بود
مر یقین دان را، که در آتش رود

(Âteşe girecek kimse için, o kalbdeki burhan, delil ve huccet olacaktır.)

Ben yakîn ile bilirim ki âlemîn hudû'sunu ıykan edenler alâmet odur ki murâd ederse âteşe gider ve âteş onu yakmaz.

2462

در زبان می ناید آن حجت، بدان
همچو حال و سرّ عشق عاشقان

(Âşıkların 'âşkı, hâli ve sırrı gibi o hucceti söyleyemiyorum.)

O kalbimde olan hüccet lisâna gelmez ki onu sana söyleyeyim böyle bil âşıkların 'âşkının sırrı lisâna gelmediği gibi.

2463

نیست پیدا سیرّ گفت و گوی من
جز که زردی و نزاری، روی من

(Bendeki sır, yüzümün sarılığı ve cismimin zayıflığından başka lakırdı ile izhâr edilemez.)

Benim kal ü kilimin sırrı zâhir değildir illâ yüzümün safreti ve benim zaafım zâhirdir. Bunlardan kalbimdeki burhânı anla demek ister.

2464

اشك خون بر رخ روانه میرود
حجت حسن و جمالش میشود

(Yanaklara akan kanlı gözyaşları da Allah'ın hüsn ve cemâline huccet olur.)

Kanlı yaş benim yanağım üstüne yalayıcı olduğu halde gözümünden gider. Bu hâl Allahu Te'âlâ'nın varlığına ve hüsn ü cemâline hüccettir. Eğer Mevlâ olmaydı ve bu âlem kadîm olaydı ben niçin böyle ağlar idim diyerek Sünnî dehrîye cevâb verdi.

2465

گفت: من اینها ندانم حجتی
که بود در پیش عامه آیتی

(Feylesof dedi ki, bunlar, umuma karşı huccet olabilecek alâmet değildir.)

Dehrî yine sünnîye cevâbında dedi ki ben bu hüccetlerini avâmın önünde alâmet olur ve delil olur, hüccet bilmem başka bir, hudû'suna delilin var ise onu söyle deyince.

2466

گفت: چون قلبی و نقدی، دم زنند
که تو قلبی، من نکویم ارجمند

(Mü'min dedi ki, kalp akçeyle hâlis akçe bahse girişeler, hâlis akçe, sen kalpsın, ben hâlisim dese...)

Sünnî yine cevâbında dedi ki çünkü bir kalbsin ve ben iyiyim diya mûarıza eylerler ey âkıl.

2467

هست آتش امتحان آخرین
کاندر آتش در فتنند آن دو قرین

(Son imtihân âteştir. Bu ikisi âteşe düştüler mi, onların hâlis mi kalp mı olduklarını.)

Bunların son imtihânı âteşdir. Zîrâ bu iki mukarrin âteşe giderler ve vâki olurlar.

2468

عام و خاص از حالشان عالم شوند
از گمان و شک سوی ایقان روند

(Halkın ileri gidenleri de alelade olanları da anlar. Herkes şüpheden kurtulur.)

Herkes bunların hâlinden âlim olurlar kankısı kalb ve kankısı hâlisdir. Âteşe girdikten sonra yakîn kesbederler ve aslâ şübhe kalmaz.

2469

آب و آتش آمد ای جان، امتحان
نقد و قلبی را، که آن باشد نهان

(Ey cân gizli olan hâlis akçe ile kalp akçenin imtihânı âteş ve su ile dir.)

Dünyânın deryâsı ve âteşi ey cân şol kimesneye ve kalb kimesneye ki onların iyiligi ve kötülüğü mahfî olur. Onlara mâ-be-ilâ imtihân geldi böyle olunca.

2470

تا من و تو هر دو در آتش رویم
حجت باقی حیرانان شویم

(Sen ve ben, ikimiz de âteşe girelim. Bu ile şaşıp kalanlara huccet ve delîl olalım.)

(182 a)

Ben ve sen ikimiz dahi gidelim. Başka hâlimize şaşıp kalanlara bir sened-i kavî olalım ve bizden dahi ibret alıp münkîrler haşri makarr olsunlar ve cümlenin hidâyetine sebep olalım dedi.

2471

یا من و تو هر دو در بحر اوقتیم
چون در دعوی من و تو کوفتیم

(Yâhûd sen ve ebn, ikimiz de denize atlayalım ve bu mütereddid cemâate hak ve hakikât alâmeti olalım.)

Bundan için sen ve ben her ikimiz bahre düşelim zîrâ sen ve ben bu gürûha bir alâmet ve delîl olalım dedi.

2472

همچنان کردند و در آتش شدند
هر دو خود را بر تف آتش زدند

(Böyle mukavele yaptılar ve âteşe girip kendilerini alevlere 'arz eylediler.)

Ancılayın eylediler ve âteşe girdiler diyerek bu sünnî bu dehrîye evvelki sünnînin ve dehrînin ettiklerini nakl eyledi ve her birisi kendilerini âteşin alevine urduklarını beyân eyledi.

2473

فلسفی را سوخت، خاکستر شد او
متقی را سوخت، تازه تر شد او

(Dehriyi âteş yakıp kül etti. Âteşe ermiş olan altın saf oldu.)

Dehrîyi âteş yaktı ve kül eyledi ve i tâze ve lâtif etti ve âteşe ermiş zer-i hâlis gibi oldu.

2474

آن خدا گوینده، مرد مدعی
رست و، سوزید اندر آتش آن دعی

(Hakk vardır ce fâil-i hakikî O'dur diyen mü'mîn kurtuldu, obir harâmzâde şse tutuşup yandı.)

O cânib-i Hakk'ı ikrâr edici mü'mîn ve merd-i müddeî halâs oldu ve o kalb-i dehrî âteş içinde helâk oldu diyerek mü'mîn-i evvel dehrî-yi evvele bu vechile nakl u beyân eyledi ve demek istedi ki eğer halk-ı âlemîn ve bu cihânın hudû'sune inanmaz

isen kalk seninle biz âteşe girelim yâhûd deryâya yürüyelim ma'lûm ola, bu mü'minden murâd Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu efendimizdir. Bir dehrî gelip münkîr-i uluhiyet oldukda bu vechile cevâb buyurmuşlardır.

2475

از مؤذن بشنو این اعلام را
کوری افزون، روان خام را

(Hâm bir rûhun kat kat körlüğüne –yâ'nî münkîrin inkârına- rağmen bu haberi ezân-ı Muhammedî ile müezzinden işit!)

Ol dehrî-yi münkîr âteşe girmeye cesâret edemeyince yine Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu o dehrîye ve onun mizâcında olanlara buyurdular ki nâm-ı Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem'in a'lâmını e[v]kat-ı hamsede eşhedü enne Muhammeden resûlullah diyerek müezzinden dinle hâm rûhların körlüğünü artırmak için.

2476

که نسوزیده ست این نام از اجل
کش مسمی صدر بودست و اجل

(Ki o mübârek nâmı ecel ve ölüm âteşi yakmamıştır. Hayâtında nsıl yüksek ve muhterem ise halâ da öyledir.)

Zîrâ mevtden bu ulû nâm-ı şerîf mahv olmadı ve âlem-i âhrete intikâl ile dini gaib olmadı. Zîrâ bu nâmın müsemmâsı ki zât-ı Muhammediyedir ulû ve gâyet muazzam olmuştur. Öyle zât-ı şerîfin nâm-ı şerîfi dahi ulû olmağıla mahv olmaz.

2477

صد هزاران زین رهان، اندر قران
بر دریده پرده های منکران

(Bu mübâheselerin yüzbinlercesi, asırlar boyunca, münkîrlerin perdelerini yırtmıştır.)

Nice yüz bin bu ana kadar enbiyâ geldiler. Her bir karnda ba'de nice münkîrlerin perdelerini yırttı.

2478

چون گرو بستند، غالب شد صواب
در دوام معجزات و در جواب

(Mü'minle feylesof iddiaya ve tecrübeye kalkınma, mu'cizelerin devâm ettiği zuhûr etti, doğru olan gâlib oldu.)

(183 b)

Çünkü enbiyâ küffâr ile rehîn bağladılar ve bahs ettiler. Ehl-i sevâb ki enbiyâdır, devâm-ı mucîzde ve cevâbda onlar gâlib oldular.

2479

فهم کردم، کان که دم زد از سبق
در حدوث چرخ، پیروز است و حق

(Anladım ki, âlemîn evvelî vardır, bu gök kubbe sonradan yaratılmıştır, diyen haklıdır.)

Yine o mü'mîn dedi ki bu ahvâlden fehm eyledim onu ki evvel kimesne ki ezelden ve dahi çarhın hudû'sundan dem urdu. Yâ'nî Allahu Te'âlâ vardır ve âlem hâdisdir dedi. Böyle diyenler gâlibdir ve hakdır. Ve Allahu Te'âlâ yokdur ve bu âlem kadîmdir diyenler mağlûbdur ve bâtıldır. Pîrûz, ba-ı acemiyeinin kesriyle gâlebe ma'nâsınadır. Bu makâmda gâlib demek murâd olundu.

2480

حجت منکر هماره زرد رو
یک نشان بر صدق آن انکار کو؟

(Münkîrlerin getirdiği delîlin yüzü dâimâ sarı yâ'nî, malul ve zayıftır. O inkârın doğruluğuna nerede bir alâmet vardır?)

Yine mü'mîn dedi ki in hücceti dâimâ sarı yüzlüdür ve mahcûbdur ve bir işe yaramaz onun inkârının sıdkı üzerine bir nişân yokdur.

2481

یک مناره، در ثنای منکران کو در
این عالم؟ که تا باشد نشان

(Münkîrlerin övüldüğü bir minare bu âlemîn neresindedir ki, o münkîrlerin doğruluğuna nişân olabilsin.)

Ve yine dehrî mü'minlerin senâsında bir minare bu âlemde kanı var mıdır hattâ onların sıdkına alâmet olsun. Bundan anla ki dehrînin i'tikadı bâtıldır.

2482

منبری کو که بر آن جا مخبری؟
یاد آرد روزگار منکری

(Hani nerede bir öimber ki oraya çıkan bir hâtib, bir münkîrin zamânını yâd ve senâ ylesin.)

Var mı? Bir minber ki orada bir hâtib bir münkîrin zamânını zikr eyleye ve onu senâ eyleye, hiç böyle bir minber yokdur.

2483

حجت منكر هماره زرد رو يك نشان
بر صدق آن انكار كو ؟

(Altın ve gümüş paraların üstüne basılan peygamber adları, kıyâmete kadar onların doğruluğuna alâmettir.)

Velâkin altın ve gümüşün yizi bunların nâmından kıyâmete dek bu ehl-i Hakk'dan nişân verir ve bunların iyiligine delâlet eder.

2484

سکه شاهان همی گردد دگر
سکه احمد ببین تا مستقر

(Pâdişâhların sikkeleri dâimâ değişir. Hazret-i Ahmed aleyhisselâmın sikkesi ise kıyâmete kadar bâkîdir.)

Görmez misin pâdişâhların sikkesi fevtiyle tagyîr eder ve cülûs eden sultânın nâmı darb olunur. Sîm ve zer üzerine. Hazret-i Ahmed sallallahu Te'âlâ ve sellem'in nâm-ı şerîfini kıyâmete dek müstekar gör ve sebâtı mukarrerdir.

2485

بر رخ سیم و زری اندر جهان
سکه ای بنما به نام منکران

(Gümüş yâhûd altın akçe safhasındaki sikkede bir münkîrin adının devâm ettiğini göster bakalım.)

Gümüş ve yâhûd altının yüzü üzerine bir münkîrin nâmı yazılmış bir sikke-i aşikâre göster.

2486

خود بگیر این معجزه چون آفتاب
صد زبان و، نام او "أم الكتاب"

(Haydi, bunu mu 'cize sayma! Peki bir de güneş gibi apaydın olan ve adına Ümmü'l-kitâb denilen yüz dilli Kur'ân'a bak!..)

Bu âfitâb gibi ve çok ma'nâ sâhibi Kur'ân-ı azîmü's-şânî âsân tutma ve bunu söylemek emr-i sehldir zann etme ve bu Kur'ân-ı Kerîm'in nâm-ı şerîfi cemî kütüb-i ilâhîyyenin esrâr ve halâyıkını câmi' olduğundan ism-i şerîfi ümmü'l-kitâbdır.

2487

زهره نی کس را، که یک حرفی از
آن یا بدزدد یا فزاید در بیان

(Onun bir harfini eksiltmeye yâhûd fazlalaştırmaya kimsenin cesâreti yoktur.)

Bir ferдин cesâreti yokdur ki ondan bir harf noksan ede yâhûd ziyâde ede. Zîrâ hâfızı Cenâb-ı Kibriyâ'dır.

(183 a)

قال له تعالى انما نحن نزلنا الذكر وانما له الحافظون ذكرونا مراد قوله عظيمه⁴⁶

2488

یار غالب شو که تا غالب شوی
یار مغلوبان مشو هین، ای غوی

(Kendine gel behey sapık, mağlûb ve mülzem olan bâtul fikirlere dost olma ki sen de mağlûb olmayasın. Sâdık ve gâlib bulunan Hakk ehline uy ki sen de gâlib olasın.)

Gâlib kimesnenin dostu ol ki cümleye gâlib olasın. Mağlûbların, âgâh ol ey azgın, yari olma.

2489

حجت منکر همین آمد که من
غیر این ظاهر نمی بینم وطن

(Münkîrin delîli ancak, ben şu görünen âlemden başka bir vatan görmüyorum, demekten ibârettir.)

Münkîrin hücceti âlemîn kademîne bu geldi ki ben bu zâhir âlemden gayrı bir vatan görmem. Ona cevâbında denir ki sen görmemekle olmamak lâzım gelmez.

2490

هیچ نندیشد که هر جا ظاهر بیست
آن ز حکمتهای پنهان، مخبری است

(O münkîr hiç düşünmez ki nerde görünen bir şey' varsa, o gizli hikmetlerin habercisidir.)

⁴⁶ İndirdiğimiz zikrin koruyucusu biziz.

Dehrî tefekkür etmez ki her kande ki bir zâhir vardır. o zâhir gizli hilmelerden cebir vericidir.

2491

فايده هر ظاهرى خود باطن است
همچو نفع اندر دواها كامن است

(Her görünen şeyin fâ'idesi, fâ'idenin ilâçlarda gizli oluşu gibi, o şeyin içinde gizlidir.)

Her zâhirin fâ'idesi tahkîk onun bâtınıdır ve o bâtın devâlar içinde fâ'idelar mahfî olduğu gibi ki mestûr ve pinhândır böyle olunca her zâhirin elbette bir mahfî bâtını vardır, velâkin dehrî gizli olduğundan o bâtını görmemek hasebiyle bu âlemden gayrı mekân görmeyip hemen mevcûd bu âlemden zann eder o ise âlem-i 'ukbâ bu âlemde mündericidir. Velâkin görmege göz lâzımdır.

'Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan her şeyi ancak Hakk'ın ikâmesine sebep olarak ve muayyen bir va'de için yarattık' âyetinin tefsîri

Burası bu âyet-i kerîmenin tefsîridir. Mânâsı, azîmü'ş-şân gökleri ve yeri ve ikisinin beynindeki vâki olan şeyleri halk etmedim illâ hak ile halk ettim yâ'nî her ne kadar abes görünür ise abes değildir ve onda bir hikmet vardır demektir. Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu bu âyet-i kerîmeyi sürhünde kendileri dahi tefsîr edip buyururlar ki ben mahlûkatı ancak sizin gördüğünüz şey' için yâ'nî kendi nefsi için yaratmadım belki bir ma'nâ ve hikmet-i bakıyyeden için halk ettim bu sûretde abes olmaz. Meselâ hubbe ve akreb ve fare zâtlarından için halk olunmuş olaydılar muzırr olunması cihetiyle beyhûde olur idi. Velâkin münzeat ibâd için halk olundugundan muzırr ciheti var ise de lâğv olmaz. Öyle hikmet-i bakıyye ki siz onu görmezsiniz ve idrâke kâdir değilsiniz. Kale İbn-i Fârız kuddise sırrûhu

47 فلا عبث والمخلوق لم يخلقوا سدى وان لم تكن افعالهم بالسديّة dünyâda abes yokdur zîrâ
her varlık

⁴⁷ Dünyâda abes yokdur zîrâ her varlık boşuna yaratılmamıştır. /İbn-i Fârız.

(184 b)

beyhûde halk olunmadı. Her ne kadar o mahlûkun ef'âlî istikamet ile olmadıysa da ve kendilerinden bir hayır ve nef' derk olunmadıysa da yine tehî değildir.

2492

هیچ نقاشی نگارد زین نقش؟
بی امید نفع، بهر عین نقش؟

(Hiçbir nakkâş, yaptığı nakş, menfaat ümîdi olmaksızın yalnız nakş yapmış olmak için yapar mı?)

Hiçbir nakkâş ayn-ı zînet olan nakşı nefs-i nakş için bir fâ'ide mülâhaza etmeksiz nakş eder mi, elbette etmez ve onda bir fâ'ide mülâhaza eder nite ki beyân buyururlar.

2493

بلکه بهر میهمانان و کهان
که به فرجه وارهند از اندهان

(Belki misafirlerin ve büyüklerin seyretmeleri ve bu vesîleyle sıkıntıdan kurtulmaları için yapar.)

Belki ulûların ve küçüklerin inkişâf-ı kalbi için ki onu teferrüc sebebiyle amellerden halâs olalardıye nakş eder.

2494

شادی بچگان و یاد دوستان
دوستان رفته را از نقش آن

(Çocukların sevinmeleri ve gitmiş dostları kalan dostlara hâtırlatmak için o nakşı yapar.)

Ve dahi etfâlin sürûru için yine dünyâdan fevt olunmuş ve gitmiş dostları onun nakşından anmak için nakş eder. Hâsılı bilâ nef' nakkâş nakş etmediği gibi Nakkâş-ı Ezel dahi her ne olur ise olsun fâ'idesiz nakş etmez demektir. Bundan sonra bir misâl-i âhire dahi şürû' edip buyururlar ki.

2495

هیچ کوزه گر کند کوزه شتاب؟
بهر عین کوزه، نی از بهر آب؟

(Hiçbir testici yoktur ki, içine su konmasını düşünmeden testisini sırf testi yapmak için yapsın.)

Hiçbir bardak yapıcı acele ile bir bardak-ı nefis bir bardak için su içmek ümîdi olmaksız yapar mı? Kûze-ger bir bardak yapana derler. Zîrâ sepetdir ve bûy bu makâmda ümîd ma'nâsınadır.

2496

هیچ کاسه گر کند کاسه تمام؟
بهر عین کاسه، نی بهر طعام؟

(Hiçbir kâseci, kâseyi ancak kâse olsun diye yapar mı? Hayır, içinde yemek yenilmek için yapar.)

Hiçbir çanakçı çanak içinde taâm yenmegi mülâhaza etmeksiz nefis-i çanak için bir kâseyi tamam eyler mi ve onu vücûda getirir mi, elbette getirmez.

2497

هیچ خطاطی نویسد خط به فن؟
بهر عین خط، نه بهر خواندن؟

(Hiçbir hattât, hattın kendisi için san'âtle yazı yazar mı? Hayır, okunmak için yazar.)

Hiçbir hattât san'âtle hatt yazar mı nefis-i hatt için olarak ve onun okunması matlub olmayarak, böyle şey' olmaz.

2498

نقش ظاهر، بهر نقش غایب است
و آن برای غائب دیگر بیست

(Görünen sûret, gayb âlemindeki sûrete delâlet eder. O da başka bir gayb sûretinden vücûd bulmuştur.)

Hâzır olan nakış ve sûret gaib olan kimesnenin zihne sûretini ihzâr içindir ve musavver o sûreti bir başka gaib için nakş etti ki hâtır-i yârâna gele ve münâsî olmaya.

2499

تا سوم چارم، دهم، بر می شمّر
این فواید را، به مقدار نظر

(Böylece bunları görüşünün mikdârınca ta, üçe, dörde ve ona, hattâ daha ziyâdeye kadar say!)

İşte böyle üçüncü ve dördüncü fâ'ide ve onuncu menfaate dek say bu menfi'-i celileyi senin nazârının mikdârınca zîrâ musavver o sûreti intifâ'ından için yapmıştır, nefs-i sûret için yapmıştır.

2500

همچو بازیهای شطرنج، ای پسر
فایده هر لعب، در تالی نگر

(Oğul bunlar, satrançtaki oyunlara benzer. Her oyunun fâ'idesini ondan sonrakinde gör!)

Ey oğul satranç oyunları gibi her oyunun fâ'idesini ikinci

(184 a)

oyunda bak. Ba'zı nüshada tâlî nekr vâki olmuştur, tâb'ında ki oyunda bak demektir. Hâsılı satranç-ba'zın oyunları abes olmadığı gibi musavverin tasvîri dahi abes değildir ve bir fâ'ideyi müstemildir demektir. Satrançta bu altı eden için koydular ve oyunu dahi o âhir eden için koydular ve onu dahi fülân lu'b-ı mahfî için koydular. Tahta-i satrançta bir eden yokdur ki kendi için oynayıp abes ola. Bunun gibi bu âlemde dahi hod-be-hod nefsi için yaratılmış bir nesne yokdur belki bir âhir nef' için olmuştur. Bu sûretde her ne olur ise olsun abes olmak lâzım gelmez. Nite ki Hazret-i Hakkı kuddise sırrûhu Ma'rifetnâme'sinde buyurmuştur,

Beyit: deme şu ne için şöyle / yerinedir ol öyle / sen sonunu seyr eyle / Mevlâ
görelim neyle / neylese güzel eyler.

2501

همچنین می بین جهات اندر جهات
در پی هم، تا رسی در بُرد و مات

(Böylece altı cihete dikkatlice bak ki oyunda gâlebe edebilesin.)

Buncılayın gözünü yâ'nî satrançdaki gibi biri biri ardınca sıçrat dünyânın etrâfına hattâ bir dü- mâta vâsıl olasin.

2502

اول از بهر دوم باشد، چنان
که شدن بر پایه های نردبان

(Merdivenden çıkmakta birinci basamak ikinciye çıkmak içindir.)

Evvvelki gördüğün ikinciden içindir öyle ki nerdübanın kademeleri üzerine gitmek gibi.

2503

و آن دوم بهر سوم میدان تمام
تا رسی تو پایه پایه تا به بام

(İkinci basamağı da üçüncüye yükselmek için bil ki derece derece dama kadar çıkasın.)

O kademe-i sâniyeyi üçüncü için bil hattâ sen mertebe mertebe dama vâsıl olasın.

2504

شہوت خوردن ز بهر آن منی
و آن منی از بهر نسل و روشنی

(Yemek menî içindir. Meni de soy sop üretmek; gönlü gözü aydınlatmak içindir.)

Taâm yemek şehveti bedende olan nutfeyi tahsîl içindir. O meni ki veled ve zürriyet içindir ve kalbe inşirâh ve veled sebebiyle gözün rûşen olması içindir.

2505

کند بینش، می نبیند غیر این
عقل او بی سیر، چون نبت زمین

(Fakat kısa görüşlü adam, ilk işten başka bir şey' görmez. Çünkü onun akli zamindeki nebât gibi yere mahkûmdur, seyr ve harekete muktedir değildir.)

Kör olan ancak o şeyin kendini görür ve onda bir âhir nef' görmez ve abes zann eder, onun akli seyr ve hareket etmediği cihetden yerde bitmiş nebât gibi daim durmaktadır.

2506

نبت را چه خوانده، چه ناخوانده
ای هست پای او به گل درمانده ای

(Bir nebâtı çağırıp çağırmamak müsâvidir. Çünkü onun ayağı yâ'nî kökü toprakta bulunduğu için yerine bağlıdır.)

Yerde biten nebâtı gel diye dâ'vet etmiş ve etmemişsin, ikisi de müsâvidir zîrâ onun ayağı gelde kalmıştır, elbette gelmege kâdir değildir.

2507

گر سرش جنبد به سیر باد رو
تو به سر جنبانی اش غره مشو

(Rüzgârın te'sîriyle başını sallasa da, baş sallanmasına aldanma!)

Eğer nebâtın rüzgârın seyriyle başı hareket ederse

(185 b)

Başını tahrîk ettigine mağrûr olma ve yürü, hâsılı nebâtat aslâ yerinden harekete kâdir olmaz. Sen onlara benzemiş olma ve çalış ve mertebe-i hayvâniyetden ileri geç ve aklını tahrîk eyle. Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkatının her birinde nice hikmetler gör demektir.

2508

آن سرش گوید: سمعنا ای صبا
پای او گوید عصینا خلنا

(Nebâtâtın başı; ey seher yeli, seni işittik ve sözünü kabûl ettik der ammâ ayağı, sana 'isyan ediyoruz, bizi bırak cevâbını verir.)

Nebâtın başı der ki ey bâd-ı sâbâ senin dâvetini işitdik ve icâbet ettik, velâkin ayağı der ki biz âsî olduk, bizi terk eyle. Sen o emr-i ilâhîyyeye bu muamelei etme.

2509

چون نداند سیر، میراند چو عام
بر توکل می نهی چون کور، گام

(Öyle bir kimse seyr ve sülûk bilmediği için avâmcasına ve körcesine mütevekkilane adım atar.)

Çünkü nebât hareket tutmaz. Kendini âvâm gibi beyhûde sürrevî gider gibi görünür, velâkin gitmez ve dahi adımını kör gibi havf üzere vaz' eyleyler.

2510

بر توکل، تا چه آید در نبرد
چون توکل کردن اصحاب نرد

(Bunların körcesine tevekkülü, tavla oynayanların zara tevekkülü ve i'timâdı gibidir.)

Nefs ile mücâhede vaktinde tevekkül üzerine ne fâ'ide hâsıl olur belki aslâ bir fâ'idesı olmaz ve ancak fâ'ide sa'y ile olan hareketde olur, bu tevekkül tavla oynayanların tevekkülüne benzer bu tevekkülde aslâ fâ'ide yoktur çünkü zar ne gelse onu oynayacaktır. Lâkin satranç akla mevkuf olmağıla tevekkülün fâ'idesı olur, hâsılı râh-ı Hüda'da şöyle durup bilâ sa'y-ı tevekkül fâ'ide vermez buyururlar.

2511

و آن نظرهایی که آن افسرده نیست
جز رونده و جز درنده پرده نیست

*(Lâkin donuk ve sönük olmayan görüş sâhibleri, gaflet perdelerini yırtarak ileriye
görür ve giderler.)*

O nazârlar ki münce mid değildir. O nazâr râh-ı hakk'da gidicinin ve perde ve hicâbları yırtıcının nazârının gayrı değildir. Yâ'nî her şeyin hakikatini gören enzâr ehlûllahın nazârının gayrı değildir demektir.

2512

آنچه در ده سال خواهد آمدن
این زمان بیند به چشم خویشتن

(Öyle bir nazâr on sene sonra gelecek bir şeyi, şimdiden hem de gözüyle görür.)

Ol nesne ki ol nesneden sonra gelmek ister. Bu zamân onu ârifler kendi gözüyle görür.

2513

همچنین هر کس به اندازه نظر
غیب و مستقبل ببیند، خیر و شر

(Böylece herkes görüşüne göre, gaybı, geleceği, hayrı ve şerri görür.)

Buncılayın herkes kendi nazârının endâzesiyle gerek hayır ve gerek şer-i gaybı ve geleceği görür.

2514

چون که سدّ پیش و، سدّ پس نماند
شد گزاره چشم و، لوح غیب خواند

*(Önde ve arkada sed olabilecek bir mâni' kalmayınca öyle bir kimsenin gözü gayb
levhasını okur.)*

Onun nazârının çünkü ilerisinde ve gerisinde sed kalmadı. Onun gözü tîz olmağıla ileri geçici oldu ve 'âlem-i gaybın levhini okudu ve esrâr-ı ilâhîyesine vâkıf oldu.

2515

چون نظر پس کرد تا بدو وجود
آخر و آغاز هستی رو نمود

*(O kimse geriye bakacak olursa, varlığın başlangıcına kadar geçen mâcerâ ona yüz
gösterir.)*

Çünkü ibtidâ âlem tarafına nazârını geri eyledi cemî vukuâtı bildi, cemî vukuâtı bildi ve âlem-i vücûdun ibtidâsı ona yüz gösterdi.

2516

بحث املاك زمين با كبريا
در خليفه كردن بابای ما

(Yer meleklerinin Yüce Tanrı ile ceddimizin hâlife olup olmaması hûsusunda bahse tutuştuklarını duyar ve görür.)

(185 a)

Hattâ yer meleklerinin Allahu Te'âlâ ile bizim babamızı hâlife-i zemîn etmesi hakkında olan bahsi dahi gördü.

2517

چون نظر در پيش افکند، او بدید
آنچه خواهد بود تا محشر پدید

(Yine o kimse geleceğe bakınca da, mahşerde zâhir olacak şeyleri rü'yet eder.)

Çünkü nazârını dünyânın hitâmı tarafına ilkâ etti, o zât ol nesneyi ki mahşere kadar olacaktır cümlesini gördü, hâsılı dünyânın gerek bidâyeti tarafından ve gerek nihâyeti tarafından bir nesne ona mahfî değildir buyurmak isterler.

2518

پس، ز پس می بیند او تا اصل اصل
پیش می بیند عیان تا روز فصل

(Şu halde arkaya bakınca aslın aslına kadar... önüne bakınca da kıyâmete kadar olacak her şey' gözüne apaçık görünür.)

Böyle olunca o zât geriden yâ'nî evvel tarafından aslın aslına dek görür ve dahi dünyânın nihâyeti tarafını fasl gününe dek âşikâre görür.

2519

هر کسی ز اندازه روشن دلی
غیب را بیند به قدر صیقلی

(Herkes kalbinin münevverliği ve cilâsı nisbetinde gabya vâkıf olur.)

Her kimesne kalbinin ziytası mikdârı ve cilâsı mikdârı âlem-i gaybı müşâhede

2520

هر که صیقل پیش کرد، او بیش دید
بیشتر آمد بر او صورت پدی

(Her kim kalbini fazla cilâlarsa ziyâde müşâhede eder, gaybi syretler ona fazla görünürler.)

Her kimesne ki cilâyı ziyâde eyledi ve kalbi gayetle musaykal oldu. O zât ileriye gördü ve onun üzerine ‘âlem-i gaybın sûreti ziyâde zâhir oldu.

2521

گر تو گوئی: کان صفا فضل خداست
نیز این توفیق صیقل ز آن عطاست

(Eğer sen kalpteki safvet, Allah'ın lütûf ve keremidir dersen, kalbini nûrlandırmaya muvaffak oluş da yine onun lütûf ve atası eseridir.)

Eğer sen dersin ki o safvet Allahu Te'âlâ'nın fazlıdır ve dahi bu cilâyı muvaffak olmak yine Cenâb-ı Hakk'dandır.

2522

قدر همت باشد آن جهد و دعا
لیسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

(Kalbin cilâlanmasına sebep olan çalışma ve duâ da himmet mikdârıncadır. (İnsân, ancak çalıştığını elde eder.)

Cevâbında sana deriz ki; kişinin himmeti mikdârı olur. râh-ı Hüdâ'da sa'y ve münâcât sen himmetini artır ve çalış ve duâ et, senin sa'yına göre Allahu Te'âlâ sana tasfiye verir ve seni cilâyı muvaffak eder. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de insân için yokdur, illâ sa'y ettiği mikdârı şey' vardır buyurmuşlardır. Hemen himmet ile tasfiye ve cilâyı bulursun demek olur, yine sâ'il su'âli iâde ederek der ki.

2523

واهب همت، خداوند است و بس
همتِ شاهی ندارد هیچ خس

(Himmeti veren ancak Allah'tır. Hiçbir âdî kimsede şâhlik himmeti bulunmaz.)

Himmetin dahi vâhibi ancak Allahu Te'âlâ'dır. Hiçir denî âdem bir ulû âdemîn himmetini tutmağa kâdir olamaz, Hakk verirse kulda himmet olur. Eğer vermez ise ne olur ve kul ne etmeğe kâdir olur, nite ki Hazret-i Hüdâyî kuddise sırrûhu

Beyt: olmayacak senden atâ / kul neylesin yâ Rabbenâ. Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu bu su'âle bir cevâb dahi buyurlar.

2524

نیست تخصیص خدا، کس را به کار
مانع طوع و مراد و اختیار

(Allah'ın bir kimseyi bir işe ayırması, bir işe koşması, dileği, isteği, ihtiyâr ve irâdeyi menetmek değildir.)

Cenâb-ı Hakk'ın bir kimesneyi bir kâra tahsisi yokdur, o vechile ki

(186 b)

kendinin istegine ve murâd ve ihtiyârına mâni' olur. Böyle olunca herkesin ihtiyârı vardır. varsın himmet sâhibi olsun.

2525

لیک چون رنجی دهد بد بخت را
او گریزند به کفران رخت را

(Lâkin bir bedbahta bşr şakiye bir zahmet ve meşakkat verince, o bedbaht ona sabır ve şükür etmeyip yükünü küfür ve 'isyan cihetine götürür.)

İhtiyâra mâni' bir nesne yokdur, lîkin çünkü bir bedbahta Allahu Te'âlâ bir dert verir. O metâ'nı küfrân-ı ni'mete kaçırır ve tâati terk eder sonra Hakk böyle yaptı benim ne suçum vardır diye hezeyân eyler.

2526

نیکبختی را، چو حق رنجی دهد
رخت را نزدیکتر وا مینهد

(Tâlihli ve said olan bir kimseye de Hakk bir musîbet verince o kimse ona sabır, hattâ şükrederek yükünü daha ziyâde yaklaştıır.)

Çünkü Mevlâ bir mücâhede verir metâ'-ı vücûdunu âşikâre Cenâb-ı Hakk'a yakın kor ve mücâhedeli hâli gördükde Hakk'dan firâr etmez. İşbu kaziyeyi temsîl için buyurlar ki, görmez misin.

2527

بد دلان از بیم جان در کارزار
کرده اسباب هزیمت اختیار

(Korkaklar muharebede cân korkusundan kaçma sebeplerini ele alırlar, onlara yapışırlar.)

Korkaklar cân havfindan cengde bozulup firâr etmesinin esbâbını ihtiyâr etmişlerdir.

2528

پُر دلان در جنگ هم از بیم جان
حمله کرده سوی صف دشمنان

(Cesûr olanlar da harp içinde yine cân korkusundan düşmân saflarına hamle ederler.)

Velâkin bahâdırlar cengde cân havfindan düşmânların safına hamle etmişlerdir ve ileri gidip geriye firâr etmişlerdir.

2529

رستمان را، ترس و غم و پیش برد
هم ز ترس، آن بد دل، اندر خویش مُرد

(Rüstem gibi yiğitler korku ve gam ileri götürür. Korkak olan da yine korkudan kendi kendine ölür.)

Pehlivânları cân havfı ve gam ileri iletdi ve düşmân safı cânibine ilkâ etti. Yine cân havfindan o korkak kendü kendüye zehresi çâk olup öldü.

2530

چون محک آمد، بلا و بیم جان
ز آن پدید آید شجاع از هر جبان

(Belâ ve cân korkusu mihenk taşı gibi olmuştur. Ki o vâsita ile cesûr ve korkak belli olur.)

Mücâhede ve belâ mihen gibi geldi ve cân havfı dahi böyledir. Bu mihenden için yigit her cibandan zâhir geldi. Yâ'nî bu mihen gibi olan belâ ve bîm cân-ı bahâdırı korkudan temyîz eder demektir. Zîrâ belâyı görünce yigit ileri gelir ve muhannes kaçır ve ceng dahi böylecedir. Bu vechile yigiti korkakdan temyîz etmiş olur.'

'Hakk Teâlâ'nın, Mûsâ Aleyhisselâm'a: Yâ Mûsâ, ben ki yaradanım, seni severim'diye vahyetmesi

Allahu Azîmü's-şân hazretlerinin Mûsâ aleyhis's-selâm'a vahy buyurması beyânındadır, öyle diyerek ki ben halıkım seni dost tutdum.

2531

گفت موسی را به وحی دل خدا
کای گزیده، دوست میدارم تو را

(Cenâb-ı Hakk, Mûsâ'nun kalbine ilhâm ederek buyurdu ki, ey halk arasından seçilmiş olan Mûsâ, seni severim!)

Mûsâ aleyhis's-selâm'a vahiy-i dil ile Hüdâ-yı müteâl buyurdu ki, ey benim müntehib dostum, seni gayetle severim.

2532

گفت: چه خصلت بود ای ذو الکرم ؟
موجب آن، تا من آن افزون کنم

(Hazret-i Mûsâ, ey kerem sâhibi Allah, beni sevmene sebep ne ise bildir de, ben onu artırayım diye sordu.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki, ey kerem sâhibi, beni sevmene sebep nedir ve ne hasletim bâis oldu onu beyân eyle hattâ ben onu ziyâde eyliyim.

(186 a)

2533

گفت: چون طفلی، به پیش والده
وقت قهرش، دست هم در وی زده

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, yâ Mûsâ, sen anasının kucağındaki bir çocuk gibisin. O, anası kahredecek olsa yine ona sarılır.)

Allahu Te'âlâ buyurdu ki sen evvelde senin önündeki tıfil gibisin. Kahır vakti tıfil elini yine mâderine urur ve şamarı mâderinden şeker şerbeti gibi nûş eder ve beni döger, diyerek mâderinden firâr etmez belki ona ilticâ' eder zîrâ.

2534

خود نداند که جز او دیار هست
هم از او مخمور و، هم از اوست مست

(O çocuk anasından başka bir kimsenin varlığını bile bilmez. Ondan mahmur ve mest olur.)

Tahkîk tıfil bilmez ki mâderinden gayrı dünyâda bir ferd vardır belki hemen mâderim var zann eder ve kimden kime firâr etmelidir binâberîn anasına firâr eder. Kul dahi Hakk'dan gayrı kimesneyi bilmediği vakitte işte böyle eder ve böyle

etmekle dahi me'mûruz.⁴⁸ *قال الله تعالى في كتابه الكريم فغوا الى الله* tıfl hem mâderinden mükedderdir ve yine ondan ferâh ve sürûrdadır, mahmur muzdarib ma'nâsınadır.

2535

مادرش گر سیلی بر وی زند
هم به مادر آید و بر وی تند

(Anası ona bir tokat vursa, yine ona gelir ve ona sokulur.)

Mâderi eğer tıfla bir şamar urursa yine vâlidesine firâr eder ve ona dolanır ve bükâ ile anasından istirhâm eder.

2536

از کسی یاری نخواهد غیر او
اوست جمله شرّ او و خیر او

(Anasından başka kimseden yardım beklemez. Şerri de hayrı da ondan ibârettir.)

Tıfl mâderinden gayrı kimesneden muavenet talep etmez. Zîrâ tıflın cümle hayrı şerri odur yâ'nî hayrı ve şerri mâderinden bilir demektir.

2537

خاطر تو هم، ز ما، در خیر و شر
التفاتش نیست با جای دگر

(Yâ Mûsâ, senin hâtırında da hayır ve şer hûsusunda, bizden başka kimse yok. Başka yerlere dönüp bakmıyorsun bile.)

Yâ Mûsâ senin kalbin dahi birden hayırda ve şerde gayrı kimesnelere iltifâtı yokdur belki ancak iltifâtı banadır.

2538

غیر من پیشت چو سنگ است و کلوخ
گر صبی و، گر جوان و، گر شیوخ

(Senin nazârında çocuk olsun genç olsun ihtiyâr olsun, benden başkası taş ve kerpiç gibidir.)

Yâ Mûsâ benim gayrım senin önünde taş ve kerpiç gibidir o gayrı sabî olsun ve genc olsun ve eğer şeyhlerden olsun.

⁴⁸ Allah-ı Te'âlâ kerim olan kitâbında buyurdu.

2539

همچنانك "اياك نَعْبُد" در حنين
 "در بلا، از غير تو" لا نستعين

(Öyle ki sen, iyyake na'budu ve iyyake nesta'iyin, âyetinin meâlini söylersin. Yâ'nî, yalnız sana ibâdet ederiz, yalnız senden yardım isteriz, dersin.)

Tilâvetde iyyâk taleb etmez demektir ve iyyâkenestain ancılayındır. Yâ'nî bu hikâye gibidir. Zîrâ belâda senin gayrından yardım taleb etmeyiniz demektir ve hikâyeden müstebân olan dahi Hakk'dan gayrısını bilmemek idi. Bu âyetde Hakk'dan gayrısını bilmemek nereden çıkar der isen.

2540

هست اين "اياك نَعْبُد" حصر را
 در لغت، آن از پی نفی ریا

(Bu, iyyake na'büdü, yâ'nî, ancak sana ibâdet ederiz, cümlesinde hasr vardır ki bu, ibâdeti yalnız Allah'a tahsiz etmek ve riyâ'karlığı nefyetmek içindir.)

Cevâbında deriz ki bu iyyâk ba'de hasr içindir zîrâ emfeul fi'linin üzerine tekaddüm etmiştir. Mef'ûlun takdîmi hasrı ifâde eder. Lûgat-ı arabîde böyle vaz' olunmuşdur, ve yine bu riyâ'yı def içindir. Zîrâ ibâdet Hakk'a olunca ve bir âhir kimesne şerîk olmayınca ihlâs olmuş olur. İhlâs ise riyâ'nın zıddıdır.

2541

هست "اياك نَسْتَعِين" هم بهر حصر
 حصر کرده استعانت را و قصر

(İyyâke nes'ta'iyin de hasr içindir; yardım dilemek ve muvaffakiyet beklemeyi ancak Hakk'a hasreder.)

(187 b)

Ve iyyâ kenestain dahi hasr içindir zîrâ yardım talebini Allahu Te'âlâ'ya mef'ûlun takaddümü hasr ve kasr etmiştir.

2542

که عبادت مر تو را آریم و بس
 طمع یاری هم، ز تو داریم و بس

(Îlâhî; ancak ve yalnız sana ibâdet ederiz; yardımı da ancak ve yalnız senden bekleriz.)

Zîrâ ibâdeti ancak sana getiririz ve dahi muavenet tamamını ancak senden tutarız demektir. Böyle olunca Cenâb-ı Hakk'a hasr olmuş olur.

Bir pâdişâhın nedîmine gazab etmesi, bir şefâatçinin şefâat ederek nedîmin afvını istemesi pâdişâhın da şefâati kabûl ve nedîmi afveylemesi, lâkin nedîmin, 'niçin şefâatte bulundun?' diye şefâatçiye incinmesi

Pâdişâhın nedîmi üzerine gazab etmesi ve dahi bir şefin o gazab olunan nedîm üzerine şefâat eylemesi ve onu şâhdan istemesi ve dahi pâdişâhın o şefin şefâatini kabûl eylemesi ve dahi o nedîmin o şefiden incinmesi ki niçin şefâat eyledi ki ve beni şâhın gazabından niçin kurtardı, şu umûrun beyânındadır.

2543

پادشاهی بر ندیمی خشم کرد
خواست تا از وی بر آرد دود و گرد

(Bir pâdişâh, nedîmine gazab ederek tozunu, dumanını havaya savurmak, yâ'nî vücûdunu ortadan kaldırmak istedi.)

Bir pâdişâh bir nedîmi üzerine gazab eyledi, istedi ki ondan tütün ve toz kaldıra yâ'nî katl ede.

2544

کرد شه شمشیر بیرون از غلاف
تا زند بر وی جزای آن خلاف

(Nedîmin muhâlefeti cezâ'sını vermek üzere pâdişâh, kılıcını kınından çıkardı.)

Pâdişâh kılıcını kınından tâşra eyledi hattâ o muhâlefetin cezâ'sı için onu öldüre.

2545

هیچ کس را زهره نی تا دم زند
یا شفیی بر شفاعت بر تند

(Hiç kimsede söz söylemeğe ve şefâat etmeğe cesâret yoktu.)

Aslâ bir kimesne için cesâret yokdur ki o zamân bir kelâm söyleye yâhûd bir şefi şefâat üzere dolana.

2546

جز عماد الملك نامی، از خواص
در شفاعت مصطفی وارانہ خاص

(Yalnız, pâdişâh yakînlerinden (İmadü'l-Mülk) nâmında biri hazret-i Mustafâ misâli şefâat için,)

El İmâd'ü-l Mülk nâm bir zât havâs içinden müsteşnidir. Şefâatde Hazret-i Muhammed Mustafâ aleyhis's-selâm gibi hâs idi.

2547

بر جهيد و زود در سجده فتاد
در زمان شه تیغ قهر از کف نهاد

(Sıçradı ve yere kapanıp nedîmin affını diledi. Pâdişâh da kılıncını derhal elinden bıraktı.)

Hemen yerinden sıçradı tîz secdeye düştü o zamân pâdişâh tîğ-i kahrını elinden koydu ve onu katlden fârig oldu.

2548

گفت: اگر دیو است، من بخشیدمش
ور بلیسی کرد، من پوشیدمش

(Pâdişâh dedi ki, şu nedîm şeytân da olsa onu affettim, şeytânlık etmiş olsa da kabâhâtini örttüm.)

Pâdişâh dedi ki eğer bu nedîm şeytân ise de ben sana bağışladım ve eğer İblîslik eyledi ise de ben senin hâtırın için onun aybını setr etdim.

2549

چونکه آمد پای تو اندر میان
راضیم، گر کرد مجرم صد زیان

(Mâdemki araya girdin, mücrim yüzlerce zarar yapmış olsa da razıyım.)

Örtüye çünkü şefâat için senin

(187 a)

Kademîn ayak basdı eğer mücrim bana yüz şefâat şefâat eylediyse ondan razıyım ve onun cürmünü bağışlarım.

2550

صد هزاران خشم را تانم شکست
که تو را آن فضل و آن مقدار هست

(İndimde senin o kadar kadrin ve faziletin vardır ki şefâatin üzerine yüzbinlerce gazabı teskin edebilirim.)

Nice yüz bin gazabı kırarım zîrâ sana o fazl ve o kadr-i şeref vardır ve benim indimde böyle hâtır-ı mer'î olmuşsun.

2551

لابهات را هیچ نتوانم شکست
ز آنکه لابه تو، یقین لابه من است

(Senin şefâatini hiçbir sûretle reddedemem. Çünkü hakikatte senin şefâatin, benim şefâatim demektir.)

Senin yalvarmağımı kırmağa kâdir değilim andan için ki senin lâbün yakîn bil ki benim lâbemdir. Kiçi kendi lâbesini şikest edemez.

2552

گر زمین و آسمان بر هم زد
ز انتقام، این مرد بیرون نامدی

(Eğer yer ile göğü birbirine karıştırırsa da onlar şefâat etselerdi, bu adam intikâmımdan kurtulamazdı.)

Eğer ehl-i zemîn ve ehl-i asumânı şefâat için cem' edeydi benim intikâmımdan bu merd tâşra gelmezdi.

2553

ور شدی ذره به ذره لابه گر
او نبردی این زمان از تیغ سر

(Eğer kâinâtın her zerresi şefâatçi olsaydı yine kafasını kılıçtan kurtaramazdı.)

Eğer cihânın her bir zerresi bana yalvarıcı olaydı bu zamân bu nedîm benim seyfimden başını halâs edemezdi.

2554

بر تو می ننهیم مینت، ای کریم
لیک شرح عزت توست، ای ندیم

(Bu sözlerle seni minnettar etmek değil, izzet ve şerefini şerhetmek istiyorum, ey nedîmim!)

Senin 'özüne bu afv sebebiyle ey kerîm itmînân etmem lîkin murâdım benim indimde senin ne mertebede izzetin vardır. Onu şerh ve beyândır.

2555

این نکردی تو، که من کردم یقین
ای صفاتت در صفات ما دفین

(Ey evsâfî bizim sıfâtlarımızda gömülmüş, ey varlığını bize vermiş olan İmâdü'l-Mülk, bu şefâati hakikatte sen etmedin, ben ettim.)

Bu şefâati sen etmedin yakîn bil ki ben eyledim ey zât senin sıfâtın benim sıfâtımda medfûndur ve senin sıfâtın benim sıfâtımın aynıdır.

2556

تو در این مستعملی، نی عاملی
ز آنکه محمول منی، نی حاملی

(Sen bu işte âmil değil, kullanılan bir vâsıtasın. Çünkü emîrlerimin hâmilî değil, mahlûlüsün, yâ'nî yğklenmiş değil, yüklenilmişsin.)

Bu şefâatte istimâl olunmuş sen âmil değilsin zîrâ benim mahlûlum sensin beni hâsıl değilsin.

2557

ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ كَشْتِه
ای خویشتن در موج، چون کف هشته ای

(Sen, ''Mârameyte iz rameyte'', sırrının mazharısın, kendini köpük gibi dalgaların arasına bırakmışsın.)

Zîrâ sen ⁴⁹ *میت اوزمیت* sırrına mahremsin kendini köpük gibi mevce salıvermişsin.

2558

لا "شدى، پهلوى "الا" خانه گیر
ای عجب! که هم اسیری هم امیر

(Sen, lâ –yâ'nî bende fânî- oldun, artık, '' illâ '' makâmında kârar et –yâ'nî benimle bâkî ol-. Şaşılacak şey' şu; sen hem esîr hem de emîrsin.)

Ey dost sen yok oldun. İlânın hânesini tut. Bu garîbdir ki hem esîrsin ve hem pâdişâhsın.

2559

آنچه دادی، تو ندادی، شاه داد
اوست پس، الله اعلم بالرشاد

(O nesneyi sen dermedin şâh derdi mevcûd olan odur Allahu Te'âlâ sevâba âlemdir.)

Ol nesneyi ki sen derdin. Onu sen dermedin lîkin şâh derdi pes mevcûd olan odur. Allahu Te'âlâ sevâba âlemdir.

⁴⁹ Habîbim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı, Sûre-i Enfal: 17.

2560

وآن ندیم رسته از زخم و بلا
زین شفیع آزد و، برگشت از ولا

(Yaralanmaktan ve belâya uğramaktan kurtulan nedîm, bu şefâatçiye incinmiş ve muhâbbetinden yüz çevirmişti.)

O zahm ve belâdan kurtulmuş nedîm bu şefîden

(188 b)

incindi ve buna muhâbbetden döndü.

2561

دوستی ببری ز آن مخلص تمام
رو به حایط کرد، تا نارد سلام

(O muhlis şefâatçiden dostluğu kest; yolda râstlasa yüzünü duvara çevirir ve selâm vermezdi.)

O nedîm o muhlisden dostluğu tamam kat' eyledi. Hattâ esnâ'-yı râhda giderken yüzünü duvara eyledi ki ona o şefî selâm getirmesin.

2562

ز آن شفیع خویشتن بیگانه شد
زین تعجب، خلق در افسانه شد

(Kendi şefâatçisine karşı yabâncı olmuştu. Halk arasında bu hareket ta'accüb edilir bir efsane hâlini aldı.)

Bu nedîm bu kendi şefînden bî-gâne oldu ve bu hâle ta'accübden halk hikâye söyleşmekde oldu ve bunun şefîne bu'z ve adâvetde olduğuna nâs hayrân oldular.

2563

گر نه مجنون است، یاری چون بُرید؟
از کسی که جان او را واخرید؟

(Eğer bu adam çılgın değilse cânını kurtaran kimseden niçin dostluğu kesti?)

Dediler ki; eğer bu nedîm Mecnûn değil ise dostluğu niçin kat' etti şol kimesneden ki onun cânını şâhdan satın aldı.

2564

واخریدش آن دم از گردن زدن
خاکِ نعل پاش بایستی شدن

(O, onu, boynu vurulacağı sırada kurtardı. Böyle bir kimsenin ayağının tozu olmak gerekti.)

Şefî o demde boynu urulmaktan aşikâre onu satın aldı bu sûretde onun ayağının nalınının türâbı olmak lâzım idi.

2565

باژگونه رفت و، بیزاری گرفت
با چنین دل دار، کین داری گرفت

(Hâlbuki o, böyle bir dosta karşı kindarlık ve bizarlık göstermekle ters bir harekette bulundu.)

Bu nedîm aksine gitdi ve nefret tuttu ve buncılayın muhibbîne kîn tutuculuk tuttu.

2566

پس ملامت کرد او را ناصحی
کاین جفا چون میکنی با مصلحی؟

(Nihâyet bir arabulucu, sana hayır işleyene karşı neden böyle cefâ ediyorsun? Diye nedîmi ayıpladı.)

Hâl böyle olunca bir ıslâh-ı beyn edici ona çok levn ve ta'n eyledi ki bu cefâyı kendine hayır kasediciye niçin eylersin?

2567

جان تو بخريد، آن دل دار خاص
آن دم، از گردن زدن، کردت خلاص

(O hâs ve hâlis dost, boynun vurulacakken seni kurtardı, adeta cânını satın almış oldu.)

Senin cânını meligin elinden o hâs mahbûbun satın aldı ve o demde boynun urulmaktan seni halâs etti.

2568

گر جفا کردی، نبایستی رمید
خاصه نیکی کرد آن یار حمید

(O sana kötülük etmiş olsa bile ondan ürkmek ve kaçmak cazî değildi. Hâlbuki o temiz ve iyi dost, sana iyilik etmişti.)

Eğer öyle zât-ı şerîf sana esaet edeydi ürkmek iktizâ' etmez idi. Sîmâ ki o mahmûd-ı yâr iyilik eyledi.

2569

گفت: بھر شاہ میذول است جان
او چرا آید شفیع اندر میان؟

(Nedîm cevâb verdi ki, hayâtım şâha fedadır. O neden şefâatçi olarak araya girdi?)

Nedîm cevâbında dedi ki benim şâhım için benim cânım isrâf olunmuştur varsın yoluna fedâ olsun. İmâd'ü-l Mülk niçin bana ortada şefâat edici gelir?

2570

لی مع اللہ " وقت بود آن دم مرا
"لا یسع فیہ" نبی مجتبیٰ"

(O vakit ben Hakk ile öyle bir hâldeydim ki, o anda aramıza seçilmiş bir peygamber bile giremezdi.)

Şâhın katl edecek vakti bana lî-me'allah vakt-i zamânıdır. Öyle vakit ki aramıza

50

اوزمان بنے مجتبا صغائر قال النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم لے مع اللہ وقت لایسع فیہ ملکن مقرب ولا بنے مرسل

yâ'nî benim Rabbimle bir vaktim vardır ki o vakit beynimize Cibrîl aleyhis's-selâm ve nebî mürsel

(188 a)

Sıgmaz yâ'nî o zamân bir Cibrîl-i Emîn ve bir nebî Zîşân gelse onları bilemem ve onlar ile olamam. Zîrâ tecellî-i ilâhî ve istigrâk vaktidir. Bu beyt-i şerîf ile bu hadîs-i şerîfe işâret buyurdular.

2571

من نخواهم رحمتی جز زخم شاه
من نخواهم غیر آن شهر را پناه

(Ben Şâh'ın kahrından başka bir rahmet ve Şâh'ın kendisinden gayrı bir melce' istemedim.)

Ben şâhın zahmından gayrı bir penâh istemem belki onun zahmına ilticâ' ederim ve yine ben o şâhın gayrısını mülce ittihâz etmem.

2572

⁵⁰ Rabbimle bir vaktim vardır ki, o vakitte aramıza Cebrâil yâ da gönderilen bir nebî sıgmaz.(Hadis-i Şerif)

غیر شہرا، بہر آن لا کردہ ام
کہ بہ سوی شہ تو لا کردہ ام

(Ben pâdişâhı sevdiğim ve ona teveccüh ettiğim için ondan başkasını yok saymışım.)

Onun için yok etmişim ki şâh tarafına teveccüh eyleyeyim.

2573

گر بُرد او بہ قہر خود سرم
شاه بخشد شصت جان دیگرم

(Şâh eğer kahr ile başımı keserse, yine o şâh, bana yüzlerce hayât bahş eder.)

Eğer pâdişâh kendi kahriyle benim başımı keser ise şâh bana gayrı üç yüz cân bağışlar, bu vecîhden ölümden korkar mıyım?

2574

کار من سربخشی و بی خویشی است
کار شاهنشاه ما سر بخشی است

(Benim işim fedâ etmek ve kendinden geçmektir. Pâdişâhımın işi de baş bağışlamaktır.)

Benim içim baş oynatmaktır ve kendimden geçmektir lîkin benim şehensâhımın işi baş bağışlamaktır ve âşıkı abdiyeye iysaldir.

2575

فخر آن سر، کہ کف شاهش بُرد
ننگ آن سر کہ بہ غیری سر بُرد

(Şâhın eliyle kesilen baş iftihâra lâyıktır. Başkasına eğilen bir baş ise utanılacak bir baştır.)

İftihâr ol başadır ki onu şâhın eli keser, ar ol pâdişâhtır ki bir gayrı kimesne ile başını selâmete ilter.

2576

شب، کہ شاه از قہر در قیرش کشید
ننگ دارد زو، هزاران روز عید

(Şâhın kahr ile kârarttığı bir gece, binlerce bayram gününe bedel olmaktan utanır.)

Gece ki şâh-ı hakikî kahrından elini zifte çekdi yâ'nî mazhar-ı kalb edip siyâh eyledi. Nice bin eyyâm ıyd gibi olmayı istemez ve öyle münevverlik ve müferrahlık o gecenin matlubu olmaz. Belki o şeb kendinin zulmetine ez-dil ü cân razıdır.

2577

خود طواف آنکه او شه بین بود
فوق قهر و لطف و کفر و دین بود

(Şâhı görmüş olan bir kimsenin dönüp dolaşması kahrın da, lûtfun da, küfrün de dinin de fevkindedir.)

Tahkîk o kimesnenin tavâfı ki âdem Allahu Te'âlâ'nın tecellîsine mazhar olur. Kahrın ve lûtfun ve küfrün ve dinin üstünde olur. Tavâf, dolaşmak ma'nâsınadır. Hâsılı böyle zâtların makâm ve mertebesini kimesne bilemez zîrâ şu umûrun havkındadır.

2578

زآن نیامد يك عبارت در جهان
بس نهان است و، نهان است و، نهان

(Buna âit bir âlemde bir söz yoktur... Gizlidir, gizlidir, gizli....)

Bu sebebden evliyâ-yı kirâmdan cihânda bir ta'bîr gelmez ve evliyânın hâlleri bilinmez zîrâ gâyet gizlidir.

2579

زآنکه این اسما و الفاظ حمید
از گلابه آدمی آمد پدید

(Çünkü bu güzel isimler ve lâfızlar, Âdemîn kirmanında zuhûr etti.)

Zîrâ bu esmâ ve elfâz-ı mahmûda insânın kelâbe gibi vücûdunda zâhir geldi. Vücûd-ı insândan zâhir olan elfâz-ı âşıkın hâlini ifâdeye kâdir olamaz. Kelâbe, kâfın fethiyle elemsiye

(189 b)

dedikleri nesnedir ki üzerine iplik sararlar.

2580

عَلَّمَ الاسما "بُد آدم را امام
لیک نی اندر لباس عین و لام

(‘‘Allemel-esmâ’’ iltifâtı Âdem ‘aleyhisselâma imâm olmuş –yâ’ni öğretilmişti. Fakat o ilâhî ta’lîm, ‘‘ayn’’ ve ‘‘lâm’’ libâsında yâ’ni bir hocânın talebesine öğrettiği şekilde değildi. İlhâm tarikiyle idi.)

Ta'lîm-i esmâ-i ilâhî Âdem aleyhis's-selâm'a imâm idi, velâkin ayn'ül-imâm vesâir hurûf libâsını giymeksiz böyle olursa âşıkın hâlini şerh eder. Ama böyle bizden sâdır olan elfâz ki libâs-ı hurûfu giymiştir, o elfâz âşıkın hâlini ifâdeye kâdir değildir. Zîrâ âşıkın bu elfâzından tâşra taşar.

2581

چون نهاد از آب و گل بر سر کلاه
گشت آن اسمای جانی رو سیاه

(Âdem, su ve çamurdan başına tâc giyince, -yâ'nî beşer şekline girince- o rûhani ve rabbani isimler, lisân-ı beşerle ifâde edilmez hâle geldi.)

Çünkü Âdem aleyhis's-selâm âb u gilden başına tâc koydu yâ'nî cesed-i şerîfi halk olundu, o câna mensûb olan esmâ rüsva oldu yâ'nî harf-i vüsut libâsını giydi. Âdem aleyhis's-selâm rûh-ı şerîfiyle kâ'im iken harfden berî idi.

2582

که نقاب حرف و دم در خود کشید
تا شود بر آب و گل معنی پدید

(Su ile topraktan ma'nâ zuhûr etsin diye, o rûhani ve rabbani isimler, harf ve nefes nikâbına büründü.)

Zîrâ harf-i vüsut nikâbını kendüye çekdi hattâ o ma'nâ cesed üzerine zâhir olsun ve o ma'nâyı ecsad güzelce anlasın.

2583

گر چه از يك وجه منطق كاشف
است ليك از ده وجه، پرده و مكنف است

(Söz, bir cihetten ma'nâyı açar ise de on cihetten de örter, gizlidir.)

Eğer bir vecîhden nutk o ma'nâyı keşf ü hâl edicidir lîkin on vecîhden o ma'nâ yakîn olucu olmağa terk edicidir, binâberîn harf u savt libâsını ma'nâ libâs oldu ki kendüyi cesedlere izhâr eyleye.

Kendisine bir dileğin var mı? Diye soran Cebrâil'e Hazret-i İbrâhîm'in, senden bir şey' istemiyaorum cevâbını vermesi

Hazret-i İbrâhîm aleyhis's-selâm'ın Cibrîl-i Emîn var mı hâcetini diye su'âl edince lîkin sana yokdur diye cevâb buyurması beyânındadır. Bu su'âl Nemrûd kendüyi nara atdığı zamânda bir hava aldığı vakitdedir.

2584

من خلیل و قتم و او جبرئیل
من نخواهم در بلا او را دلیل

(Ben zamânın hâliliyim, şefâatçı Cebrâil gibidir. Ben kazaya ve belâya karşı onu delil istemem.)

O nedîm dedi ki ben vaktin hâliliyim ben bâlâda onu delil istemem ve benim onun şefâatine ihtiyâcım yokdur.

2585

او ادب ناموخت از جبریل راد
که بپرسید از خلیل حق مراد

(O, Hâlil-ullahtan murâdını soran Cebrâilden, edeb öğrenmedi mi ki?)

O şefî cömerd Cibrîl'den edeb öğrenmedi zîrâ Cibrîl Hakk'ın hâlilinden murâdını sordu, bana murâdın nedir ve sana şefâat edeyim mi diye istiyazan etmeksiz şefâat eyledi, belki şefâat bana matlub değil idi. Onu bir anlamak lâzımdır.

2586

که مرادت هست تا یاری کنم؟
ور نه بگریزم، سبکباری کنم

(Cebrâil demişti ki, bir murâdın varsa sana yardım edeyim, yoksa gideyim.)

Öyle diyerek sordu ki murâdın var mıdır hattâ sana muavenet edemem yoksa gideyim sana sıklet vermeyeyim.

(189 a)

2587

گفت ابراهیم: نی، رو از میان
واسطه زحمت بود، بعد العیان

(İbrâhîm cevâb vermişti ki, hayır bir murâdım yok! Sen aradan çekil, ayaân mertebesinde vâsita kalabalık eder.)

Hazret-i İbrâhîm aleyhis's-selâm buyurdu ki sana bir ihtiyâcım yokdur, yürü Cenâb-ı Hakk ile ortamızda zahmet olma zîrâ vâsita-i makâm müşâhededen sonra zahmet olur ve onlar vâsita istemezler lîkin nâs vâsıtaya muhtâcdır ve vâsitasız olamazlar nite ki bu beyit ile beyân buyururlar.

2588

بهر این دنیاست مرسل رابطہ
مؤمنان را ز آنکہ هست او واسطہ

(Nebîler ve resûller bu dünyâ için Hakk'a bağıdır ve onlar lerle Allah arasında birer vâsıtadırlar.)

Bu dünyâ-yı denînin ihtilatıyla Cenâb-ı Hakk'dan baîd olduklarından için âvâm-ı ine mürsel ve nebî olan zâtlar râbitadır ve Hakk'a onları bağlarlar. Ondan için mürsel râbitadır.

2589

هر دل ار سامع بُدی وحی نھان
حرف و صوتی کی بُدی اندر جهان ؟

(Eğer her gönül, gizli vahyi işitmiş olsaydı, dünyâ harf ve savt bulunur muydu?)

Beyt ile dahi enbiyânın lüzûmunu isbât edip buyururlar ki her gönül eğer dahi Hüdâ'yı istimâ' edeydi dünyâda harf u savt kaçan olur idi. Belki âdem-i ihtiyâc sebebiyle harf ü savt halk olunmaz idi bunun gibi enbiyâya dahi ihtiyâc olunmaz idi. Lâkin herkes Hakk'dan haber almağa kâdir olmamak cihetiyle vâsıta olmak üzere nebî ve mürsel yartatılıp ba's olundu, bu sûretde avâma lüzûmu oldu, bu ihtiyâcdan murâd, kemâl-i ihtiyâc demektir. Zîrâ Cüneyd Hazretleri ve Bayezîd-ı Bistâmî kuddise sîrrûhu peygamberimiz sallallahu Te'âlâ ve sellem'e muhtâcdırlar. Her ne kadar kutb'ül aktâb olsa dahi ihtiyâcdan halâs olamaz.

2590

گر چه او محو حق است و بی سر است
لیک کار من از آن نازکتر است

(Vâkıa o şefâatçi, Hakk'da fânî olmuş ve elden ayaktan geçmiştir. Lâkin benim neşvem daha nâziktir.)

Eğerçe İmâdü'l-Mülk şâhın mahvıdırve kendine mâlik değildir lîkin benim için İmâd'ın içinden ziyâde ve ziyâde dakikdir.

2591

کرده او، کرده شاه است، لیک
پیش ضعفم بد نمایندست نیک

(Onun yaptığı, Şâhın yaptığı demekse de, benim zayıf indimde iyiden iyiye kötü görünür.)

Eğerce İmad'ın ettigi aynı şâhin ettigidir velâkin benim bu edenî hâlimin önünde çirkin görünücüdür.

2592

آنچه عین لطف باشد بر عوام
قهر شد بر نازنینان کرام

(Avâma lütfun ta kendisi olan hareket, büyük ve nâzlı zevâta kahrıdır.)

Mısrâ'-ı sâniye illet olarak buyururlar ki ol nesne ki âvâm-ı nâsın üzerine ayn-ı lutûf ve keremdir meselâ dünyânın malı ve mansıbı gibi kerîm olan nâzeninlere ayn-ı kahr oldu. Çok belâ ve zahmet çekmek lâzımdır âvâm-ı nâsa ki hattâ bunun farkını göre ve dünyâ ni'metinin kahr-ı Hakk olduğunu anlaya ve kahrının lûtf olduğunu bile. İşte ben bunları bilirim. İmâd farkında

(190 b)

Binâberîn şefâat etti ve kahrı lûtf bilmedi. Bu cihetle imâd her ne kadar makbûl ise de bu cihetle benim kârım ondan nâzik-ter olur.

2593

کاین حروف واسطه، ای یار غار
پیش واصل، خار باشد، خار، خار

((Ey samimi dost ma'nâyı anlamaya vâsita olan bu harfler, ma'nâya erişmiş zevât 'inde diken gibi olur.)

Bâlâda mürûr eden vâsita **بور بعد العین** mısra'ına illet olarak buyururlar ki bu harfler ve vâsitaları yâr-ı gar-ı vâsılın önünde diken olur zîrâ vâsıllar hurûf ve vâsıtayı istemezler. Bu cihetle onlara diken olur.

2594

بس بلا و رنج بایست و وقوف
تا رهد آن روح صافی از حروف

(Saf bir rûhun harf ve kelime kaydından kurtulması için, o rûhun birçok belâ ve musîbet çekmekle hakikate vukuf peydâ etmesi gerektir.)

Eğer sen dahi vâsita ve hurûfu istemez isen çok belâ ve zahmet çekmek lâzımdır ki o rûh-ı sâfi hurûfdan ve vâsıttan halâs ola.

2595

ليک بعضی زين بلا، کژتر شدند
باز بعضی صافی و برتر شدند

(Bu sadâdan –yâ'nî harf ve lâfızlardan- insânların ba'zıları çok sağır kalmış, -yâ'nî işitip anlamamış- ba'zıları ise saf ve yüce hale gelmişlerdir.)

Mertebe-i kemâle ermeyenler elfâz ve hurûf-ı vusutdan ma'nâ anlarlar idi diye mukaddem buyurmuşlar idi. Her ne kadar böyle dedim ise lîkin ba'zı kimesneler bu sûretten ziyâde sağır oldular ve aslâ bu hurûf ve bu kelimât-ı enbiyâ ve evliyâdan intifâ' etmediler ve dahi nâsın ba'zısı sâfi ve perter oldular. Bu açıdan kelâm-ı enbiyâ ve evliyâ onların içine yaradı ve onları terbiye ve tasfiye eyledi ve mertebe-i kemâle erişdirdi. Hâsıl-ı kelâm bu elfâz ve esvat ba'zı nâsın hakkında kâr-gîr oldu ve ba'zı nâs ondan müntefi' olmadı demekdir.

2596

همچو آب نیل آمد این بلا
بر سعید آن آب و، خون بر اشقیا

(Bu harf ve kelime kaydı belâsı, Nil suyu gibidir ki, said olanlar için sudur, şaki olanlar için de kandır.)

Elfâz ba'zının hakkında kâr-gîr ve ba'zının nâ-kâr-gîr olduğunu ba'de'l-beyân yine mukaddem zikri sebkât eden renc ve kahr dahi böyle olmağıla onun dahi beyânına şürû' edip buyururlar ki bu renc ve belâ dahi âb-ı Nîl'e benzer, zîrâ belâ ve renc saâdet ehline su gibi nâfidir. Zîrâ ona sabr ile me'cûr ve müsâb olduğundan mâ-adâ çok âlî mertebeler ve makâmlar bulurlar ve dahi eşkıyâ'ya belâ ve renc kan ve ayn-ı sıklıdır zîrâ belki onu küfre dahi iysal eder. Böyle olunca âb-ı Nil gibi kiminin işine yaradı ve kimisinin işine yaramadı. Kerrât ile beyân olundu ki âb-ı Nil İsrâîliyan'a su ve kıptiyana kan idi.

2597

هر که پایان بین تر، او مسعود تر
جدتر او کرد، که افزون برد بر

(Her kim 'akibeti daha iyi görürse o, daha mesuddur. Her kim daha ciddi davranır da fazla ekin ekerse daha çok mahsûl alır.)

Her kimesne ki encâm-ı kârı ziyâde görücüdür. O zât ziyâde ehl-i saâdetdir. Mısrâ'-ı sâni makâm-ı ta'lildedir zîrâ ziyâde tohum ameli ekmege ol kimesne sa'y eder ki

âhîret mahsûlunu ziyâde gördü. Bu sûretde encâm-ı beyn olan sa'y ile saâdet olması lâzım geldi.

2598

ز آنکه داند کاین جهان کاشتن
هست بهر محشر و برداشتن

(Çünkü bu cihânın mahşer günü için bir tarla olduğunu bilir ve burada eker, orada mahsûl kaldırır.)

(190 a)

Bu zîrâat âlemîni mahşer için ve onda mahsûl kaldırmak için Allahu Te'âlâ halk etmiştir. Binâberîn sa'y eder ve tohum ibâdeti çok mahsûl kaldırmak için çok beker ve ehl-i saâdet olur.

2599

هیچ عقدی بهر عین خود نبود
بلکه از بهر مقام ربح و سود

(Hiçbir mukâvele kendi ayn-ı yâ'nî mukavele yapılmış olmak- için yapılmaz. O bağlantı, bir ticâret elde etmek için, bir kâr kazanmak için yapılır.)

Buradan üç sûrh mukaddem ⁵¹ وما خلقنا السموات والارض وما بينهما الا بالحق nazm-1
celîlinin tefsîrine şürû' etmişler idi ve göklerin ve yerlerin ve beynlerinde olan eşyâ'nın abes olmadığını beyân etmişler idi. Yine oraya müteâllik kelîmâtın îâdesine şürû' edip buyururlar ki dünyâda hiçbir bey' kendi nefsi için değil idi. Belki bir fâ'idenin kıyâmından için idi. Eğer bey'-i fâ'ideden için olmasa abes olmak lâzım gelir. Bunun gibi dünyâ dahi kendi nefsinden için değildir belki hikmet ve fâ'ideden için hâlk olunmuştur ve illâ cihânın abes olması lâzım gelir buyururlar. Bu beyitte akd bey' ve makâm kıyâm ma'nâsınadır.

2600

هیچ نبود منگری، گر بنگری
منگری اش بهر عین منگری

(Eğer dikkat edecek olursan, hiçbir münkîrliğin sırf münkîrlik etmek için olmadığını görürsün.)

Eğer vakitle nazâr edersen bir münkîrin münkîrliği o işi ayn-ı inkârından için değildir.

⁵¹ Gökleri ve yeri ve ikisi arasındaki halkı yarattık.

2601

بل برای قهر خصم، اندر حسد
یا فزونی جستن و، اظهار خُود

(Belki o münkîrlik, hased edilen bir hasmı kahreylemek, yâhûd kendini gösterip bulunduğu mevki 'ide üstün olmayı dilemek içindir.)

Bil ki hasede olmak hasebiyle hasmını kahr içindir. Yâhûd hasmı üzerine fazîlet istedigindendir ve kendi kemâlini onun üzerine izhâr murâd ettigindendir.

2602

و آن فزونی هم پی طمعی دگر
بی معانی چاشنی ندهد صور

(O mevki 'i yüksekliği talebi de diğer bir tamâ-adân, yâ 'nî mâaşının artması hürsından ileri gelir. Hâsılı, sûretler ma 'nâ olmayınca çeşni ve lezzet vermez.)

O hısm üzerine izhâr-ı kemâl o dahi başka tamamı vardır. Onu tahsîl içindir zîrâ sâhte sûretlerin meanisi olmaksız çeşnisi yokdur. Elbetde her sûretin bir ma'nâsı olur. Böyle olunca bu inkâr-ı nefis için değildir. Belki bir âhir fâ'ide mülâhazasıyladır. Eğer nefis inkâr için inkâr etmiş olursa inkârı abes olmak lâzım gelir. Bunun gibi cümle mahlûkat zâtından için yaratılmadı. Eğer nefsinden için halk olunmuş olsa abes olması lâzım gelir idi. Bu dahi bir delîl-i âhir olur.

2603

ز آن همی پرسى: چرا این می کنی؟
که صور زيت است و، معنی روشنی

(Sûretten maksad ma 'nâ olduğu için birine, bunu niçin yapıyorsun?, diye sorarsın. Demekki sûret, zeytinyağı, ma 'nâda ondan hâsıl olan aydınlık imiş.)

Her sûretde fâ'ide mevcûd olduğundan eğer fâ'idesından âgâh değil isen ameline sorarsın ki bunu niçin edersin. Zîrâ **sûret-i ravgan ziyt** gibidir ve ma'nâ onun ziyâsı gibidir.

2604

ور نه این گفتن "چرا" از بهر چیست؟
چونکه صورت بهر عین صورتیست

(Eğer sûret, mutlaka sûretin aynı olsaydı birine, niçin demek neden lâzım gelirdi?)

(191 b)

Eğer bir fâ'ide yok ise niçin edersin diye su'âl niçindir? Çünkü o sûret kendi içindir, ve onda bir nef' yokdur su'âlinden zâhir oldu ki fâ'ide var imiş.

2605

این "چرا گفتن" سؤال از مقصد است
جز برای این، "چرا گفتن" بد است

(Bu 'neden' diye sormak sadece niçin demek için değildir. ondan maksad, bilinmeyen bir şeyin öğrenilmesidir.)

Bu niçin demek fâ'ideden su'âldir zîrâ fâ'idenin gayrısı için niçin demek bu hatâdır.

2606

از چه رو فایده جوئی؟ ای امین
چون بود فایده این، خود همین

(Ey emîn olan kimse, eğer su'âlden maksad ancak su'âl olsaydı ve ayrıca bir fâ'idesi bulunmasaydı, sen niçin demekle ondan ne fâ'ide bekledin.)

Ne cihetden ey emîn fâ'ide istersin? Çünkü sûretin fâ'idesı ancak kendisidir ve onda başka fâ'ide yoktur. Böyle olduğu sûrette fâ'idedan sorulmaz ve bunun hikmeti nedir denmez.

2607

پس نقوش آسمان، و اهل زمین
نیست حکمت که بود بهر همین

(Gökyüzünün nakışları ve yeryüzünün mahlûkatı, ancak böyle olmaları için yaratılmış değillerdir ve öyle olması hikmete mugayirdir.)

Her şeyde bir hikmet ve her sûretin bir ma'nâsı olunca asumânda olan nukuş ve yer ehlinin yaptıkları nukuş onda bir hikmet ve bir fâ'ide yoktur zîrâ o nukuş kendi zâtı içindir diye söylemek bir âkil kelâmı değildir. Zîrâ cevâbında denir ki.

2608

گر حکیمی نیست، این ترتیب چیست؟
ور حکیمی هست، چون فعلش تهیست؟

(Eğer bunları yaratan bir Hakîm yoksa, bu tertîb ve int'izâm nasıl olmuştur? Öyle bir Hâlık-ı Hakîm varsa fi'lleri hikmetten nasıl uzak olabilir?)

Eğer bir hakîm yok ise ve mevcûdatı bir fâ'ide için yaratmadı ise mevcûdatda zâhir olan bu tertîb nedir ve hiç bu nizâm olur mu? Eğer bir hâkim var ise onun fi'li niçin

hikmetden boşdur. Elbetde boş değildir zîrâ hâkim olması lâzım gelir ve abes iş etmiş olur görmez misin?

2609

کس نسازد نقش گرما به و خضاب
جز پی قصد صواب و ناصواب

(Hiç kimse, hammâme nakışı ile saç ve sakal boyasını doğru, eğri bir maksad olmaksızın yapmaz.)

Bir kimse hamamda olan nakışı kalmaz ve o boyaları düzmez bir edenî nakş iken lîkin gerek sevâb ve gerek hatâ bir kasdı var idi onun için düzer. Hâsılı her sûretin yapılmasında bir fâ'ide vardır ve bu âlemîn hilkatı dahi kendi nefsiyçün olmayıp bir fâ'idedan için olmuşdur böyle olunca abes olmuş olur ve bir sâni ve mevcûdu olmak dahi lâzım gelir. Kermabe hamama hisnab hanın kesriyle elvân boyaya ta'bir olunur velâkin bu makâmda nakış ma'nâsı murâd olundu.

Mûsâ Aleyhisselâm'ın Cenâb-ı Hakk'a: İlâhî halkı yaratır, sonra helâk edersin bunun sebebi nedir? Diye sorması ve kendisine cevâb gelmesi

Mûsâ aleyhis's-selâm'ın Allahu Te'âlâ hazretlerinden su'âl eylemesi beyânındadır ki Yâ Râbb bu halkı yaratdın sonra yine ehlak ettin. Bunda hîmet ve sır nedir ve dahi Mûsâ aleyhis's-selâm'a Allahu Te'âlâ'dan cevâb

(191 a)

gelmesi beyânında olucudur.

2610

گفت موسی: ای خداوند حساب
نقش کردی، باز چون کردی خراب؟

(Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki, ey muhasebe günü olan kıyâmetin Hakîm ve Mâlikî! Bir şeyi nakış ve tasvîr ediyorsun, sonra da onu tahrip ediyorsun?)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki ey rûz-ı hesâbın sâhibi olan Mevlâ bu âlemde çok nakışlar düzdün niçin o yaptığını sonra harâb ettin çünkü harâb ve mahv edecek idin niçin yaratdın?

2611

نرّ و ماده نقش کردی جان فزا
و آنگهان ویران کنی آنرا، چرا؟

(Erkek ve dişi, müşâhedesi câna cân katan nakışlar yapıyorsun –yâ'nî güzeller yaratıyorsun- sonra da onları harâb ediyorsun, neden?)

Rûha safâ' verici güzel olarak çok erkek ve dişi nakş ettin bundan sonra niçin bunu virân ettin ve mahlûkatı âdeme getirdin?

2612

گفت حق: دانم که این پرسش تو را
نیست از انکار و غفلت، و ز هوا

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, yâ Mûsâ, bunu inkâr, gaflet, hevâ ve heves sevkiyle sormadığımı biliyorum.)

Hakk Cell u A'lâ buyurdu ki senin bu su'âlin bilirim ki inkârından ve gafletinden ve hevâ-yı nefsinden değildir.

2613

ور نه تأدیب و عتابت کردمی
بهر این پرسش تو را آزردمی

(Yoksa hoş görmez, gazab eyler, bu su'âlin dolayısıyla hem de incitirdim.)

Yoksa seni tedib ve itâb eder idim. Bu su'âlden için seni incitir idim.

2614

لیک میخواهی که در افعال ما
باز جوئی حکمت و سرّ بقا

(Lâkin bizim işlerimizdeki varlık ısrırı ve hükmetini anlamak istiyorsun.)

Lâkin istersin ki bizim ef'âlimizde hikmet nedir onu anlayasın ve bekanın sırrını bilesin binâberîn sana gücenmem ve seni tedib etmem diye Vâcib-i Te'âlâ Hazretleri Mûsâ aleyhis's-selâm'a böyle buyurdu. Bekadan murâd mevcûdatın bu âlem-i fânîde bir mikdâr mekes ve ikametdir.

2615

قاصدا، سائل شدی در کاشفی
بهر عامه، لیک تو ز آن واقفی

(Sen o hikmete vâkıfsın. Ancak, halka keşf ve ta'lîm etmek için kasden su'âl eyledin.)

Hattâ âvâm-ı nâsı ondan vâkıf edesin ve bu sır ile her hamı puhte edesin. Murâdın halkı irşâddir. Kasdî bu işden sâ'il oldun âvâm üzerine keşifden için her ne kadar sen bundan âgâh isen.

2616

زآنکه نیم علم آمد این سؤال
هر برونی را نباشد این مجال

(Çünkü su'âl ilmin yarısıdır; bir şey', sormakla öğrenilir. İlim haremînden hâriç bulunanlarda su'âl mecâli yoktur.)

Ondan için vâkıfsın ki tâşraya mensûbun bu su'âle kudreti yokdur zîrâ su'âl yarım ilimdir ondan için ki.

2617

هم سؤال از علم خیزد، هم جواب
همچنان که خار و گل، از خاک و آب

(Gül ve dikenin topraktan ve sudan yetiştiği gibi, su'âl ve cevâb da ilimden zuhûr eder.)

Suâl ve cevâb ikisi dahi ilimden hâsıl olur ancılayın ki gerek diken ve gerek gül topraktan ve sudan hâsıl olur.

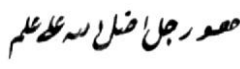
2618

هم ضلال از علم خیزد، هم هدی
همچنان که تلخ و شیرین از ندا

(Delâlet de hidâyet de ilimden husule gelir. Nitekim tatlı bir meyve de acı bir ebûcehil karpuzu da rutubetten yetişir.)

Yine ma'lûm ola ki dalâlet ve dahi hidâyet ilimden hâsıl olur görmez misin evliyâullah ilimleri ile hidâyet buldular ve yine falasefe ilimleriyle dalâlet buldular. Ba'zı ârifler fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem

(192 b)

'aleyhi ve's selâmâ tekulu fî Hakk İbn-i Sina yâ resûlallah diye su'âl etmişler cevâbında buyurmuşlar. Ba'zı cehle-i mülâhidenin söylediği ne hedadır ve dalâletdir belki hezeyân ve terehatdır zîrâ dalâletdir ve ona müteâllik söz 'ilm ile olur. Şeytânın dalâleti ve Cenâb-ı Hakk'a mukâbelesi gibi öyle an cehil

hezeyân edenlerin cevâbı *کوه منور لغظی* lafzı olur.

2619

ز آشنایی خیزد این بغض و ولا
وز غذای خوش بود سقم و قوی

(Husûmet de muhâbbet de âşinâlıktan –yâ'nî bilişmekten- hastalık da sıhhat ve kuvvet de bir gıdâdan hâsıl olur.)

ve yine belki bu'z ve 'adâvet ülfetden olur ve yine belki gıdâ-yı hoşdan hastalık ve kuvvetler hâsıl olur.

2620

مستفید اعجمی شد آن کلیم
تا عجمیان را کند زان سرّ علیم

(Acemilere yâ'nî ilim ve 'irfân sâhibi olmayanlara, hilkatteki bu sırrı öğretmek için Kelîmullah hazretleri de acemi olarak müstefîd oldu.)

Hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm bir nesne bilmez bir mübtedî oldu ki sâ'ir mübtedîleri bu sırdan âgâh eyleye.

2621

ما هم از وی اعجمی سازیم خویش
پاسخش آریم چون بیگانه پیش

(Biz de kendimizi ondan daha acemi yapalım da bilmez gibi cevâbını dinleyelim.)

Bir dahi kendimizi Hazret-i Mûsâ aleyhis's-selâm gibi acemi düzelim ve bir su'âl edelim ve onun cevâbını meclisde eğer kimesne bilmez ise biz bilmeyiz gibi tahmînî cevâbını meydâna getirelim ve bu vecîhle irşâd-ı nâs edelim. Ba'zı kâmiller bir meclisde bir su'âl sorar kâne kendisi bilmez gibi eğer kimesne bilmez ise eyâ şöyle bir cevâb versek olur mu derler. O ise onun cevâbıdır. O vechile o meseleyi ehl-i meclise ta'lîm buyururlar bu beyitle bu üslûb-ı zârifaneyi beyân buyururlar.

2622

خر فروشان خصم همدیگر شدند
تا کلید قفل آن عقد آمدند

(Merkeb satanlar, sûretâ birbirine hasım olurlar. Fakat, böyle yapmakla alışverişin anahtarını elde ederler.)

Eşek satıcılar yâni cambazlar biri birinin hasmı ve düşmânı oldular. Hattâ o akdin

fazlına miftâh geldiler ve o akde sebep oldular eğer onlar öyle mûarıza etmeseler sâhibi merkebi satmaz idi. Lâkin bu mûarızayı görünce cedde haml edip merkebi satar ve bunlar kızgınmüşteri zann eder bu cihetle akde sebep olurlar.

2623

پس بفرمودش خدا: ای ذو لباب
چون بپرسیدی، بیا بشنو جواب

(Sonra Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, ey akıl sâhibi olan Mûsâ, mâdemki su'âl ettin, gel de cevâbını dinle!)

Ba'de Allahu Azîmü'ş-şân Mûsâ aleyhis's-selâm'a buyurdu ki ey akıl sâhibi zât çünkü sordun gel cevâbını benden dinle.

2624

موسیا تخمی بکار اندر زمین
تا تو خود هم وادهی انصاف ای

(Ey Mûsâ, toprağa bir tohum ek de sorduğun su'âlin hikmetini anla, insafa gel.)

Ey Mûsâ zemîne bir tohum ek hattâ sen kendin ederek bunun cevâbını verirsin.

2625

چون که موسی کشت و شد کشتش تمام
خوشه هایش یافت، خوبی و نظام

(Mûsâ ekin ekti ve ekin kemâle erdi. Başakları güzelleşti ve düzgünce yetiştii.)

Çünkü Mûsâ aleyhis's-selâm ekin ekti ve ekini tamam oldu ve onun başakları 'izâm buldu ve letâfet sâhibi oldu.

2626

داس بگرفت و مر آنها را بُرید
پس ندا از غیب در گوشش رسید

(Orağı çoğaldı ve ekini biçdi. O sırada gaybden kulağına bir ses geldi.)

(192 a)

Mûsâ aleyhis's-selâm orağı eline aldı ve dahi tahkîk onu kesti sonra âlem-i gaybdan kulağına nidâ erişti.

2627

که چرا کشتی کنی و پروری؟
چون کمالی یافت آن را می بُری؟

(Yâ Mûsâ, niçin ekin ekiyorsun da kemâle erince onu biçiyorsun?)

Niçin ekini ekersin ve terbiye edersin çünkü kemâl buldu onu niçin kesersin?

2628

گفت: یا رب، ز آن کنم ویران و پست
که در اینجا دانه هست و گاه هست

(Mûsâ Aleyhisselâm dedi ki, yâ Rabbi, bunda hem dâne hem saman mevcûd olduğu için biçtim.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki ey benim Tanrım ondan için bu ekini virân ve harâb eylerim ki bunda dâne de vardır ve saman da vardır.

2629

دانه لایق نیست در انبار گاه
گاه در انبار، گندم هم تباه

(Dâne, saman anbarına lâyük değildir. saman da buğday anbarı için zarardır.)

Dâne saman anbarında lâyük degildir zîrâ dânenin kadri vardır ve yine saman dahi buğday anbarında tebah ve zâyi'dir.

2630

نیست حکمت این دو را آمیختن
فرق، واجب می کند در بیختن

(Bu ikisini karıştırmak hikmet değildir. hikmet, onları eleyip ayırmayı lüzûmlu kılar.)

Hikmetden yâni tarîk-i i'tidâlden baîddir. Bu iki cins olmayanı karıştırmak ve bir yerde kılmak hikmet bunları elemekte fark ve vâcib olduğunu iktizâ eder.

2631

گفت: این دانش ز که آموختی؟ نور
این شمع از کجا افروختی؟

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, yâ Mûsâ, sen bu ilmi kimden öğrendin de onunla harman meydâna getiriyorsun?)

Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki yâ Mûsâ sen bu ilmi kimden buldun ki kendi 'irfânınla bir harman düzersin?

2632

گفت: تمییزم تو دادی، ای خدا
گفت: پس تمییز، چون نبود مرا؟

(Hazret-i Mûsâ dedi ki, yâ Rabbi, bu temyîzi bana sen verdin. Cenâb-ı Hakk da buyurdu ki, o halde bende nasıl olur da fark ve temyîz bulunmaz.)

Mûsâ aleyhis's-selâm buyurdu ki ey Hüdâ bana temyîzi sen verdin. Allahu T'âlâ dahi buyurdu ki böyle olunca benim niçin temyîzim olmasın çünkü kullara temyîzinden taksim olur ve ma'den-i temyîz benim.

2633

در خلائق روحهای پاک هست
روحهای تیره گناک هست

(Mahlûkât arasında temiz rûhlar da, karanlık ve çamur rûhlar da vardır.)

Nâsda pâk rûhlar vardır çamurlu bulanık rûhlar vardır evvelkisi sâlihlerin rûh-ı sultânîsidir ve ikincisi kötülerin rûh-ı derûnudur.

2634

این صدفها نیست در یک مرتبه
در یکی دُرّ است و در دیگر شبهه

(Sadef durumunda olan cesedlerin hepsi bir değildir. birinde inci, diğerinde boncuk bulunmaktadır.)

İnsânın vücûdunun sedefi bir mertebede değildir. Zîrâ birinde inci vardır ve dahi o gayrısında buncak vardır.

2635

واجب است اظهار این نیک و تباه
همچنانک اظهار گندمها ز گاه

(Buğdayın samandan ayrıldığı gibi, bu iyi ve kötü rûhları da ayırt etmek vaciptir.)

Bu iyi rûhu ve kötü rûhu izhâr lâzımdır onun gibi ki şu buğdayları samanlarından tefrîk ederek izhâr lâzım olduğu gibi.

2636

بهر اظهار است این خلق جهان
تا نماند گنج حکمتها نهان

(Bu 'âlem ve halk, hikmet hazinleri gizli kalmasın, meydâna çıksın diye yaratılmıştır?)

Bu âlemîn halkı izhâr için yaratılmıştır. Hattâ hikmetlerin hazînesi mahfî kalmaya.

2637

کنت کنزا "گفت "مخفيا" شنو
جوهر خود گم مکن، اظهار شو

(Cenâb-ı Hakk, küntü kenzen mahfıyyen buyurdu. Onu işit de kendi cevherini kaybetme, fark ve temyîz eyle, meydâna çıkar.)

(193 b)

Hakk Cell u A'lâ ⁵² کنت کنزا مخفيا فاجب ان اعرف buyurdu dinle sen dahi kendi insâniyet cevherini zâyi' eyleme ve aşikâre edici ol. İzhâr mazhar ma'nâsındır.

Hâyvanî rûh, cüz'î akıl, vehim ve hayâl insânda ayrana benzer...Bâkî olan rûhsa bu ayranda gizli olan yağa

Burası onun beyânındadır ki rûh-ı hayvânî ve dahi 'akl-ı cüzvi dine vehm ve hayâl ayran gibidir ve dahi onun beyânındadır ki rûh-ı vahyî ki bâkîdir bu ayran içindeki yağ gibi mahfidir.

2638

جوهر صدقت خفی شد در دروغ
همچو طعم روغن اندر طعم دوغ

(Ayran içinde yağ nasıl gizli ise doğruluk cevherinde yalan da gizlidir.)

Senin insâniyetin bu yalan ten içinde mahfi oldu. Yağın ta'mı ayran içinde mahfi olduğu gibi.

2639

آن دروغت این تن فانی بود
راستت آن جان ربانی بود

(Senin o yalanın bu fânî cesed, doğrun ise o ilâhî rûhtur.)

Senin o yalanın bu fânî tenindir. Senin doğrun bu cân

2640

سالها این دوغ تن، پیدا و فاش
روغن جان اندر او فانی و لاش

⁵² Ben gizli bir hazine idim.Bilinmek istedim; bilineyim diye halkı yarattım.Hadîs-i Şerîf.

(Bu cesed ayrıntı yıllardır meydândadır. Cân yağı ise onun içinde fânî ve gizli bir haldedir.)

Nice yıllar bu ten ayrıntı âşikâredir ravgan gibi olan cân onda fânî ve mahv olmuşdur.

2641

تا فرستد حق رسولی، بنده
ای دوغ را در خمره جنباننده ای

(Tâ ki, Cenâb-ı Hakk, ayrıntı yayıkta çalkalayacak makbûl bir kulunu resûl olarak gönderir.)

Ol gayete dek ki Hakk Te'âlâ bir resûl kulunu gönderir ve o ayrıntı mücâhede-i kevnide bir tahrîk edici zâtı gönderir.

2642

تا بجنباند به هنجار و به فن
تا بدانم من، که پنهان بود، من

(Ve o zât, yayığı usûlüne ve fennine göre çalkalar, ben de bir bedenin gizli kalmış olduğunu o zamân anlarım.)

Hattâ o zât fen ve san'âtle tahrîk eder. Hattâ ben bilirim ki bende çok batman yağ mahfî imiş. Bu beyit Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu bedânim ta'kîb eder ki kendi üzerine buyurdular velîkin murâd-ı şerîfleri sâlik vücûdu küpünde ne mikdâr batman yağ olduğu mürşidin tahrîki ile bilir demektir.

2643

یا کلام بنده ای کان جزو اوست
در رود در گوش آن کاو وحی جوست

(Yâhûd da zâtından bir cüz olan bir kulunun sözünü ızhar eder de o söz, vahiy arayan kişinin kulağına girer.)

Yâhûd bir mürşid-i kâmilin kelâmı onu irşâd eder ki o kelâm o kâmilin cüzvidir. O vâsita ile ki o mürîdin tâlib dahi olan kulağına gider ve onu terbiye eder. Hulâsa-i kelâm terbiyenin iki tarîki vardır. Birisi sülûk ile ve birisi mükâleme ile demektir. Hattâ bu şeyhe ehl-i tarîk sohbet şeyhi ta'bîr eder.

2644

اذن مومن وحی ما را واعی است
آنچنان گوشه قرین داعی است

(Mü'minin kulağı ilâhî vahiy olan Kur'ân'ı anlar, öyle bir kulak, halkı Hakk'a dâ'vet eyleyen Resûlullah'ın yakini ve vârisidir.)

Vâcib-i Te'âlâ buyurdu ki in kulağı bizim dahi ve ilhâmımızı hâfızdır ve onun gûşu istimâ'a kadîrdir ve ancılayın kulak dâ'vet ediciye mukarrindir ve dainin dâvetini kabûl eder ve sözünü dinler ammâ kâfirlerin kulağı bizim vahyimizi hâfız olmaz ve mürşidlerin dâvetini kabûl etmez.

2645

آنچنان که گوش طفل، از گفت مام
پُر شود، ناطق شود او در کلام

(Nasıl ki çocuğun kulağı anasının sözleriyle dolar da söz söylemeğe başlar.)

(193 a)

Ancılayın ki tıflın kulağı mâderinin kelâmından dolu olur ve o tıfil tekellümde nâtık olur ve lûgat öğrenir. Mürşid-i kâmile mukarenetle mürîd-i mübtedî dahi envâ-ı kelâm-ı hakikati taallüm eder.

2646

ور نباشد طفل را گوش رشد
گفتِ مادر نشنود، گنگی شود

(Eğer çocuğun işitir kulağı olmazsa anasının sözlerini işitemediği için dilsiz olur.)

Eğer tıflın hidâyet sâhibi kulağı olmaz ise annesini dinlemez bu sûrette dilsiz olur ve lisân bilmez olur.

2647

دائما هر کزّ اصلی گنگ بود
ناطق آن کس شد، که از مادر شنود

(Aslında sağır olan –yâ'nî sağır olarak doğmuş olan- dilsiz olur. Söyleyen kişi, sözü önce anasından işitmiştir.)

Her mâderzad sağır olan dilsiz idi ve tekellüme kâdir olamaz idi zîrâ nâtık o kimesne olur ki sağır olmayıp mâderinden lûgat öğrene. O zamân söyler.

2648

او پذیرای دم و تعلیم نیست
لاجرم مر نطق را تسلیم نیست

(Bilmiş ol ki sağır kulak ile dilsizlik, söz işitmez ve tâlim kabûl etmez bir âfettir.)

Belki sağırılık ve dilsizlik zebândandır ve insânın başına belâdır zîrâ ta'lîm-i nefsi kabûl edici değildir. Kink kâfın kesriyle dilsizler derler. Burada bir yâ-yı masdariyye mukadderdir ve kinkî takdîrindedir.

2649

آنکه بی تعلیم بُد ناطق، خداست
که صفات او ز علتها جداست

(Tâlim görmeden konuşan ancak Hüdâ'dır. Çünkü onun sıfâtları her türlü sebepten münezzehtir.)

O Zât ki bilâ takdîr nâtik oldu, O Allahu Te'âlâ Hazretler'dir. Zîrâ onun cümle sıfâtı esbâbdan cüdâdır. Kelâm sıfâtının dahi sebebi ki kulak ve sem'dir Allahu Te'âlâ'ya lâzım değildir. Ancak mahlûka lâzım olur zîrâ kuvve-i samiasız hayvân cinsinden tekellüme iktidâr yoktur.

2650

یا چو آدم کرده تلقینش خدا
بی حجاب مادر و دایه ورا

(Yâhûd Âdem Aleyhisselâm gibi, ana ve dadı hicâbı olmaksızın Tanrı telkini ile söyler.)

Yâhûd Âdem aleyhis's-selâm gibi Hakk Cell u A'lâ ona ta'lim etmiş ola. Mâder ve daye vasıtına kayyim olan kimesnenin vâsıtası olmaksız

⁵³ قال الله تعالى وعلم آدم الأسماء كلها

bu zamân dahi kuvve-i samia lâzım değildir. İzâ', hemzenin kesri ve za-i mu'ceme ile âhirinde hemze olarak her nesnenin üstüne kayyim ve hâfiz olana derler. Yine daye murâd olunur.

2651

یا مسیحی که به تعلیم و دود
در ولادت ناطق آمد در وجود

(Yâhûd Îsâ Aleyhisselâm gibi, Allah'ın ta'lîmiyle, dünyâyâ konuşur olarak geldi ve doğar doğmaz söz söyledi.)

Yâhûd bir Îsâ aleyh ki Allahu Te'âlâ'nın ta'lîmi ile vücûd âleminde vakt-i tevellüdünde taalluk edici ola o zamân dahi âlet-i samia lâzım değildir ve birkaç

⁵³ Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti.

günlük tıflın kuvve-i samiası dahi olmaz.

2652

از برای دفع تهمت، در ولاد
که نژاده ست از زنا و از فساد

(Zinâdan ve fesâdtan doğmadığını anlatmak ve anasını fuhuş töhmetinden kurtarmak için beşikte yatan bir çocukken söz söylerdi.)

Vakt-i viladetde Hazret-i Meryem'den töhmeti def için Îsâ aleyhis's-selâm'a ta'lîm-i ilâhî oldu. Ve onu Allahu Te'âlâ söyletdi ki bu tıfl-ı mükerrerem zinâdan ve fesâddan doğmamıştır. Belki min-araf-illâh

(194 b)

Nağme-i Cebrâil ile hâsıl olmuşdur.

قال الله تعالى في كتابه الكريم نعلنا عن عيسى عليه السلام
قال اني عبد الله اتاني الكتاب وجعلني نبيا وجعلني مباركا اين ما كنت واوصاني
بالصلاة والزكاة ما دمت حيا

54

Mânâsı Hazret-i Îsa

aleyhis's-selâm mehdde iken buyurdular ben Allahu Te'âlâ'nın kuluyum bana kitâb verdi ve beni peygamber kıldı ve dahi beni mübârek kıldı. Kande olursam va dahi bana namâz ve zakât ile emr eyledi sağ oldukça demekdir.

2653

جنبشی بایست اندر اجتهاد
تا که دوغ، آن روغن از دل باز داد

*(Mücâhede etmek için çalışmak ve hareket etmek lâzımdır ki ayran, içindeki yağ
versin.)*

Çünkü mukarenet ve istimâ' ve mürşid-i kâmile hizmet ve sülûk lâzımdır. Böyle olunca sa'y ve gâyretde bir hareket lâzımdır tâ ki ayran o yağ kalbinden geri red eyleye ve red hâlini ola ve sâlik mertebe-i insâniyeti bula.

2654

روغن اندر دوغ باشد چون عدم
دوغ در هستی بر آورده علم

⁵⁴ (Îsâ dile gelip) dedi ki: Ben hakikat Allah kuluyum. O bana kitâb verdi. Beni Peygamber yaptı.,Sûre-i Meryem: 27-30.

(Ayranın içindeki yağ görünüşte yok gibidir. Varlık sancağını kaldıran –yâ'nî göze görünen- ayrandır.)

Yağ ayran içinde yok gibi olur. Hâlbuki Hakikatde vardır lîkin ayran âlem-i vücûdda varım diye bayrak kaldırmışdır hemen ayran görünür ve yağ yok zann olunur. Bunun gibi cisim dahi kendüyi izhâr etmişdir ve cân tende yokdur zannolunur ammâ beden yağını bir mikdâr tahrîk edince ravgan-ı rûhaniyet zâhir olur ey âkil ma'lûm ola ki bu dünyâ-yı denîye dahi varlıkda “ilm kaldırmışdır ve kendüyi izhâr etmişdir ve âhret dahi ravganın ayranda mahfî olduğu gibi dünyâda saklanmışdır. Edenî sa'y ile sâlik dâr-ı âhreti dünyâda müşâhede eder ve var olduğunu anlar.

2655

آنکه هستت مینماید، هست پوست
و آنکه فانی مینماید، اصل اوست

(Sana var görünen kışırardan ibârettir. Yok olarak görünen de asıldır.)

O ki sana var görünür kışır deridir. Murâd-ı beden-i insânî ve dünyâ-yı denîdir o ki yok görünür Hakikatde mevcûd odur. Murâd-ı rûh-ı insânî ve dâr-ı âhretidir.

2656

دوغ روغن ناگرفته است و کهن
تا بنگزینی بنه خرجش مکن

(Ayran yağ tutmamıştır ve eskimiştir. Onu, yağını almayınca sakın harcama.)

Beden ayranının yağı alınmamışdır ve beden köhne olmuşdur. Yağını almadıkça ayranı ko ve sakla ve onu harc eyleme.

2657

هین بگردانش به دانش دست دست
تا نماید آنچه پنهان کرده است

(Aklını başına topla da, o ayranı usûlüyle ve el değiştirmekle çalkala ki gizlemiş olduğu yağı meydâna çıkarırsın.)

Âgâh ol ey sâlik beden yağını “ilm ve ‘irfân ile aldın ele döndür hattâ sana beden gizlediği nesneyi göstere yâni ‘ibâdet ve hizmet ile ki rûhaniyet ve insâniyet tarafı zâhir ola demektir.

2658

ز آنکه این فانی دلیل باقی است
لایه مستان دلیل ساقی است

(Sarhoşların yalvarıp istemeleri nasıl sakinin vücûduna delîl ise, fânî olan bu kalıp da bâkî olan rûhun varlığına alâmettir.)

Kâne dendi ki bedende rûh var mıdır? Belî vardır zîrâ bu fânî beden bir bâkînin delîlidir. Sarhoşların şîvesi bir sakinin delîli olduğu gibi

(194 a)

görmez misin bedende rûh olmasa harekete kudreti olmaz idi. Bu hâl delâlet eder ki kendinde mahfî rûh vardır.

Kendisine hakikî teveccüh eden bir şehzâdenin hikâyesi

Burası başka temsîldir bu ma'nânın hakkında.

2659

هست بازیهای آن شیر علم
مخبری از بادهای مکتتم

(Sancaklardaki aslan resminin oynaması ve saldırması, gizli bir rüzgârın varlığından haber vermektedir.)

Bayrakda menkuş olan arslânın hareketleri mahfî olan havadan haber vericidir. Hest bu makâmda edat-ı haber olmağıla takdîr-i ibâre bâziha-yı an şîr 'ilm demektir.

2660

گر نبودى جنبش آن بادهها
شیر مرده کی بجستی در هوا؟

(Eğer o rüzgârın hareket ettirmesi olmasaydı sancaklardaki cansız aslan nasıl sıçardı.)

Eger o rüzgârların hareketi olmayaydı bayrakda menkuş olan arslân nakşı kaçan hareket eder idi zîrâ hayâtı yokdur ve hayâtı olmayan bizzât harekete kâdir değildir. Çünkü hareket etdi fehm olundu ki onu tahrîk edici bir rüzgâr vardır.

2661

ز آن شناسی باد را، گر آن صباست
یا دبور است، این بیان آن خفاست

(Arslânın hareketinden onu tahrîk eden rüzgârın sabha yeli mi, yoksa lodos mu olduğunu anlarsın. Bu hareket o gizli rüzgârı anlatır.)

Onun hareketinden rüzgârın vücûdunu anlarsın. O mertebede ki o rüzgâr şark cânibinden esen sâbâ rüzgâridir yâhûd garb cânibinden esen debur rüzgâridir. Yâni rihin vücûdunu anladıkdan sonra ne nevi rüzgârdır onu dahi şîrin hareketinden idrâk edersin. Bu ilmin hareketi o mahfi olan rihi beyân edicidir.

2662

این بدن مانند آن شیر علم
فکر می جنباند او را، دم به دم

(Bu beden de o sancak arslânı gibidir ki onu dâimâ fikir hareket ettirir.)

Ey sâlik râh-ı Hakikât mâ zikr ma'lûmun olduysa yine bil ki bu beden insânı mezkûr olan şîr-i ‘ilm gibidir. Zîrâ fikir her dem o bedeni tahrîk eder. Bedeni şîr-i ilme teşbîh edince fikr-i insâniyeyi dahi rüzgâra teşbîh etmiş oldular. Bundan sonra rüzgârın nef’i olduğundan ve muzırratı olduğu gibi fikrin dahi zarr u nef’i olduğundan beyânına şürû’ edip buyururlar.

2663

فکر، کان از مشرق آید، آن صباست
وآنکه از مغرب، دبور با وباست

(Şark tarafından gelen fikir, sâbâ rüzgârı gibi lâtıftir. Magribten gelen fikir de lodos rüzgârı gibi veba neşreder.)

Bir fikir ki maşrık-ı rûhdan eser o fikir sâbâ rüzgârı gibi naf’i’dir ve dahi o fikir ki nefis-i mağribi tarafından eser veba sâhibi bir rih-i bedir. Böyle olunca sâlik rûhaniyet cânibinden gelen fikri kabûl etmek ve nefis cânibinden gelen fikri red etmek lâzım gelir.

2664

مشرق این بادِ فکرت دیگر است
مغرب این بادِ فکرت ز آن سر است

(Bu fikir rüzgârının estiği şark, başka şarktır. Yine o fikir rüzgârının estiği garb da o taraftan –yâ’ni nefis ve şeytân cihetindedir.)

Bu senin fikrinin rihinin meşrıkı ve esdiği mahall başkadır ve yine bu senin fikrinin rihinin mağribi o başdandır ve o tarafdandır. Yâni sâbâ-yı fikrînin

(195 b)

Meşrıkı ve debur-ı fikrînin mağribi başkadır ve bir değildir zîrâ birisi rûh cânibinden

zâhir olur ve birisi nefes cânibinden nümâyân olur. Sır bu makâmda diğeri ma'nâsını ifâde eder. Bu beyitler ile enfüsde olan meşrıkı ve mağribi ve yine enfüsdeki sabayı ve deburu beyân buyurdular. menkûldur ki Âd Kavmi rih-i debur ile helâk oldular.

نصرت بالصبا ^{منه} اهلكت عاد بالدبور ^{السه}
 Ve f'l-hadîsü'l-şerîf işte böyle bir bâd-ı
 mühlik olduğundan hevâ-yı nefsanîyi debura teşbîh buyurdular hafazanallah.

واياكم من الريح التي هبت من مغرب النفس

2664

خور، جماد است و، بود شرقش جماد
 جان جان جان بود شرق فؤاد

(Ay cânsız olduğu gibi, onun şarkı da cânsızdır. Fakat gönlün şarkı ise cânlar cânının cânıdır.)

Ay cemad kabîlindendir ve onun meşrıkı dahi cemad olur. lîkin cânın cânının cânının meşrıkı kalb olur. Evvelki cânandan murâd Vâcib-i Te'âlâ Hazretleri'dir ikinci cânandan murâd rûh-ı izafî ve üçüncü cânandan murâd rûh-ı hayvânîdir. Rûhu'l-ervâh olan Mevlâ-yı Mûteâl âşıkın kalbinden tecellî etmekle kalb-i âşık meşrık-ı âfitâb-ı Cemâl-i Rabbânî oldu [...] hadîs-i şerîfî dahi bu hûsusa delîldir.

2665

شرق خورشیدی که شد باطن فروز
 قشر و عکس آن بود خورشیدی روز

(Kalbi tenvir eyleyen güneşin –ki gündüzün doğan güneş, O'nun ancak kışrı ve aksidir.- meşrıkı, evliyâullah hazaratının kalbi ve rûhudur.)

Bir şark ve ziyâ sâhibi güneşin meşrıkı ki o güneş bâtın-ı fûruz oldu. Gündüzün güneşi onun eseri ve kışrı makâmındadır. Zîrâ güneş nûru ve ziyâsı evliyâ-yı kirâmın bâtınından olur. Nite ki İbn-i Fârız kuddise sırrûhu buyurmuşdur.

ولا فلک الا ومن نور باطنی به ملک یهدی الی الهدی ^{بمشیتة}

Ehlûllahın kulûb-ı safiyesi şemsden

enver ve ezva' oldu. Yâni mahall-i şübhe değildir zîrâ meşrık nûr-ı cemâl-i Yezdânîdir ve tecellîgâh-ı Rabbânîdir. Bu müddeâyı isbâta istidlâl edip buyururlar.

⁵⁵ Bâtin nûruna sâhib olanların gemisi güneşten daha aydınlıktır.

2666

زانکه چون مرده بود، تن بی لهب
پیش او، نه روز بنماید نه شب

(Çünkü ten, cân yalımı olmadı mı ölüir gider. Artık onca ne gündüz vardı ne gece!)

Zîrâ çünkü ten meyyit olur ve rûhsuz olur. o tenin önünde ne gece görünür ve ne gündüz görünür ve ten bir işe yaramaz. Beyt-i âtî dahi delîlde dâhildir ve ona merhûn olarak buyururlar ki.

2667

ور نباشد آن، چو این باشد تمام
بی شب و بی روز دارد انتظام

(Beden olmaz fakat, rûh olursa, gece ve gündüz olmasa da bâkîdir, düzenlidir.)

Eğer o zâhir güneşi olmazsa çünkü bu rûh gönülde tamam olur. gece ve gündüzün vücûdu olmaksız bedenın işi tamam olur hâsılı bedenın emri gönülde rûh oldukça tamam oldu. Lâkin rûh olmayınca fakat zâhir güneşi ile işi bitmedi. Bundan zâhir oldu ki gönül zâhir güneşden büyük ve efzâl imiş ve zâhir güneşi onun aksi

(195 a)

ve eseri imiş.

2668

همچنانکه چشم می بیند به خواب
بی مه و خورشید، ماه و آفتاب

(Nitekim göz, rüyâda ay ve güneş olmadığı halde ayı da görür güneşi de.)

Bu mâz ger ana benzer ki göz rüyâda güneşin ve ayın vücûdu olmaksızın mâh ve âfitâbı görür ve göz mâh ve âfitâba muhtâç olmaz. İşte böyle gönül dahi kendinde rûh olmak hasebiyle zâhir güneşine ihtiyâcsız her nesneyi görür. Amma güneş ölmüş de gönül murde olmuş şemsin aslâ fâ'idesı yoktur.

2669

نوم ما، چون شد "اخ الموت"، ای فلان
زین برادر، آن برادر را بدان

(Bizim uykumuz ölümün kardeşidir. Binâenaleyh bu kardeşten öbür kardeşini anla.)
Ey fülân kimesne çünkü bizim uykumuz mevtin karındaşı oldu. Bu mevttten

ehlûllahın mevtini anla yâni bu uykudan âriflerin uykusunu anla ki onlar âlem-i habda neler görürler imiş. Râvi Câbir radiyallahu anh

انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم النوم اخ الموت ولا يموت اهل الجنة اى لا ينام

56

2670

ور بگویندت که: هست آن فرع این
مشنو آن را، ای مقلد، بی یقین

(Eğer sana uyku ölümün feridir derlerse –ey yakın sâhibi olmayan mukallid- sakın ha, hakikatine erişmedikçe bu sözü dinleme!)

Eğer sana söylerler ise ki gönül güneşin fer'idir ey mukallid bir delil kavî olmaksız onu dinleme ve sen avâmın i'tikadında olma.

2671

می ببیند خواب جانت وصف حال
که به بیداری نبینی بیست سال

(Rûhum uykuda öyle şeyler görür ki, onları uyanırken yirmi yılda göremezsin.)

Senin cânın hâbda bir hâlin vaf u keyfiyetini görür. Öyle ki öyle uyanıklık âleminde sen onu yirmi yılda göremezsin.

2672

در پی تعبیر آن، تو عمرها
می دوی سوی شهان با دها

(Gördüğün o rüyânın ta'bîri için deha sâhibi büyüklerin yanına koşarsın.)

Hattâ rüyânın ta'bîrinin ardında zeka sâhib-i şâh-ı Hakîkîlerin tarafına yellersin ve o habın ta'bîrini onlardan su'âl edersin.

2673

که: بگو این خواب را تعبیر چیست؟
فرع گفتن این چنین سرّ را، سگيست

(Ve bu rüyânın ta'bîri nedir?, diye sorarsın. Böyle bir sırta fer'i demek şekdir.)

Öyle diyerek ki bana söyle bu habın ta'bîri nedir? Buncılayın sırta fer' demek kelblikdir ve şemse asıl demek hamâkatdır.

⁵⁶ Uyku ölümün kardeşidir. Cennet ehline uyku yoktur.(Hadis-i Şerif)

2674

خواب عام است این و، خود خوابِ خواص
باشد اصل اجتناب و اختصاص

(Bu söylediğimiz rü'yâ, alelade halkın gördüğü rüyâdır. Hakk erlerinin rüyâsı ise Hakk'ın seçme ve yakınlığının ta kendisidir.)

Bu sana beyân ettiğim hâb âvâm-ı nâs habıdır. Tahkîk havâsın habı Cenâb-ı Hakk'ın kendine o kavlini ihtiyâr ve hâs ve kıldığının asıl ve mayasıdır. Ma'lûm ola ki bir kulunu Mevlâ vilâyetine ihtiyâr eder ise evvelâ güzel ve a'lâ rüyâlar görmeğe başlar. Ve bu hâl nezd-i Hüdâ'da müntehib olacağına delâlet eder. Hattâ rü'yâ-yı sâdika nübüvvetin kırk sekiz cüzünden bir cüzüdür diye hadîs-i şerîfde vârid olmuştur. Bu cihetle Hakk Cell u A'lâ'nın ihtiyârının aslı olmuş olur.

2675

پیل باید تا چو خُسبِ اوستان
خواب ببند خطه هندوستان

(Fil olmalıdır ki gece uyuyunca Hindistan'ı görebilsin).

Fil gibi kadri

(196 b)

ulû merd ister hattâ çünki arkası üzerine yata ve uyuya. Rüyâsında Hindistan sınırını göre yâni merd odur ki rüyâda âlem-i ervâhı seyr eyleye demektir. Sitan senin kesriyle arkası üzerine yatıp uyumaktır meşhûrdur ki fil rüyâsında vatan-ı aslisi olan Hindistan'ı görür imiş ve uyandıkda esîristirab zabt olunmaz imiş. Ârifler dahi habda âlem-i ervâhı seyr edince bî-dâr oldukda kendilerine vecd gâlebe eder ve vatan şevki kendilerinde zâhir olur. İşte rü'yâ böyle olur yoksa bir alay ve ehlama rü'yâ denmez hattâ ta'ife-i Bektaşîyye böyle saçma rüyâlara uyku kazuratı derler idi.

2676

خر نبیند هیچ هندستان به خواب
خر ز هندستان نکر دست اغتراب

(Eşek rüyâsında Hindistan'ı görmez, çünkü orası vatani değildir ve oradan ayrılıp gurbete düşmemiştir ki!)

Merkeb aslâ Hindistan'ı rüyâsında görmez zîrâ merkeb Hindistan'dan garîblik

etmemiştir ve onda tevellüd etmemiştir ve merkebin vatan-ı aslisi değildir ve hidistanla kıta ülfeti ve münâsebeti yoktur ki orayı bile ve rüyâsınca göre murâd-ı şerîfleri cehle-i avâma ve ehl-i gaflete ve sülûk etmeyenlere tarizdir zîrâ merkebe teşbîhdır buyurdular.

2677

جان همچون پیل باید، نیک زفت
تا به خواب او هند تاند رفت، تفت

(Rûh, fil gibi adamakıllı büyük olmalı ki rüyâsında iştıyakla Hindistan'a gitmeyi – yâ'nî rûhlar âlemîne avdet etmeyi- bilsin.)

Filin rûhu gibi azîm bir rûh gerekdir ki rüyâsında Hinde harâretli gitmeyi bile. Öyle har makûlelerinin rûhları hindistana rüyâda gitmeyi bilmezler.

2678

ذکر هندستان کند پیل از طلب
پس مصور گردد آن ذکرش به شب

(Rüyâsında iştıyakla Hindistan'a gitmeyi –yâ'nî rûhlar âlemîne avdet etmeyi- bilsin.)

Fil talebinden nâşî hindistanı tezekkür eder. Böyle olunca onun tezekkürü gecede kendüye musavver olur ve âlem-i hâbda görünür. Zîrâ kişi gündüz ne tezekkür eder ise gece habında onu gördüğü meşhûrdur. Meşâyihden bir zâta bir kimesne demiş ki, peygamberimiz aleyhis's-selâm'ı niçin menamımda müşâhede etmem. Hilmetini bilmiyorum. Şeyh dahi cevâbında buyurmuşlar ki bu gece harâretli taâmlar tenavül eyle görelim ki ne görürsün. Fil'-vâki' öyle etmiş. O gece ırmaklar ve dereler ve pınarlar ve sâ'ir akarsular görmüş ferdası azîzin yanına geldikde rüyâsından sormuşlar. Çok sular gördüğünü haber vermiş. Buyurmuşlar sana harâret nevinde gâlebe etmiş binâberîn sular görmüşsün. Eğer muhâbbet-i Resûlullah sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem dahi gâlebe etmiş olsa zât-ı vâlâ-yı risâlet-penâhı dahi görür idin. Kur'ân-ı Kerîm'de ki

2679

اذكُرُوا الله، کار هر اوباش نیست
"ارجعی" بر پای هر قلاش نیست

(Üzkürullah)(emrine uymak her çapkının yapacağı iş değildir. irciây yâ'nî, geri dön, emri de her kalleşin ayağının harcı değildir.)

قرآن کریمده که یا اہلبہا الذین امنوا ذکر والہ ذکر اکثر

(196 a)

emr-i şerîfine imtisâl her bî-kâr ve battalın işi değildir. Bu emr-i şerîfe ittisâle merd gerekdir ve yine her yan kesici onun ayağı üzerine Rabbi'ne rücû' eyle ve bu cânibe gel bukağısını takmazlar belki merdân-ı kâmilanın ayağına irci'yi bendini takıp Hakk Te'âlâ tarafına çekerler.

2680

لیک تو آیس مشو، ہم پیل باش
ور نہ پیلی، در پی تبدیل باش

(Lâkin sen ümit kesme de, Hindistan'ı rüyâsında gören fil gibi ol! Fil değilsen bile fil olmaya çalış!)

velîkin sen ümîdini kesme, fil olmaya gâyet eyle. Eğer şimdiki halde fil değil isen kendini tebdil izinde ve o sevdâda ol elbetde fil olursun.

2681

کیمیا سازان گردون را ببین
بشنو از میناگران هر دم طنین

(Felek kimyâgerleri olan evliyâullahı gör, her an sırça üzerine resim yapanların seslerini duy!)

Filin kimyâcılarını gör ve onların yanına var senin bakır gibi vücûdunu altın etsinler. Şişe yapmak san'âtında mâhirlerden her an geliniz o izini işit. İnsan-ı kâmil yapmak san'ât-ı dakika olmağıla evliyâ-yı kirâma mînâ-geran ta'bîr buyurdular ve bir mürîdi terbiye kimyâ yapmak gibi olmağıla yine ehlûllah ve ârif-i billâh olan zevât-ı kirâma kimyâ-sazan ünvanıyla ta'bîr ettiler.

2682

نقش بندانند در جو فلک
کارسازانند بهر لی و لک

(Onlar hök boşluğunda yâ'nî göğün kubbe altında- birtakım nakış yaparlar ve senin, benim için işler yaparlar.)

O kimyâ-saz ve mina-geran olan zâtlar feleğin boşluğunun içinde yâni havada nakş

⁵⁷ Ey imân edenler, Allah'ı çok zikredin, Sûre-i Ahzab: 41-42

ve sûret bağlayıcılarıdır ve dahi benim için ve senin için iş düzücülerdir. Havaya nakş yapmak emr-i müşkül olmağıla güç işleri görmeğe kâdirdir demekden ibâretidir. Bu beyitte tarîk-i hâcegânın adı nakş-bend olacağına ve zamân-ı âtîde şâh-ı Nakşibend kuddise sırrûhu'nün geleceğine telmih ve işâret vardır dense ba'îd olmaz. Eğerçe şârih-i Mevlevî kuddise sırrûhu buna işârete tasaddu'' etmemişlerdir velâkin böyle olduğunu kalbim ihsas eder ve yine Nakşibendiyye ricâlini senâ dahi murâd-ı şerîfleridir. Allahu a'lemu bî-murâda

2683

گر نبینی خلق مشکین جیب را
بنگر ای شب کور این آسیب را

(Ey gece görmeyen –yâ'nî hakikati müşâhede etmeyen- cebleri füyuzât-ı ilâhîyye râyihasıyla dolu zevât-ı kirâmı görmüyorsan bârî uğradığın zarar ve ziyâna dikkat et!)

Eğer sen yakası miske mensûb halkı görmez isen ey zaaf-ı basar sâhibi sana tokuşmalarını gör. Murâd evliâyauallahdır.

2684

هر دم آسیبیست بر ادراک تو
نبت نو نو رُسته بین از خاكِ تو

(Sen, idrâkine her an yeni bir şey' dokunur; toprağından her an yeniden yeniye yeşillikler biter, onlara bak!)

Her an senin idrâkine ehlûllahın tokuşması vardır, nazâr eyle. O tokuşmaklığın eserine senin hâk-i vücûdundan nev nev nebât-ı hasene biter. O feyz o esyabın eseridir.

2685

زین سبب ادهم به ناگه دید خواب
بسطِ هندستان دل را بی حجاب

(İbrâhîm bin Edhem 'În gönül Hindistanı'nı –yâ'nî hakikât âlemîni- perdesiz olarak kalbinde müşâhedesi bu kabîlden idi.)

Bu evliyânın tokuşmasının feyzinden idi ki Hazret-i Şeyh İbrâhîm B. Edhem kuddise sırrûhu ilâ fehm

(197 b)

hazretleri gönül Hindistan'ının sahrâsını mücâbsız gördü ve menâmında müşâhede buyurdu.

2686

لاجرم زنجیرها را بر درید
مملکت برهم زد و شد ناپدید

(Kendini bağlayan servet ve saltanat zincirlerini kırdı ve memleketi terk ederek görünmez oldu.)

Bu ecîlden zincirleri yâni taalluk pâdişâhlığı ve umûr-ı saltanata müteâllik alâkayı yarattı ve kırdı ve Belh ikliminin hükümet ve saltanatını terk etdi ve Belh'den nâ-bedid oldu. Hazret-i şeyhin ehlullâha esyabı ki gece sarayının haremînde dam üzerinde deve aradılar. Şeyh hazretleri dahi onlara damda deve ne a'ceb ki ararsınız dedikde cevâbında yâ senin taht-ı saltanatında Allahu Te'âlâ aramaklığından a'ceb midir dediler. Hazret-i Azîz bu kelâmı der-gûş ettikde ferdası cümlesini terk edip gaybubet buyurdular.

2687

این نشان دید هندستان بود
که جهد از خواب و دیوانه شود

(Hakikat Hindistanını görmenin işâreti idi. Uykudan sıçramış kalkmış ve cezbeyle tutulmuştu.)

Hazret-i azîzin yâhûd mutlak âşıkların Hindistan'ı görmesinin alâmeti o olur ki habdan sıçrar divane ve -lâ ya'kıl olur bâde.

2688

می فشاند خاک بر تدبیرها
میدراند حلقه زنجیرها

(Böyle yapan bir kimse tedbîrlerin üstüne toprak saçar ve kendini bağlayan kayıtları kırar.)

Dünyâ umûrunun tedbîrleri üzerine toprak saçar ve fâriğ olur ve dünyâya âlet-i rabt olan zincirleri kırar ve cümlesini terk eder. İşte bu hâl Hindistan'ı görmekliğin alâmetidir.

2689

آنچنانکه گفت پیغمبر ز نور
که نشانش آن بود اندر صدور

(Nitekim Hazret-i Peygamber kalbdeki nûrun işâretinden bahsederken,)

Âlem menâmında Hindistan'ı seyr edenin alâmeti habdan bidâr oldukda divane olur ve tedbîrler üzerine toprak saçar ve dünyâyâ olan zincir-i alâyıkı şikest eder dedim. Bu aynıyla ona benzer ki fahr-i âlem seyyid-i benî Âdem Hazret-i Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem nûrun hakkında buyurdular ki kalbe nûr ve ehl olmaklığın alâmeti ve nişânı oldur ki.

2690

که تجافی آرد از دار الغرور
هم انابت آرد از دار السرور

(Dâr-ı gurûr olan dünyâdan uzaklaşmak, dar-ı sūrûr olan hakikât âlemine yaklaşmaktadır, buyurdu.)

Darü'l-gurûr olan dünyâdan tebâüd getirir ve onu İbn-i Edhem Hazretleri gibi terk eder ve yine darü'l-sūrûr olan cennet-i a'lâya duhûl ve lika-Ullah ile müşerref olmak için emrine imtisâl ederek Allahu Te'âlâ Hazretleri'ne inâbet getirir ve Cenâb-ı Hakk'a râci olur. işte kalbine âşıkın nûr dâhil olmasına alâmet budur eğer bu hâl sâliklere var ise nûr-ı ilâhî kalbine girmiştir ve eğer himmeti dünyâyâ avâm-ı nâs gibi masruf ise ne kalbinde nûr-ı Hüdâ vardır ve ne sülûku sahîhdir ve ona dervîş demek dahi lâyük değildir zîrâ alâmeti yokdur. Beyt-i şerîfin meâli olan hadîs-i şerîfin ibâresi şu vecîhlerdir.⁵⁸

عن ابن سنی عن محمد بن زینب عن ابي عبد الله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
اذا دخل النور في القلب انشرح وانفتح قالوا وما علامته ذلك يا رسول الله
قال النبي عليه السلام التجافي عن دار الغرور والانابة الى دار السرور والتأهب
للموت قبل نزوله

(197 a)

ma'nâsı nûr-ı iyman in kalbine dâhil oldukda kalb olur ve olmaz şeylerden münkabız olmaz belki tesliyesin bulup münbasit olur ve gönül vasi olur ve bir şeye muzdarib olmaz ve hilm ile muttasıf olur demektir. Huzzâr-ı meclis bu kelâmı der-gûş etdikde dediler ki Yâ Resûlallah kalbe nûr dâhil olmasının alâmeti oldur ki der-gurûr olan dünyâdan baîd olmağıdır ve dahi dar-ı sūrûr olan dar-ı âhrete ve cennete inabettir ve dahi mevte nüzûlundan evvel hâzırlanmağıdır ve âhrete müteâllik a'mâli işlemektir

⁵⁸ İmân nûru müminin kalbine girerse kalb olur olmaz şeylerden sıkıntı duymaz. Açılıp ferâhlar. Güzel hûylarla donatılır. (Hadis-i Şerif)

demekdir.

2691

بهر شرح این حدیثِ مصطفیٰ
داستانی بشنو ای یار صفا

(Ey temiz dost, hazret-i Mustafâ(sallallahu aleyhi ve sellem) 'nın bu hadîsini anlatmak için söyleyeceğimiz hikâyeyi dinle.)

Fahr-i âlemîn bu hadîs-i şerîfini şerh için ey safvetin yarı bir dasitan dinle o hikây

budur. ⁵⁹ حکایت این پادشاه زاده که پادشاهی حقیق بی روی روی نموده بود burası ol

pâdişâhzâdenin hikâyesidir ki Hakîkî saltanat ona yüz gösterdi.

يوم يغز المرء مع اخيه وامه وايم نقد وقت او شد ⁶⁰ Kişi rûz-ı cezâ'da karındaşından ve annesinden ve babasından firâr eder buyurmuşdur bu hâl o şehzâdenin Hakkında onun şimdiki hâli oldu ve dünyâda zuhûr etti ve cümle akrabâsından teneffür edip

پادشاه صبح این خاک توده کوک طبعان که قلعه کیری نام کند ⁶¹ Allahu Te'âlâ'ya mâil oldu.

Bu tıfl tabi'atlı bir yığın toprağının pâdişâhlığını ki halk onun nâmını kale tutuculuk

ان کودکی که چیره اید بر سر خاک توده بر اید
ولا ف زنده که قلعه حراست کودکان بی روی رشک برند که التراب
ربیع الصبیان

eylerler. ⁶² Bu hâl ve bu

pâdişâhlık ona benzer ki bir tıfl sâ'ir etfâle gâlib gelir ve bir yığın toprak üzerine gelir ve laf urur ki bu kale benimdir sâ'ir etfâl buna hased ederler ki kaleye mâlik oldu. İşte beyhûde ve abeslikde dünyâ pâdişâhlarının mâlikiyeti şu tıflın mâlikiyeti

gibidir. Halk ondan için reşk ederler ki hadîs-i şerîfde ⁶³ التراب ربیع الصبیان

buyurulmuştur. Etfâl türâba mâil olup ve dâimâ toprak ile oynadıklarından ve turâb kendilerine safâ' verdiğinden hadîs-i şerîfde rabiy'a teşbîh buyuruldu ma'nâsı toprak

⁵⁹ Burası o şehzâdenin hikâyesidir ki gerçek saltanat ona yüz gösterdi.

⁶⁰ Kişi o şiddet gününde (kıyâmet günü) annesinden, babasından ve kardeşinden kaçır.

⁶¹ Bu tıfl tabi'atlı bir yığın toprağın, pâdişâhlığının namını tutuculuk eylerler.

⁶² Bir çocuk diğer çocuklara galip gelir ve bir yığın toprak üzerine gelir ve der ki, bu kale benimdir.

Diğer çocuklar bu çocuğu, bu kaleye sâhib olduğu için kıskanrlar

⁶³ Çocuk toprakla oynar/ oynamayı sever. (Hadis-i Şerif)

ettâlâ bahâr gibi müferrihdır demekdir. ⁶⁴ ان پادشاه زاده چو از قید رنگها برت
pâdişâh oğlu çünkü dünyânın

(198 b)

elvânın kaydından halâs oldu. ⁶⁵ کوفت من از این خاکهای رنگین ز همان خاک دون میگویم
ve dedi ki ben bu zengin topraklara yâni dünyânın emtia-ı hasenesine yine ancak odun toprakdır ve başka bir şey’ değildir derim ve zemîndeki topraktan dünyânın sîm ve zerini ve elmas ve zümrüdünü [...] iletmem.

زرواطلس واکسوان نمی گویم من از این اکسوان رستم و بیکسوان رفتم ⁶⁶
bunlara altın ve harir diye halk gibi söylemem. Ben bu dünyânın atlası sevdâsından kurtuldum ve bir tarafa

gitdim. ⁶⁷ وایتیانه حکم جیبا kâne şehzâdeye dendi ki sen böyle tufûliyyet vaktinde dünyâ muhtesinden nice fariğ olursun? Cevâbında der ki Hakk Cell u A’lâ buyurdular ki Hazret-i Yahyâ aleyhis’s-selâm’a nübüvveti sen buluğa erişmeksizin verdim. Bana dahi bu devleti böyle vakitsiz tufûliyyet hengâmında verdi demek ister. Kütüb-i ehadîsde musarrahdır ki Hazret-i Yahyâ aleyhis’s-selâm’a ettâl Yahya gel oyun oynayalım demişler cevâbında mâ halekna’l-lu’b buyurmuşlardır. Zirâ oyun için yaratılmadık belki ancak Mevlâ’ya tâat ve ‘ibâdet için halk olunduk demekdir.

ارشاد و حق را موروں سا لها حاجت نیست در قدرت کن فیکون کس سخن قابلیت نکوید ⁶⁸
yine şehzâde der ki Allahu Te’âlâ’nın kulunu tarîk-i Hakk’a delâlet etmesinde o kulun üzerine seneler geçmek ve yaşu otuza ve kırka resîde olmak lâzım değildir. Bir şeyin halkını murâd buyurdukda bir kün emriyle yokdan var eder. Zât-ı Ecel ü A’lâ’nın kudreti hakkında kimesne kabiliyyet sözünü söylemesin zîrâ emr-i ilâhîye isti’dâd ve kabiliyyet şart değildir. Belki isti’dâd ve kabiliyyeti yok iken Allahu Teâlâ Hazretleri

⁶⁴ O şehzâde, dünyânın renklerinin (güzelliklerinin) kaydından kurtuldu.

⁶⁵ Dedi ki, ben bu renkli ve süslü toprakları aşağılık bir toprak parçası olarak addederim.

⁶⁶ Halkın bunlara altın ve ipek demesi gibi demem. Ben bu sevdadan kurtuldum ve gittim.

⁶⁷ Henüz sabi iken, biz ona hikmet verdik. Sûre-i Meryem/12.

⁶⁸ Allah’ın kulunu irşad etmesi için seneler geçmesi gerekmez. Bir şeyi yaratmayı dilese “kün” emriyle yaratır. Hakkında kimse kabiliyyet sözü söylemesin.

yaratır. Kâl Allahu Teâlâ bunlarsız olamaz ve şey'-i kabiliyyet-i tama geldikde o anda feyyâz-ı feyz vermek lâzımdır eğer vermese bahl olur. Feyyâzda bahl olamaz derler. Hulâsası hükemâ' 'indinde ne isti'dâdsız bir şey' vücûd bulur ve ne isti'dâd-ı tam geldikde bir an teellüf eder. Lâkin ehl-i Hakk 'indinde yağsa bârân-ı kerem bahr ile sâhil birdir. Mısrâ'ı müfadinca isti'dâdsız Hâlık-ı kevn-i mekân olan Zât

(198 a)

vücûd verir. Âyât-ı Kur'âniyye ve hadîs-i nebeviyye bunun üzerinedir. Görmez misin İsâ aleyhis's-selâm vücûd bulmağa müstâd değil idi zîrâ vâlidleri yokdur. Böyle iken nefha-i Cibrîl ile vücûd buldu ve yine beşikde tekellüme kabiliyyeti yok idi ve yine hâki âdem eyledi ve asayı hiyye-i azîm eyledi ve yine asalık hâline red eyledi ve Nil'i Firavn'a ve kavmine kân eyledi ve İsrâîliyana mâ-i lezîz oldu ve yine İbrâhîm aleyhis's-selâm'ı âteş yakmadı ve kavmi kendilerine dakik hâs etdi ve yine Şu'ayb aleyhis's-selâm'ın duâsıyla seng-istânı mezra' eyledi ve yine Zekeriya aleyhis's-selâm'ın şeyhi hattâ vaktinde ve zevce-i muhteremeleri hayızdan münkâtı' iken ve âkır iken duâları berekâtıyla hazret-i Yahya aleyhis's-selâm'ı ihsân eyledi ve yine İbrâhîm aleyhis's-selâm ile olmuş iken ve Hazreti [...] sana dahi acûz iken ve Cenâb-i Teâlâ Hazretleri İshak 'aleyhi's-selâmı ihsân eyledi hattâ İbrâhîm aleyhis's-selâm İshak aleyhis's-selâm ile tebşîr olunca Hazret-i Sâre bunu emr-i garîb görüb

قال استبأ في كنت به الكريم نعلها قالت يا ويلتي والدوانا عجوز وهذا بعلي شيخنا
هذا شيء عجيب قالوا لتجيبين من امرائه الآية

istib'âd eyledi.

şu

umûr-ı mezkûrenin birisinde isti'dâd ve kabiliyyet yok idi. Hâl böyle iken bu şeyler oldu. Fehm olundu ki ihsân-ı Bârî'ye kabiliyyet şart değil imiş ve hüvel-hakk ve yine şu idrâk ettiğimiz umûr-ı mahsûsa ki bir alay nâ-kabîl ve nâ-müstâd kimesnelerin vezîr ve müş'ir olmasıdır. Hakk bilir ki bir konak kapıcısı olmaya liyâkatleri yokdur. Böyle iken Te'âlâ onları vezîr etmiş eğer isti'dâd ve kabiliyyet Cenâb-ı Hakk'ın yapmasına şart olaydı onlar vezîr olmazlar idi. Zîrâ vezârete isti'dâd 'akl ile ve 'ilm ile ve şecâat ile ve sadâkat ve emânet ve merhamet ile ve umûrunda ihmâl ve tekâsül etmekle ve devr-i endişlikle olur. Şu umûr-ı mezkûrenin birisini bunlar da bir ferd görmemiştir ve eğer bunlara hâliniz böyle değil midir dense bir cevâba kâdir olmazlar. İllâ infi'âl ve tekdîr ile mecib olurlar eslehehüm Allahu Te'âlâ. Hemen

Rabbim cümlemizi böyle nâ-kabîl olduğumuz halde velâyetiyle ve likasıyla müşerref eyleye. Âmîn ve dâr-ı âhretde dahi cennetiyle ve cemâliyle mesrûr ve ikrâm eyleye, âmîn.

2692

پادشاهی داشت يك بُرنا پسر
باطن و ظاهر مزین از هنر

(Bir pâdişâhın yiğit bir oğlu vardı. Zâhiri de bâtnı da hüner ve ma'rifetle müzeyyen idi.)

Bir pâdişâh bir zamân-o mâzîde bir âkil ve yiği toğul tuttu. Yâni var idi ve o veledin zâhiri ve bâtnı ‘‘ilm ve kemâlden müzeyyen idi.

(199 b)

2693

خواب دید او، کان پسر ناگه بمُرد
صافی عالم بر آن شه گشت درد

(Pâdişâh rüyâsında oğlunu ölmüş gördü ve âlemîn sâfiyeti onun nazârında bulanık oldu.)

O melik rüyâda gördü ki o püseri ansızın fevt olmuş ve o şâh veledinin fevtine kemâl-i hüsnünden dünyânın iyi şeyleri kendüye çirkin ve kabîh oldu yâni rüyâsında kendisi kamâliyle mahzûn oldu demekdir.

2694

خشك شد از تاب آتش مشك او
كه نمائد از تَفِ آتش اشك او

(Keder âteşinden kabı kupkuru kesildi ve hattâ o âteşin harâretinden gözünde yaş kalmadı.)

Kane dendi ki pâdişâh rüyâsında bükâ eyledi mi cevâb buyrulur ki onun vücûdunun kurbesi âteş-i ihtirabının harâretinden kuru oldu o mertebede ki onun gözyaşı onun âteş-i gamından kalmadı. Binâenaleyh bükâ'ya kâdir olamadı.

2695

آنچنان پُر شد ز دود و درد شاه
كه نمی یابید در وی، آه، راه

(Pâdişâh derd ve gamla o kadar dolmuştu ki, âh etmeye bile mecâli kalmadı.)

Pâdişâh rüyâsında gamın dürd ü duhânından ancılayın dolu oldu ki âh dedikleri yâr-ı gâr o şâhın kalbine yol bulup ve şâh dahi aha kâdir olamaz idi.

2696

خواست مردن، قالبش بی کار شد
عمر مانده بود، شه بیدار شد

(Ölmek istedi, kalbi iş görmez bir hâle geldi. Fajât daha yaşayacak müddeti olduğu için uykudan uyandı.)

Şâhın cesedi ölmek diledi ve cümle işinden şâh kaldı velîkin ömrü tamam olmamış idi binâberîn ölemeyip pâdişâh uykudan uyandı.

2697

شادنی آمد ز بیداریش پیش
که ندیده بود اندر عمر خویش

(Bu sefer de uyanınca sevindi ki ömründe o derece mesrûr olmamıştı.)

O şâhın evine bîdârlıktan bir sürûr-ı azîm hâsıl oldu ki kendi ömründe aslâ şâhın öyle sürûr gördüğü yok idi. Zîrâ öyle gamın sürûr ve neşâtı dahi böyle olur.

2698

تا ز شادی خواست هم فانی شدن
بس مطوّق آمد این جان با بدن

(Sürûrundan az kalsın ölecekti. Çünkü bu cân ve bu beden muhtelif ve birbirine zıd hâllerle tavklanmıştır.)

Öyle bir azîm sürûr idi ki o sürûrdan dahi fânî olmak istedi. Zîrâ emal-i sürûr dahi insânı helâk mertebesine götürür. Böyle olunca bu cân ve dûn insânı iki zıd ile mûkîd oldu. Zîrâ hem gam helâk-i sebeb olur ve hem şâdî bâis-i mevt olur. Tavk gerdânlığa derler. mutavvak-ı esem mef'ûl olarak gerdânlıklanmış demek olur ve bu makâmda mûkîd demek olur. Müzeyyen ma'nâsı verilse dahi baîd olmaz.

2699

از دم غم می بمیرد این چراغ
و ز دم شادی بمیرد اینت لاغ

(İnsânın hayât kandili gam üflemesiyle de sevinç nefesiyle de söner. İşte sana şaşılacak bir hâl.)

Gamlı kelâmdan bu vücûd çerâğı söyünür ve dahi sürûrlü kelâmın demînden yine soyunur. İşte sana bir lâtif ve beyhûde vücûd çerâğı ki kemâl-i zaafından bir şeye

tahammül etmezsin ise buna mağrursun ve fânî olmaz sanırsın. Lağ lâtîfeye ve abes nesneye denir.

2700

در میان این دو مرگ او زنده است
این مطوق شکل جای خنده است

(İnsân bu iki ölüm arasında yaşamaktadır. Boynunda böyle ölüm boyunduruğu bulunması gülünç bir şeydir.)

İki ölüm miyânında vücûd çerâğı sağiddir. Bu şekli müzeyyen olan çerâg-ı vücûd (199 a)

gülecek ve mahall-i hande olacak şeydir.

2701

شاه با خود گفت: شادی را سبب
غم شود حاصل، زهی کار عجب

(Rüyâ gören ve uyanınca sevinen pâdişâh kendi kendine dedi ki, Allah'ın takdîriyle bu sevince, rüyâda oğlumu ölmüş görmek gamı sebep olmuştur.)

Pâdişâh kendi kendine dedi ki bu mertebe sürûrun sebebi Cenâb-ı Hakk'ın sebep kılmasından nâşî rüyâda ancılayın gamım ve kederim oldu ve öyle çok gam çekmek böyle sürûr-ı kesir-i sebep-i bâis oldu. Darbesine göre hevesi olduğu gibi gamına göre dahi şadîsi olur demek ister.

2702

این عجب يك چیز از يك روی مرگ
و آن ز يك روی دگر احیا و برگ

(Şaşılmaz mı ki bir şey' bir cihetten ölüm, diğer cihetten hayât ve rızıktır.)

Yine Yine şâhın lisânından Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrûhu buyurmuşdur ki ey kimesne ta'accüb olunur ki bir şey' bir cihetten ayn-i mevt ve helâkdir ve yine o işi bir gayrı cihetten ihyâ sebebidir ve kişiye zâhiredir. Hâsılı şey'-i vahîdin iki tarafı vardır. Bir cihetten hayır ve bir cihetten zarardır lîkin 'irfânı olmayanlar şer ve zarar tarafına nazâr edip abes görürler ve hayır tarafını görmezler. Sen bu gürûhdan olma buyurmak isterler.

2703

آن یکی نسبت بدان حالت، هلاک
باز هم آن سوی دیگر امتساک

(Bir şey' bir hâle nisbetle helâktir; aynı şey' diğer bir yönüyle hayâtın gıdâsı ve devâsıdır.)

Beyt-i evvel meâlinde olarak buyurlar ki o bir şey' o hâle nisbet olunduk da sebebi helâktir. O şey' gayrı tarafa mensûb olsa muhâfazaya sebebdir ve hayâta bâisdir. İmtisak lûgatda bir şeyi tutmağa ve muhâfazaya derler. Bu makâmda hayât ma'nâsı murâd olunur. Bundan sonra şu hûsusu temsîle şürû' edip buyurlar ki görmez misin?

2704

شادی تن سوی دنیاوی کمال
سوی روز عاقبت نقص و زوال

(Bedenin meserreti, dünyâ tarafına nisbetle kemâl; 'akibet ve kıyâmet gününe nisbetle ise eksiklik ve zevâldir.)

Meselâ tenin sürûr ve neşâtı dünyâ tarafına nisbet olunduk da gâyet a'lâdır ve makbûl şeydir lîkin o sürûriden âhrete nisbet naks ve zevâle nisbetdir ve âhrette, öyle kimesneler ferâh bulamazlar. Bundan sonra mısırâ'-ı sâniyi irsâl-i mesel edip buyurlar ki.

2705

خنده را در خواب هم تعبیر خوان
گریه گوید با دریغ و آندهان

(Düş yorucu, rüyâda gülmeyi kederlenme, hüzüün ve ağlama diye yorar.)

Görmez misin rüyâda görmeği ma'ber-i eyvâh diyerek ve gamnak olarak bükâ ile ta'bîr eder ve yine.

2706

گریه را در خواب شادی و فرح
هست در تعبیر، ای صاحب، مرح

(Ağlamayı da sürûr ve ferâhlık diye ta'bîr eder, ey rahât sâhibi...)

Bükâ'yı rüyâda ma'ber-i ta'bîrde şâdî ve ferâh ve sürûra vâsıl olucu diye ta'bîr eder. Hulâsa-i kelâm hande girye ile ve girye hande ile ta'bîr olunur. Bunun gibi dünyâ dahi rü'yâ makûlesinden olmağıla sürûru yakaza-i? âhret hakkında girye ile ve giryesi âhret hakkında neşât ile ta'bîr olunur demektir. Menkûldur ki Hasan Basrî radiyallahu anh

(200 b)

gölmezler imiş ve vech-i şerîfleri güyâ ebeveynini şimdi defn etmiş ve makbereden avdet etmiş gibi imiş. Hikmetinden su'âl olundukda buyurmuşlar ki iki dünyâda insânı güldürmezler. Hande-i âhreti ihtiyâr ettim. Zirâ fânî değildir. Binâberîn dünyâda gülmüyorum.

2707

شاه اندیشید: کاین غم خود گذشت
لیک جان از جنس این بد ظن بگشت

(Pâdişâh düşünceye dalarak dedi ki, bu gaö geçti gitti ammâ rûhum bu çeşit şeylerden kötü zanna düştü.)

Yine hikâyeye avdet edip buyururlar ki pâdişâh mülâhaza etti ki eğerce rü'yâ imiş. Bîdâr oldukda bu gam geçdi ve yerine ferâh-ı azîm hâsıl oldu. Lâkin cânım bunun cinsinden yâni fevt-i püser belki âlem-i yakazada? vuku' bulur havfindan sû-i zann sâhibi oldu dedi ve buna bir çâre bula dedi.

2708

چشم زخمی زین مبادا که شود
یادگاری بایدم گر او رود

(Olmaya ki birinin nazârı değıp oğlum vefât ede. Eğer o gidecek olursa bana bir yâdigârı kalmalıdır.)

Eğer buncılayın bir diken ayağıma isâbet ederse diken odur ki gül gibi veledim gider yâni ölür. Bundan bana bir yâdigâr lâzımdır.

2709

چون فنا را شد سبب بی منتها
پس کدامین راه را بندیم ما؟

(Ölümün sayısız ve nihâyetsiz sebepleri vardır. biz onun hangi yolunu kapayabiliriz?)

Meliğe dendi ki mevt yollarını bend eyle ölüm gelmesin. Melik cevâb verir ki çünkü mevtin bî-müntehâ sebepleri vardır. Böyle olunca kangı yolunu mevtin bend edelim. Bu tedbîr kâr-gîr olmaz dedi.

2710

صد دریچه و در، سوی مرگ لدیغ
می کند اندر گشادن، ژیغ ژیغ

(Isırıcı ölümün yüz dâne kapısı ve penceresi açılmakta ve gıcırdamaktadır.)

Yüz pencere ve kapı sökücü ve ısırıcı mevt cânibine vardır.

69 *میکنند درکش دن تریغ تریغ*

O kapı açıldıkda kaçır kaçır eder ve o kapının savtı dünyâyı tutar ve herkes mevt kapısını küşad olduğunu bilir. Velîkin dünyâyâ harîs olanın kulağı onu dinlemez ve işitmez. Nite ki beyân buyururlar. O mevtin kapısının acı sadâlarını ve sakil gıcırdılarını dünyâ zâhiresi cemî hırsından harîsin kulağı işitmez ve yine dünyâ cem'ine çalışır ve onlardan aslâ ibret almağa kâdir olmaz. Eğer dersin ki mevtin jig jigi nedir? Cevâbında buyururlar.

2711

از سوی تن، دردها بانگ در است
و ز سوی خصمان، جفا بانگ در است

(Bendeki derdler ve düşmân tarafından gelen cefâlar, ölüm kapısının gıcirtısıdır.)

Ten tarafından zuhûr eden illetler mevtin kapısının acı sadâsıdır ve dahi hasm ve düşmân tarafından gelen ezâ ve cefâ kapı sadâsıdır. Zîrâ düşmânın ezâsı dahi insânı helâk eder.

2712

جان من، بر خوان دمی فهرست طب
نار علتها نظر کن ملتهب

(Ey cânım ve başım mesabesinde olan kimse, bir an tıb kitâbının fihristesini oku da oradaki hastalıkların alevli âteşini gör.)

Ey benim cânım ve başım gibi makbûl olan zât hele bir dem tıp feninin kitâblarını, fihristini oku. Âteş gibi süzüşlü ve alev yanıcı illetlere nazâr eyle.

2713

ز آن همه بر من در این خانه ره است
هر دو گامی پُر ز کژدمها چه است

(Bütün o hastalıklardan bu beden eveine yol vardır. her iki adımda bir içi akreblerle dolu bir kuyuya tesadüf olunur.)

(200 a)

O cümle illetlerden bu cânibe yol vardır. Yâni o alel-i muharre bu hâne-i vücûdu

⁶⁹ O kapı açıldığında kaçıkça kaçır.

bulur ve iki adımda bir akreblere dolu kuyu vardır ve hâne-i vücûd gâyet mahûfdur. Gur, gaynın zammı ve râ-i mühimlenin sükûnuyla debbe altına derler. Bu makâmda mutlaka illet murâd olunur.

2714

باد تند است و چراغم ابتری
زو بگیرانم چراغ دیگری

(Rüzgâr şiddetli, ışığım sönmek üzere. Çabuk davranarak onun ışığından bşr ışık daha uyandırmalıyım.)

Bâd-ı mevt bir sert rüzgârdır ve benim çerâg-ı kalbim olan veledim zayıf ve nahîfdir. Böyle olunca bundan bir gayrı çerâg tutayım ve veledimin bir veledi olsun ve neslim münkariz olmasın dedi.

2715

تا بود کز هر دو يك وافی شود
گر به بادی، آن چراغ از جا رود

(Belki baba da oğul da muammer olur. Ama eğer ölüm fırtınasıyla kandillerden biri sönerse diğeri devâm eder.)

Ola ki her ikiden birisi eğer birisi gider ise bana kifayet edici ola. Eğer bâd-ı mevt ile o bir çerâg yerinden giderse bârî birisi kala diyerek böyle mülâhazalar eyledi.

2716

همچو عارف، کو از این ناقص چراغ
شمع دل افروخت از بهر فراغ

(Ârifler gibi hani... ârif de beden gibi kör bir kandilden, gönül kandilini uyandırdı ve ferâgat buldu.)

Ârif-i billâh ve vâsıl-ı İlâllah gibi ki kendisinin ebter teninden şem-i dil çerâgını bu ten-i nâkısın dünyâdan ferağ ve mevtinden için şulelendirdi.

70 تا که روزی کین بمیرد ناکهان پیش چشم خود نهد او شمع جان

Hattâ bir gün ki bu ten-i nâkıs

çerâğı na-gehân söyünür. O zamân cân şemînin çerâgını pîş-i çeşmine koya ve zulmetde kalmaya. Bu melik dahi bu mülâhaza edip oğluna bir gelin alacak oldu ki ondan bir veled ola. Eğer birisi fevt olursa birisi kala.

⁷⁰ Tâh ki birgün ten ışığı söner, o zaman can mumunun ışığını gözyaşına koy ve karanlıkta kalma.

2717

او نکرد این فهم، پس داد از غرر
شمع فانی را به فانیی دگر

(Pâdişâh rüyâdaki remiz ve işâreti anlamadığı için, fânî bir mumdan yine fânî bir mum yakmak istedi.)

O melik evliyâullahın böyle ettiğinin remzini anlamadı. Zîrâ onlar çerâg-ı teni nâkıs gördüler ve ondan bir bâki ve ebedî şem-i cân yakdılar. Böyle olunca bu melik kâmil gurûrundan şem-i fânîyi bir âhir şem-i fânîye verdi ve değışdi. Evvelki şem-i fânîden murâd mülk-i vücûdudur. İkinci şem-i fânîden murâd evlâdıdır. Hâsılı meliğın işi kasir oldu ve bir şeye yaramadı buyurmak isterler. Hez odur ki fânî bâkîye tebdil oluna. Bunda işâret vardır ki evlâd edinmekden şem-i cânı efrûhte ziyâde a'lâ imiş.⁷¹

عروس اورون پادشاه فرزند خود را از خوف انقطاع نسل

münkarz olsun demek avâm-

nâs işi imiş. Şâh-ı mezkûrun kendi oğlu için gelin getirmeye mübâşeret etmesi beyânındadır nesli inkıtâı havfindan.

2718

پس عروسی خواست باید بهر او
تا نماید زین تزوج نسل او

(Pâdişâh neslim devâm etsin diye oğlunu evlendirmeye teşebbüs etti.)

Pâdişâh dedi ki ferzendim için bir gelin

(201 b)

istemek lâzımdır hattâ bu tîz vücûdun onun veledi kala. Tekdîri ibâre bayede hevâset demektir ki hevâset kelimesine masdar ma'nâsı verdiler zîrâ iki fi'l bir yere gelince fi'l-i sâni masdar ma'nâsınadır.

2719

گر رود سوی فنا این باز، باز
فرخ او گردد ز بعد باز، باز

(Eğer bu doğan –yâ'nî oğlum- âhrete giderse onun yavrusu –yâ'nî torunum- babasından sonra bir doğan olur.)

⁷¹ Pâdişâhın neslinin kesilmesinden korktuğu için kendi oğluna gelin getirmesi.

Benin doğan gibi oğlum mevt cânibine yâni vatan-ı asliyyesine giderse onun yavrusu o doğandan sonra doğan olsun ve yeri boş kalsın.

2720

صورت این باز، گر ز ینجا رود
معنی او در ولد باقی بود

(Bu doğanın sûreti bu âlemden çekilip giderse ma'nâsı oğlunda bâkî olur.)

Bu doğanın sûreti eğer bu dünyâdan giderse kendinin ma'nâsı ve hezi doğanda bâkî kalsın ve yeri hâlî olmasın ve neslimiz münkatı' olup taht yedd-i âhire geçmesin dedi.

2721

بهر این فرمود آن شاه نبیه
مصطفی که: الولد سیر ابیه

(Bundan dolayıdır ki uyanık bir şâh-ı risâlet olan Hazret-i Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem, oğul babasının sırrıdır, buyurmuştur.)

Pederin kemâl ve ahvâl ve etvarı veledinde nümâyân olduğundan o ulû sultân-ı Zîşân ki Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem efendimizdir hadîs-i şerîfnde veled babasının sırrıdır yâni pederinde mektumve mahfî olan ahlâk ve etvar-ı hasene ve kemâl mündericdir buyurdular. Nebye nun'un fethiyle olur ve kadri yüce zâta derler. Bu hâl eksere mübeyyindir zîrâ bazen pederin kemâl-i dilde olmaz görmez misin Nûh aleyhis's-selâm'ın veledi Ken'an ne halde idi ve yine bazen olur ki bir fasık ve facirden bir veled-i Sâlih zuhûr eder. Belki bir nebî-Zîşân doğar. Hazret-i İbrâhîm aleyhis's-selâm babası olduğu rivâyetde Azer'den tevellüd etdi ki

gibi hattâ *یحزن الحی من المیت ویخز المیت من الحی* nazm-ı celîline ba'zı müfessirîn sâlih kimesneden veled-i facirin tevellüdü ve fasıktan veled-i sâlihin tevellüdü ma'nâsını vermişlerdir.

2722

بهر این معنی همه خلق ای پدر
می بیاموزند طفلان را هنر

(Bu ma'nâ dolayısıyla halk, çocuklarına kemâl-i ârzû ile san'âtlarını öğretirler de.)

Kendi hezi ve kemâli veled-i Hakîkî veled-i mânevisinde kalsın ve kendi dünyâdan gittikde yeri boş kalsın için halkın cümlesi kemâl-i hırsından nâşî etfâle kendi

san'âtları ne ise ez-dil ü cân o kere derler şagfif? Şının ve gaynın fethiyle kemâline derler ve hırf ha'nın kesriyle ve ra'nın fethiyle hurfetin cemîdir ki san'ât ma'nâsınadır.

2723

تا بماند آن معانی در جهان
چون شود آن قالب ایشان نهان

(Onların kalıpları toprağa girip gözden kaybolunca, o ma'nâlar âlemde bâkî kalsın derler.)

Hattâ o sıfâtlar dünyâda kala ve cihân harâb olmaya. Çünkü üstâdların kalbi zir-i zemînde nihân olur. O hizmetler yine görüle.

2724

حق به حکمت حرصشان دادست و جد
بهر رشد هر صغیر مُستعد

(Cenâb-ı Hakk kabiliyyetli çocukların reşid olarak yetişmelerinin hikmetine bağlı olarak babâlârına ciddi bir hırs ve emel vermiştir.)

Allahu 'Azimü'-ş-şân Hazretleri üstâdlara

(201 a)

kendi hizmetini izhârdan için onların hırsına ced ve sa'y ve gâyre vermiştir. Her müstead tıfla rüşd ve gıyaset ve kabiliyyetinden naşî ta'lîm ve envâı zahmeti çekmeğe ikdam ederler. Hikmetden murâd kıyâmete dek her san'âtın ibkasıdır. Zîrâ dünyâ bu san'âtlar ile mâ'mûr olur.

2725

من هم از بهر دوام نسل خویش
جفت خواهم پور خود را، خوب کیش

(Ben de neslimin devâm etmesi için oğluma çok güzel bir kız almalıyım.)

Yine melik dedi ki ben dahi bu dünyâda kendi zürriyetîmin devâmı için kendi oğluma dini ve adeti güzel bir zevce isterim. Kîş kâf-ı farisinin kesriyle dîn ve âdet ma'nâsınadır.

2726

دختری خواهم ز نسل صالحی
نی ز نسل پادشاهی، طالحی

(Fâsık bir pâdişâh neslinden değil, Sâlih bir zâtın sülâlesinden bir kız..)

Bir kız isterim bir sâlih ve abidin neslinden bir ekşi yüzlü ve seyyii ahlâk pâdişâhın neslinden değil. Kâlih ekşi yüzlü ve şedid adama derler. Ba'zı nüshada talhî vâki olmuşdur zâlim ve fasık ma'nâsınadır.

2727

شاه، خود آن صالح است، آزاده اوست
نی اسیر حرص فرج است و گلوست

(Hakikatte şâh ve hür olan Sâlih kimsedir ki, ancak, ne hırsın ne de şehvetin sâhibi olur.)

Hakikatde pâdişâh bu Sâlih zâtıdır ve hur dahi buna derler şâh ve har o kimesne değildir ki fereci hırsının ve boğazı hırsının esîri ola. Böyle kimesneler şâha nice

olur. Peygamberimiz aleyhis's-selâm onları ⁷² *نفس عبد فرج عبد بطنه* buyurup zem etmişdir. **teasenin** ma'nâsı helâk ve telef olsun demektir. Hâl-i mezkûr gibidir lîkin.

2728

مر اسیران را لقب کردند شاه
عکس، چون کافور، نام آن سیاه

(Fakat halk, esîrlere pâdişâh adını taktılar. Zenciye kâfur adı takıldığı gibi hani...)

Halk tahkîk esîr-i ferec ve pâdişâh lakab ettiler. Aksine o siyâhın nâmını kafur vaz' ettikleri gibi ve yine aksine nâmın birisi dahi budur ki.

2729

شد مفازہ بادیة خون خوارہ، نام
نیک بخت، آن پیس را کردند عام

(Susuzluktan helâk eden çöle menfâze yâ'nî kurtuluş yeri, herkes kutsuz bir kişiye de kutlu adını verirler yâ!)

Nam kan içici çolak nâmı mahall-i necât oldu ve biri dahi budur ki o pîş ve denîye nik-baht nâmını korlar.

2730

بر اسیر شهوتِ حرص و امل
بر نوشته میر، یا صدر اجل

(Şehver, gazab ve emel esîri olana emîr yâhûd sadr-ı azam ünvanı verilir.)

⁷² Ferecinin ve karnının esîri olan helâk olsun.(Hadis-i Şerif)

Şehvet ve hırs ve dünyâyâ tul-ı emel ashâbına halk nâm olarak yâ bey yâ sadr-ı âzâm yazmışlar ve onlar yâd olunduk da bu ta'bîr ile ta'bîr etmişler hâlbuki busifâtlar ile mensuf olan ne beğdir ve ne sadr-ı âzâmdır belki bey ve sultân şehvet ve hırstan kurtulup âzâd olana derler. Ebû Hasan Şazelî radiyallahu anh Hazretlerinin ziyâretine bir pehlivân gelmiş. Ne nev-i beşersiniz diye su'âl buyurdukda pehlivânım demiş Hazreti Şazeli dahi ifin buyuruktan sonra buyurmuşlar ki ne gûne

(202 b)

hîle ettin ve nefsine gâlib oldun. Ben çok sa'y ettim bir çâre bulamadım. El'ân gâyetdeyim aman bana ta'rîf eyle buyurduk da pehlivân demiş ki, güreş-i pehlû nîm-nefes ile güreş eder pehlivân değilim. Hazret-i Şeyh kuddise sırrûhu buyurmuşlar ki öyle ise ayıbdır kendine pehlivân deme pehlivân odur ki nefsini yene ve ona tâlib ola. Nefs-i emaresi kendüye pes ve sâlemna diye ve bunun gibibir bey ve sadr-ı âzâm ol zâta denir ki şehvet ve hırs elinden âzâd ola. Yoksa bir alay erbâb-ı hevâ ne beydir ve ne sultândır.

2731

آن اسیران اجل را عام داد
نام، امیران اجل، اندر بلاد

(O ecel –yâ'nî ölüm- esîrlerine halk şehirlerde, emîrân-ı ecel yâ'nî ulû beyler adını vermiştir.)

O mevt esîrlerine âvâm-ı nâs şehirlerde ulû beyler diye nâm verdi velîkin hatâ-yı mahzdır. Zîrâ emîr-i ehl ona derler ki kendüye mevt geldikde onu ölmüş bula ve mevt-i surî kendini emateye kâdir olmaya. Hâsılı ⁷³ *مولوا قبل ان تموتوا* sırrına mazhar ola demektir.

2732

صدر خواندندش، که در صفّ نعال
جان او بسته است، یعنی جاه و مال

(Cânı, pabuccuların safında alçalmış yâ'nî mevki'ie, mala kapılmış olana, sadr-ulû ve baş köşeye geçen vezîr, derler.)

⁷³ Ölmeden önce ölünüz. (Hadis-i Şerif)

O kimesne ki pabuç ihrac olunan mahalldedir yâni itila-yı kadri yokdur ve o mahallde cânı alçak şeylere yâni dünyânın câhına ve malına mâildir ve halkı onun vezâretine aldanıp ve hamil-i mühr olduğunu görüp ona sadr-ı âzâm derler bu dahi hatâ-yı azîmdir buyurmak isterler. Yine hikâyeye avdet edip buyururlar ki

2733

شاه چون با زاهدی خویشی گزید
این خبر در گوش خاتونان رسید

(Pâdişâh bir zâhidle akrabâlık tesisini ihtiyâr edince bu haber kadınlarının kulağına gitti.)

Şâh çünkü mülâhaza-i sahîhasına mebni bir zâhid-i zât-ı şerîfin hısımlığını ihtiyâr murâd eyledi. Ve bu haber harem-i hûmâyunda mevcûd olan kadınların kulağına erişdi ve vâsıl oldu ve ne münâsebeti vardır diye kıyâmet kopdu. Şimdi bu surhde onun beyânına mübâşeret buyursalar gerekdir.

Fakîr bir zâhidin kızını oğlu için pâdişâhın ihtiyâr etmesi, haremîndeki kadınların buna i'tirâzda bulunması ve bir fakîre akrabâ olmaktan utanmaları

Burası pâdişâhın bir dervîş-i zâhidin kerîmesini oğluna gelin almak için ihtiyâr etmesi beyânındadır ve dahi ehl-i haremîn i'tirâzı beyânındadır ve yine ehl-i haremîn o zâhidin hısımlığından ar ve haya tutmaları beyânındadır.

2734

مادر شهزاده گفت از نقص عقل:
شرط "کفویت" بود در عقل و نقل

(Şehzâdenin anası aklının eksikliğinden dedi ki, izdivac hûsusunda aklen de naklen de denklik şarttır.)

Şehzâdenin annesi aklının eksikliğinden dedi ki küfüviyyetin şart ve lâzım olduğu akılda ve şer'-i şerîfde mevcûddur. Küfüv kâfın ve fanın zammeleriyle mesel ma'nâsınadır.

2735

توز شُح و بُخل خواهی وز دها
تا ببندی پوز ما را بر گدا

(Sen fazla asisliğinden ve kurnazlığından oğlumuzu bir dilenciye bağlamak istiyorsun.)

Sen ise kendi bahl ve denaetinden

(202 a)

ve kemâl-i aklından istersin ki bizim oğlumuzu bir gedanın duhterine bend edesin. Melikin akli avrâtin 'inde şuradan oluyor ki fakîrin kızı olmakla çok akça sarf olunmaz ve eğer meliği bir pâdişâhın kerîmesini oğluna masraf etmeyeyim diyerek almadı diye ta'n ederlerse cevâbı hâzır ki benim onun kerîmesini aldığım sâlih ve takvâsı içindir yoksa masrafdan kaştığımdan değildir diye cevâb verecek ve herkes de bu cevâbı tahsîn edecek hem akça harcından kurtulacak ve hem memduh olacak. Bu hileyi melik düzdü diye sû-i zann etti. Ve bundan için vezdeha ta'bîr eyledi. Deha dalın fethiyle ifrât-ı zekaya derler. Şuh şının zammı ve ha-i müsdede-i mülhime ile ifrât ile olan bahle ve dahi kendi nefsinden imsak etmeye ve malını cânına bile kıymamağa derler. Çünkü pâdişâh ehl-i haremîn kal ü kilini işitdi ve onlara cevâbında.

2736

گفت: صالح را گدا گفتن خطاست
 کاو "غنى القلب" از دادِ خداست

(Pâdişâh dedi ki, Sâlih bir kimseye dilenci demek hatâdır. Çünkü o, Allah'ın ihsânıyla kalben zengindir.)

Dedi ki sâlih zât-ı şerîfe ve gerçek dervîşe geda ta'bîri etmek hatâ-yı azîmdir zîrâ Sâlih ve dervîş olan Allahu Te'âlâ'nın ata ve ihsânından için kalbi ganiydir. Her ne kadar elinde malı yok ise de ve hem de gına nefsin gınasına denir. Niteki hadîs-i

ليس الفنا عن كثرة العرض إنما الفنا عن النفس

şerîfde buyurulmuşdur.

nice kimesneler

vardır ki sad hezaran kese dolu sîm ve zerleri var yine dâimâ mâl sevdâsındadır. Buna zengin ve gani denmez belki geda denir ve yine nice münzevi ve mutekif dervîşler var ki leyle-i aişeye muhtâç iken bin keseye mâlik tacir gibi kalbi vasi ve bir ferde 'arz-ı hâcet etmez. Buna fakîr denmez belki Hakikatde zengin bu zât-ı şerîfe derler ve bu hâl ile mevsuf zâtın hâli budur ki beyân buyururlar .

2737

در قناعت میگزیزد از ثقی نه از
 لئیمی و کسل، همچون گدا

(Kanâate takvâsından firâr eder ve mâl cemî cânibine âvâm-ı nâs gibi gitmez.)

bu zât küh-i kanâate takvâsından firâr eder ve mâl cemî cânibine âvâm-ı nâs gibi gitmez ve semt-i kanâate gitmesi ve dünyâ letinden ve kahil olduğundan değildir geda gibi zîrâ ba'zı geda tenbeldir kâr ve kesbe gitmez ve o fakrı çeker. Tenbelliğinden ve ticâreti terk etmesi 'ibâdetde ve tâatda bulunmak için değildir belki mahz biyeliğindedir.

2738

قلتی کان از قناعت وز تُقاست
آن ز فقر و قلتِ دونان جداست

(O, ittika'sından dolayı kanâate kaçmaktadır. Yoksa dilenciler gibi alçak ve tenbel olduğundan değil!)

Bir fakîr ki kanâatden ve takvâdan hâsıl olmuştur o fakr tenbel gedaların fakrından başkadır. Sen onu onların fakrına kıyâs etme dedi. Zîrâ

2739

حَبِّهِ اِی اَن گَر بِيَايد، سر نهد
وین ز گنج زر به همت میجهد

(Tama'k'ar fakîr, bir hâbbe bulacak olasa, onun için başını verir. Kanâatkar fakîr ise, altın hazînesinden sıçrayıp çıkar ve müstagni davranır.)

(203 b)

o geda bir münferidanesi bulsa ona kemâl-i hırsından secde eder lîkin bu takvâsı sebebiyle fakrı ihtiyâr edenler kendi himmetiyle altın hazînesinden saçar ve firâr eder ve kabûl etmez. Görmez misin çok dervîşler kendüye bila taleb verilen atayı red ederler.

2740

شه که او از حرص، قصدِ هر حرام
میکند، او را گدا گوید همام

(Bir pâdişâh hırs ve tama' ile her çeşit harâmı kastedecek olursa, büyük adamlar ona dilenci derler.)

Bir pâdişâh ki hırsından her harâma kâsd eder olur ve büyük zavât-ı kirâmın cinsi ona dilenci derler ve şâh demezler. Hâsılı pâdişâhlık tâc ve taht ile değildir. Belki vera ve takvâ ile değildir. Belki vera ve takvâ ile demektir. Humam ha'nın

zammıyla ulû kimesneye derler. Pâdişâhın işbu kelâmlarını ıyâlî bir güzel idrâk edemeyip cevâbında.

2741

گفت: کو شهر و قلاع، او را جهیز ؟
یا نثار گوهر و دینار نیز ؟

(Gelinin şehir ve kale olarak çeyizi yâhûd inci ve altın mücevherleri hani?)

Dedi ki çünkü bu pâdişâhı da kanı onun şehri ve kalaları ona cihaz olsun ve bizim kerîmemize versin yâhûd bunun nisar edecek cevheri kandedir ve bizim kerîmemizin yoluna altın dökmesi ve bezl etmesi kandedir. Bunlarsız kişi sultân olur mu?

2742

گفت: رو، هر کاو غم دین بر گزید
باقی غمها خدا از وی بُرید

(Dedi ki, haydi işine bak, böyle söyleme! Her kim dîn gamını seçer, Allah rızası için kederlenirse Allah, sâ'ir gamları ondan alır.)

Cevâbında pâdişâh dedi ki var git sen bizim kelâmımızı fehm etmedin. Seninle kelâm olmaz. Her kimesne ki dîn gamını ihtiyâr etti. Bâkî ameller ki dünyâ gamıdır. Hüdâ ondan cümlesini kesti yâni dünyâ sultânı değildir belki âhiret pâdişâhıdır demek istedi. Hoca Nasreddin Efendi'ye ıyâlî demiş ki benimle niçin sohbet etmezsin cevâb vermişler ki mantık bilmeyen karıyla sohbet olmaz bu hâtûn dahi mantık bilmediğinden pâdişâha hayli zahmet verdi.

2743

غالب آمد شاه و دادش دختری
از نژاد صالحی خوش جوهری

(Nihâyet pâdişâhın reyi gâlib geldi. Aslı temiz ve Sâlih bir kimsenin soyundan bir kızı oğluna aldı.)

Pâdişâh ıyâlîne gaib geldi ve oğluna bir duhter verdi. O duhteri bir gevheri hoş ve Sâlih kimesnenin sulbunden tevellüd etmiş idi. Nijad, nun'un kesriyle asıl ma'nâsınadır. bu makâmda sulb murâd olunur.

2744

حُسن دختر این، خصالش آنچنان
کز نکوئی می نگنجد در بیان

(Kızın güzelliği emsâlsizdi. Ahlâkı da beyân edilmez derecede güzel bulunuyordu.)

Hüsn ve letâfetde o duhter kendi nazârını tahkîk tutmadı ve onun çehresi kuşluk vakti güneşden ziyâde parlayıcı idi. Velîkin hod tahkîk ikinci hod kendi ma'nâsınadır. İlk gündü ma'nâsınadır. Ve çaşıt cim-i farisiye ile kuşluğa derler.

2745

صید دین کن تا رسد اندر تبع
حُسن و مال و جاه و بختِ منتفع

(Sen dini avla ki, onunla berâber güzellik, mâl, mevki'i ve sana fâ'ide veren bhat da senin olsun.)

Bu idi ki vasf eyledin ve hûyu ancılayın idi ki hüsn ü melâhatden beyâna sığmaz idi.

2746

آخرت، قطار اشتر دان عمو
در تبع دنیااش همچون پشک و مو

(Âhret, deve katarına mâlik olmak gibidir. Dünyâ ise devenin yün ve tütü gibidir.)

(203 a)

Sayd-ı dîn ile ve kavî Müslümân ol hattâ ona tâbi' olarak güzellik ve mansıb-ı dünyâ

ve mâl ve baht-ı nîk sana erişe ve vâsıl ola. *القدر يا دنيا اخدمى والتج من خدمك*

2747

پشم بگزینی، شتر نبود تو را
ور بود اشتر، چه قیمت پشم را

(Eğer devenin yükünü ihtiyâr edersen deve senin olmaz. Hâlbuki deve senin olunca yünün ne kıymeti kalır.)

Dar-ı âhreti mâlik olmak da bir katar ve bir dizi deve gibi bil ve dünyâyı dahi ona tâbi' olmakda yükü ve necâseti gibi bil. Elbetde devesi olanın bu eşyâ'-yı mezkûreleri olur. Bunun gibi evliyâullahın dünyâsı elbetde olur zîrâ herkes hediye vermeğe ez-dil ü cân meyl ederler velîkin sen yükü eziyetler edersen senin için deve olmak lâzım gelmez. Eğer sende deve olursa senin 'indinde ne kıymeti olur zîrâ her deveden bir çok yük hâsıl olur. Velhâsıl kelâm şol kimesne ki Allah'ı bulmuş ve dünyâda elbette ona olur velîkin dünyâyı bulan Allahu Te'âlâ Hazretlerini bulmak

lâzım gelmez buyurmak isterler. İfa tahrîr bulunan hadîs-i kutsiden dahi böyle müstebân olur.

2748

چون بر آمد این نکاح آن شاه را
با نژاد صالحان و اولیا

(Nihâyet temiz ve riyâ'sız bir soydan gelen o kızla şehzâdenin nikâhı kıyıldı.)

Çünkü o şehzâde için bu nikâh inâd ve cedelsiz mülâyim Sâlihlerin veledine ve kerîmesine vuku' olmağıla bu makâmda veled ve duhter demek murâd olunur.

2749

از قضا کمپیرک جادو که بود
عاشق شهزاده با حُسن و جود

(O esnâda sihirbâz bir kocakarı vardı ki o güzel ve cömerd şehzâdenin âşığı olmuştu.)

Zifafdan sonra Cenâb-ı Hakk'ın hükmünden için bir sâhire kocakarı var idi. O hüsn-i vücûd ile muttasıf şehzâdenin âşığı idi.

2750

جادوئی کردش عجوز کابلی
که برد ز آن رشک، سحر بابلی

(O Kabilli kocakarı bir büyü yaptı ki, ona Babil sihirbâzlarının sihri hased ederdi.)

O Kabil şehrine mensûb pîre-zen şehzâdeye sihr edicilik etti. Onun sihri öyle bir sihir idi ki Babil şehrinin sihri ondan için hased ve gâyret iletir idi. Kabil Hind memâlikinde bir beldenin ismidir. sâhiresi çok imiş. Bu acûz ihtimâl ki Kabilî ola yâhûd sırrı sebebiyle Kabilî ta'bîr etmiş olalar. Babil dahi bir şehrin adıdır ki Hârut ve Mârût onda sihir taallüm etmişdir.

2751

یک سیه رو، دیو کابولی زنی
گشت بر شهزاده ناگه رهزنی

(Kara bir şeytân, tavuk folluğu gibi bir kocakarı idi ki ansızın şehzâdenin yolunu vurmıştu.)

Bir sebebe şeytân ve kulluk gibi bir avrât nâki şehzâdeye bir rehzen-i azîm oldu ve gelin gözüne o hüsn ile görünmez oldu.

2752

این نود ساله عجوز گنده پیر
نه خرد هشت آن پسر را و نه ضمیر

(O doksan yaşındaki kokmuş acûze, şehzâdede ne idrâk edecek akıl ne de söz söyleyebilecek ağız bıraktı.)

O doksan senelik fereci kokmuş kocakarı o şehzâdede sihir ile ne akıl kodu ve ne ağız koydu ki bir kelâm söyleye.

(204 b)

Hâsılı kemâliyle meshur oldu demekdir.

2753

تا به سالی بود شهزاده اسیر
بوسه جایش، نعل کفش گنده پیر

(Bir sene müddetle şehzâde, karının esîr oldu. o halde ki, o kokmuş kocakarının pabucundaki nalçayı öpüyordu.)

Bir seneye dek şehzâde esîr oldu ve onun öpecek yeri kokmuş kocakarının ayağının pabusu oldu. Eğerce kef el içi ma'nâsınadır velâkin bu makâmda na'l karînesiyle başmak murâd olunur.

2754

صحبت کمپیر او را میدرود
تا ز کاهش، نیم جانی مانده بود

(Kocakarının sohbeti onu ekin gibi biçmiş, zâfiyetinden adeta yarı cânlı hâle gelmişti.)

Kocakarının sohbeti ekin biçer gibi şehzâdeyi biçdi ve telef etti. Hattâ vücûdunun kemâl-i zaafından yarım cânlı kalmış idi.

2755

دیگران از ضعف وی، با درد سر
او ز سُکر سحر، از خود بی خیر

(Başkaları şehzâdenin zayıflaması dolayısıyla ızdırâp içinde idiler. O ise, sihrin verdiği sarhoşluktan kendisini bilemiyordu.)

Kavîm ve kabîlesi şehzâdenin zaafından baş ağrısı ve ızdırâb ile idiler. O şehzâde

sihrin sekrinden kendinden âgâh değil idi ve zaafını ve ne hâle girdiğini bilmez idi.

2756

این جهان بر شاه چون زندان شده
وین پسر بر گریه شان خندان شده

(Bu dünyâ pâdişâha zindân gibi olmuştu. Şehzâde ise hısım ve akrabâsının ağlamasına gülüyordu.)

Bu dünyâ şâh üzerine zindân gibi olmuş idi. Bu şehzâde onların terahhümüne ve bükâ'sına gülücü olmuş idi ve bende ne vardır ki bunlar bana ağlarlar der idi.

2757

شاه بس بیچاره شد در بُرد و مات
روز و شب میکرد قربان و زکات

(Pâdişâh bu hûsusta çok çâresiz kaldı. Gece gündüz kurbân kestirip fakîrlere dağıttırıyor ve muhtâc olanlara zakât ve sadâka veriyordu.)

Pâdişâh çünkü bu oyunda çâresiz oldu ve sihri bir vechile izâle etmeğe kâdir

olamadı. ⁷⁴ *الصدقة تروى البلاء، وتزيد العمر* Mantıkınca rûz-ı şeb kurbân zebh edip lahmını fukaraya verir idi ve sadâka ihsân eder idi. Ola ki oğlum bu kurbân ve zakât sebebiyle bu belâdan halâs bula. Berdümat oyun ma'nâsınadır.

2758

زآنکه هر چاره که میکرد آن پدر
عشق کمپیرك همی شد بیشتر

(Babası her çâreye başvuruyordu. Fakat şehzâdenin kocakarıya aşkı gittikçe artıyordu.)

Zîrâ zâhir çârelerinden her çâreyi ki pâdişâh etti. Oğlunda kocakarının muhâbbeti tezâyüd eder idi. Bu cihetle zebh-i karabin ve tasadduka meşgûl oldu ki buna ilâc-ı mânevi derler.

2759

پس یقین گشتش که مطلق، آن سریست
چاره او را بعد از این لایه گریست

(Bu hâlin esrâr-ı ilâhîyeden bulunduğu, çârenin ise ancak Cenâb-ı Hakk'a yalvarmak olduğu pâdişâhça yakinen anlaşıldı.)

⁷⁴ Sadak belâyı def eder ve ömrü uzatır. (Hadis-i Şerif)

Her ne ettilerse çâre olmayınca pâdişâhın 'inde teykın etti ki bu bir hikmete mebnidir ve bunda bir sırr-ı Hüdâ vardır. Bundan sonra bu derdin zevâline çâre Mevlâ'ya tazarru' ve niyâzdır diyip. Labe geri yalvarmağa derler.

2760

سجده می کرد او که: فرمانت رواست
غیر حق، بر مُلکِ حق، فرمان که راست؟

(Pâdişâh secde ederek dedi ki, yâ Rabbi, fermân senindir. Hakk'ın mülkünde Hakk'tan başka kim fermân sâhibi olabilir?)

O pâdişâh Cenâb-ı ,Hakk'a secde eyledi öyle diyerek ki, Yâ Râbb buyruk senindir ve senin gayrının senin mülküne emri kimin vardır, belki kimesnenin yokdur. Ancak mülkünde mutasarrıf-ı Hakîkî sensin ve ben karışmağa kâdir değilim velîkin niyâz yolundan dermeğe.

2761

لیک این مسکین همی سوزد چو عود
دست گیرش ای رحیم و ای ودود

(Lâkin bu zavallı çocuk od ağacı gibi yanıyor. Ey rahîm ve vedud olan Allah, onun destgiri ve yardımcı ol.)

Ey benim

(204 a)

Rabbim lîkin bu miskin ud buhurdanda yandıği gibi yanar ey ibâdına merhamet ve muhâbbet sâhibi Mevlâ bunun elini tut ve buna bir çâre eyle diyerek çok ağladı ve yalvardı.

2762

تا ز یارب یارب و، افغان شاه
ساحری استاد پیش آمد ز راه

(Pâdişâh böylece, yâ Rabbi yâ Rabbi diye fiğan ve niyâz etmesi üzerine yoldan üstâd bir sihirbâz çıkageldi.)

Hattâ şâhın münâcâtından ve feryâdından fen-i sihirde mâhir bir sâhir-i kâmil yoldan pâdişâhın önüne geldi ki bu sâhir o pîre-zenin sihrini iptâl etmiş olacaktır. Nite ki an karîb beyân buyururlar.

**Pâdişâhın, Kâbilli sihirbâz karının ‘âşkından, oğlunun kurtulması için ettiği
duâların kabûl edilmesi**

Burası pâdişâhın duâsının müstecab olması beyânındadır. Püserinin hakkında ona bile mensûb avrâtın sâhirliginden.

2763

کاو شنیده بود از دور این خبر
که اسیر پیر زن گشت آن پسر

(Üstâd sihirbâz, pâdişâhın oğlu bir kocakarının âşığı ve esîri olmuş diye, uzaktan işitmişti.)

O sâhir-i mâhir uzakdan bu haberi işitmiş idi. Öyle ki o şehzâde bir kocakarının sihri ile ‘âşık ve esîri oldu.

2764

کان عجوزه بود اندر جادوئی
بی نظیر و ایمن از مثل و دوئی

(O acûzanin sihirbâzlıkta eşsiz, örneksiz olduğunu ve bir ikincisinin bulunmadığını işitmişti.)

Zîrâ o kocakarı sâhirlilik ilminde nâzırsız idi ve meselden ve bu fenden kendi gibi bir dahi olup iki olmakdan emîn idi zîrâ öyle sâhire olmaz idi.

2765

دست بر بالای دست است ای فتی
در فن و در زور، تا ذات خدا

(Yiğitim el elin üstündedir. Hünerde de kuvvette de el elin üstündedir arşa varınca!)

Eğerçe o acûze meselden kendi diyârında emîn idi velîkin ey yiğit Zât-ı Bârî'ye varınca cemî fende ve kuvvetde el el üzerinedir. Bu cihetden başka diyârdan bu

fenden ekmele bir sâhir zuhûr etti.⁷⁵ قال الله تعالى في كتابه الكريم وفوق كل ذي علم عليم

2766

منتهای دستها دستِ خداست
بحر، بی شک منتهای جویهاست

(El –yâ'nî kuvvet ve kudretlerin- müntehâsı, Allah'ın yed-i kudretidir. Nitekim sellerin müntehâsı denizdir.)

⁷⁵ Ve bütün ilim sahiplerinin üstünde daha iyi bilen vardır. Sûre-i Yusûf 12/76.

Ellerin yâni kudretlerin müntehâsı Allahu Te'âlâ'nın kudretidir. Zîrâ kudret-i ilâhîyeden büyük kudret yoktur. Görmez misin şübhesiz bahr sellerin müntehâsıdır. Oradan ileri sel gitmez. Bunun gibi kudret ibâd-ı kudret-i ilâhîyyeyi geçmeğe kâdir olamaz ve kula kudret dahi Cenâb-ı Hakk'dan gelmiştir. Cümlelerin kudreti ondandır ve yine ona rücû' eder. Sel bahrden olup ve yine bahre râci olduğu gibi. Nite ki bu beyit ile beyân buyrulur.

2767

هم از او گیرند مایه ابرها
هم بدو باشد نهایت سیل را

(Hem bulutlar suyu denizden alır, hem de sel nihâyet denize gider.)

Dahi o bulutlar mâye-i bârânı bahrden tutarlar ve yağmur sel olur ve selin nihâyeti yine bahre erer ve ona karışır. Cemî kemâlat dahi böyledir. Cümlesi Hakk'dan gelir ve yine Hakk'a râci olur.

2768

گفت شاهش: کاین پسر از دست رفت
گفت: اینک آمدم درمان زفت

(Pâdişâh o usta sihirbâza, bu çocuk elden gitti, mahvoldu, dedi. O da cevâb verdi ki, ben onun için kavî bir çâre olarak geldim.)

(205 b)

Pâdişâh bu gelen üstâd-ı sâhire dedi ki bu oğul elden gitti. Aman buna çâre bul. Sâhir dedi ki, işte geldim ve feryâdına yetiştim. Korkma bende buna azîm ilâc vardır. çâresini görürüz.

2769

نیست همتا زال را زین ساحران
جز من داهی رسیده ز آن کران

(O sihirbâzlardan hiçbiri o kocakarı ile başa çıkamaz. Ancak Allah tarafında gelen ve mahareti çok olan ben onunla başa çıkarım.)

Bu beldenin sâhirlerinden bu kariya eş ve deng yoktur. İlla o taraftan yetişmiş bin âkıl içinde müstesnadır. Keran kâf-ı arabinin fethiyle taraf ma'nâsnadır. Taraftan murâd taraf-ı Bârî'dir. Dahi âkıl kimesneye denir çünkü. Pâdişâh duâ etti. Taraf-ı Hakk'dan bu sâhir geldi ki oğlunun sihrini iptâl ede. Hikâye-i kenizinde şâh duâ edip tabîb-i ilâhî geldiği gibi.

2770

چون کف موسیٰ به امر کردگار
نک بر آرم من ز سحر او دمار

(Allah'ın emriyle ben, Mûsâ'nın avucu gibi, onun sihrini iptâl ve helâk ederim.)

Hazret-i Mûsâ aleyhi's-selâm.'ın yedd-i şerîfinde 'asâ emr-i Girdigâr ile ejdehâ olup sahrâ-i Fir'avnun sihirlerini yapıp ve onlardan intikâm aldığı gibi ben dahi taraf-ı Hakk'dan olduğum cihetle işte onun sihrinden şimdi intikâm getiririm. Yâni pîrenin sihrini iptâl ederim demektir.

2771

که مرا این علم آمد ز آن طرف
نی ز شاگردی سحر مستخف

(Çünkü o ilim bana, korkulan sihirbâzlara çiraklık etmede, taraf-ı İlâhî'den gelmiştir.)

Zîrâ bana bu ‘‘ilm-i sihr o taraftan geldi. Ve Cenâb-ı Hakk'dan atâ olundu. Öyle değil ki bir hor ve Hakir sâhirin şâhidliğinden geldi. Hâsılı açık ve denî bir sâhire şâkird olup ondan taallüm etmedim. Belki Allahu Te'âlâ'nın tarafından mülhem oldum dedi.

2772

آدم تا بر گشایم سحر او
تا نماند شاهزاده زرد رو

(Kocakarının sihrini bozarak ve şehzâdenin benzinin sarılığını gidermek için geldim.)

Ve yine o zât dedi ki taraf-ı Hakk'dan me'mûr olarak geldim hattâ onun sihrini ibtal edeyim. Hattâ o şehzâde böyle hasta ve sihr sebebiyle zerd-ru kalmaya ve vechi yerine gele bundan sonra sihrin ibtalının tedbîrine şürû' edip pâdişâha dedi ki.

2773

سوی گورستان برو، وقت سحر
پهلوی دیوار هست اسپید گور

(Sahur vakti mezârlığa git, orada duvarın yanında beyâz bir kabir var.)

Seher vaktinde makbere tarafına git. Makberenin duvarı tarafında bir kabir var idi ki beyâz kireç ile sıvanmışdır. Murâd berâber gidelim demektir. Yoksa şâha yalnız git demek değildir.

2774

سوی قبله، باز کاو آن گور را
تا ببینی قدرت و صنع خدا

(Kibleye karşı orasını kaz ki, Allah'ın kuvvet ve kudretini göresin.)

O makberenin kible tarafına aşikâre o yeri kazma ile kaz. Ettiği sihir orada medfûndur. Hattâ Cenâb-ı Hakk'ın kudretini ve sun'unu göresin dedi.

2775

بس دراز است این حکایت، تو ملول
زبده را گویم، رها کردم فضول

(Bu hikâye çok uzundur, sen ise dinlemekten usanmışsın. Onun için fazlasını terk ediyorum, hulâsasını söyleyeceğim.)

Bu hikâye çok uzundur ve sen dahi fütûr sâhibi bir adamsın binâberîn fazlasını ve tafsîlini terk edelim.

(205 a)

Hulâsasını söylerim. Hâsılı pâdişâh ile o zât gittiler ve o mahalli hafr ettiler.

2776

آن گرهای گران را بر گشاد
پس ز محنت پور شهر را راه داد

(Üstâd, kabirden çıkardığı o sihirli düğümleri çözdü de şehzâdeyi mihnet ve meşakketten kurtardı.)

Oradan ukdeli bir ip çıkardı ve o ağır düğümleri çözdü. Böyle mihnetten ve sihrin te'sîrinden o zât şehzâdeye yol verdi ve halâs etti.

2777

آن پسر با خویش آمد، شد دوان
سوی تخت شاه، با صد امتحان

(Şehzâde kendine geldi ve birçok mihnet çektikten sonra babasının tahtına yâ'nî saraya koşup gitti.)

O şehzâde kendine geldi ve sihri açıldı ve dahi yüz meşakkat ve zahmet ve hicâb ile pâdişâhın tahtı tarafına yelici oldu ve gözü babasını gördü. İmtihân bu makâmda ta'b ve zahmet demekden ibârettir

2778

سجده کرد و بر زمین میزد ذقن
در بغل کرده پسر تیغ و کفن

(Şehzâde koltuğunda kefen ve kılıç olduğu halde babasının karşısında yüzünü yerlere sürdü.)

Babasına tahayyüt ve taazüm eyledi ve yüzünü zemîn üzerine koydu o şehzâde koltuğa kılıç ve kefen almış olduğu halde yâni dilersen beni öldür ve dilersen beni affeyle diye itizar ederek geldi demektir.

2779

شاه آئین بست و اهل شهر شاد
و آن عروس ناامید بی مراد

(Pâdişâh şenlikler yapılmasını emretti. Şehir halkı ile birlikte murâdına ermemiş ve ümîdi kesilmiş olan gelin de sevindi.)

Şâh ayin bağladı ve ehl-i şeh-r-i şâd oldu. Ve dahi ümîdini kesmiş ve na-murâd olan gelin dahi şâd ve handân oldu. Şâhın ayin bağlamasından murâd düğün esbâbının tehînesine emr etmesidir.

2780

عالم از سر زنده گشت و پُر فروز
ای عجب آن روز روز، امروز روز

(Âlem yeniden hayât ve revnâk buldu. O gün de gündü, bugün de gündür, ammâ ikisi birbirine benzemez.)

Şehir halkı ez ser nev-hayât buldu ve ferâh ve ziyâ üzerine oldu. Ey kimesne ta'accüb olunur o sihir eyyâmı ve hâlet-i kabîha günüdür ve gün dahi gündür yâni cümlesi Allâhu Te'âlâ'nın günüdür. O günde böyle oldu ve bu günde böyle oldu. Hâl böyle oldu ise ey enduh ve gama giriftâr ve mübtelâ zât. Teessüf etme ve mahzûn olma. Gün olur ki sen dahi mübtelâ olduğun gamdan reha bulursun ve ferâh ve sürûra erersin demektir.

2781

يك عروسی کرد شاه او را چنان
که جُلاب و قند بُد پیش سگان

(Pâdişâh ona bir düğün yaptı ki köpeklerin önüne bile şeker şerbeti konulmuştu.)

Oğluna bir düğün eyledi ki insân bir tarafa dursun kelblerin önünde et'ime-i nefise durur idi ve toklukdan yemeğe kudretleri kalmamış idi. Arusî düğüne derler ve cüllab ve kanddan bu makâmda et'ime-i lezîze murâd olunur.

2782

جادوی کمپیر، از غصه بمرد
روی و خوی زشت با مالک سپرد

(Büyücü kocakarı kederinden öldü. Çirkin yüzünü de kötü hûyunu da mâlik-i cehenneme teslim etti.)

O sâhir kocakarı gamdan öldü ve yüzünü ve çürkin hûyunu hazne-i cehennemîn reîsi olan meleğe ısmarladı.

2783

شاهزاده در تعجب مانده بود
کز من او عقل و بصر چون در ربود ؟

(Şehzâde, o kocakarı nasıl oldu da benim aklımı çeldi, diye hayretlere düşmüştü.)

(206 b)

Melik-zâde taacübde kalmış idi öyle diyerek ki o pîre-zen akıl ve nazârı benden nice kapdı ve beni böyle ta'accüb-i meshur ve meskur eyledi.

2784

نو عروسی دید همچون ماه حُسن
که همی زد بر ملیحان راه حُسن

(Şehzâde gerdeğe girince, güzellerin mûlahat yolunu vuracak -yâ 'nî onları gölgede bırakacak- ay parçası gibi bir gelin gördü.)

Çünkü düğün tekmil oldu ve ictimâ mukadder oldu. Mâh-ı hüsn gibi bir arus-ı nev gördü ki güzeller üzerine hüsnün yolunu urur idi ve güzellere hüsn gelemez olur idi yâni güzeller onun yanında çürkin olur demektir.

2785

گشت بیهوش و به رو اندر فتاد تا سه
روز از جسم او گم شد فؤاد

(Şehzâde yüzü üzerine düştü hattâ üç gün onun cisminde gönlü gitti.)

Ba'de'l-içtima şehzâde -lâ ya'kıl olup ve yüzü üzerine düştü hattâ üç gün onun cisminde gönlü gitti yâni kuvve-i müdrikesi kendinden zâyî' oldu demektir. Bu

cihetle bir şey' derk edemez idi ve hemen yatar ve uyur gibi görünür idi ve bu hâl dahi sihrin te'sîrinden husule gelmiştir.

2786

سه شبان روز، او ز خود بی هوش گشت
تا که خلق از غش او پُر جوش گشت

(Üç gün üç gece kendinden geçmiş bir halde kaldı. Onun baygın yatmasından halk da mükedder oldu.)

Üç gün ve üç gece o şehzâde kendinden bî-huş ve -lâ ya'kıl oldu. Hattâ nâs öldü diye onun bir mertebe bî-hodluğundan ızdırâb ile dolu oldu ve üç gün ve üç geceden sonra

2787

از گلاب و از علاج آمد بخود
اندک اندک فهم گشتش نیک و بد

(Gül suyu serpilmek ve ilâç vermek sûretiyle kendine geldi. İyiyi kötüyü yavaş yavaş tefrike başladı.)

Gül suyu serpmekden ve tebhirden kendine geldi. Az az iyili ve kötülü ona anlamak oldu.

2788

بعد سالی گفت شاهش در سخن
وز مزح یاد آر آن یار کهن

(Bir sene sonra pâdişâh ona, lâtiye tarzında dedi ki, o eski sevgiliyi bir hâtırla.)

Bir seneden sonra pâdişâh onadedi ki latife tarîkiyle ey oğul o eski dostdan ve o demlerden hâtırına getir kanı senin sevgili dostun?

2789

یاد آور ز آن ضجیع و ز آن فراش
تا بدین حد بی وفا و مر مباحش

(Bir de berâber yattığın o yari ve o yatağı düşün de bu kadar vefâsızlık etme.)

Hâtırına getir o zevce-i hünsadân ve dahi o döşekten ki onun ile yatar idiniz. Var onun ile yine beytutet eyle. Bu gayete dek vefâsız ve acı olma. Daci berâber yatıcıya derler. Bu makâmda ıyal murâd olunur. Mürr, mimin zammıyla ve ra'nın teşeddüdüyle arabîdir. Acı şeye derler.

2790

گفت: رو، من یافتم دار السرور
وار هیدم از چه دار الغرور

(Şehzâde, bırak baba dedi, ben gurûr yurdunun, aldanma diyârının kuyusundan kurtuldum, sürûr yolunu buldum.)

Şehzâde dahi pederine dedi ki ben cenneti buldum ve dar-ı gurûr olan dünyânın muhâbbetinden kurtuldum. Bana öyle zevce-i mekrûha gerekmez.

2791

همچنان باشد، چو مومن راه یافت
سوی نور حق، ز ظلمت روی تافت

(İşte bir mü'mîn de, nûr-ı İlâhî tarafına yol bulup da zulmetten yüz çevirince, aynen şehzâde gibi olur.)

İşte ancılayın olur çünkü mü'mîn Hakk'ın nûru tarafına yol buldu ve dahi zulmetten yüzünü çevirdi ve nefis ve dünyâ tarafından a'raz etti.

2792

ای برادر دان که شه زاده توی
بهر راه راست آماده تویی

(Ey kardeş bil ki, o şehzâde sensin. Bu eski dünyâda yeniden doğmuşsun.)

(206 a)

O zamân mürşidi kendine evvelki hâlindenlatîfe eder ve kendisi dahi kendüye ta'accüb eder. Nite ki eshab-ı kirâm rıdvânullahu Te'âlâ 'aleyhim ecma'in vakt-i cehaletdeki hallerini söyleyip ta'accüb ederler imiş ve gülerler imiş. Fi'l- vâki' insâna ba'de meciyyü'l-kemâl evvelki hâline nedâmeti ve ta'accübü bedihidir.

Şehzâde insânoğludur, Tanrı hâlifesidir, babası da meleklerin secde ettikleri Tanrı hâlifesi Âdem Safiyullah'dır. Kâbilli kocakarından muurad da dünyâdır ki insânoğlunu sihirle babasından ayırmıştır. Şehzâdeyi kocakarının elinden kurtaran hakîm ise enbiyâ ve evliyâyı temsîl etmektedir

Burası onun beyânındadır ki şehzâdeden murâd insândır ki hâlife-i Hakk olan Âdem aleyhis's-selâm'ın yavrusudur ve dahi o Kabilî kocakarından murâd dünyâdır ki

evlâd-ı Âdemi sihir ile pederinin yoluna sülûkden kat' etti ve dalâlete bıraktı. Ey karındaş bil ki şehzâdeden murâd insânın kendidir ve köhnelik gelmeyen yeni âlemden eski dünyâyâ doğmuşsun.

2793

کابلی، ساحرۂ دنیاست، کاو
کرده مردان را اسیر رنگ و بو

(Kâbilli cadı, bu dünyâdır ki nice erkeği renk ve boya yâ'nî nakış ve sûrete esîr etmiştir.)

Sehmare-i Kabilî kocakarından murâd bu dünyâ-yı denîyedir ki o adamları kendinin renk ve kokusu nâ-esîr etmiştir.

2794

چون در افکندت در این آلوده روز
دم به دم میخوان و می دم، قُلْ أَعُوذُ

(Dünyâ seni bu bulâşık şehvet nehirine düşürünce dâimâ, kul euzu, sûrelerini oku ve üfle.)

Çünkü seni bu alude-i dünyâ attı. Tîz her dem kul euzu sûresini oku ve kendine üfle ki ettiği sihir zâhir ola.

2795

تا رهی زین جادوئی و این قلق
استعادت خواه از رب الفلق

(Bu dünyâ sihriinden ve onun verdiği ızdıraptan kurtulmak için sabâhın Hâlık'ı bulunan Cenâb-ı Hakk'a sığın.)

Hattâ bu sâhire dünyâdan ve onun sihriinin ızdırabından halâs olasın. Felak sâhibi Mevlâ'dan yardım taleb eyle. Dünyânın sâhirliği hakkında bu hadîs-i şerîfi işit.

عن عبدالله بن بشر المازنی روى
الله تعالى عنهما انه قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اتقوا الدنيا
فوالذي نفسي بيده انها لاسحر من هاروت وماروت

76

Mânâsı dünyâdan

korkunuz ve mekr ü gidenden sakınınız. Şol Zât-ı Ecel ü A'lâ'ya kase ederim ki nefsim onun yedd-i tasarrufundadır ve dilediğini tasarruf eder. Tahkîk dünyâ Hârut

⁷⁶ Dünyâdan korkun ve hîleden sakının. Allah'a yemin ederim ki nefsim onun tasarrufundadır. Ve dilediğini tasarruf eder. Dünyâ, gerçekte, Hârûd ve Mârûd'tan daha sihirbazdır. (Hadis-i Şerif)

ve Mârût isimleriyle müsemmâ olan meleklerden ziyâde elbetde sâhirdir. Sizleri aldatır ve tarîk-i sakimeden cüdâ eder, *و ايضاً ورد في الحديث الشريف الدنيا*. Hulv u hızr bir nesne ki tatlıdır ve yeşildir elbetde insân ona meyl eder ve aldanır. Hemen Mevlâ cümlemizi hevâp gafledden iykaz eyleye. Sihir açılmak için kul euzu bi Rabbil felak sûresini oku buyurmaları şundan içindir ki, Lübeyd b. Asam'ın kızları

(207 b)

Hazret-i peygamber-i âhirü'l-zamâna sihr ettiler ve çah-ı zorane o ukdeli ipi ettiler. Cibrîl-i Emîn haber verdi Hazret-i Âlî radiyallahu anh varıp o ipi çıkardı. O ukdelere okuyup üflediler. Filhal sihir bozuldu. Resûl-i Kibriyâ 'aleyhi ekmel't-tehayaya güşayış hâsıl oldu. Sebeb-i nüzûlu sihr içindir.

2796

ز آن نبی دنیات را سحاره خواند
کاو به افسون، خلق را در چه نشانند

(Dünyâ insânı sihir ve efsûnu ile kuyuya düşürdüğü için, Nebîyy-i Aleyhisselâm ona büyücü ta'bir etmiştir.)

Dünyâ insânı arar ettiğinden için nebî Zîşân sallallahu Te'âlâ aleyhi ve selem senin dünyâna esher buyurdu. Zîrâ mekr ile halkı kuyuya oturttu.

2797

هین فسون گرم دارد گنده پیر
کرده شاهان را دم گرمش اسیر

(Dikkat et, dünyâ denilen kokmuş kocakarının kuvvetli efsûnu vardır ki onları şâhları esîr etmiştir.)

Âgâh ol dünyâ harâretli füsûn tutar ve onun nefsi ki müesserdir. Nice ulû kimesnelere te'sîr edip onları kendine esîr etmiştir. FilHakika çok zâhidler zühdden fariğ olup ehl-i dünyâ olmuştur.

2798

در درون سینه نقّات اوست
عُقه های سحر را اثبات اوست

(Gönülde onun tükürüklü üfürükler salan büyücü karıları vardır. büyü düğümlerini

düğümleyen odur.)

Kalb içinde o dünyâ sâhirinin efsûn okuyup ve ipi ukde ederek üfleyicileri vardır ve onun sihrinin ukdelerinin kalbde isbâtı vardır.

2799

ساحرہ دنیا قوی دانا ز نیست
حلّ سحر او به پای عامه نیست

(Dünyâ sihirba 'zı sağlam bilekli bir kocakarıdır ki onun sihir düğümlerini çözmek âvâm-ı nasın elinden gelmez.)

Dünyâ sâhiresi kavî sihr edici bir avrâttir. Onun sihrini çözmek âvâm-ı nasın haddi ve kudreti değildir. Paydan bu makâmda kudret murâd olunur.

2800

ور گشادی عقدِ او را عقلها
انبیا را کی فرستادی خدا؟

(Eğer akıllar onun düğümünü çözebilse –yâ'ni yâ'ni insânlar akıl ile dünyânın mekrinden kurtulabilselerdi- Cenâb-ı Hakk, peygamberleri gönderir miydi?)

Eğer o sihrin düğümünü 'akl-ı insâniye açdı kaçan Cenâb-ıKibriyâ peygamberleri kullarına dünyânın sihrini izâle etsin için gönderir idi belki göndermez idi. Herkes akıyla dünyânın sihrini iptâl edip râh-ı hakk'a müteveccih olur idi. Lâkin gönderdi. Fehm olunmuş ki 'aklın işi değil imiş.

2801

هین طلب کن خوش دمی، عقده گشا
"راز دان" یفعلُ الله ما یشاء

(Ey sâlik aklını başına topla da, yef'alullahu mayeşa, nazm-ı Celilinin sırrını bilen ve sihir düğümlerini çözecek olan rey ve sözü hoş bir ârif-i kemâl ara!)

Hâl böyle olduysa bir hoş nefesli ukde açıcı zât taleb eyle. Öyle zât ki yef'alu Allah umâ yeşa olan vâcib-i Te'âlânın sırrına vâkıf ola. Yâni bir mürşid-i kâmil bul ve dünyânın meshuru olmakdan kurtul demektir.

2802

همچو ماهی بسته استت او به شست
شاه زاده ماند سالی و تو شصت

(Dünyânın sihri ve iğfâlî seni oltaya tutulmuş balık gibi yakalamıştır. Hikâye edilen şehzâde o oltada bir sene bulunduğu halde sen altmış yıldır tutulup kalmışsın.)

Dünyâ sâhiresi seni balık gibi ağa bağlamışdır. Öyle bağlanmış ki şehzâde bir sene ağda kaldı ve sen altmış sene kaldın. Bu cihetle dünyânın o pîre-zenden sihri ziyâde olması lâzım geldi.

2803

شصت سال از شست او در محنتی
نی خوشی نی بر طریق سنتی

(Altmış yıldır o oltanın zahmetini çekiyorsun. Ne hoş bir hâlîn, ne de sünnete uygun bir yaşayışın var.)

Altmış senedir onun ağından mihnettesin. Ne dünyâ hûsusunda

(207 a)

hoş senin ve ne fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ ve sellem hazretlerinin sînesi tarîki üzeresin. Hâsılı ne sende dünyâ devleti vardır ve ne 'ukbâ devleti vardır. Belki

عسر الدنيا والاخرة ذلك هو المبین

nazm-ı kerîmine mazhar oldun demektir.

2804

فاسقى بد بخت، نی دنیات خوب
نی رهیده از وبال و از ذنوب

(Ey ehl-i dünyâ sen bedbaht bir fasıksın. Zîrâ ne dünyâda hoş yaşıyorsun ne de günâhlardan kurtulabilmişsin.)

Bahtı çirkin fasık sen ne dünyân iyidir ve günâhlardan halâs olmuşsun.

2805

نفخ او این عُقده ها را سخت کرد
پس طلب کن نفخة خلاق فرد

(Dünyânın üfürmesi sihir düğümlerini sertleştirdi. Artık o tek olan kâinât Halık'ının nefhasını –yâ'nî venefahtü fihi min rûhi iltifâtının mazharı bulunan şnsan-ı kâmilî-ara!)

Dünyâ sâhiresinin efsûn okuyup sana üflemesi bu ukdeleri suht etti. Böyle olunca küşayış bulsun için ferd olan Vacib-i Te'âlâ'nın nefha ve feyzine mazhar olan bir zât-ı şeri bul ve ona efsûn ettir.

2806

تا نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي، تو را
وا رهند زین و گوید: برتر آ

(Tâ ki ‘venefahtü’ mazharı bulunan o insân-ı kâmilin himaye nazârı seni dünyânın sihriinden kurtarsın ve sana yüksel desin.)

Hattâ kendinde olan nefhadan nâşî seni kurtarsın ve dünyânın seni âzâd etsin ve sana gel yukarıya desin ve yüce âlemlere vâsıl etsin.

2807

جز به نفع حق نسوزد نفع سحر
نفع قهر است این و، آن دم نفع مهر

(Büyü üfürüğü Hakk’ın nafhasından başka bir şeyle sönmmez. Çünkü biri kahr üfürüğüdür diğeri lütûf üfürüğü.)

Dünyânın efsûn edip nefh etmesi nefha-i Hüdâ’ya mazhar olan zâtın nefhinin gayrısıyla yanmaz ve mahv olmaz. Belki dünyânın sihriini iptâl eden evliyâullahın mübârek nefsidir. Lâşek fihi zîrâ.

2808

رحمت او سابق است از قهر او
سابقی خواهی، برو سابق بجو

(Allah’ın rahmeti kahrından artıktır. Sihirde sâbıklık istersen yürü ve sâbıkı –yâ’ni rahmet-i İlahiyenin mazharı bulunan insân-ı kâmil-i ara!)

Allahu Te’âlâ’nın rahmeti kahrından sebkât etmişdir ve hadîs-i kudside

77 *سبقت رحمتی علی غضبه* buyurmuşdur. Eğer sâbıklık ister isen yürü sâbık olanı iste ki nefha-i hakk’dır ve onu evliyâda bul.

2809

تا رسی اندر نفوس زوجت
کای شه مسحور اینک مخرجت

(Tâ ki hurilerle evlendirilmiş kişilerin mertebesin eriş! Ey kendisine sihir yapılmış şâh, senin kurtuluş işte budur.)

Hattâ 78 *داؤالنفوس زوجت* sırrına eresin ey meshur olan sultân. İşte sana mahrec budur ve sihirden böyle necât bulursun. Tezvic-i nüfûsdan murâd kuvve-i kudsiye ile tezvicdir.

2810

با وجود زال نايد آن حلال
در شبیکه و در بر آن پر دلال

⁷⁷ Allah’ın rahmeti kahrından artıktır. Hadîs-i Şerîf.

⁷⁸ Rûhlar çiftleştiği zaman. Sûre-i Tekvîr/7.

(Pencerede ve senin kucağında o nâzlı dünyâ kocakarısı buşundukça onun sana karşı yapmış olduğu büyü düğümleri çözülmez.)

Zâl-i dünyânın vücûduyla ağ içinde iken ve o şîve ile dolu dünyânın ‘indinde iken sihre inhal gelmez. Dünyâyı terke ve mürşid-i kâmilin nefesine muhtâcdır delal dalın fethiyle şîveye derler.

2811

نی بگفتست آن سراج امتان ؟
این جهان و آن جهان را ضرّتان

(Ümmilerin hidâyet kandili bulunan Cenâb-ı Peygamber dünyâ ve âhret için iki ortak bulunmamış mıdır?)

Öyle değil midir ki millet-i İslâmiyenin fetile-i meşalesi Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te’âlâ ve sellem bu dünyâya ve o dünyâya iki evraklar

روى عن النبي عليه السلام الدنيا والآخرة ضرّتان فبفقد ما ترضيه تسخط

buyurmuşdur.

(208 b)

Yâni dünyâ ve âhret iki ortaklar gibidir. Böyle olunca şol şey’ mikdârınca ki ecedd-i hümayı erza edersin öbürüsünü ağzab edersin demektir.

2812

پس وصال این، فراق آن بود
صحت این تن، سقام جان بود

(O halde dünyânın vuslatı, âhretin firakı, bedenin sıhhati, rûhun hastalığı demektir.)

Dünyâ ve âhret olunca dünyâya vuslat ve onu erza âhretin firakına sebep olur. Nite ki bu tenin sıhhati ve terbiyesi rûhun hastalığına sebep olur. ba’zı ârifler buyurmuşdur. Beyit: yâ belli sen cihânı ihtiyâr et / yâ var devlet hümasını şikâr et.

2813

سخت می آید فراق این ممر
پس فراق آن مقر دان سخت تر

(Bir geçit olan dünyâdan ayrılmak zor gelir. kârgâh olan dünyâdan ayrılmayı bundan daha güç bil.)

Sana bu mahall-i abur olan dünyânın firakı ve müşkül gelir. Böyle olunca o mahall-i

kârar olan ‘ukbânın firkatı bil ki ziyâde katı ve sa’bdır. Görmez misin misafir olduğu belde ile ülfet edip iftirâkı sa’b gelirse vatan-ı aslisi olan beldenin iftirâkı elbetde ziyâde güç olur.

2814

چون فراق نقش سخت است،
ای جوان فرقت نقاش صد چندان بدان

(Bir nakış ve sûretten ayrılmak bile sana güç gelince, düşün ki, onun ressamı ve nakkâşından ayrılmak ne karda zor olacaktır.)

Çünkü nakış gibi olan dünyâdan iftirâk sana sıhat ve sa’b gelir ‘acaba onun nakkâşı olan Zât-ı Ecel ü A’lâ’dan cüdâ olmak ne a’ceb suht gelir, var iyi mülâhaza eyle.

2815

ای که صبرت نیست از دنیای دون
صبر چون داری ز حق، ای دوست، چون؟

(Ey sefil dünyânın ayrılığına sabremeyen dost, Allah ayrılığına karşı nasıl sabredebilirsin?)

Ey kimesne bu alçak dünyâdan senin sabrın yokdur ve bunu sana elem verdiğinden terke kabîl değilsin. Ey benim dostum âhrete vardık da Hüdâyı sana nice sabr olur ve onun lûtfundan ve visâlınden mahrûm olunca nice edersin, iyice tefekkür eyle.

2816

چون که صبرت نیست زین آب سیاه
چون صبوری داری از چشمه اله؟

(Mâdemki bu çamur sulu çeşmeyi –yâ’ni dünyâyı- terk etmeye sabredemiyorsun. Âb-ı hayât olan feyz-i ilâhî çeşmesine nasıl sabredebilirsin?)

Çünkü bu kara su gibi olan ni’met-i dünyâdan senin sabrın yokdur. Vacibü’l-vücûdun çeşme-i lûtfundan cereyân eden ma-i lezîze nice sabr edebilirsin elbette edemeyip gam-nak olursun.

2817

چونکه بی این شرب، کم داری سکون
چون ز ابر آری جدا، و ز یشریبون؟

(Mâdemki bu kara çamurlu sudan vazgeçemiyorsun, innel ebrara yeşrebuna min ke’sin, nazm-ı celîlinin muktezasından ayrılmaya nasıl tahammül edeceksin?)

Çünkü âb-ı dünyâyı şürbsüz rahâta kudretin yokdur. İyilerden ve onların nûş ettiği

nesnelerden nûş etmeğe nice kadîrsin elbette olamazsın ve sonra pişmân olursun.

2818

گر ببینی يك نفس حُسن و دود
اندر آتش افکنی جان و وجود

(Eğer Vedud olan Allah'ın hüsnünü bir an görebilsen, rûhunu da vücûdunu da 'âşk âteşine atarsın.)

Eğer bir an Allahu Te'âlâ'nın hüsnünü göreydin onun derdinden cânını ve vücûdunu âteşe atar idin.

2819

جیفه ببینی بعد از آن، این شُرب را
چون ببینی کَرّ و فرّ قرب را

(Tanrı yakınlığının muhteşem azametini görebilseydin, bu dünyâdaki yiyp içmeyi cîfeye kıyâs edersin.)

Bundan sonra dünyânın şarâb ve kebabını lâşe görür idin. Çünkü Cenâb-ı Kibriyâ'nın kurbunun revnak ve azametini görürsün velâkin kurb-ı Bârî'de olan revnak ve letâfetden

(208 a)

habir değılsin. Nimet-i dünyâ gözüne hoş görünür.

2820

همچو شهزاده رسی در یار خویش پس
برون آری ز پا، تو خار خویش

(Şehzâde gibi sen de yârına vâsıl olur ve ayağından ayrılık dikenini çıkarırsın.)

Mâre'z-zikr şehzâde gibi dostunu bulur idin bundan sonra kendi ayağından sen dikenini tâşra götürür idin.

2821

جهد کن در بیخودی، خود را بیاب
زودتر، والله اعلم بالصواب

(Çalış çabala da çarçabuk kendinden geçmke sûretiyle kendini bul. Allah doğruyu daha iyi bilendir.)

Ey sâlik râh-ı Hüdâ bî-hudeliğe sa'y eyle ki bu mertebelere eresin ve kendini bundan sonra ziyâde tîz bul. İşte benim bildiğim budur. İyisini ve sevâbını Allahu Te'âlâ

bilir.

2822

هر زمانی هین مشو با خویش جفت
هر زمان، چون خر، در آب و گل میفت

(Aklını başına al da her zamân kendine çift olma –yâ'nî nefesine uyma ve benlik davasına kalkışma- Merkeb gibi her zamân çamura yuvarlanma. Zîrâ benlik davasında bulunmak merkeb gibi çamura batmaktır.)

Âgâh ol her zamân kendinle eş olma. Bil ki kâh Hakk ile ol ve kâh kendine gel ve yine her zamân merkeb gibi çamura düşme.

2823

از قصور چشم باشد آن عثار
که نبیند شیب و بالا را چهار

(Bu sürçme ve düşme, inişi ve yokuşu apaçık görmeyen gözün kusurundandır.)

Merkebin kayması gözün ve nazârın kusurundan olur. Zîrâ inişi ve yokuşu aşikâre görmez ve seyrinde dikkat etmez. Bundan için ayağı kayar ve düşer. Lâkin deve esnâ'-yı seyrinde basîret üzere olmağla kaymaktan emîn olur. Nite ki hikâyesi mürûr eyledi.

2824

بوی پیراهان یوسف کن سند
ز آنکه بویش چشم روشن می کند

(Yûsuf aleyhisselâma aid gömleğın râyıhasını sened ittihâz et ki o râyıha gözü aydınlatır ve eşyâ'nın hakikatini gösterir.)

Yûsuf aleyhis's-selâm'ın gömleğının râyıhasını sened eyle. Zîrâ onun râyıhası gözü Rûşen eyler. Görmez misin Hazret-i Ya'kub aleyhis's-selâm'ın mübârek gözünü açtı.

قال الله تعالی فارقه بصیر مراد

Yûsuf-ı Hakîkînin râyıhasını bul ve ona itka eyle zîrâ dayanmağa lâayık odur. Yoksa 'akl-ı cüzvi ve "ilm-i resmi değıldir buyurmak isterler.

2825

صورت پنهان آن نور جبین
کرده چشم انبیا را دور بین

(O gizli sûretle o alındaki nûr, enbiyânın gözlerini uzaktan görücü kılmıştır.)

Pinhan sûret ki Vâcib-i Te'âlâ'nın zâtıdır ve o nûr-ı cebin enbiyânın gözünü Rûşen

eyledi ve dur-bin eyledi. Nûr-ı cebinden murâd Hakk Cell u A'lâ'nın Cemâl'inin nûrudur.

2826

نور آن رخسار برهاند ز نار
هین مشو قانع به نور مستعار

(O yüzün nûru, seni cehennem âteşinden kurtarır. Âgâh ol da iğreti nûru ve fânî cemâle kanâat gösterme!)

Zât-ı Bârî'nin nûru seni nardan halâs eder. Âgâh ol âriyet-i nûra kani olma.

2827

چشم را این نور، حالی بین کند
جسم و عقل و روح را گرگین کند

(O iğreti nûr, göze yalnız içinde bulunduğu hâli sûreti gösterir. Cismi, akli ve rûhu da uyuz olmuş gibi huzûrsuz gösterir.)

Bu âriyet gör ki nûr-ı çeşmdir. Yâhûd murâd-ı ulûm-ı resmidir. İnsanın gözünü şimdi görücü eder. Ve dahi insânın cismini ve aklını ve rûhunu ayvaz eder.

2828

صورتش نور است و در تحقیق نار
گر ضیا خواهی، دو دست از وی بدار

(O iğreti nûrun sûreti nûr, hakikati ise nardır. Eğer sen hakikî ziyâ istiyorsan o suri ve müstear olan nûrdan iki elini de çek.)

Eğerçe o nûr-ı müstearın sûreti nûrdur velîkin Hakikatde âteşdir. Eğer nûr-ı Hakîkî ister isen iki elini ondan geri tut zîrâ.

2829

دم به دم در رو فتد هر جا رود
دیده و جانی که حالی بین بود

(Yalnız hâli görüp hakikati müşâhede etmeyen göz ve rûhun sâhibi nereye gitse yüzü üstüne düşer.)

(209 b)

Dîde ve cânı ki hâli-bin bu ve şol gözü şol cân ki şimdi görücü olur her kande gider ise yüzü üzerine düşer.

2830

دور بیند، دور بین بی هنر
همچنانکه دور دیدن خواب در

(Sûret planında uzağı gören fakat hakikatte hünersiz bulunan kimsenin öyle uzakları görmesi, rüyâda görülen uzaklar gibi hayâlden ibârettir.)

Bî-hez olan uzak görücü ki felasefedir. Eğerçe uzak yerleri görür zîrâ eflakden bahs eder. Ancılayın ki uykuda uzak görmek vardır. nâimin hindi ve diyârını gördüğü gibi velîkin gördüğü bir şey’ değıldir belki evhâm ve hayâlatdır ve muted-i bih değıldir. Aynıyla felasefenin gördüğü ve ilimleri şunun gibidir.

2831

خفته باشی بر لب جو خشک لب
میدوی سوی سراب اندر طلب

(Ey böyle uzaklık rüyâsı gören hayâlperest, sen, dere kenarında susamış ve uyumuşken su aramak için seraba doğru koşup gidersin...)

Susuz olduğun halde uyumuş olursun. Bir ırmak kenarında ve talebde olarak serab tarafına yellersin.

2832

دور می بینی سراب و میدوی
عاشق آن بینش خود میثوی

(Kendi görüşüne ‘âşık oluyor da uzakta gördüğün seraba doğru koşuyorsun.)

Uzakda serab görürsün ve o tarafa yellersin ve kendi gördüğün seraba su zannıyla ‘âşık olursun.

2833

میزنی در خواب با یاران تو لاف
که منم بینا دل و پرده شکاف

(Rüyâda benim kalp gözüm görür, kendimde şek ve şüphe perdelerini yırtarım diye arkadaşlarına atar tutarsın.)

Rüyâda yârâna laf urursun öyle diyerek ki bina-dil benim ve hicâb yırtıcı olan zât benim.

2834

عین آن عزمت، حجاب این شده
که به تو پیوسته است و آمده

(Her insan bu nûrdan bu hayât-ı mâneviden ziyâde baîd olduğun halde koşarsın ve seni aldamak ile muttasf olan serab tarafına ziyâde yellersin.)

Her âdem bu nûrdan ve bu hayât-ı mâneviden ziyâde baîd olduğun halde koşarsın ve

seni aldamak ile muttasıf olan serab tarafına ziyâde yellersin. Gırar, gayının kesriyle ve ra'nın fethiyle gurûr ma'nâsınadır.

2835

نك بدان سو آب دیدم، هین شتاب
تا رویم آنجا و، آن باشد سراب

(İşte şu tarafta su gördüm, haydi koşup gel de oraya gidelim dersin. Hâlbuki o gitmek ve başkasını görmek istediğin su değil, serabdır.)

Halka rüyâda öyle diyerek bilirsin ki işte o tarafda âb gördüm. Âgâh ol tîz o cânibe gidelim. O ise âb değildir. Belki serabdır yâni çok kimesneler kendini heda üzere zann ederler ve kendi yoluna halkı delâlet ederler ve ilimlerini ki sarf-ı nardır bu zann ederler. Bu ise böyle değildir. Belki aksinedir. Görmez misin felasefe ilimlerinin adını hikmet koymuşlar o ise ayn-ı dalâletdir demektir.

2836

هر قدم زین آب تازی دورتر
دو دوان سوی سراب با غرر

(Her adım attıkça mânevi âb-ı hayâtta daha ziyâde uzaklaşır ve aldatici serab tarafına koşa koşa yaklaşırın.)

Senin o cânibe ayn-ı kasdın bu âb-ı hayâta perde olmuşdur. Öyle âb-ı hayât ki sana muttasıl olmuşdur ve gelmişdir. Hâsılı o aradığın senin vücûdundadır. Sen ise onu

uzakda arasın. ⁷⁹ قال الله تعالى ونفى انفسكم انظروا بصرهم
Yâni her şey' kendi zâtımızdadır ve sizde mevcûddur. Niçin görmezsiniz, görünüz diye Vâcib-i Te'âlâ Hazretleri kullarına tevbîh eder. Niteki Hazret-i Mısırî kuddise sırrûhu buyurmuşdur. Beyit: sağ ve solum

(209 a)

gözler idim dost yüzünü görsem diye/ ben tâşrada arar idim ol cân içinde cân imiş.

2837

بس کسا عزمی به جائی می کند
از مقامی کان غرض در وی بود

⁷⁹ Kendi nefislerinizde dahi (nice âyetler var. Bunları) hiç de görmüyormusunuz?, Sûre-i Zâriyat: 20-21

(Azmin bu sana gelmiş, akmış bulaşmış olan hakikî suya tam bir perdedir.)

Bu aynıyla ona benzer ki çok kimesne vardır ki bir ‘arz ve maksûd için bir makâmından bir yere kâsî eder. Hâlbuki o ‘arz kendinde mevcûddur. Beyhûde hâriçde arar. Ba’de vâkıf olur ki o maksûd bende imiş. Böyle galat binâ’nın ahvâlini beyân buyurdular ise ona itbâ’ etmekle emr edip buyururlar ki.

2838

دید و لاف خفته می ناید بکار
جز خیالی نیست، دست از وی بدار

(Uyumuş bir adamın görüşü, sayıklayışı hayâlden başka bir şey’ değildir. ondan elini çek –yâ’nî söylediklerine kulak verme!-.)

Nâimin görmesi ve basîreti ve lafî bir işe gelmez izgas ve ilhâm ve hayâlden gayrı bir şey’ değildir. Elini ondan çek ve sözüne itibar etme.

2839

خوابناکی، لیک هم بر راه خُسب
الله الله، بر ره الله خُسب

(Senin uykun var lîkin uyuyacaksan yolda ve Allah rızası için Allah yolunda uyu!)

Eğerce uykuya mensûbsun ve gafletin vardır. Lâkin her ne kadar nâim isen yine Allahu Te’âlâ’nın yolunda uyu ve Allahu Te’âlâ’dan kork.

2840

تا بود که سالکی بر تو زند
از خیالات نعاست بر کند

(Belki uyurken kâmil bir sâlik sana râstlar da, seni uykudaki hayâletinden kurtarır.)

Ola ki bir sâlik müntehi senin üzerine gele ve seni o uyku hayâletinden kopara. Râh-ı Hakk’da uyumakdan murâd şer-i şerîfe temessükdür ve salâh ve takvâ ile olmaktır. Nüas nunun zammıyla hafif uykuya derler zîrâ.

2841

خفته را گر فکر گردد همچو موی
او از آن دقت نیابد راه کوی

(Uyumuş kimsenin düşüncesi kıl gibi ince de olsa fâ’idesı yok. Zîrâ o incelikle yine mahallenin yolunu bulamaz.)

Nâimin fikri eğer kıl gibi dakik ise ve ‘‘ilm-i zâhirde umûr-ı acîbe bilir ise ve âlim o dikkatden mahalle-i ilâhîyyenin yolunu bulmaz ve kendinin ulûm-ı dakikası onu Hakk’a iysal etmez.

2842

فکر خفته، گر دو تا و، گر سه تاست
هم خطا، اندر خطا، اندر خطاست

(Uyumuş kimsenin düşüncesi iki katlı, üç katlı da olsa yine hatâ içinde hatâ, hatâ içinde hatâ eder.)

Âlim-i gâfilin fikr-i dakiki eğerçe iki kat ve üç kat ise de ve kendisi kıdvetü’l-ulemâ’ü-l muhakkikin ve umdetü’l-fuzalaü’l-mudakkikin olmuş ise de ‘‘ilm-i bâtında hatâ oldukça hatâ içinde hatâdadır ve bu mahall-i şübhe değildir.

2843

موج بر وی میزند بی احتراز
خفته پویان در بیابان دراز

(Meselâ dere kenarında yatmış uyumuş bir kimseye çekinmeden dalgalar gelir çarpar da o yine rüyâsında uzun çöllerde dolaşır durur.)

Deryâ-yı ilâhîyyenin mevci ihtirâzsız ona isâbet eder. O gâfil-i vasi sahrâlardan su suvarır yâni Hakk kendüyi ihata etmiş, o bî-çâre Allahu Te’âlâ arar demektir nite ki.

2844

خفته می بیند عطشهای شدید
آب اقرب منه مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

(Uyumuş kimse, rüyâsında susuzluktan yanar yakılır. Hâlbuki –dere kenarında yatmış olduğu için- su ona şâh damarından daha yakındır.)

Nâim rüyâda şiddetli susuzluklar görür. Hâlbuki su kendüye şâh damarından yakındır. Zîrâ ırmak kenarında yatmış ve uyumuşdur.

Bir kıtlık yılında sevinen ve gülen bir zâhidin hikâyesi. Hâlbuki zâhid fakîr ve âilesi efradı çok idi. Ona, sevinecek vakit değil, başsağlığı dilenecek zamândır, dediler. Ben yük altında değilim, cevabımı verdi

(210 b)

Burası o zâhidin hikâyesidir ki kaht senesi şâd ve mesrûr idi. Muhlislik ve kesret-i hayâle mübtelâlık ile ve dahi hâlk olur idi.

80 گفتندش چه هنگام است دیت که هنگام صد تغزیه است گفت مرا بادی

Halk zâhidin sürûr ve

safâ'sını gördük de zâhide kemâl-i infî'âllerinden dediler ki ne sönme vaktidir zîrâ yüz tağriye ve mâtem zamânıdır. Böyle vakitte handân olunur mu ? Zahid dahi cevâbında dedi ki, bu sal-i kahtın bana zahmeti yokdur ve bana bu yelden mihnet yokdur. İşbu hikâyenin bâlâyâ rabtı ba'zı kimesne Hakk'ı arar hâlbuki Cenâb-ı Hakk, mısra': Hakk'dan ayân bir nesne yok gözsüzlere pünhan imiş. Müfadinca kendi gözünün önünde aşikâredir velîkin kör olmak sebebiyle görmüyor buyurmuşlar idi. Bu ona benzer ki sal-ı kahtta iken ve sebzeleri halk görmez idi binâberîn kaht var derler idi. Hâlbuki zahit onları görür ve temettu eder idi ve dâ'im şâd idi. Ve bu hikâyede Hakk'ı görenleri zâhide Hakk'ı cüstücu edenleri sal-i kahtta ekinleri ve sebzeyi görmeyip kaht var diyen âvâm-ı nâsa teşbîh buyurdular.

2845

همچنان کان زاهد اندر سال قحط
بود او خندان و، گریان جمله رهط

(Bir kıtlık yılında bütün halk ağlaştığı halde zâhidin biri gülüyordu.)

Bu Hakk'ı görmek ve görmemek ona benzer ki o zahit kaht senesini şâda mesrûr idi ve cümle kavîm ve halk kahtdan giryan idi.

2846

پس بگفتندش: چه جای خنده است ؟
قحط بیخ مومنان بر کنده است

(O zâhide dediler ki, gülmenin sırası mı? Kıtlık, mü'minleri kökünden sökmekte – yâ'nî açlık halkın çoğunu helâk etmektedir.-)

Hâl böyle olunca halk zâhide dediler ne gülmek yeridir. Kaht mü'minlerin dıraht-ı vücûdunu kökünden koparmıştır. Hiç böyle vakitte şâd olunur mu?

2847

رحمت از ما، چشم خود بر دوختست ز
آفتاب تیز، صحرا سوختست

⁸⁰ Bir kıtlık yılında bütün halk ağlaştığı halde zâhidin biri gülüyordu.

(Rahmet bizden gözünü yumdu. Ova güneşin şiddet-i harâretinden yandı tutuştu.)

Yağmur bizden kendi gözünü dökmüştür ve dahi hiddetli güneşden sahrâ yanmıştır.

2848

کِثَّت و باغ و رز سیه استاده است
در زمین نم نیست، نی بالا نه پست

(Ekin, bağ ve asma simsiyâh olmuştur. Ne yerde bir nem var ne yukarda ve ne de aşağıda.)

Ekin ve bağ ve asma çubuğu kara olarak bağda durmuştur ve terde rutubet yokdur ve dahi âlem-i ulada ve âlem-i esfelde rutubet yokdur.

2849

خلق می میرند زین قحط و عذاب
ده ده و صد صد، چو ماهی دور از آب

(Bu kıtlık azâbından halk, sudan uzak düşmüş balıklar gibi, onar onar, yüzer yüzer ölüyor.)

Ey sufi halk bu kaht ve gazabdan mürde olurlar. Onar onar ve yüzer yüzer balık sudan dur olduğu halde olduğu gibi.

2850

بر مسلمانان نمی آری تو رحم؟
مومنان خویشند و یک تن، شحم و لحم

(Sen Müslümânlara acımıyor musun? Mü'minlerin yağları da birdir, etleri de. Hepsi bir vücûdudur.)

Müslümânlar üzerine sen rahm getirmezsın ve şefkat etmezsın. Halbu ki mü'minler hısımdırlar ve mü'minlerin yağı ve eti ve cümle cesedi

(210 a)

bir vücûddur görmez misin?

2851

رنج يك جزوی ز تن، رنج همه ست
گر دم صلح است، یا خود ملحمه ست

(Bedende bir cüzün rahâtsizliği, bütün beden rahâtsizliğini mucib olur. O cüzlerin sulh yâhûd harb hâlinde olması –yâ'nî rahâtü yâhûd rahâtsiz bulunması- bütün beden de rahâtını yaud rahâtsizliğini icab ettirir.)

Bir cüzden renci tenden cümle cüzden rencidir. Cümle iyilik vaktinde olsun ve gerek renc vaktinde olsun yâni bir uzvun selâmetidir ve bir uzvun elemi cümle uzvun elemidir demektir. Mülhime, mimin fethiyle cenge derler.

2852

گفت: در چشم شما قحط است این
پیش چشمم چون بهشت است این زمین

(Zahid cevâben dedi ki, sizin nazârınızda şu hâl kullıktır. Fakat benim görüşüme göre bu zemîn cennet gibidir.)

Zahid dedi ki bu su'âl sizin gözünüzde kahtır lîkin benim gözümde bu zemîn

cennettir. من صحیح بینم بهر

2853

من همی بینم به هر دشت و مکان
خوشه ها انبُه رسیده تا میان

(Ben kırdâ bayırda bele kadar yükselmiş bir çok buğday başağı görüyorum.)

Her mekânda çok ekin başakları gördüm insânın miyânına dek erişmiştir.

2854

خوشه ها در موج از باد صبا
بر بیابان سبزتر از گندنا

(Sâbâ rüzğârıyla başaklar dalgalanmakta, çöl ise pırasadan daha yeşil görünmekte.)

Ekin başakları bâd-ı sâbâdan temevvüdedir ve dahi sahrâ bitmiş pırasadân ziyâde sel olduğu halde dolu ve malâmal olmuştur.

2855

ز آزمون، من دست بروی میزنم
دست و چشم خویش را چون بر کنم؟

(Gördüklerimin hayâl mi yoksa hakikât mı olduğunu tecrübe için onlara elimle temas ediyorum. Gördüğüm ve dokunduğum şeylerden elimi ve nazârımı nasıl çekeyim?)

Eyâ benim gözüme böyle mi görünür ve bu ekinin aslı yok mudur diye tecerrübden için elimi ekine urdum. Görürüm ki filHakika mevcûdaddır böyle olunca elimi ve kendi gözümü âlem-i bâlâya nice eyliyim.

2856

یار فرعون تنید، ای قوم دون
زین نماید مر شما را نیل خون

(Ey alçak kavîm, siz, Fir'avn gibi olan bedenini yarı bulduğunuz için size Nil nehri kan görünür.)

Ey alçak kavîm, Fir'avnun tenine yarsınız. Bundan Nil size kan görünür.

2857

یار موسیٰ خرد گردید زود
تا نماند خون و، بینید آب رود

(Ey alçak kavîm, siz, Fir'avn gibi olan bedenini yarı bulduğunuz için size Nil nehri kan görünür.)

Tîz akıl Mûsâ'sına yâr olunuz hattâ kan kalmasın ve ırmak sonu göresiz.

2858

از پدر بر تو جفائی چون رود
آن پدر در چشم تو سگ میشود

(Babana karşı bir kabâhât yaparsan, o da seni tekdîr ve te'dib eder. O vakit baban senin gözüne köpek gibi saldıracı ve ısırıcı görünür.)

Pederine senden bir cefâ vâki olursa pederin sana gazab eder bu cihetle o peder kendi gözüne kelb görünür.

2859

آن پدر سگ نیست، تاثیر جفاست
که چنان رحمت نظر را سگ نماست

(O peder köpek değildir. öyle bir merhameti sana bir köpek gibi gösteren ettiği cefânın te'sîridir.)

O peder kelb değildir belki senin ona ettiğin cefânın ve o cefâsıyla onun gazabının te'sîrindedir ki ancılayın rahmet nazârlığı sana kelb göstericidir. Bunun gibi firavniyyet Nil'i kan gösterir ve ekin ile ve sebze ile malamal olan sahrâyı çöl ve 'arz-ı hâlî gösterir. Eğer kavîm o zâhid gibi zühd ile muttasıf olsalar sahrâ onlara dahi sebze-zar ve ni'metler ile dolu görünür idi.

2860

گرگ می دیدند یوسف را به چشم
چونکه اخوان را حسودی بود و خشم

(Yusuf'un kardeşlerinde hased ve gazab bulunduğu için Yûsuf Aleyhisselâmu kurt gibi görüyorlar.)

Hazret-i Yûsuf aleyhis's-selâm gibi

(211 b)

mazhar-ı cemâl-i yezdâni olan zât-ı şerîfi gibi geriye gördüler çünkü karındaşlarının ona husudluğu var idi ve babamıza bizden sevgili niçin oldu diye tahammül edemezler idi. Bu cihetten böyle göründü yoksa Yûsuf aleyhi's-selâm da o sûret ve o sıfât olduğundan değil idi zîrâ melek gibi olduğu mahall-i şüphe değildir. Zanan-ı

Mısır Yûsuf aleyhi's-selâm'yi gördükte ⁸¹ *وقلن حاش الله ما هذا بشر ان هذا الا ملك كريم*
dedikleri Kur'ân-ı Kerîm'de musarrahtır.

2861

با پدر چون صلح کردی، خشم رفت
آن سگی شد، گشت بابا یار تفت

(Fakat, barıştın da hiddetin gitti mi köpek ortadan kalkar, baban sana karşı samimi bir dost olur.)

Pederinle çünkü müsâlâha oldun ve senden gazab gitti ve pederinin senin gözüne kelp gibi görünmesi dahi gitti ve pederin senin 'inde bir yâr-ı azîm oldu. Şimden sonra pederini kendine dost ve yâr-ı muvâfik bilirsin.

Bütün âlem 'akl-ı küllün sûretidir. Akl-ı külle yanlış bir hareketinle cefâ edecek olursan âlemîn sûreti senin gam ve kederini arttırır. Nitekim, babanla da çok def'alar bozduğun mu onun sûreti sana gam verir ve yüzünü görmek istemezsin.

Hâlbuki evvelce gözünün bebeği ve rûhunun rahâtı idi

Burası onun beyânındadır ki mecmu-ı âlem 'akl-ı küllin sûretidir yâni Hakikât-ı Muhammediye zât ve bu âlem-i kâinât onun sûreti makâmındadır çünkü Hakikât-i Muhammediye'ye eser-i şerîfine âdem-i ittibâ ile ve sünnet-i seniyyesine âdem-i temessükle cefâ edersin onun sûreti makâmında olan âlem-i ekser ahvâlde sana gam ziyâde eder ve keyfine keder verecek nesnelere sende zuhûr eder.

Üzeyr Aleyhisselâm'ın oğullarının, kendisinden babalarının ahvâlini sormaları

⁸¹ Hâşâ Rabbimiz, bu bir insan değil. Bu ancak üstün bir melektir. Yusûf/31

onun da: Evet. Gördüm, geliyor demesi... Ba'zılarının onu tanıyıp kendinden geçmesi, tanımayanların ise: Bu bize müjde verdi, şu kendinden geçme de ne oluyor? Demeleri

Bunun gibidir ki pederini sû-i muamele edersen ve rızasında olmazsan babanın sûreti sana gam arttırır ve onun yüzünü görmek istemezsin kişi düşmânını görmek istemediği gibi eğerce pederin bundan evvel sana göz nûru olmuş ve senin cânının rahâtına sebep olmuş ise de

2862

كل عالم صورت عقل كُـل است
كاوست بابای هر آنك اهل قل است

(Bütün bu 'âlem 'akl-ı küllün sûretidir. Bütün insânların, 'akl-ı küll babasıdır.)

Bu âlemîn küllîsi 'akl-ı küllin sûretidir. Zîrâ 'akl-ı küll ve Hakikât-i Muhammediye her ol kimesne ki ehl-i kaldır yâni âkıl ve âlimdir onun aslı ve babasıdır

2863

چون کسی با عقل کل کفران فزود
صورت کُـل پیش او هم سگ نمود

(Bir kimse 'akl-ı küll'e muhâlefet edip sözünü dinlemedi mi, bütün 'âlem ona köpek gibi saldıracı görünür.)

Çünkü Hakikât-i Muhammediye'ye bir kimesne inkâr artırdı dünyânın gözüne kelp gibi göründü ve mekirde oldu zîrâ zât magber olunca sûret dahi magber olur.

2864

صلح کن با این پدر عاقی بهل
تا که فرش زر نماید آب و گل

(Bu baba ile sulh yap ve isyanı bırak ki çamur bile sana sırmalı dōşeme görünsün.)

Peder makâmında olan Hakikât-i Muhammediye ile müsâlaha eyle ve pederine isyanı terk eyle tâ ki

(211 a)

altından bu zemîn sana bir dōşek görüne

2865

پس قیامت نقدِ حال تو بود
پیش تو چرخ و زمین مبدل شود

(O vakit kıyâmet senin tıbkı hâlin olur da nazârında semâ ve zemîn tebeddül eder.)

Böyle olunca kıyâmet günü senin şimdiki hâlin olur yâni kıyâmeti dünyâda görmüş olursun ve senin önünde bu felek ve yer tebdil edilmiş olur kıyâmette çünkü

82 *يَوْمَ تَبْدِلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتِ وَهِيَ زَاوِيَةٌ لِمَنْ يُشَاقِقُ وَيَمْنَعُهَا مَنْ يُنِيقُهَا* zemîn ve asumân

sûret-i uhraya tebdil edecektir bianenaleyh dünyâ dahi böyle zâhidin gözüne güzel görünmek cihetiyle kâna tebeddül etmiş oldu ve bu vech ile pederine ‘isyan etmeyenler kıyâmeti dünyâda görmüş oldu bundan için kıyâmet senin nakd-i hâlin olur buyurdular.

2866

من که صلحم دائما با این پدر
این جهان چون جنت استم در نظر

(Bu ‘akl-ı küll pederiyle uzlaşmış bulunduğum için dünyâ gözümün önünde cennet gibidir.)

Hakîm kimdir başına gelen fehvasınca bu hûsusu isâbet için cenâb-ı hazret-i Mevlânâ kuddise sırrûhu buyururlar ki ben ki dâ’im pederim ile müsâlaha olmuşum ve ‘isyan tarafına gitmişim bu cihetten sûret-i peder makâmında olan dünyâ bana cüst gibidir ve aslâ dünyâdan ıztırım yoktur buyururlar eger

: *الدنيا سجن المؤمن وجنة الكافر* hadîs-i şerîfiyle su’âl gelir ise cevâbında secn olması tekâlîf-i ilâhîyye ile mükellef olduğundandır ve mücâhede-i nefis mahalli olduğundandır diye cevâb verilir bu sûrette yine taayyüş ve inşirâh kalp cihetiyle aslâ evliyâ-i kirâmın elemleri olmaz.

2867

هر زمان نو صورتی و نو جمال
تا ز نو دیدن فرو میرد ملال

(Bana her zamân yeni bir sûret, yeni bir güzellik görünmektedir. Bu yenileşme ile usanç kalmaz.)

Her zamân dünyâdan gözüme birini sûret ve birini cemâl görünür hattâ neyi

⁸² O gün ki yer başka bir yere, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır. (İnsanlar kabirlerinden kalkıp) bir olan, kakhâr olan Allah’ın huzûrunda toplanacaklardır. (Sûre-i İbrâhîm: 48.

görmekten benim dünyâdan fütûrum olur ve dünyâdan? bana melâl gelmez
buyururular zîrâ : *لكل جديد لذة* denmiştir.

من همی بینم جهان

2868

من همی بینم جهان را پر نعیم
آبها از چشمه ها جوشان مقیم

(Ben cihâni ni'metlerle dolu, suları menbalarda coşkun bir halde görüyorum.)

Ben dâimâ dünyâyı ni'metle dolu gördüm ve yine pınarlardan dâimâ suları kaynayıcı
gördüm.

2869

بانگ آبش میرسد در گوش من مست
می گردد ضمیر و هوش من

*(Dünyânın çeşmelerinin sesi benim kulağıma gelir. Benim kalbim ve aklım ondan
mest olur ve sefada olur.)*

Dünyânın çeşmelerinin abının sedâsı benim kulağıma irişir ve benim kalbim ve
aklım ondan mest olur ve sefada olur.

2870

شاخه ها رقصان شده چون ماهیان
برگها کف زن مثال مطربان

*(Dallar tevbe etmiş olanlar gibi raks etmekte, yapraklar da hânendeler gibi el
çırpmaktadır.)*

Ve yine gözümde ağaçların dalların ehl-i terk ve tecrit gibi raks ve hareket edici
olmuştur ve dahi dalların yaprakları mutripler gibi bana el urucu olmuşlardır ve
onlardan dahi safâ'-yâb olurum.

2871

برق آیینه ست لامع از نمد
گر نماید آینه تا چون بود ؟

*(Keçe kılıftan görünen aynanın ziyâsıdır adiyallahu anhcaba aynanın kendisini
görürse nasıl olacaktır?.)*

Âyînenin berk ve ziyâsı gözüme

(212 b)

gece için lem'an edicidir murâd Vacib-i Te'âlâ'nın zât-ı şerîfidir 'acaba gecesiz ve hicâbsız görünse nice olur.

2872

از هزاران من نمی گویم یکی
ز آنکه آگنده ست هر گوش از شکی

(Ben gördüklerimin binde birini söylemiyorum. Çünkü her kulak şek ve şüphe ile doldur.)

Bana zuhûr eden ahvâl-i acîbenin binde birisini ben söyleyemem zîrâ her kulak şek ve şüpheden dolmuştur itimat etmez iyisi sükûttur.

2873

پیش و هم، این گفت، مژده دادن است
عقل گوید: مژده چه؟ نقد من است

(Benim söylediklerim vehme nisbetle müjdedir. Fakat akıl der ki, müjde ne demek?, bu benim hâlimdir zâten.)

Ehl-i vehmin katında bu kelâmlar âhrette böyle olacaktır diye müjde vermektir derler ve dünyâya vermezler ve i'tikadları tecell-i ilâhî dünyâda muhâldir derler ve bir kâminden böyle bir kelâm istimâ' etseler cennette olacak müşâhedeysi söylüyor diyerek kelâmını te'vîl eder kâmillerin akli dahi onlara der ki müjde demek ne demektir bu hâl bizim nakd-i hâlimizdir zîrâ bizler şimdi bu dünyâda olan hâlimizi ve tecellîmizi söylüyoruz diyerek onları reddettiler birisini öyle bir mutezili cennette rü'yet-i ilâhîden bahs ve nizâ' etmişler ba'de Alaaddin Attar kuddise sırrûhu mecliskerine gelip bâhislerin 'arz ettikte hazret-i Şeyh (kuddise sırrûhu) cevâbında buyurmuşlar ki cennette herkes müşâhede eder lîkin sen dünyâda üç gün benimle ol bak ki bu dünyâda Allahu Te'âlâ hazretlerini müşâhede eder misin yoksa etmez misin Reşahat'ta böyle mestûrdur, der.

Üzeyir Aleyhisselâm'ın oğullarının, kendisinden, babalarının ahvâlini sormaları, onun da: Evet. Gördüm, geliyor demesi...

Burası Üzeyir aleyhi's-selâm'nin evlâdının kıssasıdır ki kendi pederlerinden peder-i

muhteremlerinin ahavâlini su'âl ederler idi yâni kendini kendinden sorarlar idi demektir. Üzeyir (aleyhi's-selâm) Benî İsrâîl'dendir ve Tevrat-ı şerîfi hıfzetmiştir ba'zılar nebîdir ve ba'zılar velîdir dediler ve dahi rûh-ı şerîfi kabzolundu ve yüz yıldan sonra Vacib-i Te'âlâ hazretleri yine ihyâ buyurdu Kur'ân-ı kerîm'de musarrahtır Üzeyir aleyhi's-selâm cevâbında der idi ki belî, sağdır ben onu gördüm geliyor işte Üzeyir benim demez idi ve kendüyi bir hikmete mebni saklar idi.

Ba'zılarının onu tanıyıp kendinden geçmesi, tanımayanların ise:'bu bize müjde verdi, şu kendinden geçme de ne oluyor?' demeleri

Ba'zı evlâdı ki hazret-i Üzeyir'i ba'zı emare ve karîneden anladılar hemen oraya düştüler ve -lâ ya'kıl oldular ba'zı evlâdı ki anlamadılar bu -lâ ya'kıl karındaşlarını hâline bakıp ta'accüb ederek derler idi ki bu âdem tahkîk pederimizden müjde verdi ve bu pederimiz değildir bu böyle fakat bir müjde ile

(212 a)

Bu bîhuşluk nedendir bunlara ne oldu ki böyle düştüler işbu *سرخان ما قبله* raprı zâhirdir.

2874

همچو پوران عزیز اندر گذر
آمده، پرسان ز احوال پدر

(Üzeyir'İN oğulları yolda babalarının ahvâlini soruyorlardı.)

Ulûnun ahvâlinin müjde olmayıp nakd-i hâl olduğu ona benzer ki nakd-i hâl olduğu ona benzer ki hazret-i Üzeyir'in evlâdı yolda kendi pederlerinin ahvâlinden su'âl edici geldiler.

2875

گشته ایشان پیر و باباشان جوان
پس پدرشان پیش آمد ناگهان

(Onlar ihtiyârlamış, babaları ise gençti. Ansızın babaları önlerine çıkıverdi.)

Evlâd-ı Üzeyir pîr ve onların babaları civân idi böyle olunca pederleri nagihan yolda önlerine geldi binâberîn bilmediler hazret-i Üzeyir'in şebabeti şu cihettendir ki rûh-ı

şerîfi yüz sene kabz olundu ve üzerine zamân mürûr etmedi ki kocalık gelsin ve sakalı ağarsın hîn-i kabzında nice ise o hâlde ihyâ olundu ammâ evlâdının üzerine yüz sene ziyâde zamân mürûr etmekle kocayıp sakalları ağardı görmez misin hazret-i Îsâ aleyhi's-selâm semâya ref olundukda otuzüç yaşında idi üzerine zamân mürûr etmemekle el'an otuzüç yaşındadırlar ve ref olunduk da ne heyette ise yine ol heyet-i şerîfeyledir ve hüve ala küllî şey'in kadîr.

2876

پس پرسیدند از او: کای رهگذر
از عزیز ما عجب داری خبر؟

(Hey yolcu, 'acaba bizim Üzeyir'imizden haberin var mı?', diye sordular ve)

Çünkü bu cihetle pederlerini bilmediler böyle olunca Üzeyir aleyhi's-selâm'den sorular ki ey yolcu! Eyâ bizim Üzeyir'imizden haber tutar mısın işittik ki vatanına gelirmiş bizim babamızdır ona istikbâle geldik dediler.

2877

که کسی مان گفت که: امروز آن سند
بعد نومیدی ز بیرون می رسد

(Biri dedi ki, bugün murâdınıza erer, ümitsizken onu görürsünüz.)

Zîrâ bir muhbir bize dedi ki bugün o ulû zât-ı şerîf siz onun hayâtından nâ-ümîd olduktan sonra tâşradan buraya erişir ve buraya gelir ve mülâkât vuku' bulur böylece bizi teşpîr etti **sened** dîn ulusuna derler Üzeyir aleyhi's-selâm dahi bu kelâmı işitip hikmete işte Üzeyir benim demeyip belki

2878

گفت: آری بعد من خواهد رسید
آن یکی خوش شد، چو این مژده شنید

(Üzeyir, evet benden sonra gelecektir, dedi. Çocuklardan biri bu müjdeyi işitince sevindi.)

dedi ki belî benim bademde erişmek ister evlâdından birisi bu müjdeyi Üzeyir aleyhi's-selâm'dan işitti hoş oldu ve kalbine ferâh geldi hattâ

2879

بانگ میزد: کای مبشر باش شاد
و آن دگر بشناخت، بی هوش اوفتاد

(Ey müjdecî şâd ol!, diye haykırdı. Diğeri Üzeyir'i tanıdığı için kendinden geçerek:)

âvâz-ı bülent ile çağırıldı öyle diyerek ki ey müjdecî iki cihânda şâd ol ve pederî olduğunu idrâk edemedi ve o gayrı oğlu pederî olduğunu anlayıp -lâ ya'kıl olarak düştü.

2880

که چه جای مژده است، ای خیره سر
که در افتادیم در کان شکر

(A sersem müjdenin yeri değil, haberimiz olmadan biz ma'dene vâsıl olmuşuz, dedi ve düştü.)

(213 b)

Öyle diyerek ki bîhuş oldu ki ey sersem! Ne müjde yeridir zîrâ bizler şeker ma'deni olan pederimizi bulduk ve ona vâki olduk.

2881

وهم را مژده ست و، پیش عقل نقد
ز آنکه چشم و هم شد محجوب فقد

(Şu ve emsâli hâller vehim için müjde ammâ akıl için vuslattır. Çünkü vehmn gözü perdelidir ve hakikati görmez.)

Bu kelâm vehmin önünde müjdedir lîkin 'aklın önünde nakittir ve ayn-ı pederdir zîrâ vehmin gözü mefkuttan mecmu oldu ve mefkudu idrâke kâdir olamadı belki ancak mahsûsu bildi sen ehl-i vehm olup pederimiz dahi mefkut olmakla idrâke kâdir olmadın demek istedi.

2882

کافران را درد و مؤمن را بشیر
لیک نقد حال در چشم بصیر

(Böyle haberler kâfirler için dert, mü'minler için müjde olur. Lâkin basîret sâhibi göz için vuslatın ta kendisidir.)

Enbiyâ-i azam aleyhisselâmın umûr-ı uhreviyyeden ihbârı kâfirlere dert ve belâdır zîrâ tabî'atlarına muvâfık değildir ve mü'minlere müjdecidirler zîrâ ahbâr-ı dünyâdan sürûr olurlar ve dinlerler velîkin ehl-i basîretin gözünde nakd-i hâldir zîrâ eshab-ı enbiyâ enbiyânın haber verdiği umûru bu dünyâda görürler niteki Zeyd hazretleri cennet ve cehennemi bu dünyâda müşâhede buyurdıkları gibi ki kısası cild-i evvelde mürûr eyledi böyle olunca beşaret mertebesinden çıkar ve nakd-i hâl olur.

2883

ز آنکه عاشق در دم نقد است مست
لاجرم از کفر و ایمان برتر است

(Çünkü basîret sâhibi 'âşık daiam hakikatin mestidir; şüphesiz küfürden de îmandan da yücelerdedir o!)

Beyt-i sâbıkın mısra''-i sâniyesine illet olarak buyurlar ki zîrâ âşık şimdiki hâlde müşâhede ettiğinden nâşi mesttir öyle ise basîr'in gözünde nakd-i hâldir bu ecilden küfür ve îman mertebesinden ziyâde yukarıdadır çünkü îman gaybe olur bunun 'inde gayb kalmamıştır bunun hâline müşâhede ve ayân hâli denir.

2884

کفر و ایمان، هر دو خود دربان اوست
کاوست مغز و، کفر و دین او را دو پوست

(Küfür ve îmanın ikisi de onun kapıcısı gibidir. Çünkü o içtir, küfürle îman ikisi de kabuktur.)

Gerek küfür ve gerek mertebe-i îman onun hizmetkarı ve kapıcısı makâmındadır zîrâ o zât-ı şerîf içtir küfür ve îman ta'bîr olunan nesnelere ona nisbet kabuk gibidir.

2885

کفر، قشر خشک رو بر تافته
باز ایمان، قشر لذت یافتنه

(Küfür kurumuş ve içinden ayrılmış kabuk gibidir. İman ise kabuğun lezzetlisidir.)

Küfür mağzından cüdâ olmuş kuru kabuk gibidir ki onu âteşe yakarlar bundan için Cenâb-ı kibriyâ küffâr-ı Haksarı cehenneme gönderir ve dahi îman iç kabuğu gibidir ve iç kabuğu mağzdan lezzet bulmuştur ve onla bile Sâlih olmuştur.

2886

مغز خود از مرتبه خوش برتر است
برتر است از خوش که لذت گستر است

(Bir meyvenin içi lezzetli olan kabuktan daha hoştur. Hattâ boşluk mertebesinden de yüksektir ve lezzetlidir.)

Kuru kabukların yeri âteştir zîrâ yenmez lîkin cân gibi içe muttasıl olan kabuk hoştur ve ekl olunur ve rakîktir ve mağzdan lezzet bulmuştur ve içmek hükmünü almıştır

(213 a)

bundan sonra mağzın hâlini beyâna şürû' edip buyururlar ki meselâ bâdemîn ve cevizin içi hoş mertebesinde olan iç kabuktan yukarı rütbededir ve ziyâde aladır zîrâ insânın ağızına lezzet bastedicidir.

2887

این سخن پایان ندارد باز گرد
تا بر آرد موسی ام از بحر گرد

(Bu sözün sonu gelmez, geri dön de Mûsâ gibi olan beyânatım hakikât denizinden tozlar peydâ etsin.)

Bu söz nihâyet tutmaz ve tükenmez mâ nahnü fih ne ise ona rücû' ile hitâb kendi nefislerinedir tâki benim Mûsâ-i ilmim deryâdan tuz getirsin.

2888

در خور عقل عوام این گفته شد
از سخن، باقی آن بنهفته شد

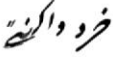
(Mûsâ gibi olan beyânatım hakikât denizinden tozlar peydâ etsin.)

Avâmın aklına göre bu söz söylemiş oldu ve dahi sözden söylenmişin mâ-adâsı gizlenmiş oldu.

2889

زرّ عقلت ریزه است ای متهم
بر قراضه مهر سکه چون نهم؟

(A töhmetli kişi, senin 'aklın altın döküntüsü gibidir. Döküntü ve kesinti üstüne ben nasıl damga basayım?)

Senin aklının altını : makûlesidir ey suç sâhibi böyle altın kırazesine sikke-i pâdişâhi nâmını nice ururum zîrâ kırazeye sikke urulmaz.

2890

عقل تو قسمت شده بر صد مهم
بر هزاران آرزو و طمّ و رم

(Aklın, yüzbinlerce mühim işe ve binlerce ârzûya, mâl ve mülk hevesine bölünmüş.)

Senin 'aklın yüz mühime taksim olunmuştur yüz mühimden bedel nice bin ârzû üzerine taksim ve dahi dünyânın emtia-i kesîresine taksim olunmuştur. Tımm ta'nın

kesri ve mim'in teşeddi ile ve yine rım ra'nın kesriyle mim'in teşeddiyle çok mala derler.

2891

جمع باید کرد اجزا را به عشق
تا شوی خوش چون سمرقند و دمشق

(Bu cüzleri 'âşk ve şevk ile toplamalı ve eritip sikke hâline getirmeli ki Semerkand ve Dınişk şehirleri gibi hoş bir hâle gelesin.)

Perîşân olan aklının icrâsını 'âşk-ı Allah ile cem' etmek lâzımdır hattâ Semerkant ve Şam gibi hoş olasin.

2892

جو جوی چون جمع گردی ز اشتباه
پس توان زد بر تو سکه پادشاه

(Onları en küçük parçasına kadar toplar, şüpheden arınırsan pâdişâh sikkesi olmaya lâyık olursun.)

Arpa mikdârı çünki şek ve gümandan aklını başına cem' edersen böyle olunca esrâr-ı ilâhîyye sikkesini senin zer-i kalbine urmak mümkündür.

2893

ور ز مثقالی شوی افزون، تو خام
از تو سازد شه یکی زرینه جام

(A hâm kişi!, ağırlıkta bir miskâli geçersen pâdişâh senden bir altın kadeh yapar.)

Eğer sen çapak cem' oldukta bir miskalden ziyâde olursa kutb-ı zamân seni bir altın kadeh düzer ve senden âşıklar bâde içerler.

2894

پس بر او هم نام و هم القاب شاه
باشد و هم صورتش، ای وصل خواه

(Ey vuslat tâlibi, o vakit o altın kadehin üstüne pâdişâhın hem adı hem evsâfi hem de resmi hakkedilir.)

Böyle olunca senin cam-ı kalbinde hem vâcib-i Te'âlâ'nın nâmı olur ve hem sûreti olur ey vasl-ı Hakka tâlib zât böyle bil yâni kutbü'l-kattab ve kemâliyle mükarrep olursun demektir.

2895

تا که معشوقت بود هم نان هم آب
هم چراغ و شاهد و نقل و شراب

(O zamân senin ma'sûkun senin için hem ekmek hem su hem ışık hem şarâb hem de meze yerine geçer.)

Hattâ senin ma'sûkun seninle berâber ekmek yer ve su içey yâni sırr-ı maiyet sende zuhûr eder ve yine sen çerâğ ve mahbûb ve taâm ve şarâb olursun.

(214 b)

Ve herkes seninle intifâ' eder.

2896

جمع کن خود را، جماعت رحمت است
تا تو انم با تو گفتن آن چه هست

(Kendini derle ve topla ki cemâat rahmettir. Evet kendini derle topla ki ben de var olanı sana söyleyebileyim.)

Ey akli emr-i dünyâyâ perîşân olan! Kendini cem' eyle zîrâ cemâat rahmete sebeptir ve Hakk'ın lütfunu câliptir hattâ sana ben de esrârı söylemeye kâdir olayım zîrâ 'aklın dünyâyâ böyle perîşân iken sana tefhime bizde kudret yoktur.

2897

ز آنکه گفتن از برای یاور است
جان شریک از یآوری حق بر است

(Ey akıl cemâat rahmete sebeptir ve Hakk'ın lütfunu câliptir hattâ sana ben de esrârı söylemeye kâdir olayım.)

Zîrâ söylemek inanmaktan içindir şirk ile muttasıf olan cân Hakk'a inanmaktan beridir.

2898

جان قسمت گشته بر حشو فاك
در میان شصت سودا مشترک

(Felek kubbesi altında altmış türlü sevdâ ve hevese iştirâk eden bir rûh taksime uğramıştır.)

Feleğin haşivi üzerine taksim olmuş cân altmış sevdâ ve muhâbbet miyânında müşterektir haşiv ha'nın fethiyle zaid olan şeye derler.

2899

پس خموشی به دهد او را ثبوت
پس جواب احمقان آمد سکوت

(Öyle bir rûh sâhibine karşı susmak daha iyidir. Çünkü ahmaklara verilecek cevâb, sükûttur.)

Böyle olunca sükût ona iyi sübut verir böyle olunca ahmağın cevâbı sükûttur, yâni ahmaka sorsan duru eğer sükût etmez isen söylenir.

2900

این همی دانم، ولی مستی تن
می گشاید بی مراد من دهن

(Ahmakın cavabının sükût olduğunu bilirim. Lâkin takdîr-i ilâhî beni o derece mest etmiştir ki ben istemediğim halde, o mestlik ağzımı açayım.)

Dendi ki çünkü böyle bilirsın niçin söylersın cevâb verirler ki bunların cümlesini bilirim velâkin tenin sarhoşluğu ben istemeksiz ağzını açar.

2901

آنچنان کز عطسه و از خامیاز
این دهان گردد به ناخواه تو باز

(Niteki aksırmak ve esneyiş anında senin ağzın da şhtşyarın dışı açılır.)

Ancılayın aksırmaktan ve esnemekten bu ağz istemeyerek açık olur bunun gibi benim dahi müstelikim hasebiyle ihtiyârım elimde olmayıp zaruri olarak söylüyorum işbu serahın ebyad-ı atıyyeye raptı beyitlerden zâhirdir.

Ben günde yetmiş def'a istiğfar ederim meâlindeki had'is-i şerîfin tefsîri

Burası ol hadîs-i şerîfin tefsîrindedir ki fahr-i âlem sallallahu Te'âlâ ve sellem

83 *انه ليغان على قلبه والى لاسفغراهه في كل يوم سبعين مرة بعض روايته مائة مرة*

ba'zı rivâyette var ve

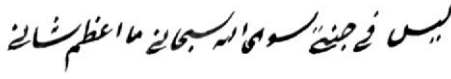
olmuştur ma'nası tahkîk san benim kalbim buradan perde-i rakika ile halka vaaz ve nasîhat etmekten perdelenir ve dahi tahkîk ben günde yetmiş kere yâhûd yüz kere istiğfar ederim ki perde-i nûr zâhir ola ve niyet ederim ki bir dahi bir ferde pend ve nasîhat etmeyeyim kaz-i ilâhî müstelik hasebiyle bana o perdeyi ve onu istiğfar ile def-i zahmetini insa eder yine dâ'vet ve pend ve nusus ile meşgûl olurum ve yine ol zahmete giriftâr olurum eğerçe hicâb-ı nûrani ise de min veche hicâb olduğundan

⁸³ Kalbim ince bir perdeyle perdelenir. Ve ben günde yetmiş kere tövbe ederim. (Hadis-i Şerif)

enbiyâ ve mürselin ve evliyâ-i sâlihîn istemezler ve müşâhede-i tâmmeye mâni' olur derler Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu dahi telif-i kitâbtan ve halk ile olmaktan ziyân

(214 a)

görüp ve fariğ olmayı niyet edip yine min gayr-i ihtiyâr pend ve nusha ve hayırhahlığa şürû' ettiğini serahın kalplendiği ebyât ile beyân ve kendi hâllerini resûl-i Kibriyâ (aleyhi ekmelü't teha)'nın hâline teşbîh buyurdular niteki 'âşık Yûnus hazretlerinin kelimâtında gelmiştir: 'âşkım gâlib oldu yüreğim kaynar/ 'âşkî olanlar nâmusu neyley / be hey Yûnus sana söylediler /yâ ben öleyim mi söylemeyince. Ve

yine ba'zı âriflerin buyurmaları ve hazreti Hallac'ın enel Hakk buyurması ve yine Ebûl Hasan Harkanî hazretlerinin

 kelâm-ı şerîfleri bu kabîldendir zîrâ min gayr-i ihtiyâr kendilerinden sâdır olmuştur.

2902

همچو پیغمبر ز گفتن وز نثار
توبه آرم روز، من هفتاد بار

(Ben maârif ve halâyık incileri saçmaktan peygamber aleyhisselâm gibi günde yetmiş kere tevbe ediyorum.)

Peygamberimiz Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri gibi kelâm söylemekten ve cevher gibi pend ve nushî nisarın ziyânından için ki kalbin hicâb-ı nûrani ile mecmu omasıdır günde yetmiş kere istiğfar ederim bir dahi halk ile olmayıp dâimâ Hakk ile olurum diye niyet ederim.

2903

لیک آن مستی شود توبه شکن
مُنسی است این مستی تن جامه کن

(Lâkin bulunduğum mânevi mestlik tevbemi bozdurur. Çünkü bu mestlik tevbeyi unutturur ve ihtirâz ve ictinab libâsını tenden çıkarır.)

O mestlik tevbe-şiken olur zîrâ o mestlik ki bu ten mestliğinden ibârettir tevbe

libâsını koparıcı olur ve tevbeysi inşâ eder ve yine kelâm söylemeye şürû' olunur.

2904

حکمت اظهار تاریخ دراز
مستئی انداخت بر دانای راز

(Uzun ve uzak zamânlar tarîhini izhâr etmek için tanrının hikmeti esrâr tarîhi bilen âlime mestlik verir.)

Ezelde olan esrârı izhârın hikmeti vâkıf-ı esra-ı Hüdâ olan Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ (aleyhi ekmelü't teha)'ye bir mestlik etti ve o mestlik sebebiyle esrâr-ı ilâhîyeyi izhâr eyledi.

2905

راز پنهان را چنین طبل و علم
آب جوشان گشته از جفّ القلم

(Gizli sır, böyle davul ve sancak ile zâhir olmuş, yazılan yazıldı kâlem de kurudu, menba'ından coşkun bir su gibi fırlamıştır.)

Mahfî olan esrâr-ı ezel buncılayın tabl ve âlem ile kâlem-i ilâhîyenin yazmasından zemînden kaynaklı su gibi oldu ve aşikâreye çıktı.

2906

رحمت بی حد روانه هر زمان
خفته اید از درك آن، ای مردمان

(Ey insânlar, Allah'ın hudutsuz olan rahmeti akıp gidiyor. Siz uykunuzda bulunduğunuz için farkında değilsiniz.)

İşte böyle rahmet-i bihad her an taraf-ı Hakk'tan revâne ve caridir velîkin ey âdemler onun derkinden sizler uyumuşsunuz ve kemâliyle gafletiniz vardır.

2907

جامه خفته خورد از جوی آب
خفته اندر آب، جویای سراب

(Dere kenarında yatmış uyumuş kimsenin elbisesi derenin suyunu içtiği, yâ'nî islandığı halde uyuyan rüyâsında serab arar.)

Nâimin libâsı ırmaktan su içer ve sudan libâsı islanır hâlbuki nâim-i bî-çâre uykuda susuzluktan serabın tâlibidir.

2908

میدود کاتجای بوی آب هست
زین تفکر راه را بر خویش بست

(İleride belki su vardır ümidiyle koşar durur ve bu düşünce ile yoldan çıkarak sudan uzaklaşır.)

Nâim habında oraya gider ki onda gerçekten su olmayıp belki sürâhiyesi vardır ki merağ ve seraptır bu tefekkür yolu kendi üzerine bağladı yâni su tarafına gidemedi,

(215 b)

demektir.

2909

چونکہ آن جا گفت، ز اینجا دور شد
بر خیالی او ز حق مهجور شد

(Orada su var, der fakat buradaki sudan uzaklaşır ve hayâle kapılıp hakikatten uzaklaşır.)

Zîrâ suyu seraptır dedi yâni su denen nesne serap ta'bîr olunandır dedi ve bu bâtil i'tikad ile buradan dur oldu ve bir hayâl üzerine ki murâd serap gibi olan dünyâdır Allahu Te'âlâ'dan dur oldu.

2910

دوربینانند و بس خفته روان
رحمتی آریدشان ای رهروان

(Bunlar yâ'nî dünyâ ehli guya uzağı görürler fakat, rûhları uykudadır yâ'nî hakikatten gâfildirler. Ey seyr-i sülûk erbâbı, ey hakikât yolcuları, bunların gafletine merhamet ve hidâyetleri için himmet ediniz.)

Ey reh-i revân böyle kimesneler uzak yeri görücüdürler velâkin cânları çok uyumuştur. Murâd, ulemâ-i zâhir ve felasefedir ey sâlikler bunlara merhamet ediniz zîrâ şefkate şâyân ve lâyıktırlar.

2911

من ندیدم تشنگی خواب آورد
خواب آرد تشنگی بی خرد

(Ben susuzluğun uykuyu getirdiğini görmedim. Uyku getiren susuzluk, akılsızların harâretidir.)

Ben görmedim ki 'aklın bir şeye iştıyakı ve muhâbbeti ona uyku getirir ve ona gaflet verir belki bir âkıl bir şey'-i âşık olunca gecelerde uykuyu terk edip ona iktam ve sa'y eder niteki ba'zı ârifler buyurmuştur. Ahmakın iştıyakı kendüye uyku getirir ve

gâfil eder çünkü iştîyak-ı hakîkî değildir egerçi zâhirde şevk görünür ise de

2912

خود خرد آن است کاو از حق چرید
نی خرد کانرا عطارد آورید

(Hakikatte akıl, Allah tarafından ilhâm edilendir. Yoksa Utarit'in getirdiği akıl değildir.)

Tahkîk akıl odur ki Hakk Cellu Ala'dan fâide gördü ve feyz aldı o akıl değildir ki Attar ve yıldızı ona hâsıl etti ve onun hareket devresinden fakat terbiye buldu necm-i atardan akıl ve ilme muteallık ve umûr-ı kitâbete dâir feyzi olmağıla atardan getirdiği akıl tâbi'i ol ki akla akıl-ı mead ve 'akl-ı selîm denir ve ikinci akla 'akl-ı mâaş ve 'akl-ı cüzvi denir ki fakat umûr-ı dünyâyı idrâk eder bunun sâhibi ne ehlûllah ukalâ' demezler belki zümre-i ahmakane idhal ederler Eflatun ve Câlinus ise de Attar ve ikinci felekte seba-i seyyareden bir yıldızın adıdır fariside ona tîr ta'bîr olunur.

**Akl-ı cüz'î mezâra kadar olan şeyleri görür. Öbür kısımlarda velîlerle
peygamberleri taklîd eder**

Burası onun beyânındadır ki 'akl-ı cüzvî mezâra dek ileriye görür bâkîyesinden enbiyâ ve evliyânın mukallidîr zîrâ 'akl-ı cüzvi 'akl-ı idrâke kâdir olamaz görenler ne derler ise onlar gibi demek lâzım gelir.

2913

پیش بینی خرد تا گور بود
و آن صاحب دل به نفخ صور بود

(Bu 'akl-ı cüz'inin ileriye görebilmesi kabre kadardır. Halk âriflerinin görüşü ise Sur'un nefhine ve daha ilerisine kadardır.)

Bu 'akl-ı mâaşın ileriye görmesi kabre dek olur ve dahi sâhib-i dile lâyük olan surun nefhi ile vuku' bulan cümle umûr ve vâkıatı görmek olur hâsılı cemî umûr-ı uhreviyyeyi dünyâda görür demektir.

2914

این خرد از خاک گوری نگذرد
وین قدم عرصهٔ عجائب نسپرد

(Bu cüzi akıl kabri ve toprağı geçemez, bu ayak acib ve garîb şeylerin bulunduğu

sahaya -yâ'nî arasat'a ulaşamaz.)

Bu 'akl-ı mâaş mezârdan ve topraktan ileri gitmez ve dahi bu kadem ki 'akl-ı mâaşın kademidir kendüyi arsa-i acâibe ısmarlamaz yâni umûr-ı âhireti

(215 a)

bilmez hâl böyle olunca

2915

زین قدم، وین عقل، رو بیزار شو
چشم غیبی جوی و برخوردار شو

(Bu akıl ve bu ayaktan teberru ve tecerrüd et de gaybı görecek bir göz ara ve o sayede berhurdar ol.)

Bu 'akl-ı mâaşın kademînden ve bu 'akl-ı cüzvi kendisinden nefret edici ol ve terk eyle ve âlem-i gaybı müşâhede edici ol bir göz iste ve ondan müntefi' ol.

2916

همچو موسی نور کی یابد ز جیب؟
سخره استاد و شاگرد کتیب

(Ustaya zebun ve kitâba şâkird olan bir kimse, Mûsâ Aleyhisselâm gibi, koynundan nasıl nûr bulur?)

Hazreti Mûsâ "aleyhi's-selâm gibi koynundan kaçan nûr bulur yedd-i beyza sâhibi olur ol kimesne ki bir hâceden okur ve kitâb şâkirdi olur böyle âdem nûr sâhibi olmaz belki nûr sâhibi olanlar bir mürşid-i kâmile intisap ile Cenâb-ı Hakk'a takarrüp edip nûru öyle bulurlar.

2917

زین نظر، وین عقل ناید جز دوار
پس نظر بگذار و بگزین انتظار

(Bu nakış ve bu akıl adama ancak baş dönmesi verir. Bırak görüşü artık da bekle bakalım.)

Bu nazâr ilminden ve bu akıldan baş dönmesinden gayrı başka bir şey' ele gelmez böyle olunca bu ulûm-ı nazâriyeyi terk eyle ve "ilm-i bâtına bak ki işi göresin düvar dal'ın zammıyla başın ağrısı ve safradan dönmesine denir.

2918

از سخن گوئی مجوئید ارتفاع
منتظر را به ز گفتن، استماع

(Söz söylemekten mâ'nevî yükselme beklemeyin. Allah'ın feyzini bekleyen kimse için dinlemek, söylemekten daha iyidir.)

Hâcelikten irtifâ' kadar isteme feyz-i Hakka muntazır oluna hâcelikten şâkird olmak evlâdır zîrâ;

2919

منصب تعلیم، نوعی شهوت است
هر خیال شهوتی، در ره بُت است

(Belletme mevki'ii de bir nevi şehvettir. Allah yolunda ise her hayâl ve her şehvet puttur.)

Ta'lîm mensûbu bir nevi şehvettir ve dahi her şehvete mensûb olan hayâl-i râh-ı hakk'ta bir nevi sıtma illetidir.

2920

گر به فضلش پی ببردی هر فضول
کی فرستادی خدا چندین رسول؟

(Eğer her fuzûli kişi Allah'ın fazl ve keremine nail olup hidâyet yolunu bulsaydı Cenâb-ı Hakk bu kadar peygamber gönderir miydi?)

Eger Cenâb-ı Hakkın fazl ve lütfuna her câhil yol bulaydı Allahu Te'âlâ hazretleri bu kadar çok her karında kaçan peygamber gönderi idi ibâdı Hakka yol bulamaz ve şehvet-i hafiyeyi bilemez binâberîn irsâl-i resûl-i kesîre iktizâ' eyledi.

2921

عقل جزوی، همچو برق است و درخش
در درخششی کی توان شد سوی و خش؟

(Akl-ı Cüzî şimşek ziyâsı gibidir. Çakıp sonra sönen öyle bir ziyâ ile vahş tarafına gidilmez.)

Akl-ı cüzvi yıldırım gibidir ve yıldırımın parlaması gibidir yıldırımın lem'anından vahş cânibine gitmek ve yol bulmak nice mümkündür belki değildir zîrâ berkin lem'anı gâh zâhir olur ve gâh zâhir olur mehtap gibi yeknasak değildir vahş iklim-i Belh'de bir şehrin adıdır bu makâmda şeh-i Hakikât murâd olunur hâsıl-ı kelâm 'akl-ı cüzvi ki berkin lem'anı gibidir kâh bir şey' idrâk eder ve gâh idrâke kâdir

olamaz böyle ‘akl ile Allahu Te’âlâ’ya vuslat mümkün değildir demektir.

2922

نیست نور برق بهر رهبری
بلکه امر است ابر را که: می گری

(Şîmseki ziyâsı yol göstermek için değildir. belki ağla yâ'nî yağmur yağdır, diye buluta verilen bir emîrdir.)

Denildi ki çünkü böyle ‘akl-ı cüzvi vuslat-ı Hakka sebep olamaz niçin Allahu Te’âlâ hazretleri kullarına bunu verdi cevâb buyururlar ki ‘akl-ı cüzvi hakk’a

(216 b)

rehberlik için değildir belki buluta ağla ve gözyaşı dök diye emîr içindir yâni insân onunla râh-ı Hakta ağlasın ve oldukça hüsn-i hâl tahsîn etsin içindir yoksa Allah’ı bulsun diye değildir Allah’ı bulmaya mürşidler ba’setmiştir. Mevala’ya vuslat onlar ile olur bu hâl bedihidir inkâr eyleme ve kabûl eyle. Ebrden murâd gözdür.

2923

برق عقل ما برای گریه است
تا بگرید نیستی، در شوق هست

(Bizim aklımızın ziyâsı da ağlamamız, ağlayıp da mahviyet şevkini bulmamız içindir.)

Bizim yıldırım gibi aklımız ağlamak içindir Allahu Te’âlâ hazreteleri bize onun için ‘akl-ı cüzvi vermiştir ki bir yok mesabesinde olan âdem bir vücûd-ı Hakîkî ile mevcûdun şevkinde ağlasın yoksa bulsun diye değildir. Akıl kimdir ki Mevlâ’yı bula ve ona vâsıl ola elbette bir mürşid-i kâmile muhtaçtır bundan sonra ‘akl-ı cüzvinin idrâki ne mertebede imiş onun beyânına şürû’ edip buyururlar ki;

2924

عل كودك گفت: بر کتاب تن
لیك نتواند بخود آموختنق

(Çocuğun akli, kitâbla meşgûl ol der, lakin kendi kendine kitâbtan öğrenmek mümkün değildir.)

Tıflın akli dedi ki kalk kendini mektebe dola yâni mektebe git işte ‘akl-ı cüzvi bu karda bulur ve mektebin iyi olduğunu anlar lîkin ilmi muallimin ta’lîmi olmaksız

kendü kendüye öğrenmeye kâdir olamaz ten burada emr-i hâzırdır ve muzari tendir dolan demektir küttab kâf'ın zammıyla ve ta'nın teşdidıyla mektebe derler.

2925

عقل رنجور آردش سوی طبیب
لیک نبود در دوا عقلش مصیب

(Hastanın akli da hastayı hekime sevkeder, çünkü ilâç konusunda kendisi isâbet etmez.)

Akl-ı cüzvi hastayı tabîb tarafına İlder lîkin derdine ilâçta akli musayp olmaz ve derdın çâresi nedir onu idrâke kâdir değildir işte 'aklın idrâki bu kadar olur.

2926

نك شياطين سوی گردون میشدند
گوش بر اسرار بالا میزدند

(Şeytânlar gökyüzüne çıkıp esrâr-ı semâviyyeye kulak verirlerdi.)

Yine kemâlat 'akl ile olmayıp mürşid-i kâmil vâsıtasıyla olduğunu beyân buyururlar ki işte şeytânlar felek tarafına gittiler ve kulaklarını âlem-i bâlânın esrârına vurdular.

2927

می ربودند اندکی ز آن رازها
تا شهب میراندشان زود از سما

(O sırlardan az bir mikdârını çalarken hemen gökten şihaplar gelir onları semâdan sürer.)

Hattâ semânın esrârından bir mikdârını melekeler söyleşir iken kopardılar hattâ yıldızlar onları tîz gökten tardettiler

84

قال له تعالى في كتابه الكريم ولقد زيننا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها رجوما للشياطين واخذنا لهم عذاب السعير
şühüb şin'in ve ha'nın zammeleriyle şihab'ın cemî olup yıldızlar ma'nâsınadır.

2928

که: روید آنجا، رسولی آمده ست

⁸⁴ Andolsun ki biz dünyâya en yakın göğü kandillerle donattık. Bunları şeytânlara atış taneleri yaptık ve onlara alevli âteşin azâbını hazırladık. Mülk/5

هر چه ميخواهيد، از او آيد به دست

(Ve derdi ki, bir peygamber ba'solunmuştur. Onun bulunduğu yere gidin ve ne isterseniz ondan elde edin.)

Öyle diyerek şeyatini tardettiler ki Mekke-i Mükerrremeye gidin zîrâ oraya bir resûl Hakk tarafından gelmiştir her ne ki ister iseniz ondan sizin elinize tîz gelir ve murâdınızı o peygamber-i Zîşândan bulursunuz.

2930

گر همی جوئید دُرّ بی بها
ادخلوا الابيات من ابوابها

(Eğer değer biçilmez inci arıyorsanız evlere kapılarından giriniz.)

(216 a)

Eğer siz bahasız inci isterseniz evlere kapısından dâhil olunuz ⁸⁵ *قال له تعالى والوا البيوت من ابوابها* kapıyı terk edip başka mahallinden girmek lâyük değildir zîrâ izn-i bârî yoktur yâni her şeyi sebebinden matlub ediniz ve sebebin gayrısından su'âl etmeyiniz demektir.

2931

میزن آن حلقه در و، بر باب ایست
کز سوی بام فلکتان راه نیست

(O kapısın halkasını vur ve kapı önünde dur. Zîrâ sana ve senin gibilere feleğ doğru yol yoktur.)

Ol Peygamber-i Zîşânın kapısının halkasını vur ve onun kapısında dur sizlere eflakın sakfı cânibinden esrâr-ı sirkat etmeye yol yoktur.

2932

نیست حاجت تان بدین راه دراز
خاکئی را داده ایم اسرار راز

(Hem sizin için lâyük olan uzak yolara gitmeye –yâ'ni semâya çıkıp oranın ahvâlini görmeye ve öğrenmeye- lüzûm yoktur. Bir sırların sırrını topraktan yaratılan kulumuza verdik.)

⁸⁵ İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Sûre-i Bakara: 189.

Size bu uzun yola gitmeye ihtiyâç yoktur zîrâ evlâd-ı âdemden bir zât-ı şerîfe bu esrâr-ı mektumeyi vermişizdir varıp lâzım ise ondan alınız.

2933

پیش او آئید، اگر خائن نہ اید
نیشکر گردید از او، گر چه نئید

(Eğer hâin değilseniz, hâliye-i ilâhîye olan o zâtın huzûruna geliniz. Boş kamış gibi olsanız, onun himmet ve sohbetiyle şeker kamışı gibi olursunuz.)

Eğer siz hâin deil iseniz o resûlün önüne geliniz ve dahi ondan şeker kamışı olunuz eğerçe şimdi sade kamışsınız lîkin onun himmet ve bereketiyle kamışlığı rütbesini bulursunuz.

2934

سبزه رویاند ز خاکت، آن دلیل
نیست کم از سمّ اسب جبرئیل

(Delîl-i ilâhî olan o zât-ı âlî senin toprak vücûdundan sebze yetiştirir. O zât, Cebrâil'İN bindiği atın tırnağından değersiz değildir.)

O delîl olan zât-ı şerîf senin Hakk-i vücûdundan yaşlık bitürür zîrâ Cibrîl-i Emîn'in atının tarafından aşağı değildir belki yukarıdır çünkü onun atının bastığı yer sebzâr oldu bu delîl râh-ı Hüdâ'nın mürîdinin Hakk-ı bedenini sebzâr edeceğinde şüphe yoktur süm sin'in zammı ve mim-i müşeddede ile tırnağa derler.

2935

سبزه گردی، تازه گردی در نوی گر
تو خاک اسب جبریلی شوی

(O zât, Cebrâil'İN bindiği atın tırnağından değersiz değildir.)

Yeşil olursun ve tâze olursun köhneliğin gayrısında olarak eğer Cibrîl-i Emîn'in atının bastığı toprak olursun var bundan kıyâs eyle o delîl-i mukarrin olursan ne olursun.

2936

سبزه ای جان بخش، کان را سامری
کرد در گوساله، تا شد گوهری

(Cebrâil'İN atının bastığı yerde cân verecek bir yeşillik peydâ oluyordu. Ona dikkat eden Samiri, o yeşillikten bir kabza alıp yaptığı buzağı heykelinin hamuruna kattı da heykel, buzağı gibi ses vermeye başladı.)

Bir hayât bahşedici hâk ki onu samir-i küsaleyeye eyledi hattâ o buzağı bir zât oldu ve âvâz verdi

2937

جان گرفت و بانگ زد ز آن سبزه او
آن چنان بانگی که شد فتنهٔ عدو

(Cebrâil'În atının bastığı yerde o yeşillikten bir kabza alıp yaptığı buzağı heykelinin hamuruna kattı da heykel, buzağı gibi ses vermeye başladı.)

Buzağı cân tuttu ve o sebzedden ki hâk-i esb-i Cibrîl'den bitti idi âvâz verdi öyle bir âvâz verdi ki o âvâz benî İsrâîl'e fitne oldu.

2938

گر امین آنید سوی اهل راز
وارهید از سر کله، مانند باز

(Eğer esrâr ehli olanların nezdinde emîn ve muhlis olarak gelirsiniz, doğan kuşu gibi başınıza geçirilen külahtan kurtulursunuz.)

Eğer ehl-i sır tarafına emîn gelir iseniz doğan gibi ser külehten yâni üsküften halâs olursunuz serküle doğanların başına taktıkları deriden olan şeye derler yâni ehlûllaha hâin olmazsanız gözünüzden ve kulağınızdan perde ve hicâb ref olup;

(217 b)

âlem-i gaybı müşâhede etmeye başlarsınız demektir.

2939

سر کلاه چشم بند گوش بند
که از او باز است مسکین و نژند

(Başıktan, göz ve kulak bağından halâs olursunuz. O serkülah gözbağı ki doğan kuşu onlardan miskin ve bî-çâre kalır.)

Gözbağı olan üsküf kulağın dahi bağıdır öyle ki ondan doğan bî-çâre ve zebundur nijend, nun'un kesri ve za-i mu'ceme ile fakîr ve zayıf ma'nâsınadır külah-ı çeşm bende muzaf olarak mübtedar ve gûş-bend lafzı ona haberdir evvelki bende bir kesre-i zaruriye vermek lâzım olur.

2940

ز آن کُلھ بر چشم باز اول شده ست
که همه میلش سوی جنس خود است

(O serkûlâh, doğanların gözüne sed olur, etrâfi göremez. Çünkü doğanın olanca meyli cinsinedir.)

O üsküften doğanların gözüne şâh tarafından sed ve men vardır zîrâ doğanları meyli kendi cinsi tarafınadır çünkü cinsi tarafına mâildir ancak sayyâdlığı kendi nefsi için eder ve şâh için etmez.

2941

چون بُرید از جنس و با شه گشت یار
بر گشاید چشم او را باز دار

(Kendisinden o meyil gidip cinsinden ayrılınca ve pâdişâha alışıncâ, doğancı onun başlığını çıkarır ve gözünü açar.)

Çünkü cinsinden münkati oldu ve şâha yâr oldu o zamân doğancı başı onun gözünden üsküfü ref ile onun gözünü küşad eder sen dahi şâh-ı Hakikate yâr olup ve cinsini ferâmûş edince gözünü açarlar o zamân âlem-i gaybı temaşa eylersin. Bu teşbîhe fakat şâha yâr olmadığından gözü bağlı olmak hasebiyledir fetefettün zîrâ müşebbih müşebbihün bihin aynı değildir.

2942

راند دیوان را حق از مرصاد خویش
عقل جزوی را ز استبداد خویش

(Cenâb-ı Hakk, tarassud mahalli olan göklerden şeytânları defettiği gibi 'akl-ı cüz'inin istibdadını da izâle etti.)

Yine mürşid-i kâmile intisâba terğibe tahriza buyururlar ki Hakk Cellu Ala hazretleri şeyatini kendi mürşadından tard ve teb'it eyledi mürşad etrâfi görmek için tehyie

olan mekânın ismidir. *قال الله تعالى ان ربك لبالمرصاد* Yâni senin Rabb'in kullarını görecek ve ahvâllarına vâkıf olacak yeredir hâsılı ibâdının hâline vukuf-ı tammu vardır demektir zîrâ emvâli mekândan müberradır burada mürşaddan kurb-ı civar murâddır ve yine 'akl-ı cüzviyi kendi umûrunda müstekal olmaktan tard eyledi istibdad istifal bağdından masdardır umûrunda müstakil olmaya derler fil-i mâzîsi idgam ile istebidd kelimesidir.

2943

که: سری کم کن، نه ای تو مستبد

بلکہ شاگرد ولیّ مُستعد

(Sen başlık davasına kalkışma. Zîrâ reyinde müstakil değilsin, belki ehl-i dil bir ârifin şâkirdi olmaya isti'dâdın vardır.)

Öyle diyerek tard eyledi ki ey 'akl-ı cüzvi sen bir insân-ı kâmile vâsıl olmadıkça umûrunda istiklal yoktur zîrâ kendüyi idâreye kâdir değilsin beyhûde başlık etme ve cümleye reîs olayım sevdâsında olma belki ehl-i dilin şâkirdisin ve şakirtliğe ve tahsîl-i kemâlata isti'dâdın vardır evvelâ şâkird ol ba'de üstâd ol ki galat etmeyesin.

2944

رو، بر دل رو کہ تو جزو دلی
هین کہ بندۂ پادشاه عادل

(Çabuk gönül tarafına git. Çünkü sen gönlün cüz'üsün. Kendine gel, sen adil bir pâdişâhın kulusun.)

(217 a)

Zîrâ sen ehl-i dilin cüzvisin nite ki hadîs-i şerîfte ⁸⁶ *انامن نوراهه والمؤمنون من نورى* buyurulmuştur âgâh ol ki sen ey 'akl-ı cüzvi sâhibi bir pâdişâh-ı adîlin bendesi olmaya münasîbsin zîrâ

2945

بندگی او بہ از سلطانی است کہ
"أنا خیر" ، دم شیطانی است

(O adil pâdişâhın kulu olmak sultânlıktan hayırlıdır. Çünkü, ben Âdem'den hayırlıyım sözü, şeytânın sözüdür.)

O kâmilin bendeliği âleme sultân olmaktan hayırlıdır zîrâ sultân olup da ona hayr-i minh demek şeytâna mensûb bir kelâmdır kendi aklınla gitmek ve insân-ı kâmile intisap beyninde olan farkı gör ve dahi sen ey siccin tabi'atının mahpusu olan âdem insân-ı kâmilin kulluğunu ihtiyâr eyle iblîsın kibrinden yâni şeytân kibri sebebiyle hazret-i Âdeme secde etmedi bu böyle gitmekten insân-ı kâmile ubûdiyyet ve teslîm yolunu ihtiyâr eyle demektir sonra şeytân-sıfât olup mütereddit olursun nite ki hazret-i Mısırî kuddise sırrûhu buyurmuştur. Beyit: secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul olasın/ eden Âdem'den eyâ Hakk'tan dahi oldu cüdâ.

2946

فرق بین و، بر گزین تو، ای حبیب
بندگی آدم، از کبر بلیس

⁸⁶ Müminin nûru Allah'ın nûrundanım, mûmünler de benim nûrumdandır..(Hadis-i Şerif.)

(Ey tabi'at zindânında mahpus olan insân, şeytânın kibir ve azameti ve neticesi ile Âdem'İN bendeliği ve tevâzu'u arasındaki farka dikkat et.)

Ol zât âlîktir ki râh-ı Hakk'ın güneşi ve ziyâ-güsteri olmuştur. Tuğba limen zillet nefse hadîs-i şerîfini buyurdu. Yâni âhirette devlet ve saâdet şol kimesne içindir ki dünyâda nefsi zelîl oldu ve tevâzu' yoluna gitti nite ki hazret-i Mısrî kuddise sırrûhu bu meâlde buyurur ve bu hadîs-i şerîfi şerheder. Beyit: dervîşlerin en alçağı buğday içinde burçağı/ bu Mısrî balçığı her bir ayak basmak gerek.

2947

سایه طوبی ببین و خوش بخُسب
سر بنه در سایه، بی سرکش بخسب

(Tubanin gölgesini gör de o gölgede rahâtca uyu. O gölgeliğe serkeşliği terk ederek yat!)

Şecere-i tuğba gibi bir zâtın sâyesini gör ve onu bul ve onun sâyesinde güzel uyku uyu ve onun sâyesinde başını serkeş olmayarak keremullahi veche ve rahâtla uykuya bak

2948

ظَلّ "ذلت نفسه" خوش مضجعی ست
مستعدّان صفا را مهجعی است

(Zillet-i nefis tubasının gölgesi, safâ'ya isti'dâdı olanlar için güzel bir uyku yeridir.)

Zillet-i nefse hadîs-i şerîfine mazhar olan zât-ı şerîfin gölgesi bir hoş dayanıp yatacak yerdir ve dahi saffet-i rûh ve saffet-i kalbe isti'dâd sâhibi oluna bir iyi uyku uyuyacak mekândır. İsm-i mekân olarak dayanacak yer demektr ve yine heca ve hecu gece uykusuna denir ve mehca dahi ism-i mekân olarak gece yatıp uyuyacak mekânın adıdır.

2950

گر از این سایه روی سوی منی
زود طاغی گردی و، ره گم کنی

(Eğer bu sâyeden ayrılıp da benlik cihetine gidersen çarçabuk azgın sapık olur, hidâyet yolunu kaybedersin.)

Eğer bu kâmilin sâyesinden çıkıp benlik tarafına gider isen

(218 b)

Allahu Te'âlâ hazretlerine tuğyân edici olursun ve sırât-ı müstakîmi zâyî' eylesin ba'de telef olmaklığın tahkîk edeceğinde şüphe yoktur.

”Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tükaddimû beyne yedeyillahi ve râsulîhi”

Burası şu âyet-i kerîmenin tefsîri beyânında kâindir, icmal eyle ma'nâ-yı lütfu ey îman ile muttasif olan zâtlar Allahu Te'âlâ ve resûlü bir emri ve bir işi şöyledir diye beyân etmeksiz ve hüküm buyurmaksız sizler hod-be-hod şöyledir diye hükmedip bilgiçlik etmeniz belki her bir emîrde Allahu Te'âlâ ve Resûlü diye a'lemdir diye söyleyiniz zîrâ tarîk-i edep budur.

(Mâdemki peygamber değilsin, ümmet ol! Mâdem ki pâdişâh değilsin, teba cümlesinden bulun.)

Çünkü sen peygamber değilsin ve sana nübüvvet gelmedi sen ümmet ol ve mikdârını bil ben de bilirim diyerek ileri geçme çünkü pâdişâh değilsin ve pâdişâhlık esbâbı ki hazîne ve askerdir sende yoktur böyle olunca pâdişâha raiye ol ve haddini bil ve beyhûde malsız ve topve tüfenksiz saltanat da'vâsıyla kendüyi rezil etme.

2951

پس رو و، صامت شو و، خاموش باش
از وجود خویش والی کم تراش

(Âriflerin izinde yürü ve sükût et. Kendinden bir rey ihdâs edip de zahmet çekme.)

Çünkü peygamber ve hâlife-i peygamber değilsin geri gidici ve sükût edici ol kendinden bir zahmet ve bir rey Yunma zîrâ galat edersin yâni kendüye zahmet verip ve deryâ-yı fikre tâlib biz de ten ehlişiz diyerek hezeyân etme demektir.

2952

پس برو خاموش باش از انقیاد
زیر سایه شیخ و امر اوستاد

(Bir mürşid yada bir muallimin emrine inkıyâd ederek izinde yürü ve sükût eyle!)

Buna nazm-ı celîlin ma'nâsı kâmilleri takdîm etmeyici ve inkıyâddan nâşî huzûrlarında sükût edici ol ve dahi şeyhin emrinin ve üstâdın emrinin gölgesi tahtında ol demektir zîrâ meşâyih-i vâsılîn Cenâb-ı Hakk'ın ve Resûl-i Kibriyânın

hâlifeleridir. Allahu Te'âlâ hazretlerini ve resûlünü takdîm nice caiz değil ise kâmilleri dahi takdîm caiz değildir. Her halde tevâzu' ve inkıyâd-ı insân olayım dine farzdır ve lisân-ı türkîde dahi denmiştir mısra'-i ber-edîb kâmilî gördükte tıfıl-ı mektep ol.

2953

ورنه، گرچه مستعد و قابل
مسخ گردی تو، ز لافِ کاملی

(Yoksa isti'dâd ve kabiliyyet sâhibi bile olsa, kâmillik davasına kalkıştığından değişir, çarpılır ve isti'dâdını kaybedersin.)

Eger böyle olmaz ise her ne kadar müstead ve kâmil isen kâmilin lafından memsuh olursun ve isti'dâd ve kabiliyyetten sen de bir nebze kalmaz ve na-kabîllere mülhık olursun ve isti'dâdın elinden zâyi'l olur.

2954

صبر کن در موزه دوزی و بسوز
ور شوی بی صبر، مانى پاره دوز

(Şimdilik ayakkabı dikiciğine râzı ol ve sabret. Yoksa sabretmezsen yamacı ve eskiciliğe düşersin.)

Çizme dikmek san'âtındasın halâ üstâdın ve san'âtın ezâsına sabır eyle eger sabırsız olursan sonra eski pabuç dikici olursun ve birkaç para ile kalırsın bûy bûdî kelimesinden tahfif

(218 a)

olunmuştur olursun demektir.

2955

کهنه دوزان، گر بُدیشان صبر و حلم
جمله نو دوزان شدندى هم به علم

(Eskicilerin sabır ve Hilmi bulunsaydı hepsi de ilim sâhibi ve yeni ayakkabı düken usta olurlardı.)

Eğer eski dikicileri üstâd cefâsına sabır ve mülâyime sıfâtı olaydı cümlesi cedid başmak dikici üstâd-ı kâmil olup dükkân ve san'ât sâhibi olurlar idi bundan murâd ba'zı dervîşan-ı mürşidin ve sülûkun cefâsına sabretmezler ba'de tekmiil sülûk edemeyip kısır kalırlar kimisi mertebe-i zühdde ve kimisi takvâ mertebesinde ve

kimisi ‘âşk rütbesinde kalıp mertebe-i ‘irfâna vâsıl olamazlar onlara tarizdir zîrâ o dervîşe lâayık olan mürşidin ezâsına sabredip şeyh-i kâmil ve mükemmel bir zât olmak idi bunun gibi ba’zı mertebe-i ulûm-ı müderrisenin mihnetine ve tahsîlin zahmetine ve üstâdın cefâsına sabredemeyip tahsîli terkederler sonra yâ mektep hocası yâhûd mahalle imâmı olmak lâzım gelir ve pişmân olur. ders-i âmlık ve musannıflık rütbesinden mahrûm olur hâsılı insâna lâayık olan sâlik olduğu yolun müntehâsına ermek lâzımdır buyurmak isterler bundan sonra yine ‘akl-ı mâaşın zemmine ve ‘akl-ı mâaşa kanâat edenlerin tanına şürû’ edip buyururlar ki

2956

بس بکوشی و، به آخر از کلال
"خود به خود گوئی که: "العقلُ عقل"

(Çok çalışır, çok didinirsen nihâyet usanır da sen kendin, akıl bir ayak bağı imiş meğer dersin.)

Ey ‘akl-ı mâaş sâhibi aklınla Allah’ı bulayım diye çok çalışırsın ve bulamazsın ve dahi encâmında sana fûtûr gelip kemâl-i fûtûrundan dersin ki ‘akl insâna bukağıdır ve bizi bu aklımız Hakk’a gitmeye men etti. İkal ayn’ın kesriyle devenin zanusunu bend ettikleri kayda derler.

2957

همچو آن مردِ مفلس روز مرگ
عقل را میدید بس بی بال و برگ

(O feylesof taslağı gibi hani. Çlüm günü akli, çok âciz ve fayidesiz gördü de,)

O Hakîm gbi ki mevt gibi aklını çok kanatsız ve zâhiresiz gördü. Müfelsif mim’in zammıyla felasefenin ilmini bilenlere derler ve kemâl-i hasretinden ve ömrünü beyhûde izâle ettiğinden

2958

بی غرض می کرد آن دم اعتراف
کز نکاوت، راندیم، اسب از گراف

(Garazsız olarak itiraf edip dedi ki, zeka ile akıl atımızı saçma ve asılsız yerlere sürdük.)

Garezsiz o dem ikrâr eyledi onu ki zir-i kilkimizden esb-i himmetimizi beyhûde mahalle sevketmişiz ve ömr-i nâzenini hebâ etmişiz lîkin eyyâm-ı hayâtımda ömrümü mahalline harcediyorum zanneder ve yine kemâl-i hayretinden der ki

2959

از غروری سر کشیدیم از رجال
آشنا کردیم در بحر خیال

(Gurûrumuz dolayısıyla Hakk erlerine serfûru etmedik. Ancak hayâl ve kilûkal deryâsında yüzdük.)

İlmimize kibrimizden ehlûllahtan araz ettik ve dahi hayâl deryâsında yüzmek eyledik hayâlden murâd ulûm-ı zâhiredir nite ki hazret-i Mısırî kuddise sırrûhu buyurur. Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana/ Hakka'l yakın mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş.

2960

آشنا هیچ است اندر بحر روح
نیست اینجا چاره جز کشتی نوح

(Rûh denizinde yüzmeye çalışmak hiçtir. O denizde Nûh'un gemisine binmekten başka çâre yoktur.)

(219b)

Rûh deryâsında 'akl-ı mâaş ve ulûm-ı zâhire ile yüzmek yoktur ve mümkün değildir bu rûh deryâsında şinâderliğe çâre sefîne-i Nûh'tan gayrısı değildir murâd, mürşid-i kâmildir ve hadîs-i şerîfte dahi insân-ı kâmile sefîne-i Nûh ta'bîr buyurulmuştur

87 روى عن النبي صلى الله عليه وسلم مثل امتك مثل سفينة نوح من أمسك بها نجى ومن تخلف عنها عرق ma'nâs

1 benim kâmil olan ümmetimin nazârı Nûh aleyhi's-selâm'nin sefinesi gibidir şol kimesne ki o sefîneye dâhil olur cemî âfetten kurtulur ve dahi şol min ki ondan Ken'ân gibi araz eder ve ben dağlara ilticâ' ederim der tufana gark olur.

2961

این چنین فرمود آن شاه رُسل
که: منم کشتی در این دریای کُل

(O sultânü'l-enbiyâ sallallahu aleyhi ve sellem, şöyle buyurmuştur; bu deryây-ı küilde yâ'nî umman-ı tevhîde gemi benim.)

Cemî enbiyânın sultânı hazret-i Muhammed Mustafâ satav bunculayın buyurdu ki bu

⁸⁷ Benim ümmetim Nûh aleyhis's-selâm'ın gemisi gibidir. Kim ona dâhil olur bütün belâlardan kurtulur. Kim ki ondan kaçır türlü belâlara düşer. (Hadis-i Şerif)

deryâ-yı vahdette ben ve benim ümmetimden ekmel olan zâtlar seffîne-i Nûh gibiyiz bu deryâ-yı ‘âşk-ı vahdette mürşitsiz gidilmez buyurdular deryâ-yı küllden murâd mertebe-i vahîdiyettir o makâmıda gayriyet olmayıp her şey’ vahîd olmağıla deryâ-yı küll dahi ta’bîr eder.

2962

یا کسی کاو در بصیرتہای من
شد خلیفۂ راستین بر جای من

(Yâhûd o selâmet gemisi, benim cân gözüme vâris ve makâmıma hâlîfe olan zâttır.)

Yâhûd şol bir kimesne keştî gibidir ki bende olan basîretler ve âgâhlıklar onda olmağıla benim makâmımda bana bir doğru hâlîfe oldu ve benim eserimden sermuy erilmedi onunla dahi bu deryâ-yı mahalle selâmet gidilir.

2963

کشتی نوحیم در دریا، کھ تا
رو نگردانی ز کشتی ای فتی

(Biz muhammedîler o denizde Nûh’un gemisi gibiyiz. Ey yiğit sakın o gemiden yüz çevirip ayrılma!)

Biz o deryâda Nûh aleyhi’s-selâm’nin gemisi gibi âlet-i selâmet olmuşuzdur âgâh ol o deryâya gitmek murâd edersin bize râkip ol ve bizden araz etme ey yiğit ki selâmete vâsıl olası kâle eşşeyhi Muhiddîn kuddise sırrûhu

قال الشيخ محي الدين قاسم سره من لم يكن له شيخ فشيخه شيطان وفضله
بك زاده رزق الله الحسنه وزياده في قصيدته اللطيفة بيت ومن لم يتخذ

2964

همچو کنعان، سوی هر کوهی مرو
از نبی "لا عاصمَ اليومَ" شنو

(Hazret-i Nûh’un müşrik olarak boğulan oğlu Ken’ân gibi dağa çıkar da kurtulurum deme. Kur’ândan la asımel yevme âyetini işit.)

Bu kelâm fahr-i cihân aleyhisselavatür-Rahmân ey sâlik ma’lûmun olduysa Ken’ân gibi her cebele ilticâ’ için gitme zîrâ Kur’ân-ı kerîm’den

لا عاصمَ اليومَ من امر الله الامن رحم

kelâm-ı şerîfini iyi dinle yâni bu günde Allahu

Te’âlâ’nın emrinden hıfzedici yoktur Cenâb-ı Hakkk’ın merhamet ettiği içinden

müşteşnidir ve onu hâfızdardır.

2965

می نماید پست این کشتی ز بند
می نماید کوه فکرت، بس بلند

(Gözündeki gaflet bağından dolayı, bu gemi sana alçak, fikir dağı ise çok yüksek görünüyor.)

Bu gemi sana benim nasîhatimden için Hakir görünür ve

(219 a)

senin cebel gibi fikir ve mülâhazam sana âlî görünür binâberîn benim sözümü dinlemeyip kendi reyin cânibine gidersin lîkin sonra nâdim olursun.

2966

پست منگر، هان و هان، این پست را
بنگر آن فضل خدا پیوست را

(Sakin ha, bu alçak gördüğün gemiye hor bakma da ona bitişik olan fazl-ı ilâhîyye nazâr et.)

Bu pest görünen insân-ı kâmile âgâh ol çeşm-i Hakaretle bakma belki ona muttasıl olan fazl u kerem-i ilâhîyye bak o fazıldan murâd kuvve-i kudsîyesi ve fasıl olduğu merâtib-i ilâhîyedir.

2967

در بلندی کوه فکرت کم نگر
که یکی موجش کند زیر و زبر

(Fikir dağının yüksekliğine bakma ki bir dalga onu alt üst eder.)

Senin dağ gibi olan fikrinin bülentliğine ez nazâr eyle zîrâ Mevlâ'nın deryâ-yı kahrının bir dalgası onu âlet ve evsed eder.

قال له تعالى وهم الفاعل فوق عباده وايضا قال له تعالى والله غالب على امره

2968

گر تو کنعانی، نداری باورم
گر دو صد چندین نصیحت پرورم

(Ey gâfil, eğer Ken 'ân gibi isen, sana bunun gibi yüzlerce nasîhat versem yine de

sözüme inanmazsın.)

Eğer sen Ken'ân-sıfât isen bana inanmak tutmazsın eğer buncılayın iki yüz nasihat sana getirir isem ba'zı nüshada pervirem vâki olmuştur beslerim demek olur.

2969

گوش کنعان کی پذیرد این کلام ؟
که بر او مُهر خدای است و ختام

(Ken'ân kulağı bu sözleri nasıl duyacak? Onları Allah mühürlemiştir.)

Ken'ân-sîret olan kimesnenin kulağı bu kelâmı kaçan kabûl eder zîrâ onun kulağı üzerine Cenâb-ı Hakk'ın mührü ve hatemi vardır.

2970

کی گذارد مو عظه بر مُهر حق ؟
کی بگرداند حدث حکم سَبَق ؟

(Va'z ve nasihat Hakk'ın mühürüne nasıl nüfuz eder? Hâdis olan şey', ezeli hükmü nasıl değiştirebilir?)

Kaçan Allahu Te'âlâ'nın mührü üzerine vaaz ve pend gâlib olur belki olmaz zîrâ nushun fâ'idesi ancak memhur olmayanlar içindir görmez misin kaçan hâdis-i kadîmin hükmünü döndürür sula geldi ki çünkü böyledir niçin söylersin cevâbında buyururlar ki

2971

لیک میگویم حدیث خوش پیی
بر امید آنکه تو کنعان نه ای

(Lâkin sen belki Ken'ân değilsin ümîdiyle sana bir söz söylüyorum.)

Lâkin izi latîf kelâmı o ümîd ile söylerim ki sen Ken'an değilsin ve sende mühür yoktur.

2972

آخر، این اقرار خواهی کرد، هین
هم ز اول، روز آخر را ببین

(Nihâyet bunu ikrâr ve idrâk edeceksin. Bâri kendine gel de yevm-i âhreti bugünden gör!)

Encâmında sen dahi akla mâaş sâhibinin ikrârını eylemek istersin rûz-ı evvelden âhir günde olacak ahvâli iyi seyr eyle

2973

می توانی دید آخر را، مکن

چشم آخر بینت را کور و کهن

(İşin sonunu bugünden görebilirsin. Sonu göreceğ gözünü gafletle kör hâline getirme!)

Evvelden âhir gün görmeye kadîrsin sen çeşm-i âhir-bîni gör ve köhne etmemeyin gelmesi ma'nâda mısra'-i sâniye sarfoluna

2974

هر که آخر بین بود مسعود وار
نبودش هر دم به ره رفتن عثار

(Mesudane onu görebilen kimsenin yolda giderken sürçmesi olmaz.)

Âhir-bîn olur o kimse ehl-i saâdet gibi olur yola gitmeye hiçbir vakitte ona ayak kaymak olmaz.

2975

گر نخواهی هر دمی این خفت و خیز
کُن ز خاک پای مردی، چشم تیز

(Her an bu düşüp kalkmayı istemiyorsan bir insân-ı kâmilin ayak basığı toprağı gözüne çek.)

Eğer her dem bu düşmeyi ve kalkmayı istemez isen bir merd-i kâmilin ayağının türâbından gözünü tîz eyle.

2976

کحل دیده ساز، خاکِ پاش را
تا بیندازی سر اوباش را

(O insân-ı kâmilin ayağı tozunu gözüne sürme yap da bu külhâniliği başından at!)

O merd-i kâmilin Hakk-i payını gözüne sürme eyle hattâ o baş nefsi emmârenin başını koparıp

(220 b)

beyâbâna ilkâ edesin.

2977

که از این شاگردی و زین افتقار
سوزنی باشی، شوی تو ذو الفقار

(Çünkü bu çıraklık ve tâbi'likle sen iğne bile olsan Zülfikar kesilirsin.)

Zîrâ o merd-i kâmile şâkird olmaktan ve o zâta ihtiyâcını arzetmekten ikine gibi

Hakir bir âdem olursun zülfikar olursun ve ikinelikten halâs olursun zülfikar hazret-i İmam Âlî ‘nin seyf-i saâdetlerinin ismidir.

2978

سُرمه کن تو، خاک این بگزیده را
هم بسوزد، هم بسازد دیده را

(Sen makbûl-i ilâhî olan kimselerin hak-i pâyîne sürme gibi gözüne çek ki o sürme gözü hem yakar hem de aydınlatır.)

Her müntecap olan zâtın hâk-i payini gözüne sürme eyle senin gözünü hem yaksın ve hem ıslâh etsin nite kim sürmenin dahi hâli budur.

2979

چشم اشتر ز آن بود بس نور بار
کاو خورد از بهر نور چشم، خار

(Deven, gözünün nûrlanması için diken yer de onun için gözü iyi görür.)

Mürşid-i kâmilin Hakk-i payıyla iktihal olundukta insânın gözünün münevver olmasını ispat için buyururlar ki devenin gözü andan için nûr yağdırıcı olur ki göz nûru için diken ekl eder ve dikenden bir şey’ nâ-hemvar ilken gözüne çok nûr gelir insân-ı kâmilin dahi hâk-i payı egerçe bir gâliz ve bî-kadr nesne ise de dîde-i insâniyeye nûr verdiğini istib’at etme buyururlar. Bu sûrette beyt-i sâbıka hem irsâl-i mesel ve hem illet olmuş olur.

Bir katırın: ”Ben yolda giderken çok defâ kapanıyorum, sen ise düşmüyorsun, bunun hikmeti nedir? diye bir deveye sorması

Burası katırın deveye şikâyeti kıssasıdır ki ben yolda gitmekte yüz üzerine çok düşerim.

Devenin katıra cevâb vermesi

Sen az düşersin bu hâl niçindir ve devenin dahi katıra cevâb söylemesi beyânındadır ki beyân olunacaktır.

2980

گفت روزی استری با اشتری
چونکه با او جمع شد در آخوری

(Katırın biri bir gün bir deve ile buluştu. İkisi de bir ahıra düştüler.)

Bir deveyi bir gün bir katır gördü çünkü deve ile bir ahırda cem' oldu.

2981

گفت: من بسیار می افتم به رو
در گریوه و راه و، در بازار و کو

(Deveye dedi ki, ben tepede, düzde, pâzârda, mahallede, çok defa yüzükoyun düşüyorum.)

Katır dedi ki, ben yolda yürür iken yüz üzerine çok düşerim, sarp yolda ve düz yolda ve pâzârda ve mahalle arasında.

2982

خاصه از بالای کوه، تا زیر کوه
در سر آیم، هر زمانی از شکوه

(Hele dağ tepesinden eteğine doğru inerken yolun korkulu olmasından her zamân tepetaklak oluyorum.)

Girîve kâf'ın ve ra'nın kesrelerle dağ içinde olan sa'b yollara derler bahûsusdağın yüksek yerinden nihâyetine dek her zamân mahûf ve mehib olarak baş üzerine gelirim ve düşerim ve yuvarlanırım.

2983

کم همی افتی تو در رو، بهر چیست ؟
یا مگر خود جان پاکت دولتت

(Sen düşüp kapaklanmıyorsun, sebebi nedir? Yoksa senin cân-ı pâkinde bir devlet ve saâdet mi vardır.)

Lâkin sen yüz üzerine az düşersin bu hâl niçindir ve bir sebebi var mıdır yâhûd sebebi yok ise senin pâk olan cânın devletli midir ve bu hâl sende saâdetinden için midir bunun hikmetini bana beyân eyle dedi.

(220 a)

2984

در سر آیم هر دم و زانو زخم
پوز و زانو ز آن خطا پُر خون کنم

(Ben her vakit tepetaklak oluyorum ve dizimi vuruyor ağzımı ve dizimi kana buluyorum.)

Her an baş üzerine gelirim ve zemîne diz ururum ağzımı o hatâdan ve düşmekten kan ile dolu eylerim ve azîm zahmetler ve ıstıraplar çekerîm puz bağ-ı acemiye ile dehân

kelimesine murâdiftir.

2985

کژ شود پالان و رختم بر سرم
و ز مکاری هر زمان زخمی خورم

(Düşünce, palanım ve yüküm baş aşağı olur. Ben de kiracıdan hep dayak yerim.)

Benim arkamdaki palanın ve benim üzerimde olan yüküm eğri olur ve başım üstüne vâki olur eğer şikest olacak şey' ise karılır ve dökülecek nesne ise dökülür bu cihetten kiracıdan yâni sâhibimden her an yara yerim ve beni döğerek mecrûh ederler o düşmekten bana ârız olan elemenden bu zahmetleri dahi çekerîm diyerek şekva eyledi mükari mim'in zammıyla kiracıya derler.

2986

همچو کم عقلی، که از عقل تباه
بشکند توبه به هر دم، در گناه

(Hani akılsız bir insân gibi. O da akılsızlığından dâimâ tevbesini bozar ve yeniden günâha girer.)

Yine ester der ki hâlim şol akli az gibidir ki kendinin bir işe yaramayan aklından için tövbe etmişken her demde tövbeyi kırar.

2987

سخره ابلیس گردد در زَمَن
از ضعیفی رای، آن توبه شکن

(O tebe bozan gâfil, reyindeki ve azmindeki gevşeklik yüzünden şeytânın maskarası olur.)

O tövbesini şikest ettiği zamân da o tövbesini bozucu akıl ve reyinin kemâl-i zaafından nâşî şeytânın musahharası olur.

2988

در سر آید هر زمان چون اسب لنگ
که بود بارش گران و، راه، سنگ

(Ağır yük altında hûsusiyle taşlı bir yolda yuvarlanan topal beygir gibi tepesi üstüne düşer.)

Her zamân topal at gibi yüzü üzerine düşer zîrâ yükü ağır ve yol taşlık olur.

2989

میخورد از غیب، بر سر زخم، او
از شکست توبه، آن ادبار خو

(O ters hûylu, tevbesini bozduğu için kafasına gaybden tokatlar yer durur.)

Tövbeyi kırdığından için o idbar hûylu âlem-i gaybtan başı üzerine yara yer ve tâib olur.

2990

باز توبه میکند با رای سُست
دیو در دم، باز توبه اش را سکست

(Sonra tekrar gevşek azmiyle tevbe eder. Fakat şeytân, tuh sana der demez tevbesini bozar.)

Yine kendinin zayıf aklıyla tövbe eder yine şeytân ona bir tûf dedi ve tövbesini kırdı.

2991

ضعف اندر ضعف و، کبرش آنچنان
که به خواری بنگردد در واصلان

(O tevbe bozan gâfilin aklı fevkalade zayıf iken kibir ve azameti o kadar yüksektir ki, Allah'a vâsıl olmuşlara bile hakaretle bakar.)

Bu kimesnenin hâli böyle zaaf içinde zaaftır ve bunun bu hâli ki kibri o rütbededir ki Allahu Teâlâ'ya vâsıl olmuş evliyâsına Hakaret ve istihza ile nazâr eder.

2992

ای شتر، که تو مثال مؤمنی
کم فتی در رو و، کم بینی زنی

(Ey deve sen ise, mü'mîn-i kâmil gibisin. Yüzüstü düşmüyor ve burnunu yere vurmuyorsun.)

Yine ester der ki ey deve sen mü'mîn-i kâmil gibisin yüz üzerine az düşersin ve yere burnunu az urursun.

2993

تو چه داری که چنین بی آفتی؟
بی عثاری و، کم اندر رو فتی

(Sende ne var ki âfete uğramıyorsun, sürçmüyorsun ve yüzükoyun düşmüyorsun.)

Ey deve sende ne vardır ki buncılayın bu âlemde zararsızsın ve senin için sürçmek yoktur ve yüz üzerine az düşersin kim bunda yoktan kinâye dense caizdir ve kendi

ma'nâsına dense dahi caizdir zîrâ

(221 b)

evliyâullah mertebe-i ismette olmayıp belki min-taraf-illâh mahfûzlardır.

2994

گفت: گر چه هر سعادت از خداست
در میان ما و تو، بس فرقه‌است

(Deve dedi ki vâkıa her saâdet Allah vergisidir ammâ benimle senin aranda. çok fark vardır).

Hatâ ederler deve katırdan bu su'âlî işitince cevâbında dedi ki ey ester eğerçe her saâdet kula Allahu Tela'dandır ve kulunu said ve şaki eden Mevlâ'dır velîkin şu emri dakik bunda vardır ki seninle bizim beynimizde çok farklar vardır.

2995

سر بلندم من، دو چشم من بلند
بینش عالی، امان است از گزند

(Ben yüksek yaratılmışım, gözlerim yüceleri görüyor. Yüce görüş sâhibi için zarardan emân vardır.)

Ben başı ve boynu yüksek bir mahlûkum ve yine benim iki gözüm başımda olmak cihetiyle bülenttir böyle âlî göz yâhûd görmek ziyândan emâna sebeptir güzend kâf'ın zammıyla ve za'nın fethiyle zarara derler.

2996

از سر هر کوه تا پایان آن
من گو و هموار را بینم عیان

(Ben dağın başında iken onun eteğini tamamen görürüm. Her çukuru ve her düzü açıklıkla görürüm.)

Böyle biniş-i âliye mâlik olduğum hasebiyle cebelin zirvesinden dağın eteğini ben görürüm dağın eteğinden bedel her çukuru ve düz mahalli ben kat kat kemâ had Hakk'a görürüm tüh tüh kat kat demektir tüy tüy ve tay tay gibi

2997

همچنان که دید آن صدر اجل
پیش کار خویش تا روز اجل

(Nitekim o ulû Hakleri de kendi işlerini ibtidâsından evvel gününe kadar müşâhede

eder.)

Ancılayın ki fahr-i âlem hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve selle) kendi işinin önünü dar-ı bekaya teşrîf buyuruncaya dek bir bir gördü.

2998

آنچه خواهد بود بعد بیست سال
داند اندر حال، آن نیکو خصال

(O iyi haslet ve tabi'atlı mü'mîn-i kâmil yirmi yıl sonra ne olacağını görür ve bilir.)

Ol nesne kim 20 seneden sonra olmak ister. Ey hûyu güzel onu resûl-iKibriyâ şimdi gördü hâsılı enbiyâ ve evliyâ gelecekte olacakları bilirler demektir.

2999

حال خود تنها ندید آن متقی
بلکه حال مغربی و مشرقی

(O müttakî zât, yalnız kendi hâlini görür belki garb ve şark ahâlisinin gelecek hâllerini görür.)

Hazret-i Fahr-i cihân 'aleyhi efzâl salavatürRahmân fakat kendi hâli görmedi belki ehl-i şark ve garbın hâlini gördü ve yine veresesi olan evliyâ-i kirâm dahi böyle görürler ketebe ehl-i ehadîste mugaybattan verdiği haberler musarrahtır nazâr oluna

3000

نور در چشم و دلش سازد سکن
بهر چه سازد؟ پی حُب الوطن

(Onun gözünde ve kalbinde Allah'ın nûru yurt tutarç neden mi dedin? Vatan muhâbbetinden!)

Nûrullahi Resûl-i Kibriyânın çeşm-i şerîfnde ve kalb-i saâdetmendinde sakin olmak kılar ve o nûr ile cemî ahvâl atıyyeyi müşâhede ederler su'âl geldi ki yâ o nûrun sakin olması nedendir ve sebebi nedir cevâb buyururlar ki vatan-ı aslisi olan âlem-i ervâha ve ezele kemâl-i muhâbbettendir ve bu âlem-i fânîye âdem-i rağbettendir eğer sen dahi böyle olursan senin dahi gözünde ve kalbinde nûr tevettun eder bundan sonra sâ'ir zevât-ı kirâmın umûr-ı âtiyeyi müşâhedesinin beyânını şürû' edip buyururlar ki

3001

همچو یوسف، کاو بدید اول به خواب
که سجودش کرد ماه و آفتاب

(Hani Yûsuf Aleyhisselâm gibi. O da ayın ve güneşin kendisine secde ettiğini

rüyâsında görmüş ve babasına haber vermişti.)

Yûsuf aleyhi's-selâm gibi ki ol rüyâda gördü onu ki

(221 a)

ay ve güneş ve dahi ol bir adet yıldız kendüye secde eylediler vâlid-i macidleri hazret-i Ya'kub aleyhi's-selâm'ye rüyâsını nakl eyledi onlar dahi bu rüyâyı karındaşlarına söylememek ile emr eylediler Kur'ân-ı azîmde beyân olunmuştur.

3002

از پس ده سال، بلکه بیشتر
آنچه یوسف دیده بود، بر کرد سر

(On seneden sonra o nesneyi ki rüyâsında görmüş idi. Başını yukarı kaldırdı rü'yâ zâhir oldu.)

On seneden sonra belki ziyâdeden sonra ol nesneyi ki Yûsuf (aleyhi's-selâm) habda görmüş idi başını yukarı eyledi yâni rü'yâ zâhir oldu âlemîne çıktı demektir.

3003

نیست آن "ینظر بنور الله" گزاف
نور ربانی بود گردون شکاف

(O yenzuru binûrillah hadîsi, laf-ı güzaf değildir. Allah'ın nûru felekleri yarar geçer.)

Sen bu ⁸⁸ *ینظر بنور الله* hadîs-i şerîfini beyhûde zannetme zîrâ değildir Allahu Te'âlâya mensûb nûr feleği yarıcı olur ve dahi lâ-halâ velâ mela âlemîne vâkıf olur.

3004

نیست اندر چشم تو آن نور، رو
هستی اندر "حس حیوانی" گرو

(Ey katır, senin gözünde o ilâhî nûr yoktur. Sen hayvânlık hissine bağlısın.)

Senin gözünde onur yoktur var işine git sen hayvân hissine reha olmuş bir adamsın.

3005

تو ز ضعف چشم، بینی پیش پا
تو ضعیف و، هم ضعیفت، پیشوا

(Sen, gözünün zayıflığından ayağının dibini görebiliyorsun. Sen zayıf olduğun gibi

⁸⁸ Allah'ın nûruyla nazar edin. (Hadis-i Şerif)

kılavuzun da zayıftır.)

Sen gözünün zaafından ayağının önünü görürsün ve ileriye görmezsin zîrâ sen zayıf bir adamsın ve hem senin pişva-yı ‘aklın dahi zayıftır.

3006

پیشوا چشم است، دست و پای را
کاو ببیند جای را، ناجای را

(Göz elin ve ayağın kılavuzudur. Basılacak tutulacak yeri de o görür, basılmayacak, tutulmayacak yeri de.)

Senin elinin ve ayağının muktedâsı gözdür, zîrâ o göz yürümeye mahalli ve nâmahalli görür ve böyle yürü diye ayağa ta’rif eder.

3007

دیگر آنکه، چشم من روشن تر است
دیگر آنکه، خلقت من اطهر است

(Bundan başka bir de benim gözüüm daha parlaktır. Bir de şu var, benim yaratılışım temizdir.)

Yine deve katıra dedi düşmemize bir gayr-ı sebep dahi odur ki benim gözüüm senin gözünden münevverdir ve bir gayr-ı sebep dahi odur ki benim vücûdumun hilkatı tâhirdir.

3008

ز آنکه هستم من ز اولاد حلال
نی ز اولاد زنا، و اهل ضلال

(Çünkü ben helâlzâdeyim. Zinâdan olma ve sapıklardan değilim ben.)

Zîrâ veled-i helâlim. Babam deve ve anam devedir zinâ evlâdından ve delal ehlinden değilim.

3009

توز اولاد زنائی، بی گمان
تیر کژ پرد، چو کژ باشد کمان

(Sen ise şüphesiz veled-i zainasın. Çünkü eşekle kısrağın yavrususun. Yay kötü olursa ok çarpık gider.)

Lâkin sen zinâ veletlerinden madutsun şüphesiz zîrâ mâderin kısrağ ve pederin merkeptir ve ikisi bir cins değildir kane böyle olması cihetiyle piç olmuş oldu hattâ

katıra baban kimdir deseler at dayımdır diye cevâb verir imiş işte umûr-ı hasene bende mevcûd olmağıla düşmekten emîn oldum eğerçe saâdet ve hidâyet Haktandır velîkin bu esbâbını makdemden bende yaratmıştır fi'l-vâki ensab-ı tâhireden mütevelid olan veled-i fer ü mâyeden hâsıl olan veledde benzemez görmez misin keman nahemvar olunca ok atıldıkta

(22 2b)

eğri gider ve nişânı urmaya kâdir olamaz bu makâmda kemanı vâlide ve oku hâsıl olan veledde teşbîh buyurdular.

**Devenin cevâblarını katırın tasdîk etmesi ve onun kendinden efdal olduğunu
ikrâr eylemesi**

burası katırın devenin verdiği cevâbları tasdîk eylemesi ve dahi kendi üzerine devenin fazl ve meziyetini ikrâr eylemesi beyânında olucudur

Katırın deveden yardım istemesi ve sıdkile ona sığınması

Ve dahi esterin deveden yardım istemesi ve hulûs-i kalp ile ona ilticâ' etmesi beyânındadır ki onun himmetiyle o dahi düşmekten emîn ola

**Deveninde ona iltifât ederek yol göstermesi, pederâne ve şahâne dostluk
göstermesi**

Ve dahi devenin esteri tasdîk eylemesi ve ona râh-ı Hakkı göstermesi ve dahi pederlere lâyük ve bâtın pâdişâhlarına lâyük nasîhat ve muavenet vermesi beyânındadır.

3010

گفت استر: راست گفتی ای شتر
این بگفت و، چشم کرد از اشک پُر

(Katır, ey deve doğru söyledin, dedi. Bunu söylerken de gözleri yaşla doldu.)

Katır dedi ki ey deve doğru söyledin ve kelâm Hakk ve vakidir bunu dedi ve gözünü gözyaşından dolu eyledi ve ağladı.

3011

ساعتی بگریست، در پایش فتاد

گفت: ای بُگزیده ربّ العباد

(Bir mikdâr ağladıktan sonra devenin ayaklarına kapandı ve dedi ki, ey kulların Rabbi olan Allah'ın seçilmiş mahlûku!)

Bir mikdâr bükâ'dan sonra devenin ayağına düştü ve dedi ki ey mevlanın kullarının müntehibi

3012

چه زیان دارد، گر از فرخندگی؟
در پذیری تو مرا در بندگی؟

(Eğer lütûf ve keremînden beni bendeliğe kabûl etsen ne ziyâna girersin?)

Sana ne zarar vardır eger senin kutluluğundan nâşî olarak beni kendi kulluğuna kabûl eylesen ve ben dahi senin gibi mübârek ve kutlulardan olsam ve bu şekavetten halâs olsam.

3013

گفت: چون اقرار کردی پیش من
رو که رستی از بلاهای زَمَن

(Deve dedi ki, mâdemki karşımda kursunu ikrâr ve itiraf ettin, yürü, zamânın âfet ve musîbetlerinden kurtuldun.)

Deve dedi ki çünkü benim huzûrumda benim ulûluğum ikrâr eyledin ve kendi denaetini itiraf eyledin var işine git şimden sonra zamânın âfetinden kurtuldun sana gayrı iş'ar yoktur.

3014

چون شدی منصف، رهیدی از بلا
تو عدو بودی، شدی ز اهل ولا

(Sen insafa geldiğın ve hakkı kabûl eylediğın için belâdan kurtuldun. Şimdiye kadar düşmândın, şimdi dost ehline katıldın.)

Sen adâlet verdin ve Hakk söyledin ve dahi belâdan kurtuldun sen evvel bize düşmân idin şimdi muhâbbet ehlinden oldun.

3015

خوی بد، در ذات تو، اصلی نبود
کز بد اصلی، نیاید جز جحود

(Kötü tabi'at senin zâtında asli değil iğreti idi. Zîrâ asli kötülükten i'nât ve inkârdan başka bir şey gelmez.)

Bu halk-ı zemîn senin zâtında aslâ değil imiş belki arız imiş zîrâ her ne dense âdem-i kabûl ve inkârdan gayrı bir şey' gelmez.

3016

چونکہ اصلی بود جرم آن بلیس
ره نبودش جانب توبہ نفیس

(O kimse ki suçunu kabûl eder o kişinin tevbesi kabûl olur.)

Ol kimesne ki cürmünü ikrâr eder ve tevbenin tâlibi olur o zât ber-âriyet kötülerden olur ve onun kubhı ezelfi değildir ve tertîbeyi dahi kabûl eder nasîhat değil.

3017

همچو آدم، دلتش عاریّه بود
لا جرم اندر زمان توبه نمود

(Hazret-i Âdem gibi, onun zellesi –yâ'ni mânevi sürçmesi- de iğreti idi. Onun için derhal tevbe etti.)

O kimesne zellesi âriyet olan Âdem aleyhi's-selâm. gibidir bu ecîlde
(222 a)

zellenin akibinden o zamânda tevbe-güsteri çünkü o şeytânın idi ve ezelde habîs idi binâberîn tevbe-i nefis cânibine ona yol yok idi ve halâ tevbe etmedi.

3018

رو که رستی از خود و از خوی بد
وز زبانه نار و، از دندان دد

(Yürü, kendinden, kötü hüyundan, cejennemîn alevinden ve yırtıcı dışından kurtuldun.)

Yürü ey ester kendinden ve kötü hüyundan kurtuldun ve dahi cehennemîn dilinden ve yırtıcı hayvân dışından kurtuldun dâd dal'ın fethiyel yırtıcı hayvâna derler arslân ve kaplan gibi.

3019

رو که اکنون دست در دولت زدی
در فکندی خود به بخت سرمدی

(Yürü ki, şimdi devleti elde ettin, kendini ebedî saâdete attın.)

Yürü ey ester kendini devlete urdun ve kendini ebedî baht ve saâdete bıraktın işte

eşkiya sa'daya aman deyüp ilticâ' sûretinde olunca böyle devlete ererler.

3020

ادخلى " تو، " فى عبادى " ياقتى
" ادخلى فى جنتى " درياقتى

(*Sen fedhuli fi ibadi, ve, vedhuli cenneti, hakikatine erdin.*)

Allahu Te'âlâ hazretleri Kur'ân-ı Azim'de ⁸⁹ **فادخلى فى عبادى وادخلى جنتى** buyurdu yâni benim sâlih ve velî kullarım zümresine mülhık olun ve onlara mürîd olun benim cennet-i âcileme dâhil olun cennet-i âcileden murâd dünyâda tecellî-i ilâhîyeye mazhar olmak ve makâm-ı cemü'l-ceme ve mertebe-i hidâyete ermekdir beytin ma'nâsı deve vâcib-i Te'âlâ tarafından olarak der ki ey yiğit sen benim evliyâm zümresine mukarenet edersin ve onlara sıdkla dervîş olursun ve edhelî cenneti nazm-
1 celîlim sırrını bulursun,

تقدیر بیت شریف اگر ملحق شوی با صالحان جنت عاجله را در دنیا

duhûl girdi demektir Hakîkî

vâsıl şol mısra'-i evvelde olan yafeti kelimesinde yâ harfindedir feta dahi yiğit ma'nâsındadır kafiyeye riâyeti imale ile okuyasın ve mısra'-i sâni âhirette olandır yafeta kelimesinde der zaidir yâ feta fi'l-i muzari müfret müzekker muhataptır bulursun demektir Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu işbu beyit ile beyit-i sâbıkı tefsîre şürû' edip buyururlar ki ey sâlik eger Allahu Te'âlâ'nın kulları zümresine kendine yol eyler isen gizli yoldan cennet-i âcileye gidersin yâhûd şart takdîr olunmaksız deve katıra dedi ki bana böyle tevâzu'un sebebiyle ibâd-ı ilâhîyeden kendine yol eyledin ve râh-ı hafadan cennet-i âcileye gittin işte böyle iki vech ile ma'nâ mümkünür ahter-i materid.

3021

اهدنا " گفتى " صراط مستقيم "
دست تو بگرفت و بُردت تا نعیم

(*Sen, yâ Rabbi!, bizi doğru yola hidâyet eyle, diye duâ ettin. Allah da senin elinden tutup cennete kadar götürdü.*)

Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu bundan sonra sâlik-i râh-ı Hüdâ olanlara buyururlar

⁸⁹ Seçkin kullarımın arasına katıl.(29) ve cennetime gir.(30)

ki ey dervîş namâzda sıdk ve ihlâs ile yâ Rabb bizi sırât-ı müstakîme delâlet eyle.

(223 b)

Diye münâcât eyledin o duâ senin elini tuttu ve seni cennete dek ilette hemen sıdk ile dervîşe duâ ve münâcât lâzımdır elbette murâdına erer.

3022

نار بودی، نور گشتی ای عزیز
غوره بودی، گشتی انگور و مویز

(Ey azîz, evvelce nâr idin, şimdi nûr oldun. Ekşi koruk misâli idin, şimid yaş ve kuru üzüm gibi tatlısın.)

İimdiye dek nâr idin ey azîz sa'yin sebebiyle nûr oldun şimdiye dek koruk idin şimden sonra üzüm oldun ba'de kuru üzüm oldun.

3023

اختری بودی، شدی تو آفتاب
شاد باش، الله اعلم بالصواب

(Bir yıldın gibi sönük idin, şimdi bir güneş gibi parlak oldun. Bundan dolayı sebin. Cenâb-ı Hakk doğruyu en iyi bilir.)

Şimdiye dek yıldız idin şimden sonra güneş oldun hemen mesrûr ol işte benim bildiğim budur Allahu Te'âlâ sevâba a'lemidir.

3024

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر
شهد خویش اندر فکن در حوض شیر

(Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsamüddin, kalk, kendi balını sût havuzuna kat da;)

Ey Hakkın ziyâsı Hüsamüddin kendi aslını tut ve sût havuzuna at şehdden murâd kuvve-i kutsiyeleridir ve havz-ı şiiirden murâd mürîdlerin isti'dâd ve mizaçlarıdır. Yâni sendeki kuvve-i bâtniye ile müstead tâlibleri terbiye eyle demektir. Hattâ nâsın mizâcı ta'mın tagyîrinden kurtula ve dahi halâvet bahrinden çok tat bula.

3025

متصل گردد بدان بحر "ألسنت"
چونکه شد دریا، ز هر تغییر رست

(O sût havuzu, elestü, denizine ulaşsın. Deniz hâline geldi mi her türlü bozulmadan kurtuldu, demektir.)

Herkesde olan havz-1 şiir o deryây-1 Hakikate muttasıl ola çünkü deryâ oldu mizâc her tagyîrden kurtuldu.

3026

منفذی یابد در آن بحر عسل
آفتی را نبود اندر وی عمل

(O havuz, bal denizine bir menfez bulursa, artık hiçbir âfete uğramaz ve sâfiyetini kaybetmez.)

O bahr iste senin himmetinle bir delik olsun ve o havz-1 şiirde br âfetin te'sîri ve ameli olmasın ve cümle sâlikin selâmet bulsun.

3027

غُرہ ای کن شیروار، ای شیر حق
تا رود آن غُرہ بر هفتم طبق

(Ey Allah arslânı, arslân gibi bir kükre de o kükreyiş yedinci kat göğe kadar ulaşsın.)

Homurdanmak ile aslan gibi ey Hakkın aslanı hattâ o senin savtın bedihi feleğe gitsin garra gayn'ın ve ra'nın fethiyle aslanın vakt-i gazabtaki savtına derler.

3028

چه خبر جان ملول سیر را ؟
کی شناسد موش غرہ شیر را ؟

(Senin bu makâm ve kemâlinden kabiliyetsiz ve münkabız cânların ne haberi vardır. fare, arslânın kükreyişini anlar mı?)

Hakktan doymuş ve fütûr gelmiş kimesnenin cânına evliyâullah tarafından olan füyuzât-1 ilâhîyeden ne haber vardır belki yoktur ve tâlib dahi değildir öylesini irşâd için zahmet çekme ancak kendi balını tâliblerin havz-1 şiirine ilkâ eyle hadîs-i şerîfte gelmiştir ki hikmeti ehlerinden dirig hikmete ve ehline ve zulumdür ve na-ehle bezl yine hikmete zulümdür binâberîn erbâbından dirig etmemek lâzımdır ve na-ehlinden maârif-i ilâhîyye dirig iktizâ' eder ve na-ehle hikmeti

صرف کتبیب الدرر و الجواهر علی اعناقنا

zîrâ olur mısra'-i sâni irsâl-i meseldir buyururlar ki görmez misin fare şîrin garrasını kaçan anlar ve andan kaçan müteessir olur belki olmaz bunun gibi muş-sîret olanlar dahi mürşid-i kâmilin

(223 a)

feyzinden ve kemâlinden aslâ teessür etmezler bu cihetle beyhûde olur şîrin garrasından geyik ve hımar-ı vahşi vesâir saydılar mütessir olduğu gibi insân-ı kâmilin dahi kuvve-i kutsiyesinden isti'dâd sâhibi mürîdler müteessir olurlar hemen ey Hüsamüddin feyzini ona sarf eyle buyururlar.

3029

بر نویس احوال خود با آب زر
بهر هر دریا دلی نیکو گهر

(Seni göemeyen ve zamânına yetişmyeen gönlü deniz gibi engin ve yaratılışı iyi olanların istifâdesi için yüksek ahvâlini altın suyuyla yaz!)

Altın suyuyla kendi ahvâlini her cevheri iyi olan zât için yaz ki ona baksınlar ve ibret alsınlar ve sülûke şevk-i cedi gelsin fi'l- vâki evliyâ-i kirâmın menakıbı ve kelimâtı sâlik-i müsteda mürşid-i kâmil gibidir bir kuvve-i Muhammed Efendi dahi tarîkâtında insaf edip fi'linin bimuTe'âlâ kütüb-i zâhidîn demiştir.

3030

آب نیل است این حدیث جان فزا
یا ربش، در چشم قبطی خون نما

(Câna cân katacak olan o sözler, Nil suyu gibi lâtifdir. İlâhî ol lâtif sözleri kıbtî meşreb olanların gözlerine kan olarak göster!)

Menakıb-i evliyâ ve kelâm-ı sülehanın iyiliğini ve kalpte te'sîrini beyân buyurdular ise kendi kelâm-ı pür-feyizlerine intikâl edip senâ ve methine şürû' ederek buyururlar ki benim kitâbımda olan câna ferâh verici kelâm-ı lezzette ve naf'i olmakta Nil ırmağının suyu gibidir ve Hakikatı budur lîkin ey benim Rabbim kıbtî-sîret olanlara sen bu kelâmı kân göster ve onlar bunu nûş etmeye kâdir olmasınlar Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu efendimizin duâsı kabûl olmağıla kıbtî-sîret hâcelerin gözlerine işbu âb-ı Nil-i safiden bin kat âlâ olan kitâb-ı celîl hûn görünüp hattâ indlerinden nâmı efsane kitâbıdır lîkin ikbâl etseler dahi taallümüne kudretleri yoktur zîrâ ağızları yakışmaz ve mesailinden dahi zevk-yâb olamazlar her ne ise hele

elhamdulillah kitâb-1 şerîf şerlerinden emîndir

Bir Kıptî'nin bir Sıbtî'ye Nil'den bir testi ağzına tutup, içirmesini istemesi

Burası kıbtînin İsrâîliye yalvarması beyânındadır öyle diyerek ki Nil'den bir testi kendi niyetine dolu eyle ve benim ağzıma koy hattâ içeyim zîrâ susuzluktan hâlim müşgüldür dedi

Dostluk ve kardeşlik hakkı için su istemesi

Beynimizde olan dostluk ve uhuvvet Hakkı için ki onu biz tutarız bunu böyle eyle dedi .

Sıbtîlerin kendileri için doldurdıkları suyun saf olması, Kıptîlerin doldurdıkları suyun ise tamamıyla kan kesiliyor diyerek Kıptî'nin yalvarması

Zîrâ bir testi ki siz İsrâîliyyan kendiniz için Nil'den dolu eylersiniz o hâlis sudur ve dahi bir testi ki biz kıbtîler kendimiz için dolu eyleriz sâfi kandır fesubhane'l-kâdir mısır-1 kahirede dahi Nil'den gayrı su olmamak cihetiyle kıbtîlerin hâlleri emr-i müşgül oldu.

3031

می شنیدم که در آمد قبطی
از عطش اندر وثاق سبطی

(İşittim ki bir kıbtî, harâret şevkiyle bir sıbtînin evine geldi.)

Ba'zı sakadan ben işittim bir kıptî bir sıptînin hânesine

(224 b)

susuzluğun kemâlinden geldi visak vavın kesriyle hâne ma'nâsınadır.

3032

گفت: هستم یار و خویشاوند تو
گشته ام امروز حاجتمند تو

(Dedi ki, ben senin dostunum ve akrabânım. Bugün sana muhtâç bir hâldeyim.)

Dedi ki ben senin dost ve akrabân gibi olmuşum ve miyânımızda alâka-i kesîre vardır

ve bugün dahi senin lûtfuna eşedd-i ihtiyâç ile muhtâç olmuşum.

3033

زانکه موسی جادوئی کرد و فسون
تا که آبِ نیل ما را کرد خون

(Çünkü Mûsâ sihirbâzlık etti ve efsûn okudu da Nil suyunu bizim için kan hâline getirdi.)

Zîrâ Mûsâ aleyhi's-selâm sâhirlilik eyledi ve hîle eyledi hattâ kemâl-i celîlesinden Nil'i bize kan eyledi.

3034

سبیطیان زان، آبِ صافی میخورند
پیش قبطی، خون شد آب، از چشم بند

(Sıbtiler Nil'den saf su içiyorlar. Fakat o su göz bağıcılıktan bizlere karşı kan olmuştur.)

Kendi ümmeti Nil'den âb-ı sâfi içler ve kıptinin önünde göz bağından ve hîleden için âb-ı Nil kana münkâlib oldu. İşte kıptiler susuzluktan geberirler kendi idbar hûylarından için yâhûd bed-damarlı olduklarından için

3035

بهر خود، يك طاس را پُر آب کن
تا خورد از آبت این یار کهن

(Kendin için Nil'den bir tas su doldur da bu eski dostun ondan içsin.)

Kendin için Nil'den tası su dolu eyle hattâ senin suyundan bu yâr-ı kadîmi nûş etsin dedi.

3036

چون برای خود کنی این طاس پُر
خون نباشد، آب باشد پاک و حُر

(Kendin için o tası doldurunca içindeki kan olmaz, saf ve sihirden âzâde su olur.)

Kıpti dedi ki çünkü bu tası kendin için dolu eylesen o su kan olmaz belki pâk ve sâfi su olur har bu makâmda sâfi ma'nâsını ifâde eder zîrâ har rakbedden sâfi olmuştur.

3037

من طفیل تو، بنوشم آب هم
که طفیلی در تبع بجهد ز غم

(Ben de sana tâbi' olarak su içmiş olayım. Taki kişi, tâbi' olduğu kişinin lûtfu ile gamdan kurtulur.)

Zîrâ tıflı matbua tâbi' olmakta ammeden âzâd olur zîrâ dahi su'âl ve cevâb cümlesi matbua olur tâbi'e su'âl terettüp etmez.

3038

گفت: ای جان جهان، خدمت کنم
پاس دارم، ای دو چشم روشنم

(Sıpti dedi ki, ey cânım ve cihânım, baş üstüne iki gözüm, hizmetinde bulunayım.)

Sıpti dedi ki ey dünyânın cânı makâmında olan yarım sana hizmet eyleyim ey benim iki gözüm senin hâtırını hıfz tutarım ancak bana senin hâtırın lâzımdır.

3039

بر مراد تو روم شادی کنم
بنده تو باشم، آزادی کنم

(İstediğin gibi hareket edeyim hem de sevinerek gideyim. Hizmetkarın olarak seni gamdan halâs eyleyeyim.)

Senin murâdın üzerine giderim ve seni mesrûr ederim ve senin kulun olurum ve sana gamdan âzâdlık eylerim yâni seni bu susuzluk gamından halâs eylerim demektir bundan sonra berâber Nil kenarına geldiler.

3040

طاس را از نیل او پُر آب کرد
بر دهان بنهاد و نیمی را بخورد

(Tası Nilden doldurdu, ağzına götürüp yarısını içti.)

Sıpti tası Nil'den su ile dolu eyledi ve dahi kendinin ağzı üzerine koydu ve sunun yarısını içti.

3041

طاس را کژ کرد سوی آب خواه
که: بخور تو هم، شد آن خون سیاه

(Tası o isteyene doğru eğdi ve sen de iç, dedi. Lâkin su, simsiyâh kan oldu.)

Ba'de tası tâliban olan kıpti tarafına eğri eyledi öyle diyerek ki sen dahi sudan iç filhal o su siyâh kan oldu ve kıpti içmedikten mahrûm oldu

(224 a)

yine sıptı, kıptinin tarafından tası kendi cânibine eğri eyledi ve kendi içmek murâd eyledi tasta olan kan filhal su oldu kıpti bu hâli gördükte gazab içinde harâret içinde oldu yâni kıptiye kemâliyle infi'âl geldi demektir.

3042

باز آن سو کرد کژ، خون آب شد
قبطی اندر خشم و اندر تاب شد

(Sonra tekrar kendi tarafına eğince kan, su oldu. kıpti, kızdı, gazaba geldi.)

Bir müddet kıpti oturdu hattâ gazabı teskin oldu bundan sonra kıpti dedi ki:

3043

ساعتی بنشست تا خشمش برفت
بعد از آن گفتش که: ای صمصام زفت

(Hiddeti geçinceye kadar oturdu. Ondan sonra Sıbtiye dedi ki, ey büyük kılıç!)

Ey benim makbûliyette seyf-i azîme benzeyen dostum, samsam sadın fethiyle gâyet keskin olan kılıca derler zevt zânın fethiyle ulû demektir.

3044

ای برادر، این گره را چاره چیست ؟
گفت: این را آن خورد، کاو متقی است

(Ey kardeş, bu düğümüm çözümlmesine çâre nedir? Sıbti dedi ki, bu suyu mütteki olan içebilir.)

Ve yine dedi ki ey karındaş bu müşkül işe çâre nedir zîrâ ben susuz ölürüm sıptı dahi dedi ki bu suyu ol kimesne içer ki o şirkten ihtirâz edicidir yâni dir demektir.

3045

متقی آن است کاو بیزار شد
از ره فرعون و، موسی وار شد

(Mütteki de Fir'avn'un yolundan ayrılıp Mûsâ gibi olandır.)

Ehl-i takvâ odur ki firenk yolundan nefret edici oldu ve dahi Mûsâ aleyhi's-selâm gibi muvahhid oldu.

3046

قوم موسی شو، بخور این آب را
صلح کن با مه، ببین مهتاب را

(Mûsâ'nın kavminden ol, bu suyu iç. Ayla sulh et, mehtabı gör!)

Sen dahi Mûsâ aleyhi's-selâm'in kavminden ol ve bu suyu iç mâh ile barış mehtabı gör eğer maha düşmân olursan mehtabı görmeye kâdir olamazsın bunun gibi Mûsâ'ya husûmet edersen su onun tanrısındır içmeye kudretin olmaz.

3047

صد هزاران ظلمت است از خشم تو
بر عباد الله، اندر چشم تو

(Allah'ın hâs kullarına karşı hüşim ve gazabın, senin gözlerine yüzbinlerce perde getirmiştir.)

Senin Allahu Te'âlânın hâs kullarına adâvetinden için gözünde niçe bin zulmet-i mâneviyeler vardır sen bu hâldeyken Mûsâ aleyhi's-selâm'nin Hakikatini müşâhede edemezsin.

3048

خشم بنشان، چشم بگشا، شاد شو
عبرت از یاران بگیر، استاد شو

(Gazabımı teskin et, gözünü aç da mesrûr ol. Dostlardan ibret al da ,stad derecesine çık.)

Allahın kullarına gazabımı teskin eyle ve nazâr-ı muhâbbetle gözünü aç şâd ol yârândan ve inden ibret tut ve bizlere iyi bak ve sen dahi dinde üstâd-ı kâmil ve mâhir ol.

3049

کی طفیل من شوی در اغتراف؟
چون تو را کفری است همچون کوه قاف

(Senin Kâf Dağı kadar küfrün varken bir avuç su içmek hûsusunda bana nasıl tâbi' olabilirsin?)

Su almakta ve içmekte benim kaçan tıfılım olursun çünkü senin Kâf dağı gibi küfrün vardır bu küfür sende iken bana tâbi' olarak sen su içemezsin zîrâ Mevlâ kâfirlere bunu harâm etti. İgtiraf, küçük kab ile ma-i kesirden su almağa derler. Bu makâmda ma'nâ-yı lâzımîsi olan içmek murâd olunur.

3050

کوه در سوراخ سوزن کی رود؟
جز مگر آن کوه، برگ که شود

(Dağ, iüne deliğinden geçer mi hiç? Meğer ki o dağ iplik gibi incelsin.)

Dağ iğne deliğine kaçan gider zîrâ büyük küçük nesneye sığmaz ola ki meğer o dağ saman yaprağı gibi küçük ola.

(225 b)

3051

کوه را که کن به استغفار خوش
جام مغفوران بگیر و خوش بکش

(Dağ gibi olan küfrünü güzel güzel istiğfar ile erit. Mağfîret bulanların kadehini bulup, içindekini lezzetle iç!)

Kuh küfrünü saman eyle güzel tevbe eyle ve af olunmuş kimesnelerin camını tut ve nûş eyle yâni sen dahi îman ile muttasıf ol demektir.

3052

تو بدین تزویر، چون نوشی از آن؟
چون حرامش کرد حق بر کافران

(Allah Nil suyunu kâfirlere harâm edince sen bu hîlye ile –yâ'nî beni vâsıta kılmakla-onu nasıl içersin?)

Sen bu hîle ile bu sudan kaçan içebilirsin çünkü cennet ni'meti gibi kâfirlere Hakk Teâlâ onu harâm etmiştir.

3052

خالق تزویر، تزویر تو را
کی خرد؟ ای مفترئ مفترا

(Bütün düzen ve hileleri yaratan Allah, senin hîleni nasıl kabûl eder, ey iftiralar müfterisi!)

Tezvirin halkı senin tezvirini ey iftira olunmuş iftira edici kaçan alır mukadderadın Vacib-i Te'âlâdır ki nice küffâr hâk-sar türlü türlü iftira eylediler ba'zı veled nisbet etmekle ve ba'zı mekândadır demekle ve bunların emsâli terahad ile

3053

آل موسی شو، که حیلت سود نیست
حیله ات باد تهی بیمود نیست

(Musaya tâbi' ol! Hîlenin sana fâ'idesı yoktur. Yaptığın hîle yel ölçmekten ibârettir.)

Hazret-i Mûsâ aleyhi's-selâm'nin etbai zümresinden ol zîrâ hîlenin fâ'idesı yoktur ve hîle ile cennete girilmez diye durûb-ı emsâlden olmuştur senin su içmeye ettiğin

tedbîr beyhûde rüzgârı ölçmek gibidir ve rüzgâr kileye girmez ve ölçmek kabûl etmez böyle abes iş ile meşgûl olma dedi.

3054

زَهْرَه دَارِد اَب كَز اَمْر صَمْد ؟
گَرْدَد و، بَا كَافِرَان اَبِي كُنْد ؟

(Nil'in haddi mi var İlahi emri terk etsin de kâfirlere su olsun?)

Su cesâret tutar mı ki Allahu Te'âlânın emrinden rücû'' etsin ve imtisâl emr-i bârî etmesin o su hilâf-ı rızâ-i emr-i bârî kâfirlere bir içim su versin bu muhâlefete Nil ırmağı kâdir değildir.

3055

بَا تُو پِنْدَارِي كِه تُو نَان مِيخُورِي
زَهْر مَار و كَاهَش جَان مِيخُورِي

(Sen kendini ekmek yiyor zannediyorsun. Hâlbuki hayâtını eksiltecek yılan zehri içiyorsun.)

Ey kıpti sen zanneder misin ki etmek yersin bu zannı etme zîrâ senin yediğin ekmek değildir belki yılan zehri yersin ve cânın noksan olmasına sebep olan şeyi yersin böyle olan gıdâya nân denmez nân odur ki insânın cânı ve rûhaniyeti ondan semiz ola bu makâmda yâ terdid için değildir belki ey ma'nâsına olarak harf-i nidâdır zîrâ terdid makâmı değildir feteemmül yâhûd kâlem-i nasihten sehî ile ey yerine yâ lafzı yazılmıştır hulâsa-i kelâm sıpti der ki ey kıpti sen zanneder misin ki fakat âb-ı Nil'den mahrûmum bu zannı etme zîrâ hatâ-yı azîmdir belki nandan ve taâmdan dahi mahrûmsun zîrâ nân ona derler ki insânın tâat ve 'ibâdete kuvvetini artırma ve rûhaniyet cânibine tezyüd gele senin küfür ve inâdını artırdı bu böyle nân olmaz anla ki yediğin nân değil imiş.

3056

نَان كَجَا اَصْلَاح اَن جَانِي كُنْد ؟
كَاو دَل اَز فَرْمَان جَانَان بَر كُنْد ؟

(Allah'in emrine 'isyan eden bir canlıya ekmek nasıl yarayabilir?)

Ekmek kande ol cânı iyi eder ki o cân, cânanın fermânına imtisâlden kendi kalbini koparır böylesine etmek

yaramaz belki onun küfrünü artırmakta olur bu sûrette nân mü'minlere fakat nân olup kâfirlere zehr-i cân olur yâhûd cânı suç edici ma'nâsına olup ma'nâ-yı beyit etmek kande ıslâh eder o cinâyet edici ki gönlünü emr-i Bâriye imtisâlden koparmıştr dense yine sahîh ma'nâdır bundan sonra hazret-i Mevlânâ (kuddise sırrûhu) kıpti-sîret olanlara nidâ edip buyururlar ki:

3057

يا تو پنداری که حرفِ مثنوی ؟
چون بخوانی، رایگانش بشنوی ؟

(Sen Mesnevi'yi sade okumak yâhûd yalnız dinlemekle istifade edebileceğini mi sanıyorsun?)

Ey kimesne sen eder misin ki mesnevi-i şerîf kitâbının harfini çünkü okursun müft olarak ma'nâsını anlarsın belki anlayamazsın bu zannları etme demektir çünkü kıptidir ma'nâ-yı mesnevi-i şerîf dahi âb-ı Nil gibidir elbette içmekten mahrûm olur ve fakat elfâzına nazâr eder ve efsane kitâbı diye ad verir yine yâ kelimesi terdid için olmayıp nidâ içindir .

3058

يا كلام حکمت و سِرِّ نھان ؟
اندر آيد سهل در گوش کھان ؟

(Yâhûd hikmet kelâmı ve gizli sırlar kolayca ağza ve kulâia gelir mi sanıyorsun?)

Burada yâ terdid için olup buyururlar ki yâhûd Kur'ân-ı kerîmin ve o sırr-ı nihânın ma'nâsı senin kulağına ve ağzına müft olarak gelsin ma'nâ-yı Kur'âniyeye ve delâyıkına böyle kıpti sıfât iken vâkıf olasın bu zannı eder misin sakın etme zîrâ

ان بعض الظن اثم

fehvasınca hatâ-yı fahiştir Halâyık-ı Kur'âniyeye âşinâ olan ancak ehlûllahtır niteki hazret-i Şeyh-i Mısırî kuddise sırrûhu buyurur beyt: cevizin yeşil kabını yemekle tat bulunmaz /zâhir ile fakih Kur'ânı ârzûlarsın . hâsılı sen böyle kıpti iken ne benim kitâbımı anlarsın ve ne Kur'âna vâkıf olursun küfürden halâs ol ki anlayasın buyurmak isterler ve mesneviyi dahi Kur'ân-ı kerîme teşbîh buyururlar

ve fi'l-hadîsi-i şerîf *الى سبعين ابطن* zagbe zânın fethi gaynın sükûnuyla müft olan şeye derler rayegan gibi.

3059

اندر آید، لیک چون افسانه‌ها
پوست بنماید، نه مغز و دانه‌ها
(*Evet, gelir ammâ masal gibi gelir. i. Değil kulak görünür.*)

Ne'am Kur'ân-ı kerîm ve mesnevi sana gelir lîkin efsaneler gibi zâhiri görünür mağz olan tâneler görünmez.

3060
در سر و در رو کشیده چادری
رو نهان کرده ز چشمت، دلبری

(*Başına örtü yüzüne nikap örtüp yüzünü senin gözünden gizlemiş olan bir dilber gibidir.*)

Zîrâ Kur'ân-ı kerîm başına ve yüzüne bir puşide çekmiş diye zeyni senin gözünden nihân etmiş bir mahbûb gibidir ve zîr nikâbta mahçuptur Hakikati odur ki kâdir olamazsın senin kibir ve inâdından Kur'ân-ı kerîm senin 'indinde şehnâme yâhûd kelîle kitâbı gibi olur takdîr-i ibâre

پیش تو قرآن کریم از عناد تو همچو کتاب شهنامه و کليلة باشد⁹⁰

3061
شاهنامه یا کليلة، پیش تو
همچنان باشد که قرآن، از عتو

(*Senin ahmakça inâdından dolayı 'indinde Kur'ân, İlâhînâme yâhûd Kelîle ve Dimne adındaki masal kitâbları gibidir.*)

yâni felasefe meşrep

(226 b)

olanlar Kur'ân-ı Azimî kitâbeyn-i mezkûreyi gibi mesel kitâbı zann ederler ve Hakikatinden gâfil olurlar demektir ve mesnevi-i şerîfi dahi böyle zann ederler. Utuvv aynın ve tanın zammeleriyle ve vavın teşeddüdüyle kibir ve inâda derler. Şehnâme'nin müellifi Firdevsi nâm şâ'irdir. Selef pâdişâhlarını ve devletlerin ahvâlini yazar. Kelîle nâm diğeri demînedir. Hayvânât lisânından Dabişlim nâm Hâkim tertîb etmişdir ve türkîye tercüme olunup ismine Hûmâyunnâme derler. Ba'zı

⁹⁰ İ'nâtçılar için Kur'ân, Şehnâme veya Kelile ve Dimne gibi masal kitâbıdır.

ârifler Kur'ân-ı Azîmin senâsı hakkında şu beyti buyurmuşdur.

91 *عروس حضرت قرآن نقاب انکه براندازد که دارالملک باطن را مجرد بیندازغوا* yâni gelin gibi olan Kur'ân-ı Kerîm vech-i şerîfinden perdeyi kişiye o zamân ref eder ve Hakikatini o zamân izhâr eder ki gönül darü'l-mülkünü kesretten müerred göre ve ancak muhâbbetullahdan ayrı o gönülde bir şey' görmeye yoksa kalb umûr-ı kesîrenin muhâbbetle meşgûl iken arus-ı Kur'ân cemâlini izhâr etmez demektir. Gavga kesrete derler. Murâd dünyânın emtiasıdır.

3062

فرق آنکه باشد، از حق و مجاز
که کند کحل عنایت، چشم باز

(Allah'ın 'inâyet sürmesi gözünü açacak olursa mecâz ile hakikatin farkı o vakit anlaşılır.)

Kur'ân-ı Kerîm'den ve mesel kitâbından fark o zamân olur ki Mevlâ'nın kühl-i 'inâyeti gözünü açık ede.

3063

ور نه پشک و مشک، پیش اخشمی
هر دو یکسان است، چون نبود شمی

(Yoksa burnu koku duymaz bir kimseye koku almadığı için misk ile gübre müsâvidir.)

Yoksa devenin necâseti ve misk-i kuvve-i şammesi olmayan adamın 'inde ikisi de müsâvidir. Ehşem, hemzenin fethi ve hanın sükûnuyla burnu râyiha almayan adama denir.

3064

خویشتن مشغول کردن، از ملال
باشدش قصد، از کلام ذو الجلال

(Kelâm-ı İlâhîyi okumaktan maksad kendini usançtan elemden kurtarmaktır.)

Kemâl-i zülcelâlden fütûrundan için ve ona bakmamadan için âhir şeyle meşgûl olmak ona maksûd olur ve Kur'ân'a em'an nazâr edemez ve delâyıkından gâfil olur bu cihetden Kur'ân'da dek ayık yokdur zann eder.

3065

کاتش وسواس را و غصه را

⁹¹ Bir gelin gibi olan Kur'ân-ı Krim, yüzündeki perdeyi, kişi gönlünde Allah'a sevgisinden başka bir şey taşımasın. Kalp, kavgayla uğraşırken Kur'ân kendisini ona açmaz.

ز آن سخن بنشانند و سازد دوا

(Vesvasil Hannas olan şeytânın verdiği vesvese, gam ve gussa âteşini Kelâm-ı İlâhî te'sîriyle söndürmek ve kalbi tedâvî etmek içindir.)

Zîrâ vesveseler âteşini ve gamını o saçma ve hezeyân sözlerden ütürdür ve kendine onlardan devâ düzer binâberîn Kur'ân'ı sevmezler ve öyle felasefenin ulûmuyla iştigal gösterir ve ulemâ'dan sayılır.

3066

بهر این مقدار، آتش شانندن
آب پاک و بول، یکسان شد به فن

(Bir mikdâr âteşi söndürmek için temiz su ile sidik fennen birdir.)

Felasefenin ve “ilm-i bâtından bî-behre olan şâ'irlerin kelâmları bir edenî mikdâr âteş vesveselerini ve gamlarını teskin etmekle pâk su ile bul indlerinde san'âtda berâber oldu. Belki bul âb-ı pâkden müreccih oldu. Çok sufiler gördük ki bağçeye gül ve şükufe dikmekliğin üzerine isfanah ve pırasa ve şalgam dikmeği tercih ederler idi.

3067

لیک، گر واقف شوی زین آب
پاک که کلام ایزد است و روحناک

(Vesvese âteşini su da sidik de her ikisi de uykunun dert ve gussa âteşini söndürmesi gibi söndürür.)

Vesvese

(226 a)

âteşini bu bul gibi olan kelâm ve âb-ı pâk ve lezîz gibi olan Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf ve kelâm-ı evliyâ egerçe ikisi uyku vakti gibi teskin ederler ise lîkin o felsefî bu âb-ı pâktan vâkıf olaydı ki bu âb-ı pâk Allahu Te'âlânın kelâmıdır ve bu kelâm lâtif rûh sâhibidir ve mürde değildir.

3068

نیست گردد وسوسه کلی ز جان
دل بیابد ره به سوی گلستان

(Lâkin o temiz suyun, Kelâm-ı İlâhi ve Rûhani olduğuna vâkıf olursan,)

onun rûhundan vesvese-i küfür ve i'nât bilkülliye yok olur idi ve onun albi gülşen-i Hakikât tarafına yol bulur idi velâkin ve bu âb-ı pâkin künhüne âdem-i vukufu sebebiyle vesavis-i şeyatiniye onu ihata edip gönlünü bağ-ı ma'rifet-i ilâhîyeye yol bulamadı.

3069

ز آنکه در باغی و در جوئی پرد
هر که از سِرِّ صَحْفِ بوئی برد

(Zîrâ kitâb-ı ilâhînin sırrından koku almış olan kimse bağlarda, dere kenarlarında uçar durur.)

Zîrâ bir bağa ve bir ırmağa gider her kimesne ki Kur'ân-ı azîmin sahifelerinden bir râyiha İlter.

3070

یا تو پنداری که روی اولیا؟
آنچنان که هست، می بینیم ما؟

(Sen zanneder misin ki velîlerin mânevi yüzleri de bizim gördüğümüzün aynı olsun.)

Bâlâdaki yâ kelâmı hikmet üzerine matuf ve merbût olarak buyururlar ki ey münkîr kıpti sîret zann eder misin ki evliyâ-i kirâmın vech-i şerîflerini olduğu gibi biz görürüz ve Hakikât-i evliyâ bize zâhir olur bu zannı etme zîrâ sen onların Hakikatleri görmeye kâdir olamazsın.

3071

در تعجب مانده پیغمبر از آن چون
نمی بینند رویم مومنان؟

(Peygamber bile mü'minler nasıl oluyor da benim hakikî yüzümü göremiyorlar?, diye hayrette kalmış.)

Görmez misin hazret-i Fahr-i âlem Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem ondan ta'accübte kaldı ki bu mü'minler benim yüzümü niçin Hakikatle görmezler.

3072

چون نمی بینند نور رُوم خلق؟
که سَبَقِ برده ست بر خورشیدِ شرق

(Nasıl oluyor da halk, yüzümdeki nûru göremiyor, hâlbuki o nûr şarkın güneşinden daha parlaktır.)

Niçin benim yüzümün nûrunu nâs görmezler ve benim Hakikatime vâkıf olamazlar.

Öyle nûr ki meşrikin güneşine sebkat etmiştir ve böyle azîm ve vazîh nûru görmemek emr-i garîb buyururlar idi.

3073

ور همی بینند، این حیرت چراست ؟
تا که وحی آمد که: آن رو در خفاست

(Eğer nûrumu görüyorlarsa bu şaşırma nedir?, demişti. Vahiy geldi ki o hakikât yüzü gizlidir.)

Yine buyururlar dedi ki eger halk benim vechimi görürler ise benim hakkımda bu hayret niçindir hattâ vahiy geldi ki habîbim senin nûrun ve Hakikatin mahfidir herkes onu görmeye kâdir değildir belki havâs görürler.

3074

سوی تو ماه است و، سوی خلق ابر
تا نبیند رایگان روی تو گبر

(Müşriklerin o yüzü bedava görmemeleri için sana ay olarak görünse bile o halka bulut gibidir.)

Senin vech-i şerîfin senin tarafına ve havâs ümmetin tarafına eder ve âvâm ve küffâr tarafına buluttur senin Hakikatini müft ve mücâna küffâr görmesin diye setrolundu.

3075

سوی تو دانه است و، سوی خلق دام
تا ننوشد زین شرابِ خاص، عام

(Avâm-ı nâs bu mânevi şarâbtan içmesin diye o vecîh sana doğru dâne, halka karşı ise tuzak gibidir.)

Senin rûy-ı mübârekin senin tarafına tâne ve hayr-i mahzdır ve dahi halk tarafına

(227 b)

tuzak ve bu havâssın şarâbından âvâm nûş etmesin ve divanlardan setr olunmuştur ve böyle olduğuna Kur'ân ve vahiy nâzil oldu bundan sonra o dahi beyânı şürû' edip buyururlar ki:

3076

گفت یزدان که: " تراهم ينظرون"
"نقش حمامند،" هم لا يبصرون

(Allah buyurdu ki, sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar hamam duvarlarındaki

resimlere benzerler. Bakarlar da görmezler.)

Allahu Te'âlâ Kura'n-ı kerîminde buyurdu ki ⁹² *وشرهيم ينظرون اليك وهم لا يبصرون* yâni Habîbim sen onları nazâr eder görürsün hâlbuki onlar görmezler ve bakar kör gibidirler ve senin hakikatine vâkıf değildirler.

3077

می نماید صورت، ای صورت پرست
کان دو چشم مرده او ناظر است

(Ey sûrete tapan, o taptiğın sûretin ölü gözleri de sana bakar görünür.)

Ey sûrete tapıcı sûret öyle görünür ki onun iki gözü sana nâzirdir ve senin hâline vâkıftır hâlbuki öyle değildir küffâr dahi put gibi birûh olduklarından bakar gibidir lîkin görmezler.

3078

پیش چشم نقش می آری ادب
!کاو چرا پاسم نمی دارد؟ عجب

(Onun huzûrunda terbiyeni takınırsın. Fakat onun aldırış etmediğini görünce, neden bana iltifât etmiyor, diye hayretlere düşersin.)

Ey putperest putun önünde edep getirirsin öyle diyerek ki o put beni ta'accüb eder mi ki niçin hâtırımı hıfz tutmaz pâs-ı hâtırdan putperestin murâdı put kendüye kelâm etisin ve dahi ey benim kulum diye hitâb etsin ve günâgun âşinâlıklar ve iltifâtlar etsin bu ümîdleri sûretten bulmayınca ben buna secde ederim ve bunun yoluna tasadduk ederim niçin 'inde muteber değilim diye kâfir a'cebe düşse niteki bu beyit ile beyân buyururlar.

3079

از چه بس بی پاسخ است این نقل خوش؟
که سلامم را علیکی نیستش

(Bu güzel resim neden cevâb vermiyor, neden verdiğim selâmı almıyor?)

Andan için bu güzel put bana cevâbsızdır zîrâ benim selâmıma ve aleykesselâm demez.

3080

می نجنباند سر و سبالت ز جود

⁹² Onları sana bakar görürsün Halbuki görmezler de onlar, Sûre-i A'raf:198.

پاس آنکه کردمش من صد سجود

(Karşısında yüz kere secde ettiğim halde neden o, cömertlik gösterip de başını sakalını oynatmıyor?, dersin)

Bu put bana başını ve sakalını oynatmaz cudundan nâşî ol şeyi muhâfaza için ki ben ona yüz secde eyledim yâni benim ta'zîmim sebebine o dahi ta'zîm etmez ve iltifât göstermez hemen bana bir nazra-i sadesi vardır ve ben dahi ona kani değilim ve me'mûrundan iltifât isterim demek ister kâne denildi ki bu esnâ'm-ı ilahe-i bâtıla olmak hasebiyle iltifâta kâdir değilleridir binâberîn iltifât edemezler çünkü vâcibü'l-vücûd ike Haktır o Mevlâ niçin câmi'e namâza giden kullarına iltifât etmiyor işbu beyit ile ona cevâb buyururlar ki Allahu Te'âlâ hazreteleri egerçe tâşrada ibâdına iltifât buyurmaz lîkin kulunun kalbine pas-ı hâtır için ol zevki verir ki :

3081

حق اگر چه سر نجنباند بُرون
پاس آن، ذوقی دهد در اندرون

(Hakk Te'âlâ da vâkıa başını sallamak sûretiyle zâhiren iltifâta bulunmaz, fakat, yapılan ibâdet karşılığında insânın kalbine ta'rîfsiz bir zevk verir.)

O zevk iki yüz baş oynatmak değer fi'l- vâki eshab-ı ihlâsın kulûb-i safiyesine tâatten zevk-i azîm

(227 a)

hâsıl olur işte encâmında nefs-i akıl ve cân yâhûd akıl ve cân hesâbı sana böyle baş tahrîk ederler yâni iltifât ederler demektir hemen akıl ve cân yoluna git ve onlara hizmet et demektir.

3082

عقل را خدمت کنی در اجتهاد
پاس عقل آن است کافزاید رشاد

(Çalışıp çabalayıp akla hizmet edersen 'aklın sana mukabelesi şudur: seni doğru yola ulaştırır; ulaşma vesîlelerini arttırır.)

Akla yâhûd akıl ehli olan evliyâ-i kirâma kemâliyle hizmet edersin 'aklın yâhûd evliyânın sana riâyeti odur ki sen de reşâd ve hidâyet arttırır bu şeyler sebebiyle sen dahi Allah'ı bulursun ammâ puta hizmetle eline bir fâ'ide girmez 'akibet-i

nedâmetten gayrı.

3083

حق نجباند به ظاهر سر تو را
لیک سازد بر سران سرور تو را

(Cenâb-ı Hakk, zâhiren sana baş sallamaz ammâ seni baş olanlara servet yapar.)

Makdem-i zâhirde Cenâb-ı Hakk başını oynatmaz demiş idin, zâhirde dahi başını oynatır. Evelkini hemen öyle söylemiş idim sen ona inanma lîkin tahrîk-i ser ol cihetden olur ki seni cümlelerin başı üzerine ulû kılar ve cihânın tasarrufunu sana verir ve şâhları sana kul eder menkûldur ki Hüdâyi kuddise sırrûhu'nin beş pâdişâh elini öpmüş ve kendüye ubûdiyyet göstermiş ve yine kutbü'l-ârifin avsu'l vâsılın ma'den-i esrâr-ı ilâhîyye hazret-i Şeyh es-Seyyid Abdulkadîr Geylani kuddise sırrûhu hazretleri esnâ'-yı vazında mübârek kudûm-i şerîflerini kürsiden uzâtıp

قدمی هذه على رقبته كل اولياء الله

buyurmuşlardır işte böyle sürûr eder ve tahrîk-i ser bu cihetten edersin hemen Mevlâ'ya kul olmaya bak nitelik bu mazmûnları bu beyit ile edâ buyururlar.

3084

مر تو را چیزی دهد یزدان نهان
که سجود تو کنند اهل جهان

(Allah sana gizlice öyle bir şey' verir ki, bütün dünyâ senin karşında eğilir.)

Sana Allahu Te'âlâ hazretleri ubûdiyyetin için gizli bir şey' verir ki o şey' sebebiyle ehl-i cihân sana secde eder.

3085

آنچنان که داد سنگی را هنر
تا عزیز خلق شد، یعنی که زر

(Nitekim bir taşa da öyle bir değr vermiştir ki altın diye halk arasında azîz ve muhterem olmuştur.)

Ancılayın ki bir taşa Allahu Te'âlâ hez verdi hattâ feleğin azîzi oldu o taş dedi ki altındır sana altına verdiği hâli verip seni altın gibi azîz eder.

3086

قطره آبی بیابد لطف حق
گوهری گردد، برَد از زر سبق

(Bir damla su, Allah'ın lûtfu ile incir olur ve altından ziyâde kıymet kesbeder.)

Bir katre su Cenâb-ı Hakkın lûtfunu bulur ve bir dürr-i yetîm olur ve altına sebkâ eder yâni altından kıymetli olur.

3087

جسم خاک است و چو حق تابیش داد
در جهان گیری چو مه شد اوستاد

(Beden topraktan yaratılmış olduğu halde Cenâb-ı Hakkın verdiği bir kuvvetle cihângirlikte ay gibi üstâd olur.)

Ve cisim topraktır lîkin çünkü Allahu Te'âlâ ona ziyâ ve revnak verdi hüsn ile dünyâyı tutmakta ay gibi üstâd-i kâmil oldu işte Mevlâ'nın böyle eltaf-ı azîmesi vardır.

3088

هین طلسم است این و نقش مرده است
احمقان را، چشمش از ره برده است

(Kendine gel, bu hükümdârlar bir tılsımdır ve ölü bir nakışdır, çünkü fânîdir. Fakat onların gözleri ahmakları aldatmıştır.)

Bu dünyânın güzelleri bir tılsımdır halkı cezbederler ve cemad ve bî-rûh bir nakışdır bir alay

(228 b)

sersemli onların gözü yoldan iletmiştir ve tarîki hakktan ermiştir ve kendni musahhir edip rabbisini ferâmûş ettirmiştir.

3089

می نماید آنکه چشمی میزند
ابلهانش کرده اند از جان سند

(Zîrâ bakar ve göz kırpar gibi görürler de ahmaklar onlara bir varlık verir, onları delîl edinirler.)

O dilber öyle görünür ki ona gözûyle şîve ediyor bu cihetle dünyânın ahmakları onları sevip kendilerine mütteka etmişlerdir.

Kıbtî'nin Sıbtî'den hayır ve hidâyet duâsı taleb etmesi, Sıbtî'nin de Kıbtî'ye hayır duâda bulunması ve o duânın Ekramül- ekramîn ve Errahmer- Râhimîn

olan Allah nezdinde müstecâb olması

Burası kıptinin sıptiden hayır duâ ev hidâyet talep etmesi beyânındadır ve dahi sıptinin kıptiye hayır duâ etmesi beyânındadır ve dahi o duânın Allahu Te'âlâdan makbûl olması ve kıptinin îman ile muttasıf olması beyânındadır.

3090

گفت قبطی: تو دعائی کن، که من
از سوادِ دل، ندارم آن دهن

(Kıpti dedi ki, duâyı benim hakkımda sen et. Zîrâ kalbimin karalığından bende duâ edecek ağız yoktur.)

Kıpti dedi ki sen bana duâ eyle zîrâ ben gönül siyâhlığından o ağız tutam.

3091

که قفل این دل وا شود
زشت را در بزم خوبان جا شود

(Sen duâ et, belki onun te'sîriyle gönül kilidi açılır ve benim gibi bir çirkin mânevi güzeller aerasında yer bulur.)

Olaki bu gönül geleydi küşayış bula ve çirkine dilberlerin meclisinde yer ola.

3092

از تو مسخی، صاحب خوبی شود
یا بلیسی، باز کروی شود

(Çarpılmış meshe uğramış kişi, duân bereketiyle yeniden güzelleşir, yâhûd da bir şeytân yeniden melek olur.)

Bir mensuhü'l-kalp kıpti senin yüzünden hüsn ve letâfet sâhibi ola yâhûd bir şeytân yine kerrubi mülkü zümresine mülhık ola kerrubi envâ-i mülkten bir nevi mülkün ismidir.

3093

یا به فرّ دستِ مریم، بوی مُشک
یابد و ترّی و میوه، شاخ خشک

(Yâhûd Meryem Aleyhisselâm eli bereketiyle kurumuş hurma dalı yeşerir, meyve verir ve misk kokusu bulur.)

Yâhûd hazret-i Meryem-sîret bir zât-ı şerîfin yeddinin revnak ve letâfetiyle kuru dal-ı

misk gibi koka ve etrâfa râyiha meşh ede ve dahi tazelik ve meyve bula. Meryem unvanıyla ta'bîr buyurmaları hıyn-ı viladetinde kuru dalın meyve vermesidir.

3094

سبٹی آن دم در سجود افتاد و گفت
کای خدای عالم جهر و نهفت

(Bunun üzerine hemen sıbti secdeye kapandı ve dedi ki, ey aşikâr ve gizli işleri bilen Allah!)

Sıbti kemâl-i muhâbbetinde o dem secdeye vâki oldu ve dedi ki ey aşikâre ve gizliye âlim olan Mevlâ.

3095

جز تو پیش که بر آرد بنده دست ؟
هم دعا و هم اجابت از تو است

(Kulun, senden başka kimin huzûrunda ellerini açıp talebde bulunur. Dua da senden icâbet de sendendir.)

Senin gayr-ı kemîn önüne kul el getirsin zîrâ senden gayrı mâbûd-ı bi'l-Hakk yokdur, kullarna duâyı ta'lîm eden sensin ve dahi icâbet sendendir. Bu kıptiye bana duâ sipaişini tezkir etdin beni mahcûb etmeyip kabûl eyle diye Mevlâ'ya çok niyâz eyledi ve yine dedi ki.

3096

هم ز اول تو دهی میل دعا
تو دهی آخر دعاها را جزا

(Îlâhî evvelâ duâya meyli sen verirsin ve kula duâ ettirirsin, sonra da duları kabûl eyleyip duâ edenlerin isteğini sen ihsân edersin.)

İbtidâddan yâ Râbb duâya meyli sen verirsin encâmında duâlara kabûlü yine sen verirsin didi.

3097

اول و آخر توئی، ما در میان
هیچ هیچی که نیاید در بیان

Evvel de seninsin âhir de sensin. Biz arada ta'rîf edilemeyecek derecede hiçiz.)

Evvel ve âhir sensin biz miyânede bî-hiçiz ki beyâna gelmez ve yokluğumuzu

(228 a)

vasfı mümkün değildir.

3098

این چنین میگفت تا افتاد طشت
از سر بام و دلش بی هوش گشت

(Sıbtı duâ ederken nihâyet leğeni damdan düştü. Kendi de kendinden geçti.)

Sıbtı duâda buncılayın söyledi hattâ tam başından lîkin düştü yâni kendüye hayret geldi demektir ve kalbi dahi -lâ ya'kıl oldu demektir.

3099

باز آمد او به هوش اندر دعا
لیسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

(Sonra tekrar kendine geldi ve duâsının müstecab olduğunu gördü. Çünkü insân için sa'y ettiği şeyden başkası mümkün değildir.)

Yine sıbtı duâda akli başına geldi ve duâsı kabûl oldu zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de kul için bir nesne yoktur illâ sa'y ettiği nesne vardır, buyurulmuştur. Bu dahi duâda sa'yının bir kitle eser kabûlu müşâhede etti.

3100

در دعا بود او که ناگه نعره ای
از دل قبطی بجست و غره ای

(Sıbtı henüz duâda idi ki kıbtinin yüreği coştı ve ansızın bir ara attı ve kükredi.)

Sıbtı henüz duâda nâ-gehân bir na'ra ve bir gırre kıbtinin gönlünden sıçradı. Gırre gaynın kesriyle gazabı vaktinde arslânın âvâzesine derler.

3101

که هلا بشتاب و ایمان عرضه کن
تا بپریم زود زُنَّارِ کُهْنِ

(Diyordu ki, yetiş, bana îman telkin et de bir an evvel şu eski küfür zünnarını kesip kurtulayım.)

Öyle diyerek ki âgâh ol ey sıbtı gel bana îman telkin eyle. Hattâ eski zünnarı tîz kat edeyim. Zünnardan murâd küfürdür.

3102

آتشی در جان من انداختند
مر بلیسی را به جان بنواختند

(Benim rûhuma bir âteştir saldılar. Benim gibi bir şeytânı candan, gönülden tahfif ettiler.)

Bir âteş benim cânıma attılar. Ki nâr-ı muhâbbet-i îmandır. Tahkîk bir iblîsi îman ve muhâbbetullah ile taltif ettiler güyâ şeytân yeniden Müslümân oldu gibi oldu, diye kıpti böyle söyledi.

3103

دوستی تو ز حُبِّ ناشگفت
حمد لله، عاقبت دستم گرفت

(Senin dostluğun ve sana karşı hüsni zannım, elhamdulillah nihâyet elimden tuttu.)

Seninle miyânımızda olan dostluk ve benim senden âdem-i sabrım elhamdülillahi

Te'âlâ beim elimi tuttu. Bunda işâret vardır ki iyilere muhâbbet ve sıdk ve ihlâs insânın hidâyetine bâis olur imiş.

3104

کیمیائی بود صحبتهای تو کم مباد
از خانه دل پای تو

(Senin sohbetlerin gönül hânesinden eksik olmasın ve her dem diyâr-ı kalbden sen dahi eksik olma.)

Senin sohbetlerin bir kimyâ-yı azîm idi bundan nâşî gönül hânesinden senin kademîn eksik olmasın ve her dem diyâr-ı kalbden sen dahi eksik olma.

3105

تو یکی شاخی بُدی از نخل خُلد
چون گرفتم، او مرا تا خلد بُرد

(Sen cennet ağacından bir dal idin. O dalı tutunca beni çekti, cennete götürdü.)

Sen cennet ağacından bir dal idin çünkü seni tuttum. Senin dalın beni cennete dek götürdü.

3106

سپیل بود آنکه تنم را در ربود
بُرد سلیم تا لب دریای جود

(Sanki beni coşkun bir sel kaptı da cömerdlik denizinin kıyısına kadar götürdü.)

O ki benim tenimi kaptı bir sel-i lûtf-ı bârî idi. O seyl-i lûtf beni ihsân deryâının kenarına dek iletirdi ve müstağrak-ı deryâ-yı ihsân etti.

3107

من به بوی آب رفتم سوی سیل
بحر دیدم، در گرفتم کیل کیل

(Ben su içmek ümîdiyle o sele doğru gitmiştim. Orada bir hakikât denizi gördüm ve ondan kileler dolusu aldım.)

Ben su ümîdine sel tarafına gittim. Çünkü oraya vardım gördüm ki bir bahr-i azîm imiş ve inci deryâsı imiş. Kileler ile inci tuttum.

3108

طاس آوردش که اکنون آب گیر
گفت: رو، شد آبها پیشم حقیر

(Sıbtı bir tas su doldurup, al, şimdi iç, diye kıbtıye uzattı. Kıbtı ona dedi ki, bırak, suların benim indimde kıymeti kalmadı.)

Çünkü kıpti mü'mîn oldu, sıbtı ona takvîyet-i îman için bir tas su getirip dedi ki işte

(229 b)

su, al ve iç, kıpti dedi ki var git, sular benim gözümün önünde Hakir oldu, zîrâ ;

3109

شربتتی خوردم ز الله اشتری
تا به محشر تشنگی ناید مرا

(Ben, Allah mü'minleri satın aldı, sırrından bir şerbet içtim ki onun feyziyle mahşere kadar susamayacağım.)

Cenâb-ı Hakkk'ın beni kabûlünün şerbetii içtim. Şimden sonra mahşere dek bana susuzluk gelmez. Bunda işâret vardır ki âşıklar taâm ve şarâb-ı sûrîden münkatı'

olurlar ve dahi enbiyâ ⁹³ *عند ربِّ يطعمون ويسقون* hadîs-i şerîfinin sırrına yeterler.

3110

آنکه جو و چشمه ها را آب داد
چشمه ای در اندرون من گشاد

⁹³ Rablerinin katında yedirilir ve içirilirler. (Hadis-i Şerif)

(Derelere ve çeşmelere su vermiş olan Allah, benim içirimde de bir kaynağı coşturdu.)

Ol zât-ı ecell ü âlâ ki ırmak ve çeşmelere su verdi bir çeşme-i mânevi dahi benim derûnumu açtı ve beni âb-ı sûrîden kesti.

3111

این جگر که بود گرم و آب خوار
گشت پیش همت او، آب، خوار

(Harâretli ve susamış olan ciğerim öyle bir hikmete nail oldu ki artık suyu hakir görmede.)

Evvelden ciğer ki suya teşne idi ve su içici idi ba'de'l-îman o ciğerin ulûvv-i himmeti katında su kendüye şey'-i Hakir oldu.

3112

کافِ کافی آمد او بهر عباد
"صدق وعده" کهیعض

(Allah kulları için kâfi oldu ve, kâf ha ya ayn sad, da onun vadinin sâdık olduğuna delâlet etti.)

Kulları için kâfi ismini kâfi kıldı yâni ibâdına kifayet etti demektir zîrâ kehyeas hurûf-i mukataasında sende olan sâdık ve adlin vadesinin sıdkı vardır yâni şu hururf-ı mukataada sad harfiyle sâdık el vade olduğuna işâret vardır ve böyle olduğunu ve dahi yine sad harfiyle vade buyurmuştur o vadenin dahi bu harf-i mukataadan sıdkına dalâlet vardır ve kâf dahi bunda dâhildir öyle ise ibâdını kifayet etti demek olur evail-i süverde olan hurûf-ı mukataat müteşabihattandır

کما قال علی رضی اللہ عنہ ان کل کتاب ستر و ستر القوان الحروف المقطعة فواوئل السور وھی ستر
من اسرار اللہ تعالیٰ استأنثر فی علمه⁹⁴

yâni

buyururlar ki her kitâbın sırrı vardır ve dahi Kur'ân-ı Azim'in sırrı sûreler ibtidâsında olan hurûf-ı mukataadır o hurûf-ı mukataa esrâr-ı ilâhîyeden bir sırdır onu Mevlâ kendi ilminde ihtiyâr eyledi ve kimesneye bildirmedi bu kelâm müteşabihattan

⁹⁴ Her kitâbın sırrı vardır. Kur'ân'ın sırrı da sûrelerinin başındaki hurûf-ı mukataa harfleridir. Bu sıracak Allah'ın ilmindedir.

olduğunu isbât eder zîrâ müteşabihatı Allahu Te'âlâdan gayrı kimesne bilmez

95 قال الله تعالى وما يعلم تأويله الا الله

yâni müteşabihatın te'vîlini kimesne bilmez illâ Allahu

Te'âlâ bilir demektir binâenaleyh ulemâ-i mütekaddemîn ma'nâ vermediler lîkin

müteahhirîn kat'-ı tarîk ile olmayarak ^{الله اعلم بمراده} diyerek meselâ kâf kâfi ismine

ve ha harfi hâdî ismine ve yâ harfi mebsutu'l-yed olduğuna ve ayn âlim ismine ve

sad sâdiku'l-vade olduğuna işârettir dediler sâ'ir hurûf-ı mukattaayı dahi bunlara

kıyâs eylese niteki bu ma'nâlara işâret buyururlar.

3113

كافی ام، بدهم تو را من جمله خیر
بی سبب، بی واسطه یاری غیر

(Ey insân, ben Kâfi'yim, başkasının yardımını vâsita etmeksizin ve sebesiz olarak sana bütün hayırları verebilirim.)

Allahu Te'âlâ buyurdu ki ben kullarıma kifayet ederim ve cümel-i

(229 a)

hayrı verdim sebebatsız olarak ve dahi gayrın yardımını vâsıtası olmayarak (ar.) yâni

Allahu Te'âlâ kuluna kifayet edici olmadı mı belî oldu demektir.

3114

كافی ام، بی دارویت درمان کنم
کوه را و، چاه را میدان کنم

(Ben Kâfi'yim, istersen seni ekmezsiz doyururum ve askersiz bey yaparım.)

Ben kullara kifayet ediciyim etmeksiz sana tokluk verdim ve dahi askersiz sana pâdişâhlık veririm.

3115

بی کتاب و اوستا تلقین دهم
بی بهارت نرگس و نسرين دهم

(Sana bahâr gelmeden nergis ve nesrin çiçekleri veririrm. Kitâbsız ustasız sana ilim

⁹⁵ Te'vîlini Allah'tan bâşka kimse bilmez.

ve san'ât öğretirim.)

Baharsız sana nergis çiçeği verdim dahi kitâbsız ve hocadan ta'lîm olmaksız sana ta'lîm-i "ilm-i şerîf ederim niteki enbiyâ-ı azam aleyhi's-selâm'a bahûsus Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem olduğu gibi ki bir ism-i şerîfleri âmîdir. Ben kâfiyim ilâçsız sana dermân eylerim ve derdine şifâ' veririm eğer dilersem mezârı ve kuyuyu sana meydân ve ferâh-fezâ ederim menkûldür ki kardeşleri hazret-i Yûsuf aleyhi's-selâm'ı kuyuya ilkâ ettiler ve o gece orada kaldılar vâcib-i Te'âlâ hazretleri Cibrîl-i emîn aleyhi's-selâm'a buyurdu ki Yûsuf pederinin nazlısıdır ve ona kendi eliyle taâm yedirir idi sen dahi et'ame-i nefise alıp kuyuya var ve kendi elinle et'am eyle ve bizim cânımızdan kendüye selâm eyle ve hâtırını istifsal eyle Cibrîl-i Emîn et'ame-i nefise alıp ve kuyuya gelip Cenâb-ı kibriyâ'dan tebliğ-i selâm ve taraf-ı Barî'den su'âl-i hâtır ve kendi eliyle yedirmeye me'mûr olduğunu ifâde buyurunca o anda kuyu Yûsuf aleyhi's-selâm'a bir ravza-i ferâh-fezâ oldu ki hattâ buyurmuşlardır ki âh keşke ömrüm âhir olunca şu kuyudan tâşra çıkmasam zîrâ bu kuyu değildir belki ravza-i cennettir.

3116

موسئى را دل دهم با يك عصا
تا زند بر عالمى شمشيرها

(Mûsâ'ya bir 'asâ ile cesâret ve kuvvet veririm de Fira'avn ile ordusundan ibâret bir âleme gâlebe eder.)

Mûsâ aleyhi's-selâm ki benim Mûsâ'mdır bir 'asâ ile ona gönül ve şecâat veririm hattâ bir âlemîn üzerine şemşirler urur ve fûrûunu telef eder.

3117

دست موسى را دهم يك نور و تاب
كه طيانچه ميزند بر آفتاب

(Mûsâ'nın eline bir nûr veririm ki güneşe bile tokat vurur.)

Mûsâ aleyhi's-selâm'ın eline bir nûr ve ziyâ veririm ki güneşe şamar urur yâni gâlib olur demektir tabanca şamar demektir.

3118

چوب را ماری کنم من هفت سر
كه نزايد ماده مار، او را ز نر

(Bir değneyi -yâ'nî Mûsâ'nın asasını- yedi başlı bir ejderha ayaparım ki öyle bir

ejderhayı dişli bir yılan, erkek bir yılanla birleşerek doğurmamıştır.)

Asayı yedi başlı ejderha eylerim öyle azîm ejderha eylerim ki dişli yılan erkek yılandan onu doğurmadı.

3119

خون نیامیزم در آب نیل من
خود کنم خون عین آبش را به فن

(Ben Nil suyuna hâriçten kan karıştırmam, onun suyunu kudret ve kuvvetimle kan hâline getiririm.)

Nil suyu içine ben kan karıştırmam tahkîk kuvvet ile ve san'ât ile ayn-ı âbı an eylerim yâni suyu kana tahvîl ederim demektir.

3120

شادی ات را غم کنم، چون آب نیل
که نیابی سوی شادیها سبیل

(Senin sürûrunu Nil suyu gibi gama tahvîl ederim de ondan kurtulup bir daha neşe tarafına yol bulamazsın.)

(230 b)

senin serverini âb-ı Nil gibi kân eylerim öyle ederim ki server tarafına bir dahi yol bulamazsın.

3121

باز چون تجدید ایمان بر تنی
باز از فرعون بیزار ی کنی

(Sonra tekrar îmanını yeniledin de Fira'vundan teberi ettin mi?)

Yine Vacib-i Te'âlâ buyurur ki çünkü tecdid-i îman tarafına dolanırsın ve dahi Fir'avna tanrı demekten nefret edersin.

3122

موسی رحمت ببینی سر زده
نیل خون ببینی از او آب آمده

(Allah'ın rahmet Mûsâ'sını karşına gelmiş, kan olarak akan Nil nehrini Onun feyziyle su olmuş görürsün.)

Görürsün ki rahmet-i Mûsâ gelmiş ve kan olan Nil ırmağı o Mûsâ-yı rahmet

sebebiyle yine su olmuş.

3123

چون سر رشته نگهداری درون
نیل ذوق تو نگردد هیچ خون

(Allah olan îman râbitasını muhâfaza ettikçe sendeki zevk ve Nil'i aslâ kan hâlini almaz.)

Çünkü ipliğin ucunu içinde hıfz tutarsın ve dâimâ murakabe-i hâl edip zikr-i kalbi ile meşgûl olursun Nil ırmağı gibi olan zevkin aslâ kan olmaz ve âb-ı safilikte kârar eder bundan sonra yine kıptî der ki

3124

من گمان بردم که ایمان آورم
تا از این طوفان خون آبی خورم

(Ben îman edeyim de bu kan tufanından bir su içeyim, diye zann ve niyet ediyordum.)

Ben zannettim ki mü'mîn olurum hattâ bu kan tufanı olan Nil'den mü'minler gibi bir su içeyim ve îmanın fâ'idesı ancak bu olur ve gayrı fâ'idesı olmaz şu kadar fâ'ideya râzı olup mü'mîn oldum çünkü gördüm ki Mûsâ aleyhi's-selâm'ın ümmeti içerler ve küffâr bundan mahrûm olurlar ben de mü'mîn olayım ve bu sudan içeyim diye Müslümân oldum.

3125

من چه دانستم، که تبدیلی کند
در نهاد من، مرا نیلی کند

(Allah'ın tabi'atında bir tebdil yaparak beni bizzât bir Nil hâline getireceğine nereden bilebilirdim?)

Ben neden bilir idim ki beni tebdil eder ve mizâcımı tahvîl eder ve benim tâb'ımda bana bir Nil ırmağı kor ve beni zâhir abından müstağni eder zîrâ

3126

سوی چشم خود یکی نیلم روان
برقرارم پیش چشم دیگران

(Kendi nazârımda akan bir Nil hâlindeyim. Başkalarının görüşüne göre ise sâbitim.)

Benim gözümün önünde benim için bir Nil ırmağı caridir velîkin ağyarın gözü önünde yine evvelki gibiyim.

3127

همچنان که این جهان پیش نبی
غرق تسبیح است و پیش ما غبی

(Nasıl ki bu dünyâ peygamberin nazârında tesbîh-i ilâhîyye garkolmuş, fakat bizim görüşümüze göre cemattan ibârettir.)

Ancılayın ki bu dünyâ fahr-i âlem hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem'in mübârek gözü önünde zikrullahı meşgûldür ve ecza-yı dünyâdan bir cüz Cenâb-ı Hakkın zikrinden gâfil değildir velâkin bizim gözümüz önünde gaiptir yâni cemaddır bunun gibi benim dahi gözümün önünde benim için ba'de'l-îman bir Nil-i azîm yaratılmıştır ammâ halk onu görmeyip beni evvelki görüp suya muhtâc zann ederler hâlbuki iş böyle değildir.

3128

پیش پیغمبر جهان پُر عشق و داد
پیش چشم دیگران مرده و جماد

(Peygamber nazârında bu cihân, 'âşk ve ihsânla doludur. Başkalarının görüşüne göre ise ölü ve cansızdır.)

Hazret-i Peygamber-i Zîşânın mübârek gözü önünde bu cihânın eczası muhâbbetullah ve ihsân ile doludur lîkin gayrıların gözünün önünde meyyit ve cemaddır.

(230 a)

yâni ecza-yı âlemden bir cüz yoktur illâ hamde mukarrin olarak Allahu Te'âlâ hazretlerini zikreder velâkin siz onların zikrini taakkul edemeyip cemad ve sâmed zannedersiniz demektir.

3129

پست و بالا پیش چشمش تیز رو
از کلوخ و سنگ، او نکته شنو

(Yer ve gök O'nun nazârında tesbîh-i ilâhî ile hareket hâlinde. O, kerpişten, taştan nükteler duymada.)

Ve yine âlem-i sufli ve âlem-i ulvînin gözü önünde tîz güzeran edicidir ve el'an

Hâliktir *قال الله تعالى كل شيء ساءلك الا وجهه* yâni her şey' el'an Hâliktir illâ zât-ı Bârî

değildir çünkü ism-i fâil zamân-ı hâle delâlette Hakikât olmağıla âyet-i kerîmenin ma'nâsı budur ve yine Allahu Te'âlâ hazretleri buyurmuşlardır.

96 *وترى الجبال تحسبها جامة وهي تمر من الحجاب* yâni sen dağları oldukları yerde durur görürsün hâlbuki onlar bulut geçmesi gibi seri olarak geçer bu hâl dünyâdadır hâsılı şâ'ire teceddüd ve âraz ile hükmettikleri gibi sufiye hazeratı dahi bu iki âyet-i kerîme ile teceddüd-i cevâhire kâillendir mısra'-ı evvel ile hazret-i Mevlânâ (kuddise sırrûhu) bunu beyân buyururlar ve dahi kerpiç ve taşatan hazret-i Fahr-i Cihân zikr ü garîb niteki dinleyicidir.

3130

با عوام این جمله پست و مرده
ای زین عجب تر من ندیدم پرده ای

(Avâm halka eşyâ'nın hepsi de ölü ve cânsız görünmede. Ben bundan daha ziyâde şaşılacak bir perde görmedim.)

Velîkin âvâm-ı nâsa bu cümle ecza-yı âlem cemaddır ve zikrullahtan ve niteki küyluktan bağlanmış Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu buyururlar ki bundan agreb perde görmedim zîrâ böyle evzah nesneyi vâcib-i Te'âlâ sedretsin ve dilediğine göstere sin perde-i acîbedir.

3131

گورها یکسان به پیش چشم ما
روضه و حفره به چشم اولیا

(Kabirler bizim gözümüze müsâvi görünür. Fakat evliyâ gözünde o kabirlerin her biri yâ cennetten bir bahçe yâ hûd cehennemden bir çukurdur.)

Bu baine ana benzer ki kabirler bizim gözümüz önünde müsâvi olurlar velîkin evliyâ-i kirâmın gözünde ba'zı kabir ravza-i cennet ve ba'zı kabir cehennem çukurudur ve filhadîsül şerîf.

97 *القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفرة النار* yine bir misâl-i âhir irâd edip buyururlar ki

⁹⁶ Sen dağları görürsün de onları yerinde duruyor sanırsın. Oysa onlar bulutların yürümesi gibi yürümekteler.

Neml/88

⁹⁷ Bazı kabirler cennet bahçesinden bir bahçe ve bazıları cehennem çukurundan bir çukurdur. (Hadis-i Şerif)

3132

عامه گفتندی که: پیغمبر ترش
از چه گشته ست و شده ست او ذوق کُش؟

(Nâs'ın âvâm takımı, peygamber neden zevk ve neşe izhâr etmiyor da güleryüz göstermiyor, derlerdi.)

Avâm-ı nâs dediler idi ki Hazret-i Muhammed Mustafâ (sallallahu aleyhi ve sellem) niçin abusu'lvechedir ve neden için yüzü gülmez ve neden böyle gamlı ve hüznü kelâmlar ile herkesin zevk ü sefasını öldürücüdür.

3133

خاص گفتندی که: پیش چشمتان
می نماید او ترش، ای امتان

(Ümmetin seçkinleri de onlara şöyle cevâb verirlerdi; sizin gözünüze öyle görünüyor O)

Havâss-ı sahâbe-i güzün rıdvanallau Te'âlâ aleyhüm ecma'in cevâbında buyururlar idi ki ey cemâat sizin gözünüze öyle abusedli görünür ve siz öyle zannedersiniz.

3134

يك زمان در چشم ما آئيد تا
خنده ها بينيد اندر هل آتی

(Bir an bizim gözümüzle bakın da hel etâ sûresinde ne kadar handeler bulunduğunu görün.)

Bir zamân bizim gözümüze geliniz yâni bizim gözümüz gibi göz tahsîl ediniz ki vech-i şerîf-i muhammedide hel'eta sûretinde

(231 b)

Beyân olunan ehl-i cennetin nezâret-i vechini görürseniz ve fahr-i cihândan yüzü ziyâde gelir bir ferd görmezseniz hattâ hazret-i Câbir radiyallahu anh.te'âlâ

buyurmuştur: *مارايت اهدا اكثر بيما من رسول الله صلى الله عليه وسلم*

3135

از سر امرود بُن بنماید آن
منعکس صورت، به زیر آ ای جوان

(Armut ğacı üzerinden öyle ters görünür, hakikati görmek istersen ey genç, aşağıya in!)

Armut ağacının başından o böyle mün‘akisü’l-sûret görünür ey cıvan emrud-ı dıraht vücûdundan aşağı gel yâni mahv ol ve fenâ-yı sarfa er her şeyi Hakikati üzerine görürsün bu varlık sende iken senin doğru bir şey’ göreceğin yoktur.

3136

آن درخت هستی است، امرود بُن
تا در آنجائی، نماید، نو، کهن

(O armut ağacı mevhum arlığımızdır. Onun üstünde buldukça yeni bir şey’ eski görünür.)

Armut ağacından murâd o senin vücûd ve varlığının dırahtıdır mâdemki varlık dırahtının üzerindesin sana cedid ve güzel şeyler köhne görünür ve köhne ve kabîh olan umûr-ı eşyâ’ hasene görünür.

3137

تا در آنجائی ببینی خارزار
پر ز کژدمهای خشم و پُر ز مار

(Orada buldukça âlemi hışım akrepleri ve gazab yılanlarıyla dolu dikenli bir bahçe görürsün.)

Mâdemki emrud ağacındasın gazab akreplerinden ve gazab yılanlarından dolmuş bir harîstan görürsün.

3138

چون فرود آئی ببینی رایگان
یک جهان پُر گلرخان و دایگان

(O ağaçtan inecek olursan gül yapraklarıyla güzel ve mürebbiyelerle dolu bir âlemi müşâhede edersin.)

Çünkü varlık dırahtından aşağı gelirsün müft olarak mahbuplar ile dolu ve mürebbi ve mürşidler ile dolu bir cihân vardır onu görürsün o cihânı bir dıraht-ı vücûdundan inmekle görmek bir dîn-ı bâhâ olmak hasabiyle raygan görürsün ta’bîr buyurdular, zîrâ o cihânı görmek çok nesnelere ve çok çilelere ve mücâhedelere diğere bu sûrette bir dıraht-ı vücûdundan inmek o âlemîn müşâhedesine bir dîn-ı beha olur ve müft olmak lâzım gelir. Cenâb-ı Mevlânâ kuddise sırrûhu armut ağacı münâsebetiyle bir hikâyeye şürû’ edip buyururlar ki burası o fi’li murdar avrâtin hikâyesidir ki zevcine dedi o hayâller sana emrud ağacının üstünden görünür zîrâ buncılayın nesnelere insânın gözüne armut ağacı gösterir.

Kötü kadının, kocasına: ”Bu hayâlet armut ağacının üstünde iken görüyor. O armut ağacının üstünden in ki, o hayâlet zâil olsun” demesi

Ol mün’akis gösterici emrud ağacından aşağı gelesin hattâ o gözüne zâhir olan hayâlat gitsin.

Eğer biri çıkıp da o adamın gördüğü hayâl değildi diyecek olursa şöyle cevâb verilir: Bir misâldir, mesel değildir

Ve eğer bir kimesne söyler ise ki o nesneyi ki o merd gördü hayâl değil idi zîrâ fi’l hakika avrâtin zenpâresi idi mümessille hayâl olacak idi cevâb verilir ki bu bir nâzir-i mühimmen imkândır.

(231 a)

Yoksa mümessil-i bihin aynı değildir.

Yânî her cihetten değil, bir cihetten benzer. Misâlde şu kadarı kâfidir ki, eğer armut ağacına çıkmasaydı, onlar ister hayâl olsun ister hakikat olsun, gördüklerini göremeyecekti

Temsilde bu kadar kifayet eder ki eğer emrud ağacının üstüne gitmiş olaydı aslâ böyle nesne görünmez idi bu hâlata sebep emrud ağacı oldu işte tanzirde bu kadar kifayet eder buyurlar.

3139

آن زنی میخواست تا با مول خود
جمع گردد پیش شوی گول خود

(Bir kadın budala kocasının gözü önünde oynaşısıyla birleşmek istedi.)

Ol bir fahişe avrât ister idi ki kendinin zenpâresine kendinin ahmak zevcinin önünde sinisini ura ve zinâ ede mevl-i avrâtin oynaşına derler ve kevl dahi ahmak demektir.

3140

پس به شوهر گفت زن: کای نیک بخت
من بر آیم میوه چینم از درخت

(Kocasına dedi ki, hey tâlihli adam, ağaca çıkıp armut toplamak istiyorum.)

Avrâtın murâdı böyle olunca zenpâresini hâzır edip ve bağçeye saklayıp avrât zevcine dedi ki ey iyi bahtlı ben emrud cem'i için emrud ağacına çıkayım.

3141

چون بر آمد بر درخت آن زن، گریست
چون ز بالا سوی شوهر بنگریست

(Ağaca çıkıp da yükseldikten sonra kocasına bakarak ağlamaya başladı.)

Çünkü ağaç üzerine ol karı çıktı ve ağladı çünkü dırahtın bâlâsından şöhri tarafından baktı.

3142

گفت شوهر را که: ای مأبون رد
کیست آن لوطی که بر تو می فتد؟

(Kocasına dedi ki, ey merdûd ahlâksız!, sana şeni fi'li icrâ eden o Lûtî değil midir?)

Karı kocasına dedi ki ey merdûd ma'bun kimdir ol lûtî ki senin üzerine vâki oldu yâni seni düzdü ma'bun hayz ve muhannes oğlan demektir.

3143

تو به زیر او چو زن بغنوده
ای دریغا تو مخنت بوده

(Sen onun altına kadın gibi yatmışsın, meğerse sen bir muhannes imişsin.)

Sen ol lûtînin altından avrât gibi amızganmışsın ey benim zevcem tahkîk sen ibne olmuşsun.

3144

گفت شوهر: نی، سرت گوئی بگشت
ور نه اینجا نیست غیر من به دشت

(Kocası dedi ki, hayır, zannettiğin gibi bir şey' yok. Gâliba senin başın dönmüş de öyle görüyorsun, yoksa burada benden başka kimse yok.)

Zevci dahi avrâtine dedi ki zann ederim başın döndü ve safranın gâlebesi vâki oldu yoksa burada bu bağçede benden gayrı kimesne yoktur.

3145

زن مکرر کرد که: ای با برطله
کیست بر پشتت فرو خفته هله؟

(Kadın, o üstünde yatan kalpaklı herif kimdir öyle?, söyle, diye tekrar tekrar bağırdı.)

Avrât kelâmını yine mükerrer eyledi öyle diyerek ki o başı börklü senin zahrın üzerine yatmış kimdir.

3146

گفت: ای زن هین فرود آ از درخت
که سرت گشت و خرف گشتی تو سخت

(Kocası dedi ki, kadın, ağaçtan in, başın dönmüş, gâliba bunamışsın sen!)

Zevci çünkü gördü ki avrât yine evvelki dediğini der anı ilzam için dedi ki ey avrât âgâh ol ağaçtan aşağı gel ve gör ki kimesne var mıdır zîrâ senin galabe-i safran ile başın döndü ve emrud safrayı tahrîk eyledi ve ziyâde aklına noksan geldi bu cihetten ne söylediğini bilmezsin hârif, ha'nın fethi ve ra'nın kesriyle

(23 2b)

nâkısü'l-'akl ma'nâsınadır.

3147

چون فرود آمد، بر آمد شوهرش
زن کشید آن مول را اندر برش

(Kadın ağaçtan inip kocası çıkınca, fahişe, oralarda gizlenmiş oynaşının üstüne çıktı.)

Çünkü avrât ağaçtan aşağı geldi bâkîye-i emrudu cem' için şöher ağaca çıktı avrât tehîye ettiği oynaşını sînesine çekti.

3148

گفت شوهر: کیست این؟ ای روسپی
که به بالای تو آمد چون کپی

(Kocası, behey kaltak, maymun gibi o üstüne çıkan kimdir?, diye bağırdı.)

Çünkü hâl böyle oldu zevci avrâtine dedi ki ey rusbı o senin üstünde maymun gibi olan kimdir.

3149

گفت زن: نی، نیست اینجا غیر من
هین سرت بر گشته شد، هرزه متن

(Karı cevâb verdi ki, isnadın doğru değil, burada benden başka kimse yok. Şimdi de gâliba senin başın döndü. Haltetme ve saçmalama!)

Avrât dedi ki senin gördüğün beyhûdedir o hayâldir zîrâ burada benden gayrı kimesne yoktur âgâh ol başın senin dahi dönmüş oldu hezeyân söylemeğe dolanma metn-i nehy hâzırdır ki dönme ve donma demektir bu kelâm ile zevci kanâat etmeyip ve kendüye hiddet gelip

3150

او مکرر کرد بر زن آن سخن
گفت زن: این هست از امرود بُن

(Kocası kadına, bu sözü birkaç kere söylediye de kadın, bu hayâlet armut ağacından olacak dedi.)

O zevc-i avrât üzerine o sözü mükerrer eyledi avrât cevâbında dedi ki bu hâl gâliba emrud ağacındandır zîrâ

3151

از سر امرود بُن من همچنان
کز همی دیدم که تو، ای قلتبان

(Behey deyyus, ben armut ağacının üstünde iken seni öyle yanlış görmüştüm.)

emrud ağacının üstünden ben dahi senin gördüğün gibi ey kaltaban galat gördüm ve senin üstünde börklü bir âdem gördüm.

3152

هین فرود آ، تا ببینی هیچ نیست
این همه تخیل از امرود بُنی ست

(Aşağıya in de bak, burada benden başka kimse yoktur. Görülen bu hayâller hep armut ağacındandır.)

Âgâh ol ağaçtan aşağı gel hattâ göresin ki kimesne yoktur bu gördüğümüz cümle-i tehayülat emrud ağacının hâlindedir diyerek böyle cevâb verdi.

3153

هزل تعلیم است، آن را جد شنو
تو مشو بر ظاهر هزلش گرو

(Şaka ve lâtife bir şey' öğretmeye yarar. Onu ciddi olarak dinle, lâtifenin zâhirinde kalma!)

Böyle hezel-âmîz hikâyeler râh-ı Hakkı ta'lîmdir sen onu cedirine dinlesen ve o

hezelin zâhiri üzerine habs olup kalma.

3154

هر جدی هزل است پیش هازلان
هزلها جد است پیش عاقلان

(Akıl ve idrâki kâmil olmayanlar böyle armud ağacı ararlar. Lâkin bu armud ağacından o armud ağacına iyi bir yol vardır.)

Her bir ced hazellerin yanında hezeldir ve hezeller âkılların yanında ceddîr zîrâ âkıllar hezel yönünden bakmazlar ve her şeyden ibret alırlar.

3155

کاهلان امرود بُن جویند لیک
تا بدان امرود بُن راهی است نیک

(Armud ağacından in ki orada bulunduğun için gözün kârarmış ve sersem olmuşsun.)

Kâhiller dahi emrud ağacı hikâyesini isterler lîkin âkılların taleb ettiği emrud ağacı hikâyesine dek ikisinin beyinde azîm fark vardır. Ey dervîş emrud ağacının şey'-i metenni işittin ise şol emrud ağacı ki sen şimdi ondasın onda olduğun cihetle sen hayra ru ve hayra çeşm olmuşsun ondan aşağı nakl eyle ki kendine gelesin.

3156

نقل کن، ز امرود بُن کاکنون بر او
گشته ای تو خیره چشم و خیره رو

(Bu armud ağacı, insânın evvel hâlindeki varlık ve benlik vehmidir ki, onun üstünde iken göz kârarır ve şaşulaşır.)

Bu senin

(232 a)

şimdi ki vücûdun evvelki vücûdudur öyle vücûd ki onun üzerinde göz eğri ve şaşı olur ve biri iki görür.

3157

این منی و هستی اول بود
که از او دیده کز و احول بود

(Bu armud ağacından inince –yâ'nî benlik vehmini terk edince- fikir, göz ve söz eğrilikten kurtulur.)

Çünkü bu vücûd-ı evveliden aşağı gelirsen senin fikrin ve gözün ve sözün eğri kalmayıp cümlesi mu‘tedil olur.

3158

چون فرود آئی از این امرود بُن
کژ نماند فکرت و چشم و سخن

(O vakit bu armut ağacını, dalları yedinci kat göğe yükselmiş bir saâdet ağacı hâlinde görürsün.)

Vücûd-ı evveliden fâriğ olduk da bir bahtlı kendinde dıraht-ı vücûd görürsen ki onun dalı yedinci semânın üzerindedir buna vücûd-ı sâni derler ki enbiyâ-yı azam aleyhis’s-selâm. ve evliyâ-yı kirâm kuddise sırrûhu hazretlerinin vücûd-ı şerîfleridir ve bu vücûd-ı cenap Haktan olmağıla buna vücûd-ı Hakîkî derler.

3159

یک درخت سخت بینی گشته این
شاخ او بر آسمان هفتمین

(Armut ağacından inince –yâ’nî benlik vehminden geçip ayılınca- Allah’ın rahmeti o ağacı değiştirir.)

Çünkü emrud ağacı gibi olan vücûd-ı evveliden cüdâ olursun ve aşağı gelirsün o vücûdu kemâl-i rahmetinden mevlâ tebdil olunmuş eyler.

3160

چون فرود آئی از آن گردی جدا
مبدلش گرداند از رحمت، خدا

(Göstedığın bu tevâzu’dan dolayı Cenâb-ı Hakk, senin gözüne doğru görmek hassasını ihsân eder.)

Bu tevâzu’dan için ki vücûd-ı evvelî dırahtından izsin senin o gözüne Allahu Te’âlâ hazretleri rastbînlik bağışlar ve o eşyâ’yı gözün olduğu gibi görür kâne dendi ki eşyâ’yı olduğu gibi görmek bir emr-i ‘asîr değildir dıraht-ı vücûdundan inmek tekellüfüne ne ihtiyâç vardır bu beyt ile ona cevâb buyururlar.

3161

زین تواضع، گر فرود آئی، خدا
راست بینی بخشد آن چشم تو را

(Eğer doğru görebilmek kolay bir hâl olsaydı, Hazret-i Mûsâfa sallallahu aleyhi ve sellem Efendimiz onu Allah’tan diler miydi?)

Eğer Halâyık-ı eşyâ'yı olduğu gibi görmek emr-i sehl olaydı hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu aleyhi ve

sellem⁹⁸ اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه وارنا الكشياء كما هي

buyurup imtina kaçan böyle duâ ve münâcât ta'lîm buyurur idi ma'nâsı :

3162

گفت: بنما جزو جزو از فوق و پست
آنچنان که پیش تو آن جزو هست

(Hazret-i Peygamber, Yâ rabbi!, gökte ve yerde bulunan her zerreyi bize ind-i ilâhîyyende olduğu gibi göster buyurdu.)

Yâ Râbb bize Hakkı hakk göster ve ittibâna merzuk eyle ve dahi bâtlı bâtl göster ve ictinabına merzuk eyle demektir ve dahi Halâyık-ı eşyâ'yı 'indinde nice ise öyle gösterki aldanmış olmayalım.

3163

راست بینی، گر بُدی آسان چنین
مصطفی کی خواستی از رب دین ؟

(Yâ Rabbi; bize hakkı hak olarak göster ve ona tâbi' olmamızı müyesser eyle. Bâtlı bâtl –yâ'nî eğriyi eğri- olarak göster ve ondan çekinmemizi nasîb eyle, dedim.)

Yâ Râbb gerek âlem-i ulvîden ve gerek âlem-i süfliden her cüzvi ancılayın gösterki senin nezd-i şerîfnde öyledir.

3163

بعد از آن بر رو، بر آن امرود بن
که مبدل گشت و سبز، از امر کن

(Ey sâlik; indikten sonra armut ağacına yine çık. Çünkü Allah'ın irâdesiyle artık o ağacın mâhiyyeti değişmiş ve feyz-i ilâhîyle yeşermiştir.)

Bundan sonra o emrud ağacının üzerine git zîrâ o emrud ağacı mübeddel oldu ve dahi Allahu Te'âlânın kün emrinden yeşil oldu ve bu vücûda vücûdun

ذنب لا یقاس علیه ذنب âhir denmez zîrâ bu vücûd hakkanidir

⁹⁸ Y Rabbi bize hakkı hak göster ve ona tâbi' olmamızı kolaylaştır. Bâtlı bâtl göster ve ondan kaçınmamızı nasib eyle. 8Hadis-i Şerif)

(233 b)

3164

چون درخت موسوی شد آن درخت
چون سوی موسی کشانیدی تو رخت

(Sen Mûsâ tarafına yönelince, yâ'nî bir mürşid-i kâmilin terbiyesi altında girince- o benlik ağacın Mûsâ Aleyhisselâma tecellî nûru görünen ağaç gibi olur.)

Çünkü bu şecere-i vücûd vadi-i eymendeki Mûsâ aleyhi's-selâm'a nidâ gelen dıraht gibi oldu ondan için ki sen metâ'ını Mûsâ aleyhi's-selâm tarafına çektin ve sıfât-ı musevi ile muttasıf oldun.

3165

آتش او را بسبز و خرم میکند
شاخ او "إِنِّي أَنَا اللَّهُ" میزند

(Âteş gibi görünen tecellî nûru o ağacı yakmaz, yeşertir; dalı, budağı da. Şüphesiz ben Tanrıyım, diye seslenir.)

Nûr-ı ilâhî o dıraht-ı vücûdu sebz ve hürrem eyler o dırahtın dalı onu narasını urur
niteki Ebû Yezîdü'l-Bistâmî kuddise sırrûhu

99 لیس فی حبیب موسوی ام و علاج منصور انا الحق buyurmuşlardır bu umûr-ı mübine

من یولد مرتین لن بلج ملکوت السموات والارض hadîs-i inin meâlidir zîrâ evvelki vücûd-ı mâderden doğumdan hâsıl olmuştur ve ikinci vücûd-ı sülûk ile mâder-i tabi'attan doğumdan husule gelmiştir hadîs-i şerîfteki من لم یولد مرتین murâd bunlardır

العلم عند الله تعالى

3166

زیر ظلش، جمله حاجاتت روا
این چنین باشد، الهی کیمیا

(O ağacın gölgesi altında senin bütün hâcetlerin husule gelir. işte ilâhî kimyâ böyledir.)

Mertebe-i sâniyede olan dıraht-ı vücûdun zill-i tahtında cümle hâcetleriniz hâsıldır ey benim Rabbim işte kimyâ budur bunu ve bu mertebeyi bana ihsân eyle demektir

⁹⁹ Ben Hakk'ım. (Hallac-ı Mansur)

yâhûd buncılayın olur Hakka mensûb kimyâ hemen ey dervîş Allahu Te'âlâdan bu makâmları tâlib ol ve bu kimyâ-yı Hakîkiyi bulmağa gâyet eyle demektir.

3167

آن منی و هستی ات باشد حلال
که در او بینی صفات ذو الجلال

(Varlığın ve benliğin artık helâl olur, çünkü onda Celâl sâhibi Hakk'ın sıfâtlarını görürsün.)

Mâder-i mizâctan doğduktan sonra senin varlığın helâl olur zîrâ benlik ve varlık ona derler öyle varlıktır ki onda sıfât-ı zü'l-celâli görürsün lîkin evvelki varlık şeytânın varlığı gibi olmağıla harâmdır binâberîn¹⁰⁰ *انا خير منه* demekle tard olundu.

3168

درخت کژ مقوم حق نما اصله
شد ثابت و، فرعه، فی السما

(Eğri ağaç düzelir ve Hakk'ı gösterir. Kökü sâbit dalları göklerde dir.)

Velâdet-i sâniyede eğri olan şecere-i vücûd doğrulmuş oldu ve Hakkı gösterici oldu şimdi bu vücûd-ı Hakîkinin kökü yerde sâbittir velîkin dalları semâya vâsıl olmuştur.

3169

کامدش پیغام از وحی مهم
که کژی بگذار اکنون فاستقم

(O ağaca –Hazret-i Mûsâ'ya-, eğriliği bırak, doğru ol!, diye mühim bir vahiy gelmiştir.)

Zîrâ dıraht-ı vücûd ol âdemiye mühim olan emîr için dahi Hüdâdan peygam geldi öyle diyerek ki eğriliği terk eyle ve şimdi emrine imtisâl eyle binâberîn vücûd-ı ârifan vücûd-ı sâniye kendilerini tebdil eylediler ve müstakîm oldular bu makâmda bâkîye-i kıssa-i Mûsâ aleyhi's-selâm diyerek şârih-i mevlevi bir sûrh yazmış bundan çok evvel egerçe bir kıssa-i Mûsâ mürûr eyledi lîkin o kıssa tamamdır burada gelecek ebyâtı o kıssaya rabt bir vecîhle münasîb olmadığından sûrh terk olundu.

¹⁰⁰ Ben ondan daha hayırlıyım.

3170

این درخت تن، عصای موسی است
کامرش آمد که: بیندازش ز دست

(Bu beden ağacı Mûsâ'nın asası gibidir. Mûsâ'ya onu elinden at diye emîr gelmiştir.)

(233 a)

Ey dervîş bu şecere-i ten Mûsâ (aleyhi's-selâm)'nin asası gibidir zîrâ hazret-i Mûsâ aleyhi's-selâm'a emîr geldi ki asayı elinden yere bırak (ar. âyet) böyle olunca sen dahi ey dervîş vücûdunu terk lâzım gelir ki 'asâ hiyeye tebeddül ettiği gibi senin vücûdun dahi ilke tahavvül eylesin. Hattâ yâ Mûsâ sen o asanın hayrını ve şerrini göresin bundan sonra benim emrimden asayı yine yerden kaldır buyurdu o zamân 'asâ olur ve senin işine yarar fi'l- vâki öyle yaradı ki bir 'asâ ile Fir'avna gâlip oldular sâliğin dahi vücûdu tebeddül ettikte kendinden hayr-ı azîm görür ve bir şehir halkına mukâbele eder selefte evliyâullah'ın pâdişâhlar ile mûarıza ettiği ve şâhlara gâlib oldukları çoktur.

3171

پیش از افکندن نبود آن چوب
مار چون به امرش بر گرفتگی گشت

(Hazret-i Mûsâ onu yere atmadan evvel o 'asâ, deynekten başka bir şey' değildi. Fakat Hazret-i Mûsâ onu emr-i ilâhî ile tekrar eline alınca iyileşti.)

Asayı yere bırakmazdan ağacın gayrı bir şey' değil idi çünkü Allahu Te'âlâ'nın emriyle yere bırakıp yine aldı 'asâ güzel oldu sâliğin vücûdu dahi kable'l-tebeddül bir şey' değildir lîkin tebeddülünden sonra vücûd mevhumî-i mecâzîlikten çıkıp vücûd-ı Hakîkî olur.

3172

بود اول برگ افشان برّه را
گشت معجز آن گروه غره را

(O 'asâ evvelce, koyunlara ağaçlardan yaprak düşürmek için kullanılırdı. Mûsâ'nın elinde Fir'avn'u ve tebeasını ve acze düşüren bir mu'cize oldu.)

Asâ yere ilkâ olunmazdan evvel koyunlar için ağaçtan yaprak dökücü idi ve bunun gibi menfi'-i cüz'iyesi var idi ba'de'l-likâ o mağrûr ve gümrâh cemâati âciz edici

oldu işte menfaat-i külliye budur kâlallahu Te'âlâ ¹⁰¹ *وما تملك بيمينك يا موسى* ey Mûsâ senin sağ eline musâhib olan çöpün Hakikati nedir (ar. âyet) Mûsâ aleyhi's-selâm dahi buyurdu ki bu çöpün Hakikati asadır çünkü kendüye Hakikati mağlum değil idi bundan sonra mukâleme uzun olsun için buyurdu ki

¹⁰² *أتوكو، عيدها واحشش بها على غنمي ولي فيها مأرب اخري* ben bu asaya itimâd ederim ve dahi koyunlarıma ağaçtan yaprak silkelerim ve dahi benim için bunda başka menfaatler vardır işte bu münafi-i ilkadan evvel olan menfi'-i cüz'iyedir (ar. âyet) vâcib-i

Te'âlâ buyurdu ki ey Mûsâ sen bu asayı yere bırak ¹⁰³ *قال القها يا موسى* hazret-i Mûsâ aleyhi's-selâm dahi ittibâü'l- emr asayı yere bıraktı nâgah gördü ki 'asâ bir hayyedir etrâfına sa'y eder bu halden kendüye bir dehşet gelince

¹⁰⁴ *قال خذها ولا تخف سعيدها سيرتها الاولى*

(234 b)

Evvelki hâline tahvîl ederiz işte bu menfaat-i külliye zîrâ ekseri mucizâtı Mûsâ aleyhi's-selâm'ın bu 'asâ ile zâhir oldu niteki beyânı şürû' buyururlar.

3173

گشت حاکم بر سر فرعونیان
آبشان خون کرد و کف بر سر زنان

(Fir'avn'a uyanların başına hâkim kesildi, sularını kana tebdil etti, kendilerini ellerini başlarına vurmaya mecbûr etti.)

Firavnilerin başına 'asâ Hâkim oldu dahi onların suyunu kan eyledi kemâl-i hasretinden onlar ellerini başlarına urucular idi.

3174

از مزارع شان بر آمد قحط و مرگ
از ملخهائی که میخوردند برگ

¹⁰¹ Şu sağ elindeki nedir ey Mûsâ? Tâhâ/17

¹⁰² O benim asamdır, dedi. Ona dayanırım. Onunla koyunlarıma yaprak silkerim. Benim onunla bâşka ihtiyaçlarım da vardır. Tâhâ/18

¹⁰³ (Allah), onu yere at ey Mûsâ, dedi. Tâhâ/19

¹⁰⁴ Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün. Hızla sürünen bir yılan değil m? Tâhâ/20

(Ekinlerini çekirgeler yedikleri için tarlalarının mahsûlü kılık ile ölüm oldu.)

Ve yine onlar muzarralarından onlara zâhire yerine kaht ve mevte sebep olacak nesnelere geldi o çekirgelerden için ki onlar mezra'lardan mahsûlü yediler menkûldür ki Mûsâ aleyhi's-selâm esasını Nil'e urmuş bundan sonra benî İsrâîl'e su ve Firavniyana kan olmuş ve yine onların mezra'larına 'asâ ile işâret edip ba'de çekirgeler gelip ekinlerini bütün yemişler.

3175

تا بر آمد بیخود از موسی دعا
چون نظر افتادش اندر منتها

(Nihâyet onların 'akibetine nazâr eden ve îmana gelmeyeceklerini anlayan hazret-i Mûsâ'dan bilaihtiyâr bir duâ sâdır oldu.)

O mertebede küfür ve i'nât eylediler ki ve onların başına dahi nice türlü belâlar geldi ki hattâ Mûsâ aleyhi's-selâm'a melâl ve fütûr geldiğinden Mûsâ aleyhi's-selâm'dan bî-hod olduğu halde duâ sâdır oldu çünkü mübârek nazârı bunların nihâyet kârlarına vâki oldu duâ bu makâmda münâcât ve murâd ve matlub demektir.

3176

کاین همه اعجاز و کوشیدن چراست ؟
چون نخواهند این جماعت گشت راست

(Bu cemâat doğrulmayacak olduktan sonra bu kadar çalışmak ve mu'cizeler göstermek ne içindir?)

Öyle diyerek Cenâb-ı kibriyâdan taleb eyledi ki Yâ Râbb bu kavm-i küffârı bu mertebe âciz etmek ve terbiye için gunagun belâ göndermek ve benim dahi mühtedi ve müsterşid olmasına bu denli sâim niçindir çünkü bu cemâat doğru olmaklığı istemezler bu sûrette abes olmak lâzım gelir diyerek Allahu Te'âlâdan fârig olmaklığı ricâ eyledi.

3177

امرش آمد که اتباع نوح کن
ترک پایان بینی مشروح کن

(Allah'tan emîr geldi ki; Nûh Peygambere tâbi' ol da işin sonunu görmeyi bırak.)

Allahu Te'âlâ hazretlerinden emîr geldi ki bu hûsusta usanma ve selevin hazret-i Nûha itbâ' eyle ve sana şerh olunmuş olan encâm-ı benliği terk eyle.

3178

ز آن تغافل کن چو داعی ره
امر بَلِّغْ هست، نبود آن تُهَى

(İşin sonunu görmezlikten ve bilmezlikten gel! Allah'ın emîrlerini tebliğ eyle!, emri vardır; o emîr boşuna değildir.)

Yâ Mûsâ sen encâm ve 'akibetten tegafül eyle zîrâ benim tarîkimin duâsı olmuş sen benim sana kullarıma tebliğ eyle diye emrim vardır o emr-i tehî ve bî-hûde değildir bundan sonra dâvette olan hikmet-i ilâhîyenin beyânına şürû' edip buyururlar.

3179

کمترین حکمت کز این إلحاح تو
جلوه گردد آن لجاج و آن عتو

(Isrârının bir hikmeti, onarın inâdlarının aşikâr olmasıdır.)

Senin bu küffârın îmanına ishah ve isrârından fâ'idenin edenîsi odur ki onların o inâdı

(234 a)

ve o kibri cilve eylesin yâni kemâlini bulsun demektir.

3180

تا که ره بنمودن و اضلال حق
فاش گردد بر همه اهل فرق

(Böylece, Hidayet ve delalatin Hakk'tan olduğu açıkça fark edilip herkesce bilinir.)

Hattâ ki Allahu Te'âlânın hâdî olduğu ve muzıll olduğu cümle fırkalar ehli üzerine zâhir olsun fırka fa'nın kesri ve ra'nın fethiyle firkanın cem'idir cemâate derler.

3181

چون که مقصود از وجود اظهار بود
بایدش از پند و اغوا آزمود

(Çünkü varlıktan maksad Allah'ın isimlerinin ve sıfâtlarının zuhûra gelmesidir. İnsanları nasihatla ve azdırmakla imtihân gerek!)

Çünkü âlem-i vücûdtan maksûd sıfât-ı mukâbeleyi izhârdır sıfât-ı mütezâddanın kevnde zuhûruna senin dâ'vet ve nasihatinden ve benim onları izlâlimden imtihân lâzımdır bundan için

3182

دیو، الحاح غوايت می کند
شیخ، الحاح هدایت می کند

(Şeytân azdırmaya uğraşır, şeyh ise doğru yola getirmeye çalışır.)

Şeytân benim teslîm ile izlâle ısrâr eder ve yine benim emrim ile mürşid-i hidâyete ısrâr eder iblîsin izlâlinden muzill olduğum ve mürşidin irşâdından hâdî olduğum zâhir olur zîrâ Hakikatte muzill ve hâdî Allahu Te'âlâ hazretleridir hemen şeyh ve iblîs bu iki ism-i in mazharlarıdır bu sûrette cümleyi sen hidâyete ısrâr eyle ve İblis dahi cümleyi izlâle ısrâr etsin tâ ki halkın ba'zısı mü'mîn olsun ve ba'zısı kâfir olsun esmâ-i mütekebîlenin mazharı tekasür etmekle benim hadî ve muzill olduğum nümâyân ola.

3183

چون پیایی گشت آن امر شخون
نیل می آمد سراسر جمله خون

(Musîbetler üst üste gelip hüzn ve keder verdi. Nil nehri de kıbteler için temâmiyle kandan ibâret oldu.)

Çünkü küffârın o şebhunlu ve gamlı işleri ki küfürdür birbirine muttasıl oldu gayrı Nil ırmağı cümlesi bütün an gelir oldu.

3184

تا به نفس خویش فرعون آمدش
لابه می کرد و دو تا گشته قدش

(Nihâyet bizzât Fir'avn, Mûsâ aleyhisselâmın huzûrunda eğilip yalvardı.)

Hattâ Mûsâ (aleyhi's-selâm)'a Firavn bizzât geldi ve ona temelluk eyler idi kameti iki katı olduğu halde

3185

کانچه ما کردیم، ای سلطان مکن
نیست ما را روی ایراد سخن

(Ey sultân!, söz söyleyecek yüzümüz yoksa da, bizim yaptıklarımızı sen bize yapma!)

öyle diyerek ki ol cürüm ve cenâbeti ki biz eyledik ey Sultân-ı Zîşân onun mükâfâtını sen bize eyleme ve bizim sana söz irâdına hiç yüzümüz yoktur zîrâ Hakk devletinde hiç etmediğimiz esaet kalmadı ve bize her ne ki edersen lâyıktır dedi.

3186

پاره پاره گردمت، فرمان پذیر
من به عزت خو گرم، سخت مگیر

(Parça parça olmuşum, niyâzımı kabûl et; ben izzet ve azamete alışmışım, bana sert muamale etme!)

Eğer ben seni pâre pâre ettim ise de sen benim sözümü kemâl-i lûtfundan kabûl eyle zîrâ ben izzet ile hûylanmışım beni katı tutma yâni tahkir etme demektir.

3187

هین بجنبان لب به رحمت، ای امین
تا ببندد این دهان آتشین

(Ey emîn olan Mûsâ; haydi dudağını merhametle kımıldat da belânın bu âteşli ağzı kapansın.)

Yâ Mûsâ âgâh ol lübbünü bize merhamet ederek tahrîk eyle hattâ bu gazabın ağzını bağlasın ve bizim hakkımızda sana şefkat

(235 b)

gelsin diyerek böyle temelluk eyledi ve bundan murâd Mûsâ aleyhi's-selâm'a maslahatını gördürmek eyledi ve kalbinden yine 'adâvet der-kâr idi.

3188

گفت: یا رب، می فریبد او مرا
می فریبد او فریبیده تو را

(Mûsâ aleyhi's-selâm dedi ki; yâ Rabbi, Fir'avn beni aldatıyor, ammâ seni aldatamaz!)

Hattâ hazret-i Mûsâ Fir'avnun bu tevâzu'unun nifâkane olduğunu bildiğinden dedi ki yâ Râbb bu Fir'avn beni aldtamak murâd eder senin aldancını bu mel'un aldamasın mı ve ben buna bile bile mağrûr olayım mı feryenipte ism-i fâil olarak aldancıya derler bu makâmda Mûsâ aleyhi's-selâm'ın zât-ı mü'minleri murâd olunur.

3189

بشنوم، یا من دهم هم خدعه اش
تا بداند اصل را، آن فرع کش

(Onun hîlesini kabûl edeyim mi, yoksa, o hîlenin aslını bilmesi için, Hud'asına mukabelede bulunayım mı?)

Yâ Râbb ben bu habîsin bana muhâbbet izhârı hîlesini dinleyeyim mi ve mes'ulüne müsâade edeyim mi bilirim ki îman getirmez yoksa ben de buna bir hîle düzeyim mi hattâ bu fer ile meşgûl olan Fir'avn hîlenin aslını bilsin ve (hz) Mûsâyı aldattım demeyi öğrensin zîrâ

3190

کاصل هر مکرى و حیات پیش ماست
هر چه بر خاک است، اصلش بر سماست

(Her mekir ve hîlenin aslı bizdedir. Arz üzerinde olan her şeyin aslı göktedir.)

her hîlenin göğü bizim önümüzdedir görmez misin her ne ki küre-i hâkte vardır aslı semâdandır.

3191

گفت حق: آن سگ نیرزد هم، بدان
پیش سگ انداز از دور استخوان

(Cenâb-ı Hakk buyurdu ki, yâ Mûsâ, o köpek Hud'aya değmez. Sen o köpeğin önünde uzaktan bir kemik ativer.)

Hakk Cellu Ala buyurdu ki o köpek onu dinlemez ki hîle edesin belki uzaktan ona bir mikdâr kemâlat işte bunu gör der.

3192

هین بجنبان آن عصا تا خاکها
وا دهد هر چه ملخ کردش هبا

(Haydi asanı kımlat da topraklar, çekirgelerin yok ettiklerini yeniden versinler.)

Âgâh ol o asayı tahrîk eyle hattâ topraklar geri versin ve enbat etsin her nesneyi ki çekirgeler onu telef ettiler meleh mimin ve lamın fethalarıyla şol çekirgeye derler ki ekini ve ağacın yapraklarını yerler hebâ hanın fethiyle telef ve zâyî' ma'nâsındır.

3193

و آن ملخها در زمان گردد سیاه
تا ببیند خلق تبدیل اله

(O çekirgeler de derhal yanıp simsiyâh olsunlar da halk, Allah'ın tebdil ve tahvîlini görsün!)

Senin ‘asâ ile işâretinin vaktinde çekirgeler öleler ve derakab ekinler vesâir mahsûl husule gelsn hattâ nâs benim tebdile kâdir olduğumu anlasınlar ve kemâl-i kudretimi bilsinler ve senin Hakk peygamber ve kelimim olduğunu tahkîk etsinler.

3194

که سببها نیست حاجت مر مرا
آن سبب بهر حجاب است و غطا

(Benim sebeplere ihtiyâcım yoktur. O sebepler, hakikati örtmek için birer perdedir.)

Öyle tebdile kudretimi bilsinler ki ben sebepsiz tebdil eder imişim ve sebebe ihtiyâcım yok imiş hemen o sebep halkın gözüne bir hicâb için imiş gıta gaynın kesriyle hicâb ma’nâsınadır.

3195

تا طبیعی خویش بر دارو زند
تا منجم رو به استاره کند

(O sebepler, tabi’atçı ilâca dayansın; müneccim yıldızları gözlesin!)

Hattâ tâbi’i olanlar kendilerini ilâç üzerine uralar hattâ ehl-i nücûm yüzlerini yıldız tarafına eyleyeler.

3196

تا منافق از حریصی بامداد
سوی بازار آید از بیم کساد

(Münâfık hırs ve tamah zevkiyle ve bir şey’ bulamamak korkusuyla erkenden pâzâra gelsin!)

Hattâ münâfık harîsliğinden sabâh vakti Bâzâr tarafına bâzâra kesat gelir yâhûd kendi rızkına kılet gelir havfindan gelsin ve akça celbine sa’y

(235 a)

etsin ve sebepsiz olmaz i’tikadında olsun ve beni bilmesin ve benden bir şey’ istemesin.

3197

بندگی ناکرده و ناشسته روی
لقمه دوزخ بگشته لقمه جوی

(Allah’a ibâdet etmemiş ve hattâ yüzünü yıkamamış iken o cehennem lokması yiyecek aramaktadır.)

‘İbâdet etmeden ve yüzü yıkanmadan çarşıya koşsun ve o lokma tâlibi harîs herif cehennemîn lokması olsun için esbâbı halk eyledim ve kendimi sevmediklerimden setreyledim diye buyurdu.

3198

آكل و مأكول آمد جان عام
همچو آن بره چرنده از حُطام

(Yayılp otlayan kuzu gibi, âvâm halkının cânı da hem yer hem de yenir.)

İşte böyle yâ Mûsâ âvâm nâsın cânı kesbedip yiyici ve kendisi dahi hâkin mâkulu geldi o metâ’-ı dünyâdan otlayıcı kuzu gibi

3199

می چرد آن بره و قصاب شاد
كاو برای ما چرد برگِ مراد

(Kuzu oltayı yayıldıkça kasap; o bizim için otlayıp semîriyor, diye sevinir.)

o bî-çâre kuzu safâ’ ile sahrâda otlar ve ben âkilim zanneder hâlbuki onun otladığına kasap şâddur ondan için ki bu murâd yaprağını bizim nef’imiz için otlar bu hâl böylece ma’lûmun olduysa yine bil ki

3200

کار دوزخ می کنی در خوردنی
بهر او خود را تو فربه می کنی

(Sen yeyip içme hûsusunda Cehennem gibi oburluk eder, cehennem gibi semerir durursun.)

sen dahi taâm yemekte cehennemîn işini eylersin ve onun için kendini semiz eylersin
zîrâ ehl-i nefsin mekri cehennemdir

105 قال الله تعالى فاما من طغي واشتر الحيوه الدنيا فان ايجيم صي الماوى
yâni şol min ki hadde tecâvüz
eyledi ve dahi hive-i dünyâ ve lezzât-ı nefsâniyyeyi ihtiyâr eyledi tahkîk cehennem o kimesneye makâmdır.

3201

کار خود کن روزی حکمت بخور
تا شود فربه دل با کرّ و فر

(Bir günde hikmet otlağında yayıl da kalbin gelişip güzelleşsin.)

¹⁰⁵ Eğer mest olsaydın her bir günâhı şarâb gibi görürdün.

Ey dervîş böyle olunca kendi işini eyle ve hikmet ve maârif-i ilâhîyye nebâtatını otlattâ senin revnak ve azametli kalbin semiz olsun.

3102

خوردن تن، مانع این خوردن است
جان چو بازرگان و تن چون ره زن است

(Ama ten gıdâsı bu hikmet rızkına mâni' olur. Çünkü rûh tacirdir, ten ise yol kesici.)

Tenin ni'am-ı dünyâdan ekli kalbin meârif-i ilâhîyeden ekline mâni'dir zîrâ

3103

شمع تاجر آنکه است افروخته
که بود ره زن چو هیزم سوخته

(Yol kesici odun gibi yanar kül olursa, tacirin mumu parlak yanar.)

cân bazargan gibi ticârete tâlibtir ve ten harâmi gibi olmağıla onu dâimâ men eder ve rehzendir bâzergânın şem-i murâdı o zamân ziyâlanmış olur ki sarık dâre asılmış ola o zamân bazargan dilediği yere gider ve istediği gibi ticâret eder cânın dahi murâdı ten gıdâdan kesilsin ve makhur olsun ki ben dilediğim gibi meârif-i ilâhîyye ve hükmi-rabbaniye sayd edeyim der ba'zı nüshada (çü hîzem suhte) vâki olmuştur yâni harâmi odun gbi yansın demektir.

3104

که تو آن هوشی و باقی هوش پوش
خویشتن را گم مکن یاوه مکوش

(Ey insân; sen şuurdan ibâretsin, gerisi o şuuru örter, binâenaleyh kendini kaybetme de boş yere uğraşma!)

Ey sâlik sen cânının mes'ulüne müsâade eyle sakınıp teninin matlubuna müsâade

(236 b)

istemeyesin zîrâ sen o akıldan ibâretsin bâkî a'za cümlesi akılı örtücü geldi sakınıp kendini zâyî' eyleme ve beyhûde yere sa'y etme tenperverlik abese sa'ydır hemen cânın gıdâsına sa'y-ı tamam mahallinde sa'ydır buyururlar.

3105

دان که هر شهوت چو خمر است و چو بنگ
 پرده هوش است و غافل زوست دنگ

(Bilmiş ol ki her şehvet, şarâb ve afyon gibi şuur perdesidir. Akıllı bir kimse onun te'sîriyle şaşkınlaşır.)

Bil ki her şehvet şarâb gibidir ve esrâr ta'bîr olunan ot gibi 'akıl perdesidir ve âkıl ondan hayrândır görmez misin?

3106

خمر تنها نیست سر مستی هوش
 هر چه شهوانیست، بندد چشم و گوش

(Sanma ki insân ancak şarâbtan sarhoş olur, akli gider; bütûn şehvetler gözü ve kulağı bağlar!)

3107

آن بلیس از خمر خوردن دور بود
 مست بود او از تکبر و از جحود

(Şeytân şarâb içmekten uzaktı, ama onu kibir ve inkârı sarhoş etmişti.)

O şeytân şarâb-ı hamrdan ba'id idi ve dahi mest idi kibrinden ve inâdından bu sûrette hamrdan mâ'adâ insânı mest eden şeyler çoktur nite ki ba'zı şî'ra demiştir beyit :

106 آه اگر مست نمودی هر کس می چون شراب

3108

مست آن باشد که آن بیند که نیست
 زر نماید آنچه مسّ و آهنیست

(Sarhoş, olmayanı var, bakırı ve demîri altın gören kimsedir.)

Ey gâfil sen mest elini sanırsın ki şarâb içmiştir belki öyle değildir mest ona derler ki o şey' yoktur ve hayâldir onu var görür dünyâ gibi ve dahi ol nesne ki mess ve demîr onu altın görür.

3109

این سخن پایان ندارد، موسیا
 لب بجنبان تا برون آید گیا

(Ey Mûsâ bu sözün sonu yoktur. Dudağını hemen oynat ki yeniden yeşillikler bitsin.)

¹⁰⁶ Beyit: Âh gâfil sen mest ehlini şarab içmiş sanırsın Belki öyle değildir.

Bu söz ey Mûsâ nihâyet tutmaz ‘asâ ile işâret ederek dudâğıni tahrîk eyle hattâ mezra’lardan nebât bitsin.

3110

همچنان کرد و، هم اندر دم زمین
سبز گشت از سنبل و حبّ ثمین

*(Mûsâ emre uyunca derhal yeryüzü yeşerdi, sünbüller ve iri dâneli başaklarla
doldu.)*

Mûsâ aleyhi’s-selâm dahi emre imtisâl için ancılayın eyledi ve dahi o demde zemîn çiçekten ve kıymetli tânelerden yeşil oldu yâni bitirdi.

3111

اندر افتادند در لوت آن نفر
قحط دیده مرده از جوع البقر

*(Kıtlık görmüş ve sığır açlığına uğrayıp ölüm hâline gelmiş olan kıbtiler hemen o
ni’mete saldırdılar.)*

O cemâat azlıa düştüler ve ekl ve şürüp ile meşgûl oldular öyle cemâat ki kaht görmüş ve ziyâde açlıktan ölmüş idi.

3112

چند روزی سیر خوردند از عطا آن دمّی و
آدمّی و چار پا

*(İnsanlar ve hayvânlar birkaç gün Hakk’ın bu ihsânı ile karınlarını iyice
doyurdular.)*

Birkaç gün ihsân-ı ilâhîden o nefhaya mensûb olan mü’minler ve Fir’avnun kavmi ve hayvânlar yediler ve kemâliyle doydular ândemîden murâd Mûsâ aleyhi’s-selâm’ın ümmetidir ve âdemîden murâd kavm-i Fir’avndur.

3113

چون شکم پُر گشت و بر نعمت زدند
و آن ضرورت رفت، پس طاغی شدند

*(Karınları doyup bol bol ni’met bulunca isyankar oldular; zaruret gidince
azgınlaştılar.)*

Çünkü bunların karınları dolu oldu ve doydular ve kendilerini ni’mete mülaki gördüler ve o zaruretləri gitti böyle olunca tâgî oldular. Nefs-i emmâre Fir’avn

gibidir âgâh ol ey dervîş onu tok eyleme ki o eski küfründen hâtırına bir şey' getirmesin.

3114

بی تفِ آتش، نگرده نفس خوب
تا نشد آهن چو اخگر، هین مکوب

(Nefs-i emare Fir'avn gibidir, o eski küfür aklına bir şey getirmesin)

(236 a)

Âteş-i mücâhedenin alevi olmaksızın nefis güzel olmaz ve terbiye kabûl etmez böyle olunca nâr-ı mücâhede ile nefsi ıslâh ve terbiyeye kabîl eyle mâdemki demîr âteş gibi olmaz âgâh ol onu döğme zîrâ soğuk demîri dökmekte fâ'ide yoktur bunun gibi nefsi-i emmâre dahi nâr-ı fakrda yanmadıkça terbiye-pezir olamaz.

3115

بی مجاعت نیست تن جنبش کنان
آهن سرد است، میکوبی بدان

(Bilmiş ol ki beden, aç kalmayınca itâatkar olmaz. Onu tokken ibâdete sevk etmek, soğuk demîri dövmek gibidir.)

Karın aç olmaksızın ten hareket edici değildir eğer toklukta terbiye-i nefse bakar isen bil ki bir soğuk demîrdir onu döğersin.

3116

گر بگرید، ور بنالد زار زار
او نخواهد شد مسلمان، هوش دار

(O beden ve ondaki nefis ağlasa ve inim inim inlese de aklını başına al, Müslümân olmaz.)

Eğer sana recâ' söyler ve eğer âh u figan ederek inlerse o müselmân olmak istemez inanma ve aklını başına cem' eyle.

3117

او چو فرعون است در قحط آنچنان
پیش موسی سر نهد لابه کنان

(Nefs, kıtlık zamânı Mûsâ'nın huzûrunda yerlere kapanıp yalvaran Fir'avna benzer.)

O nefis Fir'avn gibidir eğer aç kalırsa Fir'avn, Mûsâ aleyhi's-selâm'a inkıyâd ederek önünde baş koyduğu gibi sâlik'in önünde baş kor ve eğer tok olursa i'nât ve istikbârını müzdâd eder işte sâliklerin riyâ'zâtı bundan içindir.

3118

چون که مستغنی شد او طاغی شود
خر چو بار انداخت اسکیزه زند

(İnsân, ihtiyâctan kurtulunca azar, hani eşeğin yükünü atınca çifte fırlatması gibi.)

Nefs-i emmâre çünkü doydusu ve mücâhededen kurtuldu o nefis tuğyân edici olur görmez misin merkep zahrından yükünü attı otluğa gider ve ten'imle iştigal eder ba'zı nüshada iskizezend vâki olmuştur tekme ve çifte urur demektir bu beyitte dahi nefsi merkebe teşbîh buyurdular.

3119

پس فراموشش شود، چون رفت پیش
کار او، از آه و زاریهای خویش

(İşi ileri gitti ve murâdı oldu mu o ağlayıp inlemeleri hep unuttur gider.)

Böyle olunca o merkep nefse unutmaklar olur çünkü onun işi o ahdan ve kendi çirkinliklerinden ileri gitti.

3120

سالها مردی که در شهری بود
یک زمان کش چشم در خوابی رود

(Bir kimse yıllarca bir şehirde otursa –hattâ orada doğsa, büyüse-sonra rüyâsında...)

Niçe yıllar bir âdem şehirde olur ve o şehir onun mevlidi olur böyle iken bir zamân gözü bir uykuya gider beyt-i âtiye merhûndur.

3121

شهر دیگر بیند او پُر نیک و بد
هیچ در یادش نیاید شهر خُود

(İyi ve kötü şeylerle dolu bir şehir görse kendi memleketini unuttur.)

O âdem rüyâsında bir gayrı şehir görür gerek iyi ve gerek çirkin şeyler ile dolmuş kendüyi o şehirlili bilip aslâ onun hâtırına kendinin eski şehri gelmez.

3122

که: من آنجا بوده ام، این شهر نو
نیست آن من، در اینجایم گرو

(Ben bulunduğum şehirde yıllardan beri oturuyorum. Bu yeni şehir, benim memleketim değildir ben burada iğreti bulunuyorum demez.)

Öyle diyerek hâtırına gelmez ki ben o kadîm şehrimde ölmüşüm bu yeni şehir ki görürüm benim lâyıkım ve şehrim değildir burada ben cismim ve bu rüyâdır

(237 b)

Bî-dâr oldukda elimden gider demez.

3123

بل چنان داند که خود پیوسته او
هم در این شهرش بُدست ابداع و خو

(Belki, daîmî sûrette, o gördüğü yeni şehirde bulunmuş olduğunu zanneder.)

Belki ancılayın bilir ki kendi o şehirde muttasıl olmuştur yâni kendisi o şehirlidir ve dahi onun icâd ve vücûda gelmesi bu şehirde olmuştur ve bu şehir ile hûylanmıştır hâsılı buralıdır o ise hâl böyle değildir ve bu şehir başkadır ve kendinin şehri falan şehirdir bu ebyâtta murâd-ı mü'minleri şu beyit âtînin mefhûmudur ki buyururlar.

3124

چه عجب گر روح موطنهای خویش
که بُدستش مسکن و میلاد پیش

(Rûh da doğup yer tuttuğu gayb âlemîni, o eski vatanını unutup bu dünyâyâ meyl gösterirse şaşılmaz.)

Ne a'ceb eğer rûh kendi mevtânlarını ki ona mesken ve mahall olan viladet olmuştur.

3125

می نیارد یاد، کاین دنیا چو خواب
می فرو پوشد، چو اختر را سحاب

(Çünkü bulutun yıldızları örttüğü gibi uyku da o eski vatanını hâtırdan çıkarır.)

Aslâ hâtırına getirmez ise bu ta'accüb edecek nesne değildir zîrâ bu dünyâ uyku gibidir bulutun yıldızı setri gibi setreder ve eski mevtânını göstermez.

3126

خاصه چندين شهرها را كوفته
گردها از درك او ناروفته

(Hûsusiyle rûh, bu âleme gelinceye kadar, birçok makâma ayak basmıştır ki o makâmların tozu, halâ onun idrâkinden silinmemiştir.)

Hûsusa ki bu kadar şehirleri dökmüş yâni gezmiş ve taşmış ve tuzlar onun idrâkinden tathîr olunmuş şehirlerden murâd âlem-i ervâhtan dünyâyâ gelinceye dek olan merâtibdir.

3127

اجتهاد گرم ناکرده که تا
دل شود صاف و ببیند ماجرا

(İnsân, başından geçenleri bilmek için sıkı bir azîmle işe girişip gönlünü arıtmamıştır ki.)

Harâretli bir sa'y dahi etmemiş ki hattâ kalbi sâfî ola ve vâki olan hâli ve mertebeleri göre böyle bu hâl ile kalmış ve vatan-ı aslisini bi-l külliye ferâmûş eylemiş keenne aslından bu dünyâda imiş ve mevtân-ı aslisi dünyâ imiş gibi olmuş ve hayvâniyet mertebesinde istikrâr etmiş nite ki hazret-i Mısrî böyle eşhâsın hayvân olduklarını beyân buyururlar beyit: kanden gelir yolun senin yâ kande varır/ menzilin nerden gelip gittiğini anlamayan hayvân imiş.

3128

سر برون آرد دلش از بحر راز
اول و آخر ببیند چشم باز

(Mücâhede ile bir rûhun kalbi, esrâr penceresinden başını çıkarır da açılan gözü evvelî ve âhirî görür.)

ve dahi onun gönlü sertliğinden başını tâşra getire de ol ve encâmı gözü açık olduğu halde göre bunlar kendüye nasîb olmamış bahş ba'tın fethi ve ha'nın sükûnuyla delik ki sûrâha müradiftir.

İnsan yaratılışının başından itibâren hâlleri ve menzilleri

Burası insânın ibtidâdan halakatının turları ve menzilleri beyânında olucudur

3129

آمده اول به اقلیم جماد
وز جمادی در نباتی اوفتاد

(Rûh-ı insâni, evvelâ cemad metresinde geldi, oradan nebâtat mertebesine intikâl etti)

insân ola cemad iklimine gelmiş bu insânın nutfeliği hâlidir ba'de cemadlıktan nebât âlemîne düşmüş bu mertebe nutfenin ilkâ olduğu hâlidir zîrâ ilkâ hâlinde neşvünüma vardır

3130

سالها اندر نباتی عمر کرد
وز جمادی یاد نورد از نبرد

(Yıllarca nebâtat âlemінде yaşadı da cemad âlemінде bulunduğunu hâtırlamadı. Hattâ cemad ile harb etti.)

bir hayli zamân dahi ilkalık hâlinde

(237 a)

rahm-ı mâderde aklandı ve dahi ilkâ hâlinde nutfeliği hâlinde aslâ hâtırına kemâl-i inâd ve huşuvetinden bir şey' yâd getirmedi yâni ben ol nutfe-i cemad edem şimdi Ahmed Allahu Te'âlâ cemadlık âlemînden dahi iyi âleme geldim ve nebâtat zümresine mülhik oldum demedi.

3131

وز نباتی چون به حیوان اوفتاد
نامدش حال نباتی هیچ یاد

(Nebât âlemînden hayvâniyet âlemîne intikâl edince bu defa da nebât âlemінде bulunmuş olduğunu hâtırına getirmedi.)

Bundan sonra nebâtlık âlemînden hayvânlık âlemîne düştü yine aslâ onun nebâtlık hâli yâdına gelmedi bu mertebe-i ilkalıktan muzagga olur bir müddeden sonra rûh verilir ve hayvâniyet mertebesini bulur ki bu mertebe ilkalık mertebesinden âlâdır teşekkür lâzım iken yine eski hâli düşünüp teşekkür etmedi ve ben fi'l-asl rûhsuz nebât idim şimdi hayât ve rûh sâhibi oldun demedi bu hayvâniyet mertebesini insân-ı kâmil oluncaya dek mümted olur.

3132

جز همان میلی که دارد سوی آن
خاصه در وقت بهار و ضیمران

(Ancak, nebâtata karşı, hûsusiyle baharda çiçeklerin açıldığı devrede bir meyli vardır.)

Lâkin ancak bir meyl ki nebâtat tarafına tutar şu cihetle yâd etti cüz gayr ma'nâsına olup âdet-i istisnâdır bahûsuski bahâr zamânında felekân zamânında o zamân nebâtata meyli içinden dahi yüz kat ziyâde olur işte bu meyl yâddan sayılır şu kadar yâd bulundu demektir zamirân, dâd'ın fethi ve yâ'nın sükûnuyla fesleğene ve horos ibiği ta'bîr olunan çiçeğe derler.

3133

همچو میل کودکان با مادران
سِرِّ میل خود نداند در لبان

(Çocukların analarına olan meyli gibi. Ama o, bu meylin ve ana sütüne olan bu iştiyakının sırrını bilmez.)

Etfâlin analarına meyli gibi kendi meylinin sırrını bilmezler tâ süt vaktinde bu meyl hâsıldır insân dahi nebâta meylinin sırrını bilmez o ise fi'l-asl nebât âleminden geldiğindedir.

3134

همچو میل مفرطِ هر نو مرید
سوی آن پیر جوان بختِ مجید

(Her yeni dervîşin yüce bahtlı şeyhine fart-ı muhâbbeti de bu meyl kabilindedir.)

ve dahi insânın bu nebâtata meyli her yeni mürîdin o ulû ve bahtı civân olan şeyhin tarafına ifrât ile olan meyli gibidir ve bunun hikmetini mürîd bilmez ve şeyhine muhâbbet neden oldu onu dahi bilmez o ise muhâbbetin sebebi şu beyt-i âtiyenin malıdır.

3135

جزو عقل این، از آن عقل کل است
جنبش این سایه ز آن شاخ گل است

(Bu dervîşin 'akl-ı cüzisi 'akl-ı küll mesabesinde bulunan o, şeyh-i kâmil ve mükemmildir. Bu gölgenin oynaması da bu gül dalının hareketindedir.)

Bu mürîdin ‘akl-ı cüzvisi o şeyhin ‘akl-ı küllîsindedir bu cihetle mürîd-i nev şeyh-i kâmilin cüzvi olmuş olur ve dahi bu sâye gibi olan mürîd-i nevin hareketi o şâh-ı küll gibi olan şeyh-i kâmilin cünbüşündendir yâni şeyh mürîdi cüzvi olmak hasebiyle kendüye cezb eder ve mürîd dahi müncezib olur velîkin hikmetini bilmez zîrâ eğer şâh-ı küllde hareket olmasa onun sâyesi dahi hareket edemez idi mürşid dahi mürîdi cezb etmese mürîd mürşidin semtine varmağa kudretli olamaz idi işte böyle evliyâ-i kirâm bahr gibi olduklarından cezb ve med sâhibidirler.

(238 b)

İstediklerini kendülere çekerler ve diediklerini kendilerinden med ederler nitekim ba’zı şiir demiştir. Gelenler üstâd-ı evliyâyâ bütün dâvetlidir gâlib-i safâ’ya sakın sûrette kalma aldanırsın komazlar yoksa varmazlar sanırsın

3136

سایه اش فانی شود آخر در او
پس بداند سیرّ میل و جستجو

(Nihâyet gölgesi, O’nda yok olur da, dervîş, şeyhine olan muhâbbetin sırrını anlar.)

Şeyhe mukarenetten sonra onun sâye-i vücûdu âhir şeyhin vücûdunda fânî olur ve bu makâma fenâfilşeyh denir bundan sonra o şeyhe meylin ve talebin sır ve hikmetini anlar.

3136

سایه شاخ درخت ای نیک بخت
کی بجنبد گر نجنبد این درخت ؟

(Ey iyi tâlihli kimse; ağaç sallanmasa dalının gölgesi nasıl kımıldar?)

Kâne denildi ki mürşid mürîdi cezb etmeyince mürîd şeyhin yanına varmağa kâdir olamaz diyebilme olduğundan mağlum makâm-ı isbâtta cevâb verip buyururlar ki ağacın dalının sâyesi ey nîk-baht olan zât eğer bu dıraht hareket etmez ise kaçan o sâye hareket eder elbet sâye hâden-cûd harekete kâdir değildir bunun gibi şeyh dahi mürîdi kendüye cezb etmedikçe elbette mürîd ancezzab yoluna gidemez ve dahi bunun gibidir Allahu Te’âlâ kulunu subh dergâhına çekmedikçe ben de Allahu Te’âlâ’nın dergâhına varmağa kadar taleb olmaz ve yine râh-ı ‘âşkda ma’sûk ‘âşkı

cezp etmediği ‘âşık ma’şûkına müncezib olmaz nitekim denmiştir beyit: o ‘âşk ol düşer ma’şûka ondan âşika şem’i/ görür ki yanmadan yandırmadı pervâneyi

3137

باز از حیوان سوی انسانی اش
می کشید آن خالق که دانی اش

(Cenâb-ı Hakk emredince hayvâni âlemden insânlığa geçildi.)

yine hilkat âdemînin etvar ve menâzîlinin keyfiyetinin beyânına şürû’ edip buyururlar ki dahi hayvâniyyet mertebesinde insâniyyet mertebesine o Hâlık biçün elini çekti ki sen elini yâni Hüdâyı bilirsin yâni hayvâniyyet mertebesinde iken insân-ı kâmil ve mükemmel oldu ve ona kendi ma’rifetini verdi demektir.

3138

همچنین اقلیم تا اقلیم رفت
تا شد اکنون عاقل و دانا و زفت

(Böylece insân, iklimden iklime yâ’nî mertebeden mertebeye geçerek âkil ve âlim ve kâmil olur.)

İşte bunculayın insân bir hâlden bir hâle intikâl etti hattâ şimdi âkil ve ârif ve azîmü’l-kadr oldu.

3139

عقلهای اولیش یاد نیست
هم از این عقلش تحول کردنیست

(Evvelki akılları, yâ’nî bulunduğu mertebelerdeki şuuru, hâtırında değildir. Nitekim en son atlı da değişecektir.)

Bu hâlde iken ol ki aklından ona inmek yoktur ve dahi bu akıldan ‘akl-ı mâ’adâ tahavvül eylemek fikri dahi yoktur hâsılı insân-ı ahvâl güzeştesini ferâmûş eder demektir.

3140

تا رهد زین عقل پُر حرص و طلب
صد هزاران عقل بیند بوالعجب

(Bu hırs ve taleb ile dolmuş akıl halâs oluncaya dek arasında sâlik a’ceb sâhibi çok akıllar görür)

Bu hırs ve taleb ile dolmuş akıl denîden halâs oluncaya dek ve ‘akl-ı selîmi buluncaya dek arasında sâlik a’ceb sâhibi çok akıllar görür

3141

گر چه خفته گشت و ناسی شد ز پیش
کی گذارندش در آن نسیان خویش

(Vâkıa uyumuş –yâ'nî bu dünyâya gelmiş- evvelki hâllerini unutmuştur. Fakat onu o unutma hâlinde bırakmazlar.)

egerçe bir kimesne

(238 a)

dünyâda o uyursa ve mukaddem olan vatanından nisyân edici olursa elonu o nisyânında kaçan terk ederler elbette terk etmezler zîrâ habdan bî-dâr olur ve Hakikât hâli görür bu murd dünyâdaki uykudur velîkin mevti ve âhireti dahi müştemil olarak aşağıda gelicek hemçünan dünyâdaki hâlim nâ-i mest mısra'ı vardır.

3142

باز از آن خوابش به بیداری کشند
که کند بر حالت خود ریشخند

(Tekrar o uykudan onu uyandırırklar, uyanınca kendi hâline gülmeye başlayıp;)

ve dahi onu o uykudan uyanıklık âlemîne çekerler ba'de'l-yakaza kendi hâline ona sihriye ile gülmek gelir reşîhinde istemez ve hezel tarîkıyla gülmege derler.

3143

که چه غم بود آنکه میخوردم به خواب ؟
چون فراموشم شد احوال صواب ؟

(Rüyâda gördüğüm o gam ve keder ne idi? Nasıl oldu da doğru düzen hâlleri unuttum?)

Öyle diyerek ki ne gam imiş o ki rüyâda rum-ı ahvâl-i hâb niçin bana ferâmûş oldu murâd yakaza âlemidir ki hâb âlemîne nisbetle ahvâl-i savâbtır.

3144

چون ندانستم که آن غم و اعتلال ؟
فعل خواب است و فریب است و خیال

(O gamların ve illetlerin uyku hâli, aldanma ve hayâl bulunduğunu nasıl fark edemedim, der).

Niçin bilmedim ki o rüyâda gördüğüm gam ve illet uykunun fi'lidir ve beni aldamaktır ve hayâl makûlesidir itilal-i âlîl olmağa derler yine hâsıl ma'nâsı gam

demektir varır işte nâim-i bî-dâr oldukta hâb hâlinde gördüğü umûr-ı mahûfeye ve çıktığı gamum ve hamume böyle teessûf eder bundan sonra âhiretin ve dünyânın ahvâlinin beyânına şürû' edip buyururlar ki :

3145

هم چنين، دنيا كه حلم نائم است
خفته پندارد، كه اين خود دائم است

(Dünyâ da böyledir. Uyuyanin gördüğü rü'yâ gibidir. Rüyâ görenin gördüğü şeylere devâm edecek sandığı gibi, dünyâda gaflet uykusunda bulunanlar da dünyâyı sürüp gidecek sanırlar.)

Dünyâ ona benzer ki nâimin uykusudur ehl-i dünyâ zann eder ki bu dünyâ daimdir hilm ha'nın ve mim'in zammeleriyle rüyâyâ derler bu makâmda hıffetten murâd ehl-

i dünyâdır zîrâ hadîs-i şerîfte *الناس نيام فاذا ماتوا انتبهوا* buyurulmuştur. Bu beyit ile dahi beyânı şürû' edip buyururlar.

3146

تا بر آيد ناگهان صبح اجل
وارهد از ظلمت ظنّ و دغل

(Ama ansızın ecel sabâhı zuhûr edince zann ve hîle karanlığından kurtulur.)

Ol nesneyi ki bu dünyâ habında eyledik mevt vakti cümlesinin evhâm ve hayâl olduğu zâhir olur

3147

خنده اش گیرد از آن غمهای خویش
چون ببیند مُستقر و جای خویش

(dünyâda gaflet uykusunda bulunanlar da dünyâyı sürüp gidecek sanırlar.)

zîrâ subh-ı ecel ansızın gelir o kimesne zann-ı zulmetten cümle kalb-i umûrdan kurtulur böyle olunca Hakikât-i dünyâ gözüne zâhir olur bu sûrette

3148

هر چه تو در خواب بینی نيك و بد
روز محشر يك به يك پيدا شود

(Bu dünyâ uykusunda gördüğün düşlerin hepsi mahşer gününde birer birer peydâ olacaktır.)

Onu gülmek tutar o dünyâdaki çektiği gamlardan çünkü kendinin mahall-i kârarın ve mekânını görür nite ki nâim rüyâda gördüğü korkulu umûrdan bî-dâr olunca güldüğü gibi

3149

آنچه کردی اندر این خواب جهان
گرددت هنگام بیداری عیان

(Dünyâ uykusunda ne yapmış isen o uyanıklık âleminde sana aşikâr olacaktır.)
âgâh ol ol zan etmesin ki bu hâb-ı dünyâda ettiğin ef'al-i kabîhanın sana ta'bîri
yâni âhirette mücazâtı yoktur belki cümle sû-i amelden

(239 b)

mücazâtın

muhakkaktır

107

قال له تعالى من عمل صالحا فلنصفه ومن اساء فعليه اجره انذر خواب بيخه نيك و بد روز محشر يك بيك پيدا شود

3150

تا نینداری که این بد کردنیست
اندر این خواب و تو را تعبیر نیست

(Sakin bu rüyâda kötülük etmenin ta'bîri yoktur sanma!)

Her nesneyi ki iyi ve kötü bu âlemde görürsün mahşer günü yek bin zâhir olur.

3151

بلکه این خنده بود گریه و زفیر
روز تعبیر، ای ستمگر بر اسیر

*(Ey esîr ve fakîre zulmeden, belki senin rüyâda yâ'nî dünyâda gülüşün, uyandıgın
mahşer gününde ağlama ve içini çekme hâlinde ta'bîr edilecektir.)*

Bu beyitle dahi habın ta'bîrinin keyfiyetini beyâna şürû' edip buyururlar ki belki bu senin dünyâ rüyâsında habının ta'bîri âhirette bu olur ki orada ağlarsın ve acı nâleler edersin o bî-çâre olanlara zulüm edici zâlim sakınıp handelerim yanıma kalır zann etmesin

3152

گریه و درد و غم و زاری خود
شادمانی دان به بیداری خود

¹⁰⁷ Fussilet Sûresi, 46.

(Rüyâdaki ağlayışını, derde ve gam ile inleyişini ise uyanıklıkla meserret bil!)

Ve dahi senin ağlamaklığın ve derdin döğmen ve kendi zârılığın ki dünyâda olmuştur bunun ta'bîrini âhirette sūrûr bil ve orada kendi gülmekliğinin bil zîrâ rüyâlar ba'zı kere aksine ta'bîr olunur

3153

ای دریده پوستین یوسفان
گرگ بر خیزی از این خواب گران

(Ey Yûsuf'ların derisini yırtan, yâ'ni âcizlere zulmetmiş olan kimse, o ağır uykudan kurt olarak uyanırsın!)

Ey Allahu Te'âlânın dostlarının derilerini yarıcı o evliyâsını incitici kabirdeki hâb-ı girân mevttten mahşer yerine kor ve olduğun halde kalkarsın ve o sıfâtla varırsın.

3154

گشته گرگان یک به یک خواهی
تو میدرانند از غضب اعضای تو

(Artık ben öldüm, kurtuldum deme!)

senin ahlâkın bir bir yâni cümlesi kurulur olmuştur hattâ kemâl-i azâbından senin uzuvların gibi olan dîn karındaşlarını yırtar ve halkın kalplerini mecrûh eder yâhûd senin gazabının senin kendi uzuvlarını yırtar demektir zîrâ kemâl-i gazab insânı helâk eder ve kanına hiddet verir hadden artuk gazab iyi değildir zîrâ dinine de muzırrdır ve vücûd-ı dine de muzırrdır hemen Allahu Te'âlâ cümlemizi sıfât-i hilm

ile muttasıf eyleye *امین بکرمة النبى الامین* bundan sonra a'zam-ı zulmü ve şirkten sonra ekber ve zîri beyâna şürû' edip buyururlar

3155

خون نخسبد بعد مرگت در قصاص
تو مگو که میرم و یابم خلاص

(Kısâstan sonra ölürsün ammâ ölümden sonra da o kan uyumaz.)

Eğer sen bir âdemi öldürür isen ve seni dahi onun yerine kısâs ederek katl ederler ise sen deme ki kısâs-ı tarîkiyle öldüm ve halâs buldum âhirette bana azap kalmadı belki âhirette yine azap mukarrerdir nite beyân buyururlar

3156

این قصاص نقد، حیلت سازی است
پیش زخم آن قصاص، این بازی است

(Bu dünyânın kısâsı, âlemîn nizâmı için bir çâredir. Âhiretteki kısâsa nisbetle oyuncak gibidir.)

zîrâ bu kısâs-ı dünyâ ancak halk biri birini öldürmesin için bir hayli düzcilikten ibârettir asıl kısâs âhirettedir ve o kısâsın yanında bu kısâs

(239a)

bir oyun gibidir ¹⁰⁸ قال الله ولكم في القصاص حكمة يا اولي الاباب لعلمكم تتقون yâni sizin için kısâsta hayât vardır ey akıl sâhibleri sizler itka edesiniz için ve bir kimesneyi i'dâm ve emata etmeyesiniz için böyle emrolundu eğer kısâs ile emîr olunmamış olaydı halk edenî infi'âl ile birbirini öldürmüş olurlar idi ammâ kısâs ile emîr olunduktâ kimesne bir ferdi beni dahi öldürürler havfindan i'dâma cür'et edemez bu sûrette kısâsta hayât olmuş olur.

3157

زین "العاب" خوانده ست دنیا را خدا
کاین جزا لعبیست پیش آن جزا

(Dünyâdaki cezâ' âhretteki cezâ'ya nisbetle oyuncak gibi kaldığı için Cenâb-ı Hakk dünyâyâ oyun demiştir.)

Böyle olduğundan bu dünyâyâ Allahu Te'âlâ lu'b okumuştur. zîrâ bu cezâ' o cezânın

yanında oyuncak gibidir ¹⁰⁹ قال الله تعالى انما الحياة الدنيا لعب ولهو

(Dünyâdaki cezâ' âhretteki cezâ'ya nisbetle oyuncak gibidir)

3158

این جزا تسکین جنگ و فتنه است
آن چو اخصاء است، وین چون ختنه است

¹⁰⁸ Ey akıl sâhibleri, sizin için kısasta hayât vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız. Bakara/179

¹⁰⁹ Dünyâ hayatı ancak bir oyundur, bir eğlencedir; bir süstür, bir öğünüştür. Sûre-i Hadîd/20.

Bu cezâ' dünyadaki kavgayı ve fitneyi teskin içindir eğer kısâs olmasa meyyitin akrabâsı ve ahbabı ve katîlin taraf-gîrleri tecemmu' edip ve azîm fesâd edip orada çok kimesneler ölür idi. Lâkin kısâs olunca kimesnenin bir diyeceği kalmaz ve fesâd bi-l külliye mündefi' olur ve dahi âhiret kısâsı bir adamın hâdım ağaları gibi zekerini dibinden kesmek gibidir ve bu dünyâ kısâsı hitân ve sünnet gibi zekerinin ucundan kabuğu kesmek gibidir. Böyle olunca kısâs-ı uhreviyyenin yanında kısâs-ı dünyâ oyuncak makâmında kalır. Hâsılı hazret-i Mevlânâ kuddise sırrûhu dünyâ kısâsıyla katîlin suçu ma'fu olmaz ve yine azâb-ı uhrevî der-kârdır buyurmak isterler ve şu âyet-i kerîme dahi bu kavli te'yîd eder.

110 *قَالَ رَبِّ لِي وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَدًّا فَجَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا* yâni

bir kimesne bir tarîkiyle öldürürse onun âhirette cezâ'sı muhâllid olduğu halde cehenneme gitmek ve onda azap olunmaktır ve dahi Allahu Te'âlâ bu katîle gazab eyledi ve bunu rahmetinden tard eyledi ve yine bu katîle büyük azap hâzır eyledi demektir onların kısâs ile suçu ma'fu olur derler bu âyet-i kerîmeyi kısas olunmamağa tahsis ederler hafazan Allah Te'âlâ *وَأَيُّكُمْ مِنَ الظَّالِمِينَ* ihza, if'al babından olarak zekeri dibinden kat'a ve hitene sünnet-i mağrûfiye derler.

**Cehennemde bulunup ehl-i cehennemi tâzib edecek olan mahlûkatın aç olup:
"Yâ Rabbî, bizim rızıklarımızı bol olarak bize ulaştır, zîrâ sabrımız kalmadı"
diye Cenâb-ı Hakk'a yalvarmaları**

Burası onun beyânındadır ki cehennemde olan mahlûkat hayât ve akarîb gibi karınları açtırlar ve dahi Allahu Te'âlâ'ya münâcât edicilerdir ki bizim rızıklarımızı

(240 b)

semiz eyle ve dahi tîz bize ırsâl eyle zîrâ bize sabır kalmadı ve gâyet acıkdık muntazır derler imiş

¹¹⁰ Kim bir mümini kasten öldürürse cezâ'sı, içinde ebedîyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, onu lâ'netlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır. Nisa/93

3159

ین سخن پایان ندارد موسیا
هین رها کن این خران را در گیا

(Yâ Mûsâ!, bu sözün sonu gelmez, bırak, o eşekler çayırda otlasınlar.)

bu söz bitmez âgâh ol eşekleri otlamada bırak varsınlar tena'müle meşgûl olsunlar

3160

تا هممز آن خوش علف فربه شوند
هین که گرگانند ما را خشم مند

(Hepsi de o güzelim otlardan semîrsinler. Haberini olsun ki, cehennemde bu azgın ve kızgın kurtlarımız lokma beklerler.)

hattâ cümle küffâr o hoş ulufdan semiz olsunlar âgâh ol ki bizim cehennemde gazab sâhibi kurtlarımız vardır

3161

نالہ گرگان خود را موقنیم
این خران را طعمه ایشان کنیم

(Bütün o kurtlar feryâd edip duruyor, bu eşekler ise onlar için makbûl birer yiyecektir.)

kendi kurtlarımızın bizden azık talebi için nâle ve feryâdını iykan ediciğiz bu semiz eşekleri onlara taâm eyleriz bunlar dahi onların rızıkları olsun

3162

این خران را کیمیای خوش دمی
از لب تو خواست کردن آدمی

(Hoş nefesinin kimyâsı, bu eşekleri insân etmek istedi.)

Bu eşekleri senin lebinden sâdır olan kimyâ gibi bir güzel nefs-i insân etmek istedi binâberîn

3163

تو بسی کردی به دعوت لطف و جود
آن خران را طالع و روزی نبود

(Sen onları lûtûf ve cömertliğine bir çok defa dâ'vet ettin. Fakat o eşeklerin adam olmak için tâlih ve nasîbi yoktu.)

sen onları lûtûf ve ihsânın sebebiyle çok dâ'vet eyledin lîkin o merkeplerin bahtı ve nasîbi yok idi

3164

پس فرو پوشان لحاف نعمتی
تا بردشان زود خوابِ غفلتی

(Artık onlara ni'met yorganını ört ki, çabucak gaflet uykusuna dalsınlar.)

Böyle olunca onların üzerine ni'met yorganını ört hattâ onları tîz gaflet uykusu alsın ve kemâliyle ni'mete meşgûl olsunlar ve cehennemde ta'ma-i mahlûkat olsunlar

3165

تا چو بجهند از چنین خواب، این رده
شمع مُرده باشد و، ساقی شده

(Uykudan sıçrayıp kalkınca onlar, mumu sönmüş ve sakiyi gitmiş bulsunlar.)

Hattâ buncılayın uykudan bu cemâat kalksınlar ve görsünler ki şem'-i 'ömürleri söyünmüş ve saki gitmiş yâni meclis-i 'irfânın vakti geçmiş ve mürşid gitmiş ve îman ve ubûdiyyete vakt-i fevt olmuş eyvâh demekten gayrı çâre kalmamış ve azrail elini sunmuş rude, ra'nın ve dal'ın fetihleriyle cemâat ma'nâsınadır.

3166

داشت طغیانشان تو را در حیرتی
پس بنوشند از جزا هم حسرتی

(Onların azgınlığı sana hayret verdi ammâ onlar cezâ' günü sana tâbi' olmadıklarına hasret çekeceklerdir.)

O kâfirlerin tuğyânı seni hayrette tuttu böyle olunca bu fi'lin cezâ'sından için dahi onlar hasret içsinler.

3167

تا که عدل ما قدم بیرون نهد
وز جزا هر زشت را در خور دهد

(Bizim adâletimiz zuhûra gelince her çirkin ve kötüye lâyık olan cezâ'yı verir.)

Hattâ bizim adlimiz ayağını tâşraya koysun her bir çirkine cezâ' olarak layığı versin bu beyit dahi pes fûruşan beytine tefridir

3168

کان شهی که می ندیدندیش فاش
بود با ایشان نهان اندر معاش

(Apaçık göremedikleri bir pâdişâh gizlice onlarla yaşıyordu.)

Ol bir pâdişâhı ki aşikâre görmediler idi kendilerinin dünyâ mâaşında onlar ile bile nihân idi ¹¹¹ *قال الله تعالى هو معكم أينما كنتم وبينه وبينكم اقرب إليه من حبل الوريد* buyurmuştur. Bundan sonra Cenâb-ı Hakk bunlar ile olup ve

(240 a)

Mevlâ bunları görüp ve bunlar Allahu Te'âlâyı görmediklerinin temsiline şürû' edip buyururlar ki:

3169

چون خرد با توست مشرف بر تنت
گر چه زو قاصر بود این دیدنت

(Sendeki rûh ve akıl gibi; onlar da seninledir. Ama aslâ onları göremezsin.)

Çünkü akıl senin teninin üzerine sana karîbtir egerçe senin gözün onu görmekten kâsır ise de

3170

نیست قاصر دیدن او ای فلان
از سکون و جنبشت در امتحان

(O ise, senin hareketini, duruşunu görür.)

o 'aklın seni görmesi ey kimesne gerek sükûndan ve gerek hareketten imtihân etmekte kâsır değildir.

3171

چه عجب گر خالق آن قوم نیز
با تو باشد در سکون و نقل نیز

(Ne şaşılacak şeydir ki bu böyleken sen, akıl ve rûhu yaratanın seninle oluşunu caiz görmezsin!)

A'ceb midir 'aklın hâlîkı dahi seninle olursa ve sen onu görmez isen akılı görmediğin gibi belki değildir niçin sen bunu tecviz etmezsin hâsılı akıl seninle olup da sen akılı görmediğin gibi işte Allahu Te'âlâ dahi seninledir onu dahi sen görmüyorsun bu akıl mâddesinden istidlâl edip Hakkın bile olduğunu cezm ve kat' eyle demek murâd ederler müsteciz caiz görücüye derler.

¹¹¹ Nerede olursanız olun, O sizinle berâberdir. Sûre-i Hadid/4

3172

از خرد غافل شود، بر بد تند
بعد آن عقلش ملامت میکند

(Bir kimse akıldan gaflet ederek bir kötülükte bulunur sonra akli onu kınar ve ayıplar.)

‘Aklın berâber olduğunu isbât makâmında buyururlar ki meselâ bir kimesne akıldan gâfil olur ve bir fi’l-i kabîhe dolanır bundan sonra onun akli ekalüm ve ta‘n edicilik eyler bu fi’l-i kabîhi niçin işledin diyerek

3173

تو شدی غافل ز عقلت، عقل نی
کز حضور استش ملامت کردن

(Sen aklından gaflet ettiğin halde ‘aklın senden gâfil değildir. onun seni ayıplaması seninle berâber olduğundandır.)

sen kemâl-i gafletinden aklından gâfil oldun lîkin akıl senden gâfil olmadı zîrâ ‘aklın huzûrundandır seni levm ve ta‘n etmesi eğer akıl seninle olmasa o suçu görüp sana levm etmez idi.

3174

گر نبودى حاضر و غافل بدى
در ملامت كى تو را سيلى زدى ؟

(Eğer akıl, seninle berâber olmayıp gâfil bulunsaydı yaptığın kötülüğü nasıl görür ve sana ayıplayış sillesini nasıl vururdu?)

Eğer akıl hâzır olmayaydı ve senden gâfil olaydı seni levm etmekte kaçan sana şamar urur idi. Bu beyit dahi ‘aklın maiyyetini isbât içindir silli, si’nin kesriyle şamar ma’nâsınadır.

3175

ور از او غافل نبودى نفس تو
كى چنان كردى جنون و نفس تو ؟

(Senin nefsin de akıldan gâfil bulunmasaydı, böyle bir delilikte bulunur ve pis işlere girer mi idin?)

Eğer o akıldan senin nefsin gâfil olmayaydı sen ancılayın cünûn ve hevâ-yı nefsi kaçan eyler idin belki etmez idin lîkin nefsinin kemâl-i gafleti sana öyle Mecnûna

yakışır ef'âlî işletti nefis harâret demektir bu makâmda hevâ-yı nefis mara murâd olunur.

3176

پس تو را عقلت چو اصطربلاب بود
زان بدانی قربِ خورشید وجود

(O halde 'aklın usturlab aleti gibidir ki onunla varlık güneşinin yakınlığını bilirsin.)

Böyle olunca sen ve senin 'aklın bir usturlaba benzer ki bu usturlab akıldan sen vücûd güneşinin sana kurbunun keyfiyetini bilirsin hûrşîd

(241 b)

vücûdтан murâd akıldır yâni aklınla 'aklın sana kurbu niçün olduğunu idrâk edersin demektir niteki bu beyit ile beyân buyururlar.

3177

قرب بیچون چون نباشد شاه را
که نیابد بحثِ عقل آن راه را

(Aklın bile sana yakınlığı ve sendeki varlığı keyfiyetsiz yâ'nî anlatılmaz haldeyken ve o yolda akıldan bile bahsedilemezken Hakk'In sana yakınlığında yücedir.)

Senin aklının sana kurbu bî-keyifdir ve senin 'aklın bedeninin solunda ve sağında ve ardında ve yâhûd önünde değildir.

3178

قرب بیچون است عقلت را
قربِ خورشید وجود

(Hakk'In sana yakınlığındaki keyfiyetsiz sana yücedir.)

Allahu Te'âlâ'nın kullarına niçin keyfiyetsiz bir kurbu olmasın 'aklın kurbu olunca öyle kurb ki akın beşi o kurbun yolunu idrâke kâdir olamaz böyle bir niçün kurb-ı Allahu Te'âlâ'nın kullarına elbette vardır niteki yine Mesnevi- 'de buyururlar: Beyit

اتصال بے کیف بے قیاس هست رب الناس بلجان ناس

bundan sonra yine ittisâl bî-keyfin

beyânına şürû' edip buyururlar ki:

3179

نیست آن جنبش که در اصبع تو راست
پیش اصبع، یا پیشش، یا چپ و راست

(Parmağındaki hareket parmağının önünden ardından sağından solundan değildir.)

O hareket ki senin parmağındadır senin parmağının önünde midir yâhûd arkasında mıdır yâhûd solunda mıdır yâhûd sağında mıdır mekânı mağlum değildir. Lâkin parmağına ittisâli vardır.

3180

وقتِ خواب و مرگ از وی میرود
وقتِ بیداری قرینش میشود

(Uyku ve ölüm hâlinde bu hareket parmaktan gider. Uyanınca yine avdet eder.)

Uyku vakti ve mevt zamânı parmağından cüdâ olur bî-dâr oldukça der-akeb yine gelir ve parmağına yine mukarrin olur

3181

از چهره می آید اندر اصبعت ؟
کاصبعت بی او ندارد منفعت

(Bu hareket parmağına hangi yoldan geliyor? Nitekim, o olmasa parmağının fâ'idesi kalmaz.)

Ne yoldan gelir senin parmağına a'ceb bilirsin ol hareket ki ansız senin parmağın sana bir fâ'ide tutmaz işte bu hareketin ittisâline dahi ittisâl-i bî-tekeyyüf denir. Bunun gibi böyle Cenâb-ı Hakkın ibâdına bir ittisâl bî-tekeyyüfü vardır demeği murâd ederler yine bir misâl âhire şürû' edip buyururlar

3182

نور چشم و مردمک در دیده ات
از چهره آمد؟ بغیر شش جهت

(Gözünde ve gözbebeğinde olan görüş nûru altı cihetten de gelmiyor. Fakat hangi yolla geliyor?)

görmez misin göz nûru ve gözün bebeğinin nûru senin gözünde cihat sittin gayrı ne yoldan geldi ve gözünün bebeğine muttasıl oldu işte bu müceyyet ve dahi bu nûrun ittisâli bî-keyftir bunun gibi kullarına dahi Mevlanın ittisâl-i bî-keyfi vardır buyurmak isterler

3183

بی جهت دان عالم امر و صفات عالم
با سوی و جهات خلق است

(Halk âlemi cihetlidir, emîr ve sıfâtlar âlemi ise bila-cihettir.)

Bu âlem-i halk tarafla ve cehtledir. Âlem-i emri ve âlem-i saffatı tarafsız bil zîrâ onlarda ceht olmaz

3184

بی جهت دان عالم امر، ای صنم
بی جهت تر باشد امر لاجرم

(Güzelim, emr âlemîni cihetsiz bil! Emr âlemi cihetsiz olunca onun sâhibi bulunan Cenâb-ı Hakk elbette büsbütün cihetten münezzehtir.)

Âlem-i emri ey benim mahbûbüm cihetsiz bil böyle olunca âlem-i emrin halkı ziyâde şüphesiz bî-cihet ve bî-

(241 a)

mekân olmak lâzım gelir hesnamdan murâd mahbûbdur emîrden murâd âlem-i emrin hâlıkı demektir. Lâcerem bu ecîlden demektir ve bî-şüphe ma'nâsına dahi istiğmal olunur.

3185

بی جهت دان عقل و علام البیان
عقل تر از عقل و جان تر هم ز جان

(Akıl, 'âlem-i emîrden bulunduğu cihetle cihetsiz olunca, allamü'l-beyân olan Allah, akıldan üstün akıl, candan üstün cândır.)

Akıl tarafsız idi ve dahi her şeyin beyânına allâm olan Mevlâ akıldan ziyâde mahfidir ve cândan ziyâde mahfidir.

3186

بی تعلق نیست مخلوقی بدو
آن تعلق هست بیچون، ای عمو

(Hiçbir mahlûk ona alâkasız değildir. lîkin bu alâka keyfiyetsizdir)

Bir mahlûk ona tealluksuz değildir o tealluk ey amuca keyfiyetsizdir

3187

ز آنکه فصل و وصل نبود در روان
غیر فصل و وصل نندیشد گمان

(Zîrâ rûh da ne kavuşma vardır ne ayrılma. Fakat zann ayrılmak ve kavuşmaktan başka bilmez.)

Kemâl zîrâ fasl ve vasl rûhda olmaz insânın zannı dahi faslın ve vaslın gayrısını tefekkür edemez ve tefekküre kudreti dahi yoktur belki bir şeyde fasl olmasın ve vasl olmasın niçe mümkündür der

3188

غير فصل و وصل پی بَر از دلیل
لیک پی بردن نیندیشد علیل

(Ayrılma ve kavuşmadan başka bir delil ara. Lâkin kavuşma ile ayrılmadan başka delil aramak hastayı teskin eylemez.)

kemâl faslın ve vaslın gayrısını bilmez böyle olunca sen faslın ve vaslın gayrına bir delîlden iz iste faslda yok ve vaslda yoku bir iyi anla lîkin bir delîlden iz iletmek ve kâl ile bunu bilemek susuz kimesnenin harâretini teskin etmez belki mürşid-i kâmilden bilmek âdemi kandırır nebînşâned o kurtarmaz ve teskin etmez demektir gâlil, gayın'ın fethiyle susuz âdeme derler

3189

پی پیایی میبر از دوری ز اصل
تا رگ مردیت آرد سوی وصل

(Asıldan uzaksan yakınlığa doğru dâimâ iz ara ki sendeki erlik damarı seni vuslata götürsün.)

eğer asıldan dûr isen eser-i Resûl-i Kibriyâyâ itbâ' eyle izi biri biri ardınca ilet demekliğin ma'nâsı budur. Hattâ mertlik damarı hareket edip seni vuslat tarafına getirsin

3190

این تعلق را خرد چون پی بَرَد
بسته فصل است و، وصل است این خرد

(Bu mânevi alâkayı akıl nasıl anlayabilir? Çünkü O, ayrılığa ve bitişik olmaya bağlıdır.)

Bu bî-keyf olan taalluka akıl nice yol iletir hâlbuki her şey' yâ mefsuldür yâhûd mevsuldür diye söyler hâsılı akıl ile bu taallukun keyfiyeti bilinmez elbette mürşid-i kâmile ve sülûka muhtaçtır demek isterler

3191

زین وصیت کرد ما را مصطفی
بحث کم جوئید در ذاتِ خدا

(Bundan dolayı Hazret-i Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem Allah'ın zâtına dâir mübâhese etmeyin, diye bize vasiyyet etmiştir.)

Cenâb-ı kibriyâya muteallık olan umûr gâyet hafi olmağıla Hazreti Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem bu ecîlden zât-ı Hüdâ'da bahçe ez-taleb

edemez buyurdular ve fil-hadîsi şerîf¹¹² *تفكروا في الآلاء الله ولا تفكروا في ذات الله*

3192

آنکه در ذاتش تفکر کردنیست
در حقیقت آن نظر در ذات نیست

(Zâtı ve mâhiyyeti ile tefekkür edilebilen şeylere karşı olan bakış ve görüş, Hakk'ın zâtına olamaz ve göremez.)

ol nesne ki Hakk Te'âlâ'nın zâtında tefekkür eylemektir Hakikatte o nazâr zâtında değildir belki o tefekkür eylediği nesne zâtında olmayıp zâtından

(242 b)

hâriçtir.

3193

هست آن پندار او زیرا اب راه
صد هزاران پرده آمد تا اله

(Çünkü düşünenin zannı ve düşüncesi ancak yol'a taalluk eder. O zann ve düşünce ile zât-ı ilâhî arasında ise yüz binlerce perde vardır.)

zîrâ onun vâcib-i Te'âlâ hazretlerine ettiği zann yoldadır zîrâ Cenâb-ı kibriyâya dek kulun beyninde yüz bin hicâb-ı nûr onu ve zülemanı vardır hâsıl-ı kelâm insân zât-ı Bârî'de ne tefekkür ederse Allahu Te'âlâ ondan münezzeh olduğu zâhirdir bu sûrette akıl Allahu Te'âlâ'yı idrâke kâdir değildir ve tefekkürün dahi bir fâ'idesı yoktur

3194

هر یکی در پرده ای موصول جوست
وهم او آن است، کان خود عین اوست

(Herkes bir perdeyle örtülmüştür. Hakk'ın hakikatine vâsıl oldum, zannı kendi vehmidir.)

nâsdan her bir kimesne bir perdenin verasında iken Hakk Te'âlâ'ya vuslat isteyicidir yâni vâsıl zann edicidir zîrâ onun vehmi odur ki o tasavvuru aynı zât-ı Bârî'dir o ise

¹¹² İnkâr etmek, Allah'ın zatına olmaz.

öyle değildir bu aynıya ona benzer ki ba'zı kimesneler bir gamız kelâmı kendi aklınca anladık zann ederler o ise öyle değildir

3195

پس پیمبر دفع کرد این وهم از او
تا نباشد در غلط سودا پز او

(Bu yüzden anlayışın idrâki yanılmasın diye hazret-i Peygamber ondan vehmi gidermiştir.)

bu ecîlden peygamberimiz (aleyhi's-selâm) o vehmi bu mahcûbdan vefi eyledi hattâ galat-ı fahişte vak olup hâm-ı sevda tabh etmeye

3196

زآنکه کرد از وهم او ترکِ ادب بی ادب
را سر نگوئی داد رب

(Vehminde edepsizlik bulunan kimseyi Rabb'in hışmı baş aşağı eder.)

o kimesne ki onun vehminde o bo kimesne ki onun vehminde o bî-terk vardır bu sû-i haslettir zîrâ o edepsizce mevlâ başı aşağılık verdi eğer terk-i edep indallah makbûl olaydı bî-edebi böyle serengun etmez idi.

3197

سر نگوئی آن بود کاو سوی زیر
میرود، پندارد او که هست چیر

(Baş aşağı oluş aşağılara doğru gitmektir.)

Serengunluk o olur ki o kimesne aşağı tarafa gider ve zann eder ki o cümleyi geçti ve herkese gâlib oldu o ise öyle olmayıp belki esfel-i safiline gitti

3198

زآنکه حدّ مست باشد این چنین
که نداند آسمان را از زمین

(Hâlbuki böyle olan kimse kendisini yükseliyorum zanneder.)

Zîrâ mestin haddi buncılayın olur ki asumânı zemînden bilmez ve gökteyim zanneder o ise yerededir

3199

در عجبهایش به فکر اندر روید
از عظیمی، و ز مهابت، گم شوید

(Allah'ın şaşılacak kudretini ve garîb mahlûkatını düşünün de yüceliği karşısında kendinizi kaybedin.)

Cenâb-ı Hakkın acâib-i sun'ında tefekkür ediniz Allahu Te'âlâ'nın ulûlûğundan ve dahi muhâbbetinden kendinizden gidiniz

3200

چون ز صنعتش، ریش و سبلت گم کند
حدّ خود دانید، آنکه تن زنید

(Cenâb-ı Hakk'ın kemâl sıfâtını düşünen kimse sakalını bıyığını kaybeder.)

çünkü bir kimesne Allahu Te'âlâ'nın sun'ının müşahadesinden kemâl-i hayreti sebebiyle sakalını ve bıyığını yollar kendinin zıll ve Hakaretini sâni mülâhazadan bilir ve sukût eder yâni ben şöyle kâmilim ve fazlım demez niteki İmam Âlî

کرم اسم و جهم و رخصه انعمه
من عرف نفسه فقد عرف ربه ببور مشدای من عرف نفسه بالذل والحقارة
فقد عرف ربه بالكبرياء والعظمة

(keremullahi veche.a)

3201

جز که لا احصی نگوید او ز جان
کز شمار و حدّ برون است این بیان

*(O kimse cândan gönülden; ben seni övemem, demekten başka bir şey' yapamaz.
Çünkü zât-ı ilâhînin beyânı sayıdan hesaptan ötedir.)*

cemî-i kelâmdan sukût eder ve dahi *لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی* Âlî nefsinden gayrını söylemez zîrâ Allahu Te'âlâ'nın

(242 a)

azametinin beyânı saymaktan ve hadden tâşradır bu kelâm hadîs-i şerîftir

Zül-karneyn'in, Kâf dağına varıp: "Ey Kâf dağı, Hakk'ın san'âtının azametinden bize bahset" demesi

İskender Zulkarneyn Rumi'nin Kâf dağı tarafına tarafına gitmesi beyânındadır ve dahi kuh-ı Kâf'dan istemesi beyânındadır ki ey Kâf dağı Allahu Te'âlâ'nın sıfâtlarının ulûlûğundan vâkif olduğunu bize söyle ve

Kâf dağının: "Allah'ın azametinin sıfâtı beyân edilmez. O'nun karşısında idrâkler yok olurcevâbını vermesi

ve dahi kuh-ı Kâf'ın söylemesi beyânındadır ki onun azametinin sıfâtını söylemeye gelmez zîrâ idrâkler söylemekten evvel fânî olurlar ve kim anlar.

Zül-karneyn'in: "Hakk'ın sıfâtlarından hâtırında olup söylemesi sana kolay geleni söyle" talebinde bulunması

Çünkü gördü ki Azamet-iKibriyâ'dan bir şey' söylemez tekrar recâ' eylesinin beyânındadır ki o Hüdâ'nın sıfâtlarından ki hâtırında tutarsın ve dahi senin üzerine onun söylemesi dahi âsândır söyle dinleyelim

3202

رفت ذو القرنین سوی کوه قاف
دید کُهر را کز زمرد بود صاف

(Zülkarneyn Kâf dağı tarafına gitti, onun zümrüden daha saf olduğunu gördü.)

İskender Zülkarneyn hazretleri Kâf dağı taraflarına gitti ve kuh-ı Kâf'ı gördü ki sâf-ı zümreden imiş

3203

گردِ عالم حلقه گشته او محیط
ماند حیران اندر آن خلق بسیط

(O dağ, halka gibi 'âlem-i ihata etmişti. Zülkarneyn o muazzam mahlûkun azamet ve cesametine hayrette kaldı.)

âlemîn etrâfında o muhit olan kuh-ı Kâf halka olmuş o yek pâre mahlûkat da İskender-i hayrân oldu basit cüzü olmayan nesneye derler bu makâmda umûr-ı müteaddeden yâr delmemiş demektir

3204

گفت: تو کوهی، دگرها چیستند؟
که به پیش عظم تو باز ایستند

(Zülkarneyn dedi ki, sen dağ isen diğer dağlar nedir?, onlar senin büyüklüğüne karşı oyun ve oyuncak gibidir.)

İskender dedi ki sen dağın gayrı dağlarındırlar belki senin yanında hiç bir şey' değildirler zîrâ senin ulûluğun yanında oyuncaktırlar 'azm ayn'ın zammıyla ulûluk ma'nâsındadır

3205

گفت: رگهای من اند آن کوهها
مثل من نبوند، در حُسن و بها

(Kâf dağı dedi ki, o dağlar benim damarlarımdır. Güzellikte benim gibi değildir.)

kuh-ı Kâf dedi ki o dağlar benim domurlarıdır onlar letâfette ve hüsn ve bahada benim gibi olmazlar

3206

من به هر شهری رگی دارم نهان
بر عروقم بسته اطراف جهان

(Her şehirde benim gizli bir damarım vardır. cihânın her tarafı benim damarlarıma bağlıdır.)

yine kuh-ı Kâf dedi ki ben her bir şehirde gizli dağdan bir domur tutarım böyleolunca cihânın etrâfı benim domurum olan dağlara bağlanmıştırlar ve dünyâyı imsak eden

dağlardır ¹¹³ قال سه تالی لم یجعل الارض مهادا و ايجبال اوتادا yâni ben azîmüşşan yeri beşikler kılmadım mı ve dahi dağları yerlere çiviler kılmadım mı işte böyle eyledik demektir

3207

حق چو خواهد زلزله شهری، مرا
امر فرماید که: جنبان عرق را

(Cenâb-ı Hakk bir şehirde zelzele olmasını murâd edince bana emreyler, ben de oradaki damarımı oynatırım.)

Allahu Te'âlâ Hazretleri çünkü bir şehri zelzele

(243 b)

ve onu tahrîk murâd buyurur bana fermân eyler ben o şehirdeki domurdan olan dağı tahrîk ederim

3208

پس بجنبانم من آن رگ را به قهر
که بدان رگ متصل گشته ست شهر

(O şehre muttasıl olan damarımı kahırla oynatırım.)

¹¹³ Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Nebe/6-7

böyle olunca ben kahır ile o domuru tahrîk ederim murâd o beldede ola cebeldir öyle domur ki o domura o şehir muttasıl olmuştur şehir dahi zelzele olur

3209

چون بگوئید: بس، شود ساکن رگم
ساکنم، و ز روی فعل اندر تگم

(Allah yetişir, deyince, damarım sakinleşir, bu sakin hâlim diğer bir emre kadar devâm eder.)

Çünkü Allahu Te'âlâ bana yetişir buyurur ve zelzele hükmünü icrâ eder benim domurum makâmında olan cebel sâkin olur zîrâ ben onu tahrîk etmem işte böyle ey İskender sûrette ben sâkinim velîkin emr-i Bârî oldukça fi'ilde ve hamledeyim ve yine sâkin görünürüm.

3210

همچو مرهم ساکن و بس کار کن
چون خرد ساکن، و ز او جنبان سخن

(Ben merhem gibi sakin, fakat müyessirim. Sakin olduğum halde kelâmı tahrîk eden akıl gibiyim.)

Ben ba'yına merhem gibi sâkinim ve çok iş ediciyim ve dahi akıl gibi sâkinim ve o akıldan söz hareket edicidir hâsılı kuh-ı Kâf kendini bir kere merheme ve bir kerre akla teşbîh eder zâhirde sâkin olup bâtınında iş görmekte

3211

نزد آنکس که نداند عقلش این
زلزله هست از بخارات زمین

(Buna akli ermeyenlerin sözü ise, zelzelenin, Arz'ın buharından olduğudur.)

Ol kimesnenin 'inde ki onun akli bunu bilmez zelzele zemîne neccarların haps olunmasındandır diye söyler bu beyit ile felasifeye ta'n buyururlar

Bir karınca kâğıt üstünde giderken kâlemîn yazısını görüp, onu methetmeye başladı

Bir karınca bir kağıdın üzerinde gider idi ve dahi kâlemîn yazı yazmasını gördü ve kâlemi ne güzel yazı yazar diye medh etmek tuttu

Gözü daha keskin olan başka bir karınca: ”Asıl parmakları methet, zîrâ hükümet onlardadır” demesi

Bir gayrı karınca ki bu karıncadan ziyâde gözü keskin idi ve hurdebin idi öyle ki karıncaya dedi ki katibin parmaklarını ögmek ile zîrâ bu hızı onlardan görürüm ve parmaklar olmasa kâlem yazı yazmağa kâdir olamaz idi

Aydın gözlü başka bir karınca: ”Ben kolu öğերim, çünkü parmaklar onunfer’idir demesi

Bir üçüncü karınca ki gözü evvelki karıncadan ve ikinci karıncadan rûşen ve münevver idi dedi ki ben katibin kolını medh ederim ve iş koldadır zîrâ parmaklar kolun ferîdir bu temsîlin bâlâyâ raptı zelzelenin keyfiyetine beyân buyurdular ve yine buyurdular ki akli bu kudret-i İlâhîye’ye ayırmayanlar zelzele arzda neccarın hapsinden olur derler bundan fehm olundugu akvâlin tagaveti var imiş Tagavet akvâli isbât için temlil şürû’ edip buyurdular

3212

مورکی بر کاغذی دید او قلم
گفت با موری دگر این راز هم

(Ufak bir karınca, kâlemîn kağıt üstüne yazdıklarını gördü, bu sırrı başka bir karıncaya söyledi.)

Bir Hakîr karınca bir kağıdın üzerinde kâtibin esnâyı kitâbetde gördü ve kağıdın üzerinde karınca gezer idi bir âhir karıncaya bu sırrı dahi söyledi

(243 a)

3213

که عجائب نقشها آن کلك کرد
همچو ریحان و، چو سوسن زار و، ورد

(O kâlem kağıda fesleğen gibi susam çiçeği gibi ve gül gibi acâib nakışlar yaptı, dedi.)

Öyle diyerek nakl eyledi ki o kâlem acâyip nakışlar eyledi letâfette fesleğen gibi ve zambak mahalli gibi ve gül gibi

3214

گفت آن مور: اصبع است آن پیشه ور
وین قلم در فعل فرع است و اثر

(Öbür karınca dedi ki, o san'âtkar parmaktır, iş görmede kâlem parmağın fer'i ve eseridir.)

o karınca dahi dedi ki o san'âta mensûb olan kâlem değildir belki parmaktır ve bu kâlem fi'ilde parmağın fer'i ve eseridir

3215
گفت آن مور سیم: کز بازو است
که اصبع لاغر، ز زورش نقش بست

(Üçüncü karınca da dedi ki, parmaklar onları yazdırsa bile bu iş kolum sayesinde.)

üçüncü bir karınca dahi dedi ki o yazı belki koldandır zîrâ esba zayıf kolun kuvvetinden bu nakşı bağladı

3216
همچنین میرفت بالا تا یکی
مهتر موران فطن بود اندکی

(Bâhis böyle uzadı gitti. Karıncaların beyi daha zekî idi.)

buncılayın fi'l-i kitâbet yukarıya doğru gitti hattâ bir karınca ki cümlesinin âlâsı idi ve o bir karıncalara nisbetle bir mikdâr zekî idi

3217
گفت: کز صورت مبینید این هنر
کان به خواب و مرگ گردد بی خیر

(Karıncaların beyi dedi ki, bu hüneri sûretten yâ'nî mâddeden görmeyin, zîrâ o sûret uyku veyâ ölümle bihaber ve bikudret oluverir.)

o karınca dedi ki sizler bu hızı sûretten görmeyiniz zîrâ esba ve bazu ve uyku ve mevt vakti bî-haber olurlar ve kendilerine mâlik olmazlar

3218
صورت آمد چون لباس و چون عصا
جز به عقل و جان نجند نقشها

(Sûret, elbise ve 'asâ gibidir. Akıl ve rûhtan başka bir şeyle bu güzel nakışlar yapılamaz.)

sûret-i libâs ve âsâ gibi geldi bu cihetle bâzunun ve esban sûreti bir iş görmeye kâdir değildir zîrâ akıl ve cânın gayrıyla sûretler harekete kâdir değildirler bu sûrette

kitâbet fi'lini akıldan ve cândan bilmek lâzımdır bu karınca dördüncü mertebede olup cümlesinden âlâdır ve lâkin

3219

بی خبر بود او، که آن عقل و فؤاد
بی ز تقلیب خدا، باشد جماد

(Allah'ın kudret ve tevfiki olmayınca, bu akıl ve kalbin de cemad gibi cânsız kalacağından karınca beyi de haberdar değildi.)

o ki akıldır kalptir Hüdâ'nın tekallibi olmaksızın cemad makûlesidir ve onların elinde dahi bir iş yoktur

3220

یک زمان از وی عنایت بر کند
عقل زیرک ابلهی ها میکند

(Allah, bir an akıldan 'inâyetini kaldıracak olursa o zekî akıl, budalalık yapar.)

eğer bir zamân Vâcib-i Te'âlâ 'inâyetini koparırsa gâyet zeyrek akıl ahmaklıklar eder bu sûrette cümle iş Allahu Te'âlâ'nın olmuş olur

3221

چونکه کوه قاف در نطق سفت
چونش ناطق یافت، ذو القرنین گفت

(Zülkarneyn Kâf dağına söz söyler ve söz incilerini deler, bulunca ona dedi ki,)

çünkü kuh-ı Kâf'ı İskender söyleyici buldu ona dedi ve ondan iftisar eyledi çünkü Kâf dağı inci gibi nutkı deldi bu mısra' ol ki mısra'ı ta giderir.

3222

کای سخن گوی خبیر راز دان
از صفات حق بکن با من بیان

(Ey haberdar olup sırları bilen ve söz söyleyen, bana Allah'ın sıfâtlarını beyân et.)

Onu dedi ki ey sır bilici âgâh ve söz söyleyici dağ Allahu Te'âlâ'nın sıfâtlarından bana ba'zı sıfâtı beyân eyle.

3223

گفت: رو، کان وصف از آن هایل تر است
که بیان بر وی تواند بُرد دست

(Kâf dağı dedi ki, haydi işine git; sıfât-ı ilâhîyyeyi tavsîf ve beyâna kimin gücü yeter. Onları tavsîfe kim muvaffak olabilir?)

Kâf dağı dahi İskender'e dedi ki yürü o vasf-ı ilâhî ondan âlidir ki şerh ve beyân onun üzerine el iletmeye kâdir olur yâni o sâf-ı Bâri'yi

(244 b)

beyân mümkün değildir ve sıfât-ı ilâhîyye şerh ve beyâna gelmesi mümkün değildir. Ziyâde havf verici demektir gâyet bu makâmda âlî ve bâlâter demekten ibârettir.

3224

یا قلم را زهره باشد که به سر
بر نویسد بر صحائف ز آن خبر

(Yâhûd kâlemîn cür'eti ve cesâreti var mıdır ki sayfalar üstüne ondan bir haber ve ma'lûmat yazâbilsin.)

Yâhûd kâlemîn cesâreti olur mu ki başıyla sahifelere evsâf-ı ilâhîyeden haber yaza kâlem dahi tahrîre kâdir değildir işte evsâf-ı ilâhîyye bu mertebelerdedir diyerek kuh-ı Kâf İskender Rumi'ye haber verdi ve beyândan imtina eyledi .

3225

گفت: کمتر داستانی باز گو
از صنایعهاش، ای حبر نکو

(Zülkarneyn dedi ki, ey iyi âlim; Allah'ın sıfâtlarından küçük de olsa bir bâhiste bulun.)

Yine İskender dedi ki ey iyi âlim o Hüdâ'nın acâiblerinden bir edenî hikâyeaşikâre söyle habr, hanın fethiyle âlim ve fâzıl ma'nâsınadır.

3226

گفت: اینک دشت سیصد ساله راه
کوههای برف پر کرده ست شاه

(Kâf dağı dedi ki, işte 300 yıllık yol genişliğinde bir sahayı Allah karlı dağlarla doldurmuştur.)

kuh-ı Kâf dedi ki işte şurada üç yüz yıllık mikdârı bir ova vardır o ovaya Allahu Te'âlâ hazretleri kardan dağlar doldurmuşdur

3227

کوه بر که، بی شمار و بی عدد
می رسد در هر زمان برفش مدد

(Sayısız ve hesapsız birbiri üstüne dağlar vardır ki, onları örten karlar üzerine dâimâ karlar yağar.)

dağ dağ üzerine sayısız ve adedsiz her zamân kardan ona meded irişir

3227

کوه برفی می زند بر دیگری
می رساند برف سردی تا ثری

(Bir kar dağının üstüne başka bir kar dağı yığılmada. Karın soğukluğu ta yerin dibine kadar işlemede.)

bir kar dağı bir gayrı kar dağının üzerine kendini urur ve o berf burudetini taht-ı zemîne isal eder

3228

کوه برفی می زند بر کوه برف
دم به دم ز انبار بی حدّ و شگرف

(Hakk'ın kudretiyle her kar dağı üzerine daha büyük kardan bir dağ hâsıl olmada.)

bir kar dağı bir kardan dağ üzerine vurur dâimâ bî-had olur ve ulû anbardan

3229

گر نبودی این چنین وادی، شها
تفّ دوزخ محو کردی مرا

(Şâhım; eğer böyle karlı bir vadi olmasaydı cehennemîn harâreti bütün dünyâyı mahvederdi.)

eğer ey pâdişâh bunculayın ova olmayaydı cehennemîn harâreti tahkîk beni mahv eylerdi.

3230

غافلان را کوههای برف دان
تا نسوزد پرده های عاقلان

(Gâfiller de bil ki, akıllı kimselerin hicâbları tecellî âteşinden yanmasın diye böyle kar dağlarıdır.)

Ehl-i gafleti kardan bir dağ bil âkılların perde-i akli müteharrik olmasın için

3231

گر نبودی عکس جهل برف باف
سوختی از نار شوق آن کوه قاف

(Eğer karlar yağdıran cehaletin aksi olmasaydı , şevk ve iştıyak âteşinden o Kâf dağı gibi olan âriflerin vücûdu yanardı.)

eger kar dokuyucu cehlin aksi olmayaydı o Kâf dağı gibi âlem muhâbbet âteşinden yanardı

3232

آتش از قهر خدا خود ذره ایست
بهر تهدید لئیمان دره ایست

(Âteş, kahr-ı ilâhînin bir zerresi ve alçakların tedibi için kamçısıdır.)

Âteş Cenâb-ı kibriyânın kahrından bir zerredir leyimleri tehdid için bir kamçıdır işte böyle zerre iken cehennemi tebrid için kar ile dolu ova yaratmıştır

3233

با چنین قهری که بر وی فایق است
برد لطفش بین که بر تو سابق است

(Allah'ın kahr-ı âteşi bu derece azîm ve şedid olduğu halde lütfününserinliğini gör ki o âteşten ileridir.)

Âteş gazabının zerresi böyle olunca bundan kemâl-i gazab-ı ilâhî zâhir olur bunculayın azîm ve cümleye faik kahr ile gör o Hüdâ'nın lütfünün bir denî ki âteş-i

gazabı üzerine sâbıktır¹¹⁴ قال الله تعالى سبقت رحمتي غضبي

3234

سبق بیچون و چگونھ و معنوی
سابق و مسبوق دیدی بی دوی

(Bu, keyfiyet ve kemniyetsiz mânevi bir ileri oluşturu; ileri geçeni de geri kalanı da bir olarak ihtiva eder.)

¹¹⁴ Allah'ın rahmeti gazabının üzerindedir.

(244 a)

su'âl olundu ki bu sebek sâ'ir eşyâ'nın sebeki gibi midir. Cevap verirler ki bu bî-keyf olan sebkât-i mânevidir eğer nazâr-ı Hakikât-i bîn ile nazâr edersen ikilik olmaksızın sâbıkı ve mesbukı görürsün ve cümlesi şey'-i vâhid olarak sana nümâyân olur Hakikatte rahmet ve gazab şey'-i vahîddir başka değildir fekeyfe ki rahmet-i sâbık ve gazab mesbuk ola ve birisi o birisinin üzerine zaid ola

3235

گر ندیدی، این بود از فهم پست
که عقول خلق از آن کان يك جو است

(Eğer sen bu hakikati görmedinse, görmeyişin senin nâkışığındandır. Zîrâ bütün mahlûkatın akli, 'ilm-i ilâhî ma'deninden bir arpa mikdârıdır.)

Eğer mugayeretsiz sıfât-ı rahmet ve sıfât-ı gazab görmedinse o senin kusurundandır zîrâ halkın ukulü o ma'den-i ilâhîden bir ırmaktır bu kadar 'akl-ı cüz'î ile onun keyfiyeti zâhir olmaz böyle olunca

3236

عیب بر خود نه، نه بر آیاتِ دین
کی رسد بر چرخ دین، مرغ گلین؟

(Ayıp ve noksanı dîn âyetlerine isnad etmede kusuru kendine bul. Çamurdan olan bir kuş dîn semâsına nasıl erişebilir?)

ayıp ve kusuru kendinin üzerine ko ve dininin âyetleri üzerine kusur koyma kaçan çamurlardan yapılmış kuş dinin feleği üzerine irişir

3237

مرغ را جولانگه عالی هواست
زانکه نشو او ز شهوت، وز هواست

(Kuşun dönüp dolaşacağı en yüze yer havadır. Çünkü onun gelişmesi şehvetten ve hevâdandır.)

Murg-ı gelin cevelana kâdir olamaz lîkin gerçek kuşun cevelan edecek mahalli havadır ve tayârâna kâdirdir zîrâ onun neşvünüması şühuttan ve dahi hevâdandır bu cihetle havaya uçar murg-ı gelin süflidir tayerana kâdir olamaz gelinden murâd kâzip dervîşlerdir.

3238

پس تو حیران باش، بی لا و بلی
تا ز رحمت پیشت آید محملی

(O halde sen evet ve hayır demeyip hayrette kal ki rahmet-i ilâhîyeden sana bir binek gelsin.)

Böyle olunca sen hayrân ol sıfât-ı ilâhîyeye lâdan ve belâdan bir nesne demeksiz hattâ rahmet-i ilâhîyeden bir yük ihsân senin üzerine gelsin. Çünkü bu acâibi anlamaktan ahmaksın eger belî der isen tekellüf etmiş olursun.

3239

چون که حیران گشتی و گیج و فنا با
"زبان حال گفتی" اهدنا

(Eğer hayır diyerek inkâra kalkışırsan o inkâr senin yolunu vurur.)

Eğer bu evsâf-ı ilâhînin acâibine ney dersin ve böyle değildir diye nefy edersin o nağyın senin gerdenini urur.

3240

ور بگویی نی، زند نی گردنت
قهر بر بندد بدان نی روزنت

(Allah'ın kahrı da o inkâr sebebiyle kalbinin hidâyete bakacak penceresini kapatır. Hakikati göstermez.)

Ve dahi kahr-ı ilâhî senin ol nağyın sebebiyle revzen-i kalbini kendi feyzinden mahrûm eder revzen pencere ma'nâsınadır

3241

پس همین حیران و واله باش و بس
تا در آید نصر حق از پیش و پس

(O halde hayrân olup kal ki her tarafında Allah'ın yardımı zuhûr etsin.)

Böyle olunca neysiz ve belâsız hayrân ol ve ancak böyle eyle hattâ Hakk Te'âlâ'nın nusreti pîş ve pesden sana gelsin

3242

چون که حیران گشتی و گیج و فنا
"با زبان حال گفتی" اهدنا

(Hayrette kalıp varlığından geçersen hâl diliyle; yâ Rabbi, bizi doğru yola götür, demiş olursun.)

çünkü hayrân oldun ve bu hûsusta hamâkat ettin ve yok oldun yâni bunu bilmekten mahviyet izhâr eyledin lisân-ı hâl ile Allahu Te'âlâ

(245 b)

hazretlerine bunları bilmeğe bizi hidâyet eyle demiş olduk

3243

زفت زفت است و چو لرزان میثوی
میثود آن زفت، نرم و مستوی

(Hakikat bâhisleri çok büyüktür, fakat sen titrer ve Hakk'a sığınırsan o büyüklük ve zorluk sana kolay görünür.)

Bu sıfât-ı ilâhînin ilmi gâyet emr-i müşkildir çünkü sen bunlardan lerzan olursun ve ben bunları idrâke kâdir değilim diye itiraf edersin o emr-i azîm sana yumuşak ve âsan olur müstevi bu makâmda emr-i sehl demekten ibârettir

3244

زآنکه شکل زفت بهر منکر است
چون که عاجز آمدی، لطف و پر است

(Zîrâ o büyüklük münkîrler içindir. Sen aczini itiraf edince senin için o lütûf ve ihsân olur.)

Zîrâ şekl-i azîm ve emr-i müşkil münker ve adû içindir çünkü izhâr-ı acz eyledik ve kendinin Hakaretini bildik sana Allahu Te'âlâ'nın tarafından lûtuf ve ihsân vardır

Cebrâil Aleyhisselâm'ın Hazret-i Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi vesellem Efendimize kendini melek sûretiyle göstermesi ve yedi yüz kanadından biri zâhir olunca ufkuihatâ etmesi ve o kadarşuâr varken, güneşi görmez hale getirmesi

Cebrâil aleyhisselâmın kendini hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm'a kendi sûreti ile 'arz etmesi beyânındadır ve dahi onun yedi yüz kanadından bir kanadı çünkü zâhir oldu etrâf semâyı tuttu ve âfitâb mahcûb oldu hadîs-i şerîfte altı yüz kanat diye buyurulmuştur. İhtimâl ki yedi yüz rivâyeti de ola ve cenâb-ı Mevlânâ kuddise

sırrûhu ona vâkîf olup o rivâyeti tercih buyurmuş ola yâhûd kebîrleri altı yüz olsun yüz kanadı dahi safîr olmak cihetiyle hadîs-i şerîfte mezkûr olmasın ve beyân olunan kebîrleri olsun.

3245

مصطفى میگفت پیش جبرئیل
که چنانکه صورت توست، ای خلیل

(Hazret-i Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem, Cebrâil'e buyurdu ki, azîzim, yaratıldığın sûretle.)

Hazret-i Muhammed Mustafâ aleyhi's-selâm Cebrâil aleyhi's-selâm'ın yanında buyurdu ki yâ Cebrâil ancılayın ki ey benim dostum senin âlem-i melekûtta sûretin vardır o sûret nice ise bana öylece izhâr-ı cemâl eyle

3246

مر مرا بنمای محسوس آشکار
تا ببینم من تو را نظاره وار

(Kendini bana göster de seni öylece syredeyim.)

Tahkîk bana mahsûs ve aşikâre olarak kendi şeklini göster hattâ nâzır gibi aşikâre sana nazâr edeyim

3247

گفت: نتوانی و طاقت نبودت
حس ضعیف است و تنک سخت آیدت

(Cebrâil dedi ki, yâ Resûlullah, beni o sûrette görmeye tahammül edemezsin. Çünkü hiss-i insânî zayıf ve yufkadır, müşâhede sana güç gelir.)

Cibrîl-i Emîn buyurdu ki sen beni âlem-i melekûtta şeklim ile görmeye kâdir olamazsın ve sana tâkat olmaz zîrâ hiss-i insânî zayıftır ve yufkadır bu cihetle bu iş sana gâyet emr-i saab gelir diye cevâb verdi

3248

گفت: بنما تا ببیند این جسد
تا چه حد حس نازک است و بی مدد

(Melekût âlemindeki şeklini göster ki bu cesed, hissine ne derece nâzık ve tahammülsüz olduğunu görsün.)

Fahr-ı âlem sallallahu aleyhi ve sellem tekrar buyurdular ki sen sûretini ‘arz eyle hattâ bu cesed görürsün ki hiss-i insânî ne mertebede nâziktir ve insâna mededsiz ve fâ’idesizdir.

3249

آدمی را هست حسّ تنّ سقیم
لیک در باطن یکی خلق عظیم

(İnsânın bedenine âit duygusu nıksan ve zayıftır. Lâkin bātınında pek büyük bir mizaç vardır.)

İnsânın teninde olan hiss-i sakimdir ve egerçe eğridir lîkin insânın bātınında

(245 a)

bir azîm hâl vardır halk bunda hâl ma’nâsınadır.

3250

بر مثال سنگ و آهن، ای
لیک هست او در صفت آتش زنه

(Bu cesed, taşla demîre benzer; bu sıfâtle o çakmak gibidir.)

Bu ten insânı taş ve demîr gibidir lîkin çakmak gibidir hâsılı çakmak ve onun taşına beden-i insâniyeyi teşbîh buyururlar

3251

سنگ و آهن مولدِ ایجادِ نار
زاد آتش زین دو والدِ قهر بار

(Aşla demîr âteşin vücûda gelmesi için sebeptir. Âteş, bu ana ve babadan kahr yağdırıcı olarak doğar.)

taş ve demîr narın icadına sebeptir müvellid bu makâmda sebep ve bâis ma’nâsınadır zîrâ ol iki kahr yağdırıcı ve vâlid üzerine şerare-i nâr hâsıl oldu.

3252

باز آتش دست کار و صفّ تنّ
هست قاهر بر تنّ او، شعلہ زن

(Yine âteş, bedene âit bir sıfâttır. Fakat bedeni kahreder, alevler çıkarır.)

Ve dahi âteş tenin hâlinin san'ât ve amelidir velîkin ten üzerine gâlibtir ve ona şulesini urucudur dest-kâr el ameline derler

3253

باز در تن، شعله ابراهیم وار
که از او مقهور گردد برج نار

(Kezâ bedende İbrâhîm Aleyhisselâmda olduğu gibi, öyle bir ziyâ vardır ki onun te'sîriyle âteş burcu kahrolur, söner.)

Dahi tende hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâm'ın şulesi gibi bir şule vardır öyle şule ki o şuleden nâr bir cenk âteşi mağlûb olur ve küre narın şulesine gâlib olur hâsılı evliyâ-i kirâmda olan âteş-i 'âştan dünyâ âteşi havf eder belki nâr-ı cehennem bile havf ettiği mürûr eyleyen cüz yâ mü'mîn hadîs-i şerîfinden zâhir olur hattâ evliyâ-i kirâmdan çok kimesneler âteşe girip yanmadığı vâki olmuştur ez-cümle El-Hacı Bayram-ı Velî kuddise sırrûhu hazretlerinin hulefasından seyyid Ömer Sıkkînî kuddise sırrûhu'ye Akşemseddin buyurmuşlar ki azîzin emânetleri bizde iken bizim devrimizde senin irşâdın beyhûdedir diyerek teslikten men etmişler onlar dahi azîz müşârün-ileyhin rûhaniyetine tevch edince şu vecîhle cevâb almışlar ki seninle Akşeyhin arasına âteşten gayrı bir fasl eder nesne yoktur buyurmuşlar Ömer Sıkkîni dahi âteşe girip tâc ve hırkası yanıp teninin bir muyına dahi hâlel gelmeyince Akşemseddin hazretleri Mûsâfaha edip sîne saf olmuşlar ve bir dahi kendilerini irşâdtan men buyurmuşlar ve ba'de'l-yevm Ömer Sıkkîni hazretleri tâc ve hırka lâ-bis olmuşlar ve hâlâ o kolda tâc ve hırka giyemezler

3254

لاجرم گفت آن رسول ذو فنون
"رمز" نحن الاخرون السابقون

(Bundan dolayı hünerler sâhibi resûlullah hazretleri, biz ileri gidenlerin artta gelenleriyiz, remzini beyân etmiştir.)

bu ecîlden cemî' ulûmun ma'deni Resûl-i Kibriyâ (aleyhi ekmelü't teha)

اكمل التجايا نحن الآخرون السابقون

hadîs-i şerîfnde insânın cümleye gâlib olduğuna remz ve işâret buyurdular ve bu işâret sâbikun lûtfundan müstebân olur

3255

ظاهر این دو به سندانى زبون
در صفت از کوه آهنها فزون

(Bu ikisi yâ'nî çakmak taşı ile demîr, örs ile çekicinin zebunudur. Fakat sıfât i'tibâriyle demîr ma'denlerinden daha kuvvetlidir.)

Bu çakmağa ve taşa benzeyen insân-ı kâmilin zâhiri bir örsün zebunu ve mağlûbudur velîkin sıfâta demîrler ma'deninden

(246 b)

artukdur ve suhtelikte demîre gâlibtir.

3256

پس به صورت آدمى فرع جهان
وز صفت اصل جهان، این را بدان

(İnsân da sûreti ve hilkati i'tibâriyle cihânın feridir. Lâkin sıfâtı i'tibâriyle onu cihânın aslı bil.)

böyle olunca insân sûrette cihânın eczasından hâsıl olmağıla onun fer'idir velîkin sıfâtı ve kemâli cihetiyle cihânın aslı insânı bil.

3257

چون که کرد الحاح و بنمود اندک
هیبتى که که شود ز آن مُندکى

(Aleyhisselat efendimiz talebinde ısrâr edince, Cebrâil birazcık göründü, ammâ, heybeti dağı bile parça parça ederdi.)

İnsânın zâhirini bir sürü senin harekete getirir bâtını yedi feleği muhittir vefilhadîs

القدس ما وسعنا ارضه والاسمانى ولكن وسعنا قلب كل عبد نلقى نلقى وراعى

çünkü resûl-i ekrem (sallallahu

Te'âlâ aleyhi ve sellem) hazretleri bu hûsusa ilhah ve ısrâr eyledi Cibrîl Emîn dahi bir mikdâr sûret-i melekûtiyesini gösterdi bir heybet idi ki dağ onu görse pâre pâre olur idi

3258

شهبورى بگرفت شرق و غرب را
از مهابت گشت بی هُش مصطفى

(Sade bir kanadı, şarkı ve garbı kaplamış; sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz, o azamati görünce ve onun Hâlik-i Zîşânındaki kudreti düşününce, kendinden geçti.)

Cibrîlin kanadı maşrık ve mağrip mabeynini tutmuş bunun mehabetinden hazret-i Muhammed Mustafâ sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem laya'kıl olup kendilerinden geçtiler.

3259

چون ز بیم و ترس بی هوشش بدید
جبرئیل آمد در آغوشش کشید

(Cebrâil Aleyhisselâm Resûlullahın kendinden geçtiğini görünce insân şekline girip geldi. Zât-ı risâleti kucaklayıp ayılttı.)

Çünkü onu havfindan laya'kıl gördü der-akab Cibrîl gelip onu kucağına çekti

3260

آن مهابت، قسمت بیگانگان و آن
تجمش، دوستان را رایگان

(Cebrâil'in o mehabeti yabâncular içindir. Bu iltifâtı ise dostlara mahsûstur.)

O mehabet ecnebilerin kısmetidir zîrâ bî-gânelere muhib görünürler ve dahi bu taltif dostlara lâyıktır yâni bî-gânelere Cibrîl Emîn mehabetini izhârdan sonra onları taltif etmez bu cihetle bî-gânelerin nasîbi fakat mehabet olur.

3261

هست شاهان را زمان بر نشست
هول سرهنگان و صارم ها به دست

(Pâdişâhların tahtta oturdukları zamân olur ki orada eli kılıçlı ve korkunç çavuşlar bulunur.)

Bundan sonra mehabet bî-gânelerin nasîbi olduğunun beyânına şürû' edip buyururlar ki görmez misin pâdişâhların oturmak zamânı çavuşların mahûf özü vardır ve dahi ellerinde keskin kılıçlar vardır

3262

دور باش و نیزه و شمشیرها
که بلرزند از مهابت شیرها

(O çavuşların ve muhafızların ellerinde ucu eğri değnekler, mızraklar ve kılıçlar vardır. arslarlar bile onları görse, heybetlerinden titrerler.)

Ve dahi serhenglerin elinde deynek ve mızrak ve kılıçlar vardır öyle ki onun mehabetinden arslânlar titrer

3263

بانگ چاووشان و آن چوگانها
که شود سُست از نهییش، جانها

(Çavuşların sesinden ve ellerindeki sopadan canlar ürker. Heybetlerinden herkes korkar.)

Çavuşların savtı ve dahi o çevganlar ki onun şiddetinden cânlar zebun olur beyt-i âtiye merhûndur

3264

این برای خاص و عام رهگذر
که کندشان از شهنشاهی خبر

(Ama bu heybet, yoldan geçenlere, orada pâdişâh bulunduğundan haberdar etmek içindir.)

bu ahvâl-i mezkûra yolda geçen havâs ve âvâm içindir öyle ki onları şehensâhtan âgâh eyle ve pâdişâhın celadetini halka bildire.

3265

از برای عام باشد این شکوه
تا کلاه کبر ننهند آن گرو

(Bu azamet ve heybet, halkın kibir ve kini terk etmeleri içindir, onlara mahsûstur.)

Azamet âvâm-ı nâs içindir hattâ kibir külahını o cemâat başına koysunlar

(246 a)

3266

تا من و ماهای ایشان بشکند
نفس خود بین، فتنه و شر، کم کند

(Bu mehabet ve şevk, halkın, biz ve ben diye benlik davasına kalkışmamaları, kendini görüp beğenen nefsin fitne çıkarmaması ve şerre kalkışmaması içindir.)

Ve bizliini onlar izâle eyleye kendüyi görücü olan nefis katına ve şerri az eyleye

3267

شهر از آن ایمن شود، کان شهریار
دارد اندر قهر، زخم و گیر و دار

(Böylece pâdişâhın kahrı korkusuyla şehirde emniyet ve asayiş devâm eder.)

şehir o fitneden ve şerden emîn ola öyle diyerek ki o pâdişâh kahr-ı gazabında halka zahm-ı cenk sâhibidir eger bî-edeplik eder isen bizi te'dib eder.

3268

پس بمیرد آن هوسها در نفوس
هیبت شه مانع آید ز آن نحوس

(Halk, böyle nefislerin kötülük heveslerinden kurtulur, pâdişâhın heybeti fenâlıklara mâni' olur.)

Böyle olunca şerarın nefislerinde olan hevesler ölür pâdişâhın heybeti o ef'al –i kabîheden mâni' gelir ve herkes kendi edebîyle ölür.

3269

باز چون آید به سوی بزم خاص
کی بود آن جا مهابت یا قصاص؟

(Fakat pâdişâh, meclis-i hassına gelince orada mehabet ve kısâs gibi şeyler kalır mı?)

Ve dahi pâdişâh çünkü bezm-i hâs tarafına gelir o bezm-i hasda mehabet yâhûd kısâs kaçan olur zîrâ orası muhâbbet meclisidir kahr ve gazab meclisi değildir niteki buyururlar

3270

حلم در حلم است و رحمتها به جوش
نشوی از غیر چنگ و نی خروش

(O hâs mecliste hilimler içinde hilimler vardır. merhametler cûş ve hurûş hâlidir. Orada çeng ve ney sesinden başka bir sadâ işitmezsin.)

O bezm-i hasta hilm hilm içindedir ve rahmetler cûş ve hurûştadır o bezm-i hasta çenk nâmesinden ve nay âvâzından gayrı bir kimesne bir şeyin sadâsını dinlemez zîrâ her şeyin vakti vardır ve her nesnenin bir mahalli vardır nitekim buyururlar

3271

طبل و کوس هول باشد وقت چنگ
وقت عشرت، با خواص آواز چنگ

(Davul ve kösün korkunç sesleri harb esnâ'sındadır. Has nedîmlerle işret zamânı duyulan ise çeng nameleridir.)

cenk vakti tabl-ı âvâzı ve mahûf olan kösün âvâzı olur velîkin havâs ile işret vakti

çenk âvâzı olur.

3272

هست دیوان محاسب عام را
و آن پری رویان گرفتہ جام را

(Muhasebe divanı yâ'nî icab edenlerin hesâbına bakılması âvâm içindir. Perî yüzlü güzeller ise işret meclislerinde bulunurlar ve sakilik ederler.)

Yine havâsa taraf-ı pâdişâhiden bir gam ve keder olmadığını beyân için buyururlar ki görmez misin defterdarın divânı âvâm-ı nâs içindir ve defterdar onlar ile mâl-ı miriyi muhasabe eder velâkin o perî ruylar pâdişâhın bezm-i hassanın musâhibidirler ve onlar defterdar divanına muhasabe için gitmezler bunda işâret vardır ki evliyâyı kirâm (kuddise sırrûhu) Te'âlâ Esrarühüm için âhirette su'âl ve hesap yoktur ancak

bunlar âvâm-ı nâs içindir ve fi'l-hadîs-i şerîf *اذا أحب الله عبدالم يضره ذنبه* niteki Mûsâ aleyhi's-selâm'ın ve Davut aleyhi's-selâm'ın kıssalarından böyle olduğu zâhirdir.

قال هذا من عمل الشيطان انه عدو مبين قال رب اني ظلمت نفسي
فاغفر لي فغفر له وايضا قال الله تعالى في كتابه الكريم ووطن داود انما فتناه
فاستغفر ربه وخر راكعا واناب فغفرنا له ذلك وانه له عندنا لزي وحسن

115

3273

آن زره، و آن خود، در جنگ و دغا
وین شراب و نُقل در بزم صفا

(Zırh ve tolga gibi harp aletleri muharebe için, ipekli libâsalar ile sazlar ise işret meclislerinin kurulduğu yerler içindir.)

(247 b)

O zırh ve o tolga tahkîk cenk içindir ve bezm-i hasta bunlar olmazlar zîrâ orada kavga yoktur ve bunlar cenk içindir ve bu harirden dokunmuş kâlice ve nâme-i lezîze pâdişâhın saray-ı hası içindir çâlîş cenk ve ta'riş saray-ı pâdişâhi demektir

¹¹⁵ "Bu, şeytan işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşmandır" dedi. (15), Mûsâ, "Rabbim! Doğrusu kendimi ziyan uğrattım. Beni bağışla!" dedi; Allah da, onu bağışladı. Çünkü, çok bağışlayıcı, çok merhamet edici olan ancak O'dur.(16), Mûsâ, "Rabbim! Bana lutfettiğin nimetlere andolsun ki, artık suçlulara asla arka olmayacağım.(17), Sûre-i Kasas/15,16,17

3274

این سخن پایان ندارد، ای جواد
ختم کن و الله اعلم بالرشاد

(Ey cömerd kişi, bu hasin sonu gelmez. Binâenaleyh sözü kes ki her şeyi en iyi bilen Allah'tır.)

Bu söz nihâyet tutmaz ey yiğit âdem böyle olunca kelâmı burada hatm eyle işte benim bildiğim budur Allahu Te'âlâ reşâda a'lemdir

3275

اندر احمد آن حسی کو غارب است
خفته این دم زیر خالکِ یثرب است

(Hazret-i Ahmed'in rü'yet-i Cibrîl'e tahammül edemiyen hiss-i bedenisi şimdi Medine'de medfündür.)

Bundan akdem sürha karîb insânın ten hissi yâni cesedi sakîmdir velîkin bâtında bir azîm halkı vardır sen evliyânın cesed-i zâhirine bakma ve cesetleri cihetiyle küffâr gibi onlara en entüm illâ beşeri mislûna deme buyurmuşlar idi. Şimdi ol cisimle ve ol halk-ı azîmin beyânına şürû' edip buyururlar ki ol his ve ceset ki hazret-i Ahmet sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz de gurûb edici ve zâil olucudur. Şimdi medine-i münevvere turâb-ı inin tahtında uyumuştur

3276

و آن عظیم الخلق او کان صفر است
بی تغیر مقعد صدق اندر است

(Ama, bütün kâinâta gâlebe eyleyen, azîm yaratılıştaki azîm varlığı ise aslâ değişmeksizin kurb-ı ilâhîde ve doğruluk makâmında bulunmaktadır.)

O bâtında olan azîm hûy ki o pehlivândır onda tagyîr olmaksızın ehl-i sıdkın cennet-i alada oturacak yerindedir ve sâ'ir enbiyâ ve evliyânın hâli dahi böyledir

3277

قابل تغییر اوصاف تن است
روح باقی آفتاب روشن است

(Tagayyür ve tebeddülün yeri cesedir, bâkî olan rûh ise parlak bir güneştir.)

Tagyîrat ve tebdilatın mekânı cesedin evsâf ve ahvâlidir zîrâ cümle ma'raz ve sû-i hâl bedene arzı olur bekâ ile muttasıf olan rûh bir münevver güneştir onda tebeddül ve tagyîr olmaz.

3278

اوست بی تغییر لا شرقیة
بی ز تبدیلی که لا غربیة

(O güneş gibi parlak olan rûh, tagayür ve tebeddülden masundur. Çünkü o ne şarka ne de garba mensûbdur.)

Âfitâb-ı rûh tagyîr etmemek sfatıyla muttasıftır zîrâ onun hakkında âfitâb-ı rûh şarkî deildir demişlerdir ve yine tebdilszdir zîrâ onun hakkında lâgarbiye demişlerdir.

3279

آفتاب از ذره کی مدهوش شد ؟
شمع از پروانه کی بی هوش شد ؟

(Güneş hiç zerreden kendinden geçer; mum pervâneden aklını kaybeder mi?)

Tagyîr cisme gelip rûh-ı tagyîrden mahûf olduunun beyân ve isbâtı makâmında buyurlar ki âfitâb-ı zerreden kaçan -lâ ya'kıl oldu belki olmadı ve yine şem-i pervâneden kaçan bî-hoş oldu belki olmadı zîrâ zerrenin âfitâba nisbet-i vücûdu yoktur ve yine pervâne şemîn yanında hiç makûlesindendir bunun gibi mütegayyir olan hazret-i Ahmed sava'ın cism-i idir yoksa rûh-ı ine aslâ tagyîr gelmez.

3280

جسم احمد را تعلق بُد، بدان
این تغییر آن تن باشد، بدان

(Hazret-i Ahmed'in teninin rûhla ilgisi gizlidir. Bu değişme ten ve cisme âit arızalardandır, bunu bil.)

(247 a)

Hazreti Ahmed aleyhi's-selâm'ın cism-i inin cibri-i emînin sûret-i melekûtiyesine taalluk var idi böyle olunca bu tagyîr tene lâyıktır onu iyice bil rûh-ı inde aslâ tagyîr olmaz niteki aşağı gelecek ebyât-ı elerden zâhir olur.

3281

همچو رنجوری و همچون خواب و درد
جان از این اوصاف باشد پاک و فرد

(Hastalık gibi, uyku ve ağrı gibi... cân, bu sıfâtlardan ârîdir.)

Hastalığın ve dahi uykunun ve derdin bedene taaluku gibi bu tagyîr dahi bedene müteâlliktir rûh-ı insânî bu sıfâtlardan pâk ü tendir.

3282

خود نتانم، ور بگویم وصفِ جان
زلزلہ افتد در این کون و مکان

(Rûhun vasfını söyleyemem. Söylemiş olsam kün ve mekân âlemінде zelzele vâki olur.)

Ben bu rûh-ı muhammediyenin beyânına kâdir değilim. Eğer rûh-ı muhammediyenin vasfını söylersem bu âleme zelzele düşer

3283

رو بهش گر يك دمى آشفته بود
شیر جان مانا که آن دم خفته بود

(Cesed tilkisi bir an için perîşân olduysa da herhalde uykuda bulunmuşa benzer.)

eğer rûh-ı muhammediyenin cesed-i i bir an hayrân olduysa memuldür ki cân arslânı o dem hayrân olmuştur ve müşâhede-i Bârî ile hâba varmıştır. “mânâ” benzer ki ma'nâsınadır.

3284

خفته بود آن شیر کز خواب است پاک
اینت شیر نرمسار سهمناک

(Uykudan tamamıyla münezzeh olan o arslân o esnâda tecellîye mazhar olmuştu. İşte sana hem yumuşak hem de korkunç ve heybetli bir arslân.)

Rûh-ı muhammediye arslânı benzer ki uyumuş idi dedin lîkin hatâ ettin zîrâ şî'r uykudan pâktır işte sana bir mülâyim ve hem ve hem korkulu bir aslan sehemnâk mahûf olan nesneye derler.

3285

خفته سازد شیر خود را آن
چنان که تمامش مرده دانند این سگان

(Arslân kendisini öyle uyumuş gösterir ki köpekler onu tamamıyla ölmüş sanırlar.)

Belki aslan kendini ancılayın uyumuş düzer öyle uyumuş eder ki bu kelpler onu tamam mürde bileler ve dahi keyf-i mayeşa-i mer'iyye geleler şî'r dahi anlara aslanlığını bildire

3286

ور نه در عالم که را زهره بُدی
کاو ربودی از ضعیفی تر بدی

(Bir âcizin elinden bir şeyler yağmalamaya kim cesâret edebilirdi?)

eger cân aslanı uyumuş gibi görünmese bu âlemde kimin cesâreti olur idi ki bu zaafiyla bir tâne kapsın belki onu uyumuş diye cür'et eder. Terbed tanın fethi ve ranın sükûnuyla dâneyle ve az şeye derler.

3287

نقش احمد ز آن نظر بیهوش گشت
بحر او از مهر کف، پر جوش گشت

(Hazret-i Ahmed Alyehisselâm da o bakışla kendinden geçti ammâ aslında, varlık denizi, köpük sevgisi ile coştı, köpürdü.)

Hazret-i Ahmed sallallahu aleyhi ve sellem'in cesed-i i cibri-i emîne nazârdan ve sûret-i melekûtiyesini görmekten -lâ ya'kıl oldu öyle cesed-i ki Hakikât-i muhammediye o cesed-i in muhâbbetinden vücûda gelmesinden için cîş-ı hurûş ile dolu oldu ve cesed-i i vücûda getirdi ve ona varlık ata eyledi kef köpük ma'nâsındadır bu makâmda cesed-i -i muhammediye murâd olunur ve dahi bahrde Hakikât-i muhammediye murâd olunur ve bu beyitten zâhir oldu ki Hakikat-i muhammediye cesed-i saâdet-mend-i muhammediyeye âşık imiş.

3288

مه همہ کفّ است معطی نور پاش
ماه را گر کف نباشد، گو میاش

(Ay tamamıyla bir avuç gibidir, vericidir ve nûr saçıcıdır. Ayın eli avucu yoksa varsın olmasın.)

(248 b)

Su'âl geldi ki Hakikât-i muhammediye cesed-i mü'mine vücûd verdi dedin Hakikât-i muhammediyenin eli var mıdır ki ona vücûd vere bu beyt ile cevâb buyurlar ki mahın cem'-i vücûdu eldir ve dahi kâinâta nûr saçıcı bir cevad-ı kerîmdir böyle ihsân sâhibi olunca sen de ki eğer mahın eli olmaz ise varsın olmasın beis yoktur zîrâ elden garaz ihsândır ihsân olunca elin vücûdu lâzım değildir niteki hazret-i Mısrî kudde sırûhu. el-Azîz buyurmuştur beyit: bir el ki onun olmaya hayr u hasenatı verilmez ona cennet elinin derecâ'tı bu beyitten müstebân olur ki elden maksûd ihsân imiş işte Hakikât-i muhammediye dahi fahr-i âlem cesed verdi eger eli olmaz ise Hakikât-i muhammediyenin olmasın beis yoktur demek olur (sıhah)

3289

احمد ار بگشاید آن پرّ جلیل
تا ابد مدهوش ماند جبرئیل

(Hazret-i Ahmed Efendimiz, eğer hakikât-i muhammediyenin o azîm kanadını açacak olursa Cebrâil, ebedîyen kendinden geçer.)

Yine gelen tagayyür cesed-i mü'mine olup rûh-ı muhammediyenin tagayyür etmeyeceğini ve Cibrîle gâlip olduğunu ifâde ve isâbet makâmında buyururlar ki eger hazret-i Ahmed (sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem) rûh-ı inin bir kanadını açarsa Cibrîl-i Emîn abde dek medhuş olur

3290

چون گذشت احمد ز سدره مرصدش
و ز مقام جبرئیل و از حدش

(Peygamber Efendimiz, Cebrâil'in karâgâhı ve nazârgâhı olaln Sidretülmuntehâyı geçince.)

Çünkü hazret-i Ahmed (sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem) leyle-i mi'râcda Sidre'den ve Cibrîl-i Emîn'in gözedecek mahallinden geçti ve Cibrîl-i Emîn'in makâm ve haddi seyirinden mürûr eyledi mısra'-i sâni evvelî tekîd makâmındadır marsad mimin fethi ve ranın sükûnuyla ve kezâlik mirsad mimin kesriyle gözedecek mahallin evidir sidre cennetin yanında bir şecere-i enin ismidir dergeh-i Cibrîl-i Emîn'in menzilgâhıdır.

3291

گفت او را: هین بپر اندر پی ام
گفت: رو رو، من حریف تو نیم

(Haydi ardımca uç, buyurdu. Cebrâil de, yâ Resûlulah sen yürü git, buradan ilerisi için ben sana refakat edemem, cevâbını verdi.)

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki yâ Cebrâil âgâh ol izimde uç, Cibrîl dahi dedi ki siz teşrîf buyurun oralara gitmeğe ben cenâb-ı risâlet penâhınıza refik olamam.

3292

باز گفت او را: بیا ای پرده سوز
من به اوج خود نرفتستم هنوز

(Resûlullah Efendimiz buyurdu ki, ey felek perdeleirni yakıp geçen, gel! Ben daha seyrimin nihâni noktasına vâsıl olmadım.)

Yine hazret-i Ahmed sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem buyurdu ki; gel ey perde ve hicâb yakıcı ben hâlâ kendi makâmıma varmadım ve varmak isterim ve Rabbimi görmek isterim bana refakat eyle.

3293

گفت: بیرون زین حدّ، ای خوش فر من
گر زخم پرّی، بسوزد پرّ من

(Cebrâil dedi ki, ey benim güzel nûrlu arkadaşım, buradan ötesine geçmek için bir defa daha sallayacak olursam o kanat yanar.)

Yine Cibrîl dedi ki bu makâmdan tâşra ey benim revnakı ve letâfeti hoş güzelim eğer bir kanat urursam benim kanadım yanar ve filhadîsü'l-şerîf

لودنوت انملة لاحتقرت¹¹⁶ yâni bir parmak mikdârı geçmiş olaydım yanar idim demektir.

3294

حیرت اندر حیرت آمد این قصص
بی هشی خاصگان اندر اخص

(Bu hikâyeler hayret içinde hayrettir. Daha hasların hâllerini görünce hâs kullar, kendilerinden geçerler.)

(248 a)

Bu hikâyeler hayret ender hayret geldi işte böyle hasların hasü'l-hâs olan zât-ı hakkında bî-huşluğu vardır bu makâmda hastan murâd Cibrîl ve ehastan murâd resûl-i ekrem sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem'dir.

3295

بی هشیها جمله اینجا بازی است
چند جان داری که جان پردازی است

(Buradaki her kendinden geçiş, bir oyundan ibâettir. Senin kaç cânın var? Burası cân pâzâridir.)

Bu bihuşlukları ki söyledin bunlar etfâlin mel'abesi gibidir niçe bir cânını saklarsın cân pervâza mensûbtur ve gideyim der hemen cânını visâl-i Hakka salıver ve vatan-ı aslına git ki onda neler vardır bu hayretlerin mel'abe olduğunu o zamân anlarsın

¹¹⁶ Bir parmak mikdârı geçseydim, yanardım.

3296

جبرئیل، گر شریفی ور عزیز
تو نه ای پروانه و نه شمع نیز

(Ey Cebrâil, sen ve azîz bir bir melek-i mukarrepsin; lîkin ne pervânesin ne de mum!)

Ey Cebrâil eğer isen ve azîz isen de lîkin ‘aşkda ve ma’şûkda değilsen asl-ı kemâl hazret-i Muhammed Mustafâ (sallallahu Te’âlâ aleyhi ve sellem) gibi hem habîb ve hem mahbûb olmaktır (byt) şem‘ çünkü ziyâsı ve parlaması vaktinde pervâneyi dâ’vet eder ve gel kendini kendini yak der pervânenin cânı aslâ sabır edemeyip hemen kendini şem‘e atar ve yakar

3297

این حدیث منقلب را گور کن
شیر را بر عکس، صید گور کن

(Bu tersine sözü göm, yan örtülü bırak, aksine olarak, asrlanı yabân eşeğine av yap!)

Bu münkâlib kelâmı söylemeği terk eyle münkâlib mühâlif demektir kelâmın mühâlif olması ulemâ-i zâhir bir kere Cibrîli büyük eylediler ve Fahr-i Âlemi ondan aşağı eylediler zîrâ fahr-i âlem Cibrîl’in heyet-i melekûtiyesinden medhuş oldu dediler ve leyle-i mi’râcta peygamberimiz aleyhisselâmı büyük ettiler zîrâ Cibrîl’in varmadığı yerlere vardı dediler ve Cibrîli küçük ettiler işte bu cihetle ulemâ’nın kelâmı muhâlif olmuş oldu eğer etmez isen aslanı ulemâ gibi hımar-ı vahşiye sayd ile senin söylediğin kelâm ki medhuş olan cesed-i Muhammediyedir rûh-ı mü’minleri değildir demiş idik öyle deme zîrâ ulemâ infî’âl ederler ve onların böyle hakk kelâma rızaları yoktur hemen onlar tenâkus etmeği isterler ve köre şi’ri sayd ettirmek isterler körken mezâra eyle demektir bu makâmda terk eyle demek murâd olunur.

3298

بند کن مشک سخن پاشیت را
وامکن انبان قلماشیت را

(Saçma söz akıtan tulumu bağla, saçma sözler dağarcığını açma!)

Yâ Mevlânâ senin söz nisar edici kırbanı bağla ve dahi darıcığa benzeyen dilediğini söylemeği açık eyleme şaşından tebule derler bu makâmda saçmak murâd olunur

dilediğini söyle demektir enban hemzenin fethi ve nunun sükûnuyla darcığa derler kelimesini darcığa teşbîh buyurdularından ve **emken** ta'bîri münasîb oldu.

(248 b)

Mânâsı açma demektir

3299

آنکه بر نگذشته اجزایش از زمین
پیش او معکوس و قلماش است این

(Cüzleri yere bağı kalana, bu sırlar, saçma sapan gelir.)

O âlim ki ecza-yı vücûdu zemînden hareket etmedi benim makûl ve Hakk söylediğim kelâm onun 'îndinde tersinedir ve dilediğini söylemektir binâberîn cesed-i medhuş ve rûh olmadı demeği dinlenmez bu sûrette mûarıza etmeyip onlara müdara etmek lâzım gelir niteki Hafizi Şirazî kuddise sırrûhu buyurmuştur. Beyt

آسایش دو کیته تفسیر این دو حرفت بادوستان مروت بادوشمنان مدارا

ve yine Cenâb-ı

Mevlânâ kuddise sırrûhu bu beyiti tanzir de buyurmuştur

آسایش دو کیته کیرم که این دو حرفت بادوشمن بداندیشن شکل بود
مدارا اختر ماترید من صدین القمین

lîkin Cenâb-ı Mevlânâ

(kuddise sırrûhu) şekk-i evvelî ihtiyâr buyurdular niteki buyururlar.

3300

لا تخالفهم حبیبی دارهم
یا غریبا ناز لا فی دارهم

(Ey öylelerinin evi olan dünyâya garîb gelen sevgili dostum, onlar muhâlefet etme ve idâreye bak!)

Ey dostum onlara muhâlefet eyleme belki onlara müdara eyle ve yine buyururlar ki ey onların arzına nâzil olan garîb sakınıp halka muhâlefet gösterme

3301

اعط ما شاءوا و راموا و ارضهم
یا طعینا ساکنا فی ارضهم

(Ey onların yurtlarına konmuş dost! Diledikleri, istedikleri şeyi ver, onları râzı et.)

Onların dilediğini ve talep ettiğini ver ve onları erza eyle ey onların yerinde sakin olan geyik ‘arz-ı ef’al babından emr-i hâzırdır ve hemze eğerçe hemze-i kat’adır velâkin zaruret-i vezin için hemze-i vasl gibi okuyasın za’yen geyik demektir bu makâmda dervîş-i garîb murâd olunur zîrâ dervîş dünyâda garîbtir dünyâ ehl-i dünyânındır

3302

تا رسیدن در شه و در ناز خوش
رازی با مرغزی می ساز خوش

(Pâdişâhın nezdinde varıncaya kadar ey ReyLî, Mervli ile hoş geçin!)

Ma’şûk-ı Hakîkîye ve onun güzel ve hoş nazına vâsıl oluncaya dek ey Rey şehrine mensûb olan Merve şehrine mensûb olan ile güzel düzül ve hoş ülfet ile Rey şehrine nisbet edince râzı dersek ve dahi merve şehrine nisbet edince merzi dersek bu makâmda râzîden murâd dervîş ve merzîden murâd münker-i suhtedir bu ebyât-ı enin

مأخوذی علیکم بالمدار

hadîs-i şerîftir

3303

موسیا، در پیش فرعون زمن
نرم باید گفت، قولاً لینا

(Ey vaktin Mûsâ’sı olan Hüsamüddin Çelebi zamânın firavunlarına karşı rıfk ile nezaketle söz söylemek gerekir.)

Ey Mûsâ meşrep dervîş zamânın Fir’avnu önünde kelâmı yumuşak söylemek lâzımdır zîrâ Kur’ân-ı kerîmde Cenâb-ı kibriyâ hazret-i Mûsâ ve Harun aleyhisselâma Fir’avn için ¹¹⁷ *فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيْنًا* buyurmuştur.

3304

آب اگر در روغن جوشان کنی
دیگدان و دیگ را ویران کنی

(Eğer kaynayan yağın içine su dökersen tencereyi de ocağı da harao etmiş olursun.)

Eğer suyu kaynayıcı yağın içine ilkâ edersen ocağı ve tencereyi harap edersin bu

¹¹⁷ (Fir’avn) Olur ki nasihat dinler yâhûd (Allah’tan) korkar.Sûre-i Taha, 43/44

cihetle sana ziyânı dokunur.

3305

نرم گو، لیکن مگو غیر صواب
وسوسه مفروش در "الین الخطاب

(Nâzikane söyle, lîkin doğrudan başka bir şey' söyleme. Nezaketle hitâb edeceğim diye vesvese ile dolu kelâmda bulunma!)

(249 a)

Egerçi müdahere eyle lîkin sevâbın gayrısını söyleme zîrâ müdâhene olur o harâmdır ve caiz değildir ve müdâheneye mesag-ı şer'î yoktur yumuşak kelâm içinde vesvese satma yâni müdâhene etme demektir

3306

وقت عصر آمد، سخن کوتاه کن
ای که عصرت عصر را آگاه کن

(İkinci vakti oldu, sözü kısa kes. Ey asrın sâhibi, yâ'nî vaktin kutbu olan, asrındakileri ikaz et.)

İkinci vakti geldi sözü kısa eyle ey zât senin bu asrın kıyâmete dek olan asrın halkını âgâh edicidir zîrâ bu kitâb kıyâmete dek okunup intifâ' olsa gerektir

3307

گوی مر گیل خواره را که: قند به
نرمی فاسد مکن طینش مده

(Toprak yiyene şekeri methet, zararlı bir yumuşaklık gösterip de ona toprağı verme!)

müdara ne vech ile olmak iktizâ' eder ve ne mikdâra olmak lâzım gelir onun beyânına şürû' edip buyururlar ki sen toprak yiyicilere yâni ehl-i dünyâya de ki toprak yemekten senin hakkında şükr-i maârif-i ilâhîyeden yemek iyidir işte yumuşak söylemek bu mikdâr lâzım gelir yoksa fâsid mülâyemet gösterip ona toprak ye şekerden âlâ deme yâni ehl-i dünyânın hâlini tahsîn etmeye zîrâ müdâhene olur hulâsa-i kelâm mürâî sufiler gibi mülkuk ve vüzeraya

ایہ عدل ساعہ خیر من عبادہ سنہ

diyerek hadîs okuyup müdâhene etme ve yine Sa'di'nin Gülistan'ında hezeyân etme demektir egerçe pend şerhinin âhîrinde merhûm ve mağfurla sultân selîm hana ve mustafâ hana ve sultân mahmûd hana biz

dahi duâ ettik ve senâ ettik velîkin Sa'di'nin Gülistan'ında ettiği müdâhenenin Hakk bilir ki binde biri değildir.

3308

نطق جان را روضه جانیبستی
کز حرف و صوت مستغنیستی

(Harfle sesle alışverişin yok, ammâ yine de cân sözlerine cân bahçesinin sen.)

Beyt-i evvelde gülhâra şöyle söyle buyurmuşlar idi bu münâsebetle elfâzın beyânına şürû' edip buyururlar ki câna müteâllik olan nutka bir cân bağçesi olursun yâni sende rûh-ı perver-i maârif-i ilâhîyeler peydâ olur eger harf-i sûretten müstağni olursak ve ehl-i kâllikten kurtulursak işte elfâz ve kâlûkîl böyle bir şeye yaramaz velîkin

3309

این سر خر در میان قندزار
ای بسا کس را که بنهاده ست خار

(Sözle olan teblîgat, şeker kamışı tarlasına korkuluk olarak konulan eşek başı gibidir ki çok kimseyi diken ve çalı hâlinde bırakmıştır.)

Bostan oyuğu gibi elfâzı ârifler Hakikât gülistanı miyânına vaz' ettiler ey kimesne bil ki çok nâ-ehiller için ârifler bu elfâz ve hikayâtı ve hezeliyatı ve bağın etrâfında diken makâmında kendilerinin gülistan ma'rifetinin içine bu serharrü'l-elfâzı vaz' etmişler hattâ hayvân makûlesi korkup firâr etsinler ve filvâkıa murâdları gibi oldu.

3310

ظن ببرد از دور، کاین آن است و بس
چون قُچ مغلوب، وا میرفت پس

(O sûretle bakanlar, mesneviyi, o fıkralardan ve lâtifelrden sanırlar; bu zanları dolayısıyla da döğüşte mağlûb olmuş bir koç gibi geri geri giderler.)

(250 b)

Zîrâ hayvân makûlesi uzaktan bu serharrü'l-elfâz ve hikayât ve hezeliyatı gördükde zann ettiği bu kitâbta olan hemân o hikâyedir ve o hezel-gûne olan sözdür, başka bir şey yoktur. Cenkte mağlûb koç gibi geri gitti.

3311

صورت حرف آن سر خر دان یقین
در رز معنی و فردوس برین

(Söz sûreti bil ki ma'nâ bağındaki yüce bahçelerdeki eşek başı gibidir.)

Harfin sûretini o ayyuk gibi bil yakîn ile ma'nâ bağında ve cennet-i âlâda zîrâ bu elfâz çok kuş ve hayvân makûlelerini tard eder ve kelâm-ı evliyâdan mahrûm eder hâl ve şân mazikr gibi olunca;

3312

ای ضیاء الحق، حسام الدین در آر
این سر خر را از این بطیخ زار

(Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsamüddin, bu eşek başını o karpuz tarlasına dik ki,)

ey Hakk'ın ziyâsı Hüsamüddin sen dahi selefin eserine ittibâ edip bu sırr-ı harî bezm-i batih-zâr olan kitâb-ı mesnevimize vaz' eyle ki münkîrler firâr etsinler batih-zar kavun biten mahalle derler

3313

تا سر خر چون بُمرد از مسلخه
نشو دیگر باشدش زین مطبخه

(Eşek başı derisi yüzüldüğü yerden karpuz tarlasına götürülünce, o tarla ona başak bir neşet verir.)

Hattâ o merkep başından yapılmış oyuk çünkü salhaneden alev aldı ona bir gayrı nüma dersin bizim bu mabtahamız yâni mürde ve cemad gibi olan elfâz bizim bu kitâbımızdan hayât-ı ebedî bulsun demek murâd buyururlar

3314

هین ز ما صورت گری و جان ز تو
نی غلط، هم این ز تو، هم آن ز تو

(Ey Hüsamüddin, sûretini vücûda getirmek bizden, rûh vermek de senden. Yanlış söyledim; bu da senden o da senden.)

Âgâh ol el-hüsamü'l-elfâz bizden ona cân vermek sizdendir bu böyle değildir galat söyledim belki elfâzımda sendendir ve ma'nâ dahi sendendir yâni mesnevi-i in elfâzı da senin himmetinle ve ma'nâsı dahi senin bereket ve feyzinledir benim aslâ alâka ve medhâlim yoktur demektir

3315

بر فلک محمودی، ای خورشیدِ فاش
بر زمین هم تا ابد محمود باش

(Şüphesiz sen göklerin övdüğü bir güneşsin, yeryüzünde de ebedîyen öğül!)

Felek üzerine ey şikâre güneş sen mahmûdsun zemîn üzerine dahi ebede dek mahmûd ol ki;

3316

تا زمینی، با سمائی بلند
یک دل و، یک قبله و، یک خو شوند

(Arzda bulunanlar da semâdakiler gibi sana hürmet ve ta'zîm etmekte müttehid olasunlar.)

Hattâ zemîne mensûb olan âli sanan semâ ile gönülleri bir ve mâbûdulları bir ve hûyları bir olalar yâni zemîni ve suflı olanlar melekîyet sıfâtını giyeler bu cihetle

3317

تفرقه بر خیزد و شرک و دوی
وحدت است اندر وجود معنوی

(Ehl-i 'arz ile ehl-i semâ müttefik ve müttehid olunca tefrika ve ikilik şirki zâil olur. Mâ'nevî varlık da vahdetten ibârettir.)

Bu cihetle ehl-i 'arz ile ehl-i semâ beyninde ayrılık kalka ve dahi şirk kalka ve ikilik gide zîrâ mânevi olan vücûd beyninde vahdet-i sarfa vardır ve dahi nazm-ı kerîminde bu ma'nâya işâret vardır hâsılı evliyâullah miyânında birbirine hased ve bugz ve 'adâvet yoktur ulemâ-i zâhirin miyânında olduğu gibi bir köy efendi İmtihân nâm kitâbının dibacesinde demiştir ve

¹¹⁸ قد غلب على علماء الدهر محمد والعباد والكبر بوندن بود وقتك علمائنا
bundan bu vaktin ulemâ'sının hâlini anla o vaktin ulemâ'sının

(250 a)

hâli bu imiş.

3318

چون شناسد جان من جان تو را
یاد آرد اتحاد ماجرا

(Benim rûhum, senin rûhunu tanıyınca görüp geçirdikleri şeylerin anı şeyler olduğunu hâtırlar.)

Yine hazret-i Mevlânâ kuddise sırrûhu buyururlar ki çünkü benim cânım senin cânını

¹¹⁸ Zamanın ulemâ'sında, hased, kibir ve inad galiptir. (Birgivi)

anlar ve âşinâlık beynlerinde hâsıl olur ezelde vâki olan ittihadı hâtırlar yine getirirler.

3319

موسى و هارون شونند اندر زمين
مختلط خوش همچو شیر و انگين

(İkimizin rûhları Mûsâ ve Harun gibi birleşirler ve süt ile bal gibi kaynaşır.)

Bu zemînde birbiriyle hazret-iMûsâ ve Harun aleyhi's-selâm. nice ise öyle olurlar ve dahi süt ve asel nice muhtılat olursa öylece hoş birbirine karışırlar

3320

چون شناسد اندك، او منكر شود
منكرى اش پرده ساتر شود

(Fakat azıcık tanır, bilir de inkâr ederse bu inkâr edişi de birliği örten bir perdeden ibârettir.)

çünkü ervâh biribirini az anlar biribirini münkîr oldular ve dahi onun inkârı bir urucu perde olur bu cihetten ehad-ı hüma âhire husud ve düşmân olur ve onun kemâlini kamehu Hakka görmez ve tefrîkada kalırlar

3321

پس شناسایی بگردانید رو
خشم کرد آن مه ز ناشکری او

(Böyle azıcık tanımış olnalardan çoğu sonra yüz çevirip inkâra kalkışınca o Hakikat Kameri –yâ'nî insân-ı kâmil- onun küfrân-ı ni'mette bulunmasından gazaba geldi ve evvelki tanımısını da kendisinden nez'yledi.)

Çok anlayıcı ve zekîler vardır ki anlamaktan yüz döndürdü ve ahmak oldu Allah Te'âlâ hazretleri şükürsüzlüğü sebebiyle onlara gazab etti

3322

زين سبب، جان نبی را جان بد
ناشناسا گشت و پشت پای زد

(Bu sebeple hazret-i Peygamberin rûhunu bir takım ölü canlar tanımadılar ve inkâra kalkıştılar.)

İşte böyle mağdub-ı âliye olmaktan der ki beni muhterem sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin rûh-ı saâdet-mendini kâfirin cânı evvel anlar iken sonra anlamaz oldu ve araz etti ve ayak koydu

3323

این همه خواندی، فرو خوان "لم یکن"
تا بدانی لَجَّ آن گبر کهن

(Ey muhatap şu sözleri okudun, bir de lemyekun sûresini oku da o eski kâfirin inâdını, isrârını bil!)

Bu söylediğimin cümlesini bu kitâbta okurdun Lemyekunellezine keferu sûresini dahi oku ki bu eski küffârın inâdını âyet-i kerîme ile bilesin ve iyi îman eylesin bu sûrenin evvelinde ehl-i kitâbın dinlerinden âdem-i infikakı beyân olunmuştur ve i'nâtları dahi bundan ibârettir bundan sonra küffârın evvel bildiklerinin beyânına şürû' buyururlar.

3324

پیش از آن که نقش احمد فر نمود
نعتِ او هر گبر را تعویذ بود

(Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem Efendimizin zâhiri varlığı dünyâyâ gelmeden evvel onun vasıfları her kâfirin muskası olmuştu.)

Ondan evvel ki hazret-i Ahmet sallallahu Te'âlâ aleyhi ve sellem'in nakş-ı i dünyâyâ revnak gösterdi yâni kevne teşrîfinden makaddem-i na't nat-ı şerîf-i muhammediye her kâfire nüsha ve hamâil idi

3325

کاین چنین کس هست؟ یا آید پدید؟
از خیال روش دلشان می طپید

(Böyle bir zât vardır, 'acaba ne vakit zuhûra gelecektir?, derlerdi, vech-i muhammedînin hayâliyle yürekleri oynardı.)

Buncılayın bir peygamber vardır zâhir olsun divanın vech-i ini tahayyülde bunların gönlü hareket eder idi ve muzdarip olur idi

3326

سجده می کردند کای ربِّ بشر
در عیان آرایش، هر چه زودتر

(Secde ederek, ey insânların Rabbi, onu bir an evvel meydâna getir, diye duâda bulunurlardı.)

Secde eylerler idi ki ey beşerin tanrısı o peygamberi izhâr eyle her ne ki tîz der

izhârında sen onu eyle ki bizler dahi o Nebî Zîşân ile müşerref olalım

3327

تا به نام احمد از یستفتحون
یاغیانشان می شدند سر نگون

(İsm-i Muhammedî hürmetine feth ve zafer taleb ettikleri için düşmânları tepetaklak olurdu.)

(251 b)

Hattâ fahr-i âlem efendimiz kevne teşrîfinden mukaddem nâm-ı iyle feth-i taleb ederler idi ve nâm-ı muhammedden istimdâd ile onların bâgileri ve a‘daları başı aşağı olurlar idi nite ki Kur’ân-ı kerîmde ve

119 *وكانوا من قبل يستفتحون على الذين كفروا* buyurulmuştur.

3328

هر کجا حرب مهولی آمدی
غوئشان کراری احمد بُدی

(Her nerede onlara karşı korkunç bir harb açılrsa zât-ı ahmed’i mü’min’ mü’min yardımı onlara erişirdi.)

Her kande ki ehl-i kitâba bir harb-i mahûf gelir idi onlara yardım hazret-i Ahmed’in sallallahu aleyhi ve sellem behadır ve pehlivânlığından olur idi

3329

هر کجا بیماری مزمن بُدی
یاد اوئشان داروی شافی شدی

(Her nerede kötürüm bir hasta bulunsa, resûl-i erkemîn hâtırlanması, ona şifâ’ veren bir ilâç te’sîri yapıyordu.)

Her kande çoktan beri bir yatar hastâ ki var idi Fahr-i Âlemîn yâdı onlara şifâ’ verici bir ilâç olur idi

3330

نقش او می گشت اندر راهشان
در دل و در گوش و در افواہشان

¹¹⁹ Bir kitâb (Kur’ân-ı Kerîm) geldi ki daha evvel küfredenlerin aleyhine feth istiyorlardı. Süre-i Bakara, 89.

(Yâhûdiler yolda giderken, resûl-i Ekrem'in şekil ve şemai kalblerinde, kulaklarında ve ağızlarında bulunurdu.)

Fahr-i cihânın nakşı ve sûreti yapılmış olduğu halde onların yolunda olur idi ve mürûr esnâ'sında görüp tahayyüt ve ta'zîm ederler idi ve dahi onların gönlünde ve kulağında ve ağızlarında Fahr-i Âlemîn Fahr-i Âlemîn nâm-ı inin yâdı var idi ve nakşı dahi menkuş idi.

3331

نقش او را کی بیابد هر شغال ؟
بلکه فرغ نقش او، یعنی خیال

(Resûlullahın hakikî nakşını yâ'nî şekil ve şemaiğini- her çakal bulabilir mi hiç? Belki onların bildikleri ve buldukları nakş-ı Nebevî'nin fer'i yâ'nî hayâlden ibâret idi.)

Nakş-ı muhammediye bunların yolunda ve kalbinde ve kulağında menkuş idi dedim velâkin onun nakşını her bir çakal kaçan bulur belki bulamaz bu sûrette onlarda olan nakş-ı muhammedi asl-ı nakş-ı muhammedînin fer'idir yâni bir hayâldir zîrâ

3332

نقش او بر روی دیوار ار فتد
از دل دیوار خون دل چکد

(Risâletpenâh Efendimizin sûreti duvara aksedecek İsa duvarın kalbinden kan damlar.)

eger fahr-i kâinât aleyh-i ekmeli't-tehayâtın sûret-i saâdeti duvarın üzerine düşerse o duvarın gönlünden gönül kanı damlar ve insân rütbesini bulur.

3333

آن چنان فرخ بود نقشش برو
که رهد در حال دیوار از دو رو

(Sallallahu Aleyhivesellemîn sûreti duvara öyle saâdet verir ki derhal duvar iki yüzlü olmaktan kurtulur.)

Ancılayın Fahr-i Âlemîn nakşı duvar üzerine katlı olur ki o duvar iki yüzlü olmaktan halâs olur.

3334

گشته با يك روئی اهل صفا
آن دو روئی عیب مر دیوار را

(Temiz ve pâk kişilerin temizliğine karşı, duvarın iki yüzlülüğü onun çin ayıptır doğrusu.)

O duvar ehl-i sefanın bir yüz olmuş olur o iki yüzlülük duvara ayıptır.

3335

این همه انکار و کفران زادشان
چون در آمد سید آخر زمان

(Hulâsa Yâhûdiler, Resûl-i Ekrem 'i görünce bütün bu yüceltmeyi ve muhâbbetlerini adeta el aldı götürdü.)

Bu cümle ta'zîm ve muhâbbet ki ehl-i kitâbta var idi çünkü fahr-i âlem ba's olundu ve sûretiyle onu gördüler cümle muhâbbetlerini rüzgâr iletti ve ona döndüğü

3336

قلب، آتش دید و، در دم شد سیاه
قلب را در قلب، کی بوده ست راه ؟

(Kalp, bir altın âteşi görünce derhal kârarır. Kalp, kalbe yol bulabilir mi hiç?)

kalb âteşi gördü ve o demde siyâh oldu kalb olan kimesnenin âlem-i kalbe kaçan yolu olmuştur. Kalb-i âdem mihenge şevk lafını urur hattâ mürîdlerini kalp değil imiş diye şekke düşüre eğer mihenkten kaçsa kalp olduğuna cezm ederler.

(251 a)

O müzevirin hîlesinin dâmına bir nâkıs düşer zîrâ bu şübhe her bir hasdan baş kaldırır iyi âdem bunun kalp olduğunu cezm eder ve şüphesi olmaz Öyle diyerek nâkıs onun dâm-ı mekrine düşer ki eğer bir pâk nakd olmayaydı kaçan senin imtahanın tâlibi olur idi. Bu kalp mihenk ister ammâ ancılayın ki kalplığı aşikâre olmyan belki bunu hâlistir diye o mihenk ki kalbin vafını söylemez o ne mihenktir ve ne nûr-ı ma'rifet sâhibidir eğer âyîne yüzde olan ayıbı söylemez ise her deyusun hâtırı kalmasın için o âyîne olmaz belki münâfık olur bunculayın âyîneyi kâdir olduğun kadar isteme yâni hâzır için ayıp söylemeye n şeyh müzevvidir ona sen mürşid deme buyurmak murâd buyururlar.

المحدث الذي من علينا باتمام شرح الجلد الرابع من المشوى
المعنوى والصلوة والسلام على سيدنا وديننا وشعبنا محمد المكي المدني
الرهاشمي وعلى الوصحابه المتسكين بسنة النبوي المصطفى قدم
شرح الجلد الرابع من كتاب مولانا جلال الدين الرومي البليغي قدس سره
السامي على يد ربه الفقيه المحقق المعترف بالعلم والتقصير الحاج سيد
الحافظ محمد مراد النقشبندی بن الشيخ الحاج عبدكليم النقشبندی عنى
عنهما العفو العالی الشيخ في كنية مراد ملاح في بازار جهارستانه في قرب جامع
السلطان سليم خان قديم عليه الطاف الكريم والواعظ الجمعة في جامع السلطان
احمد عليه سحاب الغفران في ليلة العرفة من شهر ذي الحجة الشريفة
سنة ثمان وثمانين بعد المائتين والالف تقبل الله منه بقبول حسن
وجعله مقبولاً بين اصحابه وامتداد اولادهم اربابه ومنتشراً في البلاد والاقتصاد
كأنه كتب الاخيار امين بكمرة طه ويس ثم الصلوة على خديجة
الكبرى وفاطمة الزهري وعلى الامام الحسن الرضوي والحسين الشهميد بكر بلا
وعلى الائمة الاثنى عشر رضوان الله تعالى عليهم اجمعين وحشرنا معهم
يوم القيمة امين

120

SONUÇ

Bir milletin en değerli kültür varlıkları arasında yer alan edebiyat ; toplum yaşantısını günümüze aktarmada önemli bir yere sahip olmuştur.Şerh geleneği içerisinde taşıdığı anlam ve mefûmları , toplum tarafından anlaşılması için doğurmuştur Şerh , müşterek İslam kültürünün geleneğinin bir ürünüdür ..Şerh geleneği asırlardan beri süre gelen zengin bir kültüre ait olan edebiyat ve bu bağlamda dini – tasavvufî birikimlerimizin bize ulaşmasında büyük bir getirisi olmuştur.

Mevlânâ , sûfî kimliğiyle dinî – sosyal tarihimi etkilediği gibi şair ve düşünür olarak da , edebiyat ve düşünce tarihimize önemli katkılar sağlamıştır.Mevlânâ'nın zamanına gelinceye kadar edebî bir terim olarak çağrışım yapan “Mesnevî” kelimesi, Mevlânâ'nın mesnevî nazım türünde yazdığı ve bizzat adını Mesnevî kendisinin

¹²⁰ Elhamdülillah, Mesnevî Şerhi'nin 4.cildi tamamlandı. Salat ve selâm Hazret-i Peygamberin ve ashâbının üzerine olsun. Mesnevî kitabı Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin kuddise sırruhu'dir. Onu eliyle (yazarak) şerh eden fakîr ve hakir Seyyid Hâfız Mehmed Murad el-Nakşibendî b. Şeyh el-hâc Abdülkelim Nakşibendî (Allah onun günâhlarını affetsin) , Çarşamba pazarındaki Murad Molla Tekkesi'nde Sultan Selîm Han Câmi'i yakınlarında, bir zilhicce gecesi, 1158 (hicrî) senesinde bitirdi. (dua kısmı)

koyduğu eseri , günümüzde de olduğu gibi yazıldıktan hemen sonra bile Mevlânâ'nın Mesnevî'sini akla getirmiştir.Mevlânâ'nın en temel eseri olan Mesnevî zamanla mahiyetini ve anlamını genişletmiştir.Mesnevî , bir çok âlim , edip ve şair tarafından tercüme edilmekle birlikte Mevlevî olsun olmasın bir çok şaire de ilham teşkil etmiş ve adeta bir “Mevlevî Edebiyatı”nın doğmasına sebep olmuştur.

Böylece Mesnevî hangi geleneğe , hangi muhite mensup olursa olsun ; Mesnevî okutan ve şerh eden kişileri ifade eder olmuştur.Mesnevî'yi şerh etmek amacıyla Dârü'l-Mesnevî (Mesnevîhane) adıyla müesseseler kurulmuştur.Günümüzde Mesnevîhane Tekkesi adıyla müesseseler kurulmuş , bu merkezler bir nevi cemiyete tasavvufî – edebi zevk de kazandırmıştır.Mesnevîhane Darü'l Mesnevî'nin üçüncü postnişi Mesnevîhân-ı Şehîr diye tanınan Molla Murâd tarafından tashih edilmiştir.Bu tekkeyi özellikle Mesnevî eğitimi vermek için kurmuştur.Çok geniş bir tasavvufî birikime sahip olan Molla Murâd , Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin altı cilt olarak tam ve oldukça kısa ve vecîz bir şekilde Türkçe şerh etmiştir.Münasebet düştükçe ayet ve hadislerle desteklenen bu şerh Şifâî Dede'nin şerhinden biraz daha geniştir.

Molla Murâd'ın Hülâsat'üş Şürûh isimli Mesnevî şerhinin Dibâce kısmında : “Haddimiz ve liyâkatimiz olmayarak hân – gâhımızda dâimâ neşr-i ulûm ile meşgûl olur idik.Binâberîn , Elhamdülillâhi Teâlâ üç defâ Mesnevî- yi Şerîf hatmi mukadder oldu ve ahyânen hâtır-ı fâtıra hutûr eder idik ki muhtasarca bir şerh yazayım.Bazı telâmîzimiz dahi bu esnâda tâlib olmakla efkâr-ı dîrîneyi kuvveden fi'le çıkarmak murâd olunur.” der.Buradan da anlaşılacağı üzere Murat Molla her ne kadar Nakşî şeyhi olsa da Mesnevî hakkında bir hayli bilgi ve fikir sahibi olduğunu ve bunları paylaşma arzusu duyduğunu belirtmiş ve bu duruma binaen Hülâsat'üş-Şürûh adlı Mesnevî şerhini kaleme almıştır¹²¹.

¹²¹ Yavuz Sinan, Hülâsatü'ş-Şürûh adlı mesnevî şerhinin 2. cildinin 1-103 Varaklarının günümüz harflerine aktarılması ve incelenmesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi 2010, s.476-477.

Molla Murâd , eserin birinci cildinin mukaddimesinde , Mesnevî'yi talebelerinin isteği üzerine şerh ettiğini , bu esere Hülâsat'üş-Şürûh ismini verdiğini ve 1839 tarihinde şerhe başladığında kaydetmektedir.

Eserini tasavvufu anlatmak ve geniş kitlelere duyurmak amacıyla meydana getiren Molla Murâd , bulunduğu asırda Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuştur. Çalışmayı konu alan Murad Molla'nın , Hülâsat'üş-Şürûh adını verdiği müstesna eserinin gün yüzüne çıkarılması gerektiği inancına binâen bu şekilde bir çalışma yapmaya karar verdik.

Bu çalışmanın olumlu yanlarından faydalanılması , eksik yanlarının da yeni çalışmalara zemin hazırlamasını temenni ediyorum.